Világ proletárjai egyesüljetek!

LENIN

MŰVEI

13

AZ OROSZNYELVŰ KIADÁS
AZ OK(b)P IX. KONGRESSZUSÁNAK
ÉS A SZOVJETEK
II. ÖSSZSZÖVETSÉGI KONGRESSZUSÁNAK
HATÁROZATA ALAPJÁN JELENIK MEG

V. I. LENIN

MŰVEI

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST

V. I. LENIN

MŰVEI

13.

KÖTET

1907 június—1908 április

PEST MEGYEI NAPLAP
SZERKESZTŐSÉGE
Bp. VIII. Blaha Lujza tér 3

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST 1954

Az orosz eredeti címe:

ИНСТИТУТ МАРКСА—ЭНГЕЛЬСА—ЛЕНИНА ПРИ ЦК ВКП(б)
В. И. ЛЕНИН. СОЧИНЕНИЯ
ИЗДАНИЕ ЧЕТВЕРТОЕ. ТОМ 13. ГОСПОЛИТИЗДАТ 1952

Lenin műveinek magyar kiadása a moszkvai Marx—Engels—Lenin Intézet által sajtó alá rendezett negyedik orosznyelvű kiadás nyomán, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének határozata alapján jelenik meg.

ELŐSZÓ

V. I. Lenin Műveinek tizenharmadik kötete az 1907 júniustól 1908 áprilisig írt munkákat tartalmazza.

Lenin „A bojkott ellen", „Egy ujságíró jegyzetei", „Forradalom és ellenforradalom", „A harmadik duma", „Politikai megjegyzések" és „Az új agrárpolitika" c. cikkeiben elemzi és felméri Oroszországnak az első forradalom veresége utáni politikai helyzetét, s meghatározza, hogy a reakció korszakában melyek a pártszervezetek feladatai. Ezekben a cikkekben, továbbá az OSzDMP pétervári konferenciáján és országos konferenciáin mondott beszédeiben, melyek szintén szerepelnek ebben a kötetben, Lenin megfogalmazta, milyen feladatok hárulnak a bolsevikokra az új szakaszban követendő dumataktika alapján.

A kötet magában foglalja Leninnek az agrárkérdésről írt nagyfontosságú munkáit: „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»" X—XII. fejezetét és „A szociáldemokrácia agrárprogrammja az 1905—1907-es, első orosz forradalomban" c. művét.

Szerepel a kötetben V. I. Lenin művei első, három kötetes gyűjteményének, a „12 év"-nek előszava; a tervezett három kötetnyi anyag egyébként a cenzúra üldözése miatt nem jelenhetett meg teljes egészében. Az előszó röviden vázolja annak a harcnak a történetét, melyet Lenin a liberalizmus és az opportunizmus ellen a forradalmi marxizmusért vívott.

A kötet magában foglalja „A szakszervezetek semlegessége" c. cikket, melyben Lenin bírálja Plehanovnak és a mensevikeknek opportunizmusát, akik a trade-

unionizmus útjára próbálták terelni az oroszországi munkásmozgalmat.

A kötet két cikke — mindkettőnek „A stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus“ a címe — Leninnek és a bolsevikoknak a nemzetközi munkásmozgalomban fellépő opportunizmus elleni harcát tükrözi. E cikkek leleplezik, hogyan adták fel a német szociáldemokraták a forradalmi marxizmus álláspontját.

Első ízben szerepelnek V. I. Lenin Műveiben a kötetbe felvett következő írások: az OSzDMP harmadik („második összoroszországi“) konferenciájának a III. Állami Duma választásain való részvétel kérdésével foglalkozó határozati javaslata, „Az országos szakszervezeti kongresszusra vonatkozó határozati javaslat fogalmazványa“, a „Plehanov cikkéről“ c. jegyzet és „A «Proletarij» szerkesztőségének nyilatkozata“.

Az „Előszó Voinovnak (A. V. Lunacsarszkijnak) a párt és a szakszervezetek viszonyáról szóló brosúrájához“ c. írásban, mely szintén első ízben szerepel V. I. Lenin Műveiben, Lenin fellép a szakszervezetek „semlegességének“ jelszava ellen, s rámutat arra, hogy a szakszervezetek és a párt között szoros kapcsolatot kell létesíteni a proletariátus szocialista tudatának fejlesztése és a proletariátusnak a forradalmi szociáldemokrácia szellemében való nevelése érdekében.

A BOJKOTT ELLEN

(EGY SZOCIÁLDEMOKRATA UJSÁGÍRÓ JEGYZETEIBŐL)[1]

A megírás ideje: 1907 június 26 (július 9).
Megjelent „A harmadik duma bojkottjáról" c. brosúrában, Moszkva 1907.
Aláírás: N. Lenin.

A nemrég rendezett pedagógus kongresszus[2], amelyen a küldöttek többsége a szociálforradalmárok befolyása alatt állt, az eszer párt egyik neves képviselőjének közvetlen közreműködésével határozatot hozott a III. duma bojkottálásáról. A szociáldemokrata tanítók az OSzDMP képviselőjével együtt tartózkodtak a szavazástól, mert úgy vélték, hogy ilyen kérdést pártkongresszuson vagy pártkonferencián kell eldönteni, nem pedig egy pártonkívüli, szakmai-politikai szervezetben.

A III. duma bojkottálásának kérdése ilymódon a forradalmi taktika soronkövetkező kérdéseként merül fel. Az eszer párt, az említett kongresszusra küldött képviselőjének felszólalása alapján ítélve, már eldöntötte ezt a kérdést, noha erre vonatkozóan még nem láttuk sem ennek a pártnak egyetlen hivatalos határozatát, sem az eszerek egyetlen irodalmi dokumentumát. A szociáldemokraták körében a kérdés felvetődött és folyik róla a vita.

Miféle érvekkel támasztják alá határozatukat a szociálforradalmárok? A pedagógus kongresszus határozata lényegében azt mondja, hogy a III. duma teljesen alkalmatlan, hogy a június 3-i államcsínyt[3] végrehajtó kormány reakciós és ellenforradalmi, hogy az új választási törvény jellegét tekintve földesúri törvény stb. stb.* Az

* E határozat szövege a következő: „Tekintettel arra, 1) hogy az új választójogi törvény, amelynek alapján a III. Állami Dumát összehívják, megfosztja a dolgozó tömegeket a választójognak még azoktól a szerény morzsáitól is, amelyekkel eddig rendelkeztek, s amelyeknek megszerzéséért olyan nagy árat fizettek; 2) hogy

érvelés úgy van felépítve, mintha a III. duma ultrareakciós voltából önmagától következnék egy olyan harci eszköz vagy jelszó szükséges és jogos volta, mint a bojkott. Minden szociáldemokrata előtt nyilvánvaló, mennyire helytelen ez az okoskodás, mert teljesen hiányzik belőle azoknak a történelmi körülményeknek elemzése, amelyek között a bojkottot alkalmazni lehet. A marxizmus talaján álló szociáldemokrata nem abból vezeti le a bojkottot, hogy ez vagy az az intézmény milyen mértékben reakciós, hanem abból, hogy megvannak-e azok a különleges harci feltételek, amelyek alapján — amint azt az orosz forradalom tapasztalatai most már megmutatták — alkalmazható az a sajátos eszköz, amelyet bojkottnak neveznek. Aki bojkottról beszél, anélkül hogy figyelembe venné forradalmunk kétesztendős tapasztalatait, aki nem gondolja át ezeket a tapasztalatokat, arról azt kell mondanunk, hogy sokat felejtett és semmit sem tanult. S mi a bojkott kérdésének megvilágítását éppen azzal fogjuk kezdeni, hogy megkíséreljük elemezni ezeket a tapasztalatokat.

I

A bojkott alkalmazása terén forradalmunk legfőbb tapasztalata kétségtelenül a Buligin-duma[4] bojkottja volt. Emellett ezt a bojkottot a legteljesebb és legközvetlenebb siker koronázta. Ezért a legelső feladatunk: a Buligin-duma bojkottja történelmi feltételeinek elemzése.

Ha ezt a kérdést szemügyre vesszük, nyomban elő-

---

ez a törvény a népakarat nyilvánvaló és durva meghamisítását jelenti a lakosság legreakciósabb és legkiváltságosabb rétegeinek javára; 3) hogy a III. duma választásának módját és összetételét tekintve reakciós államcsíny terméke; 4) hogy a kormány a néptömegeknek a duma-választásokban való részvételét arra fogja felhasználni, hogy ezt a részvételt úgy tüntesse fel, mintha ezzel a nép szentesítené az államcsínyt, — a pedagógusok és a közoktatási dolgozók országos szövetségének IV. küldöttközgyűlése a következő határozatot hozza: 1) mellőz mindennemű érintkezést a III. dumával és szerveivel; 2) mint szervezet sem közvetlenül, sem közvetve nem vesz részt a választásokban; 3) mint szervezet terjeszteni fogja a III. Állami Dumára és a választásokra vonatkozólag ebben a határozatban kifejezésre jutó nézetet."

térbe nyomul két körülmény. Először az, hogy a Buliginduma bojkottálásával az ellen harcoltunk, hogy forradalmunkat (ha csak ideiglenesen is) a monarchikus alkotmány útjára tereljék. Másodszor az, hogy ez a bojkott a legnagyobb arányú, legáltalánosabb, legerősebb, leggyorsabb forradalmi fellendülés körülményei között ment végbe.

Vegyük szemügyre az első körülményt. Minden bojkott olyan harc, amely nem az adott intézmény talaján, hanem az adott intézmény létrejötte vagy — valamivel tágabb értelemben — ennek az intézménynek a realizálása ellen folyik. Ezért, aki — miként Plehanov és számos más mensevik — úgy harcolt a bojkott ellen, hogy általános érveket hozott fel arra vonatkozóan, hogy a marxistáknak fel kell használniok a képviseleti intézményeket, csak nevetséges doktrinerségéről tett tanúbizonyságot. Aki így okoskodott, az vitathatatlan igazságok örökös ismételgetésével megkerülte a vitás kérdés lényegét. Vitathatatlan, hogy a marxistának fel kell használnia a képviseleti intézményeket. Az következik-e ebből, hogy a marxista nem szállhat síkra bizonyos körülmények között amellett, hogy ne a szóbanforgó intézmény talaján harcoljunk, hanem ennek az intézménynek a létrehozása ellen? Nem, nem következik, mert ez az általános okfejtés csak azokra az esetekre vonatkozik, amikor nincs hol harcolni az efféle intézmény létrehozása ellen. S a bojkott kérdésében éppen az a vitás, van-e hol harcolnunk az ilyen intézményeknek éppen a létrejötte ellen. Plehanov és társai azokkal az érvekkel, amelyeket *ők* hoznak fel a bojkott ellen, csak arról tettek tanúbizonyságot, hogy nem értik magát a kérdésfeltevést.

Továbbá. Ha minden bojkott olyan harc, amely nem a szóbanforgó intézmény talaján, hanem ennek az intézménynek a létrehozása ellen folyik, akkor a Buligin-duma bojkottja ezenkívül a monarchikus-alkotmányos típusú intézmények egész rendszerének létrehozása elleni harcot is jelentette. Az 1905-ös év nyilvánvalóvá tette, hogy megvan a lehetősége a közvetlen tömegharcnak általános sztrájkok (a január 9-ét követő sztrájkhullám) és katonai felkelések (a „Potyomkin") formájában. A tömegek köz-

vetlen forradalmi harca tehát tény volt. Másrészt tény volt az augusztus 6-i törvény is, amellyel megkísérelték a mozgalmat a forradalmi (e szó legközvetlenebb és legszűkebb értelmében forradalmi) útról a monarchikus alkotmány útjára terelni. Objektív szempontból elkerülhetetlen volt a harc a két út — a közvetlen forradalmi tömegharc útja és a monarchikus alkotmány útja — között. Mondhatnánk *választani* kellett, melyik *úton* fejlődjék a forradalom a közeljövőben, bár ezt a kérdést természetesen nem egyes csoportoknak az akarata, hanem a forradalmi és az ellenforradalmi osztályok ereje döntötte el. Az erőt pedig csak harcban lehetett lemérni és kipróbálni. A Buligin-duma bojkottjának jelszava éppen a közvetlen forradalmi harc *útjáért* folytatott küzdelem jelszava volt az alkotmányos-monarchikus úttal szemben. Persze alkotmányos-monarchikus úton is lehetséges volt a harc és nemcsak lehetséges volt, hanem elkerülhetetlen is. A monarchikus alkotmány talaján is lehet folytatni a forradalmat s elő lehet készíteni egy újabb forradalmi fellendülést; a monarchikus alkotmány talaján is harcolhat és köteles harcolni a forradalmi szociáldemokrácia, — ez az elemi igazság, amelyet olyan nagy igyekezettel és a lehető legrosszabbkor bizonygatott 1905-ben Akszelrod és Plehanov, továbbra is igazság marad. Akkor azonban a történelem nem így vetette fel a kérdést: Akszelrod vagy Plehanov nem „a tárgyhoz" szólt, más szóval azt a kérdést, amelyet a történelem a harcoló erők elé tűzött megoldás végett, olyan kérdéssel cserélték fel, amelyet a német szociáldemokrácia tankönyvének legújabb kiadásából merítettek. Történelmileg elkerülhetetlen volt a *harc* a közeljövőben követendő *harci út megválasztásáért*. A régi hatalom fogja-e összehívni az első oroszországi képviseleti testületet, s ilymódon bizonyos időre (lehet, hogy igen rövid, lehet, hogy aránylag hosszabb időre) a monarchikus alkotmány útjára tereli a forradalmat, vagy pedig a nép közvetlen rohama elsöpri — a legrosszabb esetben megingatja — a régi hatalmat, megfosztja attól a lehetőségtől, hogy a forradalmat a monarchikus alkotmány útjára terelje, és biztosítja (megint csak hosszabb vagy rövidebb időre), hogy a mozgalom a közvetlen forradalmi tömeg-

harc útján maradjon? Ezt a kérdést tűzte a történelem 1905 őszén Oroszország forradalmi osztályai elé, ez volt az a kérdés, amelyet Akszelrod és Plehanov annakidején nem vett észre. Az aktív bojkott hirdetése volt az a forma, ahogy a szociáldemokrácia felvetette ezt a kérdést, ahogy a proletariátus pártja tudatosan felvetette, ez volt *a harci út megválasztásáért* indított küzdelem jelszava.

Az aktív bojkott hirdetői, a bolsevikok, helyesen értelmezték a történelem által objektíven felvetett kérdést. Az 1905. évi október — decemberi harc valóban a harci út megválasztásáért folyt. A harc során hol ennek, hol annak a félnek kedvezett a szerencse: eleinte felülkerekedett a forradalmi nép, megfosztotta a régi hatalmat attól a lehetőségtől, hogy azonnal a monarchikus alkotmány vágányára terelje a forradalmat, a rendőri-liberális típusú képviseleti intézmények helyébe olyan *ugyancsak képviseleti intézményeket* hozott létre, amelyek tisztára forradalmi típusúak voltak: a munkásküldöttek szovjetjeit stb. Az októbertől decemberig terjedő időszak a maximális szabadságnak, a tömegek maximális öntevékenységének, a munkásmozgalom maximális kiterjedésének és maximális gyorsaságú fejlődésének időszaka volt, s mindez azon a talajon bontakozott ki, amelyet a nép rohama megtisztított a monarchikus-alkotmányos intézményektől, törvényektől és kötelékektől — az „interregnum" talaján, amikor a régi hatalom *már* nem volt elég erős, a nép új forradalmi hatalma (a munkás-, paraszt- és katonaküldöttek szovjetjei stb.) pedig *még nem* volt elég erős ahhoz, hogy teljesen felváltsa a régit. A decemberi harc a másik fél javára döntötte el a kérdést: a régi hatalom győzött, visszaverte a nép rohamát, megtartotta hadállásait. De akkor természetesen még nem volt okunk arra, hogy ezt a győzelmet döntő győzelemnek tekintsük. Az 1905 decemberi felkelés 1906 nyarán folytatódott számos szétforgácsolt és részleges katonai felkelés és sztrájk formájában. A Vitte-duma[5] bojkottjának jelszava annak a harcnak volt a jelszava, amelyet e felkelések összpontosításáért és általánossá tételéért indítottunk.

Az orosz forradalomnak a Buligin-duma bojkottja során szerzett tapasztalatai szemügyre vételéből adódó első

következtetés tehát ez: a bojkott objektív lényege az a történelem által napirendre tűzött harc volt, amely a fejlődés legközelebbi útjának formájáért folyt, azért folyt, hogy a régi vagy az új hatalom, az önkényesen létrejött népi hatalom hívja-e össze az első oroszországi képviseleti gyűlést, azért folyt, hogy a közvetlen forradalmi utat válasszuk-e vagy (bizonyos időre) a monarchikus alkotmány útját.

Ezzel kapcsolatban felmerül egy kérdés, amely gyakran szerepel az irodalomban, s minduntalan újra felszínre kerül, valahányszor a most tárgyalt témáról vitatkoznak: a bojkott jelszava egyszerű, világos, „merev" voltának kérdése, valamint a fejlődés egyenes, illetve tekervényes útjának kérdése. Ha közvetlenül megdöntjük a régi hatalmat vagy a legrosszabb esetben meggyengítjük, elerőtlenítjük, ha közvetlenül a nép hozza létre az új hatalmi szerveket — mindez kétségkívül a *legegyenesebb*, a nép szempontjából a legelőnyösebb, de egyúttal a legtöbb erőt igénylő út. Döntő túlerő esetén nyílt frontális támadással is lehet győzni. Ha kevés az erő, kerülő utakra, várakozásra, kanyarokra, visszavonulásra stb. stb. is szükség lehet. A monarchikus alkotmány útja természetesen korántsem zárja még ki a forradalmat, amelynek elemeit közvetve *szintén* előkészíti és kifejleszti, de ez jóval hosszabb, tekervényes út.

Az egész mensevik irodalmon, különösen az 1905-ből (októberig) származó írásokon vörös fonálként húzódik végig a „merevség" vádja a bolsevikok ellen, örökös leckéztetésük, hogy számolni kell azzal a tekervényes úttal, amelyen a történelem halad. A mensevik irodalomnak ez a vonása szintén jó példája az afféle bölcs megállapításoknak, hogy a ló zabot eszik, és hogy a Volga a Káspi-tengerbe ömlik, amikor vitathatatlan igazságok örökös hajtogatásával homályosítják el a lényegét annak, ami vitatható. Hogy a történelem rendszerint tekervényes úton halad, s hogy a marxistának értenie kell ahhoz, hogy a történelem legkuszább és legfurcsább kanyaraival is számoljon, az nem vitatható. Ám ennek a vitathatatlan, számtalanszor megrágott igazságnak semmi köze ahhoz a kérdéshez, hogy mit tegyen a marxista, ha ugyanez a történelem megoldás céljából azt a kérdést tűzi a harcoló

felek elé, hogy az egyenes vagy a tekervényes utat válasszák-e. Aki ilyen helyzetben vagy olyan időszakokban, amikor erre sor kerül, a történelem szokásos tekervényes útjára vonatkozó elmélkedésekkel intézi el a kérdést, az betokosodott emberré válik és annak az igazságnak a szemléletébe merül, hogy a ló zabot eszik. A forradalmi időszakok pedig a történelemnek jórészt éppen olyan időszakai, amikor a harcban álló társadalmi erők összeütközése aránylag igen rövid idő alatt aránylag meglehetősen hosszú időre eldönti azt a kérdést, hogy az ország a fejlődés egyenes vagy tekervényes útját választja-e. Az, hogy a tekervényes úttal számolni kell, mit sem változtat azon, hogy a marxistáknak érteniök kell ahhoz, hogy megértessék a tömegekkel történelmük döntő pillanataiban, hogy az egyenes út előnyösebb, érteniök kell ahhoz, hogy segítsenek a tömegeknek az egyenes út választásáért folyó harcban, kiadják e harc jelszavait stb. S csak reménytelen filiszterek és egészen ostoba szőrszálhasogatók lennének képesek arra, hogy az egyenes út helyett a tekervényes utat kijelölő döntő történelmi csaták *befejezte után* vihogjanak azokon, akik mindvégig az egyenes útért küzdöttek. Épp olyan lenne ez, mint mikor a Treitschkéhez hasonló német kincstári-rendőri történészek 1848-ban Marx forradalmi jelszavain és forradalmi következetességén vihogtak.

A marxizmusnak a történelem tekervényes útjával kapcsolatos álláspontja lényegében hasonlít a kompromisszumok tekintetében elfoglalt álláspontjához. A történelem minden tekervényes fordulata kompromisszum, kompromisszum az új teljes tagadásához már nem elég erős régi és a régi teljes megdöntéséhez még nem elég erős új között. A marxizmus nem zárkózik el a kompromisszumoktól, a marxizmus szükségesnek tartja, hogy kihasználjuk őket, ez azonban semmiképpen sem zárja ki azt, hogy a marxizmus mint élő és működő történelmi erő teljes erejéből harcol a kompromisszumok ellen. Aki nem tudja felfogni ezt az állítólagos ellentmondást, az nem ismeri a marxizmus ábécéjét.

Engels egyszer rendkívül szemléltetően, világosan és röviden megfogalmazta a marxizmus álláspontját a kom-

promisszumok tekintetében, nevezetesen a Kommün blanquista menekültjeinek kiáltványáról írt cikkében (1874)*. A Kommün blanquista menekültjei azt írták kiáltványukban, hogy nem tűrnek semmiféle kompromisszumot. Engels kinevette ezt a kiáltványt. Nem az a lényeg — mondotta —, hogy elzárkózzunk az olyan kompromisszumok kihasználása elől, *amelyekre a körülmények ítélnek bennünket* (vagy amelyekre a körülmények rákényszerítenek bennünket: bocsánatot kell kérnem az olvasótól, hogy emlékezetből idézek, de nincs rá módom, hogy megnézzem a szöveget). Az a lényeg, hogy világosan felismerjük a proletariátus igazi forradalmi céljait és követni tudjuk őket minden körülmények között, minden tekervényen és kompromisszumon keresztül[6].

Csak ebből a szempontból értékelhetjük a bojkottnak mint a tömegekhez forduló jelszónak egyszerű, nyílt és világos voltát. E jelszó összes említett tulajdonságai nem önmagukban jók, hanem csak annyiban, amennyiben abban az objektív helyzetben, amelyre ezt a jelszót alkalmazzák, adva vannak a fejlődés egyenes vagy tekervényes útjának választásáért folyó harc feltételei. A Buligin-duma korszakában ez a jelszó nem azért volt a munkáspárt helyes és egyedül forradalmi jelszava, mert ez volt a legegyszerűbb, legegyenesebb és legvilágosabb jelszó, hanem azért, mert a történelmi feltételek akkor azt a feladatot tűzték a munkáspárt elé, hogy vegyen részt abban a harcban, amely az egyszerű és egyenes forradalmi útért a monarchikus alkotmány tekervényes útja ellen folyt.

Az a kérdés, mi a kritériuma annak, hogy akkor adva voltak ezek a sajátos történelmi feltételek? Mi a fő ismérve az objektív helyzet azon sajátosságának, amelynek következtében ez az egyszerű, nyílt és világos jelszó nem vált frázissá, hanem a valóságos harcnak egyedül megfelelő jelszó lett? Erre a kérdésre fogunk most rátérni.

---

* Ez a cikk szerepel az „Internationales aus dem «Volksstaat»" c. német gyűjteményben. Az orosz fordítás címe: „Статьи из «Volksstaat»" („Cikkek a «Volksstaat»-ból", — *Szerk.*), „Znanyije" kiadás.

II

Ha visszatekintünk egy már véget ért (legalábbis nyílt és közvetlen formájában véget ért) harcra, természetesen mi sem könnyebb, mint megvonni a mérlegét a korszak különböző, egymásnak ellentmondó ismérvei és szimptómái alapján. A harc kimenetele egycsapásra eldönt mindent és igen egyszerűen véget vet minden kétségnek. De nekünk most a jelenségnek olyan ismérveit kell meghatároznunk, amelyek segítségünkre lennének abban, hogy eligazodjunk a harcot *megelőző* helyzetben, mert a történelmi tapasztalat tanulságait alkalmazni akarjuk a III. dumára. Fentebb már rámutattunk arra, hogy az 1905-ös bojkott sikerének a nagyarányú, általános, erős és gyors forradalmi fellendülés volt a feltétele. Most először is azt kell szemügyre venni, hogy mi az összefüggés a különösen erős harci fellendülés és a bojkott között, másodszor pedig, hogy milyen jellemvonásai és megkülönböztető ismérvei vannak a különösen erős fellendülésnek.

A bojkott, mint már mondottuk, olyan harc, amely nem a szóbanforgó intézmény talaján, hanem ennek az intézménynek a létrehozása ellen folyik. Minden ilyen intézmény csak a fennálló, vagyis a régi hatalomtól indulhat ki. A bojkott tehát olyan harci eszköz, amely közvetlenül a régi hatalom megdöntésére irányul vagy legrosszabb esetben — vagyis ha a megdöntéshez nem rendelkeznek elég támadóerővel — e régi hatalom oly fokú meggyengítésére, hogy az ne tudja létrehozni, ne tudja életrekelteni ezt az intézményt*. A bojkott tehát csak akkor lesz sikeres, ha közvetlenül harcolnak a régi hatalom ellen, felkelnek ellene és számos esetben tömegesen megtagadják, hogy engedelmeskedjenek neki (az engedelmesség tömeges

* A szövegben mindenütt aktív bojkottról van szó, vagyis nem arról, hogy egyszerűen maradjunk távol, ne vegyünk részt a régi hatalom vállalkozásaiban, hanem arról, hogy nyomást gyakoroljunk erre a hatalomra. Azoknak az olvasóknak, akik nem ismerik a Buligin-duma bojkottja korszakának szociáldemokrata irodalmát, emlékezetébe kell idéznünk, hogy a szociáldemokraták akkor félreérthetetlenül az *aktív* bojkottról beszéltek, határozottan szembeállítva ezt a passzív bojkottal, sőt mi több: határozottan összekapcsolták az aktív bojkottot a fegyveres felkeléssel.

megtagadása egyike a felkelést előkészítő feltételeknek). A bojkott azt jelenti, hogy megtagadják a régi hatalom elismerését, mégpedig természetesen nem szóban, hanem a valóságban, vagyis a régi hatalom elismerésének ez a megtagadása nem csupán kinyilatkoztatásokban és a szervezetek jelszavaiban nyilvánul meg, hanem a régi hatalom törvényeit rendszeresen megsértő és rendszeresen új, törvényellenes, de ténylegesen létező intézményeket stb. stb. létrehozó *néptömegek* bizonyos mozgalmában. Ilymódon nyilvánvaló a bojkott és a kiterjedt forradalmi fellendülés összefüggése: a bojkott a leghatározottabb harci eszköz, amely nem a szóbanforgó intézmény szervezeti formáját utasítja vissza, hanem magát az intézmény létét. A bojkott nyílt hadüzenet a régi hatalomnak, nyílt támadás ellene. Az átfogó forradalmi fellendüléstől függetlenül, a régi legalitás medréből úgyszólván mindenütt kilépő tömegmegmozdulástól függetlenül, szó sem lehet sikeres bojkottról.

Áttérve az 1905 őszén bekövetkező fellendülés jellegének és ismérveinek kérdésére, könnyen megállapíthatjuk, hogy akkor az ellenséget rendszeresen támadó, visszaszorító forradalom tömeges és szüntelen *támadása* folyt. A megtorlások nem szorították vissza, hanem kiszélesítették a mozgalmat. Január 9-ét óriási sztrájkhullám, a lodzi barikádok, a „Potyomkin" felkelése követte. A sajtó terén, a szervezetek terén, a közoktatás terén — mindenütt rendszeresen szétfeszítették a régi hatalom megállapította legális kereteket, s korántsem csupán a „forradalmárok" feszítették szét, hanem az egyszerű polgárok is, mert a régi hatalom valóban meggyengült, s valóban kiejtette reszkető kezéből a gyeplőt. A fellendülés erejének különösen plasztikus és (a forradalmi szervezetek szempontjából) csalhatatlan bizonyítéka volt az, hogy a forradalmárok jelszavai nemcsak visszhangra találtak, hanem ezek a jelszavak valósággal *elmaradtak* az élettől. Január 9 is, az ezt követő tömegsztrájkok is, a „Potyomkin" is — mindezek a jelenségek megelőzték a forradalmárok közvetlen felhívásait. *1905-ben nem volt* olyan *felhívásuk*, amelyet a tömegek passzívan, hallgatással, a harcot visszautasítva fogadtak volna. A bojkott ilyen körülmények között az elektromossággal

telített légkör természetes *kiegészítője* volt. Ebben a jelszóban akkor nem volt semmi „kiagyalás", csupán pontosan és hűen szavakba foglalta a közvetlen támadás felé tartó, mind előbbre törő fellendülést. Ellenkezőleg, a „kiagyalók" szerepében épp mensevikeink jeleskedtek, akik távoltartották magukat a forradalmi fellendüléstől, s az olyan üres cári ígéretek bűvkörébe estek, mint a kiáltvány vagy az augusztus 6-i törvény, és komolyan vették a cárnak azokat az *ígéreteit*, hogy az alkotmányos monarchia felé tesz fordulatot. A mensevikek (és Parvus) akkor nem a nagyarányú, erős és gyors forradalmi fellendülés tényére építették taktikájukat, hanem az alkotmányos-monarchikus fordulatra vonatkozó cári ígéretekre! Nincs mit csodálkozni azon, hogy az ilyen taktika nevetséges és szánalmas opportunizmusnak bizonyult. Nincs mit csodálkozni azon, hogy a bojkottra vonatkozó összes mensevik elmélkedésekből gondosan elhagyják most a Buligin-duma bojkottjának, vagyis a forradalom legnagyobb bojkottja tapasztalatának az elemzését. De nem elég, hogy felismerjük a menseviknek ezt a forradalmi taktika terén elkövetett alighanem legnagyobb hibáját. Világosan számot kell adnunk magunknak arról, hogy ennek a hibának az volt a forrása, hogy értetlenül álltak szemben a dolgok *objektív* állásával, amely a forradalmi fellendülést valósággá, az alkotmányos-monarchikus fordulatot pedig üres rendőri csalétekké változtatta. A menseviknek nem azért nem volt igazuk, mert hiányzott belőlük a szubjektív forradalmi hangulat és így vizsgálták meg a kérdést, hanem azért, mert ezek a gyászforradalmárok eszméik tekintetében elmaradtak az objektív forradalmi helyzettől. A mensevikek hibájának ezt a két okát könnyen össze lehet téveszteni, de egy marxista részéről megengedhetetlen az összetévesztésük.

III

A bojkott és az orosz forradalom bizonyos szakaszának történelmi feltételei közti összefüggést még egy szempontból kell megvizsgálnunk. Mi volt az 1905 őszén és 1906 tavaszán rendezett szociáldemokrata bojkott-kampány politikai tartalma? Ennek a kampánynak politikai tar-

talma természetesen nem a bojkott szó hajtogatása volt, sem az a felhívás, hogy ne vegyenek részt a választásokban. Nem merült ki az önkényuralom ajánlotta kerülő és tekervényes utakat figyelembe sem vevő közvetlen támadásra való felszólításokban sem. Ezen kívül, sőt nem is az említett kérdéssel párhuzamosan, hanem inkább az egész bojkott-agitáció középpontjában állt *az alkotmány-illúziók elleni harc.* Valójában ez a harc volt a bojkott élő lelke. Gondoljanak csak a bojkottisták beszédeire és egész agitációjukra, pillantsanak bele a bojkottisták főbb határozataiba — s meg fognak győződni arról, hogy helyes ez a tétel.

A mensevikek sohasem voltak képesek megérteni a bojkottnak ezt az oldalát. Mindig úgy vélekedtek, hogy az alkotmány-illúziók elleni harc a kialakulóban levő alkotmányosság korszakában ostoba, értelmetlen dolog, „anarchizmus". A mensevikeknek ez az álláspontja világosan kifejezésre jut a stockholmi kongresszuson[7] elhangzott beszédekben is, különösen — emlékezetem szerint — Plehanov beszédeiben, hogy a mensevik irodalomról már ne is beszéljünk.

A mensevikek állásfoglalása ebben a kérdésben első pillantásra valóban éppen annyira kétségbevonhatatlannak tűnhet fel, mint az olyan emberé, aki önelégülten oktatja ki felebarátait arról, hogy a ló zabot eszik. A kialakulóban levő alkotmányosság korszakában harcot hirdetni az alkotmány-illúziók ellen! Hát nem anarchizmus ez? Hát nem sületlenség ez?

A kérdés elsekélyesítése, amely ilyen esetekben úgy történik, hogy méltóságteljes képpel hivatkoznak érvelésük során az egyszerű józan észre, azon alapul, hogy hallgatnak az orosz forradalomnak egy sajátos időszakáról, *megfeledkeznek a Buligin-duma bojkottjáról,* a forradalmunk által megtett út konkrét szakaszainak megjelölése helyett általában megállapítják egész forradalmunkról, az elmúltról és a jövőbeliről egészben véve, hogy alkotmányos rendszert fog szülni. Iskolapéldája ez annak, hogyan szegik meg a dialektikus materializmus módszerét azok, akik — mint Plehanov — a legnagyobb pátosszal beszéltek róla.

Igen, polgári forradalmunk egészben véve — mint

minden polgári forradalom — végső fokon az alkotmányos rendszer megteremtésének folyamata és semmi több. Ez igaz. Ez hasznos igazság abból a szempontból, hogy leleplezzük ennek vagy annak a polgári-demokratikus programmnak, elméletnek, taktikának stb. quasi*-szocialista allürjeit. De van-e ennek az igazságnak valami haszna annak a kérdésnek szempontjából, hogy *milyen* alkotmányos rendszerhez kell elvezetnie a munkáspártnak az országot a polgári forradalom korszakában? annak a kérdésnek szempontjából, *hogyan* kell harcolnia a munkáspártnak bizonyos meghatározott (nevezetesen köztársasági) alkotmányos rendszerért a forradalom bizonyos időszakaiban? Nincs. Ez az Akszelrod és Plehanov által oly kedvelt igazság éppoly kevéssé világosít fel bennünket ezekről a kérdésekről, mint amilyen kevés segítséget nyújt az a meggyőződés, hogy a ló zabot eszik, abban a kérdésben, hogy melyik ló megfelelő a lovaglóshoz, és hogyan kell rajta lovagolni.

Az alkotmány-illúziók elleni harcnak — mondották a bolsevikok 1905-ben és 1906 elején — a jelenlegi helyzet jelszavává kell válnia, mert az objektív helyzet épp az adott időszakban tűzi eldöntés végett a harcoló társadalmi erők elé azt a kérdést, vajjon a közeljövőre vonatkozólag a közvetlen forradalmi harc és a közvetlenül a forradalom által, a teljes demokratizmus alapján létrehozott képviseleti intézmények egyenes útja diadalmaskodik-e, vagy pedig a monarchikus alkotmány és a „dumához" hasonló rendőri-„alkotmányos" (idézőjelben „alkotmányos"!) intézmények kerülő, tekervényes útja.

Valóban az objektív helyzet tűzte-e napirendre ezt a kérdést, vagy pedig a bolsevikok „agyalták ki" elméleti huncutságból? Erre a kérdésre az orosz forradalom története most már megadta a választ.

Az 1905 októberi harc éppen a forradalomnak a monarchikus alkotmány útjára terelése ellen folyt. Az októbertől decemberig terjedő időszak a Dubaszov- és Sztolipin-féle[8] alkotmány álalkotmányosságával ellentétben éppen a proletár, valóban demokratikus, széleskörű, bátor, szabad,

* — látszólag. — *Szerk.*

valóban a nép akaratát kifejező alkotmányosság megvalósításának időszaka volt. A valóban demokratikus (vagyis a régi hatalomtól és minden vele kapcsolatos gyalázattól teljesen megtisztított talajon álló) alkotmányosság nevében folyó forradalmi harc azt követelte, hogy a leghatározottabban küzdjünk az ellen, hogy a népet léprecsalják egy rendőri-monarchikus alkotmánnyal. S ezt az egyszerű dolgot sehogy se tudták megérteni a bojkott szociáldemokrata ellenfelei.

Az orosz forradalom fejlődésének két szakasza most már teljesen világosan áll előttünk. A fellendülés szakasza (1905) és a hanyatlás szakasza (1906—1907). A népi öntevékenység, a lakosság összes osztályai körében megalakult szabad és széleskörű szervezetek maximális kibontakozásának, a maximális sajtószabadságnak, a nép részéről a régi hatalom, a hozzátartozó intézmények és parancsok maximális figyelmen kívül hagyásának korszaka, — s mindez bármilyen bürokratikusan elismert és hivatalos szabályzatokban vagy rendeletekben kifejezett alkotmányosság nélkül. Azután pedig a népi öntevékenység, a szervezettség, a sajtószabadság stb. legcsekélyebb fejlődésének és szüntelen hanyatlásának időszaka, amikor már megvolt a Dubaszovok és Sztolipinok által gyártott, a Dubaszovok és Sztolipinok által elismert és a Dubaszovok és Sztolipinok által őrzött — uram bocsá' — „alkotmány".

Most, amikor így *visszatekintve* minden olyan jól látható, egyszerű és világos, talán egyetlen olyan vaskalapos ember sem akad, aki tagadni merné, hogy jogos és szükséges volt a proletariátus forradalmi harca az ellen, hogy az eseményeket az alkotmányos monarchia útjára tereljék, jogos és szükséges volt az alkotmány-illúziók elleni küzdelem.

Most valószínűleg egyetlen valamelyest is értelmes történész sem akad, aki az orosz forradalom 1905-től 1907 őszéig terjedő menetét ne éppen erre a két időszakra osztaná: az „alkotmányellenes" (ha szabad ezt a kifejezést használnom) fellendülés időszakára és az „alkotmányos" hanyatlás időszakára, — arra az időszakra, amikor a nép rendőri (monarchikus) alkotmányosság nélkül kivívta és megvalósította a szabadságot, és arra az időszakra, amikor a monar-

chikus „alkotmány" segítségével elnyomták és eltaposták a nép szabadságát.

Az alkotmány-illúziók időszaka, az I. és II. duma időszaka most már teljesen kirajzolódott előttünk, és már nem nehéz megértenünk, mi volt a jelentősége a forradalmi szociáldemokraták *akkori* harcának az alkotmány-illúziók ellen. De *akkor*, 1905-ben és 1906 elején, ezt sem a burzsoá táborhoz tartozó liberálisok, sem a proletár táborban levő mensevikek nem értették meg.

Márpedig az I. és a II. duma időszaka minden szempontból és minden tekintetben az alkotmány-illúziók időszaka volt. Azt az ünnepélyes ígéretet, hogy „semilyen törvény ne emelkedjék törvényerőre az Állami Duma hozzájárulása nélkül", ebben az időszakban nem szegték meg. Papíron tehát megvolt az alkotmány és könnyekig meghatotta a szolgalelkű oroszországi kadetokat[9]. Ebben az időben Dubaszov is, Sztolipin is kísérletezett az orosz alkotmánnyal gyakorlatilag, méregette, próbálgatta, s igyekezett hozzászabni a régi önkényuralomhoz. Úgy látszott, hogy ők — Dubaszov és Sztolipin úr — voltak e korszak legnagyobb emberei, s minden erejükkel azon munkálkodtak, hogy az „illúziókat" valósággá változtassák. Az illúzió illúzió maradt. A történelem teljes egészében igazolta, hogy helyes volt a forradalmi szociáldemokrácia jelszava. De nemcsak a Dubaszovok és Sztolipinok próbálták megvalósítani az „alkotmányt", nemcsak a szolgalelkű kadetok dicsőítették és buzgólkodtak lakájmódra (à la Rogyicsev úr* az I. dumában), azt bizonygatva, hogy az uralkodót nem terheli felelősség, és arcátlanság lenne őt tenni felelőssé a pogromokért. Nem. Ebben az időszakban még kétségkívül nagy néptömegek is többé-kevésbbé bíztak az „alkotmányban", bíztak a dumában a szociáldemokraták figyelmeztetései ellenére is.

Elmondhatjuk, hogy az orosz forradalomban az alkotmány-illúziók korszaka ugyanúgy egy burzsoá fétis általános imádásának korszaka volt, mint ahogy Nyugat-Európában olykor egész nemzetek a burzsoá nacionalizmus, antiszemitizmus, sovinizmus stb. bűvkörébe esnek. S a

* — Rogyicsev úr módjára. — *Szerk.*

szociáldemokráciának becsületére válik, hogy csupán ő nem engedte úrrá lenni maga felett a burzsoá őrületet, csupán ő hordozta fennen az alkotmány-illúziók korszakában az alkotmány-illúziók elleni harc zászlaját.

Az most a kérdés, hogy miért volt a bojkott az alkotmány-illúziók elleni harc sajátos eszköze?

Van a bojkottnak egy jellegzetessége, amely azonnal, első pillantásra visszataszítóan hat minden marxistára. A választások bojkottálása: félrehúzódás a parlamentarizmustól, olyasvalami, ami feltétlenül passzív visszautasításnak, tartózkodásnak, kibújásnak látszik. Ez volt a felfogása a kizárólag német példákon nevelkedett Parvusnak, amikor éppen olyan dühödten, mint amilyen eredménytelenül tajtékzott 1905-ben, igyekezve bebizonyítani, hogy az aktív bojkott mégiscsak rossz dolog *mint bojkott* . . . Ez a véleménye Martovnak is, aki még mindig nem tanult semmit a forradalomból és egyre inkább liberálissá válik, s akiről a „Tovariscs"-ban[10] megjelent legutóbbi cikke alapján bebizonyosodott, hogy mégcsak fel sem tudja vetni úgy a kérdést, ahogy egy forradalmi szociáldemokratához illik.

A bojkottnak ezt a marxisták számára mondhatni legellenszenvesebb jellegzetességét azonban teljesen meg lehet magyarázni annak a korszaknak sajátosságaival, amely ezt a harci eszközt szülte. A monarchikus első duma, a Buligin-duma, amolyan csalimadár volt, amelynek az volt a feladata, hogy elvonja a népet a forradalomtól. Ezt a csalimadarat az alkotmányosság mezébe öltöztették. Mindenki hajlott arra, hogy besétáljon a kelepcébe. Ki önző osztályérdekből, ki ostobaságból hajlott arra, hogy igyekezzen megfogni a Buligin-dumának, majd a Vitte-dumának nevezett csalimadarat. Mindenki lelkesedett, mindenki őszintén hitt. A választásokban való részvétel nem a szokásos állampolgári kötelességek egyszerű köznapi teljesítését jelentette. Ez a monarchikus alkotmány inaugurálása* volt. A közvetlen forradalmi útról ezzel letértek a monarchikus alkotmány útjára.

---

* — felavatása. — *Szerk.*

A szociáldemokráciának ilyen időkben teljes erejéből, minél tüntetőbben ki *kellett* bontania a tiltakozás és az intő szó zászlaját. Ez pedig azt jelentette, hogy lemond a választásokban való részvételről, maga nem vesz részt és felszólítja a népet, hogy kövesse példáját, bedobja a régi hatalom elleni roham jelszavát, *ahelyett* hogy dolgozna annak az intézménynek talaján, amelyet ez a hatalom hoz létre. Az a körülmény, hogy általános jelenség volt az, hogy az „alkotmányos" monarchia burzsoá-rendőri fétisének bűvkörébe estek, azt követelte, hogy a szociáldemokrácia mint a proletariátus pártja ugyanilyen általánosan „kihirdesse" e fétis ellen tiltakozó és e fétist leleplező nézeteit, azt követelte, hogy teljes erejéből harcoljon azoknak az intézményeknek létrehozása ellen, amelyek ezt a fetisizmust megtestesítették.

Ez a teljes történelmi igazolása nemcsak a Buligin-duma közvetlen sikerrel koronázott bojkottjának, hanem a Vitte-duma bojkottjának is, amely *látszólag* sikertelenül végződött. Most látható, miért volt ez csupán *látszólagos* kudarc, miért kellett a szociáldemokráciának *mindvégig* kitartania amellett, hogy tiltakozzék forradalmunknak az alkotmányos monarchia útjára terelése ellen. Ez az új út a *valóságban zsákutcát* jelentett. A monarchikus alkotmány illúziója csupán előjáték vagy cégtábla, díszítmény, porhintés volt, amelynek leple alatt arra készültek, hogy ezt az „alkotmányt" újra a régi hatalommal cseréljék fel . . .

Azt mondottuk, hogy a szociáldemokráciának mindvégig ki kellett tartania amellett, hogy tiltakozzék a szabadságnak az „alkotmány" segítségével való elfojtása ellen. Mit jelent ez a „mindvégig"? Azt jelenti: addig, amíg az az intézmény, amely *ellen* a szociáldemokraták küzdöttek, ténnyé nem vált a szociáldemokraták akarata *ellenére* is, amíg az orosz forradalomnak az alkotmányos monarchia irányába tett fordulata — amely *(bizonyos ideig)* múlhatatlanul a forradalom hanyatlását, a forradalom vereségét jelentette — ténnyé nem vált a szociáldemokraták akarata ellenére is. Az alkotmány-illúziók időszaka a *kompromisszum* kísérlete volt. Ez ellen teljes erőnkből küzdöttünk és kellett is küzdenünk. Be kellett mennünk a

II. dumába, számolnunk kellett a kompromisszummal, ha már a körülmények akaratunk ellenére, minden erőfeszítésünk ellenére, harcunk kudarca árán *rákényszerítettek* bennünket erre a kompromisszumra. Hogy meddig kell számolnunk vele — ez már persze más kérdés.

Miféle következtetés adódik hát mindebből a *III.* duma bojkottjára nézve? Talán az, hogy a bojkott, amely szükséges volt az alkotmány-illúziók időszakának kezdetén, szükséges ennek az időszaknak a végén is? Ez afféle „szellemi bukfenc" volna, mint az „analogikus szociológia", nem pedig komoly következtetés. A bojkottnak most már *nem lehet az* a tartalma, ami az orosz forradalom kezdetén volt. Most sem a népet nem lehet óva inteni az alkotmány-illúzióktól, sem az ellen nem lehet harcolni, hogy a forradalmat alkotmányos-monarchikus zsákutcába vigyék. Már nem lehet meg a bojkott korábbi élő lelke. Ha sor kerül is még bojkottra, mindenképpen *mást* fog jelenteni, mindenképpen *más* politikai tartalma lesz.

Sőt mi több, a bojkottnak az imént megvizsgált történelmi sajátossága egy ellenérvvel is szolgál a III. duma bojkottálásával szemben. Az alkotmányos fordulat kezdeti szakaszában az egész nemzet figyelme elkerülhetetlenül a dumára irányult. A bojkottal az ellen harcoltunk és kellett harcolnunk, hogy erre a zsákutcára összpontosuljon a figyelem, harcolnunk kellett az ellen a lelkesedés ellen, amely a tudatlanság, a fejletlenség és a gyengeség vagy az önző ellenforradalmiság eredménye volt. Most szó sem lehet arról, hogy országszerte, de még arról sem, hogy valamelyest szélesebb körök lelkesednének általában a dumáért vagy a III. dumáért. Ebből a szempontból nincs szükség bojkottra.

IV

A bojkott alkalmazhatóságának feltételeit tehát kétségkívül a jelenlegi helyzet objektív körülményeiben kell keresnünk. Ha ebből a szempontból összehasonlítjuk 1907 őszét és 1905 őszét, feltétlenül arra a következtetésre kell jutnunk, hogy nincs okunk *most* bojkottot hirdetni. A jelenlegi helyzet a legnagyobb mértékben különbözik a

két év előttitől az egyenes forradalmi út és az alkotmányos-monarchikus „kanyar" viszonyának szempontjából is, a tömegek nekilendülésének szempontjából is, az alkotmány-illúziók elleni harc specifikus feladatának szempontjából is.

Akkor a történelemnek a monarchikus alkotmány felé való fordulata csupán rendőri csalétek volt. Most ez a fordulat — tény. Aki nem hajlandó ezt a tényt nyíltan elismerni, az nevetséges módon nem mer szembenézni az igazsággal. S hiba lenne azt a következtetést levonni ennek a ténynek az elismeréséből, hogy az orosz forradalom lezárult. Nem. Ehhez az utóbbi következtetéshez még nincsenek adataink. A marxistának harcolnia kell a fejlődés egyenes forradalmi útjáért, ha az objektív helyzet diktálja ezt a harcot, ez azonban — ismétlem — nem jelenti azt, hogy nem kell számolnunk a ténylegesen már kialakult tekervényes fordulattal. Az orosz forradalom menete ebből a szempontból már teljesen kialakult. A forradalom elején rövid, de szokatlanul kiterjedt és szédítően gyors fellendülés vonalát látjuk. Azután, az 1905 decemberi felkeléstől kezdve rendkívül lassú, de szüntelen hanyatlást. Előbb a tömegek közvetlen forradalmi harcának időszakát, majd a monarchikus-alkotmányos fordulat időszakát.

Azt jelenti-e ez, hogy ez az utóbbi fordulat végérvényes fordulat? Hogy lezárult a forradalom és beköszöntött az „alkotmányos" időszak? Hogy nincs okunk sem arra, hogy újabb fellendülést várjunk, sem arra, hogy ezt *előkészítsük?* Hogy lomtárba kell tennünk programmunk köztársasági jellegét?

Szó sincs róla. Ilyen következtetésekre csak afféle bárgyú liberálisok képesek, mint a mi kadetjaink, akik készek az első kínálkozó érvvel igazolni a szolgalelkűséget és a lakájkodást. Nem. Ez csak azt jelenti, hogy amikor programmunk *egészét* és *összes* forradalmi nézeteinket védelmezzük, a közvetlen felhívásokat össze kell egyeztetnünk a jelenlegi helyzet objektív körülményeivel. Miközben a forradalom elkerülhetetlenségét hirdetjük, rendszeresen és szüntelenül gyűjtjük a gyújtóanyagot minden tekintetben, e célból gondosan őrizzük, ápoljuk és megtisz-

títjuk a liberális élősdiektől forradalmunk egy nagyszerűbb korszakának forradalmi hagyományait, s arról sem mondunk le, hogy a hétköznapi monarchikus-alkotmányos fordulat talaján hétköznapi munkát végezzünk. Ennyi az egész. Elő kell készítenünk az újabb, hatalmas fellendülést, de semmi okunk arra, hogy vaktában előhozakodjunk a bojkott jelszavával.

A bojkottnak, mint már mondottuk, az adott időpontban Oroszországban csak mint *aktív* bojkottnak lehet valami értelme. Ez nem azt jelenti, hogy passzívan tartózkodunk a választásban való részvételtől, hanem azt, hogy nem veszünk tudomást a választásokról a közvetlen támadás érdekében. A bojkott ebben az értelemben mindenképpen ugyanannyit jelent, mint a legerélyesebb és leghatározottabb támadásra való *felhívás*. Olyan nagyarányú és általános fellendüléssel van-e dolgunk ebben a pillanatban, amelynek híján nincs értelme egy ilyen felhívásnak? Természetesen nem.

Általában, ami a „felhívásokat" illeti, ebben a tekintetben különösen szembetűnő a különbség a mostani helyzet és 1905 ősze között. Akkor, mint arra már rámutattunk, az egész megelőző évben egyetlen olyan jelszó sem volt, amelyre a tömeg hallgatással reagált volna. A tömeges támadás ereje elibevágott a szervezetek felhívásainak. Most a forradalom olyan szünetelésének időszakában vagyunk, amikor *számos felhívásra rendre nem reagáltak a tömegek*. Így történt ez a Vitte-duma elsöprésére szólító felhívás esetében (1906 eleje) és az I. duma szétkergetése után a felkelésre szólító felhívás esetében (1906 nyara), így jártunk azzal a *harci felhívással* is, amellyel a II. duma szétkergetésére és az 1907 június 3-i államcsínyre válaszoltunk. Nézzék meg Központi Bizottságunknak ez utóbbi események alkalmából kiadott röplapját[11]. Ez a röplap nyílt felszólítást tartalmaz a helyi feltételek alapján lehetséges formában (tüntetések, sztrájkok, nyílt harc az abszolutizmus fegyveres erői ellen) folytatandó harcra. Ez szóbeli felhívás volt. A Kievben és a fekete-tengeri flottában 1907 júniusában lejátszódott katonai felkelések a tett által elhangzott felhívások voltak. Sem erre, sem arra nem reagáltak a tömegek. Ha még a forradalom elleni reakciós

roham legkiáltóbb és legközvetlenebb megnyilvánulásai — a két duma szétkergetése és az államcsíny — sem idéztek elő az adott időpontban fellendülést, akkor milyen alapon gondolnak arra, hogy haladéktalanul adjunk ki ismét egy felhívást a bojkott kihirdetésének formájában? Hát nem világos, hogy az objektív helyzet olyan, hogy ez a „kikiáltás" könnyen puszta szó maradhat? Amikor folyik a harc, amikor szélesedik, növekszik, mindenfelől megindul, — akkor jogos és szükséges e „kikiáltás", akkor a forradalmi proletariátusnak kötelessége, hogy kiadja a harci jelszót. De ezt a harcot nem lehet sem kitalálni, sem csupán egy jelszóval előidézni. S ha a mostaniaknál közvetlenebb esetek alkalmával kipróbált harci jelszavak egész sora eredménytelen maradt, akkor természetesen komoly okot kell keresnünk arra, hogy „kikiáltsunk" egy olyan jelszót, amelynek semmi értelme, ha nincsenek meg a harci felhívások valóraválthatóságának feltételei.

Nem szabad, hogy azt, aki a *szociáldemokrata* proletariátust akarja meggyőzni a bojkott jelszavának helyességéről, az annakidején nagy és dicső forradalmi szerepet játszott szavaknak már a puszta csengése is bűvöletbe ejtse. Annak át kell gondolnia az ilyen jelszó alkalmazhatóságának objektív feltételeit és meg kell értenie, hogy aki ezt a jelszót kiadja, az ezzel közvetve feltételezi, hogy megvannak a nagyarányú, általános, erős, gyors forradalmi fellendülés feltételei. Olyan korszakokban azonban, mint a miénk, a forradalom ideiglenes szünetelésének korszakaiban ilyen feltétel megléte semmiesetre sem tételezhető fel közvetve. Közvetlenül és világosan fel kell ismerni és tisztázni kell magunk és az egész munkásosztály előtt. Különben azt kockáztatjuk, hogy az olyan ember helyzetébe kerülünk, aki nagy szavakat használ, anélkül hogy tudatában volna valódi értelmüknek, s nem meri nyíltan és kertelés nélkül nevükön nevezni a dolgokat.

V

A bojkott az orosz forradalom eseményekben leggazdagabb, leghősibb szakaszának egyik legszebb forra-

dalmi hagyománya. Fentebb azt mondottuk, hogy egyik feladatunk általában ezeknek a hagyományoknak gondos megőrzése, ápolása, megtisztítása a liberális (és opportunista) élősdiektől. Némi időt kell szentelnünk ennek a feladatnak a megvizsgálására, hogy helyesen meghatározhassuk tartalmát és kiküszöbölhessük a könnyen lehetséges félremagyarázásokat és félreértéseket.

A marxizmus abban különbözik minden más szocialista elmélettől, hogy kiválóan egyesíti egyrészt a teljes tudományos józanságot az objektív helyzetnek és a fejlődés objektív menetének elemzésében, másrészt pedig a tömegek forradalmi energiája, forradalmi alkotóereje, forradalmi kezdeményezése jelentőségének leghatározottabb elismerését — és természetesen egyes személyekét, csoportokét, szervezetekét, pártokét, amelyek képesek kitapogatni és realizálni az egyik vagy másik osztályhoz fűződő kapcsolatokat. Hogy Marx olyan nagyra becsülte az emberiség fejlődésének forradalmi időszakait, történelmi nézeteinek összességéből folyik: éppen ezekben az időszakokban oldódik meg az a nagyszámú ellentmondás, amely az úgynevezett békés fejlődés időszakaiban lassan felgyülemlik. Éppen ezekben az időszakokban nyilvánul meg a legnagyobb erővel a különböző osztályoknak a társadalmi életformák meghatározásában játszott közvetlen szerepe, ilyenkor rakják le a politikai „felépítmény" alapjait, amely azután hosszú ideig fennmarad a megújult termelési viszonyok alapján. S Marx a liberális burzsoázia teoretikusaival ellentétben éppen ezeket az időszakokat nem a „normális" úttól való eltérésnek, nem a „társadalom betegsége" megnyilvánulásának, nem szélsőségek és hibák szomorú következményének, hanem az emberi társadalmak története legéletbevágóbb, legfontosabb, leglényegesebb, legdöntőbb pillanatainak tekintette. Marx és Engels tevékenységében az 1848—1849-es forradalmi tömegharcban való részvételüknek központi jelentősége volt. Ebből a középpontból indulnak ki, amikor meghatározzák különböző országok munkásmozgalmának és demokráciájának jövőjét. Ehhez a ponthoz térnek vissza, valahányszor a legvilágosabb és legtisztább formában megállapítják a különböző osztályok belső természetét és törekvéseit. Mindig az akkori forra-

dalmi korszak szempontjából értékelik a későbbi kisebb politikai alakulatokat, szervezeteket, politikai feladatokat és politikai összeütközéseket. Nemhiába gyűlölik teljes szívből a liberalizmus Sombarthoz hasonló szellemi vezérei Marx működésének és irodalmi műveinek ezt a vonását, amelyet ők „az emigráns elkeseredésének" számlájára írnak. Hiszen annyira illik a rendőri-burzsoá egyetemi tudomány poloskáihoz, hogy azt, ami Marx és Engels egész forradalmi világnézetének szerves alkotórésze, személyes elkeseredéssel, az emigráns helyzet személyes gyötrelmeivel magyarázzák!

Marx egyik, gondolom Kugelmannhoz intézett levelében mellékesen egy igen jellemző és a szóbanforgó kérdés szempontjából különösen érdekes megjegyzést tesz. Megjegyzi, hogy a reakciónak Németországban sikerült majdnem teljesen kiirtania a nép tudatából az 1848-as forradalmi korszak emlékét és hagyományait[12]. Élesen kidomborítja a reakció feladatainak és a proletariátus pártja feladatainak ellentétét az adott ország forradalmi hagyományai tekintetében. A reakciónak az a feladata, hogy kiirtsa ezeket a hagyományokat, hogy a forradalmat úgy tüntesse fel, mint „az őrület elemi erejét" — így fordította le Sztruve a német „das tolle Jahr"-t (az „őrült esztendő" — ez a kifejezés a német rendőri-burzsoá történészektől, sőt az 1848-ról szóló német professzori-egyetemi történetírásból származik). A reakciónak az a feladata, hogy elfeledtesse a lakossággal azokat a harci formákat, szervezeti formákat, eszméket, jelszavakat, amelyeket oly nagy bőségben és oly sokféle változatban hozott világra a forradalmi korszak. Ahogy az angol nyárspolgárság korlátolt magasztalói, a Webbek igyekeznek egyszerű gyerekességnek, „ifjúkori bűnnek", komoly figyelmet nem érdemlő együgyűsködésnek, véletlen és rendellenes elhajlásnak feltüntetni a chartizmust, az angol munkásmozgalom forradalmi korszakát, úgy bánnak a német polgári történészek Németország 1848-ával. Ugyanezt teszi a reakció a nagy francia forradalommal, amelynek életerejét és az emberiségre gyakorolt hatása erejét ma is bizonyítja az, hogy mindmáig a legdühödtebb gyűlöletet kelti a reakcióban. Éppígy a mi ellenforradalmi hőseink is, különösen az

affélék, mint Sztruve, Miljukov, Kiesewetter és tutti quanti*, akik tegnap még „demokraták" voltak, versengenek abban, hogy ki mocskolja be aljasabban az orosz forradalom forradalmi hagyományait. Két esztendő sem telt el még azóta, hogy a proletariátus közvetlen tömegharca kivívta azt a picinyke szabadságot, amelytől úgy megittasultak a régi hatalom liberális lakájai, — és publicisztikai irodalmunkban máris kialakult egy hatalmas áramlat, amely *liberálisnak* (!!) nevezi magát, amelyet a kadet sajtó erősen felkapott, és amelyet teljesen annak szentelnek, hogy forradalmunkat, a forradalmi harci módszereket, a forradalmi jelszavakat, a forradalmi hagyományokat úgy tüntessék fel, mint valami alantasat, primitívet, naivat, ösztönöset, őrültet stb. — egészen a gonosztettig... Miljukovtól Kamisanszkijig — il n'y a qu'un pas**! Ellenben a reakció sikereit, amely a munkás- és parasztküldöttek szovjetjeiből előbb a Dubaszov—Sztolipin-féle dumába kergette a népet, most meg az októbrista dumába kergeti — ezeket a sikereket az orosz liberalizmus hősei úgy ecsetelik, mint „az *alkotmányos* tudat növekedési folyamatát Oroszországban".

Az orosz szociáldemokráciára kétségtelenül az a kötelesség hárul, hogy a leggondosabban és minden részletére kiterjedően tanulmányozza forradalmunkat, hogy terjessze a tömegek körében e forradalom harci formáinak, szervezeti formáinak stb. ismeretét, hogy megszilárdítsa a népben a forradalmi hagyományokat, s meggyőzze a tömegeket arról, hogy valamelyest is komoly és valamelyest is tartós javulást egyedül és kizárólag forradalmi harc útján lehet elérni, hogy hajthatatlanul leleplezze azoknak az öntelt liberálisoknak aljasságát, akik az „alkotmányos" szolgalelkűség, az árulás és a molcsalinizmus miazmáival fertőzik meg a társadalmi légkört. Az októberi sztrájk vagy a decemberi felkelés egyetlen napja százszor többet jelentett és jelent ma is a szabadságért folyó harc történetében, mint a kadetoknak a dumában a felelőtlen uralkodóról és a monarchikus-alkotmányos rendszerről mondott lakájbeszédeinek hónapjai. Gondoskodnunk kell arról — és raj-

* — ahányan csak vannak. — *Szerk.*
** — csak egy lépés. — *Szerk.*

tunk kívül senki sem fog gondoskodni róla —, hogy a nép sokkal részletesebben és alaposabban ismerje ezeket az élettel teli, tartalomban gazdag, jelentőségük és következményeik tekintetében nagy napokat, mint az „alkotmányos" lidércnyomásnak és a Balalajkinhoz és Molcsalinhoz méltó buzgólkodásnak azokat a hónapjait, amelyeket Sztolipinnak és cenzori-csendőri kíséretének jóakaratú elnézése mellett oly buzgón magasztalnak liberálispárti és pártonkívüli-„demokratikus" (pfuj! pfuj!) lapjaink.

Kétségtelen, hogy sokakban a forradalmároknak épp az a tiszteletet érdemlő igyekezete kelt rokonszenvet, hogy támogassák a legszebb forradalmi mult hagyományait, hogy a mostani szürke hétköznapok örömtelen fertőjét a bátor, nyílt, elszánt harc tüzével élénkítsék fel. De éppen azért, mert szívügyünk a forradalmi hagyományok ápolása, határozottan tiltakoznunk kell az ellen a nézet ellen, hogy egy különleges történelmi korszak egyik jelszavának alkalmazásával elősegíthető e korszak lényeges feltételeinek újjászületése. Más az, hogy megőrizzük a forradalom hagyományait, ki tudjuk használni őket állandó propagandánkban és agitációnkban, hogy megismertessük a tömegekkel a régi társadalom elleni közvetlen és támadó harc feltételeit, s megint más valamely jelszó ismétlése, kiszakítva azoknak a feltételeknek összességéből, amelyek létrehozták és biztosították sikerét, s e jelszónak lényegesen más feltételekre való alkalmazása.

Ugyanaz a Marx, aki oly nagyra becsülte a forradalmi hagyományokat, és kérlelhetetlenül ostorozta azokat, akik ezekkel a hagyományokkal szemben renegát vagy nyárspolgár módra viselkedtek, ugyanakkor azt is megkövetelte a forradalmároktól, hogy tudjanak *gondolkodni*, hogy tudják *elemezni* a régi harci módszerek alkalmazásának feltételeit s ne csak egyszerűen bizonyos jelszavakat ismételgessenek. Lehetséges, hogy a franciaországi 1792. év „nemzeti" hagyományai mindenkorra *mintaképei* maradnak bizonyos forradalmi harci módszereknek, ez azonban nem zavarta Marxot abban, hogy 1870-ben, az Internacionále híres „Üzenet"-ében óva intse a francia proletariátust attól, hogy ezeket a hagyományokat hibásan alkalmazza más korszak feltételeire[13].

Így van ez nálunk is. A bojkott alkalmazásának feltételeit tanulmányoznunk kell, el kell terjesztenünk a tömegek körében azt az eszmét, hogy a bojkott teljesen jogos és néha szükséges módszer a forradalmi fellendülés idején (bármit beszéljenek is a vaskalaposok, akik visszaélnek Marx nevével). De hogy megvan-e tényleg ez a fellendülés, a bojkott kihirdetésének ez az alapvető feltétele, ezt a kérdést az adatok komoly elemzése alapján már önállóan kell feltenni és megoldani. A mi kötelességünk az, hogy amennyire erőnktől telik, előkészítsük e fellendülés bekövetkezését, és hogy a megfelelő pillanatban ne zárkózzunk el a bojkott elől, de feltétlenül hiba volna azt hinni, hogy a bojkott jelszavát általában alkalmazni lehet minden rossz vagy nagyon rossz képviseleti intézményre.

Nézzük meg, milyen megokolással védelmeztük és bizonyítottuk a bojkott helyességét a „szabadság napjaiban" — és nyomban látni fogjuk, hogy ezeket az érveket semmiképpen sem lehet egyszerűen a mostani helyzet körülményeire alkalmazni.

A választásokban való részvétel rontja a hangulatot, meghátrálás az ellenség előtt, megzavarja a forradalmi népet, megkönnyíti a cárizmus megegyezését az ellenforradalmi burzsoáziával stb., mondottuk mi, amikor a bojkott mellett síkraszálltunk 1905-ben és 1906 elején. Mi ezeknek az érveknek az alapvető előfeltétele, amelyről ugyan nem mindig beszéltünk, de amelyet hallgatólagosan mindig feltételeztünk mint olyasmit, ami magától értetődő volt *azokban az időkben?* Ez az előfeltétel: a tömegek gazdag forradalmi energiája, amely *közvetlen* kiutakat keresett és talált mindenféle „alkotmányos" csatornáktól függetlenül. Ez az előfeltétel: a forradalomnak a reakció elleni szakadatlan *támadása*, amelyet bűn lett volna gyengíteni olyan hadállás elfoglalásával és védelmezésével, amelyet az ellenség szándékosan engedett át nekünk azzal a célzattal, hogy gyengítse az általános előretörést. Kíséreljék meg elismételni ezeket az érveket ennek az alapvető előfeltételnek a körülményein *kívül* — és rögtön érezni fogják, hogy a „nóta" hamis, az alaphang disszonáns.

Ugyancsak reménytelen lenne a bojkottot a második és a harmadik duma közti különbséggel igazolni. Ha azt

hiszik, hogy az októbristák[14] és a kadetok között (akik a második dumában végleg kiszolgáltatták a népet a feketeszázasoknak) komoly és alapvető különbség van, ha valamelyest is komoly jelentőséget tulajdonítanak a hírhedt „alkotmánynak", melyet a június 3-i államcsíny ronggyá tépett, — mindez általában sokkal inkább megfelel a vulgáris demokratizmus szellemének, mint a forradalmi szociáldemokrácia szellemének. Mi mindig mondtuk, állítottuk, ismételgettük, hogy az I. és a II. duma „alkotmánya" csak délibáb, hogy a kadetok fecsegése csak arra szolgál, hogy elvonja a figyelmet októbrista lényegükről, hogy a duma teljesen alkalmatlan eszköz a proletariátus és a parasztság követeléseinek kielégítésére. 1907 június 3-a számunkra természetes és elkerülhetetlen következménye az 1905 decemberi vereségnek. Sohasem voltunk „elbűvölve" a „duma"-alkotmány gyönyörűségeitől, s nem okozhat különösebb csalódást a kendőzött, Rogyicsev-féle frázisokkal leöntött reakcióról a meztelen, nyílt, durva reakcióra való áttérés sem. Sőt lehetséges, hogy az utóbbi sokkal megfelelőbb eszköz arra, hogy kijózanítson mindenféle szolgalelkű liberális tökfilkót vagy a lakosságnak azokat a csoportjait, amelyeket ezek megtévesztettek...

Hasonlítsuk össze az Állami Dumáról hozott stockholmi mensevik és londoni bolsevik határozatot. Látni fogjuk, hogy az első dagályos, tele van frázisokkal és nagyhangú kijelentésekkel a duma jelentőségéről, fel van fújva a dumában végzett munka nagyságának tudatától. A második egyszerű, száraz, józan, szerény. Az első határozatot a szociáldemokrácia és az alkotmányosság („a nép méhéből eredő új hatalom", stb. stb., ugyanennek a kincstári hamis hangnak a szellemében) összeházasításától megittasult kispolgári diadal szelleme hatja át. A második határozat tartalmát körülbelül így lehetne elmondani: ha már ez az átkozott ellenforradalom bekergetett bennünket ebbe az átkozott disznóólba, ott is a forradalom érdekében fogunk dolgozni, zokszó nélkül, de nem is dicsekedve.

Azzal, hogy a mensevikek még a közvetlen forradalmi harc időszakában védelmükbe vették a dumát a bojkott ellen, úgyszólván kötelezettséget vállaltak a néppel szemben arra, hogy a duma a forradalomnak valamiféle fegyvere

lesz. És ezzel a kötelezettségvállalással gyönyörűen megbuktak. Mi bolsevikok viszont legfeljebb csak azzal köteleztük el magunkat, hogy egyre bizonygattuk: a duma az ellenforradalom szülötte, és semmi olyat, ami valamennyire is komoly javulást jelentene, nem lehet tőle várni! A mi álláspontunk eddig remekül beigazolódott, és kezeskedhetünk érte, hogy a további események ugyancsak igazolni fogják. Az október—decemberi stratégiának az új tények alapján való „kijavítása" és megismétlése nélkül orosz földön sohasem lesz szabadság.

Ezért amikor azt mondják nekem, hogy a III. dumát nem lehet úgy kihasználni, mint a másodikat, nem lehet megmagyarázni a tömegeknek, hogy miért kell részt venni benne, akkor azt szeretném válaszolni: ha a „kihasználáson" valami mensevikesen dagályos dolgot értenek, mondjuk olyasmit, mint a forradalom fegyvere stb., akkor természetesen nem lehet. De hiszen az első két dumáról is kiderült, hogy a valóságban csak lépcsőfokok voltak az októbrista dumához, és mi mégis kihasználtuk őket arra az egyszerű és szerény* célra (propaganda és agitáció, az események bírálata és megmagyarázásuk a tömegeknek), amelyre mindig fel tudjuk használni még a legsilányabb képviseleti intézményeket is. Egy dumában elmondott beszéd nem fog előidézni semilyen „forradalmat", és *a dumával kapcsolatos* propagandának sincsenek semilyen különleges sajátságai, de a szociáldemokrácia nem kevesebb, sőt néha több hasznot húzhat az egyikből is és a másikból is, mint sok nyomtatásban megjelenő vagy más gyűlésen elmondott beszédből.

S éppen ilyen egyszerűen kell megmagyaráznunk a tömegeknek, hogy miért veszünk részt az októbrista duma-

---

* V. ö. az 1905. évi (genfi) „Proletarij"[15] cikkét a Buligin-duma bojkottjáról (lásd *Lenin* Művei. 9. köt. 1954. 175—183. old. — *Szerk.*), ahol rámutatunk arra, hogy általában nem zárkózunk el attól, hogy ezt a dumát felhasználjuk, de *most* más feladat megoldása vár ránk: a közvetlen forradalmi útért folyó harc feladatának megoldása. V. ö. ugyancsak az (orosz) „Proletarij" 1906. évi[16] 1. számában „A bojkottról" c. cikket (lásd *Lenin* Művei. 11. köt. 1954. 129—137. old. — *Szerk.*), ahol hangsúlyozzuk, milyen *szerény* haszonnal jár a dumában folytatott munka.

ban. Annak következtében, hogy 1905 decemberében vereséget szenvedtünk, és 1905—1907-ben nem sikerült „helyrehoznunk" ezt a vereséget, a reakció szükségképpen mind rosszabb quasi-alkotmányos intézményekbe kergetett bele és *jog továbbra is belekergetni* bennünket. Mi mindenkor és mindenütt védelmezni fogjuk meggyőződésünket és érvényre fogjuk juttatni nézeteinket, mindig ismételni fogjuk, hogy amíg a régi hatalom fennáll, amíg nem tépték ki tövestül, semmi jót nem várhatunk. Elő fogjuk készíteni egy újabb fellendülés feltételeit, de ennek bekövetkeztéig és ahhoz, hogy ez bekövetkezzék, kitartóbban kell dolgoznunk, nem szabad olyan jelszavakat bedobnunk, amelyeknek csak a fellendülés körülményei között van értelmük.

Az is helytelen lenne, ha a bojkottot olyan *taktikai irányvonalnak* tekintenénk, amely a proletariátust és a forradalmi polgári demokrácia egy részét a reakcióval együtt a liberalizmussal is szembehelyezi. A bojkott nem taktikai irányvonal, hanem különleges harci eszköz, amely különleges körülmények között alkalmazható. Aki a bolsevizmust összetéveszti a „bojkottizmussal", az éppen olyan hibát követ el, mint az, aki a „bojevizmussal"* téveszti össze. A mensevikek és a bolsevikok *taktikai irányvonala* közti különbség már teljesen tisztázódott és elvileg különböző határozatokban öltött testet 1905 tavaszán, a bolsevikok londoni III. kongresszusa és a mensevikek genfi konferenciája idején. Akkor nem volt és nem is lehetett szó sem bojkottról, sem „bojevizmusról". *Taktikai irányvonalunk*, mint ezt mindenki tudja, a leghatározottabban különbözött a mensevikekétől mind a II. duma választásain, amikor nem voltunk bojkottpártiak, mind a II. dumában. A *taktikai irányvonalak* eltérnek minden harci módszer és eszköz esetén, a harc minden területén, anélkül hogy az egyik vagy a másik irányvonalra jellemző különleges harci módszerek alakulnának ki. És ha a III. duma bojkottját az igazolná vagy az idézné elő, hogy az *első vagy a*

* Bojevizmus — a cári önkényuralom elleni harcnak egyik formája az 1905-ös decemberi felkelés veresége után Oroszországban. Abban állt, hogy egyes személyek vagy kis csoportok terrorcselekményeket követtek el katonák vagy rendőrök ellen. — *Ford.*

második dumához fűzött *forradalmi* reményeink nem váltak be, hogy csődöt mondott a „törvényes", „erős", „tartós" és „valódi" alkotmány, akkor ez a legrosszabb fajta mensevizmus lenne.

VI

A bojkott mellett szóló érvek közül a legerősebb és az egyedül marxista érvek megvizsgálását a végére hagytuk. Az aktív bojkottnak nincs értelme, ha nincs nagyarányú forradalmi fellendülés. Rendben van. Nagyarányú fellendülés azonban a nem nagyarányú fellendülésből fejlődik ki. Mostanában észlelhetők bizonyosfokú fellendülésnek a jelei. Ki kell adnunk a bojkott jelszavát, mert ez a jelszó támogatja, fejleszti és kiszélesíti a kezdődő fellendülést.

Véleményem szerint ez az *alapvető* érvelés, amely többé vagy kevésbbé világos formában meghatározza a bojkottra való hajlamot szociáldemokrata körökben. És emellett azok az elvtársak, akik a legközelebb állnak a közvetlen proletár munkához, nem bizonyos séma szerint „felépített" érvelésből indulnak ki, hanem a munkástömeggel való érintkezésük során szerzett benyomások bizonyos summájából.

Ama kevés kérdések egyike, amelyekben úgy látszik nincs vagy eddig nem volt véleménykülönbség a szociáldemokrácia két frakciója között, az a kérdés, hogy mi az oka a forradalmunk fejlődésében beállott huzamos szünetnek. „A proletariátus még nem tért magához" — ez az oka. S valóban, az október—decemberi harc terhét majdnem teljesen *egyedül* a proletariátus viselte. Az egész nemzetért egyedül a proletariátus harcolt rendszeresen, szervezetten, szakadatlanul. Nem csoda, hogy olyan országban, ahol (európai mértékkel mérve) igen kicsi a proletár lakosság aránya, a proletariátusnak hallatlanul ki kellett merülnie ebben a harcban. Ehhez járul még, hogy a kormány és a burzsoá reakció egyesült erői december után és azóta is szüntelenül éppen a proletariátusra vetették rá magukat. Másfél éven keresztül tizedelte a proletariátust a rendőri üldözés és a kivégzések, a rendszeres munkáskizárások pedig, kezdve az állami gyárak

„megtorló" leállításán egészen a kapitalistáknak a munkások elleni összeesküvéseiig, szörnyű nyomorba juttatták a munkástömegeket. S most, mondják egyes szociáldemokrata funkcionáriusok, egyes jelek arra utalnak, hogy a tömegek hangulata kezd emelkedni, növekednek a proletariátus erői. Ehhez a nem egészen határozott és nem egészen kézzelfogható benyomáshoz erősebb érv is járul: egyes iparágakban kétségtelen élénkülés mutatkozik. A megnövekedett munkáskereslet elkerülhetetlenül növelni fogja a sztrájkmozgalmat. A munkásoknak meg kell kísérelniök, hogy legalább egy részét pótolják azoknak az óriási veszteségeknek, amelyek a megtorlások és kizárások idején érték őket. Végül a harmadik és legerősebb érv nem a még kérdéses és általában várható sztrájkmozgalomra mutat rá, hanem egy hatalmas sztrájkra, amelyet a munkásszervezetek már el is határoztak. 10 000 textilmunkás képviselői még 1907 elején megtárgyalták helyzetüket és megjelölték azokat a lépéseket, amelyeket a szakszervezetek megerősítése érdekében ebben az iparágban tenniök kell. Másodízben már 20 000 munkás képviselői gyűltek össze és elhatározták, hogy 1907 júliusában kihirdetik a textilmunkások *általános sztrájkját*. Ez a mozgalom közvetlenül mintegy 400 000 munkásra terjedhet ki. Moszkva területről indul ki, vagyis Oroszország legnagyobb munkásmozgalmi központjából és legnagyobb kereskedelmi-ipari központjából. Éppen Moszkvában és csakis Moszkvában válhat a munkások tömegmozgalma leggyorsabban döntő politikai jelentőségű széleskörű népmozgalommá. És a textilmunkások az összes munkások legrosszabbul fizetett, legkevésbbé fejlett s a parasztsággal a legszorosabb kapcsolatban levő elemét alkotják, amely a legkevésbbé vett részt a korábbi mozgalmakban. Ilyen munkások kezdeményezése annak jele lehet, hogy a mozgalom hasonlíthatatlanul nagyobb proletár tömegekre fog kiterjedni, mint azelőtt. A sztrájkmozgalom és a tömegek forradalmi lendülete közti összefüggés már nem egyszer megnyilvánult az orosz forradalom története során.

A szociáldemokrácia közvetlen kötelessége, hogy igen nagy figyelmet és rendkívüli erőfeszítéseket összpontosít-

son éppen erre a mozgalomra. Éppen e téren folytatott munkánkat kell feltétlenül elsőrendű jelentőségűnek tekintenünk az októbrista duma választásaival szemben. Be kell oltanunk a tömegekbe azt a meggyőződést, hogy ezt a sztrájkmozgalmat az önkényuralom elleni általános és széleskörű támadássá kell változtatni. A bojkott jelszava éppen azt jelenti, hogy a dumáról a közvetlen tömegharcra irányítjuk a figyelmet. A bojkott jelszava éppen azt jelenti, hogy az új mozgalmat politikai és forradalmi tartalommal töltjük meg.

Körülbelül ez az a gondolatmenet, amely egyes szociáldemokratákban megérlelte azt a meggyőződést, hogy a III. dumát bojkottálni kell. Ez az érvelés a bojkott mellett kétségtelenül marxista és semmi köze ahhoz, amikor pusztán ismételgetnek egy a különleges történelmi körülmények összefüggéséből kiszakított jelszót.

Ámde bármilyen erős is ez az érvelés, véleményem szerint mégsem elégséges még ahhoz, hogy *nyomban* a bojkott jelszavának elfogadására késztessen bennünket. Ez az érvelés hangsúlyozza azt, aminek általában nem szabad kétségesnek lennie az olyan orosz szociáldemokrata számára, aki gondolkozott forradalmunk tanulságain, nevezetesen azon, hogy mi nem mondhatunk le a bojkottról, hogy készen kell állnunk arra, hogy a megfelelő időpontban kitűzzük ezt a jelszót, hogy annak, ahogyan mi felvetjük a bojkott kérdését, semmi köze sincsen ehhez a liberális, nyárspolgárian korlátolt és minden forradalmi tartalomtól ment kérdésfelvetéshez: elzárkózni vagy nem elzárkózni?*

Tekintsük mindazt, amit a bojkott szociáldemokrata hívei a munkások hangulatában beállott változásról, az ipar megélénküléséről és a textilmunkások júliusi sztrájkjáról mondanak, bebizonyított és a valóságnak teljesen megfelelő ténynek.

Mi következik mindebből? Bizonyos részleges fellendüléssel van dolgunk, amelynek forradalmi jelentősége

* Lásd a „Tovariscs"-ban L. Martovnak, az egykor szociáldemokrata kiadványok munkatársának, most pedig liberális ujságok munkatársának cikkeit, amelyek a *liberális* gondolkodás mintaképei.

van*. Kötelességünk-e megfeszítenünk minden erőnket, hogy ezt a fellendülést támogassuk és fejlesszük, s igyekezzünk általános forradalmi fellendüléssé, majd pedig támadó jellegű mozgalommá változtatni? Feltétlenül kötelességünk. Szociáldemokraták között (talán a „Tovariscs" munkatársain kívül) ebben a kérdésben nem lehet kétféle vélemény. De szükség van-e *ebben a pillanatban*, ennek a részleges fellendülésnek kezdetén, még mielőtt végleg általánossá válna — szükség van-e a bojkott jelszavára a mozgalom fejlesztése szempontjából? Előmozdíthatja-e ez a jelszó a jelenlegi mozgalom fejlődését? Ez már más kérdés, és erre a kérdésre véleményem szerint tagadó választ kell adnunk.

A részleges fellendülésből ki lehet és ki is kell fejleszteni az általános fellendülést a III. dumától független, nyílt és közvetlen érvekkel és jelszavakkal. A decembert követő események egész menete elejétől végéig a szociáldemokratáknak a monarchikus alkotmány szerepéről, a közvetlen harc szükségességéről vallott nézetét igazolja. Polgártársak! — mondjuk majd — ha nem akarjátok, hogy a demokrácia ügye Oroszországban éppen olyan feltartóztathatatlanul és egyre gyorsabb ütemben gördüljön lefelé a lejtőn, mint 1905 decembere után, amikor a demokratikus mozgalomban a kadet uraké volt a hegemónia, ha ezt nem akarjátok, támogassátok a munkásmozgalom kezdődő fellendülését, támogassátok a közvetlen tömegharcot. Ezen kívül nincs és nem is lehet más biztosítéka a szabadságnak orosz földön.

Az ilyen jellegű agitáció kétségkívül teljesen következetes forradalmi szociáldemokrata agitáció lesz. Okvet-

* Olyan vélemény is van, hogy a textilipari sztrájk újtípusú mozgalom, amely a szakszervezeti mozgalmat különválasztja a forradalmi mozgalomtól. Mi azonban nem foglalkozunk ezzel a nézettel, mert először, az a módszer, amikor pesszimista irányban magyarázzák bonyolult jelenségek minden megnyilvánulását, általában veszélyes és már sok szociáldemokratát megzavart, aki nem ült „elég biztosan a nyeregben". Másodszor, ha a textilipari sztrájknak csakugyan volnának ilyen vonásai, akkor nekünk, szociáldemokratáknak, kétségkívül a legerélyesebben harcolnunk kellene ellenük. Harcunk sikere esetén tehát a kérdés éppen olyan formában vetődne fel, ahogy mi felvetjük.

lenül hozzá kell-e tenni: ne bízzatok, polgártársak, a III. dumában és tekintsetek ránk, szociáldemokratákra, akik bojkottáljuk tiltakozásunk jeléül!

Ilyen kiegészítés a mai körülmények között nemcsak szükségtelen, hanem szinte furcsán, csaknem gúnyként hangzik. A III. dumában amúgy sem bízik senki, vagyis a lakosságnak azok a rétegei, amelyekből a demokratikus mozgalom tartalékait merítheti, nem lelkesednek és nem is lelkesedhetnek úgy a III. duma alkotmányos intézményéért, mint amennyire lelkesedtek az *I.* dumáért, azokért az *első* kísérletekért, amelyek arra irányultak, hogy orosz földön akármilyen, de feltétlenül *alkotmányos* intézmények alakuljanak.

A lakosság széles körei figyelmének középpontjában 1905-ben és 1906 elején az *első*, bár monarchista alkotmány alapján összehívott képviseleti intézmény volt. Ez tény. Ez ellen kellett harcolniok és a legszemléltetőbb módon tüntetniök a szociáldemokratáknak.

Most nem így van. A jelenlegi helyzetet nem az jellemzi, hogy lelkesednek az *első* „parlamentért", nem az, hogy hisznek a dumában, hanem az, hogy *nem hisznek a fellendülésben.*

Ha ilyen körülmények között idő előtt tűzzük ki a bojkott jelszavát, semmiképpen sem erősítjük a mozgalmat, s nem hárítjuk el tényleges akadályait. Sőt mi több, könnyen lehet, hogy ezzel gyengítjük agitációnk erejét, mert a bojkott olyan jelszó, amely már kialakult fellendülést kísér, és most az a baj, hogy a lakosság széles körei nem hisznek a fellendülésben, nem látják a fellendülés erejét.

Előbb arról kell gondoskodni, hogy *gyakorlatilag* bebizonyosodjék a fellendülés ereje, azután még mindig ráérünk arra, hogy olyan jelszót tűzzünk ki, amely közvetve kifejezi ezt az erőt. És még így is kérdéses, hogy szüksége lesz-e a támadó jellegű forradalmi mozgalomnak külön jelszóra, amely *elvonja* a figyelmet . . . *a III. dumáról.* Lehetséges, hogy nem. Ahhoz, hogy mellőzzünk olyasvalamit, ami fontos és valóban bűvöletbe tudja ejteni a tapasztalatlan és parlamentet még sohasem látott tömeget, lehetséges, hogy *bojkottálnunk* kell azt, amit mellőznünk kell. De ahhoz, hogy mellőzzünk egy olyan intéz-

ményt, amely egyáltalán nem ejtheti bűvöletbe a mai demokratikus vagy féldemokratikus tömeget, nem kell okvetlenül bojkottot hirdetni. Nem a bojkott most a lényeg, hanem az, hogy nyílt és közvetlen erőfeszítéssel a részleges fellendülést általánossá, a szakszervezeti mozgalmat forradalmi mozgalommá, a munkáskizárások elleni védekezést a reakció elleni támadássá változtassuk.

VII

Foglaljuk össze az elmondottakat. A bojkott jelszavát különleges történelmi időszak szülte. 1905-ben és 1906 elején az objektív helyzet a harcban álló társadalmi erőket arra késztette, hogy döntsék el, melyik utat választják a közeljövőben: a közvetlen forradalmi utat, vagy a monarchikus alkotmány felé tett fordulatot. A bojkott-agitáció tartalma emellett főleg az alkotmányillúziók elleni harc volt. A bojkott sikerének a nagyarányú, általános, gyors és erős forradalmi fellendülés volt a feltétele.

1907 őszén a helyzet semilyen szempontból sem teszi szükségessé és nem igazolja ezt a jelszót.

Miközben folytatjuk mindennapi munkánkat a választások előkészítése terén és nem mondunk le eleve a legreakciósabb képviseleti intézményekben való részvételről sem, egész propagandánknak és agitációnknak arra kell irányulnia, hogy megmagyarázzuk a népnek az összefüggést egyrészt a decemberi vereség, másrészt a szabadságnak ezt követő hanyatlása és az alkotmány megcsúfolása között. Be kell oltanunk a tömegekbe azt a szilárd meggyőződést, hogy közvetlen tömegharc nélkül elkerülhetetlenül folytatódni és erősödni fog ez a megcsúfolás.

Nem zárkózunk el a bojkott jelszavának alkalmazásától a fellendülés idején, amikor erre a jelszóra komolyan szükség lehet, most azonban minden erőnket arra kell fordítanunk, hogy nyílt és közvetlen ráhatással a munkásmozgalom egyes fellendüléseit általános, nagyarányú forradalmi mozgalommá változtassuk, amely az egész reakció ellen, a reakció oszlopai ellen támadóan lép fel.

1907 június 26.

HEYDEN GRÓF EMLÉKÉRE

(MIRE TANÍTJÁK A NÉPET PÁRTONKÍVÜLI „DEMOKRATÁINK"?)[17]

„Az egész haladó sajtó mélységes részvéttel fogadta azt a súlyos veszteséget, amely Oroszországot gróf P. A. Heyden halálával érte. Pjotr Alekszandrovics nagyszerű alakja minden tisztességes ember számára vonzó volt, pártállásra és véleménykülönbségre való tekintet nélkül. Ritka és szerencsés sors!!!" Ezután egy terjedelmes idézet következik a jobboldali kadet „Russzkije Vedomosztyi"-ból[18], amelyben elérzékenyül e „csodálatraméltó férfiú" életén és munkásságán Pavel Dmitrievics Dolgorukov herceg, aki abból a Dolgorukov-nemzetségből való, amelynek tagjai nyíltan beismerték, mi a gyökere demokratizmusuknak! Jobb békésen megegyezni a parasztokkal, mint megvárni, amíg ők maguk veszik el a földet... „Mélységesen osztozunk abban a fájdalomban, amelyet Heyden gróf halála okozott mindazoknak, akik megszokták, hogy becsüljék az *embert*, bármilyen párt köntösében jelenjék is meg. Márpedig a megboldogult Heyden elsősorban éppen *ember* volt."

Így ír a „Tovariscs" című ujság 1907 június 19-i, keddi, 296. száma.

A „Tovariscs" publicistái nem csupán legális sajtónk legbuzgóbb demokratái. Emellett szocialistáknak tartják magukat — természetesen kritikai szocialistáknak. Hajszál híján szociáldemokraták; s a mensevikeket — Plehanovot, Martovot, Szmirnovot, Perejaszlavszkijt, Dant stb. stb. — sugárzó vendégszeretettel fogadja az a lap, amelynek hasábjai alatt Prokopovics, Kuszkova, Portugalov és más „volt marxista" urak aláírása díszeleg. Egyszóval korántsem kétséges, hogy a „Tovariscs" publicistái a

szűkkörű illegalitástól távolálló „felvilágosult", „demokratikus" stb. társaságunk „legbaloldalibb" képviselői.

S ha olyan sorok kerülnek az ember szeme elé, mint az imént idézettek, nehéz megállnia, hogy oda ne kiáltsa ezeknek az uraknak: Milyen szerencse, hogy mi, bolsevikok, nyilvánvalóan nem tartoztunk a „Tovariscs" *tisztességes emberei* közé!

Uraim, az oroszországi felvilágosult demokrácia „tisztességes emberei"! Önök elbutítják az orosz népet és megfertőzik a hajbókolás és a lakájkodás miazmáival, még százszor inkább, mint a hírhedt feketeszázasok — Puriskevics, Krusevan, Dubrovin —, akik ellen önök olyan buzgó, olyan liberális, olyan olcsó és önökre nézve olyan előnyös és veszélytelen háborút viselnek. Önök vállat vonnak és társaságunk minden „tisztességes embere" előtt lenéző mosollyal nyugtázzák az ilyen „ostoba paradoxonokat"? Igen, igen, nagyon jól tudjuk, hogy semmi a világon nem ingathatja meg bárgyú liberális önelégültségüket. Éppen ezért örülünk annak, hogy tevékenységünkkel erős fallal tudtuk elhatárolni magunkat az oroszországi művelt társaság tisztességes embereinek körétől.

Akad-e példa arra, hogy a feketeszázasok a lakosságnak valamelyest is széles rétegeit megrontották és megzavarták? Nem.

Sem a sajtójuk, sem szövetségük, sem gyűléseik, sem az I. vagy a II. duma választásai nem szolgáltathattak példát erre. A feketeszázasok feldühítik az embereket erőszakoskodásaikkal és kegyetlenkedéseikkel, amelyekben a rendőrség és a katonaság is részt vesz. A feketeszázasok gyűlöletet és megvetést keltenek gazságaikkal, aljas módszereikkel, megvesztegetéseikkel. A feketeszázasok a kormány pénzén iszákos fráterekből csapatokat és bandákat szerveznek, amelyek csak a rendőrség engedélyével és a rendőrség felbujtására cselekedhetnek. Mindez a legcsekélyebb veszélyt sem rejti magában a lakosság valamelyest is szélesebb rétegeinek eszmei befolyásolása szempontjából.

S megfordítva, éppilyen kétségtelen, hogy legális, liberális és „demokratikus" sajtónknak van ilyen befolyása. Az I. és a II. Állami Duma választásai, a gyűlések, az

egyesületek, a tanügy — minden ezt bizonyítja. S a „Tovariscs"-nak Heyden gróf halála alkalmából közölt elmefuttatása szemmelláthatóan mutatja, milyen ez az eszmei befolyás.

„... Súlyos veszteség ... nagyszerű alak ... szerencsés sors ... mindenekelőtt *ember* volt ..."

Heyden gróf, a földbirtokos, előkelően liberáliskodott az októberi forradalomig. A nép első győzelme, 1905 október 17-e után a legcsekélyebb habozás nélkül nyomban átállt az ellenforradalom táborába, belépett az októbristák pártjába, a parasztokra és a demokráciára dühöngő földbirtokosok és nagytőkések pártjába. Az I. dumában ez a nemes férfiú a kormányt védte, az I. duma szétkergetése után pedig arról kezdett tárgyalni, hogy részt vesz a kormányban, — de a tárgyalások nem vezettek eredményre. Ezek e tipikus ellenforradalmi földbirtokos életpályájának legfőbb állomásai.

S erre előáll néhány jólöltözött, felvilágosult és művelt úriember, liberalizmusról, demokratizmusról, szocializmusról szónokolnak, azt hangoztatják, hogy együttéreznek a szabadság ügyével, a parasztoknak a földért a földbirtokosok ellen vívott harcával, — olyan uraságok, akiknek voltaképpen monopóliumuk van a legális ellenzék szerepére a sajtóban, az egyesületekben, a gyűléseken, a választásokon, és égre emelt szemmel hirdetik a népnek: „Ritka és szerencsés sors! .. A megboldogult gróf mindenekelőtt *ember* volt."

Igen, Heyden nemcsak ember volt, hanem állampolgár is, aki fel tudott emelkedni osztálya közös érdekeinek megértéséig és felettébb okosan tudott síkraszállni mellettük. Önök meg, felvilágosult demokrata urak, önök egyszerűen siránkozó tökfilkók, akik liberális bárgyúsággal leplezik azt, hogy képtelenek mások lenni, mint ugyanennek a földbirtokos osztálynak művelt lakájai.

A földbirtokosoknak a népre gyakorolt befolyásától nem kell félnünk. Sohasem fog sikerülni nekik hosszabb időn át becsapni valamelyest nagyobb munkástömeget, sőt még parasztttömeget sem. De annak az *értelmiségnek* a

befolyása, amely közvetlenül nem vesz részt a kizsákmányolásban, amelyet megtanítottak arra, hogy közhelyekkel és általános fogalmakkal operáljon, amely mindenféle „jótanácsokkal" hozakodik elő, és osztályok közötti helyzetét néha őszinte butaságból osztályok felett álló pártok és osztályok felett álló politika *elvévé* avatja, — ennek a burzsoá értelmiségnek a népre gyakorolt befolyása veszélyes. Itt és csakis itt kell tartani nagy tömegek megfertőzésétől, amely valóban káros lehet, s amely megköveteli, hogy a szocializmus minden erejét harcba vesse ez ellen a méreg ellen.

— Heyden művelt, kulturált, humánus, türelmes ember volt — szipákolnak ezek a nyálas liberálisok és demokraták, akik azt hiszik magukról, hogy fölébe emelkedtek minden „pártosságnak" és eljutottak az „általános emberi" szempontig.

Tévednek, mélyen tisztelt uraim. Ez nem általános emberi szempont, hanem általános lakájszempont. Az a rabszolga, aki tudatában van rabszolga mivoltának és harcol ellene — forradalmár. Az a rabszolga, aki nincsen tudatában rabságának és némán, öntudatlanul, szótlanul tengeti rabszolgaéletét — az egyszerűen rabszolga. Az a rabszolga, akinek csurog a nyála, amikor önelégülten ecseteli a rabszolgaélet gyönyörűségeit, és aki el van ragadtatva derék és jóságos urától — lakáj, szolgalélek. Nos, önök, a „Tovariscs"-hoz tartozó urak, pontosan ilyen szolgalelkek. Undorító meghatottsággal írnak arról, hogy ez az ellenforradalmi kormányt támogató ellenforradalmi földbirtokos művelt és humánus ember volt. Nem értik, hogy ahelyett, hogy a rabszolgát forradalmárrá változtatnák, lakájt csinálnak belőle. A szabadságról és a demokráciáról hangoztatott szavaik — csupa külsőséges máz, betanult frázis, divatos fecsegés vagy képmutatás. Festett cégér az egész. Önök maguk pedig: meszelt sírok. Keresztülkasul aljas szolgalelkek, s egész műveltségük, kultúrájuk és felvilágosultságuk csupán a szakképzett prostitúció egyik válfaja. Mert önök áruba bocsátják lelküket, s nemcsak szükségből, hanem „a művészet szeretetéből"!

— Heyden meggyőződéses alkotmánypárti volt — emlegetik meghatott hangon. Önök vagy hazudnak, vagy

az ilyen Heydenek már egészen elbolondították önöket. Ha valaki a nép színe előtt, nyilvánosan meggyőződéses alkotmánypártinak nevezi azt az embert, aki egy Vitte, Dubaszov, Goremikin és Sztolipin kormányát támogató pártot alapított, az ugyanolyan, mintha valami bíborost nevezne meggyőződéses pápaellenesnek. Önök, demokraták, ahelyett hogy megismertetnék a népet az alkotmány helyes fogalmával, úgy írnak az alkotmányról, mint valami ínyencfalatról. Kétségtelen ugyanis, hogy egy ellenforradalmi földbirtokos számára az alkotmány nem más, mint holmi ínyencfalat, a muzsik és az egész néptömeg kifosztásának és leigázásának egyik legtökéletesebb módszere. Ha Heyden meggyőződéses alkotmánypárti volt, akkor ezek szerint Dubaszov és Sztolipin is meggyőződéses alkotmánypárti, mert az *ő* politikájukat *gyakorlatilag* Heyden is támogatta. Dubaszov és Sztolipin nem lehettek volna azok, amik voltak, nem folytathatták volna politikájukat, ha nem támogatták volna őket az októbristák és köztük Heyden. Minek alapján kell megítélni egy ember („alkotmánypárti") politikai arculatát, ó, ti bölcs demokraták, akik a „tisztességes" emberek közé tartoztok? beszédei, meaculpázása és krokodilkönnyei alapján? vagy a közélet porondján kifejtett valóságos tevékenysége szerint?

Mi az, ami jellemző, ami tipikus Heyden politikai tevékenységére? Az-e, hogy az I. duma szétkergetése után nem tudott megegyezésre jutni Sztolipinnal a kormányban való részvétele tekintetében, vagy az, hogy egy ilyen cselekedet után *leült* tárgyalni Sztolipinnal? Az-e, hogy azelőtt, ekkor meg ekkor, ilyen meg ilyen liberális frázisokat mondott, vagy az, hogy nyomban október 17-e után októbristává (= ellenforradalmárrá) lett? Ha Heydent meggyőződéses alkotmánypártinak nevezik, ezzel arra tanítják a népet, hogy az előbbi a jellemző és a tipikus. Ez pedig azt jelenti, hogy értelmetlenül hajtogatják a demokratikus jelszavak egy-egy töredékét, s közben a demokrácia *ábécéjével* sincsenek tisztában.

A demokrácia ugyanis — jól jegyezzék meg, uraim, a tisztességes társaság tisztességes emberei — harc, éppen az ellenforradalmi földbirtokosoknak az ország fölötti

uralma ellen, amelyet Heyden úr támogatott és amelyet egész politikai pályafutása során megtestesített.

— Heyden művelt ember volt, — mondják elérzékenyülve a mi szalondemokratáink. Igen, ezt már elismertük, és készségesen elismerjük, hogy műveltebb és *eszesebb* volt (az utóbbi nem mindig párosul műveltséggel), mint maguk a demokraták, mert jobban megértette *saját* osztályának és *saját* ellenforradalmi társadalmi mozgalmának érdekeit, mint ahogy önök, a „Tovariscs"-hoz tartozó urak, megértik a felszabadító mozgalom érdekeit. A művelt ellenforradalmi földbirtokos finoman és ravaszul tudta védelmezni osztályának érdekeit, nemes szavak és gentlemanhez illő modor fátylával mesterien leplezve a jobbágytartók önző törekvéseit és mohó étvágyát, s követelte (Sztolipintól), hogy ezeket az érdekeket az osztályuralom legcivilizáltabb formáival védelmezzék. Heyden és a hozzá hasonlók egész „műveltségüket" a *földesúri* érdekek szolgálatának oltárára helyezték. Egy valódi demokrata — nem pedig egy orosz radikális szalonból való „tisztességes" lakáj — számára nagyszerű publicisztikai téma lehetett volna ez, amelyen bemutathatta volna a műveltség *prostituálódását* a modern társadalomban.

Amikor egy „demokrata" műveltségről fecseg, bőséges ismereteknek, széles látókörnek, ész és szív megnemesedésének képzetét akarja felkelteni az olvasó elméjében. Heyden úrék számára a műveltség: vékony máz, idomítás, „betanulása annak", hogyan kell gentlemanhez illő formában megkötni a legdurvább és legszennyesebb politikai üzleteket. Hiszen Heyden egész októbrizmusával, „békés megújhodási"[19] vágyával, az I. duma szétkergetése után Sztolipinnal folytatott tárgyalásaival lényegében a legdurvább és legszennyesebb dolgot palástolta, azt a célt szolgálta, hogy minél biztosabban, minél ravaszabbul, minél ügyesebben, belülről minél szilárdabban, kívülről minél észrevétlenebbül megvédelmezzék az előkelő orosz nemesség *jogát* a „muzsik népség" millióinak vérére és verejtékére, amelyeket ezek a Heydenek állandóan és szüntelenül fosztogattak, 1861 előtt is, 1861-ben is, 1861 után is, 1905 után is.

Már Nyekraszov és Szaltikov arra tanította az orosz

társadalmat, hogy a feudális földesúr műveltségének sima és kikent-kifent külső máza alatt ismerje fel jobbágynyúzó érdekeit, arra tanította, hogy gyűlölje az efféle alakok képmutatását és lelketlenségét, — a mai oroszországi intellektuel pedig, aki a demokratikus hagyományok őrének tartja magát és a kadet párthoz* vagy a kadet párt csatlósai közé tartozik, szolgalelkűségre tanítja a népet, büszkén hivalkodik azzal, hogy ő elfogulatlan pártonkívüli demokrata. Ez alighanem még Dubaszov és Sztolipin hőstetteinél is visszataszítóbb látvány...

— Heyden „ember" volt, — mondja elragadtatástól elcsukló hangon a szalondemokrata. Heyden humánus volt.

Ez a Heyden humanizmusa feletti elérzékenyülés arra késztet bennünket, hogy ne csak Nyekraszovra és Szaltikovra gondoljunk, hanem Turgenyev „Egy vadász feljegyzései" című művére is. Egy civilizált, művelt, kulturált, simamodorú „európai" földesúr áll előttünk. A földesúr vendégét borral kínálja és magasröptű beszélgetést folytat. „Miért nincs a bor megmelegítve?" — kérdi az inastól. Az inas hallgat és elsápad. A földesúr csenget, és anélkül hogy hangját felemelné, azt mondja a belépő szolgának: „Fjodor dolgában... intézkedj."

Íme a Heyden-féle „humanizmus" vagy a humanizmus à la Heyden** példája. Turgenyev földesura is „humánus" ember... például Szalticsihához képest annyira humánus, hogy nem megy ki maga az istállóba megnézni, megfelelően intézkedtek-e Fjodor megvesszőzése ügyében. Annyira humánus, hogy azzal sem törődik, sósvízbe áztatták-e azokat a vesszőket, amelyekkel Fjodort megverik. Ez a földesúr nem engedi meg magának, hogy megüsse vagy lehordja az inast, — csak a távolból „intézkedik", ahogy művelt emberhez illik, sima és humánus formában, zaj nélkül, botrány nélkül, anélkül hogy „közfeltűnést" keltene...

Teljesen ilyen Heyden humanizmusa. Ő maga nem

* A kadetok százszorta szolgalelkűbbek voltak Heyden megítélésében, mint a „Tovariscs"-hoz tartozó urak. Az utóbbiakat az oroszországi „társaság" „tisztességes emberei" „demokratizmusának" tipikus képviselőiként hoztuk fel.

** — Heyden módra. — *Szerk.*

vett részt a Luzsenovszkijokkal és Filonovokkal a parasztok megbotozásában és kínzásában. Nem vett részt a Rennenkampfok és Meller-Zakomelszkijek büntető expedícióiban. Nem lőtte Moszkvát Dubaszovval együtt. Annyira humánus volt, hogy tartózkodott az ilyesfajta hőstettektől, átengedte az „intézkedést" az összoroszországi „istálló" efféle hőseinek, s ő maga békés és kulturált dolgozószobájának csendjében irányította azt a politikai pártot, amely támogatta a Dubaszovok kormányát és amelynek vezérei Moszkva legyőzőjének, Dubaszovnak egészségére ittak . . . Hát nem valóban humánus dolog ez: a Dubaszovokat küldi ki „intézkedni Fjodor dolgában", ahelyett hogy ő maga menne ki az istállóba? Azoknak a vénasszonyoknak a szemében, akik a mi liberális és demokratikus sajtónkban a politikai rovatot vezetik, ez a humanizmus mintaképe . . . — Aranyszívű ember volt, a légynek sem vétett! „Ritka és szerencsés sors" jutott osztályrészül annak, aki támogathatja a Dubaszovokat, élvezi a Dubaszov-féle megtorlások gyümölcsét és nem viseli a felelősséget a Dubaszovokért.

A szalondemokrata a demokratizmus csúcspontjának tartja, ha azon sóhajtozik, hogy miért nem a Heydenek kormányoznak bennünket (mert ennek a szalonfajankónak nem jut eszébe a Heyden és Dubaszov közti „természetes" munkamegosztás gondolata). Hallgassák csak:

„. . . S milyen kár, hogy Heyden éppen most halt meg, amikor a legtöbbet használhatott volna! Most harcolna a szélső jobboldal ellen, kibontakoztatva lelke legszebb vonásait, s a rá jellemző energiával és találékonysággal kelne védelmére az alkotmányos elveknek." („Tovariscs", 299. sz. június 22. péntek. „Heyden gróf emlékezete", tudósítás Pszkov kormányzóságból.)

Kár, hogy a művelt és humánus Heydennek, a békés megújhodás hívének alkotmányos frázisai nem takarják el a III., az októbrista duma meztelen valóságát, a dumát megsemmisítő önkényuralom meztelen valóságát! A „demokrata" publicistának nem az a feladata, hogy letépje a hazug leplet, hogy a népnek egész meztelen mivoltukban megmutassa elnyomó ellenségeit, hanem hogy gyászolja

az októbristák sorait díszítő kipróbált képmutatók elvesztését . . .

Was ist der Philister? Ein hohler Darm, voll Furcht und Hoffnung, dass Gott erbarm! Mi a filiszter? Üres bél, tele félelemmel és reménnyel, hogy isten megkönyörül rajta[20]. Mi az orosz kadet párti és a kadetokhoz közelálló liberális demokrata filiszter? Üres bél, tele félelemmel és reménnyel, hogy az ellenforradalmár földesúr megkönyörül rajta!

1907 június.

Megjelent Szentpétervárott 1907-ben,
a „Golosz Zsiznyi" első gyűjteményes kötetében.
Aláírás: N. L.

A JÚLIUS 8-I PÉTERVÁRI VÁROSI KONFERENCIÁN A SZOCIÁLDEMOKRATA MUNKÁSPÁRTNAK A HARMADIK DUMÁVAL SZEMBEN ELFOGLALT ÁLLÁSPONTJÁRÓL MONDOTT BESZÉD TÉZISEI[21]

1. A duma bojkottálása, amint azt az orosz forradalom tapasztalatai megmutatták, a forradalmi szociáldemokrácia számára az egyetlen helyes döntés olyan történelmi körülmények között, amikor a bojkott valóban aktív bojkott, vagyis a régi hatalom ellen közvetlenül nyílt rohamra (tehát fegyveres felkelésre) készülő nagyarányú és általános forradalmi fellendülés erejét fejezi ki. A bojkott nagy történelmi feladatot teljesít, ha az a tartalma, hogy a proletariátus óvja az egész népet attól, hogy vakon, kispolgári módon az alkotmány-illúziók és a régi hatalom ajándékozta első, állítólag alkotmányos intézmények bűvkörébe essen.

2. Aki úgy tekinti a bojkottot, mint önmagában ható eszközt, függetlenül a nagyarányú, általános, erős és gyors forradalmi fellendüléstől és a régi hatalom megdöntésére irányuló nyílt, általános népi előnyomulástól, — függetlenül attól a feladattól, hogy harcoljunk az ellen, hogy a nép a megadott alkotmány bűvkörébe essen, — az nem az eszére, hanem az érzelmeire hallgat.

3. Ezért, ha kihirdetnénk a duma bojkottját azon az alapon, hogy a kadetoknak kedvező választási törvényt az októbristáknak kedvező törvénnyel váltották fel, — azon az alapon, hogy a II. duma helyébe, amely kadet módra beszélt és októbrista módra cselekedett, s amelyben a szociáldemokraták részt vettek a forradalom ügyére nézve meglehetősen hasznos munkát végezve, egy leplezetlenül októbrista duma lép, — ha ezen az alapon bojkottot hirdetnénk, ez nemcsak azt jelentené, hogy a következetes forradalmi munkát forradalmi idegeskedés váltaná

fel, hanem az derülne ki, hogy a kadet dumát és a kadet alkotmányt illetőleg maguk a szociáldemokraták is a legártalmasabb illúziók rabjai.

4. A forradalmi szociáldemokrácia egész agitációs munkájának középpontjában az legyen, hogy megmagyarázzuk a népnek, hogy az 1907 június 3-i államcsíny az 1905 decemberi felkelés vereségének közvetlen és teljesen elkerülhetetlen következménye. Az orosz forradalom második, 1906-os és 1907-es szakaszának az a tanulsága, hogy a reakció ugyanilyen rendszeres előretörése és a forradalom ugyanilyen visszavonulása, amely ezt az egész korszakot jellemzi, elkerülhetetlen abban az esetben, ha bíznak az alkotmányban, elkerülhetetlen, ha állítólag alkotmányos harci módszerek uralkodnak, elkerülhetetlen mindaddig, amíg a proletariátus kiheveri az elszenvedett vereségeket és újból erőre kap, és hasonlíthatatlanul nagyobb tömegben kel határozottabb és támadóbb jellegű forradalmi harcra a cári hatalom megdöntése érdekében.

5. Azt a sztrájkmozgalmat, amely most a moszkvai iparvidéken lángralobban és már kezd átterjedni Oroszország más vidékeire is, a közeljövőben lehetséges forradalmi fellendülés legbiztosabb zálogának kell tekintenünk. Ezért a szociáldemokráciának nemcsak a proletariátus gazdasági harcát kell teljes erőből támogatnia és fejlesztenie, hanem minden erejét latba kell vetnie, hogy a mostani, egyelőre még csak szakszervezeti mozgalmat nagyarányú forradalmi fellendüléssé és a munkástömegeknek a cárizmus fegyveres ereje elleni közvetlen harcává változtassa. Csak ha a szociáldemokráciának ezirányú erőfeszítéseit siker koronázza, csak a már kialakult, támadó jellegű forradalmi mozgalom talaján válhat komoly jelentőségűvé a bojkott jelszava, elválaszthatatlan kapcsolatban azzal, hogy a tömegeket nyíltan felhívjuk fegyveres felkelésre, a cári hatalom megdöntésére, ideiglenes forradalmi kormánnyal való felváltására, amelynek feladata, hogy általános, közvetlen, egyenlő és titkos szavazás alapján alkotmányozó gyűlést hívjon össze.

A megírás ideje: 1907 július.
Megjelent: 1907 júliusában külön röplap formájában.

AZ OSzDMP HARMADIK („MÁSODIK ÖSSZOROSZORSZÁGI") KONFERENCIÁJA[22]

1

HATÁROZATI JAVASLAT A III. ÁLLAMI DUMA VÁLASZTÁSAIN VALÓ RÉSZVÉTEL KÉRDÉSÉBEN

Tekintettel arra,

1) hogy az aktív bojkott, mint az orosz forradalom tapasztalatai mutatják, a szociáldemokrácia részéről csak olyan nagyarányú, általános és gyors forradalmi fellendülés esetén helyes taktika, amely fegyveres felkelésbe megy át, s csupán akkor, ha összekötik a régi hatalom által összehívott első képviseleti gyűlés során keletkező alkotmányillúziók elleni harc eszmei feladatával;

2) hogy ha nincsenek meg ezek a feltételek, akkor a helyes szociáldemokrata taktika azt követeli, hogy részt vegyünk a választásokban — még akkor is, ha adva vannak a forradalmi korszak összes feltételei —, amint az a II. duma esetében volt;

3) hogy a szociáldemokráciának, amely mindig rámutatott arra, hogy a kadet párt lényegében októbrista párt, és hogy az önkényuralom fennállása esetén nem lesz tartós a kadet választási törvény (1905. XII. 11), semmi oka arra, hogy megváltoztassa taktikáját, amiért ezt a törvényt októbrista választási törvénnyel váltották fel;

4) hogy az Oroszország központi iparvidékén napjainkban kibontakozó sztrájkmozgalom, mely a közeljövőben lehetséges forradalmi fellendülés legbiztosabb záloga, ugyanakkor kitartó munkát követel abban az irányban, hogy az egyelőre csupán szakszervezeti mozgalmat politikai és fegyveres felkeléssel egybekötött, közvet-

lenül forradalmi mozgalommá változtassuk, a konferencia határozatilag kimondja, hogy

a) részt kell venni a választásokon és a III. dumában;

b) meg kell magyarázni a tömegeknek az 1907. VI. 3-i államcsíny összefüggését az 1905 decemberi felkelés vereségével és a liberális burzsoázia árulásaival, egyúttal bebizonyítva azt is, hogy a szakszervezeti harc egymagában nem vezet célhoz, és igyekezni kell a szakszervezeti sztrájkmozgalmat politikai mozgalommá és a cári kormánynak felkelés útján való megdöntésére irányuló közvetlen forradalmi tömegharccá változtatni;

c) meg kell magyarázni a tömegeknek, hogy a duma bojkottja önmagában nem emelheti magasabb szintre a munkásmozgalmat és a forradalmi harcot, és hogy a bojkott taktikája csak azzal a feltétellel lehetne helyénvaló, ha sikerrel járnak erőfeszítéseink a szakszervezeti fellendülésnek forradalmi előnyomulássá változtatására.

2

AZ ORSZÁGOS SZAKSZERVEZETI KONGRESSZUSRA VONATKOZÓ HATÁROZATI JAVASLAT FOGALMAZVÁNYA

A konferencia kimondja, hogy minden párttag köteles erélyesen végrehajtani a londoni kongresszusnak a szakszervezetekről hozott határozatát, számolva a helyi viszonyok összességével akkor, amikor megteremtik a szakszervezetek és a szociáldemokrata párt közötti szervezeti kapcsolatot vagy elismertetik az előbbiekkel az utóbbi vezető szerepét, továbbá mindig és minden körülmények között kötelesek a legnagyobb figyelmet fordítani arra, hogy a szociáldemokraták a szakszervezetben ne érjék be azzal, hogy passzívan alkalmazkodnak a „semleges" platformhoz, a polgári-demokratikus áramlatok valamennyi árnyalatának (kadetok, pártonkívüli progresszisták[23], szociálforradalmárok stb.) ehhez a kedvenc álláspontjához, hanem hajthatatlanul védelmezzék a szociáldemokrata nézeteket teljes egészükben, hajthatat-

lanul fáradozzanak azon, hogy a szakszervezetek elismerjék a szociáldemokrácia eszmei vezetését, és hogy az OSzDMP és a szakszervezetek közt állandó és tényleges szervezeti kapcsolatok létesüljenek.

A megírás ideje: 1907 július.
Először megjelent: „Leninszkij Szbornyik" XXV. köt. 1933.

EGY UJSÁGÍRÓ JEGYZETEI

A II. duma szétkergetése óta a politikai irodalmat leginkább a csüggedés, bűnbánat, renegátság jellemzi. Sztruve úron kezdve, a „Tovariscs"-sal folytatva, s végezve a szociáldemokráciához csatlakozott számos írón, mindenütt azt látjuk, hogy megtagadják a forradalmat, megtagadják hagyományait, harci módszereit, s igyekeznek valamilyen módon a jobboldal felé orientálódni. Annak jellemzésére, hogy miként beszélnek és írnak manapság egyes szociáldemokraták, elővesszük a mai folyóirat-irodalomból néhány művüket, amelyek éppen a kezünk ügyébe esnek: Nyevedomszkij úr cikkét az „Obrazovanyije"[24] 7. számából és V. Gorn úrét a „Tovariscs" 348. számából.

M. Nyevedomszkij úr azzal kezdi cikkét, hogy a legélesebb hangnemben bírálja azokat a kadetokat, akik a II. dumában részt vettek, és a leghatározottabban védelmébe veszi a baloldali blokk-taktikát és a szociáldemokraták magatartását. Cikkének befejezése azonban így szól:

„Jelentő módban szólva azt mondom, hogy minden szociáldemokratának azt az egyet világosan látnia kell: a politikai evolúciónak abban a szakaszában, amelyben most vagyunk, a szocialista pártok tevékenysége végső fokon mégis csupán a burzsoá pártok számára tör utat, átmeneti győzelmüket készíti elő.

Ebből a következő imperatívus adódik: bármi légyen is ez a «mimikrire képes» („hol szőke, hol barna") kadet párt, amíg ez az egyedüli ellenzéki párt, összhangba kell hozni tevékenységével a szocialista tevékenységet. Ezt követeli az erőtakarékosság elve..." „Általában szólva, minden irónia

nélkül" (M. Nyevedomszkij úr kénytelen volt ezzel a fenntartással élni, mert képtelen cikornyák és nyakatekert fordulatok nélkül beszélni, amivel az olvasót is, önmagát is megzavarja), „Miljukovnak ez a mondata teljesen helyesen határozza meg főbb vonásaiban az egyes pártok viszonyát..." (Miljukov következő mondatáról van szó: „azt a fenyegetést, hogy majd a nép fog beavatkozni, csak abban az esetben lehet beváltani, ha ezt a beavatkozást előzetesen előkészítették, — s erre az előkészítésre kell hogy irányuljon a munkája mindazoknak, akik úgy vélik, hogy a duma saját hatalma nem elegendő az előtte álló óriási feladatok megoldásához"; csak készítsék elő és teremtsék meg a baloldaliak a mozgalmat — értelmezi helyesen Nyevedomszkij úr ezt a mondatot —, „s majd a kadet urak és a duma figyelembe veszi ezt a munkát")... „Lehet, hogy ebben van némi cinizmus, ha a figyelembe vevő párt egyik képviselője mondja, de ha például Plehanov veti fel így a kérdést, ezzel csupán pontosan és reálisan megszabja azt a vonalat, amelyet a szociáldemokráciának magatartása tekintetében követnie kell, s azt a módszert, ahogyan a liberális ellenzék erőit fel kell használnia."

Hajlandók vagyunk feltételezni, hogy Plehanov bizonyos mértékben — enyhén szólva — kényelmetlenül érzi magát, amikor efféle urak kedélyesen vállonveregetik. De Plehanov olyan kadet jelszavaival, mint például a szociáldemokraták és a kadetok egységes platformja, vagy a duma megkímélése, kétségtelenül feljogosította őket arra, hogy éppen ilyen módon *használják fel* beszédeit.

Most pedig halljuk V. Gorn urat:

„Világos: annak, hogy leküzdjük" (a földbirtokosok és a nagyburzsoák antidemokratikus koalícióját, amely a június 3-i választási törvény révén jött létre), „két feltétele van. Először az, hogy minden demokratikus rétegnek, a proletariátust sem kivéve, egyetértésre kell jutnia, hogy az egyik koalícióval szembeállítsák a másikat, másodszor az, hogy *nem olymódon* harcolnak, *hogy a legradikálisabb jelszavakkal operálnak abból a célból, hogy levalasszák a nem eléggé forradalmi elemeket és szorgalmazzák a nyilvánvalóan forradalmi kisebbség mozgalmát* (Gorn úr kiemelése), hanem reális, konkrét harcot folytatnak — amelybe magukat a tömegeket is bevonják – az antidemokratikus koalíció ugyancsak konkrét lépései ellen. Ahhoz, hogy létrehozzuk a demokratikus koalíciót, nincs szükség összeolvadásra, csupán megegyezésre a harc módjai és közvetlen céljai tekinte-

tében. Ez a megegyezés pedig — ha a tömegek öntudatos képviselői, a pártok a társadalmi létfeltételek reális megváltoztatása elérésének útjára lépnek, s nem csupán agitációs szempontból beszélnek róla — feltétlenül lehetséges."

Hát nem világos ezekből az idézetekből, hogy mindkét hősünk, aki ilyen hibátlanul fújja a divatos kadet szólamokat, lényegében ugyanazt mondja? Csupán Gorn úr kissé őszintébb és kissé leplezetlenebbül beszél, de semmivel sem különbözik jobban Nyevedomszkij úrtól, mint Sztruve úr Nabokov úrtól vagy Maklakov úrtól.

A politikának megvan a maga belső logikája. Hányszor rámutattunk már arra, hogy a szociáldemokraták és a liberálisok között lehetségesek *technikai* megegyezések, amelyek egyáltalán nem vezetnek *politikai blokkra*, — erre sohasem volt hajlandó egyetlen párthű szociáldemokrata sem (most nem beszélünk azokról a nem pártos vagy kétkulacsos elemekről, akik a pártban így beszélnek, a „szabad", pártonkívüli sajtóban pedig amúgy). Ám az élet mindenkor ízzé-porrá zúzta ezeket a szép légvárakat és jámbor óhajokat, mert a „technikai" megegyezések leple mögül makacsul utat törtek maguknak a politikai blokk eszméi. Egy kispolgári országban, a polgári forradalom időszakában, amikor a munkáspártban igen sok a kispolgári értelmiségi, nagyon is reális gyökerei vannak annak a tendenciának, hogy a proletariátust politikailag alárendeljék a liberálisoknak. S ez az objektív helyzetben gyökerező tendencia a valódi tartalma minden *quasi**-szocialista politizálásnak, amely a kadetokkal való koalíciók témáját variálja. Gorn úr, mint valami naiv értelmiségi, aki ugyan szociáldemokrata szavakat használ, de minden gondolata, minden eszmei indítéka, egész „belseje" merőben liberális vagy kispolgári, — ez a Gorn úr ténylegesen politikai blokkot, *„demokratikus koalíciót"* hirdet, sem többet, sem kevesebbet.

Roppant jellemző, hogy Gorn úr *kénytelen volt* azzal a fenntartással élni, hogy „nincs szükség összeolvadásra"! Ezzel a fenntartással csupán elárulta, hogy még furdalják őt rossz szocialista lelkiismeretének maradványai. Mert

* — látszólag. — *Szerk.*

amikor azt mondja, hogy „nincs szükség összeolvadásra, csupán megegyezésre", ezzel nyomban, máris olyan jellemzést adott erről a „megegyezésről", olyan meghatározást nyújtott *tartalmáról*, amely a napnál is világosabban leleplezi, hogy Gorn úr a szociáldemokrácia renegátja. Hiszen nem a szó a lényeg, nem az, hogy „összeolvadásnak" vagy „megegyezésnek" nevezzük-e a dolgot. Az a lényeg, hogy mi a reális tartalma ennek a *„párosításnak"*. Az a lényeg, hogy *mekkora bért* kínálnak a szociáldemokrata munkáspártnak azért, hogy a liberalizmus kitartottja legyen.

Az árat világosan megszabták.

1) Félretenni az agitációs szempontot.

2) Lemondani a radikális jelszavak „kiagyalásáról".

3) Abbahagyni a nem eléggé forradalmi elemek leválasztását.

4) Lemondani a nyilvánvalóan forradalmi kisebbség mozgalmának „erőltetéséről".

Hajlandó volnék jutalmat adni annak, aki a legteljesebb és legaljasabb renegátságnak ennél világosabb és pontosabb programmját tudná összeállítani. Gorn úr csak abban különbözik Sztruve úrtól, hogy Sztruve úr világosan látja azt az utat, amelyet választott, és bizonyos fokig „önállóan" szabja meg saját lépéseit. Gorn urat pedig egyszerűen járszalagon vezetik kadet pesztonkái.

— Félretenni az agitációs szempontot — egész idő alatt erre tanították a népet a kadetok a II. dumában. Ez annyit jelent, hogy ne fejlesszük a munkástömegek és a parasztság öntudatát *és igényességét*, hanem csökkentsük ezt is, azt is, csitítsuk el, oltsuk el benne és hirdessük a szociális békét.

— Ne agyaljunk ki radikális jelszavakat — tehát, mint a kadetok meg is tették, mondjunk le azoknak a jelszavaknak a hirdetéséről, amelyeket még jóval a forradalom előtt tűztek ki a szociáldemokraták.

— Ne válasszuk le a nem eléggé forradalmi elemeket — tehát mondjunk le arról, hogy a tömegek előtt bármiféle bírálatot gyakoroljunk a kadet képmutatás, hazudozás és reakciósság felett, vagyis öleljük keblünkre Sztruve urat.

— Ne erőltessük a nyilvánvalóan forradalmi kisebbség mozgalmát — tehát lényegében mondjunk le a forradalmi harci módszerekről. Mert teljesen vitathatatlan, hogy 1905 folyamán minden forradalmi megmozdulásban részt vett a *nyilvánvalóan forradalmi kisebbség:* éppen azért nem járt teljes sikerrel a harcuk, mert ha tömegek harcoltak is, ezek a tömegek mégiscsak kisebbségben voltak. De mindazok a sikerek, amelyeket a felszabadító mozgalom Oroszországban egyáltalában elért, e mozgalom összes vívmányai *teljes egészükben és kivétel nélkül csakis* e kisebbségben levő tömegek harcának köszönhetők. Ez az egyik. Másodszor, az, amit a liberálisok és kontrásaik „erőltetett mozgalomnak" neveznek, az *egyetlen* olyan mozgalom volt, amelyben a tömegek (bár sajnos első ízben és kisebbségben) önállóan vettek részt, nem pedig helyettesek útján, — ez volt az egyetlen olyan mozgalom, amely *nem félt* a néptől, amely a tömegek érdekeit fejezte ki, amellyel (mint ezt az első, s kiváltképpen a második duma választásai bizonyították) óriási tömegek rokonszenveztek, ha nem is vettek közvetlenül részt a forradalmi harcban.

Gorn úr, amikor „a nyilvánvalóan forradalmi kisebbség mozgalmának erőltetéséről" beszél, egy igen elterjedt, teljesen burenyini hamisítást követ el. Amikor a II. duma korszakában Burenyin lapja[25] Alekszinszkij ellen hadakozott, mindig úgy tüntette fel a dolgot, hogy Alekszinszkijjel szemben érzett ellenszenvének nem az az oka, hogy az a politikai szabadságért harcol, hanem az, hogy Alekszinszkij az ablakbeverés, a lámpavasra való felmászás ... stb. szabadságát akarja. Éppen ilyen feketeszázas előkészítő munkát végez a „Tovariscs" publicistája is. Igyekszik úgy feltüntetni a dolgot, hogy a szocialisták és a liberálisok megegyezésének korántsem az az akadálya, hogy a szocialisták mindig általában a tömegek forradalmi öntudatának és forradalmi aktivitásának fejlesztéséért szállnak síkra és fognak síkraszállni a jövőben is, hanem csupán az, hogy a szocialisták *erőltetik,* vagyis ösztökélik, mesterségesen szítják a mozgalmat, hogy *nyilvánvalóan* reménytelen mozgalmakat szerveznek.

Ezekre a támadásokra röviden válaszolunk. Az egész

szocialista sajtó — a mensevik is, meg a bolsevik is mind az első, mind a második duma korszakában — elítélte a mozgalom mindennemű „erőltetését“ ... Nem a mozgalom erőltetése miatt hadakoztak a kadetok a szociáldemokratákkal mind az első, mind a második dumában, hanem azért, mert a szociáldemokraták *fejlesztik* a tömegek forradalmi öntudatát és igényességét, *leleplezik* a kadetok reakciósságát és az alkotmány-illúziók délibábját. Ezeket a közismert történelmi tényeket semmiféle ujságírói szemfényvesztéssel nem lehet megkerülni. Ami Gorn úr véleménynyilvánításának formáját illeti, ez a forma végtelenül jellemző korunkra, amelyben a „művelt társaság“ megtagadva a forradalmat, a pornográfia felé fordul. Egy magát szociáldemokratának tartó egyén igénybe veszi egy pártonkívüli ujság hasábjait, hogy nagy olvasóközönség előtt tarthasson novojevremjás beszédeket arról, hogy a munkáspárt „erőlteti“ a „nyilvánvaló“ kisebbség mozgalmát! A renegát hangulat renegát erkölcsöt szül.

* *
*

Vizsgáljuk meg a kérdést most egy másik oldalról. A Nyevedomszkij- és Gorn-féle urak nézetei — amelyek olyan undort keltenek az emberben, ha állítólagos szociáldemokraták szájából hallja őket — kétségkívül a legnagyobb mértékben tipikus és természetes nézetei burzsoá értelmiségünk, a liberáliskodó „társaság“, az ellenzékieskedő cári hivatalnokok stb. széles köreinek. Nem elég, ha úgy jellemezzük őket, hogy ezek a politikailag jellemtelen, ernyedt és ingatag kispolgárság nézetei. Ezenkívül forradalmunk fejlődése jelenlegi helyzetének szempontjából is meg kell magyaráznunk őket.

Miért ütik fel a fejüket ilyen nézetek éppen most, a III. duma előtt a kispolgárság bizonyos köreiben? Azért, mert ezek a körök, engedelmesen megváltoztatva meggyőződésüket valahányszor fordulat következik be a kormány politikájában, bíznak az októbrista dumában, vagyis azt tartják, hogy az betöltheti hivatását, és sietnek alkalmazkodni az „októbrista reformokhoz“, sietnek esz-

meileg megalapozni és igazolni az októbrizmushoz való alkalmazkodásukat.

Az októbrista dumának a kormány elgondolása szerint az a hivatása, hogy lezárja a forradalmat a régi hatalom, a földbirtokosok és a nagyburzsoázia bizonyos minimális alkotmányos reformok alapján történő nyílt kiegyezése útján. Elvontan tekintve nincs ebben semmi abszolút lehetetlen, mert Nyugat-Európában a polgári forradalmak egész sora az „októbrista" alkotmányos rend megszilárdulásával ér véget. Csupán az a kérdés, lehetségesek-e a mai Oroszországban olyan októbrista „reformok", amelyek meg tudják állítani a forradalmat? Nem mondanának-e éppúgy csődöt az októbrista „reformok" forradalmunk mélysége következtében, mint a kadet „reformok"? Nem éppen olyan rövidéletű epizód lesz-e az októbrista duma is, mint a kadet dumák, — epizód a feketeszázasok és a zsarnokság uralmának visszaállítása útján?

Átéltük a tömegek közvetlen forradalmi harcának időszakát (1905), amely bizonyosfokú szabadság kivívását eredményezte. Azután átéltük e harc szünetelésének időszakát (1906 és 1907 első fele). Ebben az időszakban a reakció számos győzelmet aratott, a forradalom pedig egyetlenegyet sem, sőt elveszítette az első időszak vívmányait is. A második időszak kadet időszak, az alkotmányillúziók időszaka volt. A tömegek még többé-kevésbbé hittek az önkényuralom viszonyai közt működő „parlamentarizmusban", s az önkényuralom, miután megértette a tisztára feketeszázas uralomnak veszélyes voltát, megpróbált közös nevezőre jutni a kadetokkal, ezzel is, azzal is kísérletezett, különféle alkotmányos öltönyöket *próbált fel*, kipróbálta, milyen mértékű reformokat tudnának elfogadni Oroszország „gazdái", a legnagyobb földbirtokos uraságok. A kadet alkotmány kísérlete kudarcba fulladt, jóllehet a kadetok a második dumában teljesen októbristák módjára viselkedtek, nemcsak hogy nem támadták a kormányt, nem szították ellene a tömegeket, hanem rendszeresen csillapították is őket, harcolva a „baloldaliak", vagyis a proletariátus pártja és a parasztság pártja ellen, nyíltan és határozottan támogatták az akkori kormányt (a költségvetést stb.). Szóval a kadet

alkotmány kísérlete nem azért nem sikerült, mert a kadetokból vagy a kormányból hiányzott a jóakarat, hanem azért, mert *túlságosan mélyeknek* bizonyultak az orosz forradalom objektív ellentmondásai. Olyan mélyeknek *bizonyultak* ezek az ellentmondások, hogy kadet pallóval nem lehetett ezt a szakadékot áthidalni. A tapasztalat azt mutatta, hogy ha teljesen el is nyomták erre az időre a tömegharcot, s a régi hatalom kényekedve szerint meghamisíthatta a választásokat stb., a paraszttömegek (márpedig a polgári forradalom kimenetele leginkább a parasztságtól függ) olyan követeléseket támasztottak, hogy a kadet közvetítő ügynökök semmiféle diplomáciai művészete *sem képes* ezeket a követeléseket összeegyeztetni a kiváltságos földesurak uralmával. Ha Sztruve úr haragszik most a trudovikokra[26] (a szociáldemokratákról már nem is szólva), ha a „*Recs*"[27] egész hadjáratot indít ellenük, akkor ez nem a véletlen műve és nem is egyszerűen egy burzsoá ügyvéd bosszankodása, akinek szolgálatait a muzsik visszautasította. Ez a kadetok fejlődésében elkerülhetetlen politikai lépés: nem sikerült kibékíteni a földesurakat a trudovikokkal — *tehát* (a burzsoá értelmiség *csakis* ilyen következtetést vonhat le), tehát nem az a teendő, hogy nagyobb tömegeket vigyünk harcba a földesurak ellen, hanem az, hogy *mérsékeljék* a trudovikok követeléseit, *még nagyobb engedményeket tegyünk* a földesuraknak, „félredobjuk a forradalmi utópiákat", amint Sztruve és a „Recs" mondja, vagy felhagyunk azzal, hogy radikális jelszavakat agyalunk ki és erőltetjük a mozgalmat, amint a kadetok új szolgája, Gorn úr mondja.

A kormány olymódon *alkalmazkodik* a földesurakhoz, hogy teljes egészében az ő kezükbe teszi le a választásokat, voltaképpen megfosztja a parasztságot a választójogtól. A kadetok olymódon alkalmazkodnak a földesurakhoz, hogy támadják a trudovikokat forradalmiságuk és hajthatatlanságuk miatt. Az afféle pártonkívüli politikai intrikusok, mint általában a „Tovariscs" munkatársai, s kiváltképp Gorn úr, olymódon alkalmazkodnak a földesurakhoz, hogy felszólítják a proletariátust és a parasztságot, „egyeztesse össze" (Nyevedomszkij úr úgy mondja,

hogy „koordinálja") politikáját a kadet politikával, lépjen „demokratikus koalícióra" a kadetokkal, tagadja meg a „radikális jelszavakat" stb. stb.

A kormány rendszeres munkát végez. Lépésről lépésre veszi el azt, amit az „erőltetett mozgalom" kivívott, s ami védelem nélkül maradt e mozgalom elcsendesedésekor. Lépésről lépésre próbálja ki, milyen „reformokhoz" lehetne megnyerni a földbirtokos urak beleegyezését. A kadetok nem tudták ezt megtenni? Nem tudták megtenni — hiába volt meg bennük az őszinte óhaj és igyekezet —, mert a baloldal lépten-nyomon akadályozta őket? Tehát meg kell nyirbálni a „baloldal" választójogát, és az októbristákra kell bízni a döntést: csak akkor kell teljesen az „Egyesült Nemesség Tanácsá"-ra[28] bíznunk magunkat, ha *ez a kísérlet is* sikertelenül végződik.

A kormány cselekedeteiben értelem, rendszer, logika van. Ez — a földbirtokos osztályérdekeinek logikája. Meg kell védelmezni ezeket az érdekeket, s meg kell óvni valamiképpen Oroszország burzsoá fejlődését.

Ahhoz, hogy megvalósuljanak a kormánynak ezek a tervei, *erőszakkal* el kell nyomni a *tömegek* érdekeit és mozgalmát, el kell venni tőlük a választójogot, ki kell szolgáltatni őket a százharmincezrek megtorlásának. Sikerül-e valóra váltani ezeket a terveket — ezt a kérdést most senki sem dönti el. Ezt a kérdést csak a *harc* dönti el.

Mi, szociáldemokraták, ezt a kérdést *saját* harcunkkal döntjük el. S a kadetok ... a *baloldal elleni harccal* döntik el. A kadetok *azért* harcolnak, hogy *a kormány* döntse el ezt a kérdést; rendszeresen ezt tették a második dumában, a parlamenti küzdőtéren. S most is rendszeresen ezt teszik a szociáldemokraták és a trudovikok elleni eszmei harcukkal.

Az egyszerű orosz értelmiségi éppúgy, mint minden félművelt kispolgár, ezt persze paradoxonnak látja, — a kadetok, akik demokratáknak nevezik magukat, akik liberális beszédeket tartanak, azért harcolnak, hogy a kérdést a kormány döntse el! Ez — nyilvánvaló képtelenség! Demokraták — tehát be velük a „demokratikus koalícióba"! Hiszen ez olyan nyilvánvaló következtetés minden politikailag együgyű ember számára, akit még

az orosz forradalom két éve sem tanított meg arra, hogy a kormány lépéseinek is, a liberálisok szóáradatainak is igazi lényegét a *különböző osztályok harcában* keresse. S hány „marxistánk" van az értelmiségiek táborából, akik az osztályharc elvét vallják, valójában azonban teljesen liberálisok módjára vélekednek a kadetokról is, a duma szerepéről is, a bojkottról is! S hány kadet szavazatot kell még leadni a költségvetés mellett ahhoz, hogy ezek a politikailag együgyű emberek megeméssszék ezt a jelenséget, amelyet Európa már régóta ismer: a liberális, aki a kormány ellen szónokol, de minden komolyabb kérdésben támogatja a kormányt.

A második dumának felváltása a harmadik dumával az októbrista módra cselekvő kadetnak kadet segítséggel működő októbristával való felváltását jelenti. A második dumában azoknak a burzsoá értelmiségieknek a pártja volt a hangadó, akik a nép kedvéért demokratáknak nevezték magukat és a burzsoázia kedvéért a kormányt támogatták. A harmadik dumában azoknak a földbirtokosoknak és nagyburzsoáknak a pártja kell hogy hangadó legyen, akik látszatellenzékként és gyakorlati szolgálatok céljából felbérelik a burzsoá értelmiséget. Ezt az egyszerű dolgot a kadet párt egész politikai magatartása bizonyítja, de kiváltképp a második duma. Ezt az egyszerű dolgot most már a nyárspolgár is kezdte érteni: olyan tanúra hivatkozunk, mint Zsilkin úr, akit nevetséges volna azzal gyanúsítani, hogy rokonszenvezik a bolsevizmussal vagy elvakult és könyörtelen ellensége a kadetoknak.

A „Tovariscs" mai (351.) számában Zsilkin úr így írja le egy „optimista" (sic!* „optimizmuson" Zsilkin úr körülbelül ugyanazt érti, mint Gorn vagy Nyevedomszkij) vidéki ember benyomásait:

„Azok az októbrista földbirtokosok, akikkel elbeszélgettem, így vélekednek: «a kadetokat meg lehet választani. Mi a jó tulajdonságuk? Engedékenyek. Az I. dumában sokat kértek. A II. dumában engedtek. Helyenként még programmjukat

* — így! — *Szerk.*

is megnyirbálták. Nos, a III. dumában még többet fognak engedni. Így csak megegyeznek valamiképpen. Meg aztán, hogy egészen őszinték legyünk, az októbristák közül nincs is kit beválasztanunk.

... Hadd jussanak be a kadetok. Hiszen nincs olyan nagy különbség köztünk. Majd ők is jobbra tolódnak a III. dumában... Az októbristákkal szükségből barátkozunk... Hol vannak nekik szónokaik vagy nagy embereik?»"

Aki a pártokat elnevezésük, programmjuk, ígéreteik és beszédeik alapján ítéli meg, vagy aki az ízetlen, bernsteinizált „marxizmussal" is beéri — amely nem áll másból, mint annak az igazságnak ismételgetéséből, hogy a polgári forradalomban támogatni kell a burzsoá demokráciát —, annak lehetnek reményei a baloldalnak és a kadetoknak a III. dumában megvalósítandó demokratikus koalícióját illetőleg. De akiben csak egy szemernyi forradalmi érzék van és aki csak valamelyest elgondolkozik forradalmunk tanulságain, vagy akit valóban az osztályharc elve vezérel, és aki a pártokat osztályjellegük alapján ítéli meg, az egy cseppet sem fog csodálkozni azon, hogy a burzsoá értelmiség pártja a nagyburzsoák pártjának csupán lakájszolgálatra jó. Gorn és Nyevedomszkij úrék képesek azt hinni, hogy a kadetok és a demokrácia közti nézeteltérés kivétel, a kadetok és az októbristák közti nézeteltérés szabály. Éppen fordítva áll a dolog. A kadetokat osztálytermészetüket tekintve egy tőről metszették az októbristákkal. A kadet demokratizmus talmi csillogás, a tömegek demokratizmusának pillanatnyi tükröződése, vagy valóságos csalás, amelynek beugranak az oroszországi bernsteinisták és a kispolgárok, különösen a „Tovariscs" munkatársai.

Mármost ha ebből a szempontból nézzük a bennünket érdeklő kérdést, ha megértjük, milyen történelmi szerepet játszik valójában a kadet — ez a burzsoá intellektuel, aki segít a földbirtokosnak abban, hogy egy nyomorúságos reformmal elégítse ki a muzsikot —, akkor teljes mélységükben feltárulnak előttünk Gorn és Nyevedomszkij úrék bölcseségei, akik azt tanácsolják a proletariátusnak, hogy *egyeztesse össze* tetteit a kadetokkal! A megígért

októbrista „reformok" képe teljesen világosan áll előttünk. A földbirtokos „rendezi" a muzsik helyzetét, mégpedig úgy rendezi, hogy büntetőexpedíciók, parasztok deresre húzása és munkások agyonlövése nélkül nem lehet rákényszeríteni a lakosságot a reformok elfogadására. A kadet professzor így ellenzékieskedik: bebizonyítja a modern jogtudomány alapján, hogy alkotmányosan jóvá kell hagyni a büntetőexpedíciókra vonatkozó szabályokat, s elítéli a rendőrség túlzott buzgalmát. A kadet prókátor így ellenzékieskedik: bebizonyítja, hogy törvény szerint hatvan botütés jár a parasztnak, nem pedig kétszáz, s hogy a kormánynak pénzt kell folyósítania a vesszőkre azzal a feltétellel, hogy betartják a törvényes formákat. A kadet orvos kész a deresre húzott paraszt érverését számolni és tanulmányt írni arról, hogy a botütések maximális számát a felére kell csökkenteni.

Hát nem ilyen volt a második duma kadet ellenzéke? S vajjon nem világos-e, hogy az ilyen ellenzékiségért az októbrista földesúr nemcsak arra hajlandó, hogy beválassza a kadetot a dumába, hanem még abba is beleegyezik, hogy professzori vagy valamilyen más fizetést adjon neki?

A szocialisták és a kadetok demokratikus koalíciója a második dumában, a második duma után vagy a III. duma idején a dolgok objektív állása következtében valójában azt jelentené, hogy a munkáspártot a liberálisok vak és szánalmas bábjává változtatják, hogy a szocialisták teljesen elárulják a proletariátus érdekeit és a forradalom érdekeit. Könnyen lehet, hogy Nyevedomszkij és Gorn úrék nem tudják mit cselekszenek. Az ilyen emberek meggyőződése igen gyakran nem nyúlik mélyebbre a nyelvük hegyénél. Lényegében azonban minden törekvésük oda irányul, hogy végezzenek a munkásosztály önálló pártjával, végezzenek a szociáldemokráciával. Ha a szociáldemokrácia megérti feladatait, végeznie kell az efféle urakkal. Nálunk sajnos még ma is túlságosan egyoldalúan értelmezik a polgári forradalom kategóriáját. Figyelmen kívül hagyják például azt, hogy ez a forradalom meg kell hogy mutassa a proletariátusnak — s csak ez a forradalom mutathatja meg neki először —, milyen a *valóságban* az *adott* ország burzsoáziája, milyen *nemzeti* sajátosságok

jellemzik a burzsoáziát és a kispolgárságot az adott *nemzeti* polgári forradalomban. A proletariátus igazi, végleges és tömeges osztállyá különülésére, az osztálynak az összes burzsoá pártokkal való szembefordulására csak akkor kerülhet sor, ha *saját* országának történelme megvilágítja a proletariátus előtt a burzsoáziának mint osztálynak, mint politikai egésznek *teljes arculatát*, s a kispolgárságnak mint rétegnek, mint nyílt, nagyarányú politikai akcióban kifejezésre jutó, meghatározott eszmei és politikai mennyiségi tényezőnek teljes arculatát. Újra meg újra meg kell magyaráznunk a proletariátusnak azokat az elméleti igazságokat, amelyek a kapitalista társadalomban a burzsoázia és a kispolgárság osztályérdekeinek lényegét érintik. Ezek az igazságok azonban csak akkor válnak valóban nagy proletártömegek húsává és vérévé, ha ezek az osztályok látni, érzékelni fogják az egyik vagy a másik osztály pártjának a magatartását, amikor osztálylényegük világos tudatához hozzájárul a proletár lélek közvetlen reagálása a burzsoá pártok egész arculatára. Talán sehol a világon nem volt a burzsoázia a polgári forradalomban olyan vadul reakciós, mint nálunk, sehol sem kötött olyan szoros szövetséget a régi hatalommal, sehol sem volt annyira „szabad" attól, ami akár csak a legkisebb mértékben is hasonlít a kultúra, a haladás, az emberi méltóság megvédelmezése iránti őszinte rokonszenvhez, — szűrje le hát proletariátusunk az orosz polgári forradalomból azt a tanulságot, hogy háromszorosan kell gyűlölnie a burzsoáziát és háromszoros elszántsággal kell harcolnia ellene. Valószínűleg sehol a világon nem volt olyan gyáva és jellemtelen a kispolgárság — a „népi szocialistáktól"[29] és a trudovikoktól kezdve a szociáldemokráciába befurakodott intellektuelekig —, sehol sem dühöngött körükben olyan aljas renegáthangulat, sehol sem estek úgy hasra a burzsoá módi vagy a reakciós erőszak hősei előtt, mint nálunk, — szűrje le hát proletariátusunk polgári forradalmunkból azt a tanulságot, hogy háromszoros megvetést kell éreznie a kispolgári ernyedtség és ingatagság iránt. Bárhogy folytatódjék is forradalmunk, bármilyen súlyos időket kelljen is átélnie olykor a proletariátusnak, ez a gyűlölet és ez a megvetés tömörré kovácsolja sorait, megtisztítja az idegen osztályok-

ból származó alkalmatlan elemektől, megnöveli erejét, s keményre acélozza öklét azokhoz a csapásokhoz, amelyeket majd a burzsoá társadalomra fog mérni.

A megírás ideje: 1907 augusztus 22 (szeptember 4).

Megjelent Szentpétervárott 1907-ben, a „Golosz Zsiznyi" első gyüjteményes kötetében. Aláírás: N. L.

A STUTTGARTI NEMZETKÖZI SZOCIALISTA KONGRESSZUS[30]

Az ez év augusztusában tartott stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus különösen népes és a képviselet tekintetében szokatlanul teljes volt. Mind az öt világrész elküldte delegátusait, akiknek száma összesen 886 volt. A proletárharc nemzetközi egységének grandiózus megnyilvánulása mellett azonban kiemelkedő szerepet játszott a kongresszus a szocialista pártok taktikájának meghatározásában is. A kongresszus általános jellegű határozatokat hozott számos olyan kérdésben, amelyet mindeddig kizárólag az egyes szocialista pártok keretén belül oldottak meg. A szocializmus egységes nemzetközi erővé tömörülése különösen világosan kifejezésre jut abban, hogy a különböző országokban megnövekedett az egyforma elvi megoldást igénylő kérdések száma.

Alább közöljük a stuttgarti határozatok teljes szövegét[31]. Most pedig röviden foglalkozni fogunk mindegyik határozattal, hogy rámutassunk arra, melyek voltak a főbb vitás pontok, és milyen jellegűek voltak a kongresszusi viták.

A gyarmati kérdés már nem először foglalkoztatja a nemzetközi kongresszusokat. Határozataik eddig mindig teljes mértékben elítélték a burzsoá gyarmati politikát mint a rablás és az erőszak politikáját. Ezúttal olyan volt a kongresszus bizottságának összetétele, hogy az opportunisták kerekedtek felül, élükön a holland van Kollal. A határozati javaslatba beiktatták azt a mondatot, hogy a kongresszus nem ítél el elvben mindennemű gyarmati politikát, minthogy ez szocialista rendszerben civilizáló szerepet tölthet be. A bizottság kisebbsége (a német Ledebour, a lengyel és az orosz szociáldemokraták és

sokan mások) erélyesen tiltakozott ez ellen a gondolat ellen. A kérdést a kongresszus elé utalták, s minthogy a két irányzat közt igen kicsi volt az erőkülönbség, a harc hallatlan szenvedéllyel robbant ki.

Az opportunisták van Kol köré tömörültek. Bernstein és David a német küldöttség többsége nevében a „szocialista gyarmati politika" elismerése mellett szólalt fel és támadta a radikálisokat meddő tagadásuk, a reformok jelentőségének meg nem értése, gyakorlati gyarmati programm hiánya stb. miatt. Többek között Kautsky válaszolt nekik, aki kénytelen volt arra kérni a kongresszust, hogy a német küldöttség többségével *szemben* foglaljon állást. Helyesen mutatott rá arra, hogy szó sincs a reformokért folyó harc tagadásáról: a határozat többi része, amely semmiféle vitára nem adott okot, egészen világosan beszél erről. Arról van szó, hogy kell-e engedményeket tennünk a burzsoá rablás és erőszak jelenlegi rendszerének. A kongresszusnak a jelenlegi gyarmati politikát kell megvitatnia, márpedig ez a politika éppen a bennszülöttek rabságba döntésén alapul: a burzsoázia ténylegesen rabszolgaságot vezet be a gyarmatokon, a bennszülötteket hallatlan megaláztatásoknak és erőszakoskodásoknak teszi ki, a pálinka és a szifilisz terjesztésével „civilizálja" őket. S ilyen körülmények között a szocialisták kitérő frázisokat fognak mondani arról, hogy elvben el lehet ismerni a gyarmati politikát! Ez azt jelentené, hogy egyszerűen áttérnek a burzsoázia álláspontjára. Ez határozott lépést jelentene abban az irányban, hogy a proletariátust alárendeljék a burzsoá ideológiának, a burzsoá imperializmusnak, amely most különösen felbátorodott.

A bizottság javaslatát a kongresszus 128 szavazattal 108 ellenében — 10-en tartózkodtak a szavazástól (Svájc) — elvetette. Megjegyezzük, hogy Stuttgartban kaptak első ízben a szavazás alkalmával az egyes nemzetek különböző számú szavazatot 20-tól (a nagy nemzetek, köztük Oroszország is) 2-ig (Luxemburg). A kis nemzetek szavazatai, amelyek vagy nem folytatnak gyarmati politikát, vagy maguk is szenvednek tőle, számbelileg felülmúlták azokét az államokét, amelyek bizonyos fokig még a proletariátust is megfertőzték a hódítás szenvedélyével.

A gyarmati kérdésben megejtett szavazásnak igen nagy a jelentősége. Először is, különösen nyilvánvaló módon lelepleződött ezúttal a szocialista opportunizmus, amely meghódol a burzsoá ámítás előtt. Másodszor, megmutatkozott itt az európai munkásmozgalomnak egy negatív vonása, amely sok kárt okozhat a proletariátus ügyének, és ezért komoly figyelmet érdemel. Marx több ízben utalt Sismondi egy kijelentésére, amelynek óriási jelentősége van. Az ókor proletárjai — mondta Sismondi — a társadalom nyakán éltek. A mai társadalom a proletárok nyakán él[32].

A nincsteleneknek, de nem dolgozóknak az osztálya nem képes megdönteni a kizsákmányolókat. Csak az egész társadalmat eltartó proletár osztálynak van annyi ereje, hogy véghezvigye a szociális forradalmat. És a nagyarányú gyarmati politika következtében az európai proletariátus *részben* olyan helyzetbe kerül, hogy *nem* az ő munkájából él az egész társadalom, hanem a csaknem rabszolgasorban élő gyarmati bennszülöttek munkájából. Az angol burzsoázia például nagyobb profitot sajtol ki India és más gyarmatai lakosságának tíz- meg százmillióiból, mint az angol munkásokból. Ilyen körülmények között bizonyos országokban létrejön az anyagi, gazdasági alap egyik-másik ország proletariátusának gyarmati sovinizmussal való megmételyezéséhez. Ez persze csak átmeneti jelenség lehet, mindazonáltal világosan fel kell ismernünk a bajt, meg kell értenünk okait, hogy valamennyi ország proletariátusát egyesíthessük az ilyen opportunizmus elleni harcra. S ez a harc elkerülhetetlenül győzelemre vezet, mert a „kiváltságos" nemzetek egyre kisebb hányadát alkotják a kapitalista nemzetek összességének.

A nők választójogának kérdése körül jóformán nem volt vita a kongresszuson. Egyetlen angol nő akadt a szélső opportunista angol „Fábiánus Társaság"-ból[33], aki megpróbált síkraszállni amellett, hogy megengedhető a szocialista harc a nők korlátozott, vagyis nem általános, hanem cenzusos választójogáért. A fábiánus nő teljesen magára maradt. Nézeteinek egyszerű nyitja van: az angol burzsoá hölgyek azt remélik, hogy megkaphatják a választójogot anélkül, hogy azt kiterjesztenék a proletár nőkre is.

A nemzetközi szocialista kongresszussal egyidőben tartották Stuttgartban, ugyanabban a helyiségben az első nemzetközi szocialista nőkonferenciát. Ezen a konferencián, valamint a kongresszus bizottságában a határozati javaslat megvitatásakor érdekes vitára került sor a német és az osztrák szociáldemokraták között. Az utóbbiak az általános választójogért vívott harcuk során bizonyos fokig háttérbe szorították azt a követelést, hogy a nőket egyenjogúsítsák a férfiakkal; gyakorlati meggondolásból nem az általános választójogot, hanem a férfiak választójogát hangsúlyozták követelésükként. Zetkin és más német szociáldemokraták beszédeikben helyesen mutattak rá arra, hogy az osztrákok azáltal, hogy nem követelték a legnagyobb eréllyel a választójogot nemcsak a férfiak, hanem a nők számára is, helytelenül jártak el, gyengítették a tömegmozgalom erejét. A stuttgarti határozat befejező szavai („*egyidejűleg* kell kitűzni mind a férfiak, mind a nők általános választójogának követelését") kétségkívül kapcsolatban állnak az osztrák munkásmozgalom történetének ezzel a mértéktelen „prakticizmusra" való epizódjával.

A szocialista pártok és a szakszervezetek viszonyáról hozott határozat különösen nagy jelentőségű számunkra, oroszok számára. Az OSzDMP stockholmi kongresszusa a *pártonkívüli* szakszervezetek mellett szállt síkra, tehát a semlegesség álláspontjára helyezkedett. Pártonkívüli demokratáink, bernsteinistáink és eszereink is mindig ezt az álláspontot védelmezték. A londoni kongresszus ezzel szemben más elvet állított fel: a szakszervezeteket közelebb kell hozni a párthoz, annyira, hogy a szakszervezeteket (bizonyos feltételek mellett) a párthoz tartozó szervezeteknek tekintsék. Stuttgartban az orosz szekció szociáldemokrata alszekciója (a nemzetközi kongresszusokon minden egyes ország szocialistái önálló szekciót alkotnak) e kérdés megvitatásakor két részre szakadt (a többi kérdésben nem került sor szakadásra). Mégpedig: Plehanov a semlegesség elve mellett foglalt állást. A bolsevik Voinov[34] a londoni kongresszus és a belga határozat semlegességellenes álláspontja mellett szállt síkra (a belga határozat de Brouckère beszédével együtt a kongresszus anyagában

jelent meg; ez a beszéd hamarosan meg fog jelenni oroszul is). Helyesen jegyezte meg Klara Zetkin lapjában, a „Die Gleichheit"-ben[35], hogy Plehanovnak a semlegesség védelmére felhozott érvei éppen olyan szerencsétlenek voltak, mint a franciák érvei. S a stuttgarti kongresszus határozata — amint Kautsky helyesen megállapította, és amint arról bárki meggyőződhet, ha a határozatot figyelmesen áttanulmányozza — véget vet a „semlegesség" elvi elismerésének. Egy árva szó sincs benne semlegességről vagy pártonkívüliségről. Ellenkezőleg, a határozat teljesen félreérthetetlenül elismeri a szakszervezetek és a szocialista párt szoros kapcsolatának és e kapcsolat megszilárdításának szükségességét.

Az OSzDMP-nek a szakszervezetekről hozott londoni határozata a stuttgarti határozat formájában most szilárd elvi alapot kapott. A stuttgarti határozat általában és minden országra nézve szükségesnek tartja a szakszervezetek és a szocialista párt szoros kapcsolatát; a londoni határozat rámutat arra, hogy Oroszországban e kapcsolat formája, kedvező körülmények esetén, a szakszervezeteknek a párthoz való tartozása kell hogy legyen, s erre kell irányulnia a párttagok tevékenységének.

Megjegyezzük, hogy Stuttgartban megnyilvánultak a semlegesség elvének káros oldalai azáltal, hogy a német küldöttség fele — a szakszervezetek képviselői — a legelszántabban védelmezte az opportunista álláspontot. Ezért például Essenben a németek van Kol ellen léptek fel (Essenben csak pártkongresszus volt, szakszervezeti kongresszus nem), Stuttgartban pedig van Kol mellett. A semlegesség hirdetése Németországban *ténylegesen* káros eredménnyel járt, mert a szociáldemokráciában fellépő opportunizmus malmára hajtotta a vizet. Ezzel a ténnyel ezentúl mindenképpen számolni kell, s különösen számolni kell Oroszországban, ahol olyan nagyszámú burzsoádemokrata tanácsadója van a proletariátusnak, aki mind a szakszervezeti mozgalom „semlegességét" ajánlgatja.

A kivándorlásról és bevándorlásról szóló határozattal csak néhány szóban foglalkozunk. A bizottságban ez esetben is próbálták megvédeni a szűkkeblű céhes nézeteket és elfogadtatni azt, hogy tiltsák meg az elmaradt

országok munkásainak (a kínai kuliknak stb.) a bevándorlását. Ez megint csak egyes „civilizált" országok proletárjainak arisztokratikus szellemére utal, akik kiváltságos helyzetük révén bizonyos előnyökhöz jutnak, s ezért hajlamosak arra, hogy megfeledkezzenek a nemzetközi osztályszolidaritás követelményeiről. Magán a kongresszuson nem akadt védelmezője ennek a céhes és kispolgári, szűklátókörű álláspontnak. A határozat teljes mértékben megfelel a forradalmi szociáldemokrácia követelményeinek.

Most pedig térjünk át a kongresszus utolsó és alighanem legfontosabb határozatára: az antimilitarizmus kérdésében hozott határozatra. A híres Hervé, aki nagy szenzációt keltett Franciaországban és Európában, ebben a kérdésben félanarchista álláspontot képviselt, amikor naivan azt javasolta, hogy minden háborúra „válaszoljunk" sztrájkkal és felkeléssel. Egyrészt nem értette meg, hogy a háború a kapitalizmus szükségszerű terméke, s hogy a proletariátus nem mondhat le a forradalmi háborúban való részvételről, hiszen a kapitalista társadalmakban lehetnek és voltak is ilyen háborúk. Másrészt nem értette meg, hogy az a lehetőség, hogy a háborúra „válaszoljunk", a háború előidézte válság jellegétől függ. Ezeknek a feltételeknek megfelelően kell kiválasztani a harc eszközeit, s a harcnak (ez a hervéizmus tévedéseinek vagy dőreségének harmadik pontja) nemcsak arra kell irányulnia, hogy a háborút békével, hanem arra is, hogy a kapitalizmust szocializmussal váltsa fel. Nem az a lényeg, hogy csupán a háború kitörését akadályozzuk meg, hanem az, hogy a háború szülte válságot felhasználjuk a burzsoázia megdöntésének meggyorsítására. De a hervéizmus félanarchista badarsága mögött egy gyakorlatilag helyes gondolat rejlett: a szocializmusnak egy lökést kell adni abban az értelemben, hogy ne szorítkozzék csupán a parlamenti harc eszközeire és győzzön meg minél nagyobb tömegeket arról, hogy a cselekvés forradalmi módszereihez kell folyamodniok azokkal a válságokkal kapcsolatban, amelyeket a háború elkerülhetetlenül magával hoz, s végül abban az értelemben, hogy a tömegekben ki kell fejlesztenie a munkások nemzetközi szolidaritásának és a burzsoá hazafiság hazug voltának elevenebb tudatát.

Bebel határozati javaslatának, amelyet a németek terjesztettek elő s amely minden lényeges kérdésben megegyezett Guesde határozati javaslatával, éppen az volt a fogyatékossága, hogy nem tartalmazott semmiféle utalást a proletariátus aktív feladataira. Ez lehetővé tette, hogy Bebel ortodox tételeit opportunista szemüvegen át olvassák. Vollmar azonnal valósággá változtatta ezt a lehetőséget.

Rosa Luxemburg és az orosz szociáldemokrata küldöttek ezért módosító javaslatokat terjesztettek be Bebel határozati javaslatához. Ezekben a módosító javaslatokban 1) megállapították, hogy a militarizmus az osztályelnyomás fő eszköze; 2) utaltak az ifjúság körében végzendő agitáció feladatára; 3) hangsúlyozták a szociáldemokráciának azt a feladatát, hogy ne csak a háborúk kitörése ellen vagy a már megkezdődött háborúk minél előbbi beszüntetéséért harcoljon, hanem azért is, hogy a háború előidézte válságot kihasználja a burzsoázia bukásának meggyorsítására.

Az albizottság (amelyet az antimilitarizmus kérdésével foglalkozó bizottság választott meg) mindezeket a módosításokat beiktatta Bebel határozati javaslatába. Ezenkívül Jaurès azt a szerencsés tervet javasolta, hogy a harci eszközök megjelölése helyett (sztrájk, felkelés) hozzanak fel történelmi példákat a proletariátusnak a háború ellen folytatott harcára, kezdve az európai tüntetésektől egészen az oroszországi forradalomig. Az átdolgozás eredményeképpen ugyan rendkívül terjedelmes lett a határozat, de legalább gondolatokban valóban gazdag, és pontosan megjelöli a proletariátus feladatait. Ez a határozat az ortodox, vagyis az egyedüli tudományos marxista elemzés szigorúságát párosítja azzal, hogy a legradikálisabb és legforradalmibb harci lépéseket javasolja a munkáspártoknak. Ezt a határozatot nem lehet Vollmar módján értelmezni, mint ahogy nem lehet a naiv hervéizmus szűk keretei közé sem beszorítani.

A stuttgarti kongresszus nagyjában és egészében számos igen fontos kérdésben plasztikusan szembeállította egymással a nemzetközi szociáldemokrácia opportunista és forradalmi szárnyát, és ezeket a kérdéseket a forra-

dalmi marxizmus szellemében oldotta meg. E kongresszusnak az ott elhangzott viták által megvilágított határozatai minden propagandista és agitátor. állandó kézikönyvévé kell hogy váljanak. A világproletariátus taktikájának egységét és forradalmi harcának egységét nagy léptekkel fogja előbbre vinni a Stuttgartban végzett munka.

A megírás ideje: 1907 augusztus vége—szeptember eleje.

Megjelent: „Proletarij" 17. sz. 1907 október 20.

A STUTTGARTI NEMZETKÖZI SZOCIALISTA KONGRESSZUS

A nemrég befejeződött stuttgarti kongresszus a proletár Internacionále tizenkettedik kongresszusa volt. Az első öt kongresszus az I. Internacionále korszakába (1866—1872) esik, ezt az Internacionálét Marx vezette, aki — Bebel találó szavai szerint — a harcoló proletariátus nemzetközi egységét felülről próbálta megteremteni. Ez a kísérlet nem járhatott sikerrel, amíg ki nem alakultak és meg nem erősödtek az egyes országok szocialista pártjai, de az I. Internacionále működése nagy szolgálatot tett minden ország munkásmozgalmának és maradandó eredményeket ért el.

A II. Internacionálét az 1889-es párizsi nemzetközi szocialista kongresszus nyitja meg. A következő kongresszusokon — Brüsszelben (1891), Zürichben (1893), Londonban (1896), Párizsban (1900) és Amszterdamban (1904) — ez az erős országos pártokra támaszkodó új Internacionále végleg megszilárdult. Stuttgartban Európa, Ázsia (Japán és India egy része), Amerika, Ausztrália és Afrika (egy délafrikai küldöttel) 25 népének összesen 884 küldötte vett részt.

A stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus éppen azért olyan nagy jelentőségű, mert ekkor szilárdult meg véglegesen a II. Internacionále, és a nemzetközi kongresszusok olyan tevékeny értekezletekké váltak, amelyek világszerte igen komoly befolyást gyakorolnak a szocialista munka jellegére és irányára. A nemzetközi kongresszusok határozatai forma szerint nem kötelezők az egyes nemzetekre nézve, de erkölcsi jelentőségük akkora, hogy a határozatok be nem tartása a gyakorlatban csak kivételesen

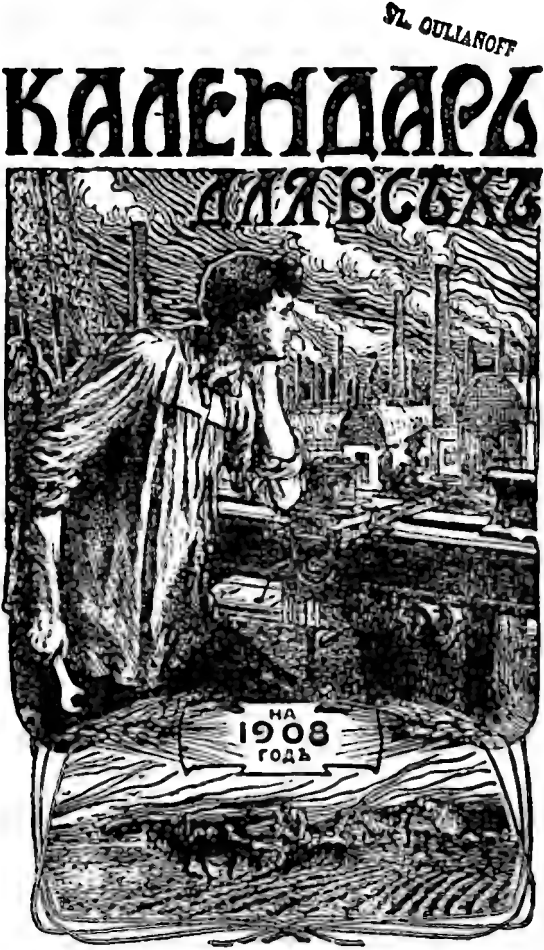

Цѣна 25 коп.

A „Mindenki kalendáriuma az 1908. évre" borítólapja, melyben megjelent Leninnek „A stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus" c. cikke. Lenin személyes példánya

Kisebbítve

fordul elő, s alighanem ritkábban, mint az, hogy az egyes pártok nem tartják be saját kongresszusaik határozatait. Az amszterdami kongresszus elérte, hogy a francia szocialisták egyesültek, s a kormányszocializmus ellen hozott határozata valóban az egész világ öntudatos proletariátusának akaratát fejezte ki, megszabta a munkáspártok politikáját.

A stuttgarti kongresszus nagy lépést tett előre ugyanebben az irányban, mivel számos fontos kérdésben a szocializmus politikai vonalát meghatározó legfelsőbb intézmény szerepét töltötte be. Ezt a vonalat a stuttgarti kongresszus, még az amszterdaminál is szilárdabban, a forradalmi szociáldemokrácia szellemében határozta meg az opportunizmussal szemben. A német szociáldemokrata munkásnők lapja, a Klara Zetkin szerkesztésében megjelenő „Die Gleichheit" („Az Egyenlőség") helyesen mondja ezzel kapcsolatban: „az egyes szocialista pártok különféle elhajlásait az opportunizmus irányában a világ szocialistái együttműködésének eredményeképpen valamennyi kérdésben forradalmi szellemben kiigazították."

Ezzel kapcsolatban nevezetes és szomorú jelenség volt az, hogy a német szociáldemokrácia, amely eddig a marxizmus terén mindig a forradalmi álláspontot képviselte, most ingadozónak bizonyult, illetve opportunista álláspontra helyezkedett. A stuttgarti kongresszus igazolta Engelsnek egy a német munkásmozgalomra vonatkozó mélyértelmű megjegyzését. Engels 1886 április 29-én a következőket írta Sorgénak, az I. Internacionále veteránjának: „Általában jó, hogy a németektől némileg elvitatják a nemzetközi szocialista mozgalomban betöltött vezető szerepet, különösen azóta, hogy oly sok nyárspolgárt küldtek be a Reichstagba (ami persze elkerülhetetlen volt). Németországban nyugodt időkben minden nyárspolgárivá válik, s ilyen helyzetben feltétlenül szükséges, hogy érezzék a francia konkurrencia fullánkját. Ebben pedig nem lesz hiány"[36].

A francia konkurrencia fullánkját éppen eléggé érezteték Stuttgartban, s erre csakugyan nagy szükség volt, mert a németek nagy adag nyárspolgáriasságról tettek tanúságot. Az orosz szociáldemokratáknak különösen figyelembe kell ezt venniök, mert a mi liberálisaink (s nem

is csak a liberálisok) majd megfeszülnek, hogy a német szociáldemokráciának éppen a legkevésbbé ragyogó oldalait tüntessék fel követésre méltó példának. A német szociáldemokrácia legmélyebben gondolkodó és legkiválóbb vezető teoretikusai maguk hangsúlyozták ezt a körülményt és félretéve minden álszemérmet, intő példaképpen határozottan rámutattak. „Amszterdamban — írja Klara Zetkin lapja — a világproletariátus parlamentjében az összes viták forradalmi vezérmotívuma a drezdai határozat volt; a stuttgarti kongresszuson kellemetlen opportunista disszonanciaként hatott Vollmarnak a militarizmussal foglalkozó bizottságban, Paeplovnak a kivándorlási bizottságban, Davidnak (s a magunk részéről még hozzátesszük, hogy Bernsteinnek) a gyarmati bizottságban mondott beszéde. Németország képviselői ezúttal a legtöbb bizottságban és a legtöbb kérdésben az opportunizmus szószólói voltak." Kautsky pedig így értékeli a stuttgarti kongresszust: „az a vezető szerep, amelyet a német szociáldemokrácia a második Internacionáléban eddig tényleg betöltött, ezúttal semmiben sem nyilvánult meg."

Áttérünk a kongresszuson megvitatott kérdések vizsgálatára. A gyarmati kérdésben felmerült nézeteltéréseket nem sikerült eloszlatni a bizottságban. Az opportunisták és a forradalmárok közti vitát maga a kongresszus döntötte el, mégpedig a forradalmárok javára 127 szavazattal 108 ellenében, — tizen tartózkodtak a szavazástól. Mellékesen megemlítjük azt az örvendetes jelenséget, hogy Oroszország szocialistái az *összes* kérdésekben *mindanyányian* egyöntetűen, forradalmi szellemben szavaztak. (Oroszországnak 20 szavazata van, ebből 10 az OSzDMP-é — a lengyeleket leszámítva —, 7 a szociálforradalmároké és 3 a szakszervezetek képviselőié. Lengyelországnak 10 szavazata van: 4 a lengyel szociáldemokratáknak és 6 a PPS-nek és Lengyelország nem orosz részeinek. Végül Finnország két képviselőjének 8 szavazata volt.)

A gyarmati kérdésben a bizottságban opportunista többség alakult ki, s a határozati javaslatba ez a szörnyű mondat került be: „a kongresszus nem ítél el elvben és egyszersmindenkorra minden gyarmati politikát, amely

szocialista rendszerben civilizáló hatást gyakorolhat." Ez a tétel gyakorlatilag egyértelmű volt a nyílt letéréssel a gyarmati háborúkat és kegyetlenkedéseket igazoló burzsoá politika és burzsoá világnézet irányában. Ez letérés Roosevelt irányában, — mondta egy amerikai küldött. S ezt a visszavonulást sehogy se sikerült a „szocialista gyarmati politika" feladataival és a gyarmatokon végzett pozitív reformátor munkával igazolni. A szocializmus sohasem mondott le és sohasem mond le arról, hogy a gyarmati reformokért is síkraszálljon, de ez nem jelenti és nem is jelentheti annak az elvi álláspontunknak meggyengülését, hogy ellenezzük a hódításokat, idegen népek elnyomását, az erőszakot és a rablást, vagyis a „gyarmati politikát". Az összes szocialista pártok minimális programmja egyaránt vonatkozik az anyaországokra és a gyarmatokra. Maga a „szocialista gyarmati politika" fogalma is végtelenül zavaros. A kongresszus igen helyesen tette, hogy a határozati javaslatból törölte a fent idézett szavakat és ehelyett még a korábbi határozatoknál is keményebb szavakkal ítélte el a gyarmati politikát.

A szocialista pártok és a szakszervezetek viszonyáról hozott határozatnak különösen nagy jelentősége van számunkra, oroszok számára. Nálunk ez a kérdés napirenden van. A stockholmi kongresszus ezt a kérdést a *pártonkívüli* szakszervezetek javára döntötte el, vagyis a *semlegesség* híveinek álláspontját igazolta, akiknek élén Plehanov állt. A londoni kongresszus a semlegességgel *szemben* a szakszervezeteknek a *párthoz tartozása* irányában tett egy lépést. A londoni határozat, mint ismeretes, nagy vitát és elégedetlenséget keltett a szakszervezetek egy részében és különösen a polgári demokratikus sajtóban.

Stuttgartban a kérdés, a dolog lényegét tekintve, a következőképpen vetődött fel: semlegesek legyenek-e a szakszervezetek, vagy pedig kerüljenek egyre szorosabb kapcsolatba a párttal? És a nemzetközi szocialista kongresszus, ahogy erről az olvasó a kongresszus határozatából meggyőződhet, olyan értelemben foglalt állást, hogy a szakszervezetek kerüljenek szorosabb kapcsolatba a párttal. Szó sem esik a határozatban sem a szakszerveze-

tek semlegességéről, sem pártonkívüliségéről. Kautsky, aki a német szociáldemokráciában Bebel semlegességi álláspontjával szemben a szakszervezeteknek a párthoz való közeledése mellett szállt síkra, ezért teljes joggal jelenthette ki a lipcsei munkásoknak a stuttgarti kongresszusról tartott beszámolójában („Vorwärts"[37], 1907. 209. sz. Beilage*):

„A stuttgarti kongresszus határozata kimondja mindazt, amire szükségünk van. *Egyszersmindenkorra véget vet a semlegességnek.*" Klara Zetkin ezt írja: „Elvileg már senki sem szállt szembe (Stuttgartban) a proletár osztályharcnak azzal a történelmi alaptendenciájával, hogy a politikai és a gazdasági harcot, a kétféle szervezetet a lehető legszorosabban összekapcsolja és a szocialista munkásosztály egységes erejévé kovácsolja. Csupán az orosz szociáldemokraták képviselője, Plehanov elvtárs" (így kellett volna mondani: a mensevikek képviselője, akik Plehanovot mint a „semlegesség" védelmezőjét küldték a bizottságba) „és a francia küldöttség többsége próbálta igazolni meglehetősen ügyetlen érvekkel, országaik speciális viszonyaira hivatkozva, ennek az elvnek bizonyos fokú megszorítását. A kongresszus túlnyomó többsége a szociáldemokrácia és a szakszervezetek egységének határozott politikája mellett foglalt állást . . ."

Megjegyzendő, hogy Plehanovnak — Zetkin helyes véleménye szerint — ügyetlen érve ebben a formában bejárta az egész legális orosz sajtót. Plehanov a stuttgarti kongresszus bizottságában arra utalt, hogy „Oroszországban 11 forradalmi párt van" — „mármost ezek közül melyikkel lépjenek egységre a szakszervezetek?" (a „Vorwärts"-ből — 196. sz. 1. Beilage — idézzük). Plehanovnak ez a hivatkozása nem felel meg a tényeknek és elvileg is helytelen. Az egyes oroszországi nemzetiségeken belül valójában csupán két párt küzd egymással azért, hogy magának szerezze meg a befolyást a szocialista proletariátus felett: a szociáldemokraták és a szociálforradalmárok, a lengyel szociáldemokraták és a PPS, a lett szociáldemokraták és a lett eszerek (az ú. n. „lett szociál-

* — melléklet. — *Szerk.*

demokrata szövetség"), az örmény szociáldemokraták és a dasnakcutjunok stb. Stuttgartban is mindjárt két csoportra oszlott az orosz küldöttség. A 11-es szám egészen önkényes és félrevezeti a munkásokat. Elvileg pedig azért nincs igaza Plehanovnak, mert a proletár és a kispolgári szocializmus közötti harc Oroszországban mindenütt elkerülhetetlen, többek között a szakszervezetekben is. Az angoloknak például eszükbe se jutott lázadozni a határozat ellen, holott náluk is két, egymással harcban álló szocialista párt van: a szociáldemokraták (SDF*) és a „függetlenek" (ILP**).

Hogy a semlegesség eszméje, amelyet Stuttgartban elvetettek, már eddig is nem csekély kárt okozott a munkásmozgalomnak, azt különösen világosan mutatja Németország példája. Itt hirdették a leghangosabban és itt alkalmazták a leggyakrabban a semlegességet. S ennek az lett az eredménye, hogy a németországi szakszervezetek annyira nyilvánvalóan az opportunizmus felé hajlottak, hogy ezt az elhajlást még Kautsky is nyíltan elismerte, aki olyan óvatos ebben a kérdésben. A lipcsei munkásoknak tartott beszámolójában meg is mondja, hogy a német küldöttség Stuttgartban tanúsított „konzervativizmusa" „érthetővé válik, ha szemügyre vesszük e küldöttség összetételét. E küldöttség felerészben a szakszervezetek képviselőiből állott, s így pártunk «jobbszárnya» nagyobb erővel léphetett fel, mint amekkorával a pártban valójában rendelkezik."

A stuttgarti kongresszus határozatának kétségkívül meg kell gyorsítania az orosz szociáldemokrácia határozott szakítását a semlegesség eszméjével, amelyért annyira rajonganak liberálisaink. A szükséges elővigyázatossággal és fokozatossággal, kerülve minden meggondolatlan és tapintatlan lépést, állandóan abban a szellemben kell dolgoznunk a szakszervezetekben, hogy mind közelebb és közelebb hozzuk őket a szociáldemokrata párthoz.

---

* — Social-Democratic Federation — Szociáldemokrata Szövetség. — *Szerk.*

** — Independent Labour Party — Független Munkáspárt. — *Szerk.*

Továbbá, a kivándorlás és a bevándorlás kérdésében a stuttgarti kongresszus bizottságában egész határozottan kiütközött az opportunisták és a forradalmárok közti nézeteltérés. Az előbbiek azzal a gondolattal foglalkoztak, hogy az elmaradt, fejletlen munkások, kivált a japánok és kínaiak áttelepülési jogát *korlátozni* kell. A szűkkeblű, céhes elzárkózottság, a trade-unionista exkluzivitás szelleme elfojtotta az ilyen emberekben a szocialista feladatok tudatát, annak tudatát, hogy a proletariátusnak a munkásmozgalomba még be nem vont rétegeit fel kell világosítanunk és meg kell szerveznünk. A kongresszus minden ilyen szellemű próbálkozást visszautasított. Még a bizottságban is magukra maradtak azok, akik az áttelepülési szabadság korlátozása mellett szavaztak, s a nemzetközi kongresszus határozatát a világ munkásai szolidáris osztályharcának elismerése hatja át.

A nők választójogának kérdésére vonatkozó határozatot szintén egyhangúlag szavazták meg. Csak egy angol nő, a félburzsoá „Fábiánus Társaság" tagja vette védelmébe azt az álláspontot, hogy lehet harcolni a nőknek nem teljes, hanem a vagyonosok javára korlátozott választójogáért is. A kongresszus ezt minden fenntartás nélkül elvetette és kimondotta, hogy a munkásnőknek nem a női egyenjogúság burzsoá híveivel, hanem a proletariátus osztálypártjaival együtt kell harcolniok a választójogért. A kongresszus leszögezte, hogy a női választójogért indított kampányban a szocializmusnak és a férfiak és nők egyenjogúságának elveit kell érvényesíteni, s ezeket az elveket semmiféle célszerűségi meggondolások alapján sem szabad elferdíteni.

A bizottságban érdekes nézeteltérés támadt e kérdés körül. Az osztrákok (Viktor Adler, Adelheid Popp) azzal mentegették a férfiak általános választójogáért folytatott harcban alkalmazott taktikájukat, hogy ennek a jognak a kivívása érdekében célszerűnek látták, ha nem tolják előtérbe az agitációban a nőkre is kiterjesztett választójog követelését. A német szociáldemokraták — különösen Zetkin — már akkor tiltakoztak ez ellen, amikor az osztrákok az általános választójogért harcoltak. Zetkin kijelentette a sajtóban, hogy a nők választójogának követelését

semmiesetre sem kellett volna háttérbe szorítani, hogy az osztrákok opportunista módra feláldozták az elvet célszerűségi meggondolások alapján, hogy nem gyengítették, hanem csak fokozták volna az agitáció lendületét és a népmozgalom erejét, ha éppen olyan erélyesen síkraszálltak volna a nők szavazati joga mellett is. A bizottságban teljesen csatlakozott Zetkinhez egy másik kiváló német szociáldemokrata nő: Zietz. Adler módosító javaslatát, amely közvetve igyekezett igazolni az osztrák taktikát (ebben a módosításban csak arról van szó, hogy egy pillanatra se szűnjön meg a harc a valóban minden állampolgárra kiterjedő választójogért, nem pedig arról, hogy a választójogi harcot mindig a férfiak és a nők egyenjogúságának követelésével kell folytatni), 12 szavazattal 9 ellenében *elvetették*. A bizottság és a kongresszus álláspontját a legszabatosabban az imént említett Zietznek a nemzetközi szocialista nőkonferencián elhangzott beszédében mondott szavakkal fejezhetjük ki (ezt a konferenciát a kongresszussal egyidejűleg tartották Stuttgartban): „Nekünk elvi szempontból követelnünk kell mindazt, amit helyesnek tartunk — mondotta Zietz —, és csak akkor fogadjuk el azt, amit kaphatunk, ha nincs elég erőnk a harchoz. A szociáldemokráciának mindig ez volt a taktikája. Minél szerényebbek a követeléseink, annál szerényebbek lesznek a kormány engedményei..." Az osztrák és német szociáldemokrata nőknek ebből a vitájából megállapíthatja az olvasó, milyen szigorúan ítélik meg a legjobb marxisták a következetes, elvi alapon álló forradalmi taktikától való legcsekélyebb eltéréseket is.

A kongresszus utolsó napját a mindenkit legjobban érdeklő kérdésnek, a militarizmus kérdésének szentelték. A híres Hervé teljesen tarthatatlan álláspontot képviselt, nem tudta összefüggésbe hozni a háborúkat a kapitalista rendszerrel általában és az antimilitarista agitációt a szocializmus egész munkájával. Hervé javaslata — amely szerint mindenféle háborúra sztrájkkal és felkeléssel kell „válaszolni" — arról tanúskodik, hogy egyáltalán nem érti, hogy egy bizonyos harci eszköz alkalmazása nem a forradalmárok előzetes döntésétől függ, hanem

a háború által előidézett gazdasági és politikai válság objektív körülményeitől.

De bár Hervé kétségkívül könnyelműen, felületesen és hatásvadászattól vezettetve nyúlt a kérdéshez, igen nagyfokú rövidlátás volna, ha csupán a szocializmus általános igazságainak dogmatikus kifejtését szegeznénk szembe vele. Különösen Vollmar esett ebbe a hibába (amelytől Bebel és Guesde sem volt egészen ment). Vollmar a sablonos parlamentarizmusba belegabalyodott ember hallatlan önelégültségével csepülte le Hervét, s közben nem vette észre, hogy saját korlátolt és merev opportunizmusa *kikényszeríti*, hogy elismerjük: a hervéizmusban van valami friss fuvallat, *noha* maga Hervé elméletileg egészen ostobán és sületlenül veti fel a kérdést. Hiszen megesik, hogy az elméleti sületlenségek mögött a mozgalom egy új fordulatának valamely gyakorlati igazsága rejlik. S a kérdésnek ezt az oldalát — azt a felhívást, hogy ne csak a parlamenti harci módszereket értékeljük, hogy a jövendő háborúból és a jövendő válságokból fakadó új feltételeknek megfelelően cselekedjünk — hangsúlyozták is a forradalmi szociáldemokraták, különösen Rosa Luxemburg emelte ki beszédében. Rosa Luxemburg az orosz szociáldemokrácia küldötteivel együtt (Leninnel és Martovval, akik ezúttal szolidárisan léptek fel) módosító javaslatokat nyújtott be Bebel határozati javaslatához, s ezekben hangsúlyozta az ifjúság közti agitáció szükségességét, hangsúlyozta, hogy a háború szülte válságot ki kell használni a burzsoázia bukásának siettetése érdekében, hogy számításba kell venni a harci módszereknek és eszközöknek az osztályharc élesedésével és a politikai helyzet változásával elkerülhetetlenül együttjáró megváltozását. Bebel dogmatikusan egyoldalú, élettelen és a Vollmar-féle értelmezést is megengedő határozati javaslatából ilymódon végül is egészen más határozat lett. Az összes elméleti igazságokat elismételték benne a hervéisták okulására, akik az antimilitarizmus kedvéért hajlamosak megfeledkezni a szocializmusról. Ezek az igazságok azonban nem a parlamenti kretenizmus igazolásához, nem a kizárólag békés eszközök szentesítéséhez, nem az adott, viszonylag békés és nyugodt helyzetbe való beletörődés-

hez szolgálnak bevezetésül, hanem az összes harci eszközök elismeréséhez, az oroszországi forradalom tapasztalatainak számbavételéhez, a mozgalom cselekvő, alkotó oldalának kifejlesztéséhez.

Zetkin lapja, amelyre már több ízben hivatkoztunk, igen helyesen ragadta ki a kongresszus antimilitarista határozatának éppen ezt a legkiemelkedőbb és legfontosabb vonását. „Itt is — írja Zetkin az antimilitarista határozatról — győzelmet aratott végül a forradalmi tetterő (Tatkraft) és a munkásosztálynak a maga harcképességébe vetett bátor hite, győzelmet aratott egyrészt önnön tehetetlenségének pesszimista evangéliumán és ama megcsontosodott törekvésen, hogy a régi, kizárólag parlamenti harci eszközökre szorítkozzunk, másrészt győzelmet aratott a Hervé-féle francia félanarchisták sportszerűen űzött antimilitaristáskodásán. A határozat, amelyet végül is egyhangúlag megszavazott a bizottság is, az összes országoknak csaknem 900 küldötte is, energikus szavakkal érzékelteti a forradalmi munkásmozgalomnak a legutóbbi nemzetközi kongresszus óta tapasztalt óriási fellendülését; a határozat a rugalmasságot, a képességet a fejlődésre, és feltételeinek megérésével a mozgalom *kiélezését* (Zuspitzung) teszi a proletár taktika alapelvévé."

A hervéizmust elvetették, de nem az opportunizmus javára, nem a dogmatizmus és a passzivitás álláspontjáról vetették el. A nemzetközi proletariátus teljes mértékben jóváhagyta az egyre radikálisabb és újabb harci módszerekre irányuló eleven törekvést és kapcsolatba hozta ezt a gazdasági ellentmondások kiéleződésével, a kapitalizmus szülte válságok körülményeivel.

Nem üres hervéista fenyegetőzés, hanem a szociális forradalom elkerülhetetlenségének világos tudata, szilárd elszántság a harc következetes végigküzdésére, készség a legforradalmibb harci eszközök alkalmazására, — ezt jelenti a stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszusnak a militarizmus kérdésében hozott határozata.

A proletariátus hadserege minden országban egyre erősödik. Öntudata, összeforrottsága és elszántsága nem is napról napra, hanem óráról órára nőttön-nő. S a kapitalizmus sikeresen gondoskodik azoknak a válságoknak

egyre gyakoribb megismétlődéséről, amelyeket a proletariátus hadserege ki fog használni a kapitalizmus megdöntésére.

A megírás ideje: 1907 szeptember.

Megjelent 1907 októberében, a „Mindenki kalendáriuma az 1908. évre" c. kötetben.

Aláírás: N. L.

ELŐSZÓ A „12 ÉV" CÍMŰ GYŰJTEMÉNYHEZ[38]

E cikk- és brosúragyűjtemény, amelyet az olvasó figyelmébe ajánlunk, az 1895-től 1905-ig terjedő időszakot öleli fel. Az itt egybegyűjtött írások az orosz szociáldemokrácia programmbeli, taktikai és szervezeti kérdéseivel foglalkoznak. Ezek a kérdések állandóan az oroszországi marxista áramlat jobbszárnya elleni harc során merülnek fel és kerülnek kidolgozásra.

Eleinte ez a harc merőben elméleti síkon folyik a 90-es évek legális marxizmusának fő képviselője, Sztruve úr ellen. 1894 végén és 1895 elején éles fordulat következett be legális publicisztikánkban. Első ízben hatolt be ide a marxizmus, amelyet már nemcsak a „Munka Felszabadítása" csoport külföldön élő tagjai, hanem az orosz szociáldemokraták is képviseltek. Az irodalom megélénkülése és a marxisták heves vitái a narodnyikok régi vezéreivel, akik a haladó irodalomban mindeddig szinte korlátlanul uralkodtak (például N. K. Mihajlovszkij), az oroszországi munkás-tömegmozgalom fellendülésének előjátékát jelentették. Az orosz marxisták irodalmi fellépése közvetlen előfutára volt a proletariátus harci fellépésének, az 1896. évi híres pétervári sztrájkoknak, amelyek megnyitották az ezt követőleg szüntelenül mind feljebb lendülő munkásmozgalomnak — egész forradalmunk e leghatalmasabb tényezőjének — korszakát.

Az akkori irodalmi viszonyok arra kényszerítették a szociáldemokratákat, hogy aesopusi nyelven beszéljenek és csak a gyakorlattól és a politikától igen távol álló, legáltalánosabb tételekre szorítkozzanak. Ez a körülmény különösen megkönnyítette a különféle marxista elemek

szövetségét a narodnyikság elleni harcban. A külföldi és az orosz szociáldemokraták mellett olyan emberek is részt vettek ebben a harcban, mint Sztruve, Bulgakov, Tugan-Baranovszkij, Bergyajev stb. Ezek polgári demokraták voltak, akiknek a narodnyiksággal való szakítás a kispolgári (vagy paraszt) szocializmusról nem a proletár szocializmusra való áttérést jelentette, mint nekünk, hanem a burzsoá liberalizmusra való áttérést.

Általában az orosz forradalom története, különösen a kadet párt története, s legfőképpen Sztruve úr fejlődése (amely majdnem az októbrizmusba torkollott) most egészen nyilvánvalóvá, a publicisztika közkeletű váltópénzévé tette ezt az igazságot. Akkor, 1894—1895-ben, ezt az igazságot egyik-másik írónak a marxizmustól való viszonylag kis eltérései alapján kellett bizonyítanunk, akkor még csak a pénzverésnél tartottunk. S ezért Sztruve úr ellen irányuló munkámat („A narodnyikság gazdasági tartalma és bírálata Sztruve úr könyvében" című cikk, amely K. Tulin aláírással jelent meg a cenzúra által elégetett „Adalékok Oroszország gazdasági fejlődésének kérdéséhez" című gyűjteményben Szentpétervárott 1895-ben*) most teljes egészében újra közlöm, mégpedig hármas célzattal. Először is, ha az olvasóközönség megismerkedett Sztruve úr könyvével és a narodnyikoknak 1894—1895-ben a marxisták ellen írt cikkeivel, akkor Sztruve úr álláspontja bírálatának is van jelentősége. Másodszor, az a figyelmeztetés, amelyben egy forradalmi szociáldemokrata a narodnyikok elleni általános fellépéseinkkel *egyidejűleg* részesíti Sztruve urat, jelentős abból a szempontból is, hogy válaszol azoknak, akik nem egy ízben vádat emeltek ellenünk az efféle urakkal kötött szövetség miatt, és jelentős Sztruve úr felettébb nagy jelentőségű politikai karrierjének megítélése szempontjából is. Harmadszor, a Sztruvéval folytatott régi és sok szempontból elavult vita tanulságos példaként is jelentős. Ez a példa mutatja, milyen értékes a gyakorlati politika szempontjából az engesztelhetetlen elvi vita. A forradalmi szociáldemokratákat számtalan szemrehányás érte már amiatt, hogy túlsá-

* Lásd *Lenin* Művei. 1. köt. 1951. 349—539. old. — *Szerk.*

Вл. Ильинъ.

За 12 лѣтъ

СОБРАНІЕ СТАТЕЙ

Томъ первый.

Два направленія въ русскомъ марксизмѣ и русской соціалдемократіи.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Типографія В. Безобразовъ и К°. В. О., Большой пр., д. № 61.
1908.

Lenin „12 év" c. gyűjteményes kötetének borítólapja

Kisebbítve

gosan hajlamosak arra, hogy ilyen vitákat folytassanak az „ökonomistákkal" is, a bernsteinistákkal is, a mensevikekkel is. S most ezek a szemrehányások a legkelendőbb áruvá váltak a szociáldemokrata pártban a „békítgetők" és a párton kívül a „szimpatizáló" félszocialisták körében. Nagyon szeretnek nálunk arról beszélni, hogy általában az oroszok, különösen a szociáldemokraták, s főleg a bolsevikok rendkívül hajlamosak a vitázgatásra és a szakadárságra. Azonkívül szívesen megfeledkeznek nálunk arról, hogy általában a kapitalista országokban uralkodó viszonyok, különösen az oroszországi polgári forradalom viszonyai, s legfőképpen értelmiségünk életkörülményei és munkakörülményei rendkívül hajlamossá tesznek egyeseket a szocializmusról a liberalizmusra való átlendülésre. Ebből a szempontból felettébb hasznos visszatekinteni arra, mi történt tíz évvel ezelőtt, milyen elméleti nézeteltéréseink voltak már akkor a „sztruvizmussal", milyen csekély (első pillantásra csekély) eltérések alapján következett be a pártok teljes politikai elhatárolódása és a könyörtelen harc a parlamentben, egész sereg sajtószervben, népgyűléseken stb.

A Sztruve ellen írt cikkel kapcsolatban még azt is meg kell jegyeznem, hogy e cikk alapja az a beszámoló, amelyet 1894 őszén tartottam az akkori marxistáknak egy kis körében. Az akkor Pétervárott működő szociáldemokrata csoportból, amely egy évvel később megalakította a „Harci Szövetséget a Munkásosztály Felszabadítására", Szt., R. meg én voltunk tagjai ennek a körnek. A legális marxista írók közül P. B. Sztruve, A. N. Potreszov és K. voltak a tagjai[39]. Ebben a körben tartottam egy beszámolót „A marxizmus tükröződése a burzsoá irodalomban" címmel. Mint a címből látható, itt hasonlíthatatlanul élesebben és (a szociáldemokrata következtetések tekintetében) határozottabban vitáztam Sztruvéval, mint az 1895 tavaszán megjelent cikkben. Az enyhébb hangot részben a cenzúra miatt, részben a legális marxistákkal a narodnyikság elleni együttes harc céljából kötendő „szövetség" érdekében használtam. Hogy az a „lökés balra", amelyet Sztruve úr akkor a pétervári szocialistáktól kapott, nem volt egészen ered-

ménytelen, azt világosan bizonyítja Sztruve úrnak az elégetett gyűjteményben megjelent cikke (1895) és a „Novoje Szlovó"-ban[40] megjelent egyes cikkei (1897).

Ezenkívül az 1895-ben Sztruve úr ellen írt cikk olvasásakor figyelembe kell venni, hogy az sok szempontból későbbi gazdasági munkák (különösen „A kapitalizmus fejlődése") vázlatának tekinthető. Végül fel kell még hívnom az olvasók figyelmét e cikk utolsó oldalaira, amelyek rámutatnak a narodnyikságnak mint egy polgári forradalom köszöbén álló országban kialakult forradalmi-demokratikus irányzatnak marxista szemmel nézve *pozitív* vonásaira és oldalaira. Ez a pozitívum — pontosan azoknak a tételeknek elméleti megfogalmazása, amelyek 12—13 évvel később a II. duma választásai alkalmával létrehozott „baloldali blokkban" és a „baloldali blokk"-taktikában a gyakorlati politikában kifejezésre jutottak. A mensevikeknek az a része, amely a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának eszméje ellen harcolt és teljesen megengedhetetlennek tartotta a baloldali blokkot, ebből a szempontból elárulta a forradalmi szociáldemokratáknak egy nagyon régi és nagyon fontos hagyományát, amelyet buzgón ápolt a „Zarja"[41] és a régi „Iszkra"[42]. Magától értetődik, hogy a „baloldali blokk"-taktika megengedhetőségének feltételes és korlátozott volta elkerülhetetlenül következik a marxizmusnak a narodnyikságra vonatkozó eme alapvető elméleti nézeteiből.

A Sztruve ellen írt cikk (1894—1895) után „Az orosz szociáldemokraták feladatai" című cikk* következik, amely 1897 végén íródott a szociáldemokratáknak 1895-ben Pétervárott kifejtett munkájából leszűrt tapasztalatok alapján. Azokat a nézeteket, amelyeket e gyűjtemény más cikkeiben és brosúráiban a szociáldemokrácia jobbszárnyával folytatott vita formájában fejtünk ki, ebben a brosúrában pozitív formában ismertetjük. A „Feladatok"-hoz írt különböző előszavakat abból a célból közöljük ismét, hogy rámutassunk ennek a munkának pártunk különböző fejlődési szakaszaival való kapcsolatára (például Akszelrod előszava e brosúrának az „ökonomizmus" elleni harccal

* Lásd *Lenin* Művei. 2. köt. 1951. 333—362. old. — *Szerk.*

való összefüggését, az 1902-ben írt előszó pedig a „Narodnaja Volja" híveinek és a „Narodnoje Pravo" híveinek fejlődését hangsúlyozza).

„A zemsztvo üldözői és a liberalizmus Hannibáljai" című cikk* a külföldön kiadott „Zarjá"-ban jelent meg 1901-ben. Ez a cikk, hogy úgy mondjuk, felszámolja a szociáldemokrácia kapcsolatait Sztruvéval mint politikussal. 1895-ben Sztruve figyelmeztetésben részesült, és óvatosan elhatárolódtak tőle mint szövetségestől. 1901-ben hadat üzennek neki mint olyan liberálisnak, aki még a tisztán demokratikus követelések mellett sem képes valamelyest is következetesen síkraszállni.

1895-ben, néhány évvel azelőtt, hogy Nyugaton felütötte fejét a „bernsteinizmus", Oroszországban pedig egész sor „haladó" író teljesen szakított a marxizmussal, rámutattam arra, hogy Sztruve úr nem megbízható marxista, hogy a szociáldemokratáknak el kell határolniok magukat tőle. 1901-ben, néhány évvel azelőtt, hogy a kadet párt az orosz forradalomban a porondra lépett és politikailag az I. és a II. dumában teljesen csődöt mondott, az oroszországi burzsoá liberalizmusnak éppen azokra a vonásaira mutattam rá, amelyek 1905—1907-ben a politikai tömegakciók és megmozdulások során megmutatkoztak. „A liberalizmus Hannibáljai" című cikk egy liberális hibás okfejtéseit bírálja, s ez a kritika most majdnem teljes egészében alkalmazható forradalmunk legnagyobb liberális pártjának politikájára. Azoknak, akik hajlandók azt hinni, hogy mi, bolsevikok, hátat fordítottunk a liberalizmus tekintetében folytatott régi szociáldemokrata politikának akkor, amikor 1905—1907-ben könyörtelen harcot indítottunk az alkotmány-illúziók és a kadet párt ellen, azoknak „A liberalizmus Hannibáljai" című cikk megmutatja, hogy tévednek. A bolsevikok hívek maradtak a forradalmi szociáldemokrácia hagyományaihoz és nem lettek rabjai annak a burzsoá mámornak, amelyet az „alkotmányos kanyarok" korszakában támogattak a liberálisok, és amely egy időre elhomályosította pártunk jobbszárnyának tudatát.

* Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 21—74. old. — *Szerk.*

A következő brosúra, a „Mi a teendő?" külföldön jelent meg 1902 legelején*. Ez a brosúra már nem az irodalmi áramlatok jobbszárnyának, hanem a szociáldemokrata szervezet jobbszárnyának bírálatával foglalkozik. 1898-ban tartották meg a szociáldemokraták első kongresszusát, amely lerakta az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt alapját. A párt külföldi szervezete a külföldi „Orosz Szociáldemokraták Szövetsége" lett, amely magában foglalta a „Munka Felszabadítása" csoportot is. A párt központi szerveit azonban szétzúzta a rendőrség, és nem lehetett őket újra megszervezni. A valóságban nem volt meg a párt egysége; az egész csak eszme, csak irányvonal maradt. A sztrájkmozgalomért és a gazdasági harcért való lelkesedés abban az időben létrehozta a szociáldemokrata opportunizmus különleges formáját, az úgynevezett „ökonomizmust". Amikor az „Iszkra" csoport 1900 *legvégén* külföldön megkezdte működését, a szakadás ezen a talajon már ténnyé vált. Plehanov 1900 *tavaszán* kivált a külföldi „Orosz Szociáldemokraták Szövetségé"-ből és „Szocial-demokrat" néven külön szervezetet alakított.

Az „Iszkra" formailag mindkét frakciótól függetlenül kezdte meg munkáját, lényegében azonban Plehanov csoportjával együtt a „Szövetség" ellen dolgozott. Az összeolvadás kísérlete (a „Szövetség" és a „Szocial-demokrat" zürichi kongresszusa 1901 júniusában) nem sikerült. A „Mi a teendő?" című brosúra rendszerezve ismerteti a nézeteltérés okait és az iszkrás taktika és szervezeti munka jellegét.

A „Mi a teendő?"-t gyakran emlegetik a bolsevikok jelenlegi ellenfelei, a mensevikek, valamint a polgári liberális táborhoz tartozó írók (a kadetok, a „Bez Zaglavija"[43] és a „Tovariscs" hívei stb.). Ezért itt is közlöm egészen kis rövidítésekkel, csupán a szervezeti viszonyokra vonatkozó részleteket, illetve a jelentéktelen polemikus megjegyzéseket hagyom ki belőle. E brosúra tartalmának lényegét illetően a mai olvasó figyelmét a következőkre kell felhívnom.

Azoknak, akik ma a „Mi a teendő?"-vel polemizálnak, fő hibájuk az, hogy teljesen kiszakítják ezt a művet a

* Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 357—554. old. — *Szerk.*

meghatározott történelmi helyzetnek, pártunk fejlődése meghatározott és már régen letűnt korszakának összefüggéséből. Szemléltető módon látható ez a hiba például Parvusnál (a nagyszámú mensevikről már nem is beszélek), aki sok évvel a brosúra megjelenése után azt írta, hogy helytelenek és túlzottak a brosúrának a hivatásos forradalmárok szervezetére vonatkozó eszméi.

Manapság az efféle kijelentések valósággal nevetségesen hatnak: mintha ezek az emberek el akarnák hessegetni maguktól pártunk fejlődésének egy egész időszakát, nem akarnának törődni azokkal a vívmányokkal, amelyekért akkor harcolni kellett, amelyek régen megszilárdultak és teljesítették rendeltetésüket.

Ha valaki ma arról elmélkedik, hogy az „Iszkra" (*1901-ben és 1902-ben!*) túlbecsülte a hivatásos forradalmárok szervezetének eszméjét, ez ugyanaz, mintha az orosz—japán háború *után* szemrehányást tenne a japánoknak azért, hogy a háború előtt túlbecsülték az orosz katonai erőket, hogy túl nagy gondot fordítottak arra a harcra, amelyet ezek ellen az erők ellen kellett vívniok. A japánoknak ahhoz, hogy győzelmet arassanak, minden erejüket latba kellett vetniök az orosz erők lehetséges maximuma ellen. Sajnos sokan kívülről nézve ítélik meg pártunkat, anélkül hogy ismernék az ügyet, anélkül hogy látnák, hogy *most már* teljes győzelmet aratott a hivatásos forradalmárok szervezetének eszméje. Ez a győzelem azonban sohasem következett volna be, ha annakidején nem helyezzük *előtérbe* ezt az eszmét, ha nem verjük bele „túlzott módon" azoknak az embereknek a fejébe, akik ez eszme megvalósításának útjában álltak.

A „Mi a teendő?" az 1901—1902-es iszkrás taktika és iszkrás szervezeti politika *összefoglalása*. Pontosan *„összefoglalás"*, sem több, sem kevesebb. Aki nem sajnálja a fáradságot, hogy megismerkedjék az 1901. és 1902. évi „Iszkrá"-val, az kétségtelenül meggyőződhet erről*. Aki azonban erről az összefoglalásról anélkül ítélkezik, hogy ismerné az „Iszkrá"-nak az akkor *túlsúlyban levő* ökono-

* E kiadás 3. kötetében közölni fogjuk az 1901—1902. évi „Iszkrá"-ban megjelent legfontosabb cikkeket[44].

mizmus ellen vívott harcát és anélkül, hogy megértené ezt a harcot, az egyszerűen a levegőbe beszél. Az „Iszkra" a hivatásos forradalmárok szervezetének megteremtéséért harcolt, s különösen erélyesen harcolt 1901-ben és 1902-ben, legyűrte az akkor túlsúlyban levő ökonomizmust, 1903-ban véglegesen *megteremtette* ezt a szervezetet, s fenntartotta az iszkrások későbbi szakadása ellenére, a „Sturm und Drang" időszakának minden megrázkódtatása ellenére, fenntartotta az egész orosz forradalom folyamán, fenntartotta és megőrizte 1901—1902-től 1907-ig.

És most, amikor régen véget ért a harc ezért a szervezetért, amikor elvégeztük a vetést, megérett a mag, befejeztük az aratást — előáll néhány ember és kinyilatkoztatja: „túlbecsülik a hivatásos forradalmárok szervezetének eszméjét!" Hát nem nevetséges ez?

Vegyék szemügyre az egész forradalom előtti időszakot és a forradalom első harmadfél esztendejét (1905—1907) mint egészet. Hasonlítsák össze, milyen volt ebben az időben a mi szociáldemokrata pártunk és milyen volt a többi párt összeforrottság, szervezettség, töretlen egyöntetűség tekintetében. Kénytelenek lesznek elismerni, hogy *ebben* a tekintetben pártunk fölénye *valamennyi* más párttal szemben, a kadetokkal szemben is, az eszerekkel stb. szemben is *vitathatatlan*. A szociáldemokrata párt a forradalom előtt minden szociáldemokrata által hivatalosan elismert programmot dolgozott ki magának, és amikor változtatott rajta, a programm miatt nem került sor szakadásra. A szociáldemokrata párt a szakadás ellenére 1903-tól 1907-ig (formailag 1905—1906-ig) a legrészletesebben tájékoztatta a nyilvánosságot belső helyzetéről (a II. közös kongresszus, a III. bolsevik, a IV. vagy stockholmi közös kongresszus jegyzőkönyve). A szociáldemokrata párt a szakadás ellenére is minden más pártot megelőzve felhasználta a szabadság rövid ideig fénylő sugarát arra, hogy megvalósítsa a legálisan működő szervezet ideálisan demokratikus formáját, választási rendszerrel és a szervezett párttagok számának megfelelő kongresszusi képviselettel. Ez mindmáig nem valósult meg sem a szociálforradalmároknál, sem a kadetoknál — ebben a majdnem legális, igen jól megszervezett burzsoá

pártban, amely nálunk hasonlíthatatlanul több anyagi eszközzel, a sajtó felhasználása terén tágabb lehetőségekkel rendelkezik és nyíltan kifejtheti tevékenységét. Hát nem bizonyították-e szemléltetően a II. duma választásai, amelyekben valamennyi párt részt vett, hogy pártunk és duma-frakciónk szervezeti összeforrottság tekintetében felette áll valamennyi többi pártnak?

Felvetődik az a kérdés, ki az, aki ezt megvalósította, aki pártunkat ilyen rendkívül tömörré, szilárddá és állhatatossá tette? Ez a hivatásos forradalmárok szervezetének köszönhető, amely főképpen az „Iszkra" közreműködésével jött létre. Aki jól ismeri pártunk történetét, aki maga is átélte a párt építését, annak elegendő egyszerűen egy pillantást vetnie például a londoni kongresszus bármely frakciója küldöttségének összetételére, hogy erről meggyőződjék, hogy nyomban észrevegye a pártnak azt a régi, fő magvát, amely a pártot a legbuzgóbban gondozta és felnevelte. Ennek a sikernek természetesen az volt az alapvető feltétele, hogy a munkásosztály, amelynek színejava a szociáldemokráciát megteremtette, objektív gazdasági okoknál fogva azzal tűnik ki a kapitalista társadalom valamennyi osztálya közül, hogy a legnagyobb szervezési képességgel rendelkezik. E nélkül a feltétel nélkül a hivatásos forradalmárok szervezete játék, kaland, üres cégér volna, és a „Mi a teendő?" című brosúra több ízben hangsúlyozza, hogy annak a szervezetnek, amelyért síkraszáll, csak a „valóban forradalmi és spontán módon harcrakelő osztállyal" kapcsolatban van értelme. Ámde a proletariátus objektíven maximális képessége arra, hogy osztállyá egyesüljön, eleven emberek révén valósul meg, mégpedig nem másképpen, mint meghatározott szervezeti formákban. És az iszkrás szervezeten kívül semmiféle más szervezet *nem tudott volna* a mi történelmi körülményeink között, 1900—1905-ben Oroszországban *olyan* szociáldemokrata munkáspártot teremteni, mint amilyen most van. A hivatásos forradalmár megtette a magáét az orosz proletár szocializmus történetében. S most már semilyen erő sem fogja szétrombolni ezt a művet, amely rég túlnőtt az 1902—1905-ös „körök" szűk keretein, s az eddig kivívott eredmények jelentőségét sem ingathatja meg semilyen

elkésett zsörtölődés amiatt, hogy túlbecsülték a harci feladatokat azok, akik annakidején csak harc árán biztosíthatták a helyes utat ezeknek a feladatoknak a teljesítéséhez.

Az imént említettem a régi „Iszkra" idejében működő körök szűk kereteit (1903 végén, 51. számától kezdve az „Iszkra" átpártolt a mensevizmushoz és kijelentette, hogy „a régi és az új «Iszkra» között szakadék tátong"; — Trockij szavai egy az „Iszkra" mensevik szerkesztősége által jóváhagyott brosúrából). Erről a körösdiről néhány magyarázó szót kell mondanunk a mai olvasónak. A „Mi a teendő?"-ben is, az utána következő „Egy lépés előre, két lépés hátra"* című brosúrában is *a külföldi körök* szenvedélyes, időnként elkeseredett, késhegyre menő harcát látja maga előtt az olvasó. Kétségtelen, hogy ennek a harcnak sok nem éppen épületes oldala van. Kétségtelen, hogy a köröknek ez a harca olyan jelenség, amely a szóbanforgó ország munkásmozgalmának csak még nagyon fiatal, éretlen állapotában lehetséges. Kétségtelen, hogy a jelenlegi oroszországi munkásmozgalom jelenlegi vezetőinek a körösdi számos hagyományával kell szakítaniok, a körösdi-élet és a körök viszályainak sok apróságát kell elfelejteniök és sutba dobniok, hogy fokozottabb mértékben teljesíthessék a szociáldemokrácia feladatait a mai korszakban. Csakis a pártnak *proletár* elemekkel való kibővítése irthatja ki — szoros összefüggésben a nyílt tömegmunkával — a körösdinek a multtól örökölt és a jelenlegi feladatoknak nem megfelelő nyomait. És a munkáspárt demokratikus szervezetére való áttérés, amelyet a bolsevikok 1905 novemberében a „Novaja Zsizny"-ben[45]** proklamáltak, nyomban azután, hogy létrejöttek a legális működés feltételei, — ez az áttérés lényegében már visszavonhatatlan szakítás volt azzal, ami a régi körösdiben elavult . . .

Igen, „azzal, ami elavult", mert nem elegendő elítélni a körösdit, meg is kell érteni, mi volt a jelentősége az előző korszak sajátos körülményei között. A körök annak-

* Lásd *Lenin* Művei. 7. köt. 1953. 207—452. old. — *Szerk.*
** Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 14—25. old. — *Szerk.*

idején szükségesek voltak és pozitív szerepet játszottak. Önkényuralmi országban általában — s különösen olyan körülmények között, aminőket az *orosz* forradalmi mozgalom története megteremtett — a szocialista munkáspárt *nem fejlődhetett ki* másképpen, mint a körökből. A körök, vagyis igen kevesek szűkkörű, zárt, majdnem mindig személyes barátságon alapuló tömörülései — a szocializmus és a munkásmozgalom szükségszerű fejlődési szakasza Oroszországban. E mozgalom növekedése arányában merült fel a körök egyesítésének, tartós kapcsolatuk megteremtésének és a folytonosság biztosításának feladata. Ezt a feladatot nem lehetett megoldani anélkül, hogy az önkényuralom „hatókörén kívül", *vagyis külföldön* szilárd hadműveleti bázist ne teremtsünk. A külföldi körök létrejötte tehát szükségszerű volt. Nem voltak kapcsolatban egymással, működésüket nem irányította egy orosz párt tekintélye, elkerülhetetlenül különféleképpen fogták fel a mozgalom alapvető feladatait az adott helyzetben, vagyis azt, *miként* kell ezt vagy azt a hadműveleti bázist kiépíteni és milyen irányban kell segíteni az általános pártépítést. Ilyen helyzetben elháríthatatlan volt a harc e körök között. Ha most visszatekintünk, világosan látjuk, melyik kör tudta valóban teljesíteni a hadműveleti bázis funkcióját. De akkor, a különböző körök működése kezdetén, senki sem tudta ezt megmondani, és csak a harc dönthette el a vitát. Emlékszem, Parvus később szemére vetette a régi „Iszkrá"-nak ezt a késhegyre menő körösdi-harcot és utólag békülékeny politikát hirdetett. De könnyű ezt utólag mondani, és aki ezt mondja, az elárulja, hogy nem értette meg az akkori viszonyokat. Először is nem volt semmiféle kritérium, amelynek alapján fel lehetett volna mérni ennek vagy annak a körnek az erejét és *komolyságát*. Sok volt a felfújt kör, — ezek ma már feledésbe merültek, de annakidején ezek is harccal akarták bebizonyítani létjogosultságukat. Másodszor, a körök közti nézeteltérések arra vonatkoztak, hogy miként kell *irányítani* az akkor még új munkát. Már akkor is megjegyeztem (a „Mi a teendő?"-ben), hogy a nézeteltérések csekélyeknek látszanak, valójában azonban óriási a jelentőségük, mert egy új munka kezdetén, a szociál-

demokrata mozgalom kezdetén e munka és e mozgalom általános jellegének meghatározása igen lényegesen befolyásolja majd a propagandát, az agitációt és a szervezést. A szociáldemokraták valamennyi későbbi vitája akörül forgott, hogy milyen irányt kell adni a munkáspárt politikai működésének ebben vagy abban az egyes esetben. Akkor azonban arról volt szó, hogy általában határozzuk meg *minden* szociáldemokrata politikának legáltalánosabb elveit és legalapvetőbb feladatait.

A körösdi betöltötte rendeltetését és most természetesen elavult. De azért és csak azért avult el, mert a körök harca a legélesebb formában felvetette a szociáldemokrácia sarkalatos kérdéseit, megalkuvás nélküli forradalmi szellemben oldotta meg őket és ezzel szilárd alapot teremtett a széleskörű pártmunka számára.

Azok közül a részletkérdések közül, amelyek az irodalomban a „Mi a teendő?" című brosúrával kapcsolatban felmerültek, csak a következő kettőt említem meg. Plehanov az „Iszkrá"-ban 1904-ben közvetlenül az „Egy lépés előre, két lépés hátra" című brosúra megjelenése után kijelentette, hogy köztem és közte elvi nézeteltérés van az ösztönösség és a tudatosság kérdésében. Én nem válaszoltam sem erre a kijelentésre (kivéve egy megjegyzést a genfi „Vperjod"-ban*[46]), sem a mensevik irodalomnak ezzel a témával kapcsolatos nagyszámú ismétléseire, — nem válaszoltam azért, mert Plehanov bírálata nyilvánvalóan üres kötekedés volt, összefüggésükből kiragadott mondatokon, egyes olyan kifejezéseken alapult, amelyeket nem elég szerencsésen vagy nem elég szabatosan fogalmaztam meg, s teljesen figyelmen kívül hagyta a brosúra általános tartalmát és egész szellemét. A „Mi a teendő?" 1902 márciusában jelent meg. A pártprogramm tervezetét (a Plehanov-félét, az „Iszkra" szerkesztőségének módosításaival) 1902 júniusában vagy júliusában nyomták ki. Az ösztönösség és a tudatosság viszonyát ebben a tervezetben az „Iszkra" szerkesztőségének közös megegyezése alapján fogalmazták meg (azok a viták, amelyeket Plehanovval folytattam a programmról, a szerkesztőségen

* Lásd *Lenin* Művei. 8. köt. 1954. 240. old. — *Szerk.*

belül zajlottak le, de éppen nem ebben a kérdésben, hanem a kisüzemnek a nagyüzem által történő kiszorítása kérdésében, amelyben én Plehanov megfogalmazásánál határozottabb fogalmazást követeltem, továbbá abban a kérdésben, hogy miben különbözik a proletariátus és általában a dolgozó osztályok álláspontja, s én ezzel kapcsolatban a párt tisztán proletár jellegének szorosabb meghatározásához ragaszkodtam).

Ebben a kérdésben tehát szó sem lehetett semmiféle elvi különbségről a programmtervezet és a „Mi a teendő?" között. A második kongresszuson (1903 augusztus) Martinov, aki akkor ökonomista volt, vitatni kezdte azokat a nézeteinket, amelyeket a programmban az ösztönösségre és a tudatosságra vonatkozóan kifejtettünk. Martinovnak valamennyi iszkrás ellentmondott, amint azt az „Egy lépés előre stb." című brosúrában hangsúlyozom is. Mindebből világos, hogy lényegbevágó nézeteltérések az iszkrások és az ökonomisták között merültek fel; az utóbbiak azt támadták, *ami közös volt* a „Mi a teendő?"-ben és a programmtervezetekben. Ami pedig nevezetesen a „Mi a teendő?"-ben szereplő megfogalmazásaimat illeti, a második kongresszuson sem szándékoztam őket valami „programmá", különleges elvekké avatni. Ellenkezőleg, az elgörbített pálca később gyakran idézett hasonlatát használtam. A „Mi a teendő?" az ökonomisták által elgörbített pálcát újra kiegyenesíti, mondottam (lásd az OSzDMP 1903. évi II. kongresszusának jegyzőkönyvét, Genf 1904), és éppen azért, mert mi mindig erélyesen kiegyenesítjük az elgörbített pálcát, a mi „pálcánk" mindig a legegyenesebb lesz*.

Ezeknek a szavaknak az értelme világos: a „Mi a teendő?" polemikusan korrigálja az ökonomizmust, és helytelen volna a brosúra tartalmát a brosúrának ettől a feladatától függetlenül vizsgálni. Megjegyzem, Plehanovnak a „Mi a teendő?" ellen írt cikkét *nem* közölték újra az új „Iszkra" gyűjteményes kötetében („Két esztendő"), és ezért most nem érintem Plehanov érveit, csupán meg-

* Lásd *Lenin* Művei, 6. köt, 1953, 510. old. — *Szerk.*

magyarázom a dolog lényegét a mai olvasónak, aki igen sok mensevik műben találhat utalást erre a kérdésre.

A másik megjegyzés a gazdasági-harc és a szakszervezetek kérdésére vonatkozik. Az irodalomban gyakran meghamisítva ismertetik erre a kérdésre vonatkozó nézeteimet. Ezért hangsúlyoznom kell, hogy a „Mi a teendő?" sok oldalát szenteltem annak, hogy megmagyarázzam a gazdasági harc és a szakszervezetek *óriási* jelentőségét. Nevezetesen akkor a szakszervezetek *semlegessége* mellett foglaltam állást. Azóta sem brosúrákban, sem ujságcikkekben *nem nyilatkoztam másképpen*, bármit állítanak is ellenlábasaim. Csak az OSzDMP londoni kongresszusa és a stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus késztetett annak a következtetésnek a levonására, hogy a szakszervezetek semlegességét *elvi szempontból* nem lehet védeni. A szakszervezeteknek és a pártnak a legszorosabb kapcsolatba kell kerülniök egymással — ez az egyedüli helyes elv. Arra kell törekednünk, hogy a szakszervezeteket közelebb hozzuk a párthoz, összekössük a párttal — ilyennek kell lennie politikánknak, s ezt a politikát egész propagandánkban, agitációnkban és szervező munkánkban állhatatosan és kitartóan kell folytatnunk, anélkül hogy a puszta „elismerést" hajhásznánk, és anélkül hogy kiüldöznénk a szakszervezetekből azokat, akik nincsenek velünk egy véleményen.

* *
*

Az „Egy lépés előre, két lépés hátra" című brosúra 1904 nyarán jelent meg Genfben, és az első stádiumát írja le a mensevikek és a bolsevikok közt bekövetkezett szakadásnak, amely a második kongresszuson kezdődött (1903 augusztus). Ennek a brosúrának körülbelül a felét töröltem, mert a főleg a párt központi szerveinek személyi összetétele miatt vívott szervezeti harc apró részletei egyáltalán nem érdekelhetik a mai olvasót, és lényegében rászolgáltak a feledésre. Én itt annak a harcnak elemzését tartom lényegesnek, amely a taktikai és más nézetek körül folyt a második kongresszuson, valamint a mensevikekkel szervezeti nézeteikről folytatott vitát: mindkettő szük-

séges ahhoz, hogy megértsük a mensevizmust és a bolsevizmust, azokat az irányzatokat, amelyek forradalmunk során rányomták bélyegüket a munkáspárt egész tevékenységére.

A szociáldemokrata párt második kongresszusán folyt viták közül az agrárprogrammal kapcsolatos vitát említem meg. Az események minden kétséget kizáróan bebizonyították, hogy akkori programmunk (a lehasított földek visszaadása) túlságosan szűk keretek közt mozgott és *lebecsülte* a forradalmi-demokratikus parasztmozgalom erejét, — erről majd részletesebben szólok ennek a kiadványnak második kötetében*. Itt csak azt kell hangsúlyoznunk, hogy a szociáldemokrata párt jobbszárnya abban az időben *még ezt a túlságosan szűk keretek közt mozgó* agrárprogrammot is *túlságosan merésznek* tartotta. Martinov és a többi ökonomista azért hadakozott ellene, mert szerintük túlságosan messzire megy! Ebből láthatjuk, milyen komoly gyakorlati jelentősége volt a régi „Iszkra" harcának az ökonomizmus ellen, a szociáldemokrata politika egész jellegének leszűkítése és lefokozása ellen.

A mensevikekkel való nézeteltéréseink abban az időben (1904 első fele) szervezeti kérdésekre korlátozódtak. Én így fogalmaztam meg a mensevikek álláspontját: „szervezeti kérdések terén megnyilvánuló opportunizmus". P. B. Akszelrod ellenvetésképpen ezt írta Kautskynak: „gyenge kis elmém képtelen felfogni, mi a csuda ez a «szervezeti kérdések terén megnyilvánuló opportunizmus», amelyet úgy tüntetnek fel, mint teljesen önálló valamit, a programmbeli és taktikai nézetekkel való szerves összefüggés nélkül" (1904 június 6-án kelt levél, amelyet az új „Iszkra" „Két év" című gyűjteménye II. részének 149. oldalán közöltek).

Hogy milyen szerves kapcsolat áll fenn a szervezeti és a taktikai nézetek terén megnyilvánuló opportunizmus között, azt eléggé megmutatta a mensevizmus egész története 1905 és 1907 között. Ami pedig ezt az „érthetetlen valamit", a „szervezeti kérdések terén megnyilvánuló opportunizmust" illeti, az élet minden várakozáson felül

* Lásd ebben a kötetben 258—261. old. — *Szerk.*

ragyogóan igazolta felfogásomat. Elég arra utalni, hogy még a *mensevik* Cserevanyin is kénytelen most már elismerni (lásd az OSzDMP 1907. évi londoni kongresszusáról írt brosúráját), hogy Akszelrod szervezeti tervei (a hírhedt „munkáskongresszus" stb.) csupán a proletariátus ügyére nézve katasztrofális szakadásokra vezetnek. Sőt mi több, ugyanez a mensevik Cserevanyin elmondja ott, hogy Plehanovnak Londonban harcolnia kellett a mensevik frakción belül a *„szervezeti anarchizmus"* ellen. Nemhiába harcoltam tehát 1904-ben a „szervezeti kérdések terén megnyilvánuló opportunizmus" ellen, ha 1907-ben Cserevanyin is, Plehanov is kénytelen volt beismerni egyes befolyásos mensevikek „szervezeti anarchizmusát".

A szervezeti opportunizmusról a mensevikek áttértek a taktikai opportunizmusra. „A zemsztvo-kampány és az «Iszkra» terve" című brosúra* (1904 végén, azt hiszem novemberben vagy decemberben jelent meg Genfben) megállapítja, hogy megtették az első lépést ezen az úton. A mai irodalomban gyakran találkozunk azzal az állítással, hogy a zemsztvo-kampány kérdése körüli nézeteltéréseknek az volt az oka, hogy a bolsevikok tagadták, hogy a zemsztvo-képviselők előtti tüntetés bármilyen szempontból hasznos. Az olvasó látni fogja, hogy ez teljesen téves nézet. A nézeteltérést az okozta, hogy a mensevikek akkor arról kezdtek beszélni, hogy ne okozzunk *pánikot* a liberálisok körében, — s még inkább az, hogy az 1902-es rosztovi sztrájk és az 1903 nyarán lejátszódott sztrájkok és barikádharcok után, közvetlenül 1905 január 9-e előtt a mensevikek úgy magasztalták a zemsztvo-képviselők előtti tüntetéseket, mint a tüntetések *legmagasabb típusát*. A „Vperjod" című bolsevik lap 1. számában (Genf, 1905 január) a mensevikek „zemsztvo-kampány tervének" ezt a megítélését így fejeztük ki a szóbanforgó kérdésnek szentelt tárca címében: „A proletárok jó tüntetéseiről és néhány intellektuel rossz okoskodásairól"**.

Az utolsó brosúra, amelyet itt újra közlünk, „A szociál-

---

* Lásd *Lenin* Művei. 7. köt. 1953. 529—552. old. — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 8. köt. 1954. 14—19. old. — *Szerk.*

demokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban", 1905 nyarán jelent meg Genfben*. Itt már rendszeres formában fejtettük ki a köztünk és a mensevikek közt felmerült *alapvető* taktikai nézeteltéréseket; — „az OSzDMP III. kongresszusának" — tavaszi londoni (bolsevik) kongresszusának — és a genfi mensevik konferenciának a határozatai teljes mértékben kifejezésre juttatták ezeket a nézeteltéréseket és azt eredményezték, hogy a proletariátus feladatai szempontjából két *gyökeresen* eltérő értékelést kaptunk egész polgári forradalmunkról. A bolsevikok a proletariátusnak a demokratikus forradalomban a *vezető* szerepét jelölték ki. A mensevikek a „szélső ellenzék" feladataira korlátozták a szerepét. A bolsevikok pozitívan határozták meg a forradalom osztályjellegét és a forradalom osztályjelentőségét, mondván: a győzedelmes forradalom — „a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrája". A mensevikek a polgári forradalom fogalmát mindig olyan helytelenül értelmezték, hogy az ő álláspontjuk belenyugvást jelentett abba, hogy a proletariátusnak a forradalomban a burzsoázia mellett alárendelt és tőle függő szerepe legyen.

Ismeretes, hogyan tükröződtek a gyakorlatban ezek az elvi nézeteltérések. A bolsevikok bojkottálták a Buligin-dumát, a mensevikek ingadoztak. A bolsevikok bojkottálták a Vitte-dumát, a mensevikek ingadoztak és, bár felhívást adtak ki választásokra, de nem a duma választásaira. A mensevikek az I. dumában támogatták a kadet minisztériumot és a kadetok politikáját, a bolsevikok pedig határozottan leleplezték az alkotmány-illúziókat és a kadetok ellenforradalmiságát, s ezt összekapcsolták a „baloldali végrehajtó bizottság"[47] eszméjének propagálásával. Továbbá, a bolsevikok a II. duma választásai alkalmával baloldali blokkot alakítottak, a mensevikek pedig a kadetokkal léptek blokkra stb. stb.

Most úgy látszik, véget ért az orosz forradalom „kadet korszaka" (ez a kifejezés „A kadetok győzelme és a munkáspárt feladatai" című brosúrában — 1906 már-

* Lásd *Lenin* Művei. 9. köt. 1954. 1—133. old. — *Szerk.*

cius — szerepel)*. A kadetok ellenforradalmisága teljesen lelepleződött. A kadetok maguk is kezdik beismerni, hogy egész idő alatt a forradalom ellen harcoltak, és Sztruve úr őszintén kimondja a kadet liberalizmus legbensőbb gondolatait. Minél figyelmesebben tekint most vissza az öntudatos proletariátus erre az egész kadet korszakra, erre az egész „alkotmányos kanyarra", — annál nyilvánvalóbbá válik, hogy a bolsevikok eleve teljesen helyesen ítélték meg ezt a korszakot is, a kadet párt lényegét is, s hogy a mensevikek valóban hibás politikát folytattak, amely objektív szempontból azt jelentette, hogy az önálló proletár politikát olyan politikával cserélik fel, amely a proletariátust alárendeli a burzsoá liberalizmusnak.

* *
*

Ha nagy vonásokban vizsgáljuk az orosz marxizmus és az orosz szociáldemokrácia két áramlatának 12 éves harcát (1895—1907), elkerülhetetlenül arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a „legális marxizmus", az „ökonomizmus" és a „mensevizmus" ugyanannak a történelmi tendenciának különböző megjelenési formája. Sztruve úr (1894) és a hozzá hasonlók „legális marxizmusa" *a marxizmusnak a burzsoá irodalomban való visszatükröződése* volt. Az „ökonomizmus" mint a szociáldemokrata munka sajátos irányzata 1897-ben és a következő években tulajdonképpen a *burzsoá liberális „Credo"*** programmját valósította meg: a munkások dolga a gazdasági harc, a liberálisoké a politikai harc. A mensevizmus nem csupán irodalmi áramlat, nemcsak a szociáldemokrata munka bizonyos irányzata, hanem felzárkózott frakció, amely az orosz forradalom első időszakában (1905—1907) *a proletariátust gyakorlatilag a burzsoá liberalizmusnak alárendelő* külön politikát folytatott***.

---

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 197—282. old. — *Szerk.*

** — hitvallás, valamely világnézet kifejtése. — *Szerk.*

*** Annak a harcnak elemzése, amely a második pártkongresszuson a különböző áramlatok és árnyalatok között folyt (lásd az „Egy lépés előre, két lépés hátra" c. brosúrát, 1904), cáfolhatatlanul bizonyítja az 1897-es és a következő évek „ökonomizmusának"

A proletariátust minden kapitalista országban elkerülhetetlenül ezernyi átmeneti fok köti össze jobboldali szomszédjával: a kispolgársággal. Minden munkáspártban elkerülhetetlenül kialakul egy többé-kevésbbé világosan kirajzolódó jobbszárny, amelynek nézetei, taktikája, szervezeti „irányvonala" a kispolgári opportunizmus tendenciáit fejezi ki. Egy olyan kispolgári országban, mint Oroszország, a burzsoá forradalom korszakában, az ifjú szociáldemokrata munkáspárt kezdeti korszakában ezeknek a tendenciáknak természetesen sokkal élesebben, sokkal határozottabban, sokkal világosabban kellett megnyilvánulniok, mint bárhol másutt Európában. Ahhoz, hogy megerősödjék a forradalmi marxizmus, ahhoz, hogy megedződjék az orosz munkásosztály felszabadító harcában, meg kell ismerkednünk e tendenciának az oroszországi szociáldemokrácia különböző fejlődési szakaszaiban fellelhető különböző megnyilvánulási formáival.

1907 szeptember.

Megjelent Szentpétervárott 1907 novemberében, a „12 év" c. gyűjteményben.

---

nyílt és közvetlen kapcsolatát a „mensevizmussal". A szociáldemokráciában felbukkant „ökonomizmusnak" az 1895—1897-es évek „legális marxizmusával" vagy „sztruvizmusával" való kapcsolatát „Mi a teendő?" (1902) c. brosúrámban mutattam ki. Legális marxizmus—ökonomizmus—mensevizmus nemcsak eszmeileg kapcsolatos egymással, hanem közvetlen történelmi folytonosság fűzi őket össze.

FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM

1905 októbere Oroszországban a legnagyobb forradalmi fellendülés időszaka volt. A proletariátus félrelökte útjából a Buligin-dumát és nagy néptömegeket vont be az önkényuralom ellen indított közvetlen harcba. Most, 1907 októberében, úgy látszik elérkeztünk a nyílt tömegharc hanyatlásának mélypontjára. Az 1905 decemberi vereség után kezdődő hanyatlási időszak azonban nemcsak az alkotmány-illúziók felvirágzásával járt, hanem teljes csődjüket is magával hozta. A III. duma, melyet a két duma szétkergetése és a június 3-i államcsíny után hívnak össze, nyilvánvalóan véget vet majd annak az időszaknak, amikor hittek az önkényuralom és a népképviselet békés együttélésében, és új korszakot nyit a forradalom fejlődésében.

Olyan időpontban, mint a mostani, önként kínálkozik az oroszországi forradalomnak és ellenforradalomnak, a forradalmi előretörés időszakának (1905) és az ellenforradalmi alkotmányosdi-játék időszakának (1906 és 1907) összehasonlítása. A legközelebbi időszak politikai irányvonalának bármely meghatározása elkerülhetetlenül magában foglalja az ilyen összehasonlítást. A mai politikai irodalom vezérmotívuma a „forradalom hibáinak" vagy a „forradalmi illúzióknak" a „pozitív alkotmányos munkával" való szembeállítása. Ezt kiabálják a kadetok a választási gyűléseken. Ezt zengi, üvölti és szavalja a liberális sajtó. Itt van Sztruve úr is, aki a „kompromisszum" reményének végleges szertefoszlása miatti haragját szenvedélyes dühvel tölti ki a forradalmárokon. És itt van Miljukov, akit az események menete minden kényes-

kedése és jezsuitáskodása ellenére annak a világos, pontos és ami fő, igaz következtetésnek a levonására késztetett, hogy „baloldalt az ellenség". És itt vannak a „Tovariscs" szellemében író publicisták: Kuszkova, Szmirnov, Plehanov, Gorn, Jordanszkij, Cserevanyin stb., akik meggondolatlannak bélyegzik az október—decemberi harcot és többé-kevésbbé nyíltan a kadetokkal alakítandó „demokratikus" koalíciót propagálják. Ennek a zavaros áradatnak igazi kadet elemei a burzsoázia ellenforradalmi érdekeit és az intellektuel kispolgárság határtalan szolgalelkűségét juttatják kifejezésre. Azoknak az elemeknek viszont, akik még nem jutottak el egészen Sztruvéig, az a legfőbb jellemvonásuk, hogy *nem értik* az oroszországi forradalom és ellenforradalom összefüggését, képtelenek úgy tekinteni mindazt, amit átéltünk, mint egyetlen egységes társadalmi mozgalmat, amely a maga belső logikája szerint fejlődik.

A forradalmi előretörés időszaka *működésében* mutatta meg Oroszország lakosságának osztályösszetételét és a különböző osztályoknak a régi önkényuralomhoz való viszonyát. Az események most kivétel nélkül mindenkit — még azokat is, akik egészen távol állnak a marxizmustól — megtanítottak arra, hogy 1905 január 9-től, vagyis az egy meghatározott *osztályhoz* tartozó *tömegek* első *öntudatos* politikai megmozdulásától számítsák a forradalmat. Amikor a szociáldemokrácia Oroszország gazdasági viszonyainak elemzéséből levezette a proletariátus vezető szerepét, hegemóniáját forradalmunkban, ez a teoretikusok könyvszagú túlzásának látszott. A forradalom a mi elméletünket igazolta, mert ez az egyetlen igazán forradalmi elmélet. A proletariátus valóban az egész idő alatt a forradalom élén haladt. A szociáldemokrácia valóban a proletariátus eszmei élcsapatának bizonyult. A tömegek harca a proletariátus vezetésével rendkívül gyorsan fejlődött — gyorsabban, mint sok forradalmár várta. Egyetlen év alatt eljutott a forradalmi előretörésnek a történelemben ismert formái közül a legdöntőbb formájáig: a tömegsztrájkig és a fegyveres felkelésig. A proletár tömegek szervezete meglepően gyors iramban növekedett a harc során. A proletariátus nyomában szervezkedni kezdett a lakosság többi rétege is, és kialakultak a forradalmi

nép harci káderei. Szervezkedett a különféle alkalmazottak félproletár tömege, majd a paraszti demokrácia, az értelmiségi foglalkozásúak stb. A proletár győzelmek időszaka az általános tömegszervezettség olyan növekedésének időszaka volt, amelyre Oroszországban mindeddig nem volt példa és amely még európai mértékkel mérve is óriási. A proletariátus ebben az időben számos vonatkozásban javulást vívott ki munkafeltételeiben. A paraszttömegek kivívták a földesúri önkény „korlátozását", a föld bérleti díjának és árának leszállítását. Egész Oroszország jelentős eredményeket vívott ki a gyülekezési, szólás- és egyesülési szabadság terén, kivívta, hogy az önkényuralom az egész nép színe előtt megtagadja a régi rendszert és elismerje az alkotmányt.

Mindazt, amit az oroszországi felszabadító mozgalom eddig kivívott, teljes egészében és kizárólag a proletariátus vezetésével küzdő tömegek forradalmi harcának eredményeképpen érte el.

A harc fejlődésében bekövetkezett fordulat a decemberi felkelés vereségével kezdődik. Az ellenforradalom lépésről lépésre, a tömegharc gyengülésének arányában támadásba megy át. Az első duma korszakában ez a harc még igen-igen impozáns módon jutott kifejezésre a parasztmozgalom fokozódásában, számos feudális földesúri kastély feldúlásában, a katonafelkelések egész sorában. S a reakció akkor lassan támadt, nem mert azonnal államcsínyt végrehajtani. Csak az 1906 júliusában kitört sveaborgi és kronstadti felkelés leverése után válik bátrabbá, bevezeti a katonai bíráskodás rendszerét, részletenként kezdi megvonni a választójogot (a szenátusi magyarázatok[48]), végül végképp rendőrgyűrűbe zárja a második dumát és megsemmisíti az egész híres alkotmányt. Ebben az időben minden spontán keletkezett szabad tömegszervezet átadja a helyét a Dubaszovék és Sztolipinék által értelmezett rendőri alkotmány keretei közt folyó „legális harcnak". A szociáldemokrácia vezető szerepének helyébe a kadetok vezető szerepe lépett; mindkét dumában ők voltak az urak. A tömegmozgalom hanyatlásának időszaka a kadet párt legszebb virágzásának időszaka volt. A kadet párt kihasználta ezt a hanyatlást, az alkotmány

„bajnokaként" lépett fel. Minden erejét latbavetve igyekezett fenntartani a nép körében az alkotmányba vetett hitet, és azt hirdette, hogy a „parlamenti" harcra kell szorítkozni.

A „kadet alkotmány" csődje azt jelenti, hogy a szabadságért vívott harcban a kadet taktika és kadet hegemónia csődöt mondott. Hogy milyen önző osztályjellege van liberalizmusunk azon elmefuttatásainak, amelyek a „forradalmi illúziókra" és a „forradalom hibáira" vonatkoznak, az nyilvánvalóvá válik, ha összehasonlítjuk a forradalom két korszakát. A proletár tömegharc az egész nép számára eredményekkel járt. A mozgalom liberális vezetése vereségeken kívül semmit sem eredményezett. A proletariátus forradalmi előretörése szüntelenül emelte a tömegek öntudatát és szervezettségét azzal, hogy egyre magasabbrendű feladatokat tűzött eléjük, fejlesztette önálló részvételüket a politikai életben, harcolni tanította őket. A liberálisok hegemóniája a két duma időszakában csökkentette a tömegek öntudatát, züllesztette forradalmi szervezettségüket, tompította bennük a demokratikus feladatok tudatát.

Az I. és a II. duma liberális vezérei kitűnően bemutatták a népnek a térdet-fejet hajtó legális „harcot", amely arra vezetett, hogy az abszolutista földesurak egyetlen tollvonással eltörölték a liberális fecsegők alkotmányos paradicsomát és jót nevettek a miniszteri előszobák látogatóinak finom diplomáciáján. A liberálisok az orosz forradalom egész ideje alatt nem könyvelhetnek el egyetlen eredményt, egyetlen sikert, egyetlen valamelyest is demokratikus kezdeményezést sem, amely a szabadságért vívott harcra szervezné a népi erőket.

1905 októberéig a liberálisok olykor rokonszenvező semlegességet tanúsítottak a tömegek forradalmi harca iránt, de már akkor is kezdtek fellépni ellene: küldöttséget menesztettek a cárhoz, amely aljas szónoklatokat tartott, támogatták a Buligin-dumát, nem ostobaságból, hanem azért, mert ellenséges érzülettel viseltettek a forradalom iránt. 1905 októbere után mást sem tettek a liberálisok, mint aljas módon elárulták a nép szabadságát.

1905 novemberében elküldték Sztruve urat, hogy be-

szélgessen bizalmasan Vitte úrral. 1906 tavaszán azon dolgoztak, hogy meghiúsítsák a forradalmi bojkottot, s megtagadták, hogy Európa színe előtt nyíltan a kölcsön ellen szavazzanak, amivel segítségére voltak a kormánynak abban, hogy milliárdokat szerezzen Oroszország meghódítására. 1906 nyarán suttyomban alkudoztak Trepovval a miniszteri tárcákért és a „baloldaliak", vagyis a forradalom ellen harcoltak az I. dumában. 1907 januárjában újra a rendőri hatóságoknak udvaroltak (Miljukov látogatása Sztolipinnál). 1907 tavaszán *támogatták* a kormányt a II. dumában. A forradalom roppant gyorsan leleplezte a liberalizmust és a gyakorlatban mutatta meg ellenforradalmi természetét.

Ebben a vonatkozásban a nép szempontjából korántsem volt haszontalan az alkotmányos mámor időszaka. Az első és a második duma tapasztalatai nemcsak arra tanították meg, hogy tisztán lássa azt a határtalanul nyomorúságos szerepet, amelyet a liberalizmus forradalmunkban játszik. Nem, ezek a tapasztalatok a valóságban is felszámolták azt a kísérletet, hogy a demokratikus mozgalmat egy olyan párt vezesse, amelyet csak politikai csecsemők vagy szenilis öregek tarthatnak valóban alkotmányos-„*demokrata*" pártnak.

1905-ben és 1906 elején a burzsoá demokrácia osztályösszetételét Oroszországban még nem látta világosan mindenki. Afféle illúziók, hogy az önkényuralmat össze lehet kötni valamelyest is nagy néptömegek valódi képviseletével, nemcsak különféle istenhátamögötti helyek tudatlan és elnyomott lakóiban éltek. Az efféle illúziók nem álltak távol az önkényuralom uralkodó rétegeitől sem. Miért juttatott a választási törvény mind a Buligin-dumában, mind a Vitte-dumában jelentős képviseletet a parasztságnak? Azért, mert még mindig élt az a hit, hogy a falu monarchista szellemű. „Majd kiránt minket a bajból a muzsik" — a kormány lapjának ez a jelszava 1906 tavaszán a kormánynak a parasztmozgalom konzervativizmusába vetett reményét fejezte ki. Abban az időben a kadetok nemcsak hogy nem ismerték fel a parasztok demokratizmusa és a burzsoá liberalizmus kibékíthetetlen ellentétét, hanem még féltek is a parasztok elmaradottságától és

csak azt kívánták, hogy a duma segítsen liberálissá változtatni a konzervatív vagy közömbös parasztot. 1906 tavaszán Sztruve úr merész óhajt juttatott kifejezésre, amikor ezt írta: „a paraszt a dumában kadet lesz". 1907 nyarán ugyanez a Sztruve úr kibontotta a harci zászlót a trudovik vagy baloldali pártok ellen, amelyek a burzsoá liberalizmus és az önkényuralom közti megegyezés megvalósításának legfőbb kerékkötői voltak. Másfél év alatt a liberálisok a parasztok politikai felvilágosításáért indítandó harc jelszavát a politikailag „túlságosan" felvilágosult és nagyigényű paraszt elleni harc jelszavával váltották fel!

Ez a jelszócsere mindennél világosabban kifejezi a liberalizmus teljes csődjét az orosz forradalomban. A demokratikus falusi lakosság tömegének és a feudális földesuraknak kibékíthetetlen osztályellentéte mérhetetlenül mélyebbnek bizonyult, mint a gyáva és együgyű kadetok hitték. Ezért is bukott meg olyan gyorsan és olyan visszavonhatatlanul az a kísérletük, hogy megszerezzék a hegemóniát a demokráciáért folytatott harcban. Ezért is fulladt kudarcba az az „irányvonaluk", hogy összebékítsék a kispolgári demokratikus néptömegeket az októbrista és feketeszázas földesurakkal. A két duma ellenforradalmi időszakának nagy, bár negatív vívmánya a „népszabadság" áruló „bajnokainak" ez a csődje. Az alul vívott osztályharc elsöpörte a miniszteri előszobák e hőseit, akik vezetésre tartottak igényt, és az *októbrizmus* némi alkotmányos mázzal bevont *közönséges lakájaivá* változtatta őket.

Aki még mindig nem látja a liberálisoknak ezt a csődjét, akiket gyakorlatilag tettek próbára, hogy alkalmasak-e a demokrácia bajnokainak szerepére vagy legalábbis arra, hogy a demokrácia soraiban harcoljanak, az egyáltalán semmit sem értett meg a két duma politikai történetéből. A burzsoá demokrácia támogatásáról szóló betanult formula értelmetlen szajkózása az ilyen emberek szájában ellenforradalmi nyafogássá változik. A szociáldemokratáknak az alkotmány-illúziók csődjén nem sajnálkozniok kell. Azt kell mondaniok, amit Marx mondott a németországi ellenforradalomról: a nép azt nyerte, hogy

elvesztette illúzióit[49]. Oroszországban a polgári demokrácia azt nyerte, hogy elvesztette alkalmatlan vezéreit és tehetetlen szövetségeseit. Annál jobb e demokrácia politikai fejlődésére nézve.

A proletariátus pártjára vár, hogy gondoskodjék arról, hogy forradalmunk és ellenforradalmunk gazdag politikai tanulságait a nagy tömegek jobban megértsék és alaposabban elsajátítsák. Az önkényuralom ellen indított támadás időszakában kibontakozott a proletariátus ereje, ez az időszak megtanította a proletariátust a forradalmi taktika alapjaira, megmutatta, mik a feltételei annak, hogy sikeres legyen a tömegek közvetlen harca — az egyetlen eszköz, amellyel valamelyest is komoly javulást lehet kiharcolni. A proletariátus erői előkészítésének, a proletariátus nevelésének és szervezésének hosszú időszaka előzte meg azokat a százezres munkásmegmozdulásokat, amelyek halálos csapásokat mértek a régi oroszországi önkényuralomra. A proletariátus osztályharca összes megnyilvánulásainak vezetésére, tartós, szilárd párt megteremtésére irányuló hosszadalmas, észrevétlen munka előzte meg a valódi tömegharc kirobbanását és biztosította annak feltételeit, hogy ezt a robbanást forradalommá változtassuk. S most a proletariátusnak mint a nép élharcosának meg kell erősítenie szervezetét, le kell vakarnia magáról az intellektuel opportunizmus minden penészét és ugyanilyen szilárd és kitartó munkára kell tömörítenie erőit. Azok a feladatok, amelyeket a történelem menete és a nagy tömegek objektív helyzete tűzött az orosz forradalom elé, nincsenek megoldva. Az újabb országos politikai válság elemei nemhogy eltűntek volna, — ellenkezőleg, méginkább elmélyültek és kibővültek. Ennek a válságnak bekövetkezése újból az egész nép mozgalmának élére állítja a proletariátust. Erre a szerepre készen kell állnia a szociáldemokrata munkáspártnak. S az 1905 és a rákövetkező évek eseményeivel megtermékenyített föld majd tízszer olyan gazdag termést hoz. 1905 végén millió proletár sorakozott fel a munkásosztály néhányezer öntudatos élharcosának pártja mellé, — most pedig a mi pártunk, amely a forradalomban gazdag tapasztalatokat szerzett és a munkások tömegeivel a harc

során szoros kapcsolatba került szociáldemokraták tízezreinek a pártja, tízmilliókat fog csatasorba állítani és szét fogja zúzni az ellenséget.

A forradalmi események hatására az oroszországi munkásmozgalom szocialista és demokratikus feladatai egyaránt hasonlíthatatlanul élesebb formában mutatkoztak meg, parancsolóbban kerültek előtérbe. A burzsoázia ellen folyó harc eléri tetőpontját. A tőkések országos szövetségekbe tömörülnek, szorosabban egyesülnek a kormánnyal, gyakrabban folyamodnak a gazdasági harc legszélsőségesebb eszközeihez, még tömeges munkáskizárásokhoz is, hogy „megfékezzék" a proletariátust. Az üldözéstől azonban csak az elhaló osztályok félnek, — a proletariátus száma és összekovácsoltsága annál gyorsabb ütemben növekszik, minél gyorsabb sikereket érnek el a tőkés urak. Oroszország és az egész világ gazdasági fejlődése a záloga a proletariátus legyőzhetetlenségének. A burzsoázia forradalmunk során kezdett első ízben osztállyá, egységes és öntudatos politikai erővé szerveződni. Annál sikeresebben fog folyni Oroszországszerte a munkások egységes osztállyá szervezése is. Annál mélyebb lesz a tőke világa és a munka világa közti szakadék, annál világosabb lesz a munkások szocialista tudata. A proletariátus körében folyó szocialista agitáció a forradalom tapasztalataival gazdagodva határozottabbá válik. A burzsoázia politikai szervezkedése a legjobb lökés a szocialista munkáspárt végleges kialakulásához.

Ennek a pártnak feladatai a demokráciáért folyó harcban most már csak azoknak a „szimpatizáns" intellektueleknek a körében adhatnak alkalmat vitára, akik arra készülnek, hogy átpártoljanak a liberálisokhoz. A munkástömegek számára e feladatok nyilvánvalókká és világosakká váltak a forradalom tüzében. Hogy Oroszországban a polgári demokráciának mint történelmi erőnek alapvető és egyedüli bázisa a paraszti tömeg, azt a proletariátus tapasztalatból tudja. A feudális földbirtokosok és a cári önkényuralom ellen folyó harcban e tömeg vezérének szerepét általános nemzeti méretekben a proletariátus már betölti, s nincs az az erő, amely most letéríthetné a munkáspártot a helyes útról. A liberális kadet párt, amely a demo-

kratizmus zászlaja alatt az októbrizmus szárnyai alá tereli a parasztságot, eljátszotta szerepét, s a szociáldemokrácia, egyes örökösen siránkozó elégedetlenek ellenére, továbbra is meg fogja magyarázni a tömegeknek a liberálisoknak ezt a csődjét, — azt, hogy a polgári demokrácia nem tudja teljesíteni rendeltetését, ha végleg le nem rázza magáról az októbrizmus lakájaival kötött szövetséget.

Senki sem mondhatja meg most, hogyan alakul a jövőben a polgári demokrácia sorsa Oroszországban. Lehetséges, hogy a kadetok csődje egy demokratikus parasztpárt megalakulására vezet, s ez valóban tömegpárt lesz, nem pedig olyan terrorista szervezet, amilyen a szociálforradalmárok pártja maradt. Az is lehetséges, hogy a kispolgárság politikai tömörülésének objektív nehézségei megakadályozzák egy ilyen párt megalakulását, és a paraszti demokrácia még sokáig ilyen laza, formátlan, kásaszerű trudovik tömeg marad, amilyen ma. A mi irányvonalunk mindkét esetben egy és ugyanaz: össze kell kovácsolnunk a demokratikus erőket, könyörtelenül bírálva mindennemű ingadozást, engesztelhetetlenül küzdve az ellen, hogy a demokrácia az ellenforradalmi voltáról bizonyságot tett liberalizmushoz csatlakozzék.

Minél tovább halad útján a reakció, annál féktelenebbül önkényeskedik a feketeszázas földbirtokos, s minél inkább alárendeli magának az önkényuralmat, annál lassúbb ütemben fog előrehaladni Oroszország gazdasági fejlődése és a jobbágyrendszer maradványaitól való megszabadulása. Ez pedig azt jelenti, hogy annál erősebb és átfogóbb lesz a városi és falusi kispolgárság tömegei öntudatos és harcos demokratizmusának fejlődése. Annál erősebb lesz a tömeges ellenállás azzal az éheztetéssel, erőszakoskodással és megcsúfolással szemben, amelynek elszenvedésére az októbristák a parasztságot kárhoztatják. A szociáldemokrácia gondoskodni fog arról, hogy majd a demokratikus harc elkerülhetetlen fellendülése idején a liberális karrieristáknak ez a kadet párt nevű bandája ne oszthassa meg ismét a demokrácia sorait és ne hintsen viszályt köztük. Vagy a néppel együtt, vagy a nép ellen — ezt az alternatívát már régen felállította a szociáldemokrácia mindazok előtt, akik igényt tartanak

a forradalom „demokratikus“ vezéreinek szerepére. Ezideig nem minden szociáldemokrata tudta következetesen ezt az irányvonalat követni; egyesek maguk is hittek a liberálisok ígéreteiben, mások szemet húnytak afölött, hogy ezek a liberálisok az ellenforradalommal paktáltak. Azóta felvilágosítottak bennünket a két első dumával kapcsolatban szerzett tapasztalataink.

A forradalom megtanította a proletariátust a tömegharcra. A forradalom bebizonyította, hogy a proletariátus tudja vezetni a paraszti tömegeket a demokráciáért folyó harcban. A forradalom szorosabbra zárta a tisztán proletár párt sorait, kivetette belőle a kispolgári elemeket. Az ellenforradalom megtanította a kispolgári demokráciát arra, hogy vezéreket és szövetségeseket ne a liberalizmus táborában próbáljon keresni magának, ahol úgy félnek a tömegharctól, mint a tűztől. Az eseményeknek e tanulságai alapján bátran mondhatjuk a feketeszázas földesurak kormányának: folytassák csak ugyanilyen szellemben, Sztolipin úrék! Mi fogjuk learatni a gyümölcsét annak, amit önök elvetnek!

„Proletarij“ 17. sz.
1907 október 20.

A HARMADIK DUMA

A kormány realizálja a nép ellen június 3-án elkövetett aljas bűntettének eredményeit: a torzszülött választási törvény, amely maroknyi földbirtokos és tőkés érdekében nemcsak az egész nép, hanem még a választójoggal rendelkező kisebbség akaratát is teljesen meghamisítja, meghozta a cárizmus által óhajtott gyümölcsöket. A dumaválasztásokon jelölt 442 képviselő közül e cikk megírásának időpontjáig 432-t választottak meg; még 10 képviselő megválasztása van hátra, így a választások általános eredményeiről már elég tiszta képet kapunk. Hozzávetőleges számítás szerint 18 szociáldemokratát, 13 más baloldalit, 46 kadetot, 55-öt a kadetokhoz közelálló csoportokból, 92 októbristát, 21-et az októbristákkal rokon irányzatú csoportokból, 171 különféle jobboldalit, köztük az Orosz Nép Szövetségének 32 tagját, és 16 pártonkívülit választottak be a dumába.

Ilymódon, ha figyelmen kívül hagyjuk a jelentéktelen számú pártonkívülit, valamennyi többi képviselőt 4 csoportra oszthatjuk: a szélsőbaloldalra, amelynek aránya alig valamivel több mint 7 százalék, a baloldali (kadet) centrumra — 23 százalék, a jobboldali (októbrista) centrumra — 25,1 százalék és a jobboldalra — 40 százalék; a pártonkívüliek aránya valamivel kevesebb mint 4 százalék.

E csoportok közül külön-külön egyiknek sincs abszolút többsége. Teljesen megfelel-e ez az eredmény az új választási törvény sugalmazói, illetve szerzői óhajának és várakozásának? Úgy véljük, hogy erre a kérdésre igennel kell válaszolnunk, s hogy az új orosz „parlament"

a cári önkényuralmat támogató uralkodó csoportok szempontjából a szó szoros értelmében véve chambre introuvable*.

A dolog úgy áll, hogy nálunk — mint minden olyan országban, ahol abszolutisztikus vagy félabszolutisztikus rendszer van — tulajdonképpen két kormány működik: egy hivatalos — a minisztertanács, és egy a kulisszák mögött — az udvari kamarilla. Az utóbbi mindig és mindenütt a legreakciósabb társadalmi rétegekre támaszkodik: a feudális — a mi elnevezésünk szerint feketeszázas — nemességre, amelynek gazdasági ereje hatalmas földbirtokaiból és az ezzel kapcsolatos félfeudális gazdálkodásból származik. Ez az elkényeztetett, züllött, elfajult társadalmi csoport kitűnő példája a legaljasabb élősködésnek. Hogy mennyire kivetkőzött önmagából, azt megmutatta a Moltke—Harden-féle berlini botrányper, amely lerántotta a leplet II. Vilmos, a félabszolutisztikus német császár udvarában garázdálkodó befolyásos kamarilláról, erről a szennyes kloákáról. Senki előtt sem titok, hogy nálunk Oroszországban a megfelelő körökben szintén nem kivétel az ilyen ocsmányság. A III. duma „jobboldalijainak" óriási tömege döntő többségében — ha ugyan nem teljes egészében — éppen ennek a társadalmi penésznek és rozsdának, ezeknek a sötét multtól örökölt „meszelt síroknak" az érdekeit fogja védelmezni. A feudális gazdálkodás, a nemesi kiváltságok és az abszolutisztikus-nemesi rendszer fenntartása élet-halál kérdése e masztodonok és ichtiozauruszok számára, — mert a „bölény" túlságosan megtisztelő elnevezés.

Ezek a masztodonok és ichtiozauruszok rendszerint minden erejüket latbavetik, hogy kihasználva az udvarnál élvezett mindenható befolyásukat, a hivatalos kormányt, a minisztertanácsot is teljesen és osztatlanul birtokukba vegyék. A minisztertanács rendszerint jelentős részben valóban az ő bábjaikból áll. Ám lépten-nyomon megtörténik, hogy a minisztertanács többsége összetételét tekintve nem egészen felel meg a kamarilla követelményeinek. Az özönvíz-

* Olyan, hogy jobb nem is lehetne; így jellemezte 1815-ben XVIII. Lajos a feketeszázas francia képviselőházat.

előtti rablónak, a jobbágykorszak rablójának ez esetben versenytársa akadt az eredeti felhalmozás korszakának a rablójában, — ennek a szintén durva, mohó, élősdi, de némi kultúrmázzal bevont, s ami fő, azzal az óhajjal eltelt rablónak a személyében, hogy a kincstári pecsenyéből jó nagy falatot kaparintson meg magának garanciák, szubszidiumok, koncessziók, védővámok stb. formájában. A földbirtokos és ipari burzsoáziának ezt az eredeti felhalmozás korszakára jellemző rétegét tükrözi az októbrizmus és a hozzá csatlakozó áramlatok. Érdekei sokban megegyeznek a sans phrases* feketeszázasok érdekeivel, — a gazdasági élősködés és a kiváltságok, a hurrá-patriotizmus októbrista szempontból éppoly szükségesek, mint a feketeszázasok szempontjából.

Így alakul ki a III. Állami Duma feketeszázas-októbrista többsége; meghökkentően nagy számot tesz ki: 432 képviselőből 284-et, vagyis az összes képviselők 65,7 százalékát — több mint kétharmadát.

Szilárd erőd ez, amely lehetővé teszi a kormánynak, hogy agrárpolitikájával segítségére legyen birtokaik előnyös értékesítésében a tönkrement földbirtokosoknak, akik közben az utolsó inget is lehúzzák a földszegény parasztokról; hogy a gyári törvényeket a proletariátus legdurvább tőkés kizsákmányolásának eszközévé változtassa; hogy pénzügyi politikájával továbbra is biztosítsa, hogy az adóteher oroszlánrésze a néptömegek vállára nehezedjék. A protekcionizmus és a militarizmus szilárd erődje ez. Az októbrista-feketeszázas többség ellenforradalmi jellegét senki sem vitatja.

De éppen az a lényeg, hogy nem ez az egyetlen többség a III. dumában. Van még egy másik többség is.

A feketeszázasok megbízható szövetségesei az októbristáknak, amint az udvari kamarilla szövetségese a minisztertanácsnak a cárizmus védelmében. De miként az udvari kamarillának sem annyira a minisztertanáccsal való szövetség a természetes vágya, mint inkább a minisztertanács feletti uralom, a feketeszázasok is az októbristák

* — frázisok nélküli; jelen esetben — kendőzetlen. — *Szerk.*

feletti diktatúra után sóvárognak, zsarnokoskodnak velük, maguk alá akarják gyűrni őket.

A kapitalizmus érdekei, még a durván rabló, élősdi kapitalizmus érdekei sem egyeztethetők össze a feudális földbirtoklás osztatlan uralmával. Mindkét egymással rokon társadalmi csoport arra törekszik, hogy a pecsenyéből nagyobb és zsírosabb falatot kaparintson meg magának, — s az eredmény: elkerülhetetlen véleménykülönbség a helyi önkormányzatnak és az államhatalom központi szervezetének kérdéseiben. A feketeszázasok semmi mást nem akarnak a zemsztvóban és a városi dumában, mint ami van, ami pedig e központot illeti: „le az átkozott alkotmánnyal!" Az októbristáknak a zemsztvóban is, a dumában is befolyásuk növelésére van szükségük, a központban pedig „alkotmányra", — igaz, hogy igen szűkre szabott, s a tömegek szempontjából fiktív alkotmányra.

Nemhiába ócsárolja a „Russzkoje Znamja"[50] az „októberieket", a „Golosz Moszkvi"-nak[51] viszont az a véleménye, hogy a III. dumában a kelleténél több a jobboldali.

S lám, a dolgok objektív menete arra kényszeríti az októbristákat, hogy a szóbanforgó kérdésben szövetségeseket keressenek. Már rég megtalálhatták volna őket a baloldali (kadet) centrumban, amely régóta hangoztatja őszinte alkotmányos érzelmeit, csakhogy az a bökkenő, hogy a tőkés felhalmozás korszakának fiatal orosz burzsoáziája, amelyet most a kadetok képviselnek, igen kellemetlen barátokat és néhány kínos tradíciót hozott magával a multból. A politikai hagyományoktól való szabadulás egyébként könnyűnek bizonyult: a kadetok már réges-régen, még az első dumát megelőzőleg monarchistáknak vallották magukat, a második dumában hallgatólagosan lemondtak a felelős kormány követeléséről, a különféle „szabadságjogokra" vonatkozó kadet tervek pedig annyi sorompót, szegesdrótot és farkasvermet állítanak a szabadságjogok útjába, hogy joggal remélhető további fejlődés ebben az irányban. A felkelés és a sztrájk miatt a kadetok azelőtt is szemrehányást tettek — előbb nyájasan, majd bánatosan; 1905 decembere után e szemre-

hányások félig megvetéssé, az első duma szétkergetése után pedig éleshangú helytelenítéssé és megrovássá változtak. Diplomácia, megegyezés, alkudozás a hatalom birtokosaival — ez a kadet taktika alapja. Ami pedig a kellemetlen barátokat illeti, már régóta egyszerűen „szomszédoknak" nevezik, nemrégiben pedig az egész világ fülehallatára „ellenséggé" nyilvánították őket.

Tehát megállapodásra lehet jutni, s máris itt van az új, ismét csak ellenforradalmi többség: az októbrista-kadet többség. Igaz, egyelőre kevesebb valamivel, mint a megválasztott képviselők fele — 432-ből 214 —, de először, ha nem is valamennyi pártonkívüli, de legalább egy részük kétségkívül csatlakozni fog hozzá, másodszor, joggal feltételezhető, hogy a további választások során tovább fog nőni, mivel a városok és a kormányzósági választási gyűlések nagy része, ahol még nem tartották meg a választásokat, túlnyomó többségben vagy októbrista, vagy kadet jelölteket fog megválasztani.

A kormány a helyzet urának tartja magát. A liberális burzsoázia, úgy látszik, valóságnak veszi ezt. Ilyen körülmények között a megegyezés sokkal inkább, mint valaha, magán kell hogy viselje a legközönségesebb és legárulóbb kompromisszumnak, pontosabban a liberalizmus minden olyan álláspontja feladásának bélyegét, amely csak valamelyest is demokratikus szellemű. Világos, hogy ilyen megegyezés útján, újabb tömegmozgalom nélkül a legcsekélyebb mértékben sem lehet demokratikusan megszervezni a helyi önkormányzatot és a központi törvényhozó szerveket. Az októbrista-kadet többség ezt képtelen megadni nekünk. S vajjon várhatjuk-e a feketeszázas-októbrista többségtől, a tőkés rablókkal szövetkezett zabolátlan földesuraktól az agrárkérdés valamelyest is tűrhető megoldását és a munkások helyzetének könnyítését? Erre a kérdésre csak keserű kacajjal válaszolhatunk.

A helyzet világos: *a forradalom objektív feladatait a mi chambre introuvable-unk még egészen torz formában sem képes megvalósítani.* Még részben sem tudja begyógyítani azokat a tátongó sebeket, amelyeket a régi rendszer ejtett Oroszországon, — legfeljebb el tudja takarni őket nyomorúságos, fanyar, fiktív reformokkal.

A választások eredményei ismét csak azt a szilárd meggyőződésünket támasztják alá, hogy *Oroszország nem juthat ki békés úton a jelenlegi válságból.*

Ilyen körülmények között teljesen világosan állnak előttünk azok a feladatok, amelyeket a szociáldemokráciának most elsősorban meg kell oldania. A szociáldemokráciának — amikor végső célként a szocializmus győzelmét tűzi ki, amikor meg van győződve arról, hogy e cél elérése érdekében politikai szabadságra van szükség, s szem előtt tartja azt a körülményt, hogy jelenleg ezt a szabadságot békés úton, nyílt tömegmegmozdulások nélkül nem lehet megvalósítani — elsősorban továbbra is a demokratikus és forradalmi feladatokat kell napirendre tűznie, s természetesen egy pillanatra sem szabad lemondania sem a szocializmus propagálásáról, sem a szó szoros értelmében vett proletár osztályérdekek megvédelmezéséről. A szociáldemokráciának mint a modern társadalom leghaladóbb, legforradalmibb osztálya, a proletariátus képviselőjének — azon osztály képviselőjének, amely a gyakorlatban bizonyította be az orosz forradalomban, hogy alkalmas a tömegharc vezetőjének szerepére —, most minden útonmódon elő kell segítenie azt, hogy ezt a szerepet továbbra is a proletariátus töltse be a forradalmi harc közelgő új szakaszában is — abban a szakaszban, amelyet az jellemez majd, hogy az eddiginél jóval nagyobb mértékben a tudatosság lesz túlsúlyban a spontaneitás felett. E célból *a szociáldemokráciának minden erejét latba vetve törekednie kell arra, hogy megszerezze a hegemóniát a demokratikus tömeg felett és fejlessze e tömeg forradalmi energiáját.*

Ez a törekvés éles összeütközésre fog vezetni a proletariátus pártja és a többi politikai osztályszervezet között, amelyek — az általuk képviselt csoportok érdekeinek megfelelően — gyűlölik és veszélyesnek tartják a demokratikus forradalmat, — nemcsak önmagában véve, hanem különösen a proletariátus hegemóniája miatt, amely a szocializmus veszélyét hordja magában.

Teljesen világos és kétségtelen, hogy a duma mindkét többsége, a feketeszázas-októbrista többség is, az októbrista-kadet többség is — s Sztolipin kormánya úgy szándékszik fenntartani az egyensúlyt, hogy hol az egyikre,

hol a másikra támaszkodik — a különböző kérdésekben, mindegyik a maga módján, ellenforradalmi lesz. Arról, hogy bármelyik többség vagy akár csak egyes elemei a kormány ellen *harcot* folytassanak — csak valamelyest is rendszeres és tervszerű harcot —, szó sem lehet. Csupán egyes, ideiglenes összeütközések lehetségesek. Ilyen összeütközésekre mindenekelőtt az első többség feketeszázas elemei és a kormány között kerülhet sor. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy ezek nem lehetnek csakugyan mélyreható összeütközések, s a kormány — anélkül hogy a legcsekélyebb mértékben letérne az ellenforradalom talajáról — egészen kényelmesen és könnyűszerrel győztesként kerülhet ki belőlük, ha a második többségre támaszkodik. A forradalmi szociáldemokrácia és vele együtt a III. duma valamennyi többi forradalmi beállítottságú eleme, bárhogy szeretnék is, nem tudják ezeket a konfliktusokat a forradalom érdekében másra felhasználni, mint tisztán agitációs célokra; ez esetben szó sem lehet az egymással összeütköző felek valamelyikének „támogatásáról", mert az ilyen támogatás maga is ellenforradalmi cselekedet volna.

Lehet, hogy valamivel nagyobb mértékben és jobban ki lehet majd használni a második többség egyes elemei, egyrészt a kadetok, másrészt az októbristák és a kormány közti esetleges összeütközéseket. De itt is az a helyzet, hogy ezek az összeütközések nemcsak a szubjektív hangulat és szándékok, hanem az objektív körülmények folytán is jelentéktelenek és átmeneti jellegűek lesznek, s csupán eszközül szolgálnak majd arra, hogy megkönnyítsék a politikai kalmárok számára, hogy külsőleg illendőbb, lényegében azonban a demokrácia érdekeivel ellenkező feltételek alapján kössék meg az üzletet. A *szociáldemokráciának* tehát — még az ilyen jelentéktelen és ritka összeütközéseket sem hagyva kihasználatlanul — *nemcsak a kormány, a feketeszázasok és az októbristák ellen, hanem a kadetok ellen is kitartó harcot kell folytatnia a demokratikus és a forradalmi feladatok érdekében.*

Ezek azok a fő *célok*, amelyeket a szociáldemokráciának a III. Állami Dumában maga elé kell tűznie. Teljesen nyilvánvaló, hogy ezek ugyanazok a célok, amelyek

elérésére a proletariátus pártja a második dumában törekedett. Ezeket a célokat világosan megfogalmazták a londoni kongresszusnak az Állami Dumáról hozott határozata első pontjában. Ez a pont így szól: „a szociáldemokrácia közvetlen politikai feladatai a dumában a következők: a) meg kell magyaráznia a népnek, hogy a duma teljesen alkalmatlan eszköz a proletariátus és a forradalmi kispolgárság, különösen a parasztság követeléseinek megvalósítására; b) meg kell magyaráznia a népnek, hogy a politikai szabadság nem valósítható meg parlamenti úton mindaddig, amíg a tényleges hatalom a cári kormány kezében van, és meg kell magyaráznia, hogy a néptömegeknek elkerülhetetlenül nyílt harcot kell vívniok az abszolutizmus fegyveres ereje ellen, olyan harcot, amelynek célja a teljes győzelem biztosítása — a hatalom átvétele a néptömegek által és az alkotmányozó gyűlés összehívása általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazás alapján."

Ez a határozat, különösen utolsó szavaiban megfogalmazza azt az igen fontos, *speciális* feladatot is, amely a szociáldemokráciára a harmadik dumában hárul és amelyet a június 3-i bűntett egész aljasságának leleplezésével kapcsolatban kell a szociáldemokrata képviselőknek végrehajtaniok. Ezt a bűntettet persze nem abból a liberális szempontból kell leleplezniök, hogy formálisan megsértették vele az alkotmányt, hanem mint a nagy néptömegek érdekeinek arcátlan és durva megsértését, mint a népképviselet szemérmetlen és felháborító meghamisítását. S ebből kell kiindulnunk, amikor *megmagyarázzuk a nagy néptömegeknek, hogy a III. duma egyáltalán nem felel meg a nép érdekeinek és követeléseinek, s amikor ezzel kapcsolatban széleskörű és erélyes propagandát indítunk az általános, közvetlen, egyenlő és titkos szavazáson alapuló teljhatalmú alkotmányozó gyűlés eszméje érdekében.*

Ugyancsak a londoni határozat fölöttébb szabatosan meghatározza az Állami Dumában kifejtendő szociáldemokrata pártmunka jellegét a következő kifejezésekkel: „a szociáldemokrata duma-frakciónak bíráló, propagandista, agitációs és szervező szerepét kell előtérbe állítani"; „a dumában vívott harc általános jellegét alá kell

rendelni annak a harcnak, amelyet a proletariátus a dumán kívül folytat, s ezzel kapcsolatban különösen fontos a gazdasági tömegharc felhasználása és e harc érdekeinek szolgálata". Teljesen világos, milyen szoros, elválaszthatatlan kapcsolatban van a dumában kifejtendő ilyen jellegű munka azokkal a célokkal, amelyeket, amint arra fentebb rámutattunk, a szociáldemokráciának a dumában most maga elé kell tűznie. Ha a szociáldemokraták a harmadik dumában békés törvényhozói munkát végeznének olyan körülmények között, amelyek nagy mértékben valószínűvé teszik a tömegmozgalmakat, ez nem csupán célszerűtlen, nem csupán nevetséges donquijoteizmus, hanem a proletárérdekek elárulása lenne. Ez a munka elkerülhetetlenül azt vonná maga után, hogy a szociáldemokrácia „gyengítené jelszavait, s ez csak diszkreditálná a szociáldemokráciát a tömegek szemében és elszakítaná a proletariátus forradalmi harcától". Ennél nagyobb bűnt nem is követhetnének el a dumában a proletariátus képviselői.

A szociáldemokrácia bíráló tevékenységét teljes mértékben ki kell fejleszteni és minél jobban ki kell élezni, annál is inkább, mert a III. duma igen bőséges anyagot fog ehhez szolgáltatni. A szociáldemokratáknak a dumában mindvégig le kell leplezniök az egyes tárgyalt intézkedések és javaslatok osztályindítékát, akár a kormány, akár a liberálisok részéről indulnak ki, s emellett — teljes összhangban a kongresszus határozatával — különösen ügyelniök kell azokra az intézkedésekre és javaslatokra, amelyek a nagy néptömegek gazdasági érdekeit érintik; ide tartozik a munkáskérdés és az agrárkérdés, a költségvetés kérdése stb. A szociáldemokráciának mindezekben a kérdésekben szembe kell szegeznie a kormány szempontjával és a liberális szemponttal a maga szocialista és demokratikus követeléseit; ezek a kérdések tekinthetők a nép élete legérzékenyebb idegének, s egyúttal a kormány és azon társadalmi csoportok legkényesebb pontjának, amelyekre a duma két többsége támaszkodik.

A szociáldemokraták a dumában mindezeket az agitációs, propaganda- és szervezési feladatokat a duma szószékén elhangzó beszédeiken kívül olymódon fogják

megvalósítani, hogy törvényjavaslatokat és interpellációkat terjesztenek a kormány elé. Itt azonban van egy fontos körülmény, amely ezt megnehezíti: ahhoz, hogy egy törvényjavaslatot beterjesszenek vagy interpelláljanak, legalább *harminc* képviselő aláírása szükséges.

A III. dumában nincs és nem is lesz harminc szociáldemokrata. Ez kétségtelen. A szociáldemokrácia tehát *egymagában*, más csoportok segítsége nélkül nem terjeszthet elő törvényjavaslatokat és nem is interpellálhat. Ez kétségkívül nagyon megnehezíti és bonyolulttá teszi az ügyet.

Persze következetesen demokratikus jellegű törvényjavaslatokról és interpellációkról van szó. Számíthat-e a szociáldemokrácia ebben a tekintetben az alkotmányosdemokrata párt segítségére? Természetesen nem számíthat. Vajjon a kadetok, akik már most is készek teljesen leplezetlen kompromisszumot kötni olyan feltételek mellett, hogy a programmjukban szereplő amúgyis nyomorúságos és különféle kibúvók és kivételek segítségével minimálisra redukált követelésekből semmi sem marad, — vajjon a kadetok elszánják-e magukat arra, hogy demokratikus interpellációkkal ingereljék a kormányt? Mindnyájan emlékszünk arra, hogy már a második dumában interpelláló kadetok beszédei is sokkal fakóbbak voltak és gyakran hol gyerekes csacsogássá, hol mély meghajlással kísért udvarias, sőt tiszteletteljes kérdésekké váltak. Most pedig, amikor valósággal közmondásossá vált a duma „munkabírása" azon a téren, hogy minél erősebb és minél biztosabb hálót fonjon a nép köré, amelyet majd láncokká lehet változtatni, őkegyelmességeik a miniszter urak nyugodtan alhatnak: a kadetok nemigen fogják zavarni őket — még mit nem! hiszen törvényeket kell hozni! — s ha mégis zavarni fogják őket, akkor is az udvariasság összes szabályainak megtartásával. Nemhiába ígérgeti Miljukov a választási gyűléseken, hogy „őrizni fogják a tüzet". S vajjon csak Miljukov? Mit jelent a „vesszen a duma!" jelszó Dan-féle feltétlen tagadása? Nem ugyancsak a tűz őrzését? S vajjon nem ugyanezt az „udvarias" irányvonalat ajánlja a szociáldemokráciának Plehanov, amikor „a liberális burzsoázia támoga-

tását" javasolja, amelynek „harca" nem áll másból, mint bókokból és mély meghajlásokból?

A kadetoknak a szociáldemokraták törvényhozási javaslataihoz való csatlakozásáról kár a szót vesztegetni, hiszen ezek a törvényjavaslatok erősen agitációs jellegűek lesznek, teljes egészükben következetesen-demokratikus követeléseket fognak kifejezésre juttatni, — ez pedig a kadetok körében természetesen éppen olyan felháborodást fog kelteni, mint az októbristák, sőt mint a feketeszázasok körében.

Így tehát a kadetokat ebben a tekintetben is számításon kívül kell hagyni. A szociáldemokrácia az interpellálás és a törvényjavaslatok beterjesztése terén csak a kadetoknál baloldalibb csoportok közreműködésére számíthat. A jelek szerint a szociáldemokratákkal együtt számuk el fogja érni a harmincat, tehát meglesz a teljes technikai lehetősége annak, hogy kezdeményező szerepet játsszunk ezen a téren. Természetesen nem valamilyen blokkról van szó, hanem azokról a „közös akciókról", amelyeknek a londoni kongresszus határozatainak szavai szerint „ki kell zárniok a szociáldemokrata programmtól és taktikától való bármilyen eltérés lehetőségét, ezek az akciók csakis azt a célt szolgálhatják, hogy közös támadást indíthassunk mind a reakció, mind pedig az áruló liberális burzsoázia ellen".

„Proletarij" 18. sz.
1907 október 29.

PLEHANOV CIKKÉRŐL[52]

Plehanov az október 20-i „Tovariscs"-ban megjelent cikkében folytatja a szociáldemokrata párt fegyelme ellen indított hazugság- és csúfolódáshadjáratot. Íme néhány példa erre a hazudozásra: „A «Tovariscs» tudvalevőleg a baloldali blokk lapja volt", feleli Plehanov arra a vádra, hogy ő Prokopovics úr, Kuszkova úrnő és társaik állandó munkatársa lett. Ez hazugság. Először is, a „Tovariscs" sohasem volt a baloldali blokk lapja. A baloldali blokknak nem is lehetett közös lapja. Másodszor, a bolsevikok a „Tovariscs"-ban sohasem folytattak semilyen politikai kampányt, sohasem léptek fel ebben a lapban más szociáldemokrata párttagok ellen. Harmadszor, a bolsevikok a baloldali blokk megszervezésekor *szakadást* idéztek elő a „Tovariscs"-ban, *kiűzték* belőle (igaz, hogy csak egy hétre) azokat, akik a kadetok pártján voltak. Plehanov viszont abba az irányba *tereli* a proletariátust is, a kispolgári demokráciát is, hogy a kadetok lakája legyen. A bolsevikok a „Tovariscs"-ot — bár nem munkatársai — balra tolták. Plehanov a munkatársa és jobbra húzza. Szó se róla, igen szerencsés a baloldali blokkra való hivatkozása!

Miután Plehanov ilymódon megkerüli azt a kérdést, hogy azért veszik be egy burzsoá lapba, hogy a burzsoázia számára kellemes dolgokat írjon, még nagyobb örömet okoz a liberálisoknak azzal, hogy kigúnyolja a munkáspárt fegyelmét. Nem vagyok köteles engedelmeskedni — kiált fel —, ha azt követelik tőlem, hogy elveket áruljak el!

Ez elcsépelt anarchista frázis, tisztelt uram, mert a *párt* elveit két kongresszus között a Központi Bizottság

óvja és magyarázza. Önnek joga van megtagadni az engedelmességet, ha a Központi Bizottság megszegi a kongresszus akaratát, a párt szervezeti szabályzatát stb. Az adott esetben azonban még csak meg sem kísérelte senki azt állítani, hogy a Központi Bizottság választási irányelveivel megszegte a kongresszus akaratát. Plehanov tehát az „elvek elárulása" kifejezéssel egyszerűen azt leplezi, hogy *elárulta a pártot.*

Végül Plehanov a szentpétervári bizottságon akar ütni egyet: a II. duma választásain, úgymond, maga a bizottság sem engedelmeskedett a Központi Bizottságnak. Először is, feleljük erre mi, a szentpétervári bizottság annak a követelésnek teljesítését tagadta meg, hogy két részre ossza a szervezetet, vagyis visszautasította a beavatkozást *a párt szervezeti szabályzatában biztosított* autonómiájába. Másodszor, a II. duma választásain a mensevikek *kettészakították* a szervezetet; az akkori konfliktusnak erről az oldaláról Plehanov mélyen hallgat a burzsoá lapban! Plehanov csak azt mondja érveivel: a II. duma választásain a mensevikek szakadást idéztek elő a párt pétervári részében — tehát most nekem jogomban áll, hogy szakadást idézzek elő az egész pártban!! Ilyen Plehanov logikája és ilyenek a cselekedetei. Jól jegyezze meg mindenki: *Plehanov szakadást szít.* Csak nem meri nevén nevezni a gyermeket.

„Proletarij" 18. sz.
1907 október 29.

Az OSzDMP SZENTPÉTERVÁRI SZERVEZETÉNEK KONFERENCIÁJA[53]

EGY LAPTUDÓSÍTÁSBÓL

I

ELŐADÓI BESZÉD A III. ÁLLAMI DUMÁRÓL

Az előadó mindenekelőtt a III. duma összetételét jellemezte. A kormány egyszerű tapasztalati úton olyanra szabta a június 3-i választási törvényt, hogy a dumában *kétféle többség* vált *lehetségessé:* egy októbrista-feketeszázas és egy októbrista-kadet többség. Egyik is, másik is kétségkívül ellenforradalmi. A kormány reakciós politikájában hol az egyikre, hol a másikra fog támaszkodni. Emellett abszolutisztikus-feudális cselekedeteit holmi papiros-„reformokról" szóló frázisok mögé fogja rejteni. Emellett a kadetok, akik a valóságban áruló ellenforradalmi politikát folytatnak, szóban igazi demokratikus ellenzéki pártnak tüntetik majd fel magukat.

A kadetok megegyezése a dumában az októbristákkal elkerülhetetlen, és — amint az előadó a kadetok és az októbristák pártlapjaiból vett idézetek egész sorával, e pártok életének számos tényével és a kadet párt legutolsó kongresszusáról szóló jelentésekkel bizonyítja — már meg is tették ezirányban az első lépéseket. A kadet politika — kiegyezés a régi rendszerrel — a III. dumában még világosabban kirajzolódik, mint eddig, s valódi jellegét illetőleg senkinek sincsenek már kétségei.

De objektíve a dumának sem az első, sem a második többsége nem képes kielégíteni a proletariátus, a parasztság és a városi demokrácia valamelyest is nagy tömegeinek

égető gazdasági és politikai követeléseit. E néprétegek szükségleteit a jövőben is, mint eddig, elsősorban a szociáldemokrácia fogja kifejezésre juttatni. A III. duma összetétele és tevékenysége bőséges és kitűnő agitációs anyagot ígér a szociáldemokráciának, amelyet fel kell használnia a feketeszázas kormány, a nyilvánvalóan feudális földesurak, az októbristák és a kadetok ellen. A szociáldemokráciának továbbra is az a feladata, hogy minél nagyobb néptömegek körében népszerűsítse az általános stb. választójog alapján megválasztandó össznépi alkotmányozó gyűlés eszméjét. Ezért szó sem lehet arról, hogy a „baloldali" októbristákat vagy a kadetokat támogassa a dumában. A szociáldemokratáknak — bármilyen kevesen vannak is a III. dumában — önálló szocialista és következetesen demokratikus irányvonalat kell követniök, felhasználva erre a duma szószékét, az interpelláció jogát stb. Csak a baloldali képviselők csoportjával köthetők egyes megegyezések (különös tekintettel arra, hogy az interpelláláshoz 30 képviselő aláírása szükséges), de csakis olyan megegyezések, amelyek nincsenek ellentétben a szociáldemokrácia programmjával és taktikájával. Ebből a célból olyan tájékoztató irodát kell létesíteni, amely senkit sem köt meg, csupán lehetővé teszi a szociáldemokrácia számára a baloldali képviselők befolyásolását.

A szociáldemokraták körében — jegyezte meg a továbbiak során az előadó — már hallani olyan hangokat, hogy támogassuk a „baloldali" októbristákat (például az elnökség megválasztása alkalmával), hogy a kadetokkal együtt szervezzünk tájékoztató irodát, s hogy — mint mondják — „óvjuk" duma-frakciónkat. Az októbristák támogatásáról szóló beszédek, amelyek a mensevikektől indulnak ki, mindennél szemléltetőbben tanúsítják a mensevik taktika teljes csődjét. Volt egy kadet duma, s a mensevikek azt ordították, hogy a kadetokat támogatni kell. De alighogy Sztolipin megváltoztatta a választási törvényt az októbristák javára — a mensevikek máris készek az októbristákat támogatni. Hová jutnak végül is a mensevikek, ha ezen az úton haladnak?

Az előadó megengedhetetlennek tartja, hogy a szociáldemokraták közös tájékoztató irodát állítsanak fel a kade-

tokkal, mert ez azt jelentené, hogy nyilvánvaló ellenségeiket tájékoztatják.

A frakció „óvásáról" az előadó a következőket mondotta: a frakciót valóban óvni kell. De miért? Csakis azért, hogy a dumában magasra emelje a szociáldemokrácia zászlaját, csakis azért, hogy a dumában engesztelhetetlen harcot vívjon minden rendű és rangú ellenforradalmárral az Orosz Nép Szövetségének tagjaitól kezdve a kadetokig. De semmiesetre sem azért, hogy támogassa a „baloldali" októbristákat és a kadetokat. Ha létezésének feltétele ezeknek a csoportoknak a támogatása, vagyis a sztolipini önkényuralommal való megegyezés támogatása, akkor jobb, ha becsülettel feladja létét, miután megmagyarázta a népnek, miért űzték ki a dumából — ha ez a kiűzés bekövetkezik.

Zárszavában Lenin főleg a mensevizmus fő hibájával, az „országos nemzeti ellenzék" eszméjével foglalkozott. Az oroszországi burzsoázia sohasem volt forradalmi e szó valódi értelmében, mégpedig teljesen érthető oknál fogva: az oroszországi munkásosztály helyzete és a forradalomban játszott szerepe miatt. Lenin sorra megvizsgálta a mensevikek többi érvét, majd javasolta a „Proletarij" 19. számában közölt határozati javaslat elfogadását.

„Proletarij" 20. sz.
1907 november 19.

2

HATÁROZATI JAVASLAT A III. ÁLLAMI DUMÁRÓL

Az OSzDMP szentpétervári szervezetének konferenciája kötelezőnek tartja a III. duma szociáldemokrata frakciójára nézve, hogy a londoni kongresszusnak az Állami Dumáról hozott határozata, valamint a nem proletár pártokról hozott határozata értelmében cselekedjék, —

s ezeket a határozatokat továbbfejlesztve szükségesnek tartja megállapítani a következőket:

1. A III. dumában már kialakult kétféle többség: a feketeszázas-októbrista és az októbrista-kadet többség. Az első ellenforradalmi többség és főképpen a még erélyesebb megtorló intézkedések alkalmazása és a földesúri kiváltságok védelme mellett száll síkra, s végső fokon az önkényuralom teljes visszaállítására törekszik. A második kétségtelenül szintén ellenforradalmi többség, de hajlik arra, hogy néhány bürokratikus látszat-„reformmal" álcázza a forradalom elleni harcot;

2. Ez a dumában kialakult helyzet rendkívüli módon kedvez mind a kormány, mind a kadetok kettős politikai játékának. A kormány még erélyesebb megtorló intézkedéseket alkalmaz és folytatja Oroszország katonai erővel történő „meghódítását", de ugyanakkor az alkotmányos reformok hívének akar mutatkozni. A kadetok valójában az ellenforradalmár októbristákkal szavaznak együtt, de ugyanakkor nemcsak ellenzéknek, hanem egyúttal a demokrácia képviselőinek is akarnak mutatkozni. Ilyen körülmények között különös erővel hárul a szociáldemokratákra az a feladat, hogy kíméletlenül leleplezzék ezt a játékot, leleplezzék a nép előtt mind a feketeszázas föld-

birtokosok és a kormány erőszakoskodásait, mind a kadetok ellenforradalmi mivoltát. A kadetok közvetlen vagy közvetett támogatása a szociáldemokraták részéről (akár abban a formában, hogy jobboldali kadetok vagy „baloldali" októbristák elnökségi tagságára szavaznak, akár abban a formában, hogy a kadetok részvételével létesítenek tájékoztató irodát, akár abban, hogy összeegyeztetik akcióikat a kadetok politikájával stb.) most határozottan ártana a munkástömegek osztálynevelése ügyének és a forradalom ügyének.

3. A szociáldemokraták, továbbra is síkraszállva csorbítatlan szocialista céljaik mellett és ebből a szemszögből bírálva az összes — még a legdemokratikusabb és „trudovik" — polgári pártokat is, agitációjuk során mindenekelőtt világosítsák fel a néptömegeket arról, hogy a III. duma a legkevésbbé sem egyeztethető össze a nép érdekeivel és követeléseivel, s ezzel kapcsolatban széles körben és erélyesen [kell] propagálni az általános, közvetlen, egyenlő és titkos szavazáson alapuló alkotmányozó gyűlés gondolatát.

4. Egyik legfőbb feladat, mely a III. dumában a szociáldemokráciára hárul, az, hogy leleplezze a kormány és a liberálisok javaslatainak rejtett osztálylényegét, különös figyelmet fordítva a néptömegek gazdasági érdekeit érintő kérdésekre (a munkáskérdés és az agrárkérdés, a költségvetés stb.) — annál is inkább, mert a III. duma összetétele előreláthatóan rendkívül bőséges anyagot szolgáltat majd a szociáldemokrácia agitációs tevékenységéhez.

5. A szociáldemokrácia a dumában különösen használja ki az interpelláció jogát, s ennek érdekében működjön együtt a kadetoknál baloldalibb más csoportokkal, anélkül azonban, hogy a szociáldemokrácia programmjától és taktikájától a legkisebb mértékben is eltérne vagy bármiféle blokkot is alakítana.

Hogy elkerüljük azokat a hibákat, amelyeket a szociáldemokraták a II. dumában elkövettek, a szociáldemokrata frakció tegyen haladéktalanul javaslatot a duma baloldali, és kizárólag baloldali képviselőinek (vagyis azoknak, akik tudnak harcolni a kadetok ellen)

egy olyan tájékoztató iroda létesítésére, amely semilyen tekintetben sem köti meg részvevőit, ellenben lehetőséget nyújt a munkásképviselőknek arra, hogy a szociáldemokrata politika szellemében rendszeresen befolyásolják a demokráciát.

„Proletarij" 19. sz.
1907 november 5.

3

ELŐADÓI BESZÉD A SZOCIÁLDEMOKRATÁKNAK A BURZSOÁ LAPOKBAN VALÓ KÖZREMŰKÖDÉSÉRŐL

Lenin elvtárs második előadói beszéde azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy közreműködhetnek-e a szociáldemokraták a burzsoá lapokban. Az előadó kifejtette a nemzetközi szociáldemokrácia két szárnyának ezzel kapcsolatos álláspontját, különösen a német szociáldemokrata párt ortodox és revizionista szárnyának nézeteit. Az ortodoxok a drezdai pártkongresszuson[54] egy olyan megfogalmazásban egyeztek meg, amely szerint a szociáldemokráciával szemben nem ellenséges lapokban közre lehet működni, s ezt azzal indokolták, hogy ez gyakorlatilag egyértelmű a teljes tilalommal, mert a mai fejlett kapitalista társadalomban nincsen olyan burzsoá lap, amely ne volna ellenséges a szociáldemokráciával szemben.

Az előadó véleménye szerint semmiesetre sem engedhető meg a *politikai* közreműködés a burzsoá lapokban, különösen az állítólag pártonkívüli lapokban. Olyan lapok, mint például a „Tovariscs", sokkal több kárt okoznak a szociáldemokráciának az ellene folytatott burkolt és képmutató harcukkal, mint a szociáldemokráciával szemben nyíltan ellenséges burzsoá pártlapok. Legjobb példák erre azok a cikkek, amelyeket Plehanov, Martov, Gorn, Kogan stb. írt a „Tovariscs"-ba. Ezek a cikkek egytől-egyig a párt ellen irányulnak, s valójában nem a szociáldemokrata elvtársak használták fel a „Tovariscs" c. burzsoá lapot, hanem ez a lap használta fel a nevezett elvtársakat az előtte gyűlöletes OSzDMP ellen. Egyetlen olyan szociáldemokrata cikk sem jelent meg eddig a „Tovariscs"-ban, amely nem felelt meg a szerkesztőség ízlésének.

„Proletarij" 20. sz.
1907 november 19.

AZ OSzDMP NEGYEDIK („HARMADIK ÖSSZOROSZORSZÁGI") KONFERENCIÁJA[55]

EGY LAPTUDÓSÍTÁSBÓL

1

ELŐADÓI BESZÉD A III. ÁLLAMI DUMA SZOCIÁLDEMOKRATA FRAKCIÓJÁNAK TAKTIKÁJÁRÓL

Lenin elvtárs abból a tételből indult ki, hogy az orosz forradalom objektív feladatai még nincsenek megoldva, és a bekövetkezett reakció időszaka azt a feladatot rója a proletariátusra, hogy az általános ingadozás ellensúlyozásaképpen különösen szilárdan védelmezze a demokrácia ügyét és a forradalom ügyét. Innen származik az a nézet, hogy a dumát fel kell használni a forradalom céljai érdekében, mégpedig főleg a párt politikai és szocialista nézeteinek széleskörű terjesztésére, nem pedig olyan törvényhozói „reformokra", amelyek mindenképpen az ellenforradalom támogatását és minden vonatkozásban a demokrácia megnyirbálását jelentik.

Lenin elvtárs szavai szerint a duma kérdése „velejének" a következő három tétel tisztázása tekintendő: a) milyen a duma osztályösszetétele, b) milyen legyen és milyen lesz a duma centrumpártjainak állásfoglalása a forradalom és a demokrácia tekintetében és c) mi a jelentősége a dumában folyó munkának az orosz forradalom fejlődésében.

Az első kérdést illetően — a duma összetételének elemzése alapján (az egyes képviselők pártállására vonatkozó adatok szerint) Lenin elvtárs hangsúlyozta, hogy a hírhedt úgynevezett „ellenzék" nézeteinek csak azzal a feltétellel lehet a III. dumában érvényt szerezni, ha legalább 87 októbrista együttműködik a kadetokkal és a

baloldaliakkal. A kadetoknak és a baloldaliaknak még 87 szavazatra van szükségük ahhoz, hogy a törvényjavaslatok feletti szavazás alkalmával megszerezzék a szükséges többséget. Valóban törvényhozói tevékenység tehát csak abban az esetben folyhat a dumában, ha feltétlenül részt vesz benne az októbristák túlnyomó többsége. Világos, mire vezethet az ilyen törvényhozói tevékenység, s hogy milyen szégyenletesen pellengérre állítaná a szociáldemokráciát, ha az októbristákkal együtt haladna. Nem az elvont elv itt a lényeg. Elvontan véve lehet, sőt néha kell is támogatni a nagyburzsoázia képviselőit. Az adott esetben azonban számolni kell az orosz polgári-demokratikus forradalom fejlődésének konkrét feltételeivel. Az orosz burzsoázia már régen a forradalom elleni harc és az önkényuralommal való kompromisszumok útjára lépett. A kadetok legutóbbi kongresszusa, amely végérvényesen lerántotta a leplet Miljukov úrékról, nagy politikai eseménynek számít, mert a kadetok cinikus őszinteséggel kijelentették, hogy az októbrista-feketeszázas dumába azért mennek be, hogy törvényhozói tevékenységet fejtsenek ki, a „baloldali ellenséggel" pedig harcolni fognak. Ilymódon a duma két lehetséges többsége — az októbrista-feketeszázas többség is, a kadet-októbrista többség is — más-más úton arra fog törekedni, hogy szorosabbra húzza a reakció hurkát: az első azzal, hogy igyekszik visszaállítani az önkényuralmat, a másik pedig a kormánnyal kötött megegyezésekkel és a burzsoázia ellenforradalmi törekvéseit leplező látszatreformokkal. Ilymódon a szociáldemokrácia nem helyezkedhet a törvényhozói reformok támogatásának álláspontjára, mert ez egyértelmű a *kormány*párt, az októbrista párt támogatásával. A „reformok" útja a jelenlegi politika talaján és a jelenlegi erőviszonyok mellett nem a tömegek helyzetének javítását, nem a szabadság kiterjesztését, hanem a szabadság hiányának és a tömegek rabságbadöntésének bürokratikus szabályozását jelenti. Ilyenek például Sztolipinnak az alaptörvény 87. cikkelye alapján bevezetett agrárreformjai[56]. Haladó jellegűek, mert megtisztítják az utat a kapitalizmus számára, ilyen haladás támogatására azonban egyetlen szociáldemokrata sem volt hajlandó. A mensevikek egyre csak ezt hajtogatták: a burzsoázia osztályérdekeinek

összeütközésbe *kell* kerülniök az önkényuralommal! Ebben a vulgáris állítólagos marxizmusban azonban szemernyi történelmi igazság sincs. Vajjon III. Napóleon és Bismarck nem tudta kielégíteni egy időre a nagyburzsoázia étvágyát? Vajjon nem húzták szorosra hosszú évekre a dolgozó tömegek nyakán a hurkot „reformjaikkal"? Milyen alapon gondolják, hogy az orosz kormány, ha a burzsoáziával megegyezik, kész másféle reformokba beleegyezni?

„Proletarij" 20. sz.
1907 november 19.

2

HATÁROZATI JAVASLAT A SZOCIÁLDEMOKRATA FRAKCIÓNAK A III. ÁLLAMI DUMÁBAN KÖVETENDŐ TAKTIKÁJÁRÓL

Az OSzDMP Összoroszországi Konferenciája a londoni kongresszusnak az Állami Dumáról és a nem proletár pártokról szóló határozatából kiindulva, s ezeket a határozatokat továbbfejlesztve szükségesnek tartja megállapítani a következőket:

1) a III. dumában, amely a június 3-i államcsíny eredménye, kétféle többség lehetséges: feketeszázas-októbrista és októbrista-kadet többség. Az első főleg a feudális földesurak érdekeit kifejező ellenforradalmi többség, amely főképpen a földesúri érdekek megvédéséért, még erélyesebb megtorlások alkalmazásáért száll síkra, s végső fokon az önkényuralom teljes visszaállítására törekszik. A második főleg a nagyburzsoázia érdekeit fejezi ki, s kétségtelenül szintén ellenforradalmi többség, de hajlik arra, hogy néhány bürokratikus látszatreformmal álcázza a forradalom elleni harcot;

2) ez a dumában kialakult helyzet rendkívüli módon kedvez mind a kormány, mind a kadetok kettős politikai játékának. A kormány még erélyesebb megtorló intézkedéseket alkalmaz és folytatja Oroszország katonai erővel történő „meghódítását", de ugyanakkor az alkotmányos reformok hívének akar mutatkozni. A kadetok valójában az ellenforradalmár októbristákkal szavaznak együtt, de ugyanakkor nemcsak ellenzéknek, hanem egyúttal a demokrácia képviselőinek is akarnak mutatkozni. Ilyen körülmények között különös erővel hárul a szociáldemokratákra az a feladat, hogy kíméletlenül leleplezzék ezt a játékot, leleplezzék a nép előtt mind a feketeszázas földbirtokosok és a kormány erőszakoskodásait, mind a

kadetok ellenforradalmi politikáját. A kadetok közvetlen vagy közvetett támogatása a szociáldemokraták részéről — akár abban a formában, hogy a kadetok részvételével létesítenek tájékoztató irodát, akár saját tevékenységünknek a kadetok politikájához való alkalmazása formájában stb. — most határozottan ártana a munkástömegek osztálynevelése ügyének és a forradalom ügyének;

3) a szociáldemokraták, síkraszállva szocialista céljaik mellett és ebből a szemszögből bírálva az összes polgári pártokat, agitációjuk során mindenekelőtt világosítsák fel a néptömegeket arról, hogy a III. duma a legkevésbbé sem egyeztethető össze a nép érdekeivel és követeléseivel, s ezzel kapcsolatban széles körben és erélyesen propagálják az általános, közvetlen, egyenlő és titkos szavazáson alapuló alkotmányozó gyűlés gondolatát;

4) egyik legfőbb feladat, mely a III. dumában a szociáldemokráciára hárul, az, hogy leleplezze a kormány és a liberálisok javaslatainak osztályindítékát és hogy következetesen szembeállítsa velük a szociáldemokraták minimális programmjának csorbítatlan követeléseit, különös figyelmet fordítva a néptömegek gazdasági érdekeit érintő kérdésekre (a munkáskérdés és az agrárkérdés, a költségvetés stb.) — annál is inkább, mert a III. duma összetétele előreláthatóan rendkívül bőséges anyagot szolgáltat majd a szociáldemokrácia agitációs tevékenységéhez;

5) a szociáldemokrata frakciónak különös gondja legyen arra, hogy ha a szociáldemokraták egyik-másik esetben formailag ugyanúgy szavaznak, mint a feketeszázas-októbrista blokk vagy az októbrista-kadet blokk, ezt ne lehessen úgy felhasználni, mint az egyik vagy a másik blokk támogatását;

6) a szociáldemokraták nyújtsanak be a dumába törvényjavaslatokat és használják ki az interpelláció jogát, s ennek érdekében működjenek együtt a kadetoknál baloldalibb más csoportokkal, anélkül azonban, hogy a szociáldemokrácia programmjától és taktikájától a legkisebb mértékben is eltérnének vagy bármiféle blokkot alakítanának. A szociáldemokrata frakció tegyen haladéktalan javaslatot a duma baloldali képviselőinek egy olyan tájékoztató iroda létesítésére, amely semilyen te-

kintetben nem köti meg részvevőit, ellenben lehetőséget nyújt a munkásképviselőknek arra, hogy a szociáldemokrata politika szellemében rendszeresen befolyásolják a demokráciát;

7) a konferencia különösen hangsúlyozni kívánja, hogy a szociáldemokrata frakció a dumában teendő első konkrét lépései során feltétlenül 1) lépjen fel önálló nyilatkozattal, 2) nyújtson be interpellációt a június 3-i államcsínnyel kapcsolatban, 3) vesse fel a dumában a legcélszerűbb formában a II. Állami Duma szociáldemokrata frakciója ellen indított bírósági eljárás kérdését.

„Proletarij" 20. sz.
1907 november 19.

EGY „UNDORÍTÓ ORGIA" ELŐKÉSZÍTÉSE

Amikor Franz Mehring[57], az ismert német marxista megvizsgálta azokat a feladatokat, amelyek az orosz szociáldemokratákra hárulnak a második oroszországi dumában, valamint az orosz liberálisok törekvéseit, azt írta, hogy a német liberalizmus a „pozitív munka" jelszavának leple alatt immár hatvan esztendeje nyomorúságos és szégyenletes úton jár. Amikor a Nemzetgyűlés 1789 nyarának egyetlen éjszakáján felszabadította a francia parasztokat, Mirabeau, ez a zseniális és korrupt kalandor, az alkotmányos demokrácia nagy bajnoka ezzel a szállóigévé vált elnevezéssel jelölte meg ezt az eseményt: „undorító orgia". Szerintünk (szociáldemokrata szempontból) viszont ez pozitív munka volt. Ezzel szemben a mi liberálisaink szempontjából a porosz parasztok csigalassúságú, hatvan évig — 1807-től 1865-ig — húzódó felszabadítása, miközben számtalan parasztéletet tettek tönkre durván és kegyetlenül, „pozitív munka" volt, amelyről úton-útfélen dicshimnuszokat zengenek. Szerintünk ez volt „undorító orgia"*.

Így írt Mehring. S önkéntelenül is eszünkbe jutnak szavai most, amikor megnyílik a III. duma, — amikor az októbristák máris hozzá akarnak fogni az undorító orgiához, amikor a kadetok készek szolgai buzgalommal részt venni benne, — amikor (szégyenszemre) a szociáldemokraták közt is akadnak plehanovisták, akik hajlandók segédkezet nyújtani ehhez az orgiához. Nézzük meg közelebbről mindezeket a készülődéseket.

* Lásd *Lenin* Művei. 12. köt. 1954. 379. old. — *Szerk.*

A harmadik duma előestéjét az jellemezte, hogy a különböző pártok mind többet tanácskoztak a dumában követendő taktikáról. Az októbristák moszkvai tanácskozásukon kidolgozták az Október 17-i Szövetség parlamenti frakciójának programmtervezetét, Plevako úr, a szónokuk pedig a moszkvai banketten kibontotta „az orosz liberális-alkotmányos párt zászlaját". A kadetok három vagy négy nap alatt befejezték úgynevezett ötödik „párt"-kongresszusukat. A baloldali kadetokat teljesen szétverték és kiűzték a kadetok központi bizottságából (központi bizottságuknak 38 tagja van, és ezek teljhatalmú urai a „pártnak"). A jobboldali kadetok teljes cselekvési szabadsághoz jutottak — „a III. dumában követendő taktikáról tartott előadói beszámoló", az „undorító orgiának" e nevezetes „történelmi" igazolása szellemében. A szociáldemokraták a III. dumában követendő taktikát a Központi Bizottságban és az OSzDMP szentpétervári szervezetének konferenciáján kezdték megtárgyalni.

Az októbristák parlamenti programmját annak az ellenforradalmi politikának nyílt *beismerése* jellemzi, amelyet lényegében a kadetok is folytattak a II. dumában, csak éppen mindenféle frázis és kifogás mögé bújva. Az októbristák például nyíltan kijelentik, hogy az alaptörvények és a választási törvény felülvizsgálása „időszerűtlen": inkább, úgymond, előbb „jónéhány halaszthatatlan reform" segítségével „nyugtassák meg a kedélyeket és szüntessék meg a szenvedélyek és az osztályérdekek harcát". A kadetok ezt nem mondták, de a II. dumában pontosan így cselekedtek, és nem másképpen. Még egy példa. Az októbristák amellett vannak, hogy „minél szélesebb rétegeket vonjanak be az önkormányzatba", de egyúttal „biztosítsanak megfelelő képviseletet" a nemességnek. Ez az őszinte ellenforradalmiság becsületesebb a kadetok politikájánál, akik „általános, közvetlen, egyenlő és titkos"-t ígértek, valójában pedig az I. dumában is, a II. dumában is elkeseredetten harcoltak az ellen, hogy így válasszák meg a helyi földbizottságokat, és azt javasolták, hogy a parasztok és a földbirtokosok egyenlő arányban vegyenek részt bennük, vagyis szintén „biztosítani akarták a nemesség képviseletét". Még egy példa. Az októbristák

nyíltan elvetik a földesúri földek kényszerelidegenítését. A kadetok „elismerik" — elismerik úgy, hogy a II. dumában a jobboldaliakkal együtt szavaznak a trudovikok és a szociáldemokraták ellen akkor, amikor arról van szó, hogy a kényszerelidegenítés elismerését magában foglaló általános formulával zárják le az agrárvitát.

Az októbristák azzal a feltétellel, hogy megszilárdítják az ellenforradalom „győzelmeit", bármilyen liberális reformot hajlandók megígérni. Szerepel ezek közt „a duma költségvetési jogainak kibővítése" is (ugyan, ne tréfáljanak!), meg „az ellenőrzési jog kibővítése" is, amelyet a duma az államhatalom cselekedeteinek törvényessége felett gyakorol, a bíróság önállóságának biztosítása is, „a munkásoknak („az állami és társadalmi érdekekre nézve nem veszélyes") gazdasági szervezetei és a gazdasági sztrájkok ellen alkalmazott megszorítások megszüntetése" is, „a törvényes állampolgári szabadság elveinek megerősítése" és más effélék. Az „októberiek" kormánypártja épp olyan bőkezűen dobálózik „liberális" frázisokkal, akár Sztolipin úr kormánya maga.

Hogyan vetették hát fel kongresszusukon a kadetok az októbristákhoz való viszony kérdését? A maroknyi baloldali kadetról kiderült, hogy csak a szájuk jár, de még arra sem képesek, hogy értelmesen vessék fel a kérdést. Az álruhába bújt októbrizmus jobboldali lovagjainak tömege pedig keményen összefogott, hogy a leggyalázatosabb módon elkenje az igazságot. A baloldali kadetok tehetetlenségét határozati javaslatuk tükrözi a legplasztikusabban: ennek első pontja arra hívja fel a kadetokat, hogy „álljanak határozottan ellenzéki talajon, ne közeledjenek a szellemükben és programmjukban (a kadet párttól) idegen októbristákhoz". A második pontban viszont felszólítják őket, hogy „ne tagadják meg azoknak a törvényjavaslatoknak a támogatását, amelyek a felszabadulás és a demokratikus reformok útjára viszik az országot, bárkitől induljanak is ki". Ez nevetséges, mert a III. dumában az októbristákon kívül *senkitől sem* indulhatnak ki olyan törvényjavaslatok, amelyek többséget kaphatnak! A baloldali kadet urak teljesen megérdemelték vereségüket, mert szánalmasan gyáván, illetve ostobán viselkedtek,

mint akik nem képesek világosan és nyíltan megmondani, hogy nem való ilyen dumában törvényhozás céljából összegyűlni, hogy az októbristákkal való szavazás az ellenforradalom támogatása. A baloldali kadetok közül egyesek, úgy látszik, megértették a dolgot, de szalondemokraták lévén, a kongresszuson inukba szállt a bátorságuk. Legalábbis Zsilkin úr a „Tovariscs"-ban idézi a kadet Szafonovnak egy *magánbeszélgetés* alkalmával tett következő kijelentését: „A kadet frakciónak véleményem szerint most az I. duma trudovik csoportjának helyét kell elfoglalnia. Ellenzék, kemény beszédek — és semmi több. *Ők meg törvényeket akarnak hozni.* Mi módon? Barátság, *szövetség az októbristákkal?* Furcsa ez a vonzódás a jobboldalhoz. Az egész ország baloldali, mi meg jobbra tartunk" („Tovariscs", 407. sz.). Szafonov úrnak úgy látszik vannak világos pillanatai, amikor megszólal benne a szégyenérzet és a lelkiismeret... de csak mint magánemberben!

Bezzeg Miljukov úr és bandája teljes fényében megmutatta szemérmetlen és lelkiismeretlen karrieristákra jellemző, régi tulajdonságait. Az elfogadott határozatban elkenték a dolog lényegét, hogy rászedjék a nyilvánosságot, miként mindig rászedték a népet a parlamenti prostitúció liberális hősei. A kongresszus határozatában („tézisek") *egy árva szó sincs az októbristákról!!* Ez hihetetlen, de tény. A kadet kongresszusnak éppen az volt a lényege, hogy a kadetok az októbristákkal szavazzanak-e vagy sem. Az összes viták ekörül forogtak. A burzsoá politikai intrikusok egész művészete azonban éppen a tömegek *becsapásából*, saját parlamenti machinációik *leplezéséből* áll. A „Taktikai tézisek", amelyeket a kadetok kongresszusa október 26-án szavazott meg, a maga nemében klasszikus dokumentum, amely először is megmutatja azt, hogy miként olvadnak össze a kadetok az októbristákkal, másodszor pedig azt, hogy miként készítik a liberálisok a tömegek becsapását célzó határozataikat. Ezt a dokumentumot össze kell hasonlítani az Október 17-i Szövetség „parlamenti programmjával". Ezt a dokumentumot egybe kell vetni azzal a „taktikai beszámolóval", amelyet Miljukov tartott a kadetok kongresszusán („Recs", 255. sz.). E beszámoló legfontosabb részei a következők:

„A párt, ellenzéki helyzetbe szorítva, mindamellett" (pontosan így: mindamellett!) „nem fogja a felelőtlen kisebbség szerepét játszani abban az értelemben, amelyben a párt maga használta ezt a kifejezést a szélső baloldalnak a dumában tanúsítandó magatartása jellemzésére" (ami parlamenti nyelvről egyszerű és egyenes beszédre fordítva a következőket jelenti: kedves októbrista urak, könyörüljenek meg rajtunk, szorítsanak egy kis helyet nekünk, hiszen mi csak az elnevezés kedvéért vagyunk ellenzékiek!). „Nem úgy fogja tekinteni a dumát, mint a dumán kívüli akciók előkészítésének eszközét, hanem mint a legfelsőbb hatalomból a törvényben pontosan meghatározott mértékben részesedő legfelsőbb állami szervet" (hát nem becsületesebbek az októbristák, akik nyíltan kimondják: az alaptörvények felülvizsgálása időszerűtlen?). „A III. dumába — éppúgy, mint az első kettőbe — azzal az eltökélt szándékkal megy be a párt, hogy tevékenyen részt vesz a duma törvényhozó munkájában. Ilyenirányú tevékenységét a párt mindig fő és alapvető tevékenységének tartotta, egyaránt szembehelyezve ezt a baloldaliak agitációs céljaival és a jobboldaliak konspirációs tevékenységével." Nos, ami a „konspirációt" illeti, önök szintén hazudnak, uraim, mert *mindkét* dumában *konspiráltak* a miniszterekkel vagy a miniszterek lakájaival! Az agitációról való lemondás pedig nem más, mint a *demokráciáról* való teljes és végérvényes lemondás.

Ahhoz, hogy valaki a III. dumában törvényhozó tevékenységet fejtsen ki, valamiképpen — közvetlenül vagy közvetve — egyesülnie kell az októbristákkal és teljesen az ellenforradalomnak és az ellenforradalom győzelmei megvédésének útjára kell lépnie. A kadetok igyekeznek elhallgatni ezt a nyilvánvaló dolgot. A beszámoló másik helyén azonban elszólják magukat: „A törvényhozó kezdeményezés felhasználását a párt tervei *gyakorlati megvalósíthatóságának* előzetes tisztázásától kell függővé tenni." A párt terveinek gyakorlati megvalósíthatósága az októbristákon áll. Megvalósíthatóságuk tisztázása azt jelenti, hogy a hátsó ajtón surrannak be az októbristákhoz. Ha saját kezdeményezésüket ettől a tisztázástól teszik

függővé, ez azt jelenti, hogy az októbristák *kedvéért* megnyirbálják terveiket, azt jelenti, hogy az „októberiektől" teszik függővé politikájukat.

Nincs középút, uraim. Vagy a valódi ellenzék pártja, és akkor — felelőtlen kisebbség. Vagy az aktív ellenforradalmi törvényhozás pártja, és akkor — az októbristák lakája. A kadetok az utóbbit választották, s jutalomképpen a feketeszázas duma, mint mondják, bejuttatja a jobboldali kadet Maklakovot az elnökségbe! Maklakov erre rászolgált.

No de hogyan akadhatnak olyan szociáldemokraták, akik még most is képesek a kadetok támogatásáról beszélni? Az ilyen szociáldemokratákat az értelmiség kispolgári szelleme, az egész orosz élet kispolgári légköre tenyésztette ki. Az ilyen szociáldemokraták a marxizmus plehanovi elposványosításán nevelkedtek. A szentpétervári szociáldemokrata szervezet konferenciáján kiderült, hogy a mensevikek a jobboldali duma nyomában méginkább jobbra tolódnak. Készek támogatni az októbristákat, vagyis a *kormány*pártot! Miért ne szavazzanak a szociáldemokraták Homjakovra, aki jobb, mint Bobrinszkij? Ez csak célszerűség kérdése! S miért ne szavazzanak Bobrinszkijra, ha csak közte és Puriskevics között lehet választani? Miért ne támogassák az októbristákat a feketeszázasokkal szemben, amikor Marx azt tanította, hogy a burzsoáziát támogatni kell a feudálisokkal szemben[58]?

Igen, szégyen bevallani, de bűn volna eltitkolni, hogy Plehanov odáig juttatta mensevikjeit, hogy mérhetetlen szégyent hoztak a szociáldemokráciára. Mint vérbeli betokosodott ember a „burzsoázia támogatásáról" bemagolt szavakat hajtogatta, s *szajkózásával* teljesen összekuszálta a proletariátus forradalmi harca és az ellenforradalom ellen vívott harc sajátos feladatait és sajátos feltételeit. Marxnál a forradalmi korszakok elemzése mindvégig az igazi demokráciának és különösen a proletariátusnak az alkotmány-illúziók, a liberalizmus árulása, az ellenforradalom ellen vívott harca körül forog. Plehanov elismeri Marxot, — a Sztruve szájaíze szerint meghamisított Marxot. Most egye meg, amit főzött!

A liberalizmus ellenforradalmi jellegét az orosz for-

radalomban az október 17-ét megelőző, s különösen az október 17-ét követő események egész menete bizonyítja. A harmadik duma még a vakokat is látóvá teszi. A kadetok közeledése az októbristákhoz politikai tény. Ezt semmiféle mellébeszéléssel és csűrés-csavarással nem lehet elkenni. Hadd nyafogjon tehetetlenül emiatt a „Tovariscs", a tompaagyú bernsteinisták lapja, mely közben-közben a kadetokat az októbristák táborába taszigálja, politikai kerítéssel foglalkozik. A szociáldemokráciának tisztában kell lennie az oroszországi liberalizmus ellenforradalmiságának osztályokaival. A szociáldemokráciának könyörtelenül le kell lepleznie a dumában a kadetok minden közeledését az októbristákhoz, az állítólag demokratikus liberalizmus egész aljasságát. A munkáspárt megvetéssel utasít vissza minden elgondolást „a tűz őrzését" illetően, és kibontja a szocializmus zászlaját, a forradalom zászlaját!

„Proletarij" 19. sz.
1907 november 5.

DE KIK A BÍRÁK?

A burzsoá sajtóban állandó jelenséggé vált, hogy kárörvendően kuncognak az OSzDMP-ben a mensevikek és a bolsevikok közt bekövetkezett szakadáson, s különösen a londoni kongresszuson lefolyt heves harcon. Senki sem gondol arra, hogy tanulmányozza a nézeteltéréseket, elemezze a két tendenciát, megismertesse az olvasóközönséget a szakadás történetével és a mensevikek és a bolsevikok közti nézeteltérés jellegével. A „Recs" és a „Tovariscs" publicistái, Vergezsszkij, J. K., Perejaszlavszkij úrék és a többi penny-a-liner (zugfirkász) egyszerűen röptében fogják el a különféle híreket, „pikáns" „botrány"-részleteket csipegetnek fel a megcsömörlött szalon-fecsegők számára, s mindenképpen igyekeznek megzavarni az emberek agyát a mi harcunkról gyártott kis adomák szemetjével.

Effajta ízetlen szellemeskedésig süllyednek a szociálforradalmárok is. A „Znamja Truda"[59] 6. számának vezércikke Cserevanyinnak a londoni kongresszuson lejátszódott hisztériás jelenetről szóló elbeszélését rángatja elő, kuncog „tízezrek" eltékozlásán, és csámcsog „az orosz szociáldemokrácia jelenlegi gyönyörű belső állapotán". A liberálisoknak arra kell az efféle bevezetés, hogy aztán rátérjenek az à la Plehanov* opportunisták magasztalására, az eszereknek meg arra, hogy dörgedelmes szavakkal ízzé-porrá zúzzák őket (a szociálforradalmárok *most* a forradalmi szociáldemokratáknak a munkáskongresszus ellen felhozott érveit ismételgetik! észbe kaptak!). A szociál-

* — Plehanov-féle. — *Szerk.*

demokraták súlyos belső harcát azonban ezek is, azok is egyaránt kárörömmel szemlélik.

Előbb e hadjárat liberális hőseiről szólunk néhány szót, majd részletesen foglalkozunk „az opportunizmus elleni harc" eszer vitézeivel.

A liberálisok azért vihognak a szociáldemokrácia belső harcán, hogy ezzel leplezzék azt, hogy a kadet párt tekintetében rendszeresen *becsapják* a nyilvánosságot. Mégpedig alaposan becsapják, rendszeresen eltitkolva a kadetok közt dúló belső harcot s a hatóságokkal folytatott tárgyalásaikat. Mindenki tudja, hogy a baloldali kadetok szidják a jobboldaliakat, mindenki tudja, hogy Miljukov és Sztruve úrék és társaik Sztolipin úréknál előszobáztak. A pontos tényeket azonban eltitkolják. A nézeteltéréseket elkenték, Sztruve úrék és a baloldali kadetok vitáiról egy szót sem közöltek. A kadet kongresszusokról nincsenek jegyzőkönyvek. Pártjuk taglétszámát sem összesítve, sem szervezetenként nem hozzák nyilvánosságra a liberálisok. Nem tudni, milyen irányzatot követnek az egyes bizottságok. Sűrű homály, a „Recs" vaskos hivatalos hazudozása, a demokrácia állandó félrevezetése a miniszterekkel tárgyalgató liberálisok által — ez a kadetok pártja. Ügyvédek és professzorok, akik a parlamentarizmus révén csinálnak karriert, álszent módon elítélik az illegalitást, magasztalják a párt nyílt tevékenységét, — valójában pedig csúfot űznek a nyilvánosság demokratikus elvéből és titokban tartják a nyilvánosság előtt saját pártjuk különböző politikai tendenciáit. A Miljukov előtt térdet-fejet hajtó Plehanov rövidlátása kell ahhoz, hogy valaki ne vegye észre, milyen durván, milyen ocsmány módon csapják be a demokráciát a kadetok, a kultúra mázával leplezve csalásaikat.

Hát az eszerek? Teljesítik-e a becsületes *demokraták* kötelességét (szocialistákról nem beszélünk, ha eszerekről van szó), *világosan és a valóságnak megfelelően* ismertetik-e a nép előtt, milyen harc folyik a különböző politikai irányzatok között azok körében, akik a népet vezetni akarják?

Lássuk a tényeket.

Az eszer párt 1905 decemberi kongresszusa. Az első

és egyetlen, amelynek a jegyzőkönyvét nyilvánosságra hozták. Tucskin úr, a központi lap küldötte így kiált fel: „Valaha, úgy látszik, teljesen őszintén meg voltak győződve a szociáldemokraták arról, hogy a politikai szabadságjogok beköszöntése pártunk politikai halálát fogja jelenteni... A szabadságjogok korszaka mást bizonyított" (a jegyzőkönyvhöz fűzött kiegészítés 28. old.). Csakugyan így van ez, Tucskin úr? Vajjon ezt bizonyította a szabadságjogok korszaka? Ezt bizonyította az eszer párt tényleges politikája 1905-ben? 1906-ban? 1907-ben?

Lássuk a tényeket!

Az eszer kongresszus jegyzőkönyvében (a kongresszus 1905 *decemberben* volt, a jegyzőkönyvet *1906-ban* adták ki!) azt olvassuk, hogy egy írócsoport, amelynek tanácskozási joga volt ezen a kongresszuson, október 17-e után *„nyomatékosan követelte az eszerek központi bizottságától, hogy szervezzenek nyílt pártot"* (jegyzőkönyv, 49. old.; a további idézeteket ugyaninnen vettük). Az eszerek központi bizottságának *„azt javasolták, hogy ne nyílt eszer pártot szervezzen, hanem a meglévővel párhuzamosan létesítsen egy külön népi szocialista pártot"* (51). A központi bizottság ezt nem fogadta el és a kongresszus elé terjesztette a kérdést. A kongresszus többsége a népi szocialisták javaslatát 1 szavazat ellenében *elvetette*, 7-en tartózkodtak a szavazástól (66). „Hát elképzelhető, hogy két pártban működjünk egymás mellett?" — kiáltotta mellét verve Tucskin úr (61. old.). Sevics úr pedig utalt arra, hogy a népi szocialisták közelállnak a liberálisokhoz, mire a népi szocialista Rozsgyesztvenszkij úr *kezdte elveszteni hidegvérét* (59. old.), s kijelentette, hogy „senkinek sincs joga" *„félliberálisoknak"* nevezni őket (59)*.

Ezek a tények. 1905-ben az eszerek *szakítottak* a „félliberális" népi szocialistákkal. Vajjon csakugyan szakítottak?

1905-ben a párt számára a nyílt tömegbefolyás fő eszköze a sajtó volt. Októberben, „a szabadság napjai-

* Sevics úr egy kicsit visszakozott a hidegvérét vesztett **népi szocialista** *sértődöttsége* láttán, s „helyesbített" — 63. old. —, *„személyes (!!) magyarázatképpen"* kijelentette: „nem volt szándékomban a szónokot a liberális párthoz sorolni."

ban" az eszerek *a népi szocialistákkal közös blokkba tömörülve* adták ki lapjukat, igaz, hogy csak a decemberi kongresszusig. *Formailag* ez esetben igazuk van az eszereknek. Lényegében azonban a legnagyobb szabadságjogok napjaiban, a legnyíltabb tömegbefolyás napjaiban *eltitkolták* a nyilvánosság előtt a párton belül kialakult két különböző irányzatot. Nem kevesebb nézeteltérés volt köztük, mint a szociáldemokraták között, a szociáldemokraták azonban a nézeteltérések tisztázására, az eszerek viszont diplomatikus elhallgatásukra törekedtek. Ez volt a helyzet 1905-ben.

Lássuk 1906-ot. A „kis szabadságjogok", az első duma ideje. Újra életrekelnek a szocialista lapok. *Az eszerek újból blokkban vannak a népi szocialistákkal, közös lapjuk van.* A kongresszuson ugyancsak diplomatikusan szakítottak a „félliberálisokkal": ha akarom, szakítás, ha nem akarom, nem szakítás! A javaslatot elvetették, kinevették azt a gondolatot, hogy „két pártban működjenek egymás mellett", és ... és továbbra is megmaradtak egymás mellett két pártban, s jámboran felkiáltottak: hála neked, uram, hogy nem vagyunk hasonlatosak az örökösen egymással civakodó sz. d.-khez! Ezek a tények. Oroszországban a szabad sajtó mindkét időszakát az jellemezte, hogy az eszerek blokkban voltak a népi szocialistákkal, s csalárd módon („diplomatikusan") eltitkolták a demokrácia előtt, hogy pártjukban is két mélységesen különböző irányzat érvényesül.

Lássuk 1907-et. Az első duma után a népi szocialisták hivatalosan megalakították pártjukat. Ez elkerülhetetlen volt, mert az I. dumában, amikor *egész* Oroszország parasztsága képviselőinek megválasztása előtt első ízben nyilatkoztak a pártok, a népi szocialisták és a szociálforradalmárok *különböző* agrártervekkel léptek fel (a 104-ek és a 33-ak terve). A népi szocialisták *legyőzték* az eszereket a trudovik képviselőknél, több mint háromszor annyi aláírást gyűjtöttek a maguk tervezetéhez, a maguk agrárprogrammjához. S ez a programm az eszer Vihljajev bevallása szerint („Nasa Miszl", 1. sz. gyűjtemény, Szentpétervár 1907. „A népi szocialista párt és az agrárkérdés" című cikk) *„megegyezően"* az 1906 november 9-i törvénnyel

„tagadja a közösségi földhasználat alapvető elvét". Ez a programm törvényesíti *„az önző individualizmus megnyilvánulásait"* (Vihljajev úr cikkének 89. oldala), *„az eszme bővizű áradatát zűrzavaros individualizmussal szennyezi be* (ugyanannak a cikknek 91. oldala), *„a néptömegek körében felmerülő individualista és egoista áramlatok felkarolásának útjára"* lép (ugyanott, 93. old.).

Ez világos, nemde? A parasztképviselők *túlnyomó része* burzsoá individualizmusról tett tanúságot. Az eszerek első bemutatkozása egész Oroszország parasztküldöttei előtt ragyogóan igazolta a szociáldemokrácia elméletét, s az eszereket gyakorlatilag a kispolgári demokrácia szélső balszárnyává változtatta.

De talán az eszerek legalább azután, hogy a népi szocialisták eltávolodtak tőlük és elfogadtatták programmjukat a trudovik csoporttal, egészen határozottan elhatárolták magukat a népi szocialistáktól? Nem. A II. duma pétervári választásai az ellenkezőjét bizonyították. A kadetokkal alakított blokkok akkor a szocialista opportunizmus legnagyobbfokú megnyilvánulásai voltak. A feketeszázas veszély volt az a fikció, amellyel a liberálisoknak való alárendelés politikáját *leplezték*. A kadet sajtó ezt különösen világosan feltárta, hangsúlyozva a mensevikek és a népi szocialisták „mérsékelt" magatartását. Hogyan viselkedtek az eszerek? „Forradalmáraink" blokkot alakítottak a népi szocialistákkal és a trudovikokkal; ennek a blokknak feltételeit titokban tartották a nyilvánosság előtt. *Forradalmáraink a kadetok uszályában kullogtak*, egészen úgy, mint a mensevikek. A szociálforradalmárok képviselői blokkot ajánlottak a kadetoknak (az 1907 január 18-i tanácskozás. V. ö. N. Lenin „Hallgasd meg az ostoba ítéletét..." című brosúrájával, Szentpétervár 1907 január 15*, amelyben megállapítja, hogy az eszerek *politikailag nem* viselkedtek *becsületesen* a megegyezések kérdésében, amikor egyidejűleg folytattak tárgyalásokat a szociáldemokratákkal is, akik 1907 január 7-én hadat üzentek a kadetoknak, meg a *kadetokkal* is). A baloldali

* Lásd *Lenin* Művei, 11. köt. 1954, 471—490. old. — *Szerk.*

blokkba az eszerek akaratuk *ellenére* kerültek be a kadetoktól kapott elutasító válasz következtében.

Az eszerek tehát azok után, hogy teljesen szakítottak a népi szocialistákkal, *valójában* népi szocialista és mensevik, vagyis opportunista politikát folytatnak. Az „előnyük" az, hogy eltitkolják a világ elől e politika indokait és a pártjukon belüli áramlatokat.

Az eszer párt 1907 februárjában tartott rendkívüli kongresszusa nemcsak nem vetette fel a kadetokkal való blokk kérdését, és nem mérte fel az ilyen politika jelentőségét, hanem ellenkezőleg, *megerősítette* ezt a politikát! Gondoljanak vissza G. A. Gersunyinak ezen a kongresszuson elhangzott beszédére, amelyért annakidején a „Recs" éppúgy megdicsérte, mint Plehanovot szokta. Gersunyi azt mondotta, hogy továbbra is fenntartja „régebbi véleményét: a kadetok egyelőre nem ellenségeink" (11. old., „G. A. Gersunyi beszéde az eszer párt rendkívüli kongresszusán" című brosúra, 1907. 1—15. old., az eszer párt jelszavával: „harcban szerzed meg jogodat"). Gersunyi óva intett az ellenzéken belüli harctól: „nem fogja-e elveszteni a nép azt a hitét, hogy egyáltalán lehet népképviselet útján igazgatni?" (Ugyanott.) Az eszerek kongresszusa nyilvánvalóan ennek a kadetimádónak a szellemében hozta azt a határozatot, amelyben egyebek közt ezt olvashatjuk:

„A kongresszusnak az a véleménye, hogy a pártok élesen elhatárolt csoportosulása a dumában, s ugyanakkor minden egyes csoport elszigetelt fellépése és az egyes frakciók között dúló éles harc teljesen megbéníthatná az ellenzéki többség tevékenységét, és ezzel lejáratná a dolgozó osztályok szemében magát a népképviselet eszméjét" (az eszer párt „Partyijnije Izvesztyijá"-jának 1907 március 8-i, 6. száma).

Ez már a legtisztább opportunizmus, mensevizmusunknál is rosszabb. Gersunyi kissé durvább formában kényszerítette az eszer kongresszust arra, hogy *Plehanov érvelését* megismételje. S az eszerek duma-frakciójának egész tevékenysége a nemzeti ellenzék egységéről való gondoskodás kadet taktikájának szellemét tükrözte. A szociáldemokrata Plehanov és az eszer Gersunyi között *mindössze* az a különbség, hogy az előbbi annak a pártnak

tagja, amely nem leplezi az efféle dekadenciát, hanem lerántja róla a leplet és harcol ellene, az utóbbi viszont annak a pártnak tagja, amelynek összes taktikai elveit és elméleti nézeteit összezavarták és a nyilvánosság elől a körösdi diplomácia vastag függönye mögé rejtették. „Nem jó a házból a szemetet kifelé söpörni . . .“ — ezt jól tudják az eszer urak. De *nem is lehet* kifelé söpörni, mert akkor mi marad odabenn! Nem mondhatták meg a teljes igazságot arról, hogy milyen volt a viszonyuk a népi szocialistákhoz 1905-ben, 1906-ban, és 1907-ben. Nem tárhatják fel, hogyan képes egy *párt* — párt, nem pedig kör — arra, hogy ma 67 szavazattal 1 ellenében ilyen ultraopportunista határozatot hozzon, holnap pedig csak úgy ontsa magából a „forradalmi“ jelszavakat.

Igen, „bíró“ urak, nem irigyeljük önöktől azt a formális jogukat, hogy ujjongjanak a szociáldemokrácián belül dúló éles harcon és pártoskodáson. Szó se róla, sok rossz van ebben a harcban. Vitathatatlan, hogy nagyon árt ez a pártoskodás a szocializmus ügyének. S mégis, egy pillanatra sem cserélnénk el ezt a súlyos igazságot az önök „könnyed“ hazugságára. Pártunk súlyos betegsége a *tömeg*párt növekedésével együttjáró betegség. Mert nem létezhet olyan tömegpárt, olyan osztálypárt, amelyben a lényeges árnyalatok nem teljesen világosak, amelyben nem folyik nyílt harc a különböző irányzatok között, amely nem hozza tudomására a *tömegeknek*, hogy a párt vezetői, egyes szervezetei közül melyik milyen vonalat követ. Enélkül nem lehet kialakítani olyan pártot, amely megérdemli a párt nevet, mi pedig *kialakítunk* ilyen pártot. Elértük, hogy mindkét áramlatunk nézeteit az igazságnak megfelelően, világosan, tisztán láthatja mindenki. Személyi marakodás, frakciós civódás és perpatvar, botrányok és pártoskodás — mindez apróság ahhoz képest, hogy *két taktika* tapasztalata alapján igazán proletár tömegek tanulnak, igazán mindazok tanulnak, akik képesek tudatosan foglalkozni politikával. Veszekedéseinket és pártoskodásunkat el fogják felejteni. Élesre köszörült és szilárddá edzett taktikai elveink vezérlő elvekként kerülnek be az oroszországi munkásmozgalom és szocializmus történetébe. Eltelik néhány év — talán

egy-két évtized is —, s száz meg száz különféle gyakorlati kérdés alapján fogják nyomon követni a különböző irányzatok befolyását. S Oroszország munkásosztálya és egész népe *tudja*, kikkel van dolga a bolsevikok vagy a mensevikek személyében.

Vajjon tudják-e, kik a kadetok? A kadet párt egész története csupa politikai szemfényvesztés, — elhallgatták a legfontosabbat, s örökké az volt a gondjuk, hogy mindenáron leplezzék az igazságot.

Vajjon tudják-e, kik az eszerek? Vajjon az eszerek holnap megint blokkban lesznek a szociál-kadetokkal? Nincsenek-e blokkban velük máris? Elkülönülnek-e a trudovikok „zűrzavaros individualizmusától", vagy mindjobban a maguk pártját töltik tele ezzel a zűrzavarral? Vajjon még most is a nemzeti ellenzék egysége elméletének talaján állnak? Vajjon csak tegnap fogadták el ezt az elméletet? Sutba dobják-e holnap néhány hétre? Ezt senki sem tudja, maguk az eszer urak sem tudják, mert pártjuk egész története abból áll, hogy minden téren rendszeresen és szünet nélkül elkenték, összezavarták, eltusolták a nézeteltéréseket szavakkal, frázisokkal és megint csak frázisokkal.

Miért van ez így? Nem azért, mert az eszerek éppolyan burzsoá karrieristák, mint a kadetok. Nem, őszinteségükben mint egy kör őszinteségében *nem* kételkedhetünk. Az a bajuk, hogy nem lehetnek tömegpárttá, nem válhatnak egy *osztály* pártjává. Objektív helyzetüknél fogva csak a paraszti demokrácia egyik *szárnya*, nem önálló, nem egyenértékű függeléke, a trudovikok „mellett működő csoport" lehetnek, s nem alkothatnak önálló egészet. A „Sturm und Drang" időszaka nem segítette hozzá az eszereket, hogy minden erejüket kifejlesszék, — ez az időszak a népi szocialisták ölelő karjaiba taszította őket, akiknek olyan erős a szorításuk, hogy még a szakítás sem választja el őket egymástól. Az ellenforradalmi háború időszaka nem szilárdította meg bizonyos meghatározott társadalmi rétegekhez fűződő kapcsolatukat, csupán újabb határozatlanságra és ingadozásra vezetett a muzsik szocialista voltát illetően (amit az eszerek most erősen titkolnak). S ha mostanában a „Znamja Trudá"-nak

az eszer terror hőseiről írt patetikus cikkeit olvassuk, önkéntelenül is azt gondoljuk magunkban: az önök terrorizmusa, uraim, nem forradalmiságuk következménye. Az önök forradalmisága a terrorizmusra korlátozódik.

Nem, korántsem az efféle bírák illetékesek arra, hogy ítélkezzenek a szociáldemokrácia felett!

„Proletarij" 19. sz.
1907 november 5.

ELŐSZÓ VOINOVNAK (A. V. LUNACSARSZKIJNAK) A PÁRT ÉS A SZAKSZERVEZETEK VISZONYÁRÓL SZÓLÓ BROSÚRÁJÁHOZ[60]

Voinov elvtárs munkája, amelyet a proletariátus szocialista pártja és a szakszervezetek viszonyának kérdéséről írt, sok alaptalan szóbeszédre ad alkalmat. Ennek két oka van: először az, hogy a szerző — túlságosan belemerülve abba a harcba, amely a marxizmus leszűkített és helytelen értelmezése ellen és amiatt folyik, hogy egyesek nem hajlandók a munkásmozgalom új igényeit figyelembe venni és a tárgyat szélesebb körben és mélyrehatóbban tanulmányozni — gyakran túlságosan általánosan beszél. Általában ott támadja az ortodox felfogást — igaz, hogy idézőjelben ortodox, vagyis ál-ortodox felfogást —, illetve a német szociáldemokráciát, ahol támadásai lényegében csak az ortodox felfogás vulgarizálóit, a szociáldemokrácia opportunista szárnyát érintik. Másodszor, a szerző ugyan az orosz olvasóközönségnek ír, de igen kevéssé törődik azokkal a különféle árnyalatokkal, amelyek az általa vizsgált kérdéseknek orosz talajon való felvetődését jellemzik. Voinov elvtárs álláspontja végtelenül távol áll az orosz szindikalisták, mensevikek, szociálforradalmárok nézeteitől. A figyelmetlen vagy lelkiismeretlen olvasó azonban könnyen belekapaszkodhat Voinov egyes mondataiba vagy gondolataiba, kihasználva azt, hogy a szerzőnek főleg franciák és olaszok lebegtek közvetlenül a szeme előtt, s nem tekintette feladatának, hogy mindenféle oroszországi zavarosfejűektől elhatárolja magát.

Példaképpen ez utóbbiakra utalunk, a szociálforradalmárokra. A „Znamja Truda" 5. számában szokott fesztelenségükkel kijelentik: „a szocialista Internacionále a szakszervezeti mozgalmat illetően jóváhagyta azt az álláspontot, am

lyet mi (!) mindig (!) képviseltünk." Vegyük az 1. sz. „Cikkgyűjtemény"-t (1907), amely a „Nasa Miszl" kiadásában jelent meg. Viktor Csernov úr nekiront Kautskynak, s közben *elhallgatja* a mannheimi határozatot is, Kautskynak az opportunista neutralisták ellen folytatott harcát is! Kautsky azt a cikkét, amelynek nekiugratja lovát ez az eszer vitéz, közvetlenül Mannheim[61] előtt írta. Mannheimben Kautsky a neutralisták ellen harcolt. A mannheimi határozat „jelentékeny rést üt a szakszervezetek semlegességén" (Kautsky használja ezt a kifejezést a mannheimi kongresszusról írt cikkében a „Neue Zeit"[62] 1906 október 6-i számában). S erre *1907-ben* előáll egy kritikus, aki megjátssza a forradalmárt, Kautskyt „a marxizmus nagy dogmatikusának és inkvizitorának" nevezi, és azzal vádolja őt — egy húron pendülve az opportunista neutralistákkal! —, hogy tendenciózusan csökkenti a szakszervezetek szerepét, arra törekszik, hogy „alárendelje" őket a pártnak stb. Ha ehhez hozzátesszük, hogy az eszerek mindig a szakszervezetek pártonkívüliségének álláspontján voltak, hogy már a „Znamja Truda" 2. számának (1907 július 12) vezércikkében ezt olvassuk: „a pártpropagandának a szakszervezeteken *kívül* kell folynia" — máris kibontakozik előttünk az eszerek forradalmiságának egész arculata.

Amikor Kautsky az opportunista neutralizmus ellen harcolt, és továbbfejlesztette, elmélyítette a marxizmus elméletét, s hatására balra tolódtak a szakszervezetek, ezek az urak állandóan csepülték Kautskyt, egyre az opportunisták kedvenc kifejezéseit hajtogatva és suttyomban továbbra is a szakszervezetek pártonkívüliségét védelmezve. Amikor *ugyanennek a Kautskynak* hatására, aki kijavította Stuttgartban a Beer-féle határozatot s hangsúlyozta ebben a határozatban a trade-unionok szocialista feladatait, még jobban balra tolódtak a szakszervezetek, az eszer urak kiabálni kezdtek: a szocialista Internacionále jóváhagyta a mi álláspontunkat!

Kérdem, méltók-e az efféle módszerek a szocialista Internacionále tagjaihoz? Vajjon nem elvtelenségről és szabadosságról tanúskodik-e az ilyen bírálat?

A szociáldemokraták körében a szabadosság iskolapéldája a liberálisoknál nagy tiszteletben álló egykori

forradalmár, Plehanov. A „Mi és ők" című brosúrához írt előszavában párját ritkító, hihetetlen önelégültséggel jelenti ki: a stuttgarti határozat (a szakszervezetekről), kibővítve *az én módosításommal*, megfosztja jelentőségétől a londoni határozatot (az OSzDMP londoni kongresszusának határozatát). Valószínűleg számos olvasó lesz, aki kitűnő Narciszunk e kijelentésének olvasásakor el fogja hinni, hogy Stuttgartban éppen Plehanov módosító javaslata körül folyt a harc, és hogy általában ennek a módosító javaslatnak valamiféle komoly jelentősége volt.

Valójában ennek a módosító javaslatnak („mindig tekintettel kell lenni a gazdasági harc egységére") nem volt semmi komoly jelentősége, sőt egyáltalán nem is érintette a Stuttgartban felvetődött *vitás* kérdések, a nemzetközi szocializmusban felmerült nézeteltérések lényegét.

Valójában Plehanov „saját" módosító javaslatától való elragadtatásának igen vulgáris értelme van: *megtéveszti* az olvasókat azzal, hogy eltereli figyelmüket a szakszervezeti mozgalom *valóban* vitás kérdéseiről, és *elkendőzi* a neutralizmus gondolatának Stuttgartban elszenvedett vereségét.

Az OSzDMP stockholmi kongresszusa (1906), amelyen a mensevikek győztek, a szakszervezetek semlegességének álláspontján volt. Az OSzDMP londoni kongresszusa más álláspontra helyezkedett: kijelentette, hogy arra kell törekedni, hogy a szakszervezetek a párthoz tartozzanak. A stuttgarti nemzetközi kongresszus olyan határozatot hozott, amely — K. Kautsky helyes megállapítása szerint — *„egyszersmindenkorra véget vet a semlegességnek"**. A stuttgarti kongresszus bizottságába azért ment be Plehanov, hogy védelmébe vegye a semlegességet, mint erről részletesen beszámol Voinov. Klara Zetkin pedig azt írja a németországi munkásnők mozgalmának lapjában, a „Die Gleichheit"-ben, hogy „Plehanov *meglehetősen ügyetlen*

* „Vorwärts", 1907, N° 209, Beilage („Előre", 1907. 209. sz. Melléklet. — *Szerk.*). Kautsky beszámolója a lipcsei munkások előtt a stuttgarti kongresszusról. Lásd „Mindenki kalendáriuma" az 1908. évre. „Zerno" kiad. 173. old. a stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszusról írott cikkemben. (Lásd ebben a kötetben 79—80. old. — *Szerk.*)

érvekkel próbálta igazolni ennek az elvnek" (vagyis a szakszervezetek és a párt legszorosabb kapcsolata elvének) „bizonyosfokú korlátozását"*.

A semlegesség elve tehát, amelyet Plehanov védelmezett, megbukott. Érveit a német forradalmi szocialisták „ügyetleneknek" minősítették. Ő pedig tetszelegve mondja: elfogadták az „én" módosító javaslatomat, a londoni határozat jelentőségét veszti...

Igen, igen, de a liberálisok által annyira tisztelt szocialistának nozdrjovi szabadossága nyilvánvalóan mit sem veszít jelentőségéből.

Voinov elvtársnak véleményem szerint nincs igaza, amikor azt mondja, hogy a német ortodoxok ártalmasnak tekintik a roham eszméjét, hogy az ortodox felfogás „magáévá tette az új ökonomizmus egész szellemét". Kautskyról ezt nem lehet elmondani, s maga Voinov elvtárs is elismeri, hogy Kautsky nézetei helyesek. Voinov elvtárs, aki szemükre veti a németeknek, hogy „túlságosan keveset beszéltek a szakszervezeteknek mint a szocialista termelés szervezőinek szerepéről", máshelyütt az *idősebb* Liebknecht véleményére utal, aki erősen kidomborította ezt a szerepet. Ugyancsak indokolatlanul hitte el Voinov Plehanovnak azt az állítását, hogy Bebel *szándékosan* nem szólt üdvözlő beszédében az orosz forradalomról, hogy Bebel *nem akar* Oroszországról beszélni. Plehanovnak ezeket a szavait egyszerűen a liberálisoknál nagy tiszteletben álló szocialista durva tréfájának kell tekintenünk, s pillanatra sem lehetett komolyan venni őket, sőt azt sem lehetett feltételezni, hogy ezekben a szavakban akár szemernyi igazság is van. Jómagam tanúbizonyságot tehetek arról, hogy Bebel beszéde alatt a titkárságban tőlem nem messze ülő van Kol, a szocialisták jobbszárnyának képviselője éppen azt figyelte, megemlíti-e Bebel Oroszországot. S alighogy Bebel végzett, van Kol meglepetten fordult hozzám; nem kételkedett abban (mint ahogy nem kételkedett benne a kongresszus

* Lásd ugyancsak a „Mindenki kalendáriumá"-ban a 173. oldalt, valamint a „Villámlás" c. gyűjteményt (Szentpétervár 1907), amelyben szintén megjelent a „Gleichheit" cikkének teljes fordítása.

egyetlen komoly részvevője sem), hogy Bebel *véletlenül* feledkezett meg Oroszországról. A legjobb és legtapasztaltabb szónokkal is előfordul, hogy hibázik. Voinov elvtárs véleményem szerint a legnagyobb mértékben igazságtalan, amikor „jellemzőnek" mondja az öreg Bebel feledékenységét. Éppen ilyen mélységes igazságtalanság, ha általában a „*mostani*" opportunista Bebelről beszélnek. Ilyen általánosításhoz nincsenek adatok.

Nehogy féreértésre adjak azonban alkalmat, nyomban itt kijelentem, hogy ha valaki Voinov elvtársnak ezeket a kifejezéseit megpróbálná a forradalmi német szociáldemokraták ellen fordítani, ez egyes szavak lelkiismeretlen kiragadása volna. Voinov elvtárs éppen eléggé bebizonyította *egész* brosúrájával, hogy a német forradalmi marxisták (mint Kautsky) pártján áll, hogy *velük együtt* munkálkodik a régi előítéletek, opportunista sablonok és rövidlátó önelégültség leküzdésén. Ezért értettem egyet Stuttgartban is minden lényeges kérdésben Voinov elvtárssal, s ezért értek egyet most is forradalmi kritikája jellegével. Ezerszer igaza van, amikor azt mondja, hogy most nemcsak a németektől, hanem a németek *példájából* is kell tanulnunk. Csak tudatlan emberek, akik mit sem tanultak még a németektől s ezért a legelemibb dolgokat sem ismerik, képesek ebből azt a következtetést levonni, hogy a forradalmi szociáldemokraták közt „nézeteltérés" van. A német vezetők hibáit bátran és nyíltan kell bírálnunk, ha hívek akarunk maradni Marx szelleméhez és segíteni akarunk az orosz szocialistáknak abban, hogy a munkásmozgalom mai feladatainak magaslatára emelkedjenek. Bebel kétségkívül Essenben is tévedett, amikor védelmébe vette Noskét, amikor a védekező és a támadó háború elválasztása mellett szállt síkra, amikor támadta azt a *módot*, ahogy a „radikálisok" van Kol ellen harcoltak, amikor tagadta (Singerrel együtt), hogy a német küldöttség sikertelen és helytelen taktikát követett Stuttgartban. Ezeket a hibákat nekünk nem lepleznünk kell, hanem e hibák alapján rá kell mutatnunk arra, hogy az orosz szociáldemokratáknak meg kell tanulniok elkerülni őket, eleget kell tenniök a forradalmi marxizmus szigorúbb követelményeinek. S az oroszországi anarchisták és szin-

dikalisták, a liberálisok és eszerek is jobban teszik, ha nem gúnyolódnak Bebelről mondott bírálatunkon. Ezeknek az uraknak ezt válaszoljuk: a sas néha lejjebb száll, mint a tyúk, de a tyúk sohasem szállhat olyan magasra, mint a sas!

Több mint két évvel ezelőtt Sztruve úr, aki akkor a forradalom mellett szállt síkra, aki akkor azt írta, hogy nyílt forradalmi akciókra van szükség, aki akkor azt bizonygatta, hogy a forradalomnak hatalommá kell válnia, — ez a Sztruve úr ezt írta a külföldön megjelenő „Oszvobozsgyenyije"[63] 71. számában: „Lenin úrnak és elvbarátainak forradalmiságához képest Bebel, sőt Kautsky nyugat-európai szociáldemokráciájának forradalmisága is opportunizmus." Én akkor ezt feleltem Sztruve úrnak: „Hol és mikor tartottam igényt arra, hogy valami külön irányzatot teremtsek a nemzetközi szociáldemokráciában, amely nem azonos Bebel és Kautsky irányzatával?" („Két taktika", az orosz kiadás 50. oldalán)*.

1907 nyarán a harmadik duma bojkottjának kérdéséről írt brosúrában rámutattam arra, hogy teljesen helytelen lenne a bolsevizmust a bojkottizmussal vagy a bojevizmussal** azonosítani.

Most a szakszervezetek kérdésével kapcsolatban éppen ilyen határozottan kell hangsúlyoznunk, hogy a bolsevizmus a forradalmi szociáldemokrácia taktikáját követi a harc minden szakaszán, a munka minden területén. Nem abban különbözik a bolsevizmus a mensevizmustól, hogy az előbbi „tagadja", hogy a szakszervezetekben vagy a szövetkezetekben stb. munkát kell végezni, hanem abban, hogy az előbbi *más vonalat követ* a propaganda és az agitáció, valamint a munkásosztály szervezése terén. A szakszervezetekben kifejtett tevékenység most kétségkívül óriási jelentőségre tesz szert. A mensevikek neutralizmusával ellentétben ezt a tevékenységet nekünk a szak-

---

* Lásd *Lenin* Művei. 9. köt. 1954. 54. old. — *Szerk.*

** Lásd ebben a kötetben a 31. oldalon levő jegyzetet. — *Ford.*

szervezetek és a párt legszorosabb kapcsolatának, a szocialista öntudat fejlesztésének és a proletariátus forradalmi feladatai megértésének szellemében kell folytatnunk. A forradalmi szindikalizmus számos nyugat-európai országban az opportunizmus, a reformizmus, a parlamenti kretenizmus közvetlen és elkerülhetetlen következménye volt. A „dumabeli tevékenység" első lépései nálunk is óriási mértékben fokozták az opportunizmust, s a mensevikek ezért a kadetok előtti hajbókolásig süllyedtek. Plehanov például mindennapi politikai munkája során *összefonódott* a Prokopovics- és Kuszkova-féle elemekkel. 1900-ban szidta őket, amiért bernsteinisták, amiért az oroszországi proletariátusnak csak az „alfelét" szemlélik („Vademecum* a «Rabocseje Gyelo» szerkesztősége számára", Genf 1900). 1906—1907-ben az első szavazólapok Plehanovot ezeknek az uraknak ölelő karjaiba taszították, akik most az oroszországi liberalizmus „alfelét" szemlélik. A szindikalizmus elkerülhetetlenül ki fog fejlődni az orosz talajon is a „kiváló" szociáldemokraták e szégyenletes viselkedésének reakciójaként.

Voinov elvtárs igen helyes úton jár, amikor felhívja az orosz szociáldemokratákat, hogy tanuljanak az opportunizmus *példájából* és a szindikalizmus *példájából*. A szakszervezetekben végzett forradalmi munka, a parlamenti bűvészmutatványok helyett a proletariátus nevelésének, a tisztán-osztályszervezetek tömörítésének, a parlamenten kívül folyó harcnak hangsúlyozása, az általános sztrájknak, valamint a „decemberi harci formáknak" felhasználása az orosz forradalomban (és a tömegek előkészítése arra, hogy ezeket eredményesen tudják felhasználni) — mindez különös erővel kerül előtérbe a bolsevik irányzat feladataként. S az orosz forradalom tapasztalatai óriási mértékben megkönnyítik számunkra ezt a feladatot, rengeteg gyakorlati útmutatást, tömérdek történelmi anyagot nyújtanak, amelynek segítségével egészen konkrétan felmérhetjük az új harci módszereknek, a tömegsztrájknak és a közvetlen erőszak alkalmazásának értékét. Ezek a harci módszerek korántsem az orosz bolsevikok

* — Útmutató. — *Szerk.*

számára, az orosz proletariátus számára „újak". „Újak" az opportunisták számára, akik buzgón igyekeznek kitörölni a munkások emlékezetéből Nyugaton a Komműnt, Oroszországban pedig 1905 decemberét. Rögzíteni ezeket az emlékeket, tudományosan tanulmányozni ezt a nagy kísérletet*, terjeszteni a tömegek körében e kísérlet tanulságait és annak a tudatát, hogy e kísérlet elkerülhetetlenül meg fog ismétlődni új méretekben, — az oroszországi forradalmi szociáldemokratáknak ez a feladata mérhetetlenül gazdagabb távlatokat nyit előttünk, mint a szindikalisták egyoldalú „antiopportunizmusa" és „antiparlamentarizmusa".

A szindikalizmus mint külön áramlat *ellen* négy vádat emel Voinov elvtárs (brosúrájának 19. és következő oldala), amelyek egészen plasztikusan kidomborítják a szindikalizmus hibás voltát: 1) „anarchista módra laza szervezet"; 2) a munkások idegeinek felcsigázása „az osztályszervezet szilárd erődjének" megteremtése helyett; 3) az eszmények és a proudhoni elmélet kispolgári individualista vonásai; 4) ostoba „undorodás a politikától".

Sok szempontból hasonlít ez az orosz szociáldemokraták körében annakidején felbukkant régi „ökonomizmushoz". Én ezért azoknak az ökonomistáknak a forradalmi szociáldemokratákkal való „kibékülése" tekintetében, akik átálltak a szindikalizmushoz, nem vagyok olyan derűlátó, mint Voinov elvtárs. Úgy vélem továbbá, hogy Voinov elvtárs egészen gyakorlatiatlan terveket kovácsol a legfőbb bíró szerepében fellépő „munkásfőtanácsra" vonatkozólag, amelyben részt vennének az eszerek is. Ez a „jövő zenéjének" összekeverése a jelenlegi szervezeti formákkal.

* Természetes, hogy a kadetok most érdeklődéssel tanulmányozzák a két duma történetét. Természetes, hogy a Rogyicsevés Kutlerov-féle liberalizmus ízetlenségeit és árulásait mindennél többre tartják. Természetes, hogy meghamisítják a történelmet, elhallgatva a reakcióval folytatott tárgyalásaikat stb. De az már nem természetes, hogy a szociáldemokraták nem tanulmányozzák érdeklődéssel az 1905 októbertől decemberig eltelt időszakot, noha ennek az időszaknak minden egyes napja százszorta jelentősebb volt Oroszország minden népe és különösen munkásosztálya jövőjének szempontjából, mint Rogyicsevnek a dumában hangoztatott „lojális" frázisai.

Cseppet sem félek azonban Voinov elvtárs következő perspektívájától: „a politikai szervezeteket a társadalmi osztályszervezetnek . . .“ „*csak akkor* kell alárendelni (tovább idézem Voinov elvtársat, kiemelve a lényeges szavakat), *amikor . . . minden szakszervezeti tag szocialista lesz*“. A proletártömeg osztályösztöne Oroszországban *már* most teljes erővel kezd mutatkozni. Ez az osztályösztön már most is óriási biztosítékot nyújt az eszerek kispolgári szétforgácsolódása ellen is, a mensevikek kadetimádata ellen is. Bátran elmondhatjuk már most, hogy Oroszországban a *munkások* tömegszervezete (ha létrejönne, s amennyiben csak ideiglenesen is létrejön akár választások, sztrájkok, tüntetések stb. révén) *minden bizonnyal* a bolsevizmushoz, a forradalmi szociáldemokráciához áll majd a legközelebb.

A „munkáskongresszus“ kalandor tervét Voinov elvtárs helyesen tekinti „komolytalan“ vállalkozásnak. Fokozott munkát fogunk kifejteni a szakszervezetekben, *minden* lehetőséget kihasználunk annak érdekében, hogy a marxizmus forradalmi elméletét terjesszük a proletariátus soraiban és hogy megteremtsük az *osztály*szervezet „erődjét“. Minden egyéb már menni fog.

A megírás ideje: 1907 novembere.

Először megjelent: „Leninszkij Szbornyik“ XXV. köt. 1933.

AZ AGRÁRKÉRDÉS ÉS A „MARX-KRITIKUSOK"[64]

A megírás ideje: 1907 ősze.

Először 1908-ban jelent meg:
a X—XI. fejezet VI. Iljin „Az agrárkérdés"
c. gyűjteményes kötet I. részében Szentpétervárott,
a XII. fejezet „A mai élet" c. gyűjteményes kötetben
Szentpétervárott.

X

E. DAVID, A NÉMET BULGAKOV „MŰVE"

E. David „Szocializmus és mezőgazdaság" című könyve különösen otromba és terjedelmes gyűjteménye mindazoknak a hibás módszereknek és elgondolásoknak, amelyekkel Bulgakov, Hertz és Csernov úrnál találkoztunk. Davidot ezért teljesen figyelmen kívül hagyhatnók. Mivel azonban „műve" ma kétségtelenül a revizionizmus fő műve az agrárkérdésről, szükségesnek tartjuk, hogy mégegyszer megmutassuk, hogyan írnak tudós munkákat a revizionista urak.

David könyvének egész IV. fejezetét (orosz ford.. 115—193. old.) a mezőgazdasági gépek kérdésének szenteli, s ezen kívül más fejezetekben is igen sokszor utal röviden ugyanerre a kérdésre. A szerző a legaprólékosabban megvizsgál számtalan sok *technikai* részletet, s ezekben a részletekben elsikkad a dolog politikai gazdaságtani lényege. A mezőgazdaságban a gépeknek nincsen akkora szerepük, mint az iparban; a mezőgazdaságban nincsen központi motor; a legtöbb gép csak bizonyos időn át van üzemben; a gépek egy részével nem érünk el megtakarítást a termelési költségek terén stb. stb. Ezek a következtetések (v. ö. 190—193. old., a gépek kérdésének összefoglalása) David szerint megcáfolják a marxista elméletet! Ám ez a kérdésnek nem tisztázása, hanem teljes összekuszálása. A mezőgazdaság elmaradottsága a feldolgozó iparhoz képest a legkevésbbé sem vonható kétségbe. Ezt az elmaradottságot nem is kell bizonyítani. David — amikor pontról pontra felsorolja, miben nyilvánul meg ez az elmaradottság, és példát példára, esetet esetre halmoz — csak háttérbe szorítja a vizsgálódás igazi tárgyát: azt,

hogy tőkés jellegű-e a gépek használata? összefügg-e a gép-használat terjedése a kapitalista mezőgazdaság fejlődésével?

David egyáltalán nincs tisztában azzal, hogyan kell felvetnie ezt a kérdést egy marxistának. David álláspontja lényegében a kispolgár álláspontja, aki a kapitalizmus viszonylag lassú fejlődésével vigasztalja magát és nem mer betekinteni a társadalmi fejlődés egészébe. Például a mezőgazdasági gépek kérdésében Bensinget idézi, mégpedig számtalanszor idézi[65] (az orosz fordítás 125, 135, 180, 182, 184, 186, 189, 506. és más oldalai). Mondhatjuk, hogy Davidunk teljesen kihozza sodrából az olvasót, amint minden összefüggés, átgondolt kérdésfeltevés, cél nélkül részletről részletre halad, anélkül hogy feldolgozná az anyagot. Ezért David egyáltalán nem *összegezi* Bensing következtetéseit. Az, amit 1901-ben Bulgakov úr ellen hoztam fel, teljes egészében vonatkozik Davidra is*. Először, Bensing következtetései összegezve amellett szólnak, hogy a gépeket használó gazdaságok vitathatatlanul előnyben vannak a gépeket nem használó gazdaságokkal szemben. Ezen a következtetésen mit sem változtatnak azok a Bensing könyvének apró részleteire vonatkozó „helyesbítések", amelyekkel David teletüzdelte könyvét. *David éppúgy* teljesen *elhallgatja ezt az általános következtetést, mint Bulgakov úr!* Másodszor, David, aki vég nélkül, teljesen értelmetlenül és minden összefüggés nélkül idézi Bensinget, Bulgakov úrhoz hasonlóan szintén *nem vette észre*, hogy Bensing polgári nézeteket vall a gépeknek mind az iparban, mind a mezőgazdaságban játszott szerepéről. Egyszóval, David még csak meg sem érti a kérdés társadalmi és gazdasági oldalát. A ténybeli adatokat, amelyek arról tanúskodnak, hogy a nagygazdaság fölényben van a kisgazdasággal szemben, nem tudja általánosítani és egymással összefüggésbe hozni. Ennek eredményeképpen nem marad meg más, mint a kispolgár reakciós siránkozása, akinek minden reménye a technika elmaradottsága és a kapitalista fejlődés lassúsága. A jobboldali kadet és „keresztény" renegát Bulgakov úr az elmélet tekintetében

* Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 131. old. — *Szerk.*

ben teljesen egyenértékű az opportunista szociáldemokrata Daviddal.

A kérdés társadalmi és gazdasági vonatkozását David más kérdésekben sem érti, reménytelenül nem érti. Vegyük alaptételét, kedvelt gondolatát, egész művének „velejét": a *kisüzem* a mezőgazdaságban életképes és fölényben van a nagyüzemmel szemben. Kérdezzük meg Davidot, mi is az a kisüzem?

A 29. oldalon levő jegyzetben pontos választ találunk: „Ahol kisüzemről beszélünk, mindig olyan gazdasági kategóriát értünk, amely állandó idegen segítség és mellékkereset nélkül működik." Ez meglehetősen esetlen megfogalmazás, s Grosszman úr hozzáértés nélkül fordította le, valamelyest azonban mégiscsak világos. Ezekután joggal várhatjuk, hogy David nyomon követi a mezőgazdasági kisüzem (mármint *területét tekintve* kisüzem) feltételeit a bérmunka alkalmazása vagy a kisgazda munkaerejének eladása *szempontjából.*

Erről szó sincs.

Sehol sem domborodik ki annyira David polgári mivolta, mint abban, hogy teljesen figyelmen kívül hagyja azt a kérdést, hogy a „kis" gazdák részint bérmunkát alkalmaznak, részint bérmunkásokká válnak. Az, hogy ezt teljesen figyelmen kívül hagyja, szó szerint értendő. Erre vonatkozóan vannak adatok a német statisztikában; Kautsky röviden idézi őket „Agrárkérdés"-ében (én részletesen idéztem ezeket az adatokat*). David ismeri ezt a statisztikát, és nem elemzi ezeket az adatokat. David számos esetben hivatkozik egyes monográfiákra, s *teljesen figyelmen kívül hagyja* erre a kérdésre vonatkozó adatait. Egyszóval David, a kispolgár, teljesen *elhallgatja* azt, hogy az iparkodó gazda „munkásembereket" foglalkoztat.

Lássunk néhány példát.

A 109. oldalon ezt olvassuk: „Általában a kertészetben éppúgy, mint a mezőgazdaságban, jól érvényesül a kisüzem."

Bizonyítékokat várunk? A következőket *és csak* a következőket találjuk:

---

* Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 195—196. old. — *Szerk.*

„Az 1895-ös ipari statisztika* adatai szerint a 32 540 mű- és kereskedelmi kertészet közül 13 247 = 40% területe 20 árnál kisebb volt; 8 257 = 25% területe 20 és 50 ár között volt; 5 707 = 14% területe 50 ártól 1 hektárig terjedt; 3 397 = 10% területe 1 és 2 hektár között volt, és csak 1 932 = 6% kertterülete volt 2 hektár és ennél nagyobb."

Ennyi az egész. És ezzel akarja bebizonyítani, hogy a kertészetben jól érvényesül a kisüzem. Ezt kell az agronómia terén nagy olvasottsággal rendelkező David tudományos munkájának tekintenünk. Ha ez így van, akkor képtelenek vagyunk megérteni, mit neveznek a tudományban sarlatánságnak.

Csak 6%-nak van 2 vagy több *ha*-ja, mondja David. Ugyanabban a statisztikában, amelyből David ezeket az adatokat meríti, mindjárt ezek mellett szerepelnek azok az adatok, amelyek e 6% birtokában levő *föld nagyságára* vonatkoznak. *David elhallgatja ezeket az adatokat.* Elhallgatja őket azért, mert megdöntik elméletét. „1 932 gazdának, vagyis a kertészek 5,94%-ának kezében összpontosult" — írtam én ugyanezekkel az adatokkal kapcsolatban** — a kereskedelmi kertészetek területének „több mint a fele, 51,39%-a". Az 1 932 kertész közül 1 441-nek 2—5 *ha*-os kertészete van; ezeknek a kertterülete átlag 2,76 *ha*, *egész földjük* nagysága pedig átlag 109,6 *ha*. Öt *ha*-nyi vagy ennél nagyobb kertészete 491 gazdának van, akiknek a kertterülete átlag 16,54 *ha*, *egész földjük* területe pedig átlag 134,7 *ha* (ugyanott).

Eszerint a kertészek *mindössze* 6%-ának kezében összpontosul az egész kertterület 51,39%-a. Ezek a kertészek nagytőkések, akiknél a kertészet a tőkés mezőgazdaság (100—135 *ha*-os gazdaságok) *kiegészítője*. A kereskedelmi kertészetben tehát igen magasfokú tőkés koncentráció tapasztalható. David pedig — azt meri állítani, hogy „jól érvényesül a kisüzem", vagyis a bérmunka nélkül dolgozó

* A „Betriebsstatistik" szót nyilván Grosszman úr, a fordítás szerkesztője fordította így. Sok baj van ezekkel az orosz fordításokkal! Helyesen így volna: „a mezőgazdasági üzemek statisztikája".

** Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 218. old. — *Szerk.*

üzem. Arról, hogy a kereskedelmi kertészetben mekkora gazdaság igényel bérmunkás-segítséget, *nem szolgáltat adatokat.*

Így kezeli a tudós David a statisztikát. Hogy a monográfiákat hogyan kezeli, arra jó példa ugyanaz a hírhedt Hecht[66], akire Bulgakov, Hertz és Csernov úr hivatkozott*. David saját „művében" két oldalon át (394—395. old.) ismerteti, mit mond Hecht. És *hogyan* ismerteti? *Egyetlen szót sem szól a bérmunkáról.* Egy szót sem szól arról, hogy Hecht szépítgeti a talpalatnyi földdel rendelkező gyári munkás „falusi otthonát", s egy kalap alá veszi a munkásokat a jómódú parasztsággal. Egyetlen szót sem szól arról, hogy maroknyi jómódú paraszt „boldogulása" mellett a tömeg olyan helyzetben van, hogy még a tejet is kénytelen eladni, s az olcsóbb margarinnal helyettesíteni.

David nemcsak hogy hallgat erről, hanem még azt is kijelenti, hogy „Hecht rendkívül érdekes adatokat közöl e kisparasztok magas életszínvonaláról" (395. old.). Nehéz elképzelni ennél otrombább burzsoá apológiát.

Ami egyébként Hechtnek azt az utalását illeti, hogy a parasztok eladják a tejet, hogy olcsóbb margarint vásároljanak, azt hinné az ember, ezt a tényt minden közgazdász jól ismeri. Marx már 1847-ben „A filozófia nyomora" c. munkájában rámutatott arra, hogy a kapitalizmus lerontja a nép táplálkozását[67]. Oroszországban már Engelgardt[68] (a 70-es évek) óta sokszor, nagyon sokszor megállapították ezt a jelenséget mindazok, akik valamelyest is lelkiismeretesen tanulmányozták a kapitalizmus térhódítását a tejgazdaságban. A „tudós" David ezt nem vette észre. Sőt még ki is neveti a szocialisták ilyen utalásait.

Könyvének 427—428. oldalán David Kautskyt gúnyolja, aki azt mondja, hogy a tejközpontok a tej értékesítésének elősegítésével lerontják a parasztok táplálkozását. Hogy az olvasó érdeme szerint méltathassa Davidot, a német narodnyikot, tulajdon szavait idézzük:

„... Más embereknek az a szokásuk, hogy ha több a jövedelmük, a gyomrukra is költenek belőle valamit. Márcsak

* Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 161—167. old. — *Szerk.*

olyan az ember természete, hogy igen szívesen eszik valami jót, ha van rá valami pénzecskéje. Éppen ezért rendkívül furcsa, hogy a paraszt, aki tejéért és disznajáért a szövetkezet révén — ezt mindenki elismeri — több pénzt kap, mint azelőtt, egészen másképpen jár el, mint más halandók" stb. stb. stb.

A reakciós kispolgárnak erre a bohóckodására természetesen nem érdemes válaszolni. Elég, ha valódi mivoltában az olvasóközönség elé állítjuk, elég, ha napvilágra hozzuk az 550 oldalon szétszórt összefüggéstelen agronómiai idézetek halmazából. Elég, ha megállapítjuk, hogy még maga a *David által idézett* Hecht, a burzsoázia apologétája is *tényként* ismeri el, hogy a táplálkozás az eladásra kerülő tej olcsó margarinnal való helyettesítése következtében leromlott. Ez Dél-Németországra vonatkozik, olyan területre, ahol túlsúlyban van a kisparaszti gazdaság. Egy másik területtel, Kelet-Poroszországgal kapcsolatban Klawki mutat rá a fentiekkel teljesen megegyező módon arra*, hogy a kisparasztok „igen kevés vajat és teljes tejet fogyasztanak".

David burzsoá apológiáját nyomon követhetjük minden egyes kérdésben, amelyet érint. Például oldalakon át (413—435. old. és másutt) dicsőíti a németországi és dániai tejszövetkezeteket. Statisztikai adatokat is közöl . . . csakhogy csupán a szövetkezetek számának növekedésére vonatkozólag! A német statisztikának azokat az adatait, amelyek azt mutatják, hogy a „szövetkezeti" tejtermelés tőkés nagygazdaságok kezében összpontosul**, *nem idézi*. A Davidok nem szokták észrevenni az ilyen adatokat abban a statisztikában, amelyet felhasználnak!

„A szövetkezetekbe szervezett dán parasztok — mondja David — még a nagybirtokosok magángazdaságain is túltettek." Példaként idézet következik egy kísérleti laboratórium 46. sz. jelentéséből arról, hogy a szövetkezet vaja jobb, mint a földbirtokosé. S David így folytatja:

„Ilyen eredményeket értek el a parasztok, akik apró gazdaságaikban valaha csak másod- és harmadrendű vajat

* Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 176—177. old. — *Szerk.*
** Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 219. old. — *Szerk.*

készítettek, s ezért legfeljebb a felét kapták annak az árnak, amelyet a nagybirtokosoknak fizetnek. S *itt lényegében közép- és kisparasztokról van szó* (David kiemelése). Dániában 1898-ban 179 740 tehénistálló volt, s ebből csak 7 544-ben, vagyis az istállók 4%-ában volt 30 vagy ennél több tehén; 49 371-ben, vagyis 27,82%-ukban 10—29 tehén volt. 122 589 istállóban, vagyis az istállók 68,97%-ában 10 tehénnél kevesebb volt. Ezeknek az istállóknak több mint a felében, pontosan 70 218 istállóban, vagyis az istállók 39,85%-ában csak 1—3 tehén volt, ezek tehát a kisgazdaságokhoz tartoztak. Azt, hogy a kisparaszti gazdaságok jelentős többsége benne van a szövetkezeti szervezetben, az a tény bizonyítja, hogy 1900-ban Dánia 1 110 000 tejelő tehenéből kb. 900 000 tehén tejét a tejszövetkezetekbe adták be" (424. old.).

Így érvel a tudós David. A teheneknek a különböző gazdaságcsoportok közötti megoszlására vonatkozó pontos adatokat mellőzi, kellemetlen neki ezeknek az adatoknak közlése. De már a közölt töredékes számadatokból is kitűnik, hogy teljesen elferdíti a valóságot. Ha összehasonlítjuk az összes tehenek számát a tehénistállók jószágállomány szerinti megoszlásával, a következő, *igaz, hogy hozzávetőleges**, de nagyjában és egészében a valóságnak kétségkívül megfelelő képet kapjuk:

Dánia	Gazdaságok száma ezerben	Tehénállományuk ezerben	Egy gazdaságra jutó tehénállomány.
Gazdaságok 1—3 tehénnel ...	70	100	1,43
« 4—9 « ...	52	250	4,81
« 10—29 « ...	49	550	11,22
« 30 és több tehénnel	8	200	25,00
Összesen	179	1 100	6,14

* Ezek a számok hozzávetőlegesek először azért, mert a tehenek száma 1900-ra, a gazdaságok száma viszont 1898-ra vonatkozik; másodszor azért, mert a teheneknek az egyes gazdaságcsoportok szerinti számát hozzávetőlegesen kellett megállapítani, David ugyanis nem közöl pontos számadatokat. A nagygazdaságok hányadát a valóságnál kisebbnek vettük: 7 544 gazdaságnak egyenként 30 vagy ennél több tehene van. Ez, még ha a minimumot vesszük is,

Ezekből a számokból először is kitűnik, hogy Dániában *igen nagyfokú* a koncentráció a tejelő állatok tenyésztése terén. 1 100 000 tehénből 750 000, vagyis *a tehénállomány több mint kétharmada a nagygazdaságoknak*, 179 000 közül 57 000 gazdának, vagyis a gazdák kevesebb mint egyharmadának tulajdonában van. Az ilyen gazdaságok bizonyára nem lehetnek meg bérmunka nélkül, minthogy 10 vagy több tehenük van. David tehát „nem vette észre", hogy az állattenyésztő gazdaság mérete itt egyáltalán nem kicsi; a dán gazdákat nem lehet a föld nagysága szerint megítélni. David „nem vette észre", hogy a nagyszámú kisgazdaságnak itt, mint mindenütt és mindig a tőkés mezőgazdaságban, elenyésző része van az össztermelésben. A kisgazdák száma 70 000, vagyis csaknem 40%, a tehénállománynak viszont mindössze $^1/_{11}$-e az övék.

Másodszor, az idézett számok azt mutatják, hogy *a szövetkezetek előnyeit* Dániában is, akárcsak Németországban, *főleg a tőkések* élvezik. Ha az 1 100 000 tehénből 900 000 tehén tejét a tejszövetkezetekbe adják be, ez azt jelenti, hogy 200 000 tehén *nem* élvezi a szövetkezeti értékesítés „áldásait". Ezek főképpen a legkisebb gazdák tehenei, mert már a Németországra vonatkozó adatokból láttuk, hogy a 2 *ha*-on aluli gazdaságoknak csak 0,3%-a van benn a tejszövetkezetekben, a 100 *ha*-os és ennél nagyobb gazdaságoknak viszont 35,1%-a. Tehát minden körülmény arra a feltevésre késztet, hogy a kisgazdák (70 000 gazda 100 000 tehénnel) élvezik a legkevésbbé a szövetkezeti értékesítés előnyeit.

Dánia példája teljes egészében David ellen szól, mert a tejtermékek termelése terén éppen nem a kis- és a középgazdaságok, hanem a nagygazdaságok fölényét bizonyítja.

Hogy valamennyire élettel töltsük meg ezeket a holt számokat és táblázatokat, hogy megmutassuk a burzsoá mezőgazdaság osztályjellegét (amelyet David, ez az ostoba kispolgár egyáltalán nem vesz tudomásul), elmondjuk a dániai munkásmozgalom történetének egyik kimagasló ese-

vagyis gazdaságonként 30 tehenet, 7 544 × 30 = 226 320 tehén. Mi *kisebb* számot vettünk, mert különben a kisgazdaságok méretei túlságosan az egyes csoportok alsó, nem pedig a felső határához közelednek.

ményét. 1902-ben a dán hajótulajdonosok leszállították a fűtők bérét. Ezek sztrájkkal válaszoltak. A kikötőmunkások szervezete támogatta őket és szintén beszüntette a munkát. De... a sztrájkot nem sikerült általánossá tenniök, nem tudták Dánia valamennyi kikötőjére kiterjeszteni. „Az esbjergi kikötőt (Dánia nyugati partvidékén, fontos az Angliával folytatott kereskedelem szempontjából), amelynek olyan óriási jelentősége van a dán mezőgazdasági termékek kivitele terén, nem sikerült bevonniok a sztrájkba, mivel a dán mezőgazdasági szövetkezetek kijelentették, hogy azonnal kellő számú embert küldenek tagjaik közül a hajók berakására; a dán parasztok nem engedik leállítani termékeik kivitelét"*.

Tehát a dán szövetkezetek a munkásokkal szemben a hajótulajdonosok mellé álltak és megbuktatták a sztrájkot. Természetesen érthető is, hogy a 10 vagy több tehénnel rendelkező tőkés gazdák a tőkéseket támogatták a munkásokkal szemben. Csak az érthetetlen, hogy az ilyen David-féle írók, akik elkenik az osztályharcot, szocialistáknak nevezik magukat.

A mezőgazdasági üzemeknek a mezőgazdasági iparral (cukorgyártás, szeszfőzés stb.) való egybekapcsoltsága kérdésében David *pontosan ugyanazt* a hibát követi el, mint Bulgakov úr. A „tudós" német opportunista az oroszországi professzorhoz hasonlóan *egyszerűen lemásolta* a táblázatokat a német adatgyűjteményből, s nem is gondolkodott azon, mire vonatkoznak tulajdonképpen ezek a táblázatok! Kautsky azt állítja, hogy a cukorgyártás a mezőgazdasági *nagy*ipar mintája. David ennek megcáfolására, Bulgakovhoz hasonlóan, olyan számokat idéz, amelyek azt mutatják, hogy több a mezőgazdasági iparral egybekapcsolt kisgazdaság, mint a nagygazdaság (David könyvének 406, 407, 410. oldala). Arról, hogy általában több a kisgazdaság, mint a nagy, a tudós statisztikus megfeledkezett. Ahelyett, hogy megállapította volna, hogy az adott csoporthoz tartozó gazdaságoknak hány százaléka

* *Emil Helms.* „Die sozialdemokratische und gewerkschaftliche Bewegung in Dänemark". Lpz. 1907. S. 138 („A szociáldemokrata és szakszervezeti mozgalom Dániában". Lipcse 1907. 138. old. — *Szerk.*).

van mezőgazdasági iparral egybekapcsolva, lemásolt egy kis táblázatot, amely az ilyen gazdaságoknak csoportok szerinti százalékarányát tünteti fel e gazdaságok együttes számához viszonyítva. Bulgakov úrnak ezt a hibáját fentebb már részletesen kimutattam*. Ezúttal csak azt kell megjegyeznem, hogy a tudományos szempontból éppen olyan lelkiismeretes E. David sem fárasztotta magát azzal, hogy szemügyre vegye a tőkések kezében levő cukorrépaföldek *részarányára* vonatkozó adatokat.

Szinte komikus, mennyire azonos a német opportunista és az orosz liberális professzor lelkülete! Ez abból látható, hogy nemcsak a statisztikát kezelik egyformán hanyagul és ügyetlenül, hanem Marxot is egyformán hanyagul idézik. David, Bulgakovhoz hasonlóan, elismeri a „csökkenő földhozadék törvényét". Igaz, megkísérli, hogy különleges korlátozásokkal fejtse ki, különleges feltételekhez kösse, de ez nem sokat változtat a dolgon. Például a 476. oldalon David azt mondja, hogy „ez a törvény egyáltalán nem foglalkozik azzal, miként alakul a termékenység, amikor a földművelés egy bizonyos tudományos-technikai fokról egy másikra tér át. Kizárólag azzal foglalkozik, miként alakul a termékenység a mezőgazdaságnak egy és ugyanazon a tudományos-technikai fokán." A hírhedt törvénynek ugyanaz a *korlátozása* ez, amelyre Bulgakov úrral szemben mutattam rá**, nyomban hozzátéve, hogy ez a „törvény" „annyira viszonylagos, hogy nemcsak mint a mezőgazdaság törvénye, *de még mint alapvető sajátossága sem jöhet szóba*".

David viszont továbbra is a mezőgazdaság sajátosságának nyilvánítja ezt a törvényt. Ebből elképzelhetetlen zűrzavar keletkezik, mert változatlan „tudományos-technikai" feltételek mellett még az iparban is rendkívül korlátozott a további tőkebefektetések lehetősége.

„A mezőgazdaság elmaradottsága — mondja David az utolsó fejezetben — elsősorban *a szerves természet konzervativizmusával* magyarázható, amely a csökkenő földhozadék törvényében jut kifejezésre" (501). Ezzel a meg-

* Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 212—213. old. — *Szerk.*
** Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 105. old. — *Szerk.*

állapítással már el is vetette azt az imént felállított tételt, hogy a „törvény" nem vonatkozik arra az esetre, ha a mezőgazdaság magasabb technikai fokra emelkedik! „A szerves természet konzervativizmusa" egyszerűen a reakciós kispolgárság üres kibúvója, amely képtelen megérteni azokat a *társadalmi* feltételeket, amelyek különösen a mezőgazdaság fejlődését hátráltatják. David ezzel elárulja, mennyire nem érti, hogy ezekhez a *társadalmi* feltételekhez tartoznak: először, a feudalizmus maradványai a mezőgazdaságban, a mezőgazdasági munkások egyenjogúságának hiánya stb. stb., s másodszor, a *földjáradék*, amely felveri az árakat és *a föld árában rögzíti* a magas földjáradékokat.

„Véleményünk szerint — írja David — a német mezőgazdaság jelenleg nem tudná biztosítani a szükséges kenyérgabona-mennyiséget azzal a termékenységgel, amely a tengerentúli termelés folytán világgazdasági szempontból normálisnak számít. A csökkenő földhozadék törvénye útjában áll annak, hogy korlátozott földterületen a termékenység csökkenése nélkül a termékek mennyiségét tetszés szerinti mértékben növeljék" (519) — az utolsó mondatot David kiemeli.

Érdemes közelebbről szemügyre venni ezt a közgazdászt! Kijelenti, hogy a csökkenő földhozadék „törvénye" *kizárólag* azzal foglalkozik, miként alakul a termékenység egy és ugyanazon a tudományos technikai fokon (476). A következtetés pedig így szól: „A törvény útjában áll annak, hogy a termékek mennyiségét «tetszés szerinti mértékben» növeljék" (519)! Dehát miből következik az, hogy a német mezőgazdaságot *nem lehetne* a következő „tudományos-technikai fokra" *emelni*, ha nem akadályozná ezt a földmagántulajdon, ha nem akadályozná a túl magas földjáradék, ha nem akadályozná a mezőgazdasági munkás jogfosztottsága, elnyomott és nyomorúságos helyzete, ha nem akadályoznák a junkerek barbár középkori kiváltságai??

A burzsoázia apologétája természetesen igyekszik figyelmen kívül hagyni a mezőgazdaság elmaradottságának társadalmi és történelmi okait, s „a szerves természet konzervativizmusára" és „a csökkenő földhozadék tör-

vényére" hárítja a felelősséget. Apológián és bárgyúságon kívül semmi sincs ebben a hírhedt törvényben.

S David, hogy leplezze szégyenletes visszatérését a polgári közgazdaságtan régi előítéleteihez, pontosan úgy, mint Bulgakov úr, egy meghamisított Marx-idézetet tálal elénk. David a „Tőke" III. kötetének *ugyanazt az oldalát* (III. B. II. Theil, S. 277) idézi, amelyet Bulgakov úr idézett! (Lásd David könyvének 481. oldalát és Bulgakov úr fenti elemzését*.)

Az, amit Bulgakov úr *tudományos lelkiismeretességéről* mondottam, *teljes egészében* vonatkozik Davidra is. Bulgakov úr elferdítette a Marx-idézetet. David arra szorítkozott, hogy ugyanennek az idézetnek csupán első szavait idézze: „Utána kell nézni, mit mond Liebig a föld csökkenő termékenységéről egymást követő tőkebefektetések esetén" („Das Kapital", III. B. II. Theil, S. 277)[69]. Bulgakovhoz hasonlóan David is elferdítette Marxot, s az olvasó előtt úgy tüntette fel a dolgot, mintha ez volna Marx egyetlen útmutatása. A valóságban, ismételjük, mindenki, aki olvasta a „Tőke" III. kötetét (és a „Theorien über den Mehrwert" második kötetének második részét[70]), tudja, hogy ennek az ellenkezője igaz. Marx *nem egyszer* kimutatja, hogy a pótlólagos tőkebefektetések *csökkenő* termékenységének esetét teljesen egyenjogúnak, ugyanolyan lehetségesnek tartja, mint a pótlólagos tőkebefektetések *növekvő* termékenységének esetét.

A 481. oldalon levő jegyzetben David megígéri, hogy a jövőben megvizsgálja ennek a törvénynek a földjáradékkal való összefüggését, valamint „kritikai vizsgálatnak veti alá Marxnak azt a kísérletét, hogy a földjáradékelméletet a Malthus- és Ricardo-féle alapelvek elvetésével továbbfejlessze és kibővítse".

Előre megjósoljuk, hogy David kritikai vizsgálata a burzsoá előítéletek szajkózása lesz à la Bulgakov úr avagy à la Maszlov elvtárs.

Áttérünk David egy másik, teljesen helytelen tételének elemzésére. Apológiájának vagy statisztikai ferdítéseinek cáfolata igen hálátlan munka. Arra a kér-

* Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 113—116. old. — *Szerk.*

désre vonatkozólag, amelyre most áttérünk, néhány újabb adat áll rendelkezésünkre, amelyek lehetővé teszik, hogy a mai kispolgári elméletekkel a valóság *tényleges* képét állítsuk szembe.

XI

AZ ÁLLATTENYÉSZTÉS A KIS- ÉS A NAGYGAZDASÁGBAN

Az agrárkérdésben fellépő „kritikusok" vagy bernsteinisták a kisüzemet védelmezve, az agrárkérdéssel kapcsolatban különösen gyakran hivatkoznak a következő körülményre. A kisgazdák egy területegységen hasonlíthatatlanul több jószágot tartanak, mint a nagygazdák. A kisgazdák tehát — mondják — jobban trágyázzák a talajt. Gazdaságuk technikai szempontból magasabb színvonalon áll, mert a trágyázásnak a modern mezőgazdaságban döntő szerepe van, s a gazdaságban tartott jószágtól kapott trágya sokkalta jobb minden műtrágyánál.

E. David „Szocializmus és mezőgazdaság" című könyvében döntő jelentőséget tulajdonít ennek az érvnek (orosz ford. 326, 526, 527. old.). Külön kiemeli ezeket a szavakat: „a trágya a mezőgazdaság lelke" (308. old.), s erre az igazságra alapítja a kisüzemi mezőgazdaság védelmét. Idéz egy német statisztikát, amely kimutatja, hogy a kisgazdaságokban egy területegységen sokkal több állatot tartanak, mint a nagygazdaságokban. David meg van győződve arról, hogy ezek az adatok véglegesen az ő javára döntik el azt a kérdést, hogy a nagy- vagy a kisüzemi mezőgazdaság előnyösebb-e.

Vizsgáljuk meg közelebbről ezt az elméletet és a mezőgazdaság trágyalelkét.

Davidnak és a burzsoá közgazdászok köréből kikerülő nagyszámú hívének fő érve statisztikai érv. A különböző nagyságú gazdaságok (egy területegységre jutó) jószágának számát hasonlítják össze. Közben hallgatólagosan feltételezik, hogy egynemű mennyiségek kerülnek összehasonlításra, vagyis, hogy egy meghatározott állatfajta azonos mennyisége a kis- és a nagygazdaságokban, hogy úgy mond-

juk, egyenlő mezőgazdasági értéket képvisel. Feltételezik, hogy azonos számú állat azonos mennyiségű trágyát ad, hogy a jószág a nagyüzemi és a kisüzemi gazdaságokban többé-kevésbbé azonos minőségű stb.

Nyilvánvaló, hogy a vizsgált érv bizonyító ereje teljes egészében ennek a szokásos hallgatólagos feltevésnek helyességétől függ. Helyes-e ez a tétel? Ha az összefoglaló statisztika üres és hozzávetőleges adatairól áttérünk a kis- és nagyüzemi mezőgazdasági termelés egésze társadalmi és gazdasági feltételeinek elemzésére, nyomban látni fogjuk, hogy ez a tétel bebizonyítottnak tekinti azt, amit éppen bizonyítani kell. A marxizmus azt állítja, hogy a kisüzemben az állattartás feltételei (továbbá, mint láttuk, a föld gondozásának és a dolgozó földműves megélhetésének feltételei is) *rosszabbak*, mint a nagygazdaságban. A polgári közgazdaságtan és ennek nyomán a bernsteinisták az ellenkezőjét állítják, mégpedig azt, hogy a kisgazda *szorgalma* folytán az állattartás feltételei sokkal jobbak a kisgazdaságban, mint a nagygazdaságban. Ahhoz, hogy olyan statisztikai adatokat találjunk, amelyek fényt derítenek *erre* a kérdésre, egészen más statisztikára van szükség, mint az, amellyel David operál. Nem a különböző méretű gazdaságok jószágállománya mennyiségének, hanem a minőségének statisztikai tanulmányozására van szükség. A német közgazdasági irodalomban van ilyen tanulmány, sőt talán nem is egy. S igen jellemző, hogy David, aki az elképzelhető legkülönbözőbb agronómiai művekből származó és a szóbanforgó kérdéshez egyáltalán nem tartozó idézetek tömegével tüzdelte tele könyvét, mélyen hallgat éppen azokról az irodalmi kísérletekről, amelyek arra irányulnak, hogy részletes kutatások alapján feltárják a kisüzemi és nagyüzemi gazdaság belső feltételeit. Az egyik ilyen művet, amelyet David méltatlanul mellőz, ismertetjük az olvasóval.

Drechsler, az ismert német mezőgazdasági író közzétette egy monografikus „mezőgazdasági statisztikai vizsgálat" eredményeit, amelyről joggal megállapította, hogy „eredményeinek pontosságát tekintve párját ritkítja". Hannover tartományban 25 települést (22 falut és 3 földesúri gazdaságot) tanulmányoztak, s minden egyes gaz-

daságban nemcsak a föld nagyságára és az állatok számára, hanem *a jószág minőségére vonatkozólag is* külön-külön gyűjtöttek adatokat. A jószág minőségének meghatározására különösen pontos módszert alkalmaztak: megállapították minden egyes állat *élősúlyát* kilogrammban*, „az egyes állatoknak szakemberek által végzett lehető legpontosabb felbecsülése alapján". Ilymódon a különböző nagyságú gazdaságokban tartott összes állatfajták élősúlyára vonatkozólag kaptak adatokat. Emellett a vizsgálatot megismételték: az elsőt 1875-ben, a másodikat 1884-ben végezték. Az adatokat Drechsler feldolgozatlanul tette közzé**, úgy hogy külön vette mind a három földesúri birtokot és három csoportra osztotta a falvakat, az egyes falvak parasztgazdaságait pedig a föld nagysága szerint hét csoportra osztotta (50 *ha*-on felüliek, 25—50, 12,5—25, 7,5—12;5, 2,5—7,5, 1,25—2,5 *ha*-osak és 1,25 *ha*-on aluliak). Ha figyelembe vesszük, hogy Drechsler adatai 11 különböző állatfajtára vonatkoznak, az olvasó előtt világossá válik, mennyire bonyolultak ezek a táblázatok. Ahhoz, hogy általános és alapvető következtetések levonására alkalmas összesített adatokat kapjunk, az *összes* gazdaságokat *öt* főcsoportra osztjuk: a) nagybirtokokra; b) 25 *ha*-nál nagyobb; c) 7,5—25 *ha*-os; d) 2,5—7,5 *ha*-os és e) 2,5 *ha*-nál kisebb parasztgazdaságokra.

Ezekben a csoportokban a gazdaságok száma és

---

* David nagyon jól ismeri a mezőgazdászoknak azt az eljárását, hogy megállapítják az egyes állatok élősúlyát. A 367. oldalon részletesen elmondja, mennyi az élősúlya a *különböző fajtájú* hízó, tejelő és igavonó marháknak. Ezeket az adatokat a mezőgazdászok munkáiból másolja. Eszébe sem jut, hogy általában a közgazdászoknak, s különösen a szocialistáknak nem az a fontos, milyen különbség van az egyes jószágfajták között, hanem *az*, hogy milyen különbség van *az állattartás feltételei között* a kisüzemi és a nagyüzemi gazdaságban, a „paraszti" és a tőkés gazdaságban.

** 1875-re vonatkozólag a „Schriften des Vereins für Sozialpolitik"-ban, Band XXIV. S. 112 („Bäuerliche Zustände", B. III), 1884-re vonatkozólag pedig a „Thiel's landwirtschaftliche Jahrbücher"-ben, Band XV (1886) („A Szociálpolitikai Egyesület kiadványai". XXIV. köt. 112. old. („A parasztok helyzete". III. köt.), és 1884-ben „Thiel mezőgazdasági évkönyvei". XV. köt. (1886). — *Szerk.*).

földjük nagysága 1875-ben, illetőleg 1884-ben a következő volt:

	1875-ben			1884-ben		
	A gazdaságok száma	Földjük nagysága	Földjük nagysága gazdaságonként	A gazdaságok száma	Földjük nagysága	Földjük nagysága gazdaságonként
	(hektárokban = *ha*)					
a) Földesúri birtokok ..	3	689	229	3	766	255
b) 25 *ha*-os, illetve nagyobb gazdaságok ..	51	1 949	38	58	2 449	42
c) 7,5—25 *ha*-os gazdaságok	274	3 540	13	248	3 135	12
d) 2,5—7,5 *ha*-os gazdaságok	442	1 895	4,3	407	1 774	4,3
e) 2,5 *ha*-os, illetve kisebb gazdaságok	1 449	1 279	0,88	1 109	1 027	0,92
Összesen.....	2 219	9 352	4,2	1 825	9 151	5,0

Ezeknek a számoknak a megvilágítása céljából térjünk ki mindenekelőtt a különböző nagyságú gazdaságok gazdasági típusára. Drechslernek az a véleménye, hogy egyetlen 7,5 *ha*-os vagy ennél nagyobb gazdaság sem lehet meg bérmunka nélkül. Eszerint akkor (1875-ben) 325 olyan parasztgazdaság volt, amely munkásokat alkalmazott. Minden olyan gazdának, akinek 2,5 *ha*-nál kevesebb a földje, magának kell elszegődnie. Drechsler számítása szerint a 2,5-től 7,5 *ha*-ig terjedő gazdaságok (átlagos nagyság = = 4,3 *ha*) felének nincs szüksége bérmunkára, másik felének pedig bérmunkásokat kell szolgáltatnia. A parasztgazdaságok közül tehát összesen 325 gazdaság tőkés gazdaság, 221 gazdaság „saját munkán alapuló" kisgazdaság (mint a mi narodnyikjaink mondanák), amely nem alkalmaz és nem is szolgáltat bérmunkást, 1 670 gazdaság pedig félproletár, bérmunkásokat szolgáltató gazdaság.

Sajnos Drechsler csoportosítása eltér az általános német statisztika csoportosításától, amely az 5—20 *ha*-os

gazdákat tekinti középparasztoknak. Mindamellett kétségtelen tény, hogy e középparasztok többsége nem lehet meg bérmunkások nélkül. A „közép"-parasztok Németországban — kistőkések. Az olyan parasztok viszont, akik nem szegődtetnek munkást és maguk sem szegődnek el, elenyésző kisebbségben vannak: 2 216-ból 221, vagyis egytizedük.

Az általunk vizsgált gazdaságcsoportok gazdasági típusukat tekintve a következőképpen jellemezhetők: a) tőkés nagygazdaságok; b) tőkés középgazdaságok („Grossbauer"-ek); c) tőkés kisgazdaságok; d) kisparaszti gazdaságok és e) félproletár gazdaságok.

A gazdaságok száma és együttes földterületük 1875-től 1884-ig csökkent. Ez a csökkenés főleg a kisgazdaságokat érinti: a 2,5 *ha*-on aluli gazdaságok száma 1 449-ről 1 109-re, vagyis 340-nel, csaknem egynegyedével csökkent. Ezzel szemben a legnagyobb (25 *ha*-on felüli) gazdaságok száma 54-ről 61-re, földjük pedig 2 638 *ha*-ról 3 215 *ha*-ra, vagyis 577 *ha*-ral növekedett. E vidék gazdálkodásának általános javulása és kultúrájának emelkedése, amely olyan nagy lelkesedéssel tölti el Drechslert, tehát azt jelenti, hogy a mezőgazdaság *mind kevesebb* tulajdonos kezében összpontosul. A „haladás" 2 219 gazda közül csaknem 400-at szorított ki a mezőgazdaságból (1884-ben már csak 1 825 volt), s a megmaradottak kezében levő föld mennyisége átlagosan 4,2 *ha*-ról 5 *ha*-ra nőtt. Az egyik vidéken a kapitalizmus koncentrálja a mezőgazdaság adott ágát és számos kisgazdát a proletariátus sorába taszít. Másutt a piacra termelő mezőgazdaság számos új kisgazdaságot hoz létre (például tejgazdaságot a városkörnyéki falvakban és egész országokban, amelyek külföldre szállítják termékeiket, mint Dánia). Ismét más vidékeken a középgazdaságok elaprózódása növeli a kisgazdaságok számát. Az összefoglaló statisztika elleplezi mindezeket a folyamatokat, amelyeknek a tanulmányozásához pontos kutatások szükségesek.

A mezőgazdaság fejlődése az ismertetett vidéken különösen az állattenyésztés javulásában jutott kifejezésre. Ugyanakkor a jószág együttes száma csökkent. 1875-ben (szarvasmarhára átszámítva) 7 208 állat volt,

1884-ben pedig 6 993. Az összefoglaló statisztika szempontjából az állatállománynak ez a csökkenése az állattenyésztés hanyatlásának jele volna. Valójában azonban javult az állatok minősége, s ha nem az állatok számát, hanem együttes „élősúlyukat" nézzük, az 1875. évi 2 556 872 kg-mal szemben 1884-ben 2 696 107 kg-ot kapunk.

Az állattenyésztés tőkés fejlődése nemcsak, sőt olykor nem is annyira a mennyiség növekedésében mutatkozik meg, mint inkább a minőség javulásában, a rosszabb minőségű állatoknak jobb minőségűekkel való felcserélésében, a takarmány növelésében stb.

Az egy gazdaságra jutó jószág átlagos száma:

	1875-ben			1884-ben		
	Szarvasmarha	Sertés, juh, kecske stb.	Összesen	Szarvasmarha	Sertés, juh, kecske stb.	Összesen
	(szarvasmarhára átszámítva)					
a) Földesúri birtokok ..	105	69	174	110	41	151
b) 25 *ha*-os, illetve nagyobb gazdaságok ..	13,2	11,0	24,2	13,7	10,5	24,2
c) 7,5—25 *ha*-os gazdaságok	5,4	3,8	9,2	4,9	4,2	9,1
d) 2,5—7,5 *ha*-os gazdaságok	2,2	1,4	3,6	2,2	1,8	4,0
e) 2,5 *ha*-os, illetve kisebb gazdaságok	0,3	0,6	0,9	0,4	0,7	1,1
Átlag ...	1,7	1,5	3,2	2,0	1,8	3,8

A legnagyobb gazdaságokban csökkent az állatállomány száma. A legkisebbekben növekedett, mégpedig annál gyorsabban, minél kisebb a gazdaság. Tehát a kisüzem fejlődik és a nagyüzem hanyatlik? vagyis beigazolódik David elmélete?

Csak az állatok *átlagos súlyának* adatait kell szemügyre vennünk, s nyomban szertefoszlik ez a tévhit.

	Az állatok átlagos súlya (kilogrammban)					
	1875-ben			1884-ben		
	Szarvasmarha	Sertés, juh, kecske stb.*	Összesen	Szarvasmarha	Sertés, juh, kecske stb.	Összesen
a) Földesúri birtokok ..	562	499	537	617	624	619
b) 25 *ha*-os, illetve nagyobb gazdaságok ..	439	300	376	486	349	427
c) 7,5—25 *ha*-os gazdaságok	409	281	356	432	322	382
d) 2,5—7,5 *ha*-os gazdaságok	379	270	337	404	287	352
e) 2,5 *ha*-os, illetve kisebb gazdaságok	350	243	280	373	261	301
Átlag ...	412	256	354	446	316	385

Ezekből a számadatokból először is az a következtetés adódik, hogy minél nagyobb a gazdaság, annál jobb a jószág minősége. Ebben a tekintetben a tőkés gazdaságok és a kisparaszti vagy a félproletár gazdaságok közt óriási a különbség. 1884-ben például ez a különbség a legnagyobb és a legkisebb gazdaságok állatállománya között meghaladja a *száz százalékot:* egy átlagállat átlagos súlya a tőkés nagygazdaságokban 619 kg, a félproletár gazdaságokban pedig 301 kg, vagyis kevesebb mint a fele! Ennek alapján megítélhetjük, milyen felületesen gondolkodik David és a vele egy nézetet vallók, amikor feltételezik, hogy a nagy- és a kisgazdaságban egyforma a jószág minősége.

Fentebb már rámutattunk arra, hogy az állattartás általában rosszabb a kisgazdaságban. Most ténybeli adataink vannak, amelyek ezt megerősítik. Az állatok élősúlyára vonatkozó adatok egészen pontos képet nyújtanak az állattartás *valamennyi* feltételéről: a takarmányról, az istállókról, a munkáról, az állatok gondozásáról, — mindezt úgyszólván összegezik azok az eredmények, amelyeket

* Az e csoportba tartozó jószágot a szokásos normák szerint számították át szarvasmarhára. Egy évre a 11 jószágfajta közül egyre vonatkozólag hozzávetőlegesen megállapították az állatok számát: az adatok csak a súlyra vonatkoznak, nem pedig az állatok számára.

Drechsler monográfiájában statisztikai adatokban fejezett ki. Kiderül, hogy hiába a kisparaszt minden „iparkodása" az állatok gondozása terén, — ez az iparkodás, melyet oly lelkesen magasztal — a mi V. V.[71] urunk és a német David —, még csak megközelítőleg sem tudja kiegyensúlyozni a mégegyszer olyan jóminőségű terméket adó nagyüzem előnyeit. A kapitalizmus örökös vesződésre, hasztalan munkaerőpazarlásra kárhoztatja a kisparasztot, mivel kellő eszközök, elegendő takarmány hiányában, rossz minőségű jószággal, rossz istállókkal stb. az állatok leggondosabb ellátása is hasztalan munkaerőpazarlás. A polgári közgazdaságtan értékelése nem azt helyezi előtérbe, hogy a parasztot ilymódon tönkreteszi és leigázza a kapitalizmus, hanem a dolgozó (a legsúlyosabb kizsákmányolás viszonyai között *a tőkének* dolgozó) paraszt „iparkodását".

Az idézett adatokból másodiknak az a következtetés adódik, hogy a jószág minősége az említett évtized folyamán átlagosan javult, mégpedig a gazdaságok valamennyi csoportjában. De ennek az általános javulásnak eredményeképpen az állattenyésztés feltételeinek különbsége a nagy- és a kisgazdaságban nem jelentéktelenebb, hanem *még jelentősebb* lett. Az általános javulás nem csökkentette a nagy- és a kisgazdaságok közötti különbséget, hanem tovább mélyítette a köztük levő szakadékot, mivel a nagygazdaságban nagyobb volt ez a javulás, mint a kisgazdaságban. Nézzük meg, mennyi volt egy állat átlagos súlya csoportok szerint 1875-ben, illetőleg 1884-ben:

	Egy átlagállat átlagos súlya kg-ban		Növekedés kg-ban	Növekedés százalékban
	1875	1884		
a) Földesúri birtokok	537	619	+82	+15,2
b) 25 *ha*-os, illetve nagyobb gazdaságok	376	427	+51	+13,6
c) 7,5—25 *ha*-os gazdaságok	356	382	+26	+ 7,3
d) 2,5—7,5 " "	337	352	+15	+ 4,4
e) 2,5 *ha*-os, illetve kisebb gazdaságok	280	301	+21	+ 7,5
Átlag ...	354	385	+31	+ 8,7

Legnagyobb a javulás a tőkés nagygazdaságokban, majd a tőkés középgazdaságokban; egészen elenyésző a kisparaszti gazdaságokban és nagyon jelentéktelen a többiben. Drechsler, mint a mezőgazdasági üzemtan kérdéseivel foglalkozó mezőgazdászok túlnyomó többsége, csupán a dolog technikai oldalát vette észre. Az 1875-ös és az 1884-es adatok összehasonlításából levont ötödik következtetésében ezt mondja: „Az állattenyésztés terén igen jelentős előrehaladás állapítható meg*: az állatállomány mennyiségi csökkenése és minőségi javulása; az állatok átlagos élősúlya lényegesen növekedett a falvak mindhárom csoportjában**. Ez azt jelenti, hogy az állattenyésztésben, az állatok takarmányozásában és gondozásában *többé-kevésbbé mindenütt* (ziemlich allgemein) lényeges javulás következett be."

Az általunk kiemelt szavak — a „többé-kevésbbé mindenütt" — éppen arról tanúskodnak, hogy a szerző nem veszi figyelembe a kérdés társadalmi és gazdasági oldalát: a „többé" a nagygazdaságokra, a „kevésbbé" a kisgazdaságokra vonatkozik. Drechsler ezt nem vette észre, mert csak a falvak csoportjaira, nem pedig a különböző típusú gazdaságok csoportjaira vonatkozó adatokkal törődött.

Térjünk át most az igásállatokra vonatkozó adatokra, amelyek megvilágítják a szó szoros értelmében vett mezőgazdasági üzemek feltételeit. Az igásállatok számszerint a következőképpen oszlanak meg a vizsgált gazdaságok között:

---

* Drechsler itt az igásállatok (az úgynevezett Nutzvieh) kivételével valamennyi állatról beszél. Mi alább külön közöljük az igásállatokra vonatkozó adatokat. Az általános következtetés ugyanaz marad, akármelyik jószágfajtát vagy jószágcsoportot vesszük is alapul.

** Drechsler a 22 falut földrajzi fekvésük és más gazdasági feltételek alapján három csoportra osztja. Mi csak az összesített adatokat idéztük, hogy ne zsúfoljuk tele a cikket számokkal. A következtetések, a falvak bármely csoportját vesszük is alapul, nem változnak.

	Igásállatok átlagos száma gazdaságonként	
	1875	1884
a) Földesúri birtokok	27	44
b) 25 *ha*-os, illetve nagyobb gazdaságok	4,7	5,5
c) 7,5—25 *ha*-os gazdaságok	2,1	2,4
d) 2,5—7,5 « «	1,3	1,5
e) 2,5 *ha*-os, illetve kisebb gazdaságok	0,07	0,16
Átlag ...	0,7	1,0

A félproletár gazdaságok (a 2,5 *ha*-on aluliak — 1884-ben 1 825 közül 1 109 volt ilyen gazdaság) óriási többségének tehát egyáltalán nincs igásállata. Ezeket a gazdaságokat nem is tekinthetjük a szó valódi értelmében vett mezőgazdasági üzemeknek. Mindenesetre az igásállatok használatának feltételei alapján nem hasonlíthatunk össze a nagygazdaságokkal olyan gazdaságokat, amelyeknek 93%-a illetve 84%-a egyáltalán nem használ igásállatokat. Ha azonban a tőkés nagygazdaságokat és a kisparaszti gazdaságokat hasonlítjuk össze ebből a szempontból, azt látjuk, hogy az előbbiekben (*a* csoport) 132 igásállat jut 766 *ha* földre, az utóbbiakban (*d* csoport) 632 db 1 774 *ha*-ra (1884-ben), vagyis az előbbiekben hozzávetőlegesen minden *hat ha*-ra, az utóbbiakban minden *három ha*-ra jut 1 igásállat. Világos, hogy a kisgazdaságok *kétszer annyit* költenek az igásállatok tartására. A kisüzem magával vonja a gazdaság technikai eszközeinek szétforgácsolódását és e szétforgácsolódás következtében a munkaerőpazarlást.

Ennek a szétforgácsolódásnak részben az az oka, hogy a kisgazdaságoknak *rosszabb minőségű* igásállatok használatához, mégpedig a teheneknek igásállatokként való felhasználásához kell folyamodniok. Az *igás*állatok számához viszonyítva a tehenek részaránya a következő volt:

	1875	1884
a) Földesúri birtokok	—	—
b) 25 *ha*-os, illetve nagyobb gazdaságok	—	2,5%
c) 7,5—25 *ha*-os gazdaságok	6,3%	11,4%
d) 2,5—7,5 « «	60,7%	64,9%
e) 2,5 *ha*-os, illetve kisebb gazdaságok	67,7%	77,9%
Átlag	27,0%	33,4%

Világosan látható ebből, hogy a mezei munkára használt tehenek száma növekszik, és hogy a félproletár és a kisparaszti gazdaságok fő igásállata a tehén. David hajlik arra, hogy ezt haladásnak tekintse, — éppen úgy, mint a teljesen polgári álláspontot álló Drechsler, aki azt írja következtetéseiben: „Számos kisgazdaság áttért a tehenek igásállatokként való felhasználására, mert ez *célszerűbb számukra.*" Azért „célszerűbb" ez a kisgazdáknak, mert *olcsóbb.* S azért olcsóbb, mert a jobb igásállatot rosszabbal helyettesítik. A kisparasztok gyarapodása, amely a Drechslereket és Davidokat úgy fellelkesíti, éppen olyan, mint az eltűnőben levő kézitakácsok gyarapodása, akik egyre rosszabb anyagoknak, a gyári termelés hulladékainak a felhasználására térnek át.

Az igástehenek átlagos súlya 1884-ben 381 kg volt*, az igáslovaké 482 kg, az igavonó ökröké pedig 553 kg. Ez utóbbi igásállatfajta — amely a legerősebb — 1884-ben a tőkés nagygazdaságok egész igásállatállományának több mint a felét tette ki; a tőkés közép- és kisgazdaságokénak körülbelül egynegyedét; a kisparasztokénak kevesebb mint egyötödét és a félproletár gazdaságokban kevesebb mint egytizedét. Tehát minél nagyobb a gazdaság,

* A mezei munkára nem használt tehenek átlagos súlya — 421 kg.

annál jobb az igásállatok minősége. Egy igásállat átlagos súlya a következőképpen alakul:

	1875	1884
a) Földesúri birtokok	554	598
b) 25 *ha*-os, illetve nagyobb gazdaságok	542	537
c) 7,5—25 *ha*-os gazdaságok	488	482
d) 2,5—7,5 « «	404	409
e) 2,5 *ha*-os, illetve kisebb gazdaságok	377	378
Átlag	464	460

Vagyis az igásállatok nagyjában és egészében *leromlottak*. Valójában a tőkés nagygazdaságokban jelentős javulást, minden más gazdaságcsoportban pangást vagy rosszabbodást tapasztalunk. A nagy- és a kisgazdaságok közti különbség 1875-től 1884-ig az igásállatok minősége tekintetében is *nagyobb lett*. Általános jelenség Németországban, hogy a kisgazdaságok mindinkább áttérnek a teheneknek igásállatokként való használatára*. A mi adataink is okmányszerű pontossággal bizonyítják, hogy ez az átmenet a mezőgazdasági termelés feltételeinek rosszabbodását, a parasztság nyomorának fokozódását jelenti.

A Drechsler monográfiájában található adatok áttekintését azzal fejezzük be, hogy közlünk még egy számítást az egy területegységre jutó állatok számára és súlyára vonatkozólag, vagyis azt a számítást, amelyet David a német mezőgazdasági statisztika általános adatai alapján állított össze:

* Lásd erről fentebb, a VIII. fejezetet: „A német mezőgazdasági statisztika általános adatai". (Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 195—207. old. — *Szerk.)*

	1 *ha* földre jut			
	Állatok száma (szarvasmarhára átszámítva)		Állatok kg-ban	
	1875	1884	1875	1884
a) Földesúri birtokok	0,77	0,59	408	367
b) 25 *ha*-os, illetve nagyobb gazdaságok	0,63	0,57	238	244
c) 7,5—25 *ha*-os gazdaságok ...	0,71	0,72	254	277
d) 2,5—7,5 « « ...	0,85	0,94	288	328
e) 2,5 *ha*-os, illetve kisebb gazdaságok	1,02	1,18	286	355
Átlag ...	0,77	0,76	273	294

David az egy hektár földre jutó állatok számának adataira szorítkozik. A mi példánkban, mint az egész német mezőgazdaságban, ezek az adatok azt mutatják, hogy a nagygazdaságokban *csökkent* az egy területegységre jutó állatok száma. 1884-ben például a félproletár gazdaságokban pontosan mégegyszer annyi állat jut 1 *ha*-ra, mint a tőkés nagygazdaságokban (1,18 0,59-dal szemben). De most már tudjuk, hogy az ilyen számításban össze nem hasonlítható dolgokat hasonlítanak össze. A gazdaságok egymáshoz való valóságos viszonyát a jószág súlyára vonatkozó adatok mutatják meg: a nagyüzem ebben a tekintetben is jobb helyzetben van, mert a súlyt véve alapul, területegységenként a *legtöbb* állattal, tehát a *legtöbb* trágyával rendelkezik. Ilymódon Davidnak az a következtetése, hogy a kisgazdaságok nagyjában és egészében jobban el vannak látva trágyával, szöges ellentétben áll a valósággal. És emellett figyelembe kell vennünk, hogy a mi adataink először is nem vonatkoznak a műtrágyára, amelyet csak a jómódú gazdák tudnak megvásárolni, másodszor pedig az állatok számának súlyszerinti összehasonlítása egyenlőnek veszi a szarvasmarhát a sertéssel, juhval, kecskével, egyenlőnek veszi például a 45 625 kg-ot — 68 állat súlyát a nagygazdaságban, és a 45 097 kilogrammot — 1 786 *kecske* súlyát a kisgazdaságokban (1884). Valójában

a nagygazdaságok fölénye istállótrágyával való ellátottság tekintetében jelentékenyebb, mint amilyennek a mi számadataink feltüntetik*.

Végeredményben David azzal a szólammal, hogy „a trágya a mezőgazdaság lelke", megkerülte a speciálisan állattenyésztő gazdaság társadalmi és gazdasági viszonyait és teljesen elferdített formában mutatta be a dolgot.

A tőkés mezőgazdaságban a nagyüzem óriási fölényben van a kisüzemmel szemben általában az állatok, különösen pedig az igásjószág minősége, az állattartásnak, a jószág javításának és trágyázásra való felhasználásának feltételei tekintetében.

XII

MILYEN AZ „ESZMÉNYI ORSZÁG" A MARXIZMUSNAK AZ AGRÁRKÉRDÉSBEN FELLÉPŐ ELLENFELEI SZERINT?**

Dánia agrárviszonyai és agrárrendszere különösen érdekesek a közgazdász számára. Láttuk már***, mennyire kiaknázza E. David, a revizionizmus fő képviselője az agrárkérdéssel foglalkozó modern irodalomban, a dán mezőgazdasági szövetkezetek és a dán (állítólag) „kisparaszti" kultúra példáját. Heinrich Pudor, akinek munkáját E. David felhasználja, „a mezőgazdasági szövetkeze-

* Emlékeztetünk Klawkinak fentebb (a VI. fejezetben) (lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 171. old. — *Szerk.*) idézett megjegyzéseire: „a trágyatermelés rosszabb a kisgazdáknál, mert gabonájuk szalmája rövidebb, s a szalma nagyobb részét a jószág takarmányozására fordítják (tehát ismét csak rosszabb minőségű a takarmány) és a jószág almozására kevesebb szalmát használnak."

** Ez a cikk egy fejezet (a XII. fejezet) a szerzőnek „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»" c. munkájából; ez a fejezet beletartozik „Az agrárkérdés" c. nemrégiben kiadott könyvének 1. részébe (Szentpétervár 1908). Ez a fejezet csupán azért nem került be az említett könyvbe, mert valamilyen véletlen folytán későn érkezett meg. Ennek megfelelően a most megjelenő részlet minden utalása erre a munkára vonatkozik.

*** *Vl. Iljin.* „Az agrárkérdés". I. rész. „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»" c. cikk X. és XI. fejezete. (Lásd ebben a kötetben 171—196. old. — *Szerk.*)

tek eszményi országának"* nevezi Dániát. Nálunk, Oroszországban, a liberális és narodnyik nézetek képviselői a marxizmussal szemben nem kevésbbé gyakran játsszák ki „ütőkártyaként" Dániát a mezőgazdasági kisüzem életrevalóságáról szóló elmélet érdekében, — elég, ha a liberális Gercenstejnnek az I. dumában és a narodnyik Karavajevnek a II. dumában mondott beszédére utalunk.

Más európai országokhoz képest Dániában valóban sokkal elterjedtebbek a „kisparaszti" gazdaságok és virágzik a mezőgazdaság, mert Dánia mezőgazdasága alkalmazkodni tudott a piac új követelményeihez és feltételeihez. Ha lehetséges a mezőgazdasági kisüzem „virágzása" árutermelő országokban, akkor természetesen az összes európai országok közül Dánia van a legjobb helyzetben ebből a szempontból. Ezért Dánia agrárrendszerének alapos megismerése kétszeresen érdekes. Egy egész ország példáján látjuk, milyen módszereket alkalmaz a revizionizmus az agrárkérdésben, és valójában melyek az alapvető sajátosságai az „eszményi" kapitalista ország tőkés agrárviszonyainak.

A dán mezőgazdasági statisztika más európai országok statisztikájának mintájára van megszervezve. Némely vonatkozásban azonban részletesebb tájékoztatással és jobban feldolgozott számadatokkal szolgál, ami lehetővé teszi, hogy a kérdés olyan oldalait is számbavegyük, amelyek rendszerint homályban maradnak. Kezdjük a gazdaságok földterület szerinti megoszlására vonatkozó általános adatokkal. A Dániában szokásos földmértéket — a „hartkornt" átszámítjuk hektárra *(ha)*, mégpedig — a dán mezőgazdasági statisztika útmutatásai alapján — 10 hektárt véve 1 hartkornnak**.

A dán mezőgazdasági statisztika a gazdaságok megoszlása tekintetében 1873-ra, 1885-re és 1895-re vonatkozó

* *Dr. Heinrich Pudor.* „Das Landwirtschaftliche Genossenschaftswesen im Auslande", I. B. Lpz. 1904, S. V („A mezőgazdasági szövetkezetek külföldön". I. köt. Lipcse 1904. V. old. — *Szerk.*). Pudor — a marxizmus esküdt ellensége.

** „Danmarks Statistik. Statistik Aarbog" 8-de aargang, 1903, p. 31 („Dánia statisztikája. Statisztikai Évkönyv". 8. évf. 1903. 31. old. — *Szerk.*), jegyzet. Az alább idézett adatok kivétel nélkül a tulajdonképpeni Dániára vonatkoznak, vagyis Bornholm szigete nélkül.

	1873				1885				1895			
	Gazdaságok száma	%	Földjük *ha*-ban	%	Gazdaságok száma	%	Földjük *ha*-ban	%	Gazdaságok száma	%	Földjük *ha*-ban	%
Földnélküliek ...	31 253	13,3	—	—	35 329	13,6	—	—	32 946	12,4	—	—
2,5 *ha*-ig	65 490	27,9	54 340	1,5	82 487	31,8	62 260	1,7	92 656	34,8	63 490	1,8
2,5—10 *ha*.....	65 672	27,9	333 760	9,1	67 773	26,2	345 060	9,5	66 491	25,0	341 020	9,4
10—40 «	41 671	17,7	928 310	25,5	43 740	16,9	966 850	26,5	44 557	16,8	981 070	26,8
40—120 «	29 288	12,5	1 809 590	49,6	27 938	10,8	1 722 820	47,1	27 301	10,3	1 691 950	46,4
120, illetve több *ha*	1 856	0,7	522 410	14,3	1 953	0,7	551 530	15,2	2 031	0,7	568 220	15,6
Összesen...	235 230	100,0	3 648 410	100,0	259 220	100,0	3 648 520	100,0	265 982	100,0	3 645 750	100,0

adatokat közöl, s 11 csoportra osztja a gazdaságokat: földnélküliek, 0,3 *ha*-on alul (pontosabban $^1/_{32}$ hartkornon alul), 0,3—2,5 *ha*, 2,5—10 *ha*, 10—20, 20—40, 40—80, 80—120, 120—200, 200—300 és 300 *ha*-on felül. Hogy ne forgácsoljuk szét túlságosan az olvasó figyelmét, ezeket a csoportokat 6 nagyobb csoportba vonjuk össze. [Lásd 198. old. — *Szerk.*]

Ezekből az adatokból mindenekelőtt az az alapvető következtetés adódik, amelyet a polgári közgazdaságtan és a nyomában haladó revizionisták minduntalan szem elől tévesztenek. Ez az a következtetés, hogy Dániában a föld legnagyobb része tőkés módon gazdálkodó földművelők kezében van. Kétségtelen, hogy nemcsak a 120 *ha*-nyi vagy ennél több földdel rendelkező gazdák alkalmaznak bérmunkát, hanem azok is, akiknek 40 *ha*-nyi, illetve ennél nagyobb földjük van. Ez a két felső csoport 1895-ben a gazdaságoknak mindössze 11%-át tette ki, de a földnek 62%-a, vagyis több mint háromötöde volt a kezükben. A dán mezőgazdaság alapja a *tőkés* nagy- és középgazdaság. Amikor a tőke különféle diplomás és nem diplomás ideológusai „parasztországról" és „kisüzemi gazdálkodásról" beszélnek — ez nem egyéb burzsoá apológiánál, a tények elferdítésénél.

Emellett meg kell jegyeznünk, hogy Dániában, mint más olyan európai országokban, amelyekben teljesen kialakult a tőkés mezőgazdaság, a felsőbb, tőkés csoportok hányada a nemzetgazdaság egészében az idők folyamán igen keveset változik. 1873-ban a 13,2%-ot kitevő tőkés gazdaságok kezében volt az egész föld 63,9%-a; 1885-ben a 11,5%-nyi tőkés gazdaságok kezében a föld 62,3%-a. A nagyüzemi mezőgazdaságnak ezt a stabilitását mindig szem előtt kell tartanunk, amikor a különböző évekre vonatkozó adatok összehasonlításáról van szó, mert az irodalomban igen gyakran megfigyelhetjük, miként kenik el az ilyen *részlet*változásokat érintő összehasonlításokkal az adott gazdasági társadalomformáció *alapvető* jellegzetességeit.

A kisgazdaságok tömege — éppúgy, mint más európai országokban — Dániában is jelentéktelen szerepet játszik a mezőgazdasági termelés egészében. A 10 *ha*-on aluli gazdaságok száma 1895-ben a gazdaságok 72,2%-át tette ki, de ezek a földnek mindössze 11,2%-ával rendelkeztek. Ez az arány alapjában véve 1885-ben és 1873-ban

is ugyanaz. A kisgazdaságok gyakran félproletárok kezében vannak — ezt a német statisztika, mint láttuk, a 2 *ha*-on aluli gazdaságok tekintetében és részben az 5 *ha*-ig terjedő gazdaságok tekintetében is kétségkívül bebizonyította. Alább a különböző gazdaságcsoportok jószágállományára vonatkozó adatok ismertetése során látni fogjuk, hogy a „kisüzemi gazdálkodás" e sokat emlegetett képviselőinek tömegénél szó sem lehet valóban önálló és valamelyest is szilárdan megalapozott földművelésről. A gazdaságok 47,2%-a, azaz csaknem a fele proletároké és félproletároké (földnélküliek és 2,5 *ha*-ig terjedő birtokkal rendelkezők); 25%-a, vagyis a gazdaságok további egynegyede (2,5—10 *ha*) szűkölködő kisparasztoké, — ez az *alapja* Dániában a mezőgazdasági kapitalizmus „virágzásának". A föld nagyságára vonatkozó adatok alapján természetesen csak a legáltalánosabb vonásokban, globálisan ítélhetünk meg egy erősen fejlett haszonállattenyésztéssel rendelkező országot. De az állattenyésztésre vonatkozó adatok, amelyeket alább tüzetesen elemzünk, mint az olvasó látni fogja, csak *megerősítik* következtetéseinket.

Most lássuk, hogyan alakult Dániában 1873-tól 1895-ig a föld megoszlása a nagy- és kisgazdaságok közt. Azonnal szemünkbe ötlik a szélső csoportoknak tipikusan kapitalista megerősödése és a középgazdaságok gyengülése. A mezőgazdasági üzemek (azaz nem számítva a földnélküli gazdaságokat) számbeli százalékarányának alakulását tekintve a 2,5 *ha*-on aluli törpegazdaságok aránya *növekszik:* 1873-ban 27,9%, 1885-ben 31,8%, 1895-ben pedig 34,8%. A továbbiakban *valamennyi* középcsoport százalékaránya *csökken*, és *csak* a legfelső csoportban, a 120 *ha*-on felüli gazdaságok csoportjában marad változatlan (0,7%). Az említett három időpontban *növekszik* a legnagyobb, 120 *ha*-on felüli gazdaságok földjének százalékaránya 14,3%-ról 15,2%-ra, majd 15,6%-ra; azután *növekszik*, de kisebb mértékben a középparaszti gazdaságok csoportjának a földje (10—40 *ha*-ig: 25,5%—26,5%—26,8%), míg az ebbe a csoportba tartozó gazdaságok száma csökken; azután rendszertelenül *növekszik* a 2,5—10 *ha*-os gazdaságok csoportjának a földje (9,1%—9,5%—9,4%), és *szakadatlanul növekszik* a törpegazdaságok cso-

portjának a földje (1,5%—1,7%—1,8%). Az eredmény: a legnagyobb és a legkisebb gazdaságok egészen nyilvánvaló növekedési tendenciája. Hogy világosabb képünk legyen erről a jelenségről, a gazdaságok átlagos nagyságát kell szemügyre vennünk csoportok és évek szerint. Erről ilyen adataink vannak:

	Gazdaságok átlagos nagysága (hektárokban)		
	1873	1885	1895
2,5 *ha*-ig terjedő gazdaságok	0,83	0,75	0,68
2,5—10 *ha*-os gazdaságok ..	5,08	5,09	5,13
10—40 « « ..	22,28	22,08	22,01
40—120 « « ..	61,00	61,66	61,97
120 *ha*-os, illetve nagyobb gazd.	281,40	282,30	279,80
Átlag ...	15,50	14,07	13,70

Látjuk ezekből az adatokból, hogy a gazdaságok nagysága a legtöbb csoportban igen állandó. Az ingadozások elenyészők: 1—2% (például 279,8—282,3 *ha*, illetőleg 22,01—22,28 *ha* stb.). *Csak* a törpegazdaságok kivételek, amelyek kétségtelenül *elaprózódnak:* az ilyen gazdaságok (2,5 *ha*-ig) átlagos nagysága 1873-tól 1885-ig 10%-kal (0,83 *ha*-ról 0,75 *ha*-ra), 1885-től 1895-ig pedig ismét ugyanennyivel csökkent. A gazdaságok száma Dániában általában nő, de ugyanakkor a földjük egész területe változatlan marad (sőt 1885 és 1895 között még némileg csökken is). Emellett a növekedés jórésze a törpegazdaságokra esik. Így például 1873-tól 1895-ig a gazdaságok száma 30 752-vel, a 2,5 *ha*-on aluli gazdaságok száma pedig 27 166-tal növekedett. Érthető, hogy ilyen körülmények között általában az összes dániai gazdaságok nagyságának csökkenése (1873-ban 15,5 *ha*, 1885-ben 14,1 *ha*, 1895-ben pedig 13,7 *ha)* valójában *kizárólag a törpe*gazdaságok *felaprózódását* jelenti.

Még szemléletesebben megmutatkozik az említett jelenség, ha kisebb csoportokra osztjuk a gazdaságokat. Dánia 1895. évi mezőgazdasági statisztikájának („Danmarks Statistik etc. Danmarks Jordbrug". 4-de Raekke,

Nr. 9, litra C*) előszavában a statisztika összeállítói a következő számítást közlik a gazdaságok számának csoportonkénti változásáról:

	Növekedés vagy csökkenés %-ban	
	1885-től 1895-ig	1873-tól 1885-ig
300 *ha*-os, illetve nagyobb gazd.	+ 4,2	+ 5,0
200—300 *ha*-os gazdaságok	0	+ 6,1
120—200 « «	+ 5,2	+ 5,1
80—120 « «	— 1,5	— 2,1
40—80 « «	— 2,4	— 5,0
20—40 « «	+ 1,0	+ 3,6
10—20 « «	+ 2,8	+ 6,5
2,5—10 « «	— 1,9	+ 3,2
0,3—2,5 « «	+ 2,1	+17,8
0—0,3 « «	+25,1	+37,9

Tehát az olyan törpegazdaságok száma növekszik, amelyek vagy valamely speciális mezőgazdasági ággal foglalkoznak, vagy *bérmunkások* „gazdaságai".

Erre a következtetésre érdemes felhívni a figyelmet, mert az apologetikus professzori „tudomány" abból, hogy az összes gazdaságok átlagos nagysága csökken, hajlandó azt a következtetést levonni, hogy a mezőgazdaságban a kisüzem legyőzi a nagyüzemet. A valóságban azt látjuk, hogy a nagyüzemi mezőgazdaság tért hódít, a gazdaságok nagysága a törpegazdaságok csoportján kívül valamennyi csoportban állandó, a törpegazdaságok viszont *elaprózódnak*. Ezt az elaprózódást a kisüzemi mezőgazdaság hanyatlásának és elszegényedésének kell tulajdonítani; a másik lehetséges magyarázatot, a szó szoros értelmében vett mezőgazdaságról az állattenyésztésre való áttérést nem fogadhatjuk el valamennyi törpegazdaságra vonatkozólag, mivel ez, mint mindjárt látni fogjuk, *minden* csoportban végbemegy. Olyan országban, mint Dánia, a gazdaság terjedelmének megítélése szempontjából sokkal fonto-

* — „Dánia statisztikája stb. Dánia mezőgazdasága". 4. sorozat, 9. sz. C betű. — *Szerk.*

sabbak az állattenyésztésre, mint a föld nagyságára vonatkozó adatok, mert egy és ugyanazon a területen különböző lehet az üzem nagysága, amikor az állattenyésztés és a tejgazdaság különösen gyorsan fejlődik.

Éppen ez a jelenség figyelhető meg tudvalevőleg Dániában. A dán mezőgazdaság „virágzása" főleg az Angliába tejtermékeket, húst, tojást stb. szállító haszonállattenyésztés gyors fellendülésével függ össze. Itt Pudornak abba az ünnepélyes kijelentésébe botlunk, hogy Dánia *„tejgazdaságának kolosszális fellendülését állattenyésztése és állattenyésztő gazdaságai decentralizációjának köszönheti"* (l. c.* 48. old., Pudor kiemelése). Nem csoda, ha Pudor, aki nézeteinek egész rendszerét tekintve vérbeli szatócs és sehogy sem tudja megérteni a tőkés ellentmondásokat, arra vetemedik, hogy így elferdítse a tényeket. De a legnagyobb mértékben jellemző, hogy minden kritika nélkül követi Pudort a kispolgár David is, akit valami félreértés folytán a szocialisták közé sorolnak!

A valóságban éppen Dánia mutatja különösen szemléltetően az állattenyésztés *koncentrációját* egy tőkés országban. Pudor csak teljes tudatlansága és a könyvecskéjében idézett statisztikai *töredékek* elferdítése következtében juthatott az ellenkező következtetésre. Pudor olyan számokat idéz — s David szolgai módon szajkózza őket —, amelyek Dánia állattenyésztő gazdaságainak jószágállományuk szerinti megoszlását tüntetik fel. Pudor szerint a *jószággal rendelkező* gazdaságok 39,85%-ának egyenként csak 1—3, további 29,12%-ának 4—9 állata van stb. Eszerint, vonja le Pudor a következtetést, a gazdaságok zöme „kisgazdaság"; „decentralizáció" van stb.

Először is Pudor *hamis* számokat idéz. Ezt meg kell jegyeznünk, mivel ez a Pudor kérkedve kijelenti, hogy munkájában megtalálható minden „legújabb" statisztikai adat, a revizionisták pedig tudatlan burzsoá firkászokra hivatkozva „cáfolják a marxizmust". Másodszor, s ez a legfontosabb, a Pudorok és a Davidok érvelési *módszerét* túlságosan gyakran utánozzák a mi kadetjaink és narodnyikjaink, s így feltétlenül foglalkoznunk kell vele. Az *ilyen*

* — loco citato — az idézett helyen. — *Szerk.*

okfejtési módszerrel múlhatatlanul arra a következtetésre kell jutni, hogy a legfejlettebb tőkés országokban „decentralizálódik" az *ipar*, hiszen *mindenütt és mindig* a kisüzemek százalékaránya a legnagyobb, a nagyüzemek hányada viszont egészen jelentéktelen. A Pudorok és a Davidok megfeledkeznek arról a „csekélységről", hogy az össztermelés túlnyomó része e kisszámú nagyüzemben összpontosul.

Dánia egész szarvasmarhaállománya az 1898 július 15-i legutóbbi összeírás szerint ténylegesen a következőképpen oszlott meg*:

	Gazdaság	%	Szarvasmarha	%
1 szarvasmarhával	18 376	10,2	18 376	1,0
2 «	27 394	15,2	54 788	3,1
3 «	22 522	12,5	67 566	3,9
4 — 5 «	27 561	15,2	121 721	7,0
6 — 9 «	26 022	14,4	188 533	10,8
10 — 14 «	20 375	11,3	242 690	13,9
15 — 29 «	30 460	16,9	615 507	35,3
30 — 49 «	5 650	3,1	202 683	11,6
50 — 99 «	1 498	0,8	99 131	5,7
100 —199 «	588	0,3	81 417	4,7
200, illetve több szarvasmarhával	195	0,1	52 385	3,0
Összesen..	180 641	100,0	1 744 797	100,0

Látjuk ebből, milyen szerepet játszik Dánia egész állattenyésztésében a nagyszámú kisgazdaság és a kisszámú nagygazdaság, s miként fest a termelés sokat emlegetett „decentralizációja" az „eszményi országban". Az 1—3 szarvasmarhával rendelkező kisgazdaságok száma 68 292, vagyis a gazdaságok 37,9%-a; ezek tulajdonában 140 730 szarvasmarha van, vagyis az egész szarvasmarhaállomány 8%-a. Csaknem ugyanennyi, 133 802, vagyis az egész állomány 7,7%-a van a 783 legnagyobb gazdaság, a gazdaságok 0,4%-a tulajdonában. Az előbbieknek átlag-

* „Danmarks Statistik. Statistik Tabelvaerk". Femte Raekke, litra C, N° 2. Kreaturholdet d. 15 juli 1898. Kobenhavn, 1901 („Dánia statisztikája. Statisztikai táblázatok". 5. sorozat, C betű, 2. sz. Az állattenyésztés 1898 július 15-én. Koppenhága 1901. — *Szerk.*).

ban valamivel több mint 2, vagyis nyilvánvalóan kevés szarvasmarhájuk van, s így csak saját táplálkozásuk rovására tudnak haszonállattenyésztést folytatni, tej- és hústermékeket eladni (emlékeztetünk az olyan ismert tényekre, hogy a vajat eladják, maguknak pedig az olcsóbb margarint vásárolják stb.). Az utóbbiaknak átlag 171 szarvasmarhájuk van. Ezek a legnagyobb tőkés gazdálkodók, a tej- és hús-„gyárosok", a technikai haladásnak és azoknak a különféle mezőgazdasági szövetkezeteknek a „vezérei", amelyekért úgy lelkesednek az „osztálybéke" kispolgári imádói.

Ha a kis- és középgazdaságokat összesítjük, arra az eredményre jutunk, hogy 121 875 gazdának, vagyis a gazdák kétharmadának (67,5%) 1—9 szarvasmarhája van. Összesen 450 984 szarvasmarha, vagyis az egész szarvasmarhaállomány egynegyede (25,8%) van tulajdonukban. Csaknem ugyanennyi, mégpedig 435 616 (25%) azoké a gazdáké, akiknek egyenként 30, illetve több szarvasmarhájuk van; ezeknek a gazdáknak száma 7 931, vagyis a gazdák 4,3%-a. Szép kis „decentralizáció".

Ha a dán statisztika fentebb idézett kis csoportjait három nagy csoportban foglaljuk össze, a következő eredményre jutunk:

	A gazdaságok száma	%	Szarvasmarha	%	Gazdaságonként átlag
Gazdaságok 1—3 szarvasmarhával	68 292	37,9	140 730	8,0	2,1
4—9 szarvasmarhával	53 583	29,6	310 254	17,8	5,8
10, illetve több szarvasmarhával	58 766	32,5	1 293 813	74,2	22,0
Összesen	180 641	100,0	1 744 797	100,0	9,7

Vagyis Dánia egész állattenyésztésének *háromnegyede* 58 766 gazdának, azaz a gazdák kevesebb mint *egyharmadának* kezében összpontosul. A gazdáknak éppen ez az egyharmada húzza a haszon oroszlánrészét a kapitalizmus „virágzásából" a dán mezőgazdaságban. Ugyanakkor tekintetbe kell vennünk azt is, hogy a jómódú parasztok-

nak és a gazdag tőkéseknek ilyen magas százalékát (32,5%, vagyis majdnem egyharmad) azzal a mesterséges számítási módszerrel kapják, amely figyelmen kívül hagyja *az összes jószággal nem rendelkező gazdákat.* A valóságban ez az arány sokkal alacsonyabb. Az 1895-ös népszámlálás szerint, mint láttuk, Dánia összes gazdálkodóinak száma 265 982 volt, az 1898 július 15-i jószágösszeírásban pedig 278 673 gazda szerepel. A gazdálkodók e tényleges számának az 58 766 jómódú és vagyonos gazdálkodó mindössze 21,1%-át, vagyis *csupán egyötöd részét* teszi ki. A földnélküli „gazdák" Dánia gazdálkodóinak 12,4%-át (1895-ben: 265 982-ből 32 946), a jószággal nem rendelkező* gazdák pedig *a dániai gazdálkodók* 35,1%-át, *vagyis több mint egyharmadát* teszik ki (1898-ban: 278 673-ból 98 032). Ennek alapján megítélhetjük, mi fán terem David úrék

Dánia földművelése és állattenyésztése

Gazdaságcsoportok	Gazdaságok száma	%	Földjük *ha*-ban	%	Ló	%
Földnélküliek	13 435	4,8	—	—	1 970	0,5
Ismeretlen nagyságú földdel	45 896	16,5	?	?	28 909	6,4
2,5 *ha*-ig	80 582	28,9	55 272	1,5	24 540	5,5
2,5—10 *ha*	63 420	22,8	323 430	8,9	54 900	12,2
10—40 *ha*	45 519	16,3	984 983	27,0	133 793	29,8
40—120 *ha*	27 620	9,9	1 692 285	46,4	168 410	37,5
120 *ha*-os, illetve nagyobb	2 201	0,8	588 318	16,2	36 807	8,1
Összesen	278 673	100,0	3 644 288	100,0	449 329	100,0

Megjegyzés. Az 1898. évi adatok a gazdaságoknak terület szerinti időközben bekövetkezett eltolódásoknak, valamint az adatgyűjtés Az egyes csoportok egymáshoz való viszonya azonban általában kívül 45 860 *ha* nem csoportosított földet is feltüntet. Az „ismeretlen részt az alsóbb csoportokhoz tartozik, amiről jószágállományuk

* Pontosabban: a szarvasmarhával nem rendelkező gazdák, mivel a dán statisztika sajnos nem tünteti fel azoknak a gazdáknak számát, akik *semmiféle* jószággal sem rendelkeznek. Ebből a sta-

„szocializmusa“, akik nem veszik észre, hogy a dán mezőgazdaság tőkés virágzása a falusi népesség *tömeges proletarizálódásán*, a „gazdálkodók“ *tömegének* a termelési eszközöktől való megfosztásán alapul.

Térjünk át most azokra az adatokra, amelyek Dánia földművelésének és állattenyésztésének egészére vonatkoznak. Az 1898 július 15-i összeírás részletes adatokkal szolgál a kisebb vagy nagyobb földdel rendelkező gazdálkodók különböző csoportjainak állatállományára vonatkozólag. Ezeknek a csoportoknak száma a dán statisztikában különösen nagy (14 csoport: földnélküliek, $^1/_{32}$ hartkornon aluliak, $^1/_{32}$—$^1/_{16}$, $^1/_{16}$—$^1/_8$, $^1/_8$—$^1/_4$, $^1/_4$—$^1/_2$, $^1/_2$—1, 1—2, 2—4, 4—8, 8—12, 12—20, 20—30, 30 hartkornon felüliek), s ezért mi az imént már elfogadott hat nagy csoportba vonjuk össze az adatokat.

az 1898 július 15-i összeírás alapján

Tehén	%	Szarvasmarha összesen	%	Juh	%	Sertés	%	Baromfi	%
3 707	0,3	4 633	0,3	8 943	0,8	8 865	0,8	220 147	2,5
28 072	2,6	42 150	2,4	42 987	4,0	42 699	3,7	780 585	8,9
66 171	6,2	88 720	5,1	99 705	9,3	94 656	8,1	1649 452	18,8
175 182	16,4	247 618	14,2	187 460	17,5	191 291	16,4	1871 242	21,4
303 244	28,5	515 832	29,6	383 950	35,7	308 863	26,4	1957 726	22,3
361 669	33,9	639 563	36,6	310 686	28,9	409 294	35,0	1998 595	22,8
129 220	12,1	206 281	11,8	40 682	3,8	112 825	9,6	289 155	3,3
1067 265	100,0	1 744 797	100,0	1 074 413	100,0	1 168 493	100,0	8 766 902	100,0

megoszlását illetően eltérnek az 1895. évi adatoktól. Ez az valamelyest megváltozott módszerének lehet a következménye. ugyanaz. Az 1895-ös összeírás a 3 645 750 *ha* csoportosított földön nagyságú földdel“rendelkező gazdaságok csoportja (1898) legnagyobbtanúskodik.

tisztikából csak az egyes állatfajták tulajdonosainak számát tudjuk meg. De kétségtelenül az egész dán állattenyésztésnek a szarvasmarha az alapja.

Ezekből az adatokból mindenekelőtt azt látjuk, milyen nagyfokú Dániában az *egész* állattenyésztés koncentrációja. A 40 *ha*-nál több földdel rendelkező tőkés nagygazdák a gazdáknak mindössze *egytized* részét (10,7%) alkotják, s ugyanakkor a földnek *több mint háromötöd* részét (62,6%) és az állatállománynak *csaknem a felét*: a lóállománynak 45,6%-át, a szarvasmarhaállománynak 48,4%-át, a juhállománynak 32,7%-át, a sertésállománynak 44,6%-át koncentrálják kezükben.

Ha ezekhez a tőkés gazdákhoz hozzáadjuk a jómódú parasztságot, vagyis a 10—40 *ha*-os földtulajdonosokat, arra az eredményre jutunk, hogy a gazdáknak valamivel több mint negyedrésze (27%) az egész föld kilenctizedét, a lóállomány háromnegyedét, a szarvasmarhaállomány négyötödét, a sertésállomány héttizedét és a baromfinak csaknem a felét tartja kezében. A „gazdálkodók" óriási tömegének, majdnem háromnegyed részének (73%) egyenként kevesebb mint 10 *ha* földje van, s ez nagyjában és egészében proletarizált és félig proletarizált tömeg, amely egészen jelentéktelen szerepet tölt be az ország földművelésében és állattenyésztésében.

Ami azután a különböző állatfajták megoszlását illeti, e tekintetben különösen a juh- és a sertéstenyésztés érdemel figyelmet. Az előbbi az állattenyésztés azon hanyatló ágai közé tartozik, amelyek ezidőszerint a piaci viszonyok, a tengerentúli országok versenye következtében a legtöbb európai országban nem hasznothajtók. A világpiaci viszonyok a juhtenyésztésnek az állattenyésztés más ágaival való felcserélését követelik. Ezzel szemben a sertéstenyésztés az európai vágóállattenyésztés különösen hasznothajtó és gyorsan fejlődő ágai közé tartozik. A statisztika azt mutatja, hogy a juhtenyésztés Dániában is hanyatlik, a sertéstenyésztés pedig igen gyorsan növekszik. 1861-től 1898-ig a juhok száma Dániában 1 700 000-ről 1 100 000-re csökkent. A szarvasmarhaállomány 1 100 000-ről 1 700 000-re emelkedett. A sertések száma 300 000-ről 1 200 000-re, vagyis csaknem négyszeresére növekedett.

Ha mármost összehasonlítjuk a juhok és a sertések

megoszlását a kis- és a nagygazdaságok között, világosan látjuk, hogy az előbbiek ragaszkodnak leginkább a régihez, ezek tudnak legkevésbbé alkalmazkodni a piac követelményeihez, csak lassan alakítják át gazdaságukat az új viszonyoknak megfelelően. A tőkés nagygazdaságok (40—120 *ha*, 120, illetve több *ha*) csökkentették a legjelentősebb mértékben a nem hasznothajtó juhtenyésztést (28,9% és 3,8% juh, míg a többi állatfajtából 33—37% és 8—12% jut rájuk). A kisgazdaságok kevésbbé alkalmazkodtak; még mindig több juhot tartanak; például a 2,5 *ha*-on aluli gazdaságokra esik a juhok 9,3%-a a többi állatfajtának pedig 6—5%-a. A sertések 8,1%-a esik rájuk, vagyis *kevesebb*, mint juhokból. A tőkéseké a sertésállomány 35%-a és 9,6%-a, vagyis náluk *magasabb* a sertések százalékaránya, mint a juhoké. A tőkés mezőgazdaság sokkal jobban tud alkalmazkodni a világpiac szükségleteihez. A parasztról azonban, Marx szavaival élve, most is azt kell mondanunk, hogy a paraszt kereskedő és iparos lesz, de nincsenek meg azok a feltételek, amelyek mellett igazi kereskedővé és iparossá válhat valaki[72]. A piac feltétlenül *megköveteli minden* gazdától, hogy alávesse magát az új viszonyoknak és gyorsan alkalmazkodjék hozzájuk. De *tőke* nélkül lehetetlen ez a gyors alkalmazkodás. A kisgazdaság ilymódon a kapitalizmus viszonyai között elkerülhetetlenül arra van kárhoztatva, hogy a legósdibb és legelmaradottabb legyen és a legkevésbbé tudjon alkalmazkodni a piachoz.

Hogy konkrétabb képet alkothassunk magunknak ennek a szűkölködő tömegnek és a maroknyi jómódú kisebbségnek tényleges gazdasági arculatáról, idézzük a különböző csoportokhoz tartozó gazdaságok földjének és állatainak átlagos mennyiségére vonatkozó adatokat. A polgári közgazdaságtan (és a revizionista urak) számára természetes dolog a tőkés ellentmondások elkenése; a szocialista politikai gazdaságtannak arra kell törekednie, hogy tisztázza, mi a különbség a gyarapodó tőkés gazdák és a szűkölködő kisgazdák között a gazdaság *típusa* és az életszínvonal tekintetében.

Gazdaságcsoportok	1 gazdaságra jut átlag						
	Föld *ha*-ban	Ló	Tehén	Szarvasmarha összesen	Juh	Sertés	Baromfi
Földnélküllek	—	0,1	0,3	0,3	0,7	0,7	16,4
Ismeretlen nagyságú földdel	?	0,6	0,6	0,9	0,9	0,9	17,0
2,5 *ha*-ig	0,6	0,3	0,8	1,1	1,2	1,2	20,4
2,5—10 *ha*	5,1	0,9	2,7	3,9	2,9	3,0	29,5
10—40 «	21,6	2,9	6,6	11,3	8,4	6,8	43,0
40—120 «	61,3	6,1	13,8	23,1	11,2	14,9	72,4
120, illetve több *ha* ..	267,3	16,7	58,7	93,7	18,5	51,2	131,3
Átlag	13,1	1,6	3,8	6,3	3,9	4,2	31,5

Ezekből az adatokból nyilvánvaló, hogy mind a három alsó csoport, amelyek együttvéve az összes gazdaságok felét teszik ki, a *falusi szegénységhez* tartozik. A lónélküli és tehénnélküli „gazdák" vannak túlsúlyban. Csak a 2,5 *ha*-ig terjedő földdel rendelkezők csoportjában jut egy gazdaságra általában egy *egész* szarvasmarha, juh és sertés. Így a gazdaságoknak ennél a *felénél* nyilvánvalóan szó sem lehet arról, hogy hasznot húzzanak a tejtermelésből és az állathízlalásból. A dán mezőgazdaság virágzása a gazdáknak e részénél azt jelenti, hogy a nagygazdáktól függenek, hogy kénytelenek „mellékkereset" után nézni, vagyis valamilyen formában el kell adniok munkaerejüket, hogy örökösen szűkölködnek és gazdaságuk a tönk szélén áll.

Ez a következtetés természetesen csak ezeknek a legszegényebb gazdaságoknak egész *tömegére* vonatkoztatva helyes. A német, francia és az orosz mezőgazdasági statisztika adatai alapján már rámutattunk arra, hogy a földjük terjedelmét tekintve kicsiknek nevezhető gazdaságok között is vannak nagy állattenyésztő, dohánytermesztő stb. gazdaságok. A differenciálódás mélyebbre hatol, mint a dán statisztika adatai alapján el tudjuk képzelni. Ez a differenciálódás azonban, amely minden egyes csoportban különválasztja a speciális mezőgazdasági ágakkal foglalkozó gazdaságok elenyésző kisebbségét, csak *növeli*

a legszegényebb csoportokhoz tartozó gazdák *többségének* szegénységét és nyomorát.

Az idézett adatokból az is kitűnik továbbá, hogy a $2^1/_2$—10 *ha*-ral rendelkező kisparasztok csoportját sem tarthatjuk valamelyest is biztosítottnak és gazdasági tekintetben szilárdnak. Emlékeztetünk arra, hogy ehhez a csoporthoz 63 000 gazdaság, vagyis a gazdaságok 22,8%-a tartozik. S ebben a csoportban átlag 0,9 ló jut egy gazdaságra. A lónélküliek valószínűleg a tehenet használják igásállatnak, s ezzel egyaránt lerontják földművelésük (kevésbbé mély szántás) és állattenyésztésük (a szarvasmarha legyengülése) feltételeit. Tehénből átlag 2,7 jut egy gazdaságra. Ha pedig a családi tej- és húsfogyasztást csökkentik — s ez már a legkeservesebb nyomor biztos jele —, annyi tehén mellett akkor is csak egészen jelentéktelen mennyiségű terméket lehet eladni. Az ilyen, átlagosan 2,7 tehénnel és 3,0 sertéssel rendelkező gazdaságok részvétele az Angliába irányuló „nemzeti" tej- és húskivitel „felvirágoztatásában" *szükségképpen* egészen jelentéktelen. A piacra termelő földművelés és állattenyésztés, ilyen terjedelmű gazdaságok esetében, részint a család számára szükséges javak eladását, a táplálkozás leromlását, a szükség fokozódását jelenti, részint pedig azt, hogy kicsinyben, vagyis a legkedvezőtlenebb feltételek mellett adják el termékeiket és nem tudnak pénzt tartalékolni elkerülhetetlen rendkívüli kiadásokra. A kisparaszt naturális gazdaságának pedig a modern tőkés országokban uralkodó viszonyok között csak tengődés és kínos, lassú halál lehet a sorsa, semmiképpen sem virágzás. A polgári és a revizionista közgazdaságtan egyszerűen azzal a „fogással" él, hogy éppen az ilyen, „átlagosnál" kisebb típusú (az „átlagos" dán parasztnak 1,6 lova és 3,8 tehene van) és a gazdaságok *óriási többségét* kitevő kisgazdaságok feltételeit nem vizsgálja meg külön. Nemcsak nem vizsgálja meg külön a gazdaságoknak ezt a típusát, hanem még el is keni a dolgot azáltal, hogy kizárólag „átlagos" adatokra, a „termelés" és az „eladás" általános növekedésére hivatkozik, s elhallgatja azt, hogy csak a jelentéktelen kisebbséget kitevő jómódú gazdaságok *képesek* előnyösen eladni.

Csak a 10—40 *ha*-os gazdáknak van akkora állatállományuk, amely a „virágzást" *lehetővé* teszi. Az ilyen gazdaságok hányada azonban mindössze 16%. És még kérdés, hogy átlag 21,6 *ha* földjükkel meglehetnek-e teljesen bérmunka nélkül. A dán mezőgazdaság nagyfokú belterjességét tekintve az ilyen terjedelmű gazdaság valószínűleg nem lehet meg bérmunkások vagy napszámosok alkalmazása nélkül. Sajnos, mind a dán statisztika, mind pedig a dán mezőgazdasággal foglalkozó írók többsége teljesen polgári álláspontón van és nem vizsgálja a bérmunkának, a gazdaságok bérmunka alkalmazását követelő méreteinek stb. kérdését. Az 1901. évi dán foglalkozási statisztikából csak azt tudjuk meg, hogy a „napszámosok" és egyebek csoportjához 60 000 férfi és 56 000 nő tartozik, vagyis a helyzeténél fogva a termelésben részvevő 972 000 falusi lakos közül 116 000. Hogy vajjon a bérmunkásoknak ezek a tízezrei (márpedig ezeken kívül „mellékfoglalkozás" formájában kisparasztok is dolgoznak bérmunkásokként) kizárólag a körülbelül 30 000 tőkés nagygazdánál (27 620 gazda 40—120 *ha*-os és 2 201 gazda 120 *ha*-on felüli birtokkal) vannak-e foglalkoztatva vagy részint a 10—40 *ha* földdel rendelkező jómódú parasztoknál is, arról nincsenek adataink.

A két legfelső csoportra, a dán mezőgazdaság felső „harmincezrére" nem kell sok szót vesztegetnünk: az ő földművelésük és állattenyésztésük tőkés jellegét mindjárt az elején szemléltetően mutatták az idézett adatok.

Végül a dán mezőgazdasági statisztikában érintett és részben fel is dolgozott utolsó, általános érdeklődésre számot tartó adatok arra a kérdésre vonatkoznak, hogy vajjon az állattenyésztés terén, amely „eszményi országunk" „virágzásának" fő bázisa, a fejlődés során decentralizáció vagy koncentráció megy-e végbe. A már idézett 1898. évi statisztika rendkívül érdekes adatokkal szolgál az 1893. évi adatokkal egybevetve, és egy állatfajta, mégpedig éppen a legfontosabb, a szarvasmarha tekintetében az 1876-os és 1898-as adatokat is összehasonlíthatjuk.

Az 1893-tól 1898-ig terjedő időszakban Dánia állattenyésztésének valamennyi ága közül a sertéstenyésztés fejlődött a legerősebben. A sertésállomány ezalatt 829 000-ről 1 168 000-re, vagyis 40 %-kal növekedett, míg a lovak száma 410 000-ről mindössze 449 000-re, a szarvasmarháké 1 696 000-ről 1 744 000-re emelkedett, a juhok száma pedig még csökkent is. Ki húzott hasznot elsősorban a számtalan szövetkezetbe tömörült dán gazdáknak ebből az óriási előrehaladásából? Az 1898. évi statisztika összeállítói az 1893-as és az 1898-as adatok összehasonlításával válaszolnak erre a kérdésre. A sertést tartó gazdákat négy csoportba osztják: nagygazdák 50, illetve több sertéssel; közép-nagygazdák 15—49 sertéssel; közép-kisgazdák 4—14 sertéssel és kisgazdák 1—3 sertéssel. Erről a négy csoportról a statisztika összeállítói a következő adatokat közlik:

Gazdaságcsoportok	1893		1898		Növekedés vagy csökkenés %-ban		A sertések százalékszerű megoszlása	
	Gazdaságok	Sertések	Gazdaságok	Sertések				
	száma		száma		Gazdaságok	Sertések	1893	1898
50, illetve több sertéssel ...	844	79 230	1 487	135 999	76,2	71,7	9,6	11,6
15—49 sertéssel	20 602	350 277	30 852	554 979	48,2	58,4	42,3	47,5
4—14 sertéssel	38 357	211 868	50 668	282 642	32,1	33,4	25,5	24,2
1—3 sertéssel	108 820	187 756	108 544	194 873	0,3	3,8	22,6	16,7
Összesen ..	168 623	829 131	191 551	1 168 493	13,6	40,9	100,0	100,0

Ezek az adatok világosan mutatják, hogy az állattenyésztés gyorsan *koncentrálódik*. Minél nagyobbak a gazdaságok, annál több hasznot húztak az állattenyésztés „előrehaladásából". A nagygazdaságok 71,7 százalékkal

a közép-nagygazdaságok 58,4 százalékkal, a közép-kisgazdaságok 33,4 százalékkal, a kisgazdaságok pedig mindössze 3,8 százalékkal növelték jószágállományukat. A vagyonosodás főleg a „felső rétegek" maroknyi kisebbségére jut. A sertések száma 5 év alatt összesen 339 000-rel növekedett; ebből 261 000 db, vagyis *több mint háromnegyed rész* a 32 000 nagy- és közép-nagygazdaságra esik (266 000—277 000 gazdaság közül!). Az állattenyésztésnek ebben az ágában a kisüzemet *kiszorítja* a nagyüzem: 5 év alatt a nagygazdaságok része *növekedett* (9,6 százalékról 11,6 százalékra), szintúgy a közép-nagygazdaságoké (42,3 százalékról 47,5 százalékra), a közép-kisgazdaságok százalékaránya *csökkent* (25,5 százalékról 24,2 százalékra) s még nagyobb mértékben csökkent a kisgazdaságoké (22,6 százalékról 16,7 százalékra).

Ha a birtokok *területére* vonatkozó hozzávetőleges statisztika helyett a földművelő gazdaságokra vonatkozólag olyan statisztika állna rendelkezésünkre, amely épp olyan pontosan tünteti fel magának a termelésnek méreteit, miként az állatok száma fejezi ki az állattenyésztő gazdaságok méreteit*, kétségkívül itt is tapasztalnánk a polgári professzorok és az opportunisták által tagadott *koncentrációs* folyamatot.

Még érdekesebbek az egész szarvasmarhaállományra vonatkozó megfelelő adatok, s az 1893. és 1898. évi adatok összehasonlítását, melyet az 1898. évi statisztika összeállítói végeztek el, az 1876 július 17-i összeírás adataival való összehasonlítással egészíthetjük ki („Danmarks Statistik. Statistik Tabelvaerk", 4-de Raekke, litra C. Nr. 1. Kreaturholdet d. 17 juli 1876. Kobenhavn, 1878**). E három évre vonatkozó idevágó adatok a következők:

---

* Fentebb kimutattuk, Drechsler adatai alapján, hogy a nagygazdaságokban nagyobbak az állatok. Tehát az összefoglaló statisztika itt is jelentéktelenebbnek tünteti fel a koncentrációt.

** „Dánia statisztikája. Statisztikai táblázatok". 4. sorozat, C betű, 1. sz. Az állattenyésztés 1876 július 17-én. Koppenhága 1878. — *Szerk.*

Gazdaságcsoportok	1876		1893		1898		Növekedés vagy csökkenés (százalékban)				A szarvasmarhaállomány százalékszerű megoszlása		
							1876-tól 1893-ig		1893-tól 1898-ig				
	Gazdaság	Szarvasmarha	Gazdaság	Szarvasmarha	Gazdaság	Szarvasmarha	Gazdaság	Szarvasmarha	Gazdaság	Szarvasmarha	1876	1893	1898
50, illetve több szarvasmarhával	1 634	156 728	2 209	221 667	2 281	232 933	35,2	41,4	3,3	5,1	11,8	13,0	13,4
15—49 szarvasmarhával.....	24 096	514 678	35 200	793 474	36 110	818 190	46,1	54,1	2,6	3,1	39,0	46,8	46,8
4—14 szarvasmarhával.....	64 110	504 193	72 173	539 301	73 958	552 944	12,5	6,9	2,5	2,5	38,2	31,8	31,7
1—3 szarvasmarhával.....	78 156	144 930	70 218	141 748	68 292	140 730	10,2	2,2	2,7	0,7	11,0	8,4	8,1
Összesen	167 996	1 320 529	179 800	1 696 190	180 641	1 744 797	7,0	28,4	0,5	2,9	100,0	100,0	100,0

Ezek az adatok hosszabb időszakra és egy fontosabb állatfajtára vonatkozólag ugyanolyan szemléltetően mutatják a *kapitalista koncentráció* folyamatát, mint a fentebb idézett adatok. Dánia állattenyésztő gazdaságainak, állattenyésztésének növekedése *csaknem kizárólag* a tőkés nagygazdaságok előrehaladását jelenti. Az állatállomány egész növekedése 1876-tól 1898-ig 424 000 darab. Ebből 76 000 az 50, illetve több állattal rendelkező gazdaságokra, 303 000 pedig a 15—49 állattal rendelkező gazdaságokra esik, vagyis erre a 38 000 legnagyobb gazdaságra összesen 379 000, *az egész növekedésnek csaknem* $^9/_{10}$*-e* jut. El sem tudnánk képzelni ennél szemléltetőbb képét a kapitalista koncentrációnak.

A szarvasmarhával rendelkező gazdaságok száma 1876-tól 1898-ig 12 645-tel (167 996-ról 180 641-re), vagyis 7,5%-kal növekedett. Dánia lakosainak száma viszont 1880-tól 1901-ig (tehát valamivel még rövidebb idő alatt) 1 969 039 főről 2 449 540 főre*, vagyis 24,4%-kal növekedett. Világos, hogy a „vagyonosok", vagyis a jószággal rendelkezők száma viszonylag *csökkent*. A lakosság *kisebb* része tartozik a tulajdonosokhoz. A legkisebb (1—3 állattal rendelkező) birtokosok száma az egész időszak folyamán abszolute csökken. A közép-kisbirtokosoké (4—14 állattal) rendkívül lassan növekszik (1876-tól 1893-ig 12,5%-kal, 1893-tól 1898-ig 2,5%-kal) és elmarad a népesség növekedése mögött. Valóságos és gyors növekedést csupán a tőkés állattenyésztő nagygazdaságok csoportjában észlelünk; 1876-tól 1893-ig a közép-nagygazdaságok gyorsabban gyarapodnak, mint a nagygazdaságok, 1893-tól 1898-ig viszont a legnagyobb gazdaságok gyarapodnak a leggyorsabban.

Ha az 1876. és az 1898. évi adatok alapján a legnagyobb gazdaságok, a 200, illetve még több szarvasmarhával rendelkező birtokosok csoportját vizsgáljuk, azt látjuk, hogy 1876-ban 79-en voltak (a szarvasmarhatulajdonosok 0,05 %-a) és 18 970 szarvasmarhával rendelkeztek (az egész állomány 1,4%-ával), 1898-ban pedig több mint kétszerannyian, 195-en (az összes tulajdonosok 0,1%-a) 52 385 szarvasmarhával (az egész állomány

* A városi lakosság hányada 1880-ban 28%, 1901-ben 38% volt.

3,0%-ával) rendelkeztek. A legnagyobb birtokosok száma több mint kétszeresére emelkedett, s ezek majdnem megháromszorozták termelésüket.

1876 és 1898 között szakadatlanul folyik a kisüzem kiszorítása a nagyüzem által. A kisgazdaságok hányada szüntelenül csökken: 1876-ban 11,0%, 1893-ban 8,4%, 1898-ban pedig 8,1%. A középgazdaságok hányada is állandóan csökken, bár valamivel lassabban (38,2%—31,8%—31,7%). A közép-nagygazdaságok hányada 1876-tól 1893-ig 39,0%-ról 46,8%-ra nőtt, 1893 és 1898 között viszont ugyanazon a szinten maradt. Csak a legnagyobb gazdaságok gyarapodtak szüntelenül (11,8%—13,0%—13,4%), háttérbe szorítva minden más kategóriát.

Minél kedvezőbben alakulnak az állattenyésztő gazdaságok feltételei, annál gyorsabb a haszonállattenyésztés fejlődése és haladása, s annál gyorsabb a kapitalista koncentráció folyamata is. Például a koppenhágai körzetben, amelynek lakossága 1880-ban 234 000, 1901-ben pedig 378 000 lelket számlált, természetesen a legbiztosabb volt a tej- és hústermékek elhelyezése. Ennek a körzetnek gazdálkodói 1876-ban is, 1898-ban is több szarvasmarhával rendelkeztek, mint Dánia többi gazdája: átlag 8,5, illetve 11,6 marhájuk volt, a 7,9-es, illetve 9,7-es országos átlaggal szemben. S ebben a körzetben, ahol a legkedvezőbbek voltak az állattenyésztés fejlődésének feltételei, észleljük a legerősebb koncentrációs folyamatot.

Az erre a körzetre vonatkozó 1876-os és 1898-as adatok a fenti csoportosítás szerint a következők:

	1876		1898	
	Gazdaság	Szarvasmarha	Gazdaság	Szarvasmarha
50, illetve több szarvasmarhával	44	4 488	86	9 059
15—49 szarvasmarhával	1 045	22 119	1 545	35 579
4—14 «	2 011	16 896	1 900	14 559
1— 3 «	2 514	4 468	1 890	3 767
Összesen	5 614	47 971	5 421	62 964

Itt 22 esztendő alatt még a tulajdonosok abszolút száma is csökkent! Az állatállomány kevesebb gazda kezében összpontosult. 22 év alatt a kisgazdák és a középbirtokosok számbelileg is, állatállományukat tekintve is *megfogyatkoztak*. A közép-nagybirtokosok másfélszeresére (22 000 darabról 35 000-re) növelték állatállományukat. A nagybirtokosok — *több mint kétszeresére*. 200, illetve még több szarvasmarhával rendelkező nagybirtokos 1876-ban *kettő* volt, s 437 szarvasmarhájuk volt, 1898-ban pedig már tíz, összesen 2 896 szarvasmarhával.

Amikor a különféle Pudorok, Davidok és általában mindazok, akik akarva vagy akaratlanul a tőkét szolgálják, azon buzgólkodnak, hogy megjavítsák a termékek értékesítésének feltételeit, hogy fejlesszék a gazdálkodók szövetkezeti egyesüléseit és előmozdítsák az állattenyésztés és a földművelés technikai fejlődését, akkor csak egy célt szolgálnak, — azt, hogy az egész országban és a mezőgazdaság valamennyi ágában előmozdítsák azoknak a viszonyoknak a kialakulását, amelyek a koppenhágai körzetben uralkodnak, vagyis a termelésnek a tőkések kezében való különösen gyors koncentrációját és a lakosság kisajátítását, proletarizálódását, azt, hogy a lakosság számához viszonyítva csökkenjen a tulajdonosok száma és növekedjék azoknak a száma, akiket a kapitalizmus a faluból a városba űz stb.

Tehát: az az ország, amely a marxizmusnak az agrárkérdésben fellépő ellenfelei szerint „eszményi ország" (jóllehet a szociális és gazdasági statisztika egyelőre még alacsony színvonalú és nincs feldolgozva), teljesen világosan elénk tárja a kapitalista agrárrendszert, a mezőgazdaságban és az állattenyésztésben élesen kifejezésre jutó kapitalista ellentmondásokat, a mezőgazdasági termelés fokozódó koncentrációját, a kisüzemnek a nagyüzem által való kiszorítását, a mezőgazdasági lakosság nagy többségének proletarizálódását és nyomorát.

A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA AGRÁRPROGRAMMJA AZ 1905—1907-ES, ELSŐ OROSZ FORRADALOMBAN[73]

A megírás ideje: 1907 november—december.

Először 1908-ban jelent meg (elkobozták); 1917-ben a „Zsizny i Znanyije" kiadásában külön könyv formájában jelent meg.

A forradalom két éve, 1905 őszétől 1907 őszéig, az oroszországi parasztmozgalomra, a földért vívott paraszti harc jellegére és jelentőségére vonatkozólag óriási történelmi tapasztalatokat szolgáltatott. Az úgynevezett „békés" fejlődés évtizedeiből (vagyis az olyan fejlődés évtizedeiből, amikor az emberek milliói türelmesen hagyják magukat megkopasztani a felső tízezer által) sohasem meríthető olyan bőséges anyag társadalmi rendünk belső szerkezetének megvilágításához, mint amilyet ez a két esztendő mind a paraszti tömegeknek a földbirtokosok ellen folytatott közvetlen harcával, mind pedig a paraszti követeléseknek a népképviselők gyűlésein való csak valamelyest is szabad kifejezésre juttatásával nyújtott. Ezért mindenképpen szükség van arra, hogy ennek a kétéves tapasztalatnak a világánál felülvizsgáljuk az orosz szociáldemokraták agrárprogrammját, különösen azért, mert az OSzDMP jelenlegi agrárprogrammját 1906 áprilisában, a stockholmi kongresszuson fogadták el, vagyis közvetlenül azelőtt, hogy egész Oroszország parasztságának képviselői először léptek fel nyíltan paraszti agrárprogrammal a kormány programmjával és a liberális burzsoázia programmjával szemben.

A szociáldemokrata agrárprogramm felülvizsgálásakor okvetlenül az oroszországi földbirtokstatisztika legújabb adataiból kell kiindulnunk, hogy a lehető legpontosabban megállapíthassuk, mi is tulajdonképpen korunk valamennyi agrárprogrammjának gazdasági lényege, miért is folyik tulajdonképpen a nagy történelmi harc. A valóságos harc e gazdasági alapjából kiindulva kell összevetni, hogyan tükröződik ez az alap eszmeileg és

politikailag a különböző osztályok képviselőinek programmjaiban, nyilatkozataiban, követeléseiben és elméleteiben. A marxistának ezen és csakis ezen az úton kell haladnia, ellentétben a kispolgári szocialistával, aki az „absztrakt" igazságosságból, a „munkaelv" elméletéből stb. indul ki, s ellentétben a liberális bürokratával is, aki minden átalakulás esetében a reformok gyakorlati megvalósíthatóságára és az „állami" szempontra vonatkozó elmélkedésekkel takargatja a kizsákmányolók érdekeinek védelmét.

I. FEJEZET

AZ OROSZORSZÁGI AGRÁRFORRADALOM GAZDASÁGI ALAPJA ÉS LÉNYEGE

1. EURÓPAI-OROSZORSZÁG FÖLDBIRTOKVISZONYAI

Az „1905. évi földbirtokstatisztika", amely 1907-ben jelent meg a központi statisztikai bizottság kiadásában, lehetővé teszi, hogy pontos fogalmat alkossunk magunknak a paraszti és a földesúri földtulajdon nagyságáról Európai-Oroszország 50 kormányzóságában. Először azonban az általános adatokat ismertetjük. Európai-Oroszország (50 kormányzóság) területe (lásd az 1897 január 28-i népszámlálást) 4 230 500 négyzetverszt, vagyis 440 800 000 gyeszjatyina. Az 1905. évi földbirtokstatisztika 395 200 000 gyeszjatyinát vesz figyelembe, s ezt három nagy csoportra osztja:

A) magántulajdonban levő föld	101 700 000	gyesz
B) osztásföld	138 800 000	«
C) kincstári, egyházi és intézményi föld	154 700 000	«
Európai-Oroszországban összesen	395 200 000	gyesz.

Ebből mindenekelőtt le kell vonni azokat a távoli északon levő kincstári földeket, amelyek részben tundrákból, részben pedig olyan erdőkből állanak, amelyeknek a mezőgazdasági hasznosítására a közeljövőben nem lehet számítani. Ilyen föld az „északi övezetben" (Arhangelszk,

Olonyec és Vologda kormányzóságban) 107 900 000 gyesz. van. Magától értetődik, hogy ha mindezeket a földeket leszámítjuk, jelentős mértékben túlozzuk a művelésre alkalmatlan föld mennyiségét. Elég rámutatnunk arra, hogy egy olyan óvatos statisztikus, mint A. A. Kaufman úr, Vologda és Olonyec kormányzóságban 25 700 000 gyeszjatyinára becsüli az olyan erdőségeket, amelyeket (mint a szükséges . 25%-ot meghaladó erdőterületet) pótlólag ki lehetne osztani a parasztoknak*. Mivel azonban mi a föld mennyiségére vonatkozó általános adatokat veszszük alapul és nem különítjük el az erdőségekre vonatkozó adatokat, helyesebb, ha óvatosabban járunk el a megművelésre alkalmas földalap nagyságának megállapításakor. A 107 900 000 gyesz. levonása után 287 300 000 gyesz. marad, s mi kereken 280 milliót veszünk alapul, mert nem számítjuk a városi földeknek (összesen 2 000 000 gyesz.), továbbá Vjatka és Perm kormányzóság kincstári földjeinek (a két kormányzóságban összesen 16 300 000 gyesz.) egy részét.

Európai-Oroszország megművelésre alkalmas földje tehát *nagy vonásokban* a következőképpen oszlik meg:

A) magántulajdonban levő föld	101 700 000	gyesz.
B) osztásföld	138 800 000	«
C) kincstári és intézményi föld	39 500 000	«
Európai-Oroszországban összesen.....	280 000 000	gyesz.

Ebből a kis és nagy (különösen pedig a legnagyobb) birtokokra vonatkozó adatokat feltétlenül külön kell választani, hogy konkrét elképzelésünk legyen arról, milyen körülmények között harcolt a parasztság a földért az orosz forradalomban. Csakhogy ezek az adatok hiányosak. A 138 800 000 gyesz. osztásföldből 136 900 000 gyesz. van csoportosítva a földbirtok nagysága szerint. A 101 700 000 gyesz. magántulajdonban levő földből — 85 900 000 gyesz.; a fennmaradó 15 800 000 gyesz. „egyesületek és társaságok" tulajdonában van. Ha szemügyre vesszük ez utóbbi

* „Аграрный вопрос", изд. Долгорукован Петрункевича Том II. Сборник статей („Agrárkérdés". Dolgorukov és Petrunkevics kiadása. II. köt. Cikkgyűjtemény. — *Szerk.*), Moszkva 1907. 305. old.)

földeket, azt látjuk, hogy 11 300 000 gyesz. paraszti egyesületek és szövetkezetek tulajdonában van, nagyjában és egészében tehát kisbirtok, amely sajnos nincsen csoportosítva nagyság szerint. További 3 700 000 gyesz. „kereskedelmi-ipari, gyári stb." társaságok, mégpedig számszerint 1 042 társaság tulajdonában van. Ezek közül 272 társaságnak egyenként több mint 1 000 gyesz., együttesen pedig 3 600 000 gyesz. földje van. Ezek nyilvánvalóan földesúri latifundiumok. E földek nagy része Perm kormányzóságban van: itt *kilenc* társaságnak 1 448 902 gyesz. föld van a tulajdonában! Ismeretes, hogy az uralvidéki gyáraknak több tízezer gyesz. földje van — ez a feudális, hűbéri latifundiumok közvetlen maradványa a polgári Oroszországban.

Az egyesületek és társaságok földjéből tehát különválasztunk 3 600 000 gyesz.-t mint legnagyobb földtulajdont. A többi nincs csoportosítva, de általában kistulajdon.

A 39 500 000 gyesz. kincstári és egyéb földből nagyság szerint csak az uralkodóház birtokai (5 100 000 gyesz.) csoportosíthatók. Ezek is félig középkori mammutbirtokok. A birtokok nagysága szerint csoportosított és nem csoportosított földekről tehát a következő képet kapjuk:

	A birtok nagysága szerint	
	csoportosított földek	nem csoportosított földek
A) magántulajdonban levő föld	89 500 000* gyesz.	12 200 000 gyesz.
B) osztásföld	136 900 000 «	1 900 000 «
C) kincstári és intézményi föld	5 100 000 «	34 400 000 «
Összesen	231 500 000 gyesz.	48 500 000 gyesz.
Végeredmény	280 000 000 gyesz.	

Térjünk át az osztásföldek birtoknagyság szerinti megoszlására. Forrásunk adatait néhány nagyobb csoportba összesítve a következő képet kapjuk:

* 85 900 000 gyesz. magánbirtok plusz a gyári és kereskedelmi ipari társaságok tulajdonában levő 3 600 000 gyesz. latifundium.

Osztásföld

Gazdaságcsoportok	Gazdaságok	Földjük (gyesz.)	Átlagban gazdaságonként (gyesz.)
5 gyesz.-ig	2 857 650	9 030 333	3,1
5—8 gyesz.-ig	3 317 601	21 706 550	6,5
Összesen 8 gyesz.-ig	6 175 251	30 736 883	4,9
8—15 «	3 932 485	42 182 923	10,7
15—30 «	1 551 904	31 271 922	20,1
30 gyesz.-n felül	617 715	32 695 510	52,9
Európai-Oroszországban összesen	12 277 355	136 887 238	11,1

Ezekből az adatokból kitűnik, hogy a gazdaságok több mint felének (12 300 000 közül 6 200 000-nek) kevesebb mint 8 gyesz. földje van, vagyis annyi, amennyi általában semmiképpen sem elég egy család eltartásához. 15 gyesz.-nál kevesebb földje összesen 10 100 000 gazdaságnak van (ezek 72 900 000 gyesz.-val rendelkeznek), vagyis a gazdaságok több mint négyötödének tulajdonosai — a paraszt földművelési technikájának mai színvonala mellett — az éhezés határán vannak. A saját földjük nagysága alapján közepesnek és jómódúnak nevezhető gazdaságok száma a 12 300 000-ből mindössze 2 200 000, s ezekre a 136 900 000 gyesz.-ból 63 900 000 gyesz. jut. Gazdagoknak csak azokat nevezhetjük, amelyeknek több mint 30 gyesz. földjük van — ezeknek a száma mindössze 600 000, vagyis a gazdaságok huszadrésze. A földnek csaknem ¼-e, 136 900 000 gyesz.-ból 32 700 000, ezeknek a kezében van. Hogy megítélhessük, milyen paraszti rétegekből tevődik össze a nagyobb földdel rendelkező gazdaságoknak ez a csoportja, rámutatunk arra, hogy első helyen a kozákok állanak. A több mint 30 gyesz. földdel rendelkezők csoportjában 266 929 gazdaság az övék 14 426 403 gyesz. földdel, vagyis a kozákok óriási többsége ebbe a csoportba tartozik (Európai-Oroszországban összesen 278 650 kozákgazdaság van 14 689 498 gyesz., azaz gazdaságonként átlag 52,7 gyesz. földdel).

Annak megítélésére, hogy megközelítőleg miként oszlanak meg a parasztgazdaságok a gazdaság méretei, nem pedig az osztásföld nagysága szerint, egész Oroszországra

vonatkozólag csak a lóállományról vannak adataink. Az 1888—1891-ben megejtett legutóbbi katonai lóösszeírások szerint Európai-Oroszország 48 kormányzóságában a parasztgazdaságok a következőképpen oszlanak meg:

Szegényparasztok	Ló nélkül	2 765 970	gazdaság
	1 lóval	2 885 192	«
Középparasztok	2 lóval	2 240 574	«
	3 lóval	1 070 250	«
Jómódú parasztok	4 vagy több lóval	1 154 674	«
	Összesen	10 116 660	gazdaság

Ez nagyjában és egészében azt jelenti, hogy a gazdaságoknak több mint a fele (10 100 000-ből 5 600 000) szegényparasztok, körülbelül egyharmada (3 300 000 2—3 lóval) középparasztok, s valamivel több mint egytizede (10 100 000-ből 1 100 000) jómódú parasztok tulajdonában van.

Vegyük most szemügyre az egyéni magánföldtulajdon megoszlását. A statisztika itt nem eléggé világosan különíti el a törpebirtokokat, de igen részletes adatokkal szolgál a nagy latifundiumokra vonatkozóan.

Egyéni magánföldtulajdon Európai-Oroszországban

Birtokcsoportok	Birtokok	Földjük gyesz.-ban	Átlagban birtokonként gyesz.-ban
10 gyesz.-ig	409 864	1 625 226	3,9
10—50 « «	209 119	4 891 031	23,4
50—500 « «	106 065	17 326 495	163,3
500—2 000 « «	21 748	20 590 708	947
2 000—10 000 « «	5 386	20 602 109	3 825
10 000 gyesz.-n felül	699	20 798 504	29 754
500 gyesz.-n felüliek összesen	27 833	61 991 321	2 227
Európai-Oroszországban összesen	752 881	85 834 073	114

Itt először is azt látjuk, hogy a nagy földtulajdon óriási túlsúlyban van: 619 000 kisbirtokosnak (50 gyesz.-ig) mindössze 6½ millió gyesz. földje van. Másodszor azt látjuk hogy mérhetetlenül nagy latifundiumok vannak:

699 birtokosnak fejenként csaknem 30 000 gyesz. földje van! Huszonnyolcezer birtokos 62 millió gyesz. földet tart kezében, vagyis fejenként 2 227 gyesz.-t. E latifundiumok túlnyomó többsége, mégpedig 18 102 birtok (27 833-ból) 44 471 994 gyesz. földdel, azaz a latifundiumok földterületének 70 százaléka — nemesek kezében van. A középkori hűbérúri földbirtokról szemléletes képet kapunk ezekből az adatokból.

2. MIÉRT FOLYIK A HARC?

Tízmillió parasztgazdaságnak 73 millió gyesz. földje van. Huszonnyolcezer nemes vagy parvenü földbirtokosnak — 62 millió gyesz. Ez a háttere annak a küzdőtérnek, amelyen a parasztságnak a földért vívott harca kibontakozik. Ebben a háttérben elkerülhetetlen a technika megdöbbentő elmaradottsága, a mezőgazdaság elhanyagolt állapota, a paraszttömegek elnyomottsága és megfélemlítettsége, a hűbéri, úrdolgára emlékeztető kizsákmányolás formáinak végtelen sokfélesége. Hogy ne kalandozzunk el témánktól, most csak igen röviden utalunk e közismert tényekre, amelyeket a parasztgazdaságról szóló óriási irodalomban már a legrészletesebben leírtak. A földbirtokok általunk vázolt méretei semmiképpen sem felelnek meg a gazdaságok méreteinek. A tőkés nagyüzemű földművelés a tiszta orosz kormányzóságokban kétségtelenül háttérbe szorul. Túlsúlyban van a nagy latifundiumokon folytatott kisüzemi gazdálkodás: a hűbéri szolgaságba döntő földbérletnek, a ledolgozási (robot-) rendszernek, a „téli elszegődésnek", a mezei kárért, lehasított földekért való feudális kiuzsorázásnak különböző formái és így tovább a végtelenségig. A hűbéri kizsákmányolás súlya alatt görnyedő paraszttömegek tönkremennek és gyakran maguk is bérbeadják osztásföldjüket a „gondos" gazdáknak. A jómódú parasztság — egy csekély kisebbség — paraszti burzsoáziává fejlődik, földet bérel, hogy tőkés gazdálkodást folytasson, s a béresek és napszámosok százezreit zsákmányolja ki.

Figyelembe véve ezeket az orosz gazdaságtudomány által pontosan megállapított tényeket, a földbirtokok

négy alapvető csoportját kell megkülönböztetnünk jelenleg a földért folyó paraszti harc kérdésében. 1) A parasztgazdaságok tömege, amelyet elnyomnak a feudális latifundiumok, amely közvetlenül érdekelt ezek kisajátításában, s közvetlenül és a legtöbbet nyer ezzel a kisajátítással. 2) A csekély kisebbséget alkotó középparasztság, amelynek hozzávetőleges átlagban már most annyi földje van, hogy valamelyest megfelelő módon gazdálkodhat. 3) A csekély kisebbséget alkotó jómódú parasztság, amely paraszti burzsoáziává alakul át és több átmeneti fokkal egybekapcsolódik a tőkés alapon gazdálkodó földbirtokkal. 4) A feudális latifundiumok, amelyeknek a méretei jóval felülmúlják a mai Oroszország tőkés gazdaságainak méreteit, s a legtöbb hasznot húzzák a parasztságnak a függőségi viszonyon és a ledolgozási rendszeren alapuló kizsákmányolásából.

Magától értetődik, hogy a földbirtokra vonatkozó adatok alapján csak nagyon hozzávetőlegesen, megközelítően, vázlatosan lehet különválasztani ezeket az alapvető csoportokat. Nekünk azonban mindenképpen külön kell választanunk ezeket a csoportokat, mivel másként nem nyújthatnánk teljes képet arról a harcról, amely az orosz forradalomban a földért folyik. És már eleve teljes bizonyossággal elmondhatjuk, hogy a számadatok részleges helyesbítése, egyes csoportok határainak részleges eltolódása *nem változtathatja meg* csak valamelyest is lényegesen az általános képet. Nem ezek a részleges helyesbítések a fontosak, hanem az a fontos, hogy világosan szembeállítsuk egymással a földért harcoló kisbirtokot és a föld nagy részét monopolizáló feudális latifundiumot. Mind a hivatalos (sztolipini), mind a liberális (kadet) közgazdaságtannak az alapvető hamisítása abban jut kifejezésre, hogy elleplezi vagy elkeni ezt a világos szembeállítást.

Tegyük fel, hogy a szóbanforgó négy csoportban a földbirtokok nagysága a következő: 1) 15 gyesz.-ig; 2) 15—20 gyesz.; 3) 20—500 gyesz. és 4) 500 gyesz.-n felül. Hogy a földért folyó harcról mint valami egységes egészről alkothassunk képet magunknak, magától értetődően mindegyik csoportban össze kell vonnunk az osztásföldet és a magántulajdonban levő földet. Forrásmunkánkban ez

utóbbi egy 10 gyesz.-ig és egy 10—20 gyesz.-ig terjedő csoportra van osztva, úgy hogy a 15 gyesz.-ig terjedő csoportot hozzávetőlegesen kell különválasztani. A hozzávetőleges számításból és a számok kikerekítéséből adódó pontatlanság egészen elenyésző (az olvasó mindjárt meggyőződhet erről) és nem változtathat a következtetéseken.

Európai-Oroszország földjének mai megoszlása az általunk felállított csoportok szerint a következő:

	Birtokok száma (milliókban)	Földjük (gyesz.-ban) (milliókban)	Átlagban birtokonként (gyesz.)
a) A hűbéri kizsákmányolás által tönkretett parasztság	10,5	75,0	7,0
b) Középparasztság	1,0	15,0	15,0
c) Paraszti burzsoázia és tőkés földbirtok	1,5	70,0	46,7
d) Feudális latifundiumok	0,03	70,0	2 333,0
Összesen ...	13,03	230,0	17,6
Nincsen birtokok szerint csoportosítva	—	50	—
*Összesen** ...	13,03	280,0	21,4

Ezek azok a viszonyok, amelyek a parasztságnak a földért vívott harcát életre hívták. Ez a *kiindulási* pontja annak a harcnak, amelyet a parasztok (7—15 gyesz. gazdaságonként plusz szolgaságba döntő földbérlet stb.) a nagybir-

* E táblázat számait, mint már mondottuk, kikerekítettük. Íme a pontos számok. Osztásföld: a) 10 100 000 birtok — 72 900 000 gyesz.; b) 874 000 birtok — 15 000 000 gyesz. Magánföldtulajdonban levő földek 10 gyesz.-ig: 410 000 birtok — 1 600 000 gyesz. föld; 10—20 gyesz.: 106 000 birtok — 1 600 000 gyesz. föld. A kettő a + b csoportja összesen: 11 500 000 birtok — 91 200 000 gyesz. föld. A c) csoport pontos számadatai: 1 500 000 birtok — 69 500 000 gyesz. föld. A d) csoportban: 27 833 birtok — 61 990 000 gyesz. föld. Ez utóbbihoz, amint arra fentebb rámutattunk, hozzáadtunk 5 100 000 gyesz.-t, az uralkodóház birtokait, és 3 600 000 gyesz. nagy gyári és ipari-kereskedelmi társaságok tulajdonában levő földet. Fentebb közöltük a birtokok szerint nem csoportosított föld pontos mennyiségét — 48 500 000 gyesz. Ebből láthatja az olvasó, hogy kikerekítéseink és hozzávetőleges számításaink egészen jelentéktelen eltérésekre vezetnek, és a legcsekélyebb mértékben sem ingathatják meg a következtetéseket.

tokosok (2 333 gyesz. birtokonként) ellen vívnak. Milyen *végső* célra irányul objektíve ez a harc? Nyilvánvalóan a földesúri hűbéri nagybirtok megszüntetésére és (valamilyen formában) a parasztok kezére juttatására. Ez az objektív tendencia egészen természetesen következik abból a tényből, hogy a feudális latifundium által függőségi helyzetbe kényszerített *kisgazdálkodás* van túlsúlyban. Hogy ugyanolyan szemléltető sémában fejezzük ki ezt a tendenciát, mint amilyent a harc kiindulási pontjának, vagyis a mai helyzetnek a szemléltetésére felvázoltunk, az *elképzelhető legkedvezőbb* esetből, vagyis abból a feltevésből kell kiindulnunk, hogy a feudális latifundiumok minden földje és minden, birtokok szerint nem csoportosított föld a tönkrement parasztság kezébe ment át. Ez az a legkedvezőbb eset, amelyet többé vagy kevésbbé világosan felvázol a mai agrárharc *valamennyi* részvevője: a kormány is arról beszél, hogy földet kell „osztani" a „szűkölködőknek", a liberális hivatalnok (akárcsak a kadet) azt emlegeti, hogy pótlólagos földet kell juttatni a földszegény parasztoknak, a trudovik paraszt is azt mondja, hogy növelni kell a földbirtokot a „fogyasztási" vagy a „munka"-normáig, s a szociáldemokrata, habár a földhasználat formáinak kérdésében más a véleménye, általánosságban ugyancsak elfogadja a szegényparasztok osztásföldhöz juttatásának narodnyik tervét (Cereteli a II. duma 47. ülésén, 1907 május 26-án, elfogadta a narodnyik Karavajev számadatait, amelyek szerint 57 000 000 gyesz. kisajátítható föld van 6½ milliárd értékben, s ebből az 5 gyesz.-nál kevesebb földdel rendelkező szegényparasztokra 2½ milliárd jutna; lásd gyorsírói beszámoló, 1221. old.). Szóval bármennyire különbözőképpen fogják is fel a földbirtokosok, a hivatalnokok, a burzsoázia, a parasztság és a proletariátus az átalakulás feladatait és feltételeit, mégis mindannyian ugyanazt a tendenciát jelölik meg: a földesúri nagybirtokok átadását a legtöbbet nélkülöző parasztság kezébe. Hogy milyen gyökeresen eltérő nézeteik vannak az egyes osztályoknak ennek az átadásnak méreteiről és feltételeiről, arról a megfelelő helyen külön fogunk beszélni. Most a harc kiindulási pontjának sémáját a harc lehetséges végső pontjának ugyanilyen sémájával egé-

szítjük ki. Fentebb megmutattuk, hogy mi van *most*. Most megmutatjuk, mi lehet *akkor*. Tegyük fel, hogy 30 000 földbirtokos egyenként 100 gyesz., vagyis összesen 3 000 000 gyesz. földet tart meg, a fennmaradó 67 000 000 és a nem csoportosított 50 000 000 gyesz. föld pedig 10 500 000 szegényparaszt birtokába megy át. Az eredmény:

	Most			Akkor		
	Birtokok száma (millióban)	Földjük (millió gyesz.-ban)	Átlagban birtokonként (gyesz.)	Birtokok száma (millióban)	Földjük (millió gyesz.-ban)	Átlagban birtokonként (gyesz.)
a) Tönkrement kisparasztság	10,5	75	7,0	—	—	—
b) Középparasztság ..	1,0	15	15,0	11,5	207	18,0
c) Gazdag parasztság és burzsoázia ..	1,5	70	46,7	1,53	73	47,7
d) Feudális földbirtokosok ..	0,03	70	2 333,0	—	—	—
Összesen ..	13,03	230	17,6	13,03	280	21,4
Nem csoportosított föld	—	50	—	—	—	—
Összesen..	13,03	280	21,4	—	—	—

Ez a gazdasági alapja az orosz forradalomban a földért vívott harcnak. Ez ennek a harcnak kiindulópontja és tendenciája, azaz végső pontja, eredménye a földért küzdők szempontjából legkedvezőbb esetben.

Mielőtt áttérnénk ennek a gazdasági alapnak és eszmei (valamint eszmei-politikai) megjelenési formájának vizsgálatára, kitérünk a lehetséges félreértésekre és ellenvetésekre.

Először. Mondhatnák, hogy vázlatomban feltételezem a földosztást, holott a municipalizálás, a földosztás, a nacionalizálás és a szocializálás kérdését még meg sem vizsgáltam.

Ez félreértés volna. Vázlatomban teljesen mellőztem a földbirtoklás *feltételeit*, egyáltalán nem érintettem azokat a *feltételeket*, amelyeknek alapján a föld átmegy a parasztok kezébe (vagy tulajdonukba, vagy valamiféle használatba). Én csak *általában a földnek* a kisparasztság

kezébe való *átadását* vizsgáltam — márpedig agrárharcunknak ebben a tendenciájában nem szabad kételkedni. A kisparasztság harcol, harcol, hogy a föld *az ő kezébe* menjen át. A kisgazdaság (a burzsoá gazdaság) küzd a nagybirtok (a feudális birtok) ellen*. A forradalomnak a legkedvezőbb esetben *sem lehet* más eredménye, mint az, amelyet én vázoltam.

Másodszor. Mondhatják, hogy nem volt jogom arra a feltevésre, hogy minden elkobzott földet (vagy kisajátított földet, mert fejtegetéseimben egyelőre még nincs szó a kisajátítás feltételeiről) átadnak a földszegény parasztságnak. Mondhatják, hogy a földnek, gazdasági szükségszerűség folytán, a gazdagabb parasztok kezébe *kell* átmennie. — Ez az ellenvetés azonban félreértés volna. A forradalmi átalakulás polgári jellegének bizonyítására a narodnyikság szempontjából *legkedvezőbb* esetből kell kiindulnom, *feltételeznem* kell annak a célnak elérését, amelyet a földért harcolók maguk elé tűznek. Azt kell vennem, ami a legközelebb van az úgynevezett „általános földfelosztáshoz", nem pedig az agrárforradalom későbbi következményeit. Ha a tömeg győz a harcban, maga aratja le a győzelem gyümölcseit is. Más kérdés az, kinek jutnak ezek a gyümölcsök a továbbiak során.

Harmadszor. Mondhatják, hogy a szegényparasztság szempontjából szokatlanul kedvező eredményt (azt, hogy minden szegényparaszt átlagban *18* gyesz. földdel rendelkező középparaszttá válik) azzal értem el, hogy a szabad földalapot *igen nagynak* tüntettem fel. Mondhatják, hogy le kellett volna számítani az *erdőségeket*, amelyeket, szerintük, nem lehet felosztani a parasztok között. — Lehetséges, sőt elkerülhetetlen, hogy a kormány és a kadet tábor közgazdászai ilyen ellenvetéseket tesznek, de ezek nem helytállók. Először is, csak a feudális földesurak előtt egész életén át hétrét görnyedő hivatalnok képzelheti, hogy a paraszt nem ért a helyes erdőgazdasághoz és nem tud belőle hasznot húzni, ha *saját* javáról, s nem a földesúréról van szó. A rendőrhivatalnok és az orosz liberális szempontja: hogyan biztosítsunk osztásföldet a

* A zárójelben mondottakat a narodnyikság kispolgári ideológiája nem ismeri fel vagy tagadja. Erről később lesz szó.

parasztnak? Az öntudatos munkás szempontja: hogyan szabadítsuk meg a parasztot a feudális nagybirtoktól, hogyan zúzzuk szét a feudális latifundiumot? Másodszor, én leszámítottam az *egész* északi vidéket (Arhangelszk, Vologda és Olonyec kormányzóságot), továbbá Vjatka és Perm kormányzóság egy részét, vagyis azokat a vidékeket, amelyeken a közeljövőben nehéz elképzelni az erdővel borított területek mezőgazdasági hasznosítását. Harmadszor, az ilyen erdőterületek külön számbavétele rendkívül bonyolulttá tenné ugyan a számítást, de keveset változtatna az eredményen. Így például Kaufman úr, aki kadet, tehát meglehetősen *óvatos*, ha a nagybirtokosok földjéről van szó, úgy véli, hogy a szükséges 25%-ot meghaladó erdőterületet a földhiány fedezésére lehet fordítani, s ilymódon 44 kormányzóságban 101 700 000 gyesz. földalapot állapít meg. Én 47 kormányzóságra hozzávetőlegesen 101 000 000 gyesz.-ban állapítottam meg ezt a földalapot, mégpedig a következőképpen: 67 000 000 gyesz. a 70 000 000 gyesz. feudális latifundiumból, 34 000 000 pedig a kincstár és a különböző intézmények földjéből. Ha feltételezzük minden 100 gyesz.-n felüli földbirtok kisajátítását, ez a földalap további 9—10 000 000 gyesz.-val növekszik*.

* A kisajátítás határát — 500 gyesz. — a szövegben csupán feltevésszerűen vettem alapul. Ha ezt a határt 100 gyesz.-nak vesszük, ami ugyancsak feltevés, az átalakulás képe a következő:

					most				
a)	10,5	millió	gazd.	.....		75	millió	gyesz.	
b)	1,0	«	«	.....		15	«	«	
c)	1,4	«	«	.....		50	«	«	
d)	0,13	«	«	.....		90	«	«	
	13,03					230			
						+ 50			
					akkor				
a)	—	—							
b)	11,5	217	millió	gyesz.	..	18,8	gyesz.	gazdaságonként	
c)	1,53	63	«	«	....	41,1	«	«	
d)	—	—				—			
	13,03	280				21,4	gyesz.	gazdaságonként	

Az átalakulás jellegére és lényegére vonatkozó alapvető következtetések mindkét esetben egyenlők.

3. HOGYAN LEPLEZIK EL A HARC LÉNYEGÉT A KADET ÍRÓK?

Azokat az adatokat, amelyeket arra vonatkozólag idéztünk, hogy milyen szerepet játszanak a földesúri mammutgazdaságok abban a harcban, mely Oroszországban a földért folyik, egy tekintetben ki kell egészítenünk. Burzsoáziánk és kispolgárságunk agrárprogrammjainak jellegzetes vonása, hogy a „normákra" vonatkozó elgondolásokkal elhomályosítják azt a kérdést, hogy *melyik* osztály a parasztság leghatalmasabb ellenfele, és *milyen birtokból* adódik a kisajátítandó földalap túlnyomó része. Főleg arról beszélnek (a kadetok is, a trudovikok is), hogy mennyi földre van szüksége a parasztságnak egyik vagy másik „norma" alapján, ahelyett, hogy egy sokkal konkrétabb és aktuálisabb dologról beszélnének: mennyi olyan föld *van*, amelyet *ki lehet* sajátítani. Az előbbi kérdésfeltevés elleplezi az osztályharcot, elhomályosítja a dolog *lényegét* azáltal, hogy szószátyárkodva „állami" szempontot hangoztat. Az utóbbi kérdésfeltevés a kérdés súlypontját az osztályharcra, annak a meghatározott földbirtokos rétegnek az osztályérdekeire helyezi át, amely leginkább képviseli a feudális tendenciákat.

Másutt még kitérünk a „normákra". Itt felhívjuk a figyelmet egy „szerencsés" kivételre a trudovikok közül és egy tipikusan kadet íróra.

A második dumában a népi szocialista Gyelarov érintette azt a kérdést, hogy a birtokosok hány százalékát érinti majd az elidegenítés (47. ülés, 1907 május 26). A szónok éppen *elidegenítésről* (kényszerelidegenítésről) beszélt, nem vetette fel az elkobzás kérdését, s láthatóan az elidegenítésnek *ugyanazt a normáját* fogadta el, amelyet én táblázatomban feltételesen felvettem, vagyis 500 gyeszjatyinát. Sajnos, a II. duma gyorsírói beszámolóiban Gyelarov beszédének megfelelő helye (1217. old.). el van ferdítve — vagy pedig maga Gyelarov úr követett el hibát. A beszámolóban azt olvassuk, hogy a kényszerelidegenítés a magánbirtokok 32%-át és egész földterületük 96%-át, a birtokosok fennmaradó 68%-ánál pedig a magántulajdonban levő földnek csak 4%-át érinti. A valóságban 32% helyett 3,7%-nak kell szerepelnie, mert 27 833 birtokos a 752 881-

nek 3,7%-a, s a 85 800 000 gyesz.-ból 62 000 000 gyesz. föld van a birtokukban, vagyis 72,3%. Nem tudjuk, vajjon Gyelarov úrnak a nyelve botlott-e meg, vagy helytelen számokat vett alapul. Mindenesetre, ha nem tévedünk, ő az egyetlen a nagyszámú duma-szónok közt, aki *eljutott* ahhoz a kérdéshez, hogy miért folyik a harc a szó legközvetlenebb és legkonkrétabb értelmében.

A kadet író, akinek „munkáiról" a szóbanforgó kérdés tárgyalása során feltétlenül meg kell emlékeznünk — Sz. Prokopovics úr. Igaz, hogy ő tulajdonképpen a „Bez Zaglavija" híve, s — akárcsak a „Tovariscs" című polgári ujság munkatársainak a többsége — hol kadetként, hol meg mensevik szociáldemokrataként lép fel. Tipikus képviselője az orosz polgári értelmiség soraiban található maroknyi következetes bernsteinistának, akik a kadetok és a szociáldemokraták közt ingadoznak, (többnyire) egyetlen párthoz sem tartoznak és a liberális sajtóban általában valamicskével jobboldalibb húrokat pengetnek, mint Plehanov. Prokopovics úrról itt azért kell megemlékeznünk, mert a sajtóban az elsők között hozott nyilvánosságra számadatokat az 1905. évi földbirtokstatisztikából, s ténylegesen a *kadet* agrárreform alapjára helyezkedett. Prokopovics úr a „Tovariscs"-ban két cikkben (1907 március 13-i, 214. sz., és április 10-i, 238. sz.) vitába szállt a hivatalos statisztika összeállítójával, Zolotarjov tábornokkal, aki azt bizonygatja, hogy a kormány minden kényszerelidegenítés nélkül kitűnően megvalósíthatja a földreformot, s hogy a parasztnak a gazdálkodás folytatásához teljesen elegendő portánként 5 gyesz.! Prokopovics úr *liberálisabb: gazdaságonként 8 gyesz.-t* vesz alapul. De többször is hangsúlyozza, hogy ez „teljesen elégtelen", hogy ez a „legszerényebb" számítás és így tovább, mindamellett „a földínség méretei"-nek (Prokopovics úr fentemlített cikkei közül az elsőnek a címe) megállapítására éppen ezt a számot veszi alapul. Megmagyarázza, hogy azért veszi ezt a számot, *„hogy elkerülje a fölösleges vitákat"* ... talán csak nem a Zolotarjov úrékkal való „fölösleges vitákat" ? Prokopovics úr ennek alapján arra az eredményre jut, hogy a parasztgazdaságok fele „nyilvánvalóan földszegény", s helyesen számítja ki, hogy e gazdaságoknak 8 gyesz.-ra való kiegészítéséhez 18 600 000

gyesz. föld szükséges, s mivel a kormánynak rendelkezésére álló földalap állítólag mindössze 9 000 000 gyesz. — „kényszerelidegenítés nélkül nem futja".

Ez a mensevikeskedő kadet vagy kadetoskodó mensevik úr számításaival és megfontolásaival egyaránt pompásan kifejezte a liberális agrárprogramm szellemét és értelmét. A feudális latifundiumok és általában a latifundiumok kérdését teljesen elkente. Prokopovics úr csak az 50 gyesz.-t meghaladó magánföldbirtokokra vonatkozólag közölt adatokat. Ilymódon elkendőzte azt, amiért a harc valójában folyik. A maroknyi — szó szerint maroknyi — földesúr osztályérdekeire fátylat borított. Ezek leleplezése helyett „állami szempontba" botlunk: csupán a kincstári földekből *„nem futja"*. Ha futná belőlük, Prokopovics úrnak — ez következik érveléséből — semmi kifogása sem volna a feudális latifundiumok ellen . . .

A paraszti osztásföld megállapított nagysága (8 gyesz.) nem elég a jóllakásra. A földesúri földek „kényszerelidegenítésének" mértékét elenyészően kicsire (18—9=9 000 000 gyesz.-ra szabják az 500 gyesz.-n felüli birtokok 62 000 000 gyesz.-t kitevő földjéből!). Az *ilyen* „kényszerelidegenítés" végrehajtásához az szükséges, hogy a *földesurak* kényszert alkalmazzanak a parasztokkal szemben — amint az 1861-ben történt!

Prokopovics úr akarva vagy nem akarva, tudatosan vagy nem tudatosan, *helyesen* fejezte ki a kadet agrárprogramm *földesúri* lényegét. Ám a kadetok óvatosak és ravaszak: inkább *egyáltalán nem beszélnek* arról, hogy *voltaképpen mennyi* földesúri földet lennének hajlandók kisajátítani.

4. AZ AGRÁRFORRADALOM GAZDASÁGI LÉNYEGE ÉS ESZMEI BURKAI

Láttuk, hogy a végbemenő agrárforradalom lényege az, hogy meg akarja szüntetni a feudális latifundiumot és meg akarja teremteni a szabad és (amennyiben ez az adott körülmények közt lehetséges) jómódú földművelő parasztságot, amely nem tengődik, nem kínlódik a földön, hanem fejleszteni tudja a termelőerőket, előre tudja

vinni a mezőgazdaságot. A kisüzemi *gazdálkodást* a mezőgazdaságban, a *piac* uralmát a termelő felett, s ennek folytán az *árutermelés* uralmát ez a forradalom egyáltalában nem érinti és nem is érintheti, mert a föld *újrafelosztásáért* vívott harc nem változtathatja meg az ezen a földön folyó gazdálkodás termelési viszonyait. Márpedig láttuk, hogy a szóbanforgó harc sajátossága — a kisgazdálkodás jelentős fejlődése a feudális latifundiumok földjein.

A most folyó harc ideológiai burkai: a narodnyikság elméletei. Az, hogy az I. és a II. dumában egész Oroszország parasztképviselői nyíltan felléptek agrárprogrammokkal, véglegesen bebizonyította, hogy a narodnyik elméletek és programmok valóban a földért vívott paraszti harc eszmei burkai.

Kimutattuk, hogy annak a földalapnak, amelyért a parasztok harcolnak, alapvető, legfőbb alkotóeleme a feudális nagybirtok. A kisajátítás normáját igen magasan — 500 gyeszjatyinában határoztuk meg. De könnyen meggyőződhetünk arról, hogy következtetésünk akkor is teljesen érvényben marad, ha ezt a normát bármennyire leszállítjuk, mondjuk 100 vagy 50 gyesz.-ra. Osszuk fel a c) 20—500 gyesz.-ás csoportot három alcsoportra: *aa*) 20—50 gyesz.; *bb*) 50—100 gyesz. és *cc*) 100—500 gyesz., és nézzük meg, milyenek az osztásföld és a magántulajdonban levő föld méretei ezekben az alcsoportokban:

Osztásföld

Alcsoportok	A birtokok száma	Földjük gyeszjatyinában	Átlagban birtokonként gyeszjatyinában
20— 50 gyesz.	1 062 504	30 898 147	29,1
50—100 «	191 898	12 259 171	63,9
100—500 «	40 658	5 762 276	141,7

Magántulajdonban levő föld			Európai-Oroszországban összesen		
Birtokok száma	Földjük gyeszjatyinában	Átlagban birtokonként gyeszjatyinában	Birtokok száma	Földjük gyeszjatyinában	Átlagban birtokonként gyeszjatyinában
103 237	3 301 004	32,0	1 165 741	34 199 151	29,3
44 877	3 229 858	71,9	236 775	15 489 029	65,4
61 188	14 096 637	230,4	101 846	19 858 913	194,9

Ebből először is látható, hogy a 100 gyesz.-n felüli földek elkobzása, mint fentebb már megjegyeztük, 9—10 000 000 gyesz.-val, az 50 gyesz.-n felüli földeknek Csizsevszkij, az I. Állami Duma képviselője által feltételezett elkobzása pedig 18 500 000 gyesz.-val növelné a földalapot. A földalap *zömét* tehát ez esetben is a feudális latifundium tenné ki. Ez a mai agrárkérdés „veleje". Ennek a nagy földtulajdonnak és a legmagasabb hivatalnoki karnak a kapcsolata ugyancsak ismeretes: G. A. Alekszinszkij a II. dumában idézte Rubakin úr adatait arra vonatkozólag, hogy mekkora birtokokkal rendelkeznek Oroszországban a magasrangú hivatalnokok. Másodszor, ezekből az adatokból látható, hogy a *100 gyeszjatyinán felüli* osztásföldek és *birtokok* levonása után is nagy különbségek maradnak a legnagyobb osztásföldek (és a kisbirtokok) között. Az agrárforradalom bekövetkezésekor a parasztság már differenciálódott mind a földbirtok nagysága, mind pedig — és még nagyobb mértékben — a tőke nagysága, az állatállomány mennyisége, a holtfelszerelés mennyisége és minősége stb. tekintetében. Hogy a differenciálódás a parasztoknak, hogy úgy mondjuk, osztásföldön kívüli birtokállományában sokkal jelentősebb, mint az osztásföldeken, azt közgazdasági irodalmunkban kellően bebizonyították.

Milyen jelentősége van hát a narodnyik elméleteknek, amelyek többé-kevésbbé hűen tükrözik a parasztoknak a földért vívott harcukkal kapcsolatos nézeteit? Ezeknek a narodnyik elméleteknek lényege két „elvben" foglalható össze: a „munkaelvben" és az „egyenlősítésben". Ezeknek az elveknek kispolgári jellege annyira világos, és ezt oly gyakran, oly részletesen bebizonyították a marxista irodalomban, hogy erről itt már nem érdemes beszélni. Fontos, hogy itt kiemeljük ezeknek az „elveknek" azt a jellegzetességét, amelyet az orosz szociáldemokraták mindeddig nem értékeltek érdem szerint. Ezek az elvek ködös formában *valóban* olyasvalamit fejeznek ki, ami az adott történelmi helyzetben reális és *haladó*. Mégpedig: kifejezik a feudális latifundiumok kiirtására irányuló harcot.

Vessünk egy pillantást a fenti sémára, amely azt mutatja, hogyan fejlődik agrárrendszerünk a jelenlegi álla-

potától a modern, polgári forradalom „végső céljáig". Világosan látni fogjuk, hogy a majdani „akkor" abban különbözik a jelenlegi „most"-tól, hogy „akkor" a földbirtokok hasonlíthatatlanul „kiegyenlítettebbek", a föld *új* megoszlása hasonlíthatatlanul jobban megfelel a „munkaelvnek". És ez nem véletlen. Ez nem is lehet másként egy parasztországban, amelyet a polgári fejlődés megszabadít a hűbéri viszonyoktól. A feudális latifundiumok megszüntetése ilyen országban mindenképpen a kapitalista fejlődés követelménye. A latifundiumok megszüntetése viszont a kisgazdálkodás uralma mellett okvetlenül a földbirtokok nagyobb „kiegyenlítettségét" jelenti. A kapitalizmus összetöri a középkori latifundiumokat, s ezért „kiegyenlítettebb" földtulajdonnal *kezdi*, majd *ebből* teremti meg az új mezőgazdasági nagyüzemet, mégpedig a bérmunka, a gépek és a fejlett mezőgazdasági technika, nem pedig a ledolgozási rendszer és a szolgai függés alapján.

A narodnyikok valamennyien ott követnek el hibát, hogy mivel látókörük nem terjed túl a kistulajdonos szűk látókörén, nem látják a polgári jellegét azoknak a társadalmi viszonyoknak, amelyek közé a paraszt a jobbágyi béklyókból kerül. A *kispolgári* földművelés „munkaelvét" és az „egyenlősítést", mint a *feudális* latifundiumok megsemmisítésének jelszavát, olyan abszolút, önmagában elegendő valamivé változtatják, ami egy különleges, nem polgári rendre jellemző.

Néhány marxista ott követ el hibát, hogy amikor a narodnyikok *elméletét* bírálja, nem veszi észre annak történelmileg reális és történelmileg törvényszerű *tartalmát a hűbériség ellen vívott harcban.* Bírálják és joggal bírálják a „munkaelvet" és az „egyenlősítést", mint elmaradott, reakciós, kispolgári *szocializmust*, de elfelejtik, hogy ezek az elméletek haladó, forradalmi kispolgári *demokratizmust* fejeznek ki, hogy ezek az elméletek a régi, hűbéri Oroszország elleni legelszántabb harc zászlajául szolgálnak. Az egyenlőség eszméje a régi, önkényuralmi rendszer, különösképpen pedig a régi, feudális, földesúri nagybirtok ellen vívott harcban a legforradalmibb eszme. Az *egyenlőség* eszméje jogos és haladó a kispolgár parasztnál, amennyiben

a feudális, jobbágyi egyenlőtlenség elleni harcot fejezi ki. A földtulajdon „egyenlősítésének" eszméje jogos és haladó, amennyiben a hét gyeszjatyina osztásföldön tengődő és a földesurak által tönkretett sokmillió parasztnak azt a törekvését fejezi ki, hogy *osszák fel** a 2 300 gyeszjatyinás feudális latifundiumokat. Márpedig az adott történelmi helyzetben ez az eszme *valóban* ezt a törekvést fejezi ki, következetes *polgári* forradalom felé hajt, s ezt helytelen módon ködös, *álszocialista* frazeológiába burkolja. És rossz marxista volna az, aki a burzsoá jelszavak szocialista köntösének csalárdságát bírálva, nem tudná e jelszavaknak mint *a hűbériség ellen* folyó harc legradikálisabb *burzsoá* jelszavainak történelmileg haladó jelentőségét értékelni. Annak a forradalmi átalakulásnak a reális tartalma, amely a narodnyik szemében „szocializálás", a kapitalizmus útjának legkövetkezetesebb megtisztítása, a hűbériség legteljesebb megsemmisítése lesz. A fentebb közölt séma a hűbériség megszüntetésének maximumát és az eközben elérhető „egyenlősítés" maximumát mutatja. A narodnyik azt képzeli, hogy ez az „egyenlősítés" kiküszöböli a burzsoá jelleget, holott ténylegesen a legradikálisabb burzsoázia törekvését *juttatja kifejezésre*. S mindaz, ami az „egyenlősítésben" ezen felül van, nem más, mint ideológiai *ködkép*, a kispolgár illúziója.

Az a körülmény, hogy néhány orosz marxista rövidlátóan és a történeti szempontokat figyelmen kívül hagyva ítéli meg azt a kérdést, hogy mi a narodnyik elméletek jelentősége az orosz polgári forradalomban, azzal magyarázható, hogy nem gondolták át jól, mit jelent a földesúri birtokok „elkobzása", amely mellett síkraszállnak. Elég, ha világos képet alkotunk arról, mi a jelenlegi földbirtokviszonyok között egy ilyen átalakulás gazdasági alapja — s nemcsak a narodnyik elméletek illuzórius voltát értjük meg, hanem a harcnak egy meghatározott történelmi feladatra korlátozott igazságát is, a hűbériség ellen irá-

* Itt nem a tulajdonbaadás, hanem a használatbaadás értelmében van szó a földosztásról. Az ilyen földosztás mind a municipalizálás, mind a nacionalizálás esetében lehetséges — a kisgazdálkodás uralma mellett pedig bizonyos időre elkerülhetetlen.

nyuló harc igazságát is, amely ezeknek az illuzórius elméleteknek reális tartalma.

5. A POLGÁRI AGRÁRFEJLŐDÉS KÉT TÍPUSA

Menjünk tovább. Kimutattuk, hogy a narodnyik elméletek, amelyek a szocializmusért a burzsoázia ellen vívott harc szempontjából értelmetlenek és reakciósak, (egy sajátos történelmi feladat értelmében) „értelmeseknek" és haladóknak bizonyulnak a hűbériség elleni polgári harcban. Felmerül most az a kérdés, vajjon a hűbériség elhalásának elkerülhetetlenségét az orosz mezőgazdaságban és Oroszország egész társadalmi rendjében, a polgári-demokratikus agrárátalakulás elkerülhetetlenségét úgy kell-e értelmezni, hogy ez csak egy meghatározott formában mehet végbe? vagy végbemehet különböző formákban?

Ez a kérdés sarkalatos jelentőségű a forradalmunkra és a szociáldemokrácia agrárprogrammjára vonatkozó helyes nézetek kialakítása szempontjából. S ezt a kérdést azokból a fentebb ismertetett adatokból kiindulva kell megoldanunk, amelyek a forradalom gazdasági alapjaira vonatkoznak.

A harc a feudális latifundium mint az oroszországi hűbéri maradványok legszembetűnőbb megtestesülése és legszilárdabb bástyája körül folyik a leghevesebben. Az árugazdaságnak és a kapitalizmusnak a fejlődése kérlelhetetlenül megsemmisíti ezeket a maradványokat. *Ebben* a tekintetben Oroszország előtt *csak egy* út van — a polgári fejlődés útja.

Ennek a fejlődésnek formája azonban kétféle lehet. A hűbériség maradványai a földesúri gazdaságok átalakulása útján is, a földesúri latifundiumok megsemmisítése útján is, azaz reformok útján is, forradalom útján is eltűnhetnek. A polgári fejlődés előrehaladhat olymódon, hogy a földesúri nagygazdaságok állnak az élén, amelyek egyre inkább burzsoá jelleget öltenek, egyre inkább a kizsákmányolás burzsoá módszereivel cserélik fel a hűbéri módszereket, — előrehaladhat olymódon is, hogy a paraszti kisgazdaságok állnak az élén, amelyek forradalmi úton távolítják el a társadalom szervezetéből a feudális latifundiumok

„kinövését", majd ezek nélkül, a kapitalista farmok útján szabadon fejlődnek.

Az objektíve lehetséges polgári fejlődésnek ezt a két útját porosz típusú és amerikai típusú útnak nevezhetjük. Az első esetben a feudális földesúri gazdaság lassan átnő polgári junkergazdaságba, miközben évtizedekre a leggyötrelmesebb kisajátításra és szolgaságra kárhoztatja a parasztokat, s maroknyi „Grossbauert" („nagyparasztot") választ ki. A második esetben nincs földesúri gazdaság, vagy ha van, szétzúzza a forradalom, amely elkobozza és felaprózza a feudális birtokokat. Ez esetben a paraszt túlsúlyba kerül, minthogy a mezőgazdaság kizárólagos képviselőjévé válik és tőkés farmerré fejlődik. Az első esetben a fejlődés fő tartalma a jobbágyság átnövése szolgaságba és tőkés kizsákmányolásba a hűbérurak — földbirtokosok — junkerek földjén. A második esetben a döntő mozzanat a patriarchális paraszt átváltozása burzsoá farmerré.

Oroszország gazdaságtörténetében egészen nyílt formában jelentkezik a fejlődésnek e két típusa. Nézzük a jobbágyrendszer bukásának időszakát. A földesurak és parasztok közt a reform végrehajtásának módjáért folyt a harc. Ezek is, azok is (anélkül hogy ennek tudatában lettek volna) a burzsoá gazdasági fejlődés feltételeiért szálltak síkra, de az előbbiek egy olyan fejlődés feltételeiért, amely biztosítja a földesúri gazdaságok, a földesúri jövedelmek, a földesúri (leigázó) kizsákmányolási módszerek maximális fennmaradását. Az utóbbiak egy olyan fejlődés érdekeiért szálltak síkra, amely a gazdálkodás adott színvonalán a lehető legnagyobb mértékben képes biztosítani a parasztság jólétét, a földesúri latifundiumok megsemmisítését, a kizsákmányolás valamennyi jobbágyi és leigázó formájának megszüntetését, a szabad paraszti földbirtok kiterjesztését. Magától értetődik, hogy a második típusú kimenetel esetén a kapitalizmus fejlődése és a termelőerők fejlődése átfogóbb és *gyorsabb* lett volna, mint a parasztreform földesúri kimenetele esetén*. Csak karika-

* A „Naucsnoje Obozrenyije" c. folyóiratban (1900 május—június) ezzel kapcsolatban a következőket írtam: „... minél több földet kaptak volna a parasztok a felszabadításkor és minél olcsób-

túra-marxisták, amilyeneknek a marxizmus ellen hadakozó narodnyikok igyekeztek a marxistákat ecsetelni — csak ezek tarthatták a kapitalista fejlődés zálogának azt, hogy a parasztokat 1861-ben megfosztották földjüktől. Ellenkezőleg, ez záloga lett volna és valóban záloga is volt — a *személyi függőségen* alapuló, vagyis féljobbágyi földbérletnek és a ledolgozási rendszeren, vagyis a roboton felépülő gazdálkodásnak, annak a gazdálkodásnak, mely rendkívül erősen hátráltatta a kapitalizmus fejlődését és a termelőerők növekedését az orosz mezőgazdaságban. A paraszti és a földesúri érdekek harca nem a „népi termelés" vagy a „munkaelv" harca volt a burzsoázia ellen (mint narodnyikjaink képzelték és képzelik), — ez a harc az amerikai típusú polgári fejlődésért, a porosz típusú, ugyancsak polgári fejlődés ellen vívott harc volt.

S Oroszországnak azokon a vidékein, ahol nem volt jobbágyság, ahol teljesen vagy elsősorban a szabad paraszt foglalkozott földműveléssel (például a Volgántúlnak, Újoroszországnak és az Észak-Kaukázusnak a reform utáni időszakban benépesült sztyeppéin), a termelőerők fejlődése és a kapitalizmus fejlődése hasonlíthatatlanul gyorsabb volt, mint a hűbériség csökevényeivel megterhelt központban*.

---

ban jutottak volna hozzá, annál gyorsabban, annál szélesebb alapokon és annál szabadabban haladt volna Oroszországban a kapitalizmus fejlődése, annál magasabb lenne a lakosság életszínvonala, annál nagyobb lenne a belső piac, annál gyorsabban alkalmazták volna a gépeket a termelésben, egyszóval, annál jobban hasonlított volna Oroszország gazdasági fejlődése Amerika gazdasági fejlődéséhez. Két körülmény kiemelésére szorítkozom, amelyek nézetem szerint alátámasztják ez utóbbi vélemény helyességét: 1) a földínség és a nagy adóterhek folytán nálunk a magántulajdonban levő gazdaságokban nagyon jelentékeny területen a ledolgozási rendszer, vagyis a jobbágyság közvetlen maradványa terjedt el, nem pedig a kapitalizmus; 2) éppen határvidékeinken, ahol a jobbágyság vagy teljesen ismeretlen, vagy pedig a leggyengébben volt kifejlődve, ahol a parasztok a legkevesebbet szenvednek a földínségtől, a ledolgozástól, az adóterhektől, ott fejlődött ki leginkább a kapitalizmus a mezőgazdaságban." (Lásd *Lenin.* A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. 1949. 619. old. — *Szerk.*)

* Oroszország határvidékeinek mint a kapitalizmus fejlődése során felhasználható települési alapnak a jelentőségéről rész-

Oroszország mezőgazdasági központja és mezőgazdasági határvidékei úgyszólván térbelileg vagy földrajzilag mutatják meg nekünk azoknak a vidékeknek megoszlását, amelyeken az agrárfejlődés egyik vagy másik típusa van túlsúlyban, de a két fejlődés alapvető vonásai világosan láthatók *mindazokon* a vidékeken is, ahol a földesúri és a paraszti gazdaság egymás mellett áll fenn. A narodnyik közgazdaságtan egyik alapvető hibája az volt, hogy kizárólag a földesúri gazdaságot tartotta az agrárkapitalizmus forrásának, s a parasztgazdaságot a „népi termelés" és a „munkaelv" szemszögéből vizsgálta (a trudovikok, a „népi szocialisták" és a szociálforradalmárok most is így járnak el). Tudjuk, hogy az ilyen felfogás nem helyes. A földesúri gazdaság tőkés módon fejlődik, s a ledolgozási rendszert fokozatosan „szabad bérmunkával", a háromnyomásos gazdálkodást belterjes gazdálkodással, a dédapáktól örökölt paraszti mezőgazdasági felszerelést pedig a nagybirtok tökéletesített munkaeszközeivel helyettesíti. A parasztgazdaság *ugyancsak tőkés módon fejlődik*, s falusi burzsoázia és falusi proletariátus kialakulásához vezet. Mennél jobb az „obscsina" helyzete, mennél nagyobb az egész parasztság jóléte, annál *gyorsabban* megy végbe a parasztságnak ez a felbomlása a tőkés mezőgazdaság antagonisztikus osztályaira. Ennélfogva mindenütt megvan az agrárfejlődés két áramlata. A paraszti és a földesúri érdekek harca — amely vörös fonálként húzódik végig Oroszország egész reform utáni történetén és amely forradalmunknak igen fontos gazdasági alapja — a polgári agrárfejlődés egyik vagy másik típusáért folyó harc.

Csak ha világosan megértjük az e típusok közti különbséget és *mindkét* típus polgári jellegét, csak akkor magyarázhatjuk meg helyesen a földkérdést az orosz forradalomban, csak akkor érthetjük meg a különféle pártok által kidolgo-

---

letesen beszéltem „A kapitalizmus fejlődése" c. munkámban. (Szentpétervár 1899. 185, 444. és sok más old.) (Lásd *Lenin.* A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. 1949. 250—251, 554, 586—590. old. — *Szerk.*) A szociáldemokrata agrárprogramm kérdésében való jelentőségükről alább külön szólunk.

zott különböző agrárprogrammok jelentőségét az egyes osztályok szempontjából*. Ismételjük : a harc a feudális latifundium körül a leghevesebb. Tőkés fejlődésük teljesen vitathatatlan, de két formában lehetséges: vagy úgy, hogy a paraszti farmerek a hűbéri latifundiumot forradalmi módon megszüntetik, megsemmisítik, vagy pedig úgy, hogy az fokozatosan junkergazdasággá válik (ennek megfelelően a függő helyzetben levő paraszt függő helyzetben levő gazdasági cseléddé válik).

6. AZ AGRÁRPROGRAMMOK KÉT IRÁNYVONALA A FORRADALOMBAN

Ha mármost a fentebb körvonalazott gazdasági alappal összevetjük a különféle osztályok által a forradalomban kitűzött agrárprogrammokat, azonnal meglátjuk e programmok két irányvonalát, amely megegyezik az agrárfejlődés két említett típusával.

---

* Hogy milyen zűrzavar uralkodik időnként az orosz szociáldemokraták fejében az oroszországi polgári agrárfejlődés két útjának kérdésében, azt P. Maszlov példája mutatja. Az „Obrazovanyije" c. folyóiratban (1907. 3. sz.) két utat jelöl meg: 1) „a fejlődő kapitalizmus" és 2) „a gazdasági fejlődés ellen vívott meddő harc" útját. „Az első út" — ugyebár — „a munkásosztályt, s vele együtt az egész társadalmat elvezeti a szocializmushoz; a második út a munkásosztályt a burzsoázia karjaiba (!), a nagy- és a kistulajdonosok között folyó harcba tasztítja (!), olyan harcba, amelyben a munkásosztályt csak vereségek érhetik" (92. old.). Először is, a „második út" kongó frázis, álomkép, nem pedig út; ez — hamis ideológia, nem pedig a fejlődés valóságos lehetősége. Másodszor, Maszlov nem veszi észre, hogy Sztolipin és a burzsoázia ugyancsak a kapitalista úton vezeti a parasztságot, — tehát a reális harc nem a kapitalizmus, hanem a kapitalista fejlődés típusa körül folyik. Harmadszor, merő badarság, hogy Oroszországban lehetséges olyan út, amely nem „taszítja" a munkásosztályt a burzsoázia uralma alá... Negyedszer, ugyanolyan badarság az is, hogy létezhet olyan „út", amelyen el lehet kerülni a harcot a kis- és a nagytulajdonosok között. Ötödször, Maszlov az általános európai kategóriák (kis- és nagytulajdonosok) segítségével elleplezi Oroszország történelmi sajátosságát, amelynek óriási jelentősége van ebben a forradalomban, elleplezi a burzsoá kistulajdonosok és a feudális nagytulajdonosok harcát.

Nézzük a jobboldali földbirtokosok és az októbristák által helyeselt Sztolipin-féle programmot. Ez nyíltan földesúri programm. De vajjon lehet-e azt mondani, hogy gazdasági értelemben reakciós, vagyis hogy lehetetlennek tekinti vagy lehetetlenné igyekszik tenni a kapitalizmus fejlődését? igyekszik megakadályozni a polgári agrárfejlődést? Semmiesetre sem. Ellenkezőleg, Sztolipinnak az alaptörvény 87. cikkelye alapján kiadott híres agrártörvényeit tisztán burzsoá szellem hatja át. Ezek a törvények kétségtelenül a tőkés fejlődés vonalán haladnak, megkönnyítik, előrehajtják ezt a fejlődést, meggyorsítják a parasztság kisajátítását, az obscsina széthullását, a paraszti burzsoázia kialakulását. Ezek a törvények, tudományos gazdasági szempontból, kétségtelenül haladók.

Azt jelenti-e ez, hogy a szociáldemokratáknak „támogatniok" kell ezeket a törvényeket? Nem. Így csak a vulgáris marxizmus vélekedhetne, amelynek magvait oly nagy buzgalommal hinti el Plehanov és a mensevikek, akik azt fújják, üvöltik, jajgatják, harsogják: támogatni kell a burzsoáziát a régi rend elleni harcában. Nem. A termelőerők fejlődésének (a társadalmi haladás e legfőbb kritériumának) érdekeit szem előtt tartva, nekünk nem a földesúri típusú polgári fejlődést kell támogatnunk, hanem a paraszti típusú polgári fejlődést. Az első azt jelenti, hogy a legnagyobb mértékben fennmarad a személyi függés és a jobbágyság (burzsoá módra átformálva), a legkevésbbé gyorsan fejlődnek a termelőerők és meglassul a kapitalizmus fejlődése, azt jelenti, hogy a parasztság, s ennélfogva a proletariátus nagy tömegei összehasonlíthatatlanul nagyobb nyomornak és szenvedésnek, kizsákmányolásnak és elnyomásnak vannak kitéve. A második azt jelenti, hogy a termelőerők a leggyorsabban fejlődnek, és (amennyire ez az árutermelés viszonyai között egyáltalán lehetséges) a paraszttömegek létfeltételei a legkedvezőbbek. A szociáldemokrácia taktikáját az orosz polgári forradalomban nem a liberális burzsoázia támogatásának feladata határozza meg, mint azt az opportunisták gondolják, hanem a harcoló parasztság támogatásának feladata.

Nézzük a liberális burzsoázia programmját, vagyis a kadet programmot. Híven e jelmondathoz: „mit óhaj-

tanak?" (azaz, mit óhajtanak a földbirtokos urak), más programmot állítottak fel az első dumában, és mást a másodikban. A programmok váltogatása az ő szemükben ugyanolyan egyszerű és jelentéktelen dolog, mint a burzsoázia valamennyi európai elvtelen karrieristája szemében. Az első dumában a forradalom látszott erősnek, — a liberális programm átvett tőle egy kis nacionalizálást („állami földalap"). A második dumában az ellenforradalom látszott erősnek, — a liberális programm sutba dobta az állami földalapot, a szilárd paraszti tulajdon sztolipini eszméjéhez fordult, szaporította és kiterjesztette azokat az eseteket, amelyek kivételek a földesúri birtokok kényszerelidegenítésének általános szabálya alól. De a liberálisoknak ezt a kétszínűségét itt csak mellesleg említjük. Másra kell itt felhívnunk a figyelmet: arra az elvi alapra, amely a liberális agrárprogramm *mindkét „arculatának" közös vonása.* Ez a közös elvi alapjuk — 1) a megváltás; 2) a földesúri gazdaságok fenntartása; 3) a földesúri kiváltságok megóvása a reform végrehajtása esetén.

A megváltás a társadalmi fejlődésre kivetett és a feudális latifundiumok tulajdonosainak fizetett sarc. A megváltás a kizsákmányolás hűbéri módszereinek a bürokrácia, a rendőrség által a polgári „általános egyenérték" formájában biztosított realizálása. Továbbá, a földesúri gazdaságok fenntartása, *kisebb vagy nagyobb* mértékben a kadetok mindkét programmjában fellelhető, bármennyire igyekeznek is a polgári politikusok a nép előtt elleplezni ezt a tényt. A harmadik — a földesúri kiváltságok a reform végrehajtása esetén — teljes határozottsággal kifejezésre jut abban a magatartásban, amelyet a kadetok a helyi földbizottságnak az általános, közvetlen, egyenlő és titkos választójog alapján való választása kérdésében tanúsítanak. Nem bocsátkozhatunk itt olyan részletekbe*,

* Lásd az I. duma jegyzőkönyvét 1906 május 24-i, 14. üléséről, ahol a kadet Kokoskin és Kotljarevszkij az (akkor) októbrista Heydennel vállvetve a legaljasabb szofizmákkal támadják a helyi földbizottságok eszméjét. A II. dumában: a kadet Szaveljev csűrés-csavarását (az 1907 március 26-i, 16. ülésen) és a kadet Tatarinov nyílt harcát a helyi bizottságok eszméje ellen (az 1907 április 9-i, 24. ülésen, gyorsírói beszámoló 1783. old.). A „Recs" c. ujság 1906

amelyek fejtegetéseink más pontjaira vonatkoznak. Itt csupán a kadet agrárprogramm *irányvonalát* kell meghatároznunk. S ebben az értelemben feltétlenül hangsúlyoznunk kell, hogy a helyi földbizottságok összetételének kérdése *sarkalatos* jelentőségű. Csak politikai csecsemők általthatják magukat a *„kényszerelidegenítés"* kadet jelszavával. A kérdés az, ki kit kényszerít: a földesurak kényszerítik-e a parasztokat (arra, hogy háromszoros árat fizessenek a homokos földért), vagy a parasztok a földesurakat. Az „egymásba ütköző érdekek egyenlő arányú képviseletéről" és az „egyoldalú erőszak" nem kívánatos voltáról hangoztatott kadet szólamok napnál világosabban megmutatják a dolog lényegét, nevezetesen azt, hogy a kadet kényszerelidegenítés során a földbirtokosok kényszerítik a parasztokat!

A kadet agrárprogramm sztolipini vonalon, vagyis a polgári fejlődés földesúri vonalán halad. Ez tény. Ennek a ténynek meg nem értése az alapvető hibája azoknak a szociáldemokratáknak, akik, mint néhány mensevik, képesek haladóbbnak tekinteni a kadet agrárpolitikát, mint a narodnyik agrárpolitikát.

A parasztság képviselőinél, vagyis a trudovikoknál, a szociálnarodnyikoknál és részben az eszereknél, azt látjuk, hogy számos ingadozásuk és tétovázásuk *ellenére*

május 25-i, 82. számának remek vezércikkét, amelyet Miljukov is közölt („God borbi" 117. sz. 457—459. old.). Eme álruhába bújt októbrista írásának döntő helye a következő: „Úgy gondoljuk, hogy ezeknek a bizottságoknak általános választás útján való megalakítása azt jelentené, hogy nem a helyi földkérdés helyben történő békés megoldására, hanem valami egészen másra készítené elő őket. A reform általános irányítását az állam kezében kell hagyni . . . A helyi bizottságokban lehetőleg egyenlő arányban (sic!) (— így! — *Szerk.*) kell képviselve lenniök a felek egymásba ütköző érdekeinek, amelyek kibékíthetők egymással, anélkül hogy a végrehajtandó reform állami jelentősége csorbát szenvedne, és anélkül hogy e reformot egyoldalú erőszakos cselekménnyé változtatnák . . ." (459. old.). A kadet „Agrárkérdés" második kötetében Kutler úr közzéteszi törvénytervezetét, amely *túlsúlyt biztosít* a földbirtokosoknak plusz hivatalnokoknak a parasztokkal szemben *valamennyi* központi, kormányzósági és kerületi földbizottságban és bizottmányban (640—641. old.), A. Csuprov úr — „liberális!" — pedig elvi alapon védelmezi a parasztok becsapásának ugyanazt az aljas földesúri tervét (33. old.).

mindkét dumában azt a teljesen világos irányvonalat követték, hogy védelmezték a parasztság érdekeit a földesurakkal *szemben*. Vannak ingadozások például a megváltás kérdésében, amelyet a trudovikok programmja megengedhetőnek tart, de először, ezt gyakran a munkaképtelen földbirtokosokról való társadalmi gondoskodásnak tekintik*; másodszor, a II. duma jegyzőkönyveiben számos szerfölött jellemző *paraszti* beszéd található, amelyek *elutasítják* a megváltást, és ezt a jelszót hirdetik: az egész földet az egész népnek**. A helyi földbizottságok kérdésében — abban a legfontosabb kérdésben, hogy ki kit kényszerítsen — a parasztképviselők annak az eszmének felvetői és hívei, hogy ezeket a bizottságokat általános szavazás alapján kell választani.

Egyelőre nem érintjük azt a kérdést, mi a tartalma egyrészt a trudovikok és a szocialforradalmárok, másrészt a szociáldemokraták agrárprogrammjának. Mindenekelőtt meg kell állapítanunk azt a vitathatatlan tényt, hogy az orosz forradalomban nyíltan fellépő *valamennyi* párt és osztály agrárprogrammja a polgári agrárfejlődés két típusának megfelelően nyilvánvalóan *két* alaptípusra oszlik. A „jobboldali" és a „baloldali" agrárprogrammok választóvonala nem az októbristák és a kadetok között halad, mint azt a mensevikek (akiket rabul ejt az „alkotmányosdemokrata" szavak csengése, s akik az osztályelemzést a pártok elnevezésének elemzésével helyettesítik) egészen helytelenül feltételezik. A választóvonal a kadetok és a trudovikok között húzódik. Ezt a vonalat az orosz társa-

---

* V. ö. „Az «Izvesztyija Kresztyanszkih Deputatov» és a «Trudovaja Rosszija» gyűjteménye" c. kiadvánnyal, Szentpétervár 1906 — az I. dumába beválasztott trudovik képviselők összegyűjtött *ujság*cikkeivel, például a „Járandóság és nem megváltás" c. cikkel (44—49. old.) stb.

** V. ö. Petrocsenko *jobboldali* parasztnak a II. dumában (1907 április 5, 22. ülés) mondott beszédével: Kutler, úgymond, jó feltételeket ajánlott . . . „Persze, ő mint gazdag ember sokat kér, mi szegényparasztok pedig annyit nem tudunk fizetni" (1616. old.). A *jobboldali* paraszt *baloldalibb* a liberálist játszó polgári politikusnál. V. ö. továbbá Szemjonov *pártonkívüli* paraszt beszédével (1907 április 12), amelyet a parasztok harcának spontánforradalmi szelleme hat át, és sok más beszéddel.

dalom *két alapvető osztályának*, a földért harcoló osztályoknak: a földbirtokosoknak és a parasztságnak *érdekei* határozzák meg. A kadetok fenn akarják tartani a földesúri földtulajdont és a művelt, európai, de *földesúri típusú* polgári agrárfejlődés mellett törnek lándzsát. A trudovikok (és a szociáldemokrata munkásképviselők), vagyis a parasztság és a proletariátus képviselői, a *paraszti típusú* polgári agrárfejlődés mellett szállnak síkra.

Az agrárprogrammok eszmei burkát, különböző politikai részleteit stb. szigorúan meg kell különböztetnünk az agrárprogrammok gazdasági alapjától. Most nem az a nehézség, hogy megértsük mind a földesúri, *mind a paraszti* földkövetelések és programmok polgári jellegét: ezt a munkát a marxisták már a forradalom előtt elvégezték, s a forradalom igazolta azt. A nehézség az, hogy pontos képet alkossunk magunknak arról, mi az alapja a két osztály harcának, amelyet a polgári társadalom és a polgári fejlődés *talaján* vívnak. Nem érthetjük meg ezt a harcot mint törvényszerű társadalmi jelenséget, ha nem vezetjük vissza a kapitalista Oroszország gazdasági fejlődésének objektív tendenciáira.

Most, miután kimutattuk, hogy az orosz forradalomban kidolgozott agrárprogrammok két típusa összefügg a polgári agrárfejlődés két típusával, meg kell vizsgálnunk a kérdésnek egy újabb, rendkívül fontos vonatkozását.

7. OROSZORSZÁG FÖLDTERÜLETE. A TELEPÍTÉS KÉRDÉSE

Fentebb megjegyeztük, hogy a gazdasági elemzés során az oroszországi kapitalizmus kérdésében meg kell különböztetnünk a hűbériség maradványaival át- meg átszőtt mezőgazdasági központot és a határvidékeket, ahol ezek a maradványok hiányzanak vagy gyengék, és ahol fellelhetők a szabad-paraszti tőkés fejlődés elemei.

De mit kell értenünk határvidékeken? — Nyilvánvalóan be nem népesített vagy nem teljesen benépesített, a mezőgazdasági termelésbe nem teljesen bevont földeket. Most tehát Európai-Oroszországról az egész Orosz Birodalomra kell áttérnünk, hogy pontos fogalmat alkothassunk

magunknak arról, melyek ezek a „határvidékek", és mi a gazdasági jelentőségük.

Prokopovics és Mertvago uraknak a „Mennyi föld van Oroszországban és hogyan használjuk fel" (Moszkva 1907) című brosúrájában az említett szerzők közül az utóbbi megkísérli mindazoknak a statisztikai adatoknak összesítését, amelyek az irodalomban *egész* Oroszország földjére és az előttünk ismert földmennyiség gazdasági felhasználására vonatkozólag találhatók. A szemléletesség kedvéért táblázatba foglalva ismertetjük Mertvago úr összehasonlítását, hozzáfűzve ehhez az 1897. évi népszámlálás népesedési adatait. [Lásd 252. old. — *Szerk.*]

Ezek a számok szemléltetően mutatják, mily mérhetetlenül sok föld van Oroszországban, s milyen keveset tudunk még a határvidéki földekről és gazdasági jelentőségükről. Természetesen tökéletesen helytelen volna, ha ezeket a földeket jelenleg és jelenlegi állapotukban alkalmasaknak tartanánk az orosz parasztság földszükségletének kielégítésére. Az efféle számításoknak, amilyenekkel nem ritkán találkozunk reakciós íróknál*, semmiféle tudományos értékük sincs. E tekintetben teljesen igaza van A. A. Kaufman úrnak, amikor gúnyolja azokat, akik a négyzetversztek számára vonatkozó adatok alapján keresnek szabad földeket az áttelepítéshez. Kétségtelenül teljesen igaza van akkor is, amikor rámutat arra, hogy milyen kevés áttelepülésre alkalmas föld van jelenleg Oroszország határvidékein, és milyen helytelen az a nézet, amely szerint áttelepítésekkel segíteni lehet az orosz paraszt földínségén**.

---

* És reakciós képviselőknél. A II. dumában az októbrista Tyetyerevenkov 65 000 000 gyeszjatyina szteppevidéki földre és 39 000 000 gyeszjatyina altájvidéki földre vonatkozó adatokat idézett Scserbina kutatásaiból, annak bizonyítására, hogy Európai-Oroszországban nincs szükség kényszerelidegenítésre. Íme a burzsoá mintaképe, aki alkalmazkodik a feudális földesúrhoz a sztolipini szellemben való együttes „előrehaladás" céljából (a II. duma gyorsírói beszámolói, 39. ülés, 1907 május 16, 658—661. old.).

** „Agrárkérdés", Dolgorukov és Petrunkevics kiadása, I. köt. Kaufman úr „Az áttelepítés és szerepe az agrárprogrammban" c. cikke. V. ö. továbbá ugyanennek a szerzőnek „Telepítés és átköltöztetés" c. könyvével, Szentpétervár 1905.

	Egész Oroszország földterülete								Népesség az 1897. évi népszámlálás szerint	
	Föld összesen		Ebből		Ebből művelés alatt					
	Négyzetverszt (ezerben)	Gyeszjatyina (millióban)	Olyan föld, amelyről semmiféle adatok nincsenek	Nyilvántartott földek	szántó	kaszáló	erdő	együtt	Összesen (ezerben)	1 négyzetverszthez jut
			millió gyeszjatyina		millió gyeszjatyina					
A Lengyel Királyság 10 kormányzósága	111,6	11,6	—	11,6	7,4	0,9	2,5	10,8	9 402,2	84,3
A Volgától nyugatra fekvő 38 kormányzóság	1 755,6	183,0	—	183,0	93,6	18,7	34,0	146,3	—	—
A Volgától északra és keletre fekvő 12 kormányzóság ..	2 474,9	258,0	—	258,0	22,3	7,1	132,0	161,4	—	—
Európai-Oroszország 50 kormányzósága összesen	4 230,5	441,0	—	441,0	115,9	25,8	166,0	307,7	93 442,9	22,1
Kaukázus	411,7	42,9	22,1	20,8	6,5	2,2	2,5	11,2	9 289,4	22,6
Szibéria	10 966,1	1 142,6	639,7	502,9	4,3	3,9	121,0	129,2	5 758,8	0,5
Közép-Ázsia	3 141,6	327,3	157,4	169,9	0,9	1,6	8,0	10,5	7 746,7	2,5
Ázsiai-Oroszország összesen	14 519,4	1 512,8	819,2	693,6	11,7	7,7	131,5	150,9	—	—
Az egész Orosz Birodalom összesen*	18 861,5	1 965,4	819,2	1 146,2	135,0	34,4	300,0	469,4	125 640,0	6,7

* Finnország nélkül

De a liberális Kaufman úr e helyes megállapításainak mindamellett van egy igen lényeges hibája. Kaufman úr a következőképpen okoskodik: „Az áttelepítendők adott összetétele, jólétük adott foka és műveltségük adott színvonala mellett" (id. mű, 129. old.) — a föld semmiképpen sem elég ahhoz, hogy az orosz parasztok szükségletét áttelepítésekkel kielégítsék. Eszerint — vonja le a következtetést a kadet agrárprogramm védelme jegyében — Európai-Oroszországban szükség van a magánbirtokok kényszerelidegenítésére.

Ez a mi közgazdászaink szokásos liberális és liberálisnarodnyik okoskodása. Úgy okoskodnak, hogy okoskodásukból ez a következtetés adódik: ha elegendő mennyiségben állana rendelkezésünkre áttelepülésre alkalmas föld, nem is kellene a feudális latifundiumokhoz nyúlni! A kadet urak és a hozzájuk hasonló politikusok, akiket a jóakaratú hivatalnok szempontja teljesen áthat, osztályfelettiségre, az osztályharc fölé emelkedésre tartanak igényt. Nem azért kell megsemmisíteni a feudális latifundiumokat, mert azok a helyi lakosság millióinak feudális kizsákmányolását, leigázását és a termelőerők fejlődésének feltartóztatását jelentik, hanem azért, mert nem lehet a családok millióit azonnal valahová Szibériába vagy Turkesztánba költöztetni! Nem az orosz latifundiumok feudális osztályjellegére helyeződik át a súlypont, hanem arra a lehetőségre, hogy az osztályokat kibékítik, a parasztot kielégítik a földbirtokos megbántása nélkül, szóval — a hírhedt „osztálybéke" lehetőségére.

Kaufman úrnak és az oroszországi értelmiség körében található számtalan elvbarátjának okoskodását meg kell fordítani, hogy helyes legyen. *Mivel* az orosz parasztra kibírhatatlan súllyal nehezednek a feudális latifundiumok, *azért* hallatlan akadályokba ütközik az, hogy a lakosság szabadon letelepedhessék Oroszország területén és észszerűen hasznosíthassa Oroszország nagykiterjedésű határvidéki földjeit. *Mivel* a feudális latifundiumok az orosz parasztságot elnyomják, s a ledolgozási rendszer és a személyi függés révén örökössé teszik a földön folytatott gazdálkodás legelmaradottabb módszereit, *ezért* nehézségekbe ütközik a paraszttömegek technikai előrehaladása

és szellemi felemelkedése, a paraszti öntevékenység, művelődés, kezdeményezés fellendülése, amely elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy az oroszországi földtartalék hasonlíthatatlanul nagyobb részét hasznosítsuk gazdaságilag, mint amennyit most hasznosítunk. Mert hiszen a feudális latifundiumok és a mezőgazdaságban uralkodó szolgaság azt jelenti, hogy ennek megfelel a politikai felépítmény is, hogy az államban a feketeszázas földbirtokosé a hatalom, hogy a lakosság jogfosztott, hogy a közigazgatásban a Gurko—Lidval-féle módszereket[74] alkalmazzák stb. stb.

Hogy Oroszország mezőgazdasági központjának feudális latifundiumai a legkárosabban befolyásolják a társadalom egész szerkezetét, az egész társadalmi fejlődést, a mezőgazdaság állapotát és a paraszti tömegek életszínvonalát, az köztudomású. Itt beérem azzal, hogy hivatkozom arra az óriási orosz gazdasági irodalomra, amely bebizonyította, hogy Közép-Oroszországban általánosan el van terjedve a ledolgozási rendszer, a szolgaság, a leigázó földbérlet, a „téli elszegődés" és egyéb középkori gyönyörűségek*.

A hűbéri rend bukása olyan feltételeket teremtett, amelyek között (mint „A kapitalizmus fejlődése" című könyvemben részletesen kimutattam) a lakosság minden égtáj felé *menekült* a jobbágytartók utódainak e székhelyéről. A központi mezőgazdasági övezet népessége menekült az ipari kormányzóságokba is, a fővárosokba is, Európai-Oroszország déli és keleti határvidékeire is, benépesítve az addig lakatlan területeket. Mertvago úr az általam említett brosúrában egyebek között nagyon helyesen megjegyzi, hogy a mezőgazdaság céljaira alkalmatlan földekről alkotott fogalmak gyorsan megváltozhatnak:

„«A tauriai szteppék» — írja — «éghajlatuk és a vízhiány következtében *mindig* a legszegényebb és a legrosszabbul megművelhető vidékek közé fognak tartozni.»

* V. ö. „A kapitalizmus fejlődése", a robotgazdaságról a tőkés gazdaságra való áttérésről és a ledolgozási rendszer elterjedtségéről szóló III. fejezettel. (Lásd *Lenin.* A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. 1949. 181—244. old. — *Szerk.*)

Így beszéltek 1845-ben a természet olyan tekintélyes megfigyelői, mint Ber és Gelmerszen akadémikusok. Abban az időben Tauria kormányzóság lakossága, amely fele volt a jelenlegi lakosságnak, 1 800 000 csetverty különféle gabonaneműt termelt... Elmúlt 60 esztendő, s a megkétszereződött lakosság 1903-ban 17 600 000 csetverty, vagyis csaknem tízszer annyi gabonaneműt termel" (24. old.).

Ezt nemcsak Tauria kormányzóságról, hanem Európai-Oroszország déli és keleti határvidékeinek számos más kormányzóságáról is elmondhatjuk. A délvidéki szteppés vidéken, továbbá a Volgán túl levő kormányzóságok, amelyek a 60-as és 70-es években a gabonatermesztés méretei tekintetében elmaradtak a központi feketeföldes kormányzóságok mögött, a 80-as években *túlszárnyalták* ezeket a kormányzóságokat („A kapitalizmus fejlődése". 186. old.)*. Egész Európai-Oroszország lakosságának száma 1863-tól 1897-ig 53%-kal növekedett, ebből a falusi népességé 48%-kal, a városié pedig 97%-kal, míg az újoroszországi, alsóvolgai és keleti kormányzóságok lakosainak száma ugyanezen idő folyamán 92%-kal gyarapodott, mégpedig a falvakban 87%-kal, a városokban 134%-kal (ugyanott, 446. old.)**.

„Nem kételkedünk abban — folytatja Mertvago úr —, hogy földtartalékunk gazdasági jelentőségének jelenlegi hivatalnoki megítélése nem kevésbbé téves, mint 1845-ben Tauria kormányzóság Ber és Gelmerszen által történt megítélése volt" (ugyanott).

Ez igaz. Mertvago úr azonban nem veszi észre Ber tévedésének, minden hivatalnoki megítélés tévedésének *forrását*. Ezek a tévedések onnan erednek, hogy figyelembe veszik ugyan a technika és a gazdálkodás adott színvonalát, de nem számolnak ennek a színvonalnak emelkedésével. Ber és Gelmerszen nem látta előre a technikai változásokat, amelyek a *hűbéri rend bukása után* váltak lehetővé. És jelenleg semmi kétség sem férhet ahhoz, hogy *Európai-*

* Lásd *Lenin*. A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. 1949. 251. old. — *Szerk.*

** *Lenin*. A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. 1949. 558. old. — *Szerk.*

Oroszország feudális latifundiumainak megszűnése nyomán elkerülhetetlenül bekövetkezik a termelőerők óriási fellendülése, a technika és a gazdálkodás színvonalának óriási emelkedése.

A dolognak ezt a vonatkozását helytelenül figyelmen kívül hagyják sokan azok közül, akik az oroszországi agrárkérdéssel foglalkoznak. Az Oroszországban rendelkezésre álló telepítésre alkalmas hatalmas területek széleskörű hasznosításának az a feltétele, hogy Európai-Oroszországban valóban szabad, a hűbéri viszonyok jármától teljesen megszabadított parasztságot teremtsenek. E területek jelentős része jelenleg nem annyira egyik vagy másik határvidéki föld *természeti* sajátosságai következtében alkalmatlan, mint inkább a Közép-Oroszországban folytatott gazdálkodás *társadalmi* sajátosságainak következtében, amelyek a technikát pangásra, a lakosságot jogfosztottságra, megfélemlítettségre, tudatlanságra és tehetetlenségre kárhoztatják.

A dolognak éppen ezt a rendkívül fontos vonatkozását téveszti szem elől Kaufman úr, amikor kijelenti: „Már eleve megmondom, hogy nem tudom, vajjon egy-, három- vagy tízmillió embert lehet-e áttelepíteni" (id. mű, 128. old.). Rámutat arra, hogy a föld alkalmatlanságának fogalma viszonylagos. „A szikes földek nem okvetlenül reménytelenek, sőt bizonyos technikai eljárások alkalmazásával igen termékenyekké tehetők" (129). Turkesztánban, ahol 3,6 lélek jut egy négyzetversztre, „mérhetetlen területek maradnak lakatlanok" (137). „A turkesztáni «éhségsivatagok» közül soknak a talaja kiváló középázsiai lösz, amely megfelelő öntözéssel rendkívül termékeny... Hogy van-e öntözésre alkalmas föld, az nem lehet kérdéses: csak át kell menni bármely irányban a vidéken, hogy nagy számban találkozzunk évszázadokkal ezelőtt elnéptelenedett falvak és városok romjaival, s ezeket nemritkán tíz-húsz négyzetverszt körzetben fogják körül valaha használt öntözőcsatornák és árkok hálózatai, — s a mesterséges öntözést kívánó löszös sivatagok kiterjedése kétségtelenül sokmillió gyeszjatyina" (id. mű, 137. old.).

Ez a sokmillió gyeszjatyina mind Turkesztánban,

mind Oroszország sok más vidékén nemcsak öntözést és mindenféle egyéb talajjavítást „kíván", hanem azt is „kívánja", hogy az orosz mezőgazdasági népesség megszabaduljon a hűbéri rend maradványaitól, a nemesi latifundiumok jármától, attól, hogy az országban a feketeszázasok diktálnak.

Meddő dolog találgatni, mennyi földet lehetne tulajdonképpen Oroszországban „használhatatlanból" használhatóvá változtatni. De világosan fel kell ismerni azt a tényt, amelyet Oroszország egész gazdaságtörténete bizonyít, s amely az orosz polgári forradalom kimagasló sajátossága. Oroszországnak óriási telepítésre alkalmas területei vannak, amelyek egyre inkább hozzáférhetővé válnak a lakosság és a földművelés számára, s nemcsak általában a mezőgazdasági technika fejlődésének arányában, hanem annak arányában is, ahogy az orosz parasztságnak a jobbágyjárom alól való felszabadulása felé halad.

Ez a körülmény a gazdasági alapja az orosz mezőgazdaság amerikai típusú polgári fejlődésének. A nyugateurópai államokban, amelyek a mi marxistáinkat olyan gyakran csábítják megfontolatlan sablonos hasonlatokra, a polgári-demokratikus forradalom korszakában már minden föld el volt foglalva. A mezőgazdasági technika minden előre tett lépése azzal a vívmánnyal járt, hogy a földbe újabb munkát és tőkét fektethettek be. Oroszországban a polgári-demokratikus forradalom olyan feltételek közepette megy végbe, amikor a mezőgazdasági technika minden előre megtett lépése és a lakosság igazi szabadságának fejlesztése terén tett minden lépés nemcsak azt teszi lehetővé, hogy a régi földekbe további munkát és tőkét fektessenek, hanem lehetővé teszi azt is, hogy a mellettük fekvő „mérhetetlen" nagyságú földeket, hasznosítsák.

8. AZ I. FEJEZETBŐL ADÓDÓ GAZDASÁGI KÖVETKEZTETÉSEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Foglaljuk össze azokat a gazdasági következtetéseket, amelyeknek az a feladatuk, hogy bevezetésül szolgáljanak

számunkra a szociáldemokrata agrárprogramm kérdésének felülvizsgálásához.

Láttuk, hogy forradalmunkban a földért vívott harc „gócpontja" a feudális latifundium. A parasztságnak a földért vívott harca mindenekelőtt és főleg a latifundiumok megsemmisítéséért vívott harc. Megsemmisítésük és a parasztság kezébe való teljes átadásuk kétségtelenül az orosz mezőgazdaság tőkés fejlődésének vonalán halad. Ennek a fejlődésnek ez az útja a termelőerők leggyorsabb fejlődését, a lakosság tömegei számára a legkedvezőbb munkafeltételeket, a kapitalizmus leggyorsabb fejlődését jelentené, miközben a szabad parasztok farmerekké alakulnának át. De lehetséges a mezőgazdaság polgári fejlődésének másik útja is: a földesúri gazdaságok és latifundiumok megmaradása, miközben a hűbéri-függőségi viszonyon felépülő gazdaságok lassan junkergazdaságokba nőnének át. Az agrárprogrammok ama két típusának, amelyekkel a különböző osztályok az orosz forradalomban felléptek, a lehetséges polgári fejlődésnek éppen ez a két típusa az alapja. Emellett Oroszország sajátossága, amely az „amerikai" típusú fejlődés lehetőségének egyik gazdasági alapja, az, hogy óriási telepítésre alkalmas földterülete van. Ez a földterület ugyan teljesen alkalmatlan arra, hogy az orosz parasztságot Európai-Oroszországban megszabadítsa a jobbágyi járomtól, de annál kiterjedtebbé és hozzáférhetőbbé válik, minél szabadabb lesz a parasztság Közép-Oroszországban és minél nagyobb tér nyílik a termelőerők fejlődése számára.

II. FEJEZET

AZ OSzDMP AGRÁRPROGRAMMJAI ÉS AZ ELSŐ FORRADALOM TAPASZTALATAI

Térjünk át a szociáldemokrata agrárprogramm megvizsgálására. „A munkáspárt agrárprogrammjának felülvizsgálata" című brosúra első fejezetében* kifejtettem,

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 165—171. old. — *Szerk.*

hogy melyek voltak a fő történelmi mozzanatok az orosz szociáldemokraták agrárkérdésben vallott nézeteinek a fejlődésében. Valamivel részletesebben kell kitérnünk annak tisztázására, hogy mi volt az orosz szociáldemokrácia korábbi agrárprogrammjainak, tehát az 1885-ös és 1903-as programmnak a hibája.

1. MIBEN REJLIK AZ OROSZ SZOCIÁLDEMOKRATÁK KORÁBBI AGRÁRPROGRAMMJAINAK HIBÁJA?

A „Munka Felszabadítása" csoport tervezete, amely 1885-ben jelent meg, a következőképpen fejti ki az agrárprogrammot: „Radikálisan felül kell vizsgálni agrárviszonyainkat, vagyis azokat a feltételeket, amelyek mellett a föld megváltása és a parasztközösségek közötti kiosztása történik. Biztosítani kell az osztásföldről való lemondás és az obscsinából való kiválás jogát az olyan parasztoknak, akik ezt a maguk számára kívánatosnak tartják stb."

Ez minden. Ennek a programmnak nem az a hibája, hogy hibás alapelvek vagy hibás részkövetelések vannak benne. Nem. Alapelvei helyesek és egyetlen részkövetelése (az osztásföldről való lemondás joga) olyannyira vitathatatlan, hogy most a sajátságos sztolipini törvények megvalósították. E programm hibája abban rejlik, hogy elvont, hogy teljesen hiányzik belőle a kérdés konkrét felvetése. Ez tulajdonképpen nem is programm, hanem a legáltalánosabb marxista nyilatkozat. Persze dőreség volna ezt a hibát a programm szerkesztőinek bűnéül felróni, akik először fejtettek ki bizonyos elveket — jóval a munkáspárt megalakulása előtt. Ellenkezőleg, nyomatékosan hangsúlyoznunk kell, hogy ez a programm húsz évvel az orosz forradalom előtt megállapítja a parasztreform „radikális felülvizsgálásának" elkerülhetetlenségét.

E programmot elméletileg azzal kellett továbbfejleszteni, hogy tisztázzuk, melyek agrárprogrammunk gazdasági alapjai, mire lehet és mire kell a *radikális* felülvizsgálás követelésének a nem radikális, reformista felülvizsgálástól eltérően támaszkodnia, és végül, hogy

konkrétan meghatározzuk e felülvizsgálás tartalmát a proletariátus szempontjából (amely lényegénél fogva különbözik az általános értelemben vett radikális szemponttól). Gyakorlatilag azzal kellett továbbfejleszteni a programmot, hogy számbavesszük a parasztmozgalom *tapasztalatait*. A paraszti tömegmozgalom, sőt mi több, a parasztság országos mozgalmának tapasztalatai nélkül a szociáldemokrata munkáspárt programmja *nem válhatott* konkréttá, mivel azt a kérdést, mennyire haladt már előre parasztságunk tőkés felbomlása, mennyire képes a parasztság a forradalmi-demokratikus átalakulásra — igen nehéz vagy lehetetlen volna csupán elméleti megfontolások alapján eldönteni.

1903-ban, amikor pártunk II. kongresszusa az OSzDMP első agrárprogrammját elfogadta, a parasztmozgalom jellegével, méretével és mélységével kapcsolatban még nekünk sem voltak tapasztalataink. A tavaszi parasztfelkelések Oroszország déli részén 1902-ben elszigetelt kitörések maradtak. Ezért érthető a szociáldemokraták tartózkodó magatartása az agrárprogramm kidolgozása során: egyáltalán nem a proletariátus dolga, hogy „megszerkesszen" a polgári társadalom számára egy ilyen programmot, azt pedig, hogy mennyire fejlődhet a hűbériség maradványai ellen irányuló parasztmozgalom, amely megérdemli a proletariátus támogatását, még nem tudták.

Az 1903-as programm megkísérli, hogy konkrétan meghatározza annak a „felülvizsgálatnak" a tartalmát és feltételeit, amelyről 1885-ben a szociáldemokraták általánosságban beszéltek. Ez a kísérlet — a programm fő pontjában, a „lehasított földekről" szóló pontban — a hűbéri-függőségi kizsákmányolásra szolgáló földek („amelyeket 1861-ben lehasítottak a parasztok földjéből") és a tőkés alapon kiaknázott földek hozzávetőleges különválasztásán épült fel. Ez a hozzávetőleges különválasztás teljesen hibás volt, mert a gyakorlatban a paraszttömegek mozgalma nem irányulhatott a földesúri földek külön kategóriái ellen, hanem csak általában a földesúri földtulajdon ellen. Az 1903-as programm *felveti* azt a kérdést, amelyet 1885-ben még nem vetettek fel, nevezetesen: a paraszti és a földesúri érdekek harcának kérdését az agrárviszonyok ama felülvizsgálásakor, amelyet minden szociáldemokrata elke-

rülhetetlennek ismert el. De ezt a kérdést az 1903-as programm helytelenül oldja meg, mert ahelyett, hogy szembeállítaná egymással a polgári átalakulás következetesen paraszti és következetesen junker megvalósítási módját, holmi mesterkélt középutat állapít meg. Természetesen itt is figyelembe kell venni, hogy a nyílt tömegmozgalom hiánya miatt akkor lehetetlen volt, hogy a kérdést pontos adatok alapján, nem pedig üres szólamok vagy jámbor óhajtások, avagy kispolgári utópiák alapján oldjuk meg, mint az eszerek tették. Senki sem mondhatta meg biztosan előre, mennyire rétegeződött a parasztság annak hatása alatt, hogy a földbirtokosok a ledolgozási rendszerről részben áttértek a bérmunkára. Senki sem tudta felmérni, mekkora a mezőgazdasági munkásoknak az 1861-es reform után kialakult rétege, és mennyire váltak külön ennek a rétegnek az érdekei a tönkrement paraszttömegek érdekeitől.

Az 1903-as agrárprogramm alaphibája mindenesetre az volt, hogy nem volt pontos elképzelése arról, miért bontakozhat ki és miért kell, hogy kibontakozzon az agrárharc az oroszországi polgári forradalomban, — melyek a kapitalista agrárfejlődésnek azok a *típusai*, amelyek objektíve lehetségesek, abban az esetben, ha az egyik vagy a másik társadalmi erő győz ebben a harcban.

2. AZ OSzDMP JELENLEGI AGRÁRPROGRAMMJA

A szociáldemokrata pártnak a stockholmi kongresszuson elfogadott jelenlegi agrárprogrammja egy fontos kérdésben nagy lépést tesz előre az előző programmhoz képest. A szociáldemokrata párt ugyanis magáévá tette a földesúri földek* elkobzásának követelését és ilymódon határozottan elismerte a *paraszti* agrárforradalmat. A programm szavai: „támogatjuk a parasztság forradalmi fellépéseit, a földesúri földek elkobzását is beleértve . . .“ egész világosan kifejezik ezt a gondolatot. A stockholmi kongresszus vitái során az egyik előadó, Plehanov, aki Dzsonnal[75]

* A programm szövegében (4. pont) a *magánbirtokokról* van szó. A programmhoz mellékelt határozatban (az agrárprogramm második részében) a *földesúri* földek elkobzásáról van szó.

együtt a jelenlegi programmot elfogadtatta, világosan megmondta, hogy nem szabad többé félni a *„paraszti agrárforradalomtól"* (A stockholmi kongresszus jegyzőkönyve, Plehanov előadói beszéde. Moszkva 1907. 42. old.).

Azt hihetné az ember, ha elismerjük, hogy polgári forradalmunkat az agrárviszonyok területén *„paraszti* agrárforradalomnak" kell tekinteni, akkor az agrárprogrammal kapcsolatban szükségképpen megszűnnek a szociáldemokraták közt fennálló főbb nézeteltérések. Valójában azonban nézeteltérések támadtak abban a kérdésben, hogy a szociáldemokraták a felosztott földesúri földek paraszti tulajdonba való adását vagy a földesúri földek municipalizálását vagy minden föld nacionalizálását támogassák-e. Ennélfogva mindenekelőtt azt a tételt kell lerögzítenünk, hogy ezek a kérdések egyes-egyedül úgy oldhatók meg helyesen, ha az oroszországi *paraszti* agrárforradalom szemszögéből vizsgáljuk őket, amiről a szociáldemokraták igen gyakran megfeledkeznek. Persze, nem arról van szó, hogy a szociáldemokrácia lemondjon annak önálló meghatározásáról, hogy ebben a paraszti forradalomban melyek a proletariátusnak mint külön osztálynak az érdekei. Nem. Arról van szó, hogy pontos fogalmat alkosson magának arról, mi a paraszti agrárforradalomnak mint általában a polgári forradalom egy válfajának jellege és jelentősége. Mi nem „agyalhatunk ki" holmi különleges reform-„tervezetet". Nekünk a tőkés fejlődés útját járó Oroszország paraszti agrárforradalmának objektív feltételeit kell tanulmányoznunk, ennek az objektív elemzésnek alapján külön kell választanunk az egyes osztályok hibás ideológiáját a gazdasági változások reális tartalmától, s meg kell állapítanunk, hogy ezeknek a reális gazdasági változásoknak talaján mit követelnek a termelőerők fejlődésének és a proletariátus osztályharcának érdekei.

Az OSzDMP jelenlegi agrárprogrammja (sajátos formában) elismeri az elkobzott földek társadalmi tulajdonát (az erdők, vizek és az áttelepítési földalap nacionalizálása, a magántulajdonban levő földek municipalizálása) — legalábbis a „győzelmes forradalmi kibontakozás" esetére. „Kedvezőtlen feltételek" esetére a földesúri földeknek *földosztás* útján paraszti tulajdonba való adását ismeri el.

Mindenesetre elismeri a parasztok és általában a kis földbirtokosok tulajdonjogát jelenlegi földjükre. Ennélfogva a programmban a megújhodott polgári Oroszország földbirtoklásának *kettős* rendszere szerepel: a föld magántulajdona és (legalábbis a forradalom győzelmes kibontakozása esetére) a társadalmi tulajdon, municipalizálás és nacionalizálás formájában.

Mivel magyarázták a programm szerzői ezt a kettősséget? Mindenekelőtt és főként a parasztság érdekeivel és követeléseivel, az attól való félelemmel, hogy meghasonlunk a parasztsággal, hogy szembeállítjuk a parasztságot a proletariátussal és a forradalommal. *Ezzel* az érveléssel a programm szerzői és hívei már eleve arra az álláspontra helyezkedtek, hogy el kell ismerni a *paraszti* agrárforradalmat, s a proletariátusnak támogatnia kell a parasztság bizonyos követeléseit. S Dzson elvtárssal az élen a programm legbefolyásosabb hívei léptek fel ezzel az érveléssel! Hogy erről meggyőződjünk, elegendő egy pillantást vetnünk a stockholmi kongresszus jegyzőkönyvébe.

Dzson elvtárs beszámolójában nyíltan és határozottan érvelt ezzel. „Ha a forradalom — mondotta — a paraszti osztásföldek vagy az elkobzott földesúri földek nacionalizálásának kísérletére vezetne, mint azt Lenin elvtárs feltételezi, akkor ez az intézkedés nemcsak a határvidékeken, hanem a központban is ellenforradalmi mozgalmat idézne elő. Nem egy Vendée-nk volna, hanem az egész parasztság felkelne az ellen, hogy az állam beavatkozni próbáljon abba, hogy a parasztság *saját* (Dzson kiemelése) osztásföldjeivel szabadon rendelkezzék, és megkísérelje nacionalizálni ezeket a földeket" (A stockholmi kongresszus jegyzőkönyve, 40. old.).

Ez ugyebár világos? A parasztok *saját* földjeinek nacionalizálása általános parasztfelkelésre vezetne! Ezért cserélték fel X eredeti municipalizálási tervezetét, amely *nemcsak* a magántulajdonban levő földeket, hanem, „ha lehetséges", minden földet a zemsztvók rendelkezésére akart bocsátani (idéztem „A munkáspárt agrárprogrammjának felülvizsgálata" című brosúrámban*), Maszlov

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 168. old. — *Szerk.*

municipalizálási tervezetével, amely *kizárja* a municipalizálásból a paraszti földeket. Csakugyan, hogyan is lehetne nem számolni azzal az 1903 után felfedezett ténnyel, hogy a teljes nacionalizálás kísérletei elkerülhetetlenül parasztfelkelésre vezetnek! Hogyan is lehetne nem elfogadni egy másik tekintélyes menseviknek, Kosztrovnak[76] az álláspontját, aki így kiáltott fel Stockholmban:

„Ha ezzel (nacionalizálással) megyünk a parasztokhoz, eltaszítjuk őket magunktól. A parasztmozgalom nélkülünk vagy ellenünk fog lefolyni és kívül rekedünk a forradalmon. A nacionalizálás meggyengíti a szociáldemokráciát, elszakítja a parasztságtól s ilymódon meggyengíti a forradalmat is" (88. old.).

Ettől az érveléstől nem lehet elvitatni a meggyőző erőt. A paraszti agrárforradalomban a parasztság akarata ellenére megkísérelni a parasztság *saját* földjeinek nacionalizálását! Nem csoda, hogy a stockholmi kongresszus elvetette ezt az eszmét, hiszen hitelt adott Dzsonnak és Kosztrovnak.

De vajjon nem alaptalanul adott hitelt nekik?

Tekintettel a nacionalizálás elleni oroszországi Vendée[77] kérdésének fontosságára, nem árt, ha egy rövid történeti tájékoztatást nyújtunk ezzel kapcsolatban.

3. A MUNICIPALISTÁK FŐ ÉRVÉNEK GYAKORLATI PRÓBÁJA

Dzson és Kosztrov általam idézett határozott kijelentései 1906 áprilisából, vagyis közvetlenül az első dumaelőtti időből származnak. Bebizonyítottam (lásd a „Felülvizsgálat"-ról szóló brosúrámat*), hogy a parasztság a nacionalizálás mellett van. Azt az ellenvetést tették, hogy a Parasztszövetség[78] kongresszusainak határozatai nem bizonyító erejűek, hogy eszer ideológusok befolyását mutatják, hogy a paraszttömegek sohasem fogják magukévá tenni az ilyen követeléseket.

Azóta az első és a második duma okmányszerűen eldöntötte ezt a kérdést. Az Oroszország minden tájáról

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 161—194. old. — *Szerk.*

összesereglett parasztképviselők felszólaltak az első és különösen a második dumában. Legfeljebb a „Rosszija"[79] vagy a „Novoje Vremja" publicistái tagadhatják, hogy a paraszt*tömegek* politikai és gazdasági követelései kifejezésre jutottak mindkét dumában. Azt hinné az ember, hogy most, miután a parasztképviselők önállóan felléptek a többi párt előtt, a parasztföldek nacionalizálásának eszméje végleg el van temetve. Azt hinné az ember, hogy Dzson és Kosztrov híveinek nem került nagy fáradságukba arra bírni a parasztképviselőket, hogy a dumában jajveszékelve kijelentsék, hogy a nacionalizálás megengedhetetlen. Azt hinné az ember, hogy a mensevikek vezette szociáldemokráciának valóban „el kell vágnia" a forradalomtól a nacionalizálás híveit, akik felszítják az oroszországi ellenforradalmi Vendée-t.

Valójában egészen más derült ki. Az első dumában a parasztok *saját* (Dzson aláhúzása) földjeivel kapcsolatban Sztyisinszkij és Gurko juttatták kifejezésre aggályaikat. Mindkét dumában a szélsőjobboldaliak a kormány képviselőivel egyetemben a föld magántulajdonát védelmezték, s elvetették a föld társadalmi tulajdonának minden formáját, a municipalizálást, a nacionalizálást és a szocializálást egyaránt. Mindkét dumában a *nacionalizálás* mellett nyilatkoztak az Oroszország minden tájáról egybesereglett parasztképviselők.

Maszlov elvtárs 1905-ben ezt írta: „A föld nacionalizálása mint az agrárkérdés megoldásának (?) eszköze, jelenleg Oroszországban nem ismerhető el, mindenekelőtt" (jól jegyezzük meg ezt a „mindenekelőttöt") „azért nem, mert reménytelenül utópikus. A föld nacionalizálása feltételezi, hogy *minden* földet az állam birtokába adnak át. De vajjon hajlandók lesznek-e a parasztok, különösen az önálló gazdasággal rendelkező parasztok arra, hogy bárkinek is önként odaadják földjüket? (П. Маслов. „Критика аграрных программ" (P. Maszlov. „Az agrárprogrammok bírálata". — *Szerk.*). Moszkva 1905. 20. old.)

Tehát 1905-ben a nacionalizálás „mindenekelőtt" azért reménytelenül utópikus, mert a parasztok nem fognak beleegyezni.

1907-ben, márciusban, ugyanaz a Maszlov ezt írta:

„Minden narodnyik csoport (a trudovikok, a népi szocialisták és a szociálforradalmárok) a föld nacionalizálásának valamilyen formája mellett foglal állást" („Obrazovanyije", 1907. 3. sz. 100. old.).

No lám, itt az új Vendée! Itt a nacionalizálásellenes országos parasztfelkelés!

Ahelyett azonban, hogy elgondolkodott volna azon, milyen nevetséges helyzetbe kerültek a két duma tapasztalatai után azok, akik a nacionalizálásellenes paraszti Vendée-ról beszéltek és írtak, ahelyett, hogy magyarázatot keresett volna 1905-ben elkövetett hibájára, P. Maszlov Feledékeny János példáját követte. Jobbnak látta *megfeledkezni* mind az általam idézett szavakról, mind a stockholmi kongresszuson mondott beszédekről! Sőt mi több. Ugyanazzal a könnyedséggel, amellyel 1905-ben azt állította, hogy *a parasztok nem egyeznek bele* — most ennek *ellenkezőjét* kezdte állítani. Lássuk, mit mond:

„... A narodnyikoknak, akik a kistulajdonosok érdekeit és reményeit fejezik ki (figyelem!), a nacionalizálás mellett kellett állást foglalniok" („Obrazovanyije", ugyanott).

Ime, municipalizálóink tudományos lelkiismeretességének egy kis példája! Egy nehéz probléma megoldása során, az egész Oroszországból összesereglett parasztképviselők politikai fellépése *előtt* valamit állítottak a kistulajdonosok*ról* — a két dumában történt fellépés *után* pedig ugyanazokról a „kistulajdonosokról" éppen az ellenkezőjét állítják.

Mint különös érdekességet meg kell említenünk, hogy az orosz parasztoknak ezt a nacionalizálásra való hajlamosságát Maszlov nem a paraszti agrárforradalom különleges feltételeivel, hanem a kapitalista társadalom kistulajdonosának *általános sajátosságaival* magyarázza. Ez valószínűtlen, de tény:

„A kistulajdonos — nyilatkoztatja ki Maszlov — a nagytulajdonos konkurrenciájától és uralmától, a tőke uralmától fél a legjobban ..." Összetéveszti a fogalmakat, Maszlov úr! Aki egymás mellé állítja a *(feudális)* földbirtokost és a tőketulajdonost, az a nyárspolgári előítéleteket szajkózza. A paraszt éppen azért harcol olyan erélye-

sen a feudális latifundiumok ellen, mert a mai történelmi helyzetben a mezőgazdaság szabad tőkés fejlődését képviseli.

„... Mivel a kistulajdonos gazdasági téren képtelen harcolni a tő e ellen, a kormányhatalomban reménykedik, amelynek segítenie kell a kistulajdonost a nagytulajdonossal szemben ... Az orosz paraszt évszázadokon át reménykedett abban, hogy a központi hatalom megvédi őt a földesurakkal és a hivatalnokokkal szemben, Franciaországban Napóleon a parasztokra támaszkodva fojtotta meg a köztársaságot, s ezt azért tudta megtenni, mert a parasztság a központi hatalom támogatásában reménykedett" („Obrazovanyije", 100. old.).

Remekül érvel Pjotr Maszlov! Először, ha az orosz parasztot az adott történelmi helyzetben ugyanazok a sajátságok jellemzik, mint a francia parasztot Napóleon idején, akkor hogy kerül ide a föld nacionalizálása? A francia paraszt sohasem volt és nem is lehetett Napóleon idején a nacionalizálás mellett. Hiszen ön mindent összekever, Maszlov úr!

Másodszor, hogy kerül ide a tőke elleni harc? Itt arról van szó, hogy a paraszti földtulajdont összehasonlítják az egész föld, közte a paraszti földek nacionalizálásával. A francia paraszt Napóleon idejében fanatikusan ragaszkodott a kistulajdonhoz, mert ebben látta védelmét a tőkével szemben, de az orosz ... Mégegyszer: hol van önnél az összefüggés a kezdet és a vég között, mélyen tisztelt uram?

Harmadszor, a kormányhatalomba vetett reménységről beszélve, Maszlov úgy tünteti fel a dolgot, mintha a parasztok nem értenék meg a bürokrácia ártalmasságát, nem értenék az önkormányzat jelentőségét, ellenben ő, a felvilágosult Pjotr Maszlov, ismeri az értékét. Ez már aztán igen leegyszerűsített bírálata a narodnyikoknak! Elegendő áttanulmányoznunk a trudovikoknak az első és a második dumába benyújtott ismert földreformtervezetét (a 104-ek tervezetét), hogy lássuk Maszlov érvének (vagy célzásának?) hamisságát. A tények *éppen ellenkezőleg* amellett szólnak, hogy a trudovikok tervezete *világosabban* fejezi ki az önkormányzat alapelveit és a föld-

kérdés bürokratikus megoldásával szemben tanúsított ellenséges magatartást, mint a szociáldemokratáknak Maszlov elgondolásai alapján írt programmja! A mi programmunkban ugyanis mindössze a helyi szervek választásának „demokratikus alapelveiről" van szó, a trudovikok tervezete viszont (16. pont) pontosan és világosan kimondja, hogy a helyi önkormányzatokat „általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazás" alapján kell megválasztani. Sőt, ugyanebben a tervezetben felvetették azt is, s ebben, mint ismeretes, a szociáldemokraták támogatják őket, hogy helyi földbizottságokat kell alakítani, amelyeket ugyanúgy kell választani, s amelyeknek meg kell szervezniök a földreform megvitatását és elő kell készíteniök a földreformot (17—20. pont). Az agrárreform bürokratikus megvalósításának módját a *kadetok* védelmezték, nem pedig a trudovikok, a liberális burzsoák és nem a parasztok. Miért kellett Maszlovnak elferdítenie ezeket a közismert tényeket?

Negyedszer, amikor Maszlov olyan nagyszerűen „megmagyarázza", miért kellett a kistulajdonosoknak „a nacionalizálás mellett nyilatkozniok", hangsúlyozza, hogy a paraszt a *központi* hatalom támogatásában reménykedik. Ez az a pont, ahol a municipalizálás különbözik a nacionalizálástól; itt — a helyi hatalmi szervek, ott — a központi hatalom. Ez — Maszlov kedvenc kis eszméje, amelyet, gazdasági és politikai jelentőségének lényegét tekintve, lentebb tüzetesen elemzünk. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy Maszlov *kitér* az elől a kérdés elől, amelyet forradalmunk története adott fel neki, az elől a kérdés elől, hogy miért *nem félnek* a parasztok *saját* földjeik nacionalizálásától. Ez a kérdés veleje!

De ez még nem minden. Ebben a Maszlov-féle kísérletben, amely azt igyekszik megmagyarázni, hogy a trudovik nacionalizálásnak mások az osztálygyökerei, mint a municipalizálásnak, különösen pikáns a következő körülmény. Maszlov *eltitkolja az olvasó előtt*, hogy a földdel való közvetlen rendelkezés jogának kérdését a narodnyikok *ugyancsak a helyi önkormányzatok javára* döntötték el! Maszlovnak azok az érvei, hogy a paraszt a *központi* hatalomban „reménykedik", egész egyszerűen csak intellektuel fe-

csegés a parasztról. Olvassuk el a mindkét dumába benyújtott trudovik földreformtervezet 16. pontját. E pont szövege a következő:

„A nép földalapjának kezelését az általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazással választott helyi önkormányzatokra kell bízni, amelyek a örvény által megállapított keretek között önállóan intézkednek."

Hasonlítsuk össze ezzel a mi programmunk megfelelő követelését: „... Az OSzDMP követeli: ... 4) a magántulajdonban levő földek elkobzását, a kisbirtokok kivételével, s a demokratikus alapon megválasztott (3. pont — városi és falusi körzeteket összefogó) nagyobb helyi önkormányzati szervek rendelkezésére bocsátásukat ..."

Mi itt a különbség a központi és a helyi hatalom jogkörének szempontjából? Mi a különbség a „kezelés" és a „rendelkezés" közt?

Miért kellett Maszlovnak, amikor a trudovikoknak a nacionalizálás kérdésében elfoglalt álláspontját tárgyalta, eltitkolnia az olvasók előtt — sőt talán önmaga előtt is? — ennek a 16. pontnak a tartalmát? Azért, mert ez *teljesen* megdönti egész értelmetlen „municipalizálását".

Nézzük meg, milyen érveket hozott fel Maszlov a municipalizálás védelmében a stockholmi kongresszuson, olvassuk el a kongresszus jegyzőkönyvét, s töméntelen utalást találunk arra vonatkozólag, hogy nem lehet elnyomni a nemzetiségeket, leigázni a határvidékeket, mellőzni a helyi érdekek között mutatkozó különbségeket stb. stb. Én már a stockholmi kongresszus előtt felhívtam Maszlov figyelmét arra (lásd fentebb „Felülvizsgálat", 18. old.*), hogy *minden* hasonló érv a „legteljesebb félreértés", mert programmunk — mondottam — már elismerte mind a nemzetiségek önrendelkezési jogát, mind a *széleskörű* helyi és *területi* önkormányzatot. *Ebben* a tekintetben tehát nem kell és nem is szabad kiagyalnunk semmiféle „pótbiztosítékot" a fölösleges központosítás, a bürokratizmus és rendszabályozás ellen, mert ez vagy

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 179. old. — *Szerk.*

tartalmatlan lesz, vagy proletárellenes, föderalista szellemben fogják értelmezni.

A trudovikok bebizonyították a municipalizálás híveinek, hogy igazam volt.

Maszlovnak most el kell ismernie, hogy *mindazok* a csoportok, amelyek a parasztság érdekeit és álláspontját juttatják kifejezésre, *olyan formában* nyilatkoztak a nacionalizálás mellett, hogy a helyi önkormányzatok jogkörét és hatáskörét semmivel sem korlátozzák jobban, mint Maszlov! A helyi önkormányzatok jogkörének korlátairól szóló törvényt a központi parlamentnek kell kibocsátania, — Maszlov erről nem beszél, de itt mit sem segít a struccpolitika, mivel más rendszert még csak elképzelni sem lehet.

A „*rendelkezésére* bocsátani" szavak — áldatlan zavart idéznek elő. Nem tudni, ki is tulajdonképpen az elkobzott földesúri földek *tulajdonosa*!* S mivel ezt nem tudni, a tulajdonos *csak* az állam lehet. Mire kell kiterjednie a „rendelkezésnek", melyek a korlátai, formái és feltételei — mindezt megint csak a *központi* parlamentnek kell meghatároznia. Ez már önmagában véve is világos, de pártunk programmja ezenkívül különválasztja „az állam szempontjából fontos erdőket", és „az áttelepülési alapot" is. Világos, hogy csak a központi államhatalom *választhatja külön* az egész erdőterülettől azokat az erdőségeket, amelyek „az állam szempontjából fontosak", valamint a földek közül azokat, amelyeknek „áttelepülési alapul" kell szolgálniok.

Egyszóval, a Maszlov-féle programm, amely most különösen eltorzított formában pártunk programmjává vált, *merő badarság*, ha a trudovikok programmjával vetjük össze. Nem csoda, ha Maszlovnak a nacionalizálás kérdésével kapcsolatban egészen a napóleoni idők paraszt-

* A mensevikek a stockholmi kongresszuson *elvetették* azt a módosító javaslatot, hogy a „rendelkezésére bocsátani" szavakat a „tulajdonába adni" szavakkal helyettesítsék (jegyzőkönyv, 152. old.). Csak a *taktikáról szóló határozat* mondja: „birtokába" a „forradalom győzelmes fejlődése" esetén, de ez a fejlődés egyáltalán nincs pontosabban meghatározva.

jáig kellett elkalandoznia, csakhogy elleplezze a nyilvánosság előtt, hogy zavaros „municipalizálásunkkal" milyen ostoba helyzetbe kerültünk a polgári demokrácia képviselői előtt!

Az egyetlen teljesen reális és feltétlen különbség — a paraszti osztásföldek tekintetében elfoglalt álláspont. Ezeket a földeket Maszlov csak azért választotta külön, mert „Vendée-tól" tartott. És kiderült, hogy az első és a második dumába küldött parasztképviselők kinevették az uszálypolitikus szociáldemokratákat aggályaik miatt, és *saját* földjeik nacionalizálása mellett foglaltak állást!

A municipalistáknak most a trudovik parasztok *ellen* kell hadakozniok, *be kell bizonyítaniok* nekik, hogy nem kell saját földjeiket nacionalizálniok. A történelem iróniája, hogy Maszlov, Dzson, Kosztrov és társaik érvei saját mellüknek szegeződnek.

4. A PARASZTSÁG AGRÁRPROGRAMMJA

Próbáljunk meg tájékozódni abban a kérdésben, amely előtt P. Maszlov oly tehetetlenül megtorpant (hogy tudniillik miért kellett a nacionalizálás mellett nyilatkozniok mindazoknak a politikai csoportoknak, amelyek a kistulajdonosok érdekeit és reménységeit juttatják kifejezésre).

Mindenekelőtt vizsgáljuk meg, mennyiben fejezi ki ténylegesen a 104-ek, vagyis az első és a második dumába küldött trudovik képviselők földtervezete egész Oroszország parasztságának követeléseit. Tanúskodik erről a duma képviseletének jellege, valamint annak a politikai harcnak a jellege, amely a földkérdésben a „parlamenti" küzdőtéren a különböző osztályérdekek képviselői közt kibontakozott. Általában a földtulajdon eszméjét, különösen pedig a paraszti földtulajdon eszméjét, nemcsak hogy nem szorították háttérbe a dumában, hanem ellenkezőleg, bizonyos pártok minduntalan előtérbe tolták. Sztyisinszkij és Gurko úr, valamennyi miniszter és az egész hivatalos sajtó útján maga a kormány is védelmezte ezt az eszmét, s külön a parasztképviselőkhöz fordult. A jobb-

oldali politikai pártok a „híres" Szvjatopolk-Mirszkijen, a második duma képviselőjén kezdve ugyancsak állandóan a paraszti földtulajdon áldásait bizonygatták a parasztoknak. A tényleges erőmegoszlás ebben a kérdésben annyi jellegzetes tényben jutott kifejezésre, hogy helyességében (az osztályérdekek szempontjából) egyáltalán nem kételkedhetünk. A kadet pártot az első dumában, amikor a liberálisok erőnek tartották a forradalmi népet és kacérkodtak vele, az egyetemes áramlat ugyancsak a föld nacionalizálása felé ragadta. Amint tudják, az első duma kadet képviselőinek agrártervezetében szerepel az „állami földtartalék", amely magában foglal minden elidegenített földet, s amelyből ezeket a földeket hosszú időre használatra engedik át. A kadetok természetesen nem valamiféle elvből kiindulva állították fel az első dumában ezt a követelést — nevetséges a kadet párttal kapcsolatban elvekről beszélni —, nem, ez a követelés a paraszttömegek követeléseinek gyenge visszhangjaként jelent meg a liberálisoknál. A parasztképviselők már az első dumában kezdték megalakítani külön politikai csoportjukat, s a „104-ek" földtervezete a tudatos társadalmi erőként fellépő egész oroszországi parasztság legfőbb, alapvető platformja volt. A parasztképviselők beszédei az I. és II. dumában, a „trudovik" ujságok („Izvesztyija Kresztyanszkih Deputatov", „Trudovaja Rosszija") cikkei arról tanúskodtak, hogy a 104-ek tervezete híven tükrözi a paraszti érdekeket és reményeket. Ezért ezzel a tervezettel valamivel részletesebben kell foglalkoznunk.

Egyébként már a tervezetet aláíró képviselők megoszlása is érdekes. Az első dumában 70 trudovikot, 17 pártonkívülit, 8 olyan parasztot, aki nem nyilatkozott politikai irányzatáról, 5 kadetot*, 3 szociáldemokratát** és egy litván autonomistát találunk közöttük. A második dumában 99, a megismétlődő aláírások levonásával 91 aláírás szerepel a „104-ek" tervezetén; ezek közt 79 tru-

* Gavr. Zubcsenko, T. Volkov és I. Geraszimov — mind a három paraszt; Sz. Lozskin orvos és Afanaszjev lelkész.

** Antonov Perm kormányzósági, Jersov, Kazán kormányzósági és V. Csurjukov, Moszkva kormányzósági munkás.

dovik, 4 népi szocialista, 2 szociálforradalmár, 2 a kozákok csoportjából, 2 pártonkívüli, 1 a kadetoknál baloldalibb (Petyerszon) és 1 kadet (Odnokozov paraszt). Az aláírók zöme paraszt (a II. dumában a 91 közül 54, az I. dumában pedig 104 közül 52). Emellett érdekes, hogy P. Maszlov (fentebb idézett*) *sajátos* várakozásait az önálló gazdasággal rendelkező parasztokat illetőleg, akik nem egyezhetnek bele a nacionalizálásba, szintén teljesen megcáfolták mindkét duma parasztképviselői. Így például Podolia kormányzóságban csaknem minden paraszt *önálló gazdasággal rendelkező* gazda (1905-ben ezek száma itt 457 134, az obscsina-tagok száma pedig mindössze 1 630 volt). A „104-ek" földtervezetét az első dumában 13 (nagyrészt parasztgazda), a másodikban 10 podoliai írta alá! A többi olyan kormányzóság közül, amelyben el van terjedve az önálló gazdasággal rendelkező parasztgazdaság, s amelyek képviselői aláírták a 104-ek tervezetét, Vilna, Kovno, Kiev, Poltava, Besszarábia és Volhinia kormányzóságot említjük meg. Az obscsinába tartozó paraszt és az önálló gazdasággal rendelkező paraszt között a nacionalizálás szempontjából mutatkozó különbség legfeljebb a narodnyik előítéletek hívei előtt látszik fontosnak és lényegesnek, — ezekre az előítéletekre pedig, mellesleg, általában igen súlyos csapást mért az egész Oroszországból egybegyűlt parasztképviselőknek a földprogrammal való első fellépése. A valóságban a föld nacionalizálásának követelése egyáltalán nem a földbirtok sajátos formája, egyáltalán nem a parasztok „közösségi szokásaiból és ösztöneiből" fakad, hanem a feudális latifundiumok által elnyomott kisparaszti földbirtok (mind az obscsinabirtok, mind az önálló paraszti gazdaság) általános feltételeiből.

Az I. és II. dumában a 104-ek nacionalizálási tervezetével fellépő küldöttek közt ott látjuk Oroszország minden vidékének képviselőit, nem csupán a központi mezőgazdasági vidék és az ipari, nem feketeföldes kormányzóságok, nemcsak az északi (Arhangelszk és Vologda kormányzóság — a II. dumában), a keleti és a déli határvidék (Asztra-

* Lásd ebben a kötetben 264—265. old. — *Szerk.*

hán, Besszarábia, Don, Jekatyerinoszlav, Kubán, Tauria és Sztavropol kormányzóság, illetőleg terület), hanem a kisorosz, a délnyugati, az északnyugati kormányzóságok, Lengyelország (Suwalki kormányzóság) és Szibéria (Tobolszk kormányzóság) képviselőit is. Nyilvánvaló, hogy a kisparasztnak a feudális földesúri birtok által való elnyomása, amely a tiszta orosz mezőgazdasági központban a legerősebb és a legközvetlenebb, egész Oroszországban érezhető, s mindenütt a föld nacionalizálásáért vívott harc támogatására ösztönzi a kisgazdákat.

Ez a harc magán viseli a kispolgári individualizmus jellegzetességeit. E tekintetben különösen hangsúlyoznunk kell azt a tényt, amelyről szocialista sajtónk túlságosan gyakran nem vesz tudomást, tudniillik azt, hogy a szocialforradalmárok „szocializmusa" igen súlyos csapást szenvedett már abban a pillanatban, amikor a parasztok a nyílt összoroszországi politikai küzdőtéren először önálló agrárprogrammal léptek fel. A föld szocializálásának eszer tervezete (a „33-ak" tervezete az I. dumában) mellett a haladó parasztképviselők *kisebbsége* foglalt állást. Az óriási *többség* a *104-ek* oldalán, az *eneszek* tervezete mellett volt, akiknek a programmjáról maguk az eszerek is mint *individualista* programmról beszélnek.

Az eszer „Cikkgyűjteményben" („Nasa Miszl" könyvkiadó, Szentpétervár 1907. 1. sz.) például „A népi szocialista párt és az agrárkérdés" címmel találunk egy cikket P. Vihljajev úr tollából. A szerző az enesz, n. sz., népi szocialista Pesehonovot bírálja, és maga idézi annak szavait, hogy „a 104-ek tervezetében visszatükröződött a mi szempontunk (az eneszek szempontja) arra vonatkozólag, hogyan lehet birtokba venni a földet" (az idézett „Cikkgyűjtemény", 81. old.). A szocialforradalmárok nyíltan megmondják, hogy a 104-ek tervezete „a faluközösségi földhasználat alapelvének tagadásához jut el", — *„ugyanúgy"* (sic!), mint Sztolipin agrártörvényei, nevezetesen az 1906 november 9-i törvény (ugyanott, 86. old.; a további fejtegetések során kimutatjuk, mennyire akadályozták a szocialforradalmárokat előítéleteik a két út, a sztolipini és a trudovik út közt mutatkozó reális gazdasági különbség megítélésében). A szocialforradalmá-

rok azokat a nézeteket, amelyeket Pesehonov a programmal kapcsolatban hangoztat, „az önző individualizmus megnyilvánulásának" (89. old.), „a széles eszmeáramlat individualisztikus üledékkel való beszennyezésének" (91. old.), „a néptömegek közt észlelhető individualista és egoista áramlatok bátorításának" (ugyanott, 93. old.) tekintik.

Mindez helyes. Csak abban tévednek az eszerek, hogy „erős" szavakkal elleplezhetik azt a tényt, hogy a dolog lényege egyáltalán nem Pesehonov úrék és társaik opportunizmusában, hanem a *kisgazda* individualizmusában rejlik. Nem arról van szó, hogy a Pesehonovok beszennyezik az eszer eszmeáramlatot, hanem arról, hogy a *haladó parasztképviselők többsége* felfedte a narodnyikság igazi gazdasági tartalmát, a kisföldművesek igazi törekvéseit. A szociálforradalmárság a paraszttömegek széleskörű, valóban egész Oroszországra kiterjedő képviselete előtt csődöt mondott — ezt mutatta meg a 104-ek agrártervezete az I. és a II. dumában*.

A trudovikok, amikor a föld nacionalizálása mellett foglalnak állást, tervezetükben nagyon világosan felfedik a kisgazdák „egoista és individualista" törekvéseit. Az osztásföldeket és a kis magánbirtokokat a jelenlegi birtokosok tulajdonában hagyják (a 104-ek agrártervezetének 3. pontja), s mindössze olyan törvényes intézkedéseket követelnek, amelyek biztosítják, hogy „ezeket a földeket fokozatosan átadják az egész nép tulajdonába". A tényleges gazdasági viszonyok nyelvére fordítva, ez ezt jelenti: a valódi *gazdák*, a valódi, nem pedig a csak névleges földművesek érdekeiből indulunk ki, de azt akarjuk, hogy gazdasági tevékenységük teljesen szabadon

* A második duma gyorsírói beszámolóiból látható, hogy a szociálforradalmár Musenko 105 képviselő aláírásával benyújtott egy agrártervezetet. Sajnos, nem sikerült megszereznem ezt a tervezetet. A duma anyagából mindössze a 104-eknek a második dumába is benyújtott, trudovik tervezete állott rendelkezésemre. A 105 aláírással benyújtott eszer tervezet a 104-ek e két (az I. és a II. dumába benyújtott) trudovik tervezete mellett tehát legfeljebb azt mutatja, hogy néhány paraszt ingadozik az eneszek és az eszerek között, de nem cáfolja meg a fentebb mondottakat.

bontakozzék ki a nacionalizált* földön. A tervezet 9. pontja, amely kimondja, hogy „a sorrendben elsőség illeti meg a helyi lakosságot a bevándoroltakkal, a földművelőket pedig a nem földművelőkkel szemben", ismét csak azt bizonyítja, hogy a trudovikok a kisgazdák érdekeit helyezik előtérbe. „A földhöz való egyenlő jog" frázis; „a gazdaság megfelelő berendezéséhez szükséges eszközökkel nem rendelkező személyeknek" nyújtandó állami kölcsönök és segélyek (a 104-ek agrártervezetének 15. pontja) jámbor óhajok; s a valóságban elkerülhetetlenül és mindenképpen azok nyernek, akik azonnal biztos lábon álló gazdákká *válhatnak*, akik függőségi viszonyban levő földművelőkből átváltozhatnak szabad és jómódú földművelőkké. A proletariátus érdekei magától értetődően az olyan intézkedések támogatását követelik, amelyek a legnagyobb mértékben elősegítenék Oroszországban azt, hogy a mezőgazdaság a feudális földesurak és a személyileg függő, tudatlanságban és nyomorban élő maradi földművelők kezéből a farmerek kezébe menjen át. S a „104-ek" tervezete nem más, mint annak a harcnak a platformja, amely a függőségi viszonyban levő parasztság módosabb részének szabad farmerekké való változtatásáért folyik.

---

* Egyébként A. Finn-Jenotajevszkij, a Parasztszövetség és általában a parasztság nacionalizáló törekvéseinek komolyságát és tudatosságát vitatva, idézte V. Groman úr kijelentését, amely szerint a parasztkongresszusok küldöttei „nem is gondolnak arra, hogy a földért bármilyen váltságdíjat fizessenek", és arra sem, hogy a különbözeti földjáradék a kollektív egészet illeti meg (*A. Finn.* „Az agrárkérdés és a szociáldemokrácia". 69. old.). A 104-ek tervezetének 7. és 14. pontja azt mutatja, hogy ez a felfogás *téves*. Ezekben a pontokban a trudovikok előírják mind a föld megváltását (a föld nagyságának arányában növekvő földadó), mind pedig a különbözeti földjáradéknak az állam rendelkezésére bocsátását (a föld „megnövekedett értékére való jog korlátozása, ha ez a növekedés nem a birtokosok munkájából és *tőkéjéből* fakad — NB! (nota bene — megjegyzendő. — *Szerk.*) A trudovikok nincsenek a tőke ellen! —, hanem a társadalmi feltételekből következik"). Igaz, hogy a városi és egyéb földekre vonatkozólag a 7. pont a következőket mondja: „amíg ezek a vagyonok át nem mennek népi tulajdonba", a tulajdonosok jogait stb. korlátozni kell. Ez azonban valószínűleg rossz fogalmazás, mert különben arra kellene gondolnunk, hogy a trudovikok elveszik a földjáradékot a tulajdonosoktól, de visszaadják az egész nép tulajdonában levő földek birtokosainak, bérlőinek!

5. A KÖZÉPKORI FÖLDBIRTOKLÁS ÉS A POLGÁRI FORRADALOM

Mármost az a kérdés, vajjon vannak-e az orosz polgári-demokratikus agrárforradalom gazdasági feltételeiben olyan anyagi okok, amelyek a nacionalizálás követelésére késztetik a kistulajdonosokat, vagy pedig ez a követelés is csak frázis, csak az egyszerű parasztember jámbor óhaja, a patriarchális földművelő üres álmodozása?

Hogy erre a kérdésre válaszolhassunk, először konkrétabb formában kell megelevenítenünk magunk előtt általában minden polgári-demokratikus agrárforradalom feltételeit, majd ezekkel a feltételekkel egybe kell vetnünk a tőkés agrárfejlődésnek azt a *két útját*, amely, mint fentebb rámutattunk, Oroszországban lehetséges.

A polgári agrárforradalom feltételeiről a földbirtokviszonyok szempontjából, nagyon szemléletesen beszél Marx az „Elméletek az értéktöbbletről" utolsó kötetében („Theorien über den Mehrwehrt", II. Band, 2. Teil, Stuttgart 1905).

Marx Rodbertus nézeteit elemzi, s miután kimutatta e pomerániai földbirtokos elméletének egész korlátoltságát és részletesen felsorolta ostobaságának minden egyes megnyilvánulását (II, 1. Teil, S. 256—258, erster Blödsinn — sechster Blödsinn des Herrn Rodbertus*), áttér Ricardo földjáradékelméletére (II, 2. Teil, § 3*b* „Ricardo elméletének történelmi feltételei")[80].

„De mindkettő — írja Marx Ricardóról és Andersonról — abból a kontinensen oly furcsának látszó felfogásból indul ki, hogy 1) nincs földtulajdon, amely akadályozná, hogy a földön tetszés szerinti tőkebefektetést eszközöljenek; 2) hogy a jobb földről a rosszabbra térnek át. Ricardo szerint ez a feltevés — a tudomány és az ipar visszahatása okozta megszakításokat figyelembe nem véve — abszolút; Anderson szerint e feltevés, mivel szerinte a rosszabb föld ismét jobbá változik — relatív érvényű; 3) hogy mindig van tőke, van kellő tőkemennyiség, mely a mezőgazdaságban felhasználható.

---

* — II. köt. 1. rész. 256—258. old., Rodbertus úr első ostobasága — hatodik ostobasága. — *Szerk.*

Ami az 1. és 2. pontot illeti, a kontinensen élők bizonyára igen különösnek tartják, hogy abban az országban, amelyben elképzelésük szerint a legnagyobb mértékben maradt fenn a feudális földtulajdon, a közgazdászok — mind Ricardo, mind Anderson — abból az elképzelésből indulnak ki, hogy nincs földtulajdon. Ez a következőkkel magyarázható:

először: az angol «law of enclosures» (az elkerítésről, vagyis a közösségi földek elkerítéséről szóló törvény) sajátosságával, amely semmiképpen sem analóg a közösségi földeknek a kontinensen történő felosztásával;

másodszor: VII. Henrik óta sehol a világon nem számolt le a tőkés termelés olyan kíméletlenül a földművelés hagyományos viszonyaival, s annak feltételeit sehol sem vetette alá és tette oly teljesen megfelelővé (adekvát = = ideálisan megfelelő) a maga érdekeinek. Anglia ebben a tekintetben a világ legforradalmibb országa. Minden történelmileg örökbekapott viszonyt kíméletlenül elsöpörtek, ahol ezek ellentmondtak vagy nem feleltek meg a tőkés mezőgazdasági termelés feltételeinek; nemcsak megváltoztatták a falvak települési helyeit, hanem elsöpörték magukat a falvakat, nemcsak a mezőgazdasági lakosság lakóhelyeit söpörték el, hanem magát a népességet, nemcsak a gazdálkodás eredeti központjait söpörték el, hanem magát a gazdálkodást. A németeknél például a gazdasági viszonyokat a földközösségek (Feldmarken) hagyományos viszonyai, a gazdasági központok fekvése, a lakosság összeverődésének bizonyos helyei határozzák meg. Az angoloknál a mezőgazdaság történelmi feltételeit a tőke teremtette meg, fokozatosan, a tizenötödik század vége óta. Az Egyesült Királyságban használt «clearing of estates» szakkifejezés (szószerint = birtoktisztítás vagy földtisztítás) a kontinens egyetlen országában sem található meg. De mit jelent ez a «clearing of estates»? Azt jelenti, hogy egyáltalán nem törődtek sem a megtelepedett lakossággal — ezt elkergették —, sem a létező falvakkal — ezeket elsöpörték —, sem a gazdasági épületekkel — ezeket lerombolták —, sem a mezőgazdaság formáival — ezeket egycsapásra átalakították, például a szántóföldeket legelőkké —, és egyetlen termelési fel-

tételt sem fogadtak el hagyományos formájában, hanem történelmileg olyanokká *alakították* ezeket a feltételeket, hogy az adott körülmények között megfeleljenek a legelőnyösebb tőkebefektetés követelményeinek. Ennyiben tehát valóban *nincs földtulajdon;* ez megengedi, hogy a tőke — a farmer — szabadon gazdálkodjék, mert pusztán a pénzjövedelem érdekli. Egy pomerániai földbirtokos, akibe belerögződtek az ősi (angestammten) földközösségek, a gazdasági központok és a mezőgazdasági testületek stb., alighanem felháborodva összecsapná a kezét Ricardónak a földművelési viszonyok fejlődéséről vallott «történetietlen» nézetei miatt. Ezzel csak arról tesz tanúságot, hogy naivan összetéveszti a pomerániai és az ngliai viszonyokat. Nem mondhatjuk azonban, hogy Ricardo, aki itt az angol viszonyokból indul ki, ugyanolyan korlátolt, mint a pomerániai földbirtokos, aki a pomerániai viszonyok keretei között gondolkodik. Az angol viszonyok az egyedüliek, amelyek között a modern földtulajdon, vagyis a tőkés termelés által *módosított* földtulajdon adekvát módon fejlődhetett. Ebben a tekintetben az angol szemlélet a modern, vagyis tőkés termelési mód klasszikus szemlélete. A pomerániai szemlélet viszont, történelmileg alacsonyabb, még nem adekvát forma szerint ítéli meg a kialakult viszonyokat" (Seiten 5—7).

Ez Marx rendkívül mély fejtegetése. Vajjon gondolkodtak-e rajta valaha is a mi „municipalistáink"?

Marx már a „Tőke" III. kötetében (2. Teil, S. 156) rámutatott arra, hogy a földtulajdonnak az a formája, amelyet a fejlődésnek induló tőkés termelési mód történelmileg készen talál, *nem felel meg* a kapitalizmusnak. A kapitalizmus *maga teremti meg* magának a földviszonyok megfelelő formáit a régi formákból — a feudális földesúri, a paraszti-faluközösségi, a nemzetségi stb. földtulajdonból[81]. Marx az idézett helyen összehasonlítja azokat a *különféle módokat*, ahogyan a tőke a mezőgazdaságnak a maga számára megfelelő formáit létrehozza. Németországban a mezőgazdaság középkori formáinak átalakítása, hogy úgy mondjuk, reformok útján, a régi szokásokhoz, a hagyományhoz, a lassan junkergazdasággá változó hűbéri földbirtokhoz, az úrdolgától a gazdasági cselédig

és a Grossbauerig vezető nehéz átmenetet átélő henyélő paraszt* hagyományos parcellájához alkalmazkodva ment végbe. Angliában ez az átalakítás forradalmi, erőszakos úton történt, de az erőszakot a földesurak érdekében alkalmazták, az erőszakot a paraszttömegekkel szemben alkalmazták, akik kimerültek a viaskodásban, akiket elűztek és kitoloncoltak falvaikból, akik elpusztultak vagy kivándoroltak. Amerikában ez az átalakítás a déli államok rabszolgatartó gazdaságaival szemben volt erőszakos. Itt az erőszakot a rabszolgatartó földesurak ellen alkalmazták. Földjeiket feldarabolták, a földtulajdon feudális nagybirtokból polgári jellegű kisbirtokra kezdett átváltozni. A „szabad" amerikai földek zömén az új termelési módhoz (vagyis a kapitalizmushoz) szükséges új földviszonyok kialakításának ezt a szerepét az „amerikai általános földfelosztás", a 40-es évek földjáradékellenes mozgalma (Anti-Rent-Bewegung), a homesteadekről[83] szóló törvények stb. töltötték be. Amikor Hermann Kriege német kommunista 1846-ban Amerikában az egyenlősítő földosztást hirdette, Marx kinevette ennek a kvázi-szocializmusnak eszer előítéleteit és kispolgári elméletét, de *elismerte a földtulajdon ellen irányuló* amerikai mozgalom történelmi jelentőségét** mint olyan mozgalomét, amely

* V. ö. „Theorien über den Mehrwert", II. Band, 1. Teil, Seite 280: a tőkés termelési mód feltétele a mezőgazdaságban — „a henyélő parasztnak üzletemberré (Geschäftsmann) alakulása"[82].

** „Vperjod", 1905. 15. sz. (Genf, április 7—20), „Marx az amerikai «általános földfelosztásról»" c. cikk (lásd *Lenin* Művei. 8. köt. 1954. 322—329. old. — *Szerk.*) (Marx és Engels Mehring kiadásában megjelent Összegyűjtött Műveinek második kötete). „Teljes egészében elismerjük — írta Marx 1846-ban — az amerikai nemzeti reformátorok mozgalmának történelmi jogosultságát. Tudjuk, hogy ez a mozgalom olyan eredményt akar elérni, amely egyelőre ugyan a modern polgári társadalom indusztrializmusát mozdítaná elő, de amelynek, mint egy proletár mozgalom eredményének, mint a földtulajdon ellen intézett támadásnak általában, de különösen az Amerikában fennálló viszonyok között, saját következményeinél fogva, elkerülhetetlenül kommunizmusra kell vezetnie. Kriege, aki a newyorki német kommunistákkal együtt csatlakozott a földjáradékellenes mozgalomhoz (Anti-Rent-Bewegung), ezt az egyszerű tényt dagályos szólamokba burkolja, anélkül hogy bármikor is megvizsgálta volna a mozgalom tényleges tartalmát"[84].

haladó értelemben juttatja kifejezésre Amerikában a termelőerők fejlődésének, a kapitalizmusnak az érdekeit.

6. MIÉRT KELLETT OROSZORSZÁGBAN A KISTULAJDONOSOKNAK A NACIONALIZÁLÁS MELLETT ÁLLÁST FOGLALNIOK?

Nézzük meg az említett szempontból, hogyan fejlődtek Oroszország agrárviszonyai a XIX. század második felétől.

Mi is tulajdonképpen a mi „nagy" parasztreformunk, a paraszti földek lehasítása, a parasztoknak a „homokos földekre" való áttelepítése, az új agrárviszonyoknak karhatalommal, kivégzésekkel és büntetőexpedíciókkal való bevezetése? Ez az első tömeges erőszak a parasztsággal szemben a születőben levő mezőgazdasági kapitalizmus érdekében. Ez a földesúri „földtisztítás" a kapitalizmus számára.

Mik is azok az alaptörvény 87. cikkelye alapján kiadott sztolipini agrártörvények, amelyek felbiztatják a kulákokat az obscsinák megrablására, amelyek maroknyi jómódú gazda érdekében, a tömegek gyors tönkremenése árán szétzúzzák a régi földviszonyokat? Ez a parasztság tömegével szemben a kapitalizmus érdekében gyakorolt erőszak második nagy lépése. Ez a második *földesúri* „földtisztítás" a kapitalizmus számára.

És mi a föld trudovik nacionalizálása az orosz forradalomban?

Ez *a paraszti „földtisztítás" a kapitalizmus számára.*

Municipalistáink minden nagyképű ostobaságának főképp az a forrása, hogy nem értik meg az oroszországi polgári agrárátalakulás két lehetséges formájának, a földesúri-polgári és a paraszti-polgári agrárátalakulásnak *gazdasági* alapjait. A földnek részben hűbéri, részben ázsiai jellegű középkori viszonyoktól és feltételektől való „megtisztítása" nélkül *nem mehet* végbe a mezőgazdaság polgári átalakulása, mert a tőkének — gazdasági szükségszerűségként — meg *kell* teremtenie azokat az *új* agrárviszonyokat, amelyek megfelelnek a piacra termelő szabad mezőgazdaság új feltételeinek. Ennek a középkori ósdiságtól való

„megtisztításnak", amely általában az agrárviszonyok és elsősorban a régi földbirtoklás terén megy végbe, főként a földesúri földeket és a paraszti osztásföldeket kell érintenie, mivel jelenlegi formájában mindkettő a ledolgozáshoz, a robot örökségéhez, a személyi függőséghez, nem pedig a szabad, tőkés alapon fejlődő gazdasághoz van szabva. A sztolipini „megtisztítás" kétségtelenül Oroszország progresszív tőkés fejlődésének irányát követi, csakhogy ez a megtisztítás teljes egészében a földesúri érdekeknek felel meg: fizessenek a gazdag parasztok háromszoros árat a „paraszt" (értsd: földesúri) banknak, — mi ennek fejében teljes szabadságot biztosítunk nekik arra, hogy kifosszák az obscsinát, erőszakosan kisajátítsák a tömegeket, kikerekítsék a maguk földjeit, előzzék a szegényparasztságot, aláássák egész falvak létalapjait, s minden áron és minden módon, nem törődve az osztásföldön gazdálkodó „ősi" földműves gazdaságával és életével, az új, tőkés mezőgazdaság alapjául szolgáló új tanyagazdaságokat hozzanak létre. Ennek a vonalnak kétségtelenül van gazdasági értelme, *hiven* kifejezi a fejlődés *valódi* menetét, amilyennek a junkerekké váló földbirtokosok *uralma alatt* lennie kell.

De milyen a másik, a paraszti vonal? Ez vagy lehetetlen gazdaságilag, s akkor a földesúri földeknek a parasztok által történő elkobzásáról, a paraszti agrárforradalomról és egyebekről való minden beszéd nem egyéb, mint szédelgés vagy üres álmodozás. Vagy lehetséges gazdaságilag, ha a polgári társadalom egyik eleme legyőzi a polgári társadalom másik elemét, — s akkor világosan el kell képzelnünk és a népnek is világosan meg kell magyaráznunk e fejlődés konkrét feltételeit, a régi földbirtokviszonyok új, tőkés alapon való paraszti átalakításának feltételeit.

Itt természetesen felmerül az a gondolat, hogy ez a paraszti vonal nem más, mint a földesúri földek *felosztása* és a parasztság tulajdonába adása. Pompás. Hogy azonban ez a felosztás és tulajdonbaadás megfeleljen a mezőgazdaság valóban új, tőkés feltételeinek, arra van szükség, hogy a felosztás új módon, nem pedig a régi módon menjen végbe. A felosztás alapjául ne a régi osztásföldek szolgáljanak,

amelyeket évszázadokkal ezelőtt a földesurak ispánjainak vagy az ázsiai önkény hivatalnokainak kénye-kedve szerint osztottak fel a parasztok között, hanem a szabad, piacra termelő mezőgazdaság követelményei. A felosztásnak, hogy megfelelhessen a kapitalizmus követelményeinek, a *farmerek* közötti felosztásnak kell lennie, nem pedig a „henyélő" parasztok közötti felosztásnak, akiknek óriási többsége a megszokott, hagyományos módon gazdálkodik, patriarchális, nem pedig tőkés viszonyoknak megfelelően. Ha a régi szabályoknak megfelelően, vagyis a régi földbirtokhoz, az osztás-földbirtokhoz alkalmazzák a felosztást, ezzel nem *megtisztítják* a régi földbirtoklást, hanem *megörökítik*, nem szabaddá teszik a kapitalizmus útját, hanem *eltorlaszolják* a nem alkalmazkodó és alkalmazkodásra képtelen „henyélők" tömegével, akikből nem lehetnek farmerek. A felosztásnak, hogy az a haladást szolgálja, a parasztgazdák *új* osztályozásán kell alapulnia, olyan osztályozáson, amely különválasztja a farmereket az alkalmatlan ódiaktól. S ez az új osztályozás a föld nacionalizálása, vagyis a földmagántulajdon teljes megszüntetése, a földön folytatott gazdálkodás teljes szabadsága, a farmereknek a régi parasztságból való szabad kialakulása.

Képzeljük el a modern parasztgazdaságot és az osztás-földbirtok, vagyis a régi parasztbirtok jellegét. „Mivel a parasztokat az obscsina apró közigazgatási, adózási és földbirtokló közösségekben egyesíti, számos csoportra és kategóriára vannak felosztva az osztásföld és az adó stb. nagysága alapján. Nézzük meg például Szarátov kormányzóság zemsztvo-statisztikai gyűjteményét; a parasztság itt a következő csoportokra oszlik: ajándékföldesek, tulajdonosok, teljesjogú tulajdonosok, államiak, államiak obscsinatulajdonnal, negyedtelkes államiak, államivá vált egykor földesúri parasztok, az uralkodóház birtokain gazdálkodók, kincstári földek bérlői, földnélküliek, megváltott földesúri birtokon tulajdonossá lett egykor földesúri parasztok, egykor az uralkodóház birtokain gazdálkodókból lett tulajdonosok, telepes tulajdonosok, áttelepültek, volt földesúriak ajándékfölddel, tulajdonossá lett egykori államiak, felszabadítottak,

földbérmentesek, szabad földművelők, ideiglenesen elkötelezettek, volt gyári jobbágyok stb., továbbá újonnan bejegyzett parasztok, jövevények stb. Mindezek a csoportok agrárviszonyaik története, az osztásföld és az adó nagysága stb. stb. szerint különböznek egymástól. S az egyes csoportokon belül még tömegével vannak megkülönböztetések; olykor még egy és ugyanazon falu parasztjai is két teljesen különböző kategóriára vannak felosztva: «N. N. úr egykori parasztjai» és «M. M. úrnő egykori parasztjai». Ez az egész tarkaság természetes és szükségszerű volt a középkorban"*. Ha a földesúri földek *új* felosztását ehhez a feudális földbirtokláshoz alkalmaznák — teljesen mindegy, hogy egy egyenlő normára való kiegészítéssel, tehát egyenlő elosztással, vagy a régi és az új közötti bármilyen arányosítással vagy másvalahogy —, az ilyen felosztás nemcsak nem biztosítaná azt, hogy a felosztott telkek megfeleljenek a tőkés földművelés követelményeinek, hanem ellenkezőleg, *rögzítené* azt, ami nyilvánvalóan *nem felel meg* ezeknek a követelményeknek. Egy ilyen felosztás *megnehezítené* a társadalmi fejlődést, az újat a régihez láncolná, ahelyett hogy az újat megszabadítaná a *régitől*. Valóságos megszabadítást *csak* a föld nacionalizálása jelent, amely a régi viszonyoktól függetlenül, a középkori osztás-földbirtokkal való mindennemű kapcsolat nélkül lehetővé teszi a farmerré *válást*, a farmergazdaság *kialakulását*.

A tőkés fejlődés a parasztság középkori osztásföldjein a reform utáni Oroszországban olymódon ment végbe, hogy a haladó gazdasági elemek *kiszabadították magukat* az osztásföld meghatározó befolyása alól. Egyrészt a proletárok szabadították ki magukat, feladták, elhagyták, elhanyagolták az osztásföldeket. Másrészt a *gazdák* szabadították ki magukat, mégpedig földvásárlással és földbérlettel, s a régi, középkori földbirtok *különböző darabkáiból új* gazdaságot építettek. Az a föld, amelyen a csak valamelyest is tehetős mai orosz paraszt gazdálkodik, vagyis az olyan paraszt, aki a forradalom kedvező kimenetele esetén

* „A kapitalizmus fejlődése". V. fej. IX: „Néhány megjegyzés falvaink kapitalizmus előtti gazdaságáról". 293. old. (Lásd *Lenin.* A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. 1949. 378. old. — *Szerk.*)

valóban szabad farmerré változhat — ez a föld részben saját osztásföldjéből, részben az obscsina-szomszédtól bérbevett osztásföldből, részben esetleg a kincstártól hosszú időre bérelt földből, a földesúrtól egy évre bérelt földből, a banktól vásárolt földből stb. tevődik össze. A kapitalizmus azt követeli, hogy ezek a csoportok közötti különbségek *mind* megszűnjenek, hogy minden egyes földművelő gazdaság kizárólag a piac új feltételeinek és követelményeinek, a földművelés követelményeinek megfelelően épüljön fel. A föld nacionalizálása parasztforradalmi módszerrel teljesíti ezt a követelést, egyszerre és teljesen megszabadítja a népet a középkori földbirtoklás *valamennyi* formájának *minden* rothadt limlomjától. Ne legyen se földesúri, *se osztás*-földbirtok, csak új, szabad földbirtok legyen — ez a radikális paraszt jelszava. S ez a jelszó a leghívebben, a legkövetkezetesebben és a leghatározottabban fejezi ki a kapitalizmus érdekeit (jóllehet a radikális paraszt a kapitalizmus szó hallatára naivan keresztet vet), a föld termelőerői legnagyobbarányú fejlődésének érdekeit az árutermelő mezőgazdaság feltételei közt.

Ennek alapján megítélhetjük Pjotr Maszlov éleselméjűségét, akinek az agrárprogrammja *mindössze* abban különbözik a trudovik paraszti agrárprogrammtól, hogy *meg* akarja *szilárdítani* a régi, középkori osztás-földbirtokot! A paraszti osztásföld: gettó, amelyben a parasztság fulladozik és amelyből a szabad* föld felé tör. Pjotr Maszlov pedig, jóllehet a parasztság szabad, azaz nacionalizált földet követel, meg akarja örökíteni ezt a gettót, meg akarja szilárdítani a régit, s a régi földbirtoklás és a régi gazdálkodás viszonyainak rendeli alá a földesuraktól elkobzott és társadalmi használatba átadott legjobb földe-

* A „szociálforradalmár" Musenko úr, aki a második dumában a legkövetkezetesebben fejtette ki pártjának nézeteit, kereken kijelentette: „*Mi kibontjuk a föld felszabadításának zászlaját*" (47. ülés, 1907 május 26, 1174. old.). Csak a vak nem látja, hogy ez az állítólagos „szocialista" zászló valójában nemcsak *kapitalista* jellegű (ezt Pjotr Maszlov is látja), hanem, hogy az *ilyen* agrárforradalom gazdaságilag haladó a sztolipini-kadet megoldáshoz képest (ezt *nem* látja Pjotr Maszlov).

ket. A trudovik paraszt *valójában* a legelszántabb polgári forradalmár, szavakban kispolgári utópista, aki azt képzeli, hogy az „általános földfelosztás" az egyetértés és a testvériség, nem pedig a tőkés farmerség kiinduló pontja*. Pjotr Maszlov valójában reakciós, aki a jövendő ellenforradalom Vendée-jától való félelmében a régi földbirtok jelenlegi forradalomellenes elemeit erősíti, megörökíti a paraszti gettót, szavai pedig meggondolatlan, értelmetlenül bemagolt szólamok a polgári haladásról. Az orosz mezőgazdaság valóban szabad polgári, nem pedig sztolipini polgári fejlődésének valóságos feltételeit Maszlov és társai egyáltalán nem értették meg.

A Pjotr Maszlov vulgáris marxizmusa és a Marx által ténylegesen alkalmazott kutatási módszerek közti különbség legvilágosabban a narodnyikok (s köztük a szocialforradalmárok) kispolgári utópiáit illetően elfoglalt álláspontból látható. Marx 1846-ban könyörtelenül leleplezte az amerikai eszer Hermann Kriege kispolgáriságát, aki igazi általános földfelosztást javasolt az amerikaiaknak, s ezt a földfelosztást „kommunizmusnak" nevezte. Marx dialektikus és forradalmi bírálata lehántotta a kispolgári tan burkát és *kiválasztotta* „a földtulajdon ellen irányuló támadások" és „a földjáradék elleni mozgalom" egészséges magvát. A mi vulgáris marxistáink pedig, amikor bírálják „az egyenlősítő földfelosztást", „a föld szocializálását", „a földhöz való egyenlő jogot", a doktrina megcáfolására *szorítkoznak* és ezzel bebizonyítják, hogy maguk is bárgyú doktrinerek, a narodnyik elmélet holt tételei mögött nem látják meg a parasztforradalom eleven életét. Maszlov és a mensevikek ezt a bárgyú doktrinerséget, amely a legelmaradottabb középkori földtulajdon megszilárdítására irányuló „municipalizáló" programmunkban jut kifejezésre, odáig vitték, hogy a második dumában a szociáldemokrata párt nevében a következő, igazán szégyenletes szavak hangozhattak el: „... A föld elidegenítése módjának kérdésében mi (szociáldemokraták) jóval közelebb állunk ezekhez

* Vesd össze ennek a polgári forradalmi szempontnak naiv megnyilvánulásával a „népi szocialista" Volk-Karacsevszkijnek az „egyenlőségről, testvériségről, szabadságról" mondott beszédében (II. duma, 16. ülés, 1907 március 26, 1077—1080. old.).

a (narodnyik) frakciókhoz, mint a népszabadság frakciójához, de a földhasználat formáinak kérdésében távolabb állunk tőlük" (47. ülés, 1907 május 26, gyorsírói beszámoló, 1230. old.).

Valóban a paraszti agrárforradalomban a mensevikek távolabb állanak a forradalmi paraszti nacionalizálástól és közelebb az osztás-földtulajdon (és nemcsak az osztás-földtulajdon) liberális-földesúri fenntartásához. Az osztás-földtulajdon fenntartása egyértelmű az elnyomottság, az elmaradottság, a személyi függőség fenntartásával. Természetes, hogy a megváltásról álmodozó liberális földbirtokos majd megfeszül, hogy megvédje az osztás-földtulajdont*... s ezzel együtt a földesúri tulajdon nagy részét is! A „municipalisták" által megzavart szociáldemokrata pedig nem érti meg, hogy a szó elrepül, de a tett megmarad. A kiegyenlítésről, a szocializálásról stb. elhangzott szó elrepül, mert árutermelés mellett *lehetetlen* a kiegyenlítés. De a *tett* megmarad, vagyis megmarad a kapitalista viszonyok közt lehető legmesszebbmenő szakítás a feudális ósdisággal, a középkori osztás-földtulajdonnal, minden megkövesedett szokással és hagyománnyal. Amikor azt mondják, hogy „az egyenlősítő földosztás semmire sem jó", a marxistának meg kell értenie, hogy ez a „semmi" *kizárólag* a szocialista feladatokra vonatkozik, kizárólag arra, hogy ez nem szünteti meg a kapitalizmust. De az ilyen földosztásra irányuló kísérletekből, sőt az ilyen földosztás eszméjéből *nagyon sokat* nyerhet a polgári-demokratikus forradalmi átalakulás.

Ez az átalakulás ugyanis végbemehet úgy is, hogy a földesurak vannak túlsúlyban a parasztokkal szemben —

* Egyébként a mensevikek (beleértve Cereteli elvtársat is, akinek beszédét idéztem) mélységesen tévednek, amikor azt gondolják, hogy a kadetok csak valamelyest is következetesen védelmezik a parasztok *szabad* tulajdonát. Ez *nem igaz*. A kadet párt nevében Kutler úr a második dumában a tulajdon mellett szállt síkra (eltérően a kadetoknak az állami földtartalékkal kapcsolatban az első dumába benyújtott tervezetétől), de ugyanakkor azt mondotta: *„a párt csak (!) az elidegenítés és az elzálogosítás jogában szándékszik őket (a parasztokat) korlátozni*, vagyis meg akarja előzni azt, hogy a föld vétele és eladása a jövőben széles körben elterjedjen" (12. ülés, 1907 március 19, gyorsírói beszámoló, 740. old.). Ez egy liberálisnak álcázott *bürokrata minden izében reakciós* programmja.

ez pedig a régi tulajdon fennmaradását és kizárólag a rubel erejével való sztolipini megreformálását követeli. De végbemehet úgy is, hogy a parasztok győzelmet aratnak a földesurakon — ez pedig a tőkés gazdálkodás objektív feltételei folytán lehetetlen az egész középkori földtulajdon, mind a földesúri, mind a paraszti földtulajdon megszüntetése nélkül. Vagy a sztolipini agrárreform, vagy a parasztforradalmi nacionalizálás. Gazdaságilag *csak* ezek a megoldások reálisak. Minden középút, a mensevik municipalizálástól a kadet megváltásig — nyárspolgári korlátoltság, bárgyún elferdített doktrina, sületlen kiagyalás.

7. A PARASZTOK ÉS A NARODNYIKOK AZ OSZTÁSFÖLDEK NACIONALIZÁLÁSÁRÓL

Hogy az osztásföldek tulajdonjogának megszüntetése az új tőkés viszonyoknak megfelelő szabad parasztgazdaság megteremtésének feltétele, azt maguk a parasztok is nagyon jól tudják. Groman úr, aki részletesen és pontosan leírja a parasztkongresszusokon lefolyt vitákat*, idézi egy parasztnak a következő figyelemreméltó véleményét:

„A megváltás kérdésének tárgyalása során egy küldött, anélkül hogy lényegbevágó ellenvetésekkel találkozott volna, kijelentette: «azt mondták, hogy megváltás nélkül sokan kárt fognak vallani azok közül a parasztok közül, akik munkával szerzett pénzért vásároltak maguknak földet. Ilyen paraszt kevés van, nem sok a földjük sem, *s a kiosztásnál amúgy is kapnak földet.*» Ez a forrása annak, hogy a parasztok készek lemondani mind az osztásföld, mind a vásárolt föld tulajdonjogáról."

S valamivel lejjebb (20. old.) Groman úr ezt mint a parasztok általános véleményét ismétli.

„*A kiosztásnál amúgy is kapnak földet*"! Hát nem világos, milyen *gazdasági* szükségszerűség diktálta ezt az érvet? Az egész földnek, a földesúri földeknek, valamint

* „Anyag a parasztkérdéshez" (beszámoló az Összoroszországi Parasztszövetség 1905 november 6—10-i küldöttgyűlésének üléseiről. V. Groman bevezető cikkével. A „Novij Mir" kiadása. Szentpétervár 1905. 12. old.).

az osztásföldeknek az új felosztása nem csökkentheti a parasztság kilenctizedének (pontosabban kilencvenkilenc századrészének) földbirtokát; ettől nem kell félni. S az új felosztásra azért van szükség, mert lehetővé teszi az igazi, vérbeli gazdáknak, hogy földhasználatukat összhangba hozzák az új feltételekkel, a kapitalizmus követelményeivel (az egyes termelők szempontjából a „piac parancsaival") s ne rendeljék alá magukat azoknak a középkori viszonyoknak, amelyek éppen az osztás-földtulajdon nagyságát, fekvését és megoszlását határozták meg.

Pesehonov úr, a gyakorlati és józan „népi szocialista" (értsd: szociál-kadet), aki, mint láttuk, tudott alkalmazkodni egész Oroszország kisgazda-tömegeinek követeléseihez, még határozottabban kifejezésre juttatja ezt a szempontot.

„Az osztásföld — írja —, az a terület, amely a termelés szempontjából a legfontosabb, egy rendnek, sőt, ami még ennél is rosszabb: egy rend kis csoportjainak, egyes gazdaságoknak és településeknek van kiosztva. Ennek következtében a parasztság tömege még az osztásföldek területének határain belül sem települhet le szabadon... A népesség *elhelyezkedése* nem helyes, *nem felel meg a piac követelményeinek* (ezt jól jegyezzük meg!)... Fel kell oldani a kincstári földek adásvételi tilalmát, *az osztásföldeket meg kell szabadítani a tulajdon béklyóitól, el* kell *távolítani a kér tést* a magánbirtokokról. Vissza kell adni az orosz népnek a földjét, s akkor a nép majd úgy oszlik meg ezen a földön, ahogyan gazdasági szükségletei megkövetelik" (А В Пешехонов. „Аграрная проблема в связи с крестьянским движением" (A. V. Pesehonov. „Az agrárprobléma kapcsolata a parasztmozgalommal". — *Szerk.)*. Szentpétervár 1906. 83, 86, 88—89. old. A mi kiemelésünk.).

Vajjon nem világos, hogy ebből a „népi szocialistából" a farmer beszél, aki a maga lábára akar állni? Vajjon nem világos, hogy „az osztásföldek megszabadítása a tulajdon béklyóitól" valójában az új területi megoszláshoz, a „piac követelményeinek", vagyis a *tőkés földművelés* követelményeinek „megfelelő" új parcellák kialakításához szükséges neki? Hiszen Pesehonov úr — erre újra felhívjuk a figyelmet — annyira józan, hogy elvet mindennemű szocializálást, elvet az obscsina-joghoz való mindennemű

alkalmazkodást — nem hiába átkozzák őt mint individualistát a szociálforradalmárok! —, *elveti a bérmunka alkalmazásának bárminő megtiltását a parasztgazdaságban.*

Teljesen nyilvánvaló, hogy a paraszti osztás-földtulajdon támogatása a parasztság *ilyen* nacionalizálási törekvései mellett reakciós. A. Finn, aki brosúrájában idézi Pesehonov úrnak egyes általunk idézett érveit, Pesehonovot mint narodnyikot bírálja, bebizonyítja neki, hogy a parasztgazdaságból és a parasztgazdaságon belül elkerülhetetlenül ki kell fejlődnie a kapitalizmusnak (idézett brosúra, 14. és köv. old.). Ez a kritika nem kielégítő, mert A. Finn a kapitalizmus fejlődésének általános kérdése helyett azt a konkrét kérdést vizsgálta meg, hogy milyen feltételek mellett fejlődik szabadabban a tőkés mezőgazdaság az *osztás*földeken! A. Finn beéri azzal, hogy felveti a kapitalizmus kérdését *általában*, s könnyű győzelmet arat a már rég legyőzött narodnyikságon. Csakhogy konkrétabb* kérdésről van szó, arról van szó, hogy földesúri módon vagy paraszti módon kell-e a kapitalizmus számára „eltávolítani a kerítést" (Pesehonov úr kifejezése), „megtisztítani" a földet.

A második dumában Musenko úr, a szociálforradalmárok pártjának hivatalos szónoka, aki az agrárkérdésben

---

* „Végeredményben mire vezethet ez a Pesehonov-féle saját munkán alapuló gazdaság?" — teszi fel a kérdést A. Finn és egészen helyesen adja meg rá a választ: „a kapitalizmusra" (említett brosúra, 19. old.). Ettől a kétségtelen igazságtól, amelyet valóban tisztázni kellett a narodnyik előtt, *tovább* kellett volna menni, tisztázni kellett volna, milyen sajátos formákban jelentkeznek a kapitalizmus követelményei a paraszti agrárforradalom viszonyai közepette. Ehelyett A. Finn *visszafelé* ment: „Felmerül a kérdés — írja —, hogy miért kell visszafordulnunk, holmi sajátos utakon körbe járnunk, hogy végeredményben ismét arra az útra jussunk ki, amelyen már most haladunk? Hasztalan fáradozás ez, Pesehonov úr!" (Ugyanott.) Nem, ez nem hasztalan fáradozás és nem „végeredményben" vezet a kapitalizmushoz, ez *a legegyenesebben, a legszabadabban, a leggyorsabban visz előre a kapitalizmus útján.* A. Finn nem vette fontolóra az oroszországi mezőgazdaság sztolipini kapitalista fejlődésének és parasztforradalmi kapitalista fejlődésének sajátosságai közti különbséget.

a záróbeszédet mondotta, ugyanolyan határozottan mint Pesehonov úr, kifejtette, hogy a föld nacionalizálása, amelyet a kispolgári szocialisták szeretnek „szocializálásnak", „a földhöz való egyenlő jog" bevezetésének stb. nevezni, *kapitalista* jellegű.

„Helyes település — mondotta Musenko úr — csak akkor lehetséges, ha a földekről már el van távolítva a kerítés, amikor ledöntöttek minden válaszfalat, amelyet a földmagántulajdon elve emelt" (47. ülés, 1907 május 26, gyorsírói beszámoló, 1172. old.). Ez az! A „helyes" település az, amit a piac, a kapitalizmus megkövetel. Az „igazi" gazdák „helyes" települését akadályozza mind a földesúri, *mind az osztás*-földtulajdon.

Van még egy figyelemreméltó észrevétel a Parasztszövetség küldötteinek kijelentéseivel kapcsolatban. Groman úr az említett brosúrában a következőket írja:

„A hírhedt «obscsina»-kérdést — a régi és az új narodnyikság e sarkkövét — fel sem vették és hallgatólagosan negatív értelemben döntötték el: a földnek egyének és szövetkezetek használatában kell lennie, állapítja meg mind az első, mind a második kongresszus határozata" (12. old.).

A parasztok tehát világosan és határozottan a régi obscsina ellen, a szabad szövetkezetek és az egyéni földhasználat mellett foglaltak állást. Abban, hogy ez valóban az egész parasztság hangja, nem kételkedhetünk, mivel a trudovik csoport (a 104-ek) tervezete ugyancsak *nem említi egy árva szóval sem az obscsinát*. Márpedig az obscsina — az osztásföld birtoklására alakult szövetség!

Sztolipin erőszakos úton megszünteti ezt az obscsinát maroknyi gazdag javára. A parasztság úgy akarja megszüntetni, hogy a *nacionalizált* osztásföldeken gazdálkodó szabad *szövetkezetekkel* és „egyéni" földhasználattal cseréli fel. Maszlov és társai pedig a polgári haladás nevében éppen az e haladás által támasztott követelmények ellen vannak s a középkori földbirtoklást védelmezik. Uram, szabadíts meg minket az ilyen „marxizmustól"!

8. M. SANYINNAK ÉS A FÖLDOSZTÁS MÁS HÍVEINEK TÉVEDÉSE

M. Sanyin, aki brosúrájában* valamelyest más oldalról vizsgálja a kérdést, akarata ellenére még egy érvvel alátámasztotta az általa olyannyira gyűlölt nacionalizálást. Írország példájával, a mezőgazdaság terén végrehajtott polgári *reformok* feltételeinek elemzésével Sanyin úr csak egyet bizonyított be: a földtulajdon elvei nem férnek össze a föld társadalmi vagy állami tulajdonával (ezt azonban általános elméleti elemzéssel is be kell bizonyítani, ami Sanyinnak még csak eszébe sem jutott), — továbbá talán még bebizonyította, hogy a kapitalista alapon fejlődő mezőgazdaság terén folytatott mindennemű állami reformtevékenységhez szükség van a tulajdonjog elismerésére. De mindennek bizonyításával Sanyin teljességgel célt téveszt: természetes, hogy polgári reformok esetén *csak* földmagántulajdon képzelhető el; természetes, hogy a földmagántulajdon fenntartása az Egyesült Királyság földjének zömén — a földmagántulajdonon kívül minden más megoldást kizár annak egyes részein. De mi köze ennek az oroszországi „paraszti agrárforradalomhoz"? M. Sanyin, ha úgy tetszik, helyes utat mutatott, de a sztolipini agrárreformnak és nem a paraszti agrárforradalomnak mutatta meg a helyes utat**. M. Sanyinnak sej-

* *M. Шанин.* „Муниципализация или раздел в собственность *(M. Sanyin.* „Municipalizálás vagy felosztás tulajdonjoggal". — *Szerk.).* Vilna 1907.

** Sanyinnak Írország példájára való hivatkozása, amellyel azt akarja bizonyítani, hogy a magántulajdon a haszonbérrel szemben (és nem az egész föld nacionalizálásával szemben) fölényben van, szintén nem új dolog. A. I. Csuprov úr, a „liberális" professzor, *ugyancsak* Írország példájával támasztja alá a paraszti *földtulajdon* előnyét („Agrárkérdés". II. köt. 11. old.). S hogy ki ez a „liberális", sőt „alkotmányos-*demokrata*" a valóságban, az kiderül cikkének 33. oldalán. Itt Csuprov úr hihetetlen arcátlansággal, csak Oroszországban lehetséges liberális arcátlansággal azt javasolja, hogy *valamennyi* földrendező bizottságban rendeljék alá a parasztokat a *földesurakból álló többségnek!!* Öt tag a parasztok közül, öt a földesurak közül, s az elnököt a „zemsztvo-gyűlés", vagyis a *földesurak gyűlése* „jelöli ki". Az I. dumában Írország példájára hivatkozott a *jobboldali* Druckij-Ljubeckij *herceg*, hogy bebizonyítsa a földmagántulajdon szükségességét és egy érvet hozzon fel a kadet tervezet ellen (1906 május 24-i ülés, gyorsírói beszámoló, 626. old.).

telme sincs a két út közötti különbségről — márpedig e különbség tisztázása nélkül még csak beszélni is nevetséges szociáldemokrata agrárprogrammról az orosz forradalomban. S amikor M. Sanyin, magától értetődően a legjobb szándéktól vezérelve, a megváltással szemben az elkobzást védelmezi, szem elől téveszt minden történeti távlatot. Megfeledkezik arról, hogy a polgári társadalomban az elkobzás, vagyis a megváltás nélküli kisajátítás, ugyanúgy teljesen összeférhetetlen a *reformokkal*, mint a föld nacionalizálása. Elkobzásról beszélni és az agrárkérdés reformista, nem pedig forradalmi megoldását feltételezni — ez ugyanaz, mint kérvényt nyújtani be Sztolipinnak, hogy szüntesse meg a földesúri földtulajdont.

Sanyin brosúrájának másik jellegzetessége, hogy túlzottan kidomborítja mezőgazdasági válságunk *földművelési* jellegét, a gazdálkodás magasabb formáira és az Oroszországban oly hihetetlenül alacsony színvonalon levő mezőgazdasági technika fejlesztésére stb. való áttérés feltétlen szükségességét. Ezeket a helyes tételeket Sanyin olyan hihetetlenül egyoldalúan fejtette ki, olyannyira elhallgatta a feudális latifundiumok megszüntetését és a földbirtokviszonyok megváltoztatását mint e technikai fordulat feltételét, hogy teljesen hamis távlatot mutat. Hiszen a mezőgazdaság technikai fellendülése felé halad a sztolipini agrárreform is, mégpedig a földesúri érdekek szempontjából helyesen. Az obscsinák erőszakos felaprózása az 1906 november 9-i törvények által stb., tanyagazdaságok létesítése és a tanyai gazdálkodás támogatása — mindez egyáltalán nem szemfényvesztés, mint a demokratikus ujságírás könnyelmű szószátyárai olykor mondják, hanem a földesúri hatalom fenntartása és a földesúri érdekek védelmének jegyében megvalósult reális gazdasági haladás. Ez az út hihetetlenül lassú és hihetetlenül gyötrelmes a parasztság legnagyobb tömegei és a proletariátus számára, de a kapitalista Oroszországban ez az egyetlen lehetséges út, *ha* nem győz a paraszti agrárforradalom.

Vessünk egy pillantást a Sanyin által feltett kérdésre *ennek* a forradalomnak a szemszögéből. Az új mezőgazdasági technika az osztásföldön folytatott özönvízelőtti, megcsontosodott, kezdetleges, észszerűtlen és nyomorúsá-

gos paraszti gazdálkodás *valamennyi* feltételének újjáalakítását követeli. El kell vetni a háromnyomásos rendszert, a kezdetleges munkaeszközöket, a földműves patriarchális pénznélküliségét, a régimódi állattenyésztést, meg kell szüntetni a piac feltételeinek és követelményeinek tekintetében uralkodó naiv, teljes tájékozatlanságot. Hogyan? Hát lehetséges a gazdálkodás ilyen forradalmasítása a földtulajdon fenntartása mellett? Márpedig az osztásföldek jelenlegi tulajdonosai közötti felosztás azt jelenti, hogy félig* megőrizzük a középkori földtulajdont. A felosztás haladó jellegű lehetne, ha az *új* gazdálkodást, az *új* földművelést szilárdítaná meg, ha elvetné a régit. De a felosztás nem lehet az új mezőgazdaság ösztönzője, ha a régi osztás-földtulajdonon alapul. Boriszov elvtárs[85], aki a felosztás híve, a következőket mondotta Stockholmban: „Agrárprogrammunk a kibontakozó forradalom időszakának, a régi rend szétzúzása és az új társadalmi és politikai rend megszervezése időszakának programmja. Ez az alapgondolata. A szociáldemokráciának nem szabad megkötnie kezét olyan határozatokkal, amelyek a gazdálkodás bármely formájának támogatására kötelezhetnék. Az új társadalmi erőknek ebben a régi rend alapjai ellen folytatott harcában erélyes csapással ketté kell vágni az összebogozódott csomót" (jegyzőkönyv, 125. old.). Mindez teljesen igaz és gyönyörűen van kifejezve. S mindez a nacionalizálás mellett szól, mivel csak a nacionalizálás „zúzza szét" valóban az egész régi középkori földbirtoklást, csak ez vágja ketté valóban az összebogozódott csomót, olymódon, hogy a nacionalizált földön teljes szabadságot biztosít az új gazdaságok kialakulására.

Felmerül a kérdés, mi a kritériuma annak, hogy vajjon az új földművelés kialakult-e már annyira, hogy *hozzá* lehessen szabni a föld felosztását, — anélkül hogy a felosztás fenntartaná az új gazdálkodás régi gátjait. Ennek kritériuma csak egy lehet — a gyakorlat. Nincs a világon olyan statisztika, amely kiszámíthatná, mennyire „szilár-

---

* Fentebb kimutattam, hogy Európai-Oroszország 280 000 000 gyesz. földjének fele — 138 800 000 gyesz. — osztás-földtulajdon. (Lásd ebben a kötetben 223. old. — *Szerk.*)

dultak meg" valamely országban a paraszti burzsoázia elemei, hogy ennek megfelelően hozzá lehessen idomítani a földbirtoklást a földön folytatott gazdálkodáshoz. Ezt *csak* maguknak a gazdáknak a tömegei számíthatják ki. S hogy a jelenlegi helyzetben ezt lehetetlen így kiszámítani, az *bebizonyosodott* azáltal, hogy a paraszttömegek forradalmunkban a föld nacionalizálásának programmjával léptek fel. A kisföldművelő mindig és mindenütt annyira összenő gazdaságával (ha ez valóban az *ő* gazdasága és nem a földesúri gazdaság egy talpalatnyi darabkája, amelyet ledolgozás ellenében kapott, amint ez Oroszországban sokszor előfordul), hogy bizonyos történelmi időszakban és bizonyos időn át szükségképpen „fanatikusan" védelmezi a földtulajdont. Az orosz parasztok zömében a *jelenlegi időszakban* a tulajdonosok fanatizmusa helyett — amelyet valamennyi uralmon levő osztály és valamennyi liberális burzsoá politikus szított — a föld nacionalizálásának követelése terjedt el és eresztett gyökeret, de gyerekesség vagy bárgyú vaskalaposság volna ezt a „Russzkoje Bogatsztvo"[86] publicistáinak vagy Csernov úr kis brosúráinak befolyásával magyarázni. Ennek az a magyarázata, hogy a kis földműves, a falusi kisgazdálkodó elé életének reális feltételei nem azt a gazdasági feladatot tűzik, hogy a földosztás útján történő tulajdonbaadással megerősítse a már kialakult új földművelést, hanem azt, hogy *megtisztítsa* a talajt az új földművelésnek (a meglevő elemekből) a „szabad", azaz nacionalizált földön való kialakulásához. A tulajdonos fanatizmusa jelentkezhet és annak idején szükségszerűen jelentkezni is fog mint a tojásból már *kibújt* farmernek az az igénye, hogy saját gazdaságát biztosítsa. A föld nacionalizálása az orosz forradalomban szükségképpen a paraszttömegek követelésévé vált mint a középkori héjat *összetörni kívánó* farmerek jelszava. Ha tehát a szociáldemokraták a felosztást *hirdetik* a nacionalizálás javára hangolt paraszttömegeknek, amelyek éppen most kezdenek megérni arra a „kiválogatásra", amely a tőkés mezőgazdálkodás folytatására képes farmereket különíti el, ezzel kiáltó történelmi tapintatlanságról, a konkrét történelmi helyzet számbavételére való képtelenségről tesznek tanúságot.

A mi „földosztáspárti" szociáldemokratáink, Finn, Boriszov és Sanyin elvtársak, mentek attól az elméleti dualizmustól, amelybe a „municipalisták" esnek, egészen Marx földjáradékelméletén gyakorolt lapos bírálatukig (erről lentebb), de másfajta hibát követnek el, hibáznak a történelmi távlat tekintetében. Elméletileg az általában elfogadott helyes álláspontot vannak (s ebben különböznek a „municipalistáktól"), de megismétlik a mi 1903-as „lehasítási" programmunk hibáját. Ez utóbbi hiba forrása az volt, hogy helyesen állapítottuk meg a fejlődés *irányát*, de helytelenül határoztuk meg a fejlődés *szakaszát*. Az volt a feltevésünk, hogy a tőkés mezőgazdaság elemei már teljesen kialakultak Oroszországban, kialakultak a földesúri gazdaságban is (leszámítva a szolgaságba döntő „lehasított földeket" — innen ered a lehasításokkal kapcsolatos követelés), a parasztgazdaságban is, amely, úgy látszott, hogy erős paraszti burzsoáziát választott ki s ezért képtelen a „paraszti agrárforradalomra". Nem a paraszti agrárforradalomtól való „félelem" szülte a hibás programmot, hanem az, hogy *túlbecsültük* az orosz mezőgazdaság tőkés fejlődésének a *mértékét*. A jobbágyság maradványait akkor jelentéktelen részletkérdésnek, az osztásföldön és a földesúri földön folyó tőkés gazdálkodást viszont teljesen megérettnek és megszilárdultnak láttuk.

A forradalom leleplezte ezt a hibát. A fejlődés általunk megállapított irányát igazolta. Az orosz társadalom osztályainak marxista elemzését az események egész menete s különösen az első két duma oly fényesen igazolta, hogy a nem marxista szocializmus véglegesen megingott. De a jobbágyság maradványai a falun sokkal erősebbeknek bizonyultak, mint mi gondoltuk, előidézték az egész országra kiterjedő parasztmozgalmat, az egész polgári forradalom próbakövévé tették *ezt* a mozgalmat. A hegemón szerepét, amelyet a forradalmi szociáldemokrácia a szabadságért vívott polgári mozgalomban mindig a proletariátusnak szánt, pontosabban kellett meghatározni, mint olyan vezér szerepét, aki a *parasztságot* vezeti. Hová vezeti? A polgári forradalomba, annak legkövetkezetesebb és legelszántabb formájában. A hibát úgy kellett kijavítanunk, hogy a *réginek* a mezőgazdasági rendszer-

ben mutatkozó *csökevényei* ellen folytatott harc részletfeladata helyébe az *egész régi mezőgazdasági rendszer elleni* harc feladatát állítjuk. A földesúri gazdaság megtisztításának helyébe annak *megsemmisítését* tűztük ki célul.

De az események menetének ösztönző hatására történt javítás sokakat közülünk nem bírt rá arra, hogy végiggondolják az orosz mezőgazdaság tőkés fejlődésének mértékét érintő új meghatározásunkat. Ha minden földesúri föld elkobzásának követelése történelmileg helyes volt — márpedig kétségtelenül az volt —, akkor ez azt jelentette, hogy a kapitalizmus nagyarányú fejlődése új földbirtokviszonyokat követel, s hogy a földesúri gazdaságban meglevő kapitalizmus csíráit fel lehet és fel kell áldozni a megújult kisgazdaság talaján végbemenő széleskörű és szabad tőkés fejlődés érdekében. Aki elfogadja a földesúri földek elkobzásának követelését, az elismeri a földműves kisgazdaság kapitalista megújulásának lehetőségét és szükségszerűségét.

Vajjon megengedhető ez? Nem kaland-e a kisgazdaság támogatása a kapitalizmusban? Nem üres álmodozás-e a kisgazdálkodásnak ez a *megújulása*? Nem demagóg „parasztfogás", Bauernfang-e ez? Így, kétségtelenül így gondolkozott sok elvtárs. De tévedtek. A kisgazdaság megújulása a kapitalizmusban is lehetséges, ha a kapitalizmus előtti rend ellen folytatott harc a történelmi feladat. Így újította meg a kisgazdaságot Amerika, amikor forradalmi úton összetörte a rabszolgatartók latifundiumait és megteremtette a kapitalizmus számára a leggyorsabb, legszabadabb fejlődés feltételeit. Az orosz forradalomban a földért vívott harc nem más, mint a tőkés fejlődés megújított útjáért vívott harc. E megújítás következetes jelszava a föld nacionalizálása. Gazdaságilag reakciós dolog kizárni ebből az osztásföldeket (ennek a kizárásnak politikai értelemben vett reakciós voltáról lentebb külön szólunk). A „földosztáspártiak" azonban *átugorják* a forradalom történelmi feladatát, megoldottnak vélik azt, amiért a parasztság tömege csak most kezdte meg a harcot. Ahelyett hogy előrelendítenék a megújulás folyamatát, ahelyett hogy megmagyaráznák a parasztságnak a követ-

kezetes megújulás feltételeit — már a hálóköntöst szabják a megújhodott és megbékélt farmer számára*.

„Mindent a maga idején." A szociáldemokrácia nem esküdhet fel arra, hogy nem támogatja a földosztást. Más történelmi helyzetben, az agrárfejlődés más fokán, a földosztás elkerülhetetlen lehet. De az 1907-es oroszországi polgári-demokratikus forradalom *feladatait* a földosztás teljesen helytelenül juttatja kifejezésre.

III. FEJEZET

A NACIONALIZÁLÁS ÉS A MUNICIPALIZÁLÁS ELMÉLETI ALAPJAI

Csaknem az egész szociáldemokrata sajtó nagy fogyatékossága az agrárprogramm kérdésében általában, de különösen a stockholmi kongresszus vitáinak fogyatékossága az, hogy a gyakorlati megfontolások előtérbe kerülnek az elméletiekkel, a politikai megfontolások a gazdaságiakkal szemben**. Nagyrészük mentségére szolgál

* A földosztás hívei gyakran idézik Marx következő szavait: „A maguk földjén maguk gazdálkodó parasztok szabad tulajdona nyilvánvalóan a földtulajdon legnormálisabb formája a kisüzem számára ... A földtulajdon éppoly szükséges e termelési mód teljes kifejlődéséhez, mint a szerszám tulajdona a kézműves termelés szabad fejlődéséhez" („Das Kapital", III, 2, 341)[87]. Ebből csak az következik, hogy a szabad parasztgazdálkodás teljes diadala megkövetelheti a magántulajdont. De a mai kisgazdálkodás nem szabad. A föld formaszerű birtoklása — „inkább a földesúr eszköze, mint a paraszté, inkább a ledolgozás kisajtolásának, mint a paraszt szabad munkájának eszköze". A feudális földbirtoklás valamennyi formájának összetörésére és a szabad letelepedésre okvetlenül szükség van a szabad kisgazdálkodás megteremtése érdekében.

** „A munkáspárt agrárprogrammjának felülvizsgálata" c. brosúrámban, amelyet Stockholmban védelm ztem, teljesen határozottan (csak röviden, mint ahogyan az egész brosúra is rövid) utaltam a marxista agrárprogramm *elméleti* feltételeire. Rámutattam arra, hogy „a nacionalizálást kereken elutasítani" a „marxizmus elméletének meghamisítása" volna (a régi kiadás 16. oldalán, a jelenlegi kiadás 41. oldalán). (Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 177—178. old. — *Szerk.*) V. ö. továbbá a stockholmi kongresszusról tartott beszámolómmal, a régi kiadás 27—28. old. (jelenlegi kiadás, 63. old.). (Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 356—357. old. — *Szerk.*) „És szigorúan tudományos szempontból, a

természetesen az a tény, hogy a forradalom agrárkérdését a megfeszített pártmunka viszonyai közepette tárgyaltuk: először 1905 január 9-e után, néhány hónappal a forradalom kirobbanása előtt („az OSzDMP III. — bolsevik — kongresszusa" Londonban 1905 tavaszán, s ezzel egyidejűleg a mensevik konferencia Genfben), majd a decemberi felkelés[88] másnapján és Stockholmban az első duma előestéjén. De ezt a fogyatékosságot most mindenesetre ki kell küszöbölni, s különösen szükséges a nacionalizálás és a municipalizálás elméleti kérdéseinek tisztázása.

1. MIT JELENT A FÖLD NACIONALIZÁLÁSA?

Fentebb idéztük a ma általánosan elismert tétel közkeletű megfogalmazását: „minden narodnyik csoport a föld nacionalizálása mellett nyilatkozik." Ténylegesen azonban ez a közkeletű fogalmazás nagyon is pontatlan, és nagyon kevés benne olyasmi, ami „általánosan elismert", ha ezen azt értjük, hogy a különböző politikai irányzatok képviselői ezzel a „nacionalizálással" kapcsolatban valóban egyforma nézetet vallanak. A paraszttömegek ösztönösen követelik a földet, mert elnyomják őket a hűbérúri latifundiumok, és nincs semmiféle csak valamelyest is pontos gazdasági elgondolásuk a földnek a nép kezébe való átadásáról. A paraszt mindössze azt a teljesen kiforrott, ügyszólván szenvedésekből született, az elnyomás hosszú évei alatt megedződött követelést ismeri, hogy meg

kapitalizmus egész fejlődésének feltételei szempontjából okvetlenül azt kell mondanunk, hacsak nem akarunk ellentétbe kerülni a «Tőke» III. kötetével, hogy a föld nacionalizálása lehetséges a polgári társadalomban, hogy a föld nacionalizálása előmozdítja a gazdasági fejlődést, megkönnyíti a versenyt és a tőke beáramlását a mezőgazdaságba, leszállítja a gabona árát stb." Lásd továbbá ugyanennek a beszámolónak 59. oldalán (lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 392. old. — *Szerk.*) a következő sorokat: „A szociáldemokrácia jobbszárnya ígérete ellenére éppen azt mulasztja el, hogy «logikusan» betetőzze a mezőgazdaság polgári-demokratikus átalakulását, mert a kapitalizmusban a mezőgazdaság polgári-demokratikus átalakulásának «logikus» (*és gazdasági*) betetőzése csak a föld nacionalizálása lehet, amely megszünteti az abszolút földjáradékot."

kell újítani, meg kell erősíteni, meg kell szilárdítani, ki kell bővíteni a kisgazdaságot, uralkodóvá kell tenni — és semmi mást. A paraszt szeme előtt csupán az lebeg, hogy a földesúri latifundium az ő kezébe menjen át; a paraszt azt a homályos eszmét, hogy ebben a harcban a parasztságnak mint tömegnek egységesnek kell lennie, a föld népi tulajdonára vonatkozó szavakba burkolja. A parasztot a gazda ösztöne vezeti, akit zavar a középkori földbirtoklás mai formáinak végtelen elaprózottsága, zavarja az a tény, hogy lehetetlen a földet teljesen a „gazda" követelményei szerint megművelni, ha a földbirtoklásnak ez az egész középkori tarkasága fennmarad. Gazdasági szükségszerűség, hogy megszüntessék a földesúri földtulajdont, *széttörjék az osztás-földtulajdon „bilincseit" is* — ezekben a *negatív* fogalmakban merül ki a nacionalizálás *paraszti* eszméje. Hogy a földbirtok milyen formái szükségesek a továbbiak során a megújult kisgazdaság számára, amely a földesúri latifundiumokat úgyszólván felemésztette — azon nem gondolkodik a paraszt.

A parasztság követeléseit és reménységeit kifejezésre juttató narodnyik ideológiában is feltétlenül túlsúlyban vannak a nacionalizálás fogalmának (vagy homályos eszméjének) negatív vonatkozásai. Lerombolni a régi gátakat, kiakolbólítani a földesurat, eltávolítani a föld „kerítéseit", szétzúzni az osztás-földtulajdon bilincseit, megerősíteni a kisgazdaságot, „egyenlőséggel, testvériséggel, szabadsággal" felcserélni az „egyenlőtlenséget" (a földesúri latifundiumot) — kilenctizedrészben ezekben merül ki a narodnyik ideológia. A földhöz való egyenlő jog, az egyenlősítő földhasználat, a szocializálás — mindez csupán különböző kifejezési formája ugyanazoknak az eszméknek, s mindez túlnyomórészt negatív fogalom, hiszen a narodnyik nem is tud elképzelni egy új rendet mint a társadalmi és gazdasági viszonyok bizonyos meghatározott rendszerét. A narodnyik számára a mai agrárforradalom átmenet a jobbágyságból, az egyenlőtlenségből, általában az elnyomásból az egyenlőség és szabadság birodalmába — és semmi más. Ez a polgári forradalmár tipikus korlátoltsága, aki nem látja az általa létrehozott új társadalom tőkés jellegzetességeit.

A marxizmus, a naiv narodnyik felfogással ellentétben, a kialakuló új rendet tanulmányozza. A parasztgazdaság legteljesebb szabadsága, az egész nép tulajdonában levő földön vagy a senki földjén vagy „isten" földjén gazdálkodó kisparasztok legteljesebb egyenlősége — ez árutermelő rendszer. A kistermelőket a piac egymáshoz kapcsolja és alárendeli magának. A termékcseréből kialakul a pénz uralma, a mezőgazdasági terméknek pénzzé való átváltoztatását a munkaerő pénzzé való átváltoztatása követi. Az árutermelés tőkés termeléssé válik. S ez az elmélet nem dogma, hanem egyszerű leírása, általánosítása annak, ami az orosz parasztgazdaságban is végbemegy. Minél inkább ment ez a gazdaság a földínségtől, a földesúri elnyomástól, a középkori viszonyok és földbirtoklási rendszerek nyomásától, a szolgaságtól és az önkénytől, annál erősebben fejlődnek magán a parasztgazdaságon belül a tőkés viszonyok. Ez olyan tény, amelyet minden kétséget kizáróan bizonyít Oroszország egész reform utáni története.

Eszerint a föld nacionalizálásának a *gazdasági valóság* talajára állított fogalma az árutermelő és tőkés társadalom kategóriája. Ebben a fogalomban nem az a reális, amit a parasztok gondolnak vagy a narodnyikok mondanak, hanem az, ami a társadalom gazdasági viszonyaiból következik. A föld nacionalizálása tőkés viszonyok között a földjáradék átadása az állam kezébe, sem több, sem kevesebb. De mi a földjáradék a tőkés társadalomban? Egyáltalán nem általában a földből származó jövedelem. A földjáradék az értéktöbbletnek az a része, amely a tőke átlagprofitjának levonása után megmarad. Vagyis a földjáradék feltételezi a mezőgazdasági bérmunkát, a földművesnek farmerré, vállalkozóvá válását. A nacionalizálás (tiszta formájában) feltételezi, hogy az állam kapja meg a földjáradékot a mezőgazdasági vállalkozótól, aki munkabért fizet a bérmunkásnak és átlagprofitot kap tőkéje után — átlagosat a szóbanforgó ország vagy országkomplexum valamennyi, mezőgazdasági és nem mezőgazdasági vállalatához viszonyítva.

Ilymódon a nacionalizálás elméleti fogalma elválaszthatatlanul egybekapcsolódik a földjáradékelmélettel, vagyis

éppen a tőkés földjáradéknak mint a tőkés társadalom egy külön osztálya (a földbirtokos osztály) külön jövedelmi formájának az elméletével.

Marx elmélete a földjáradék két formáját különbözteti meg: a különbözeti földjáradékot és az abszolút földjáradékot. Az első a föld korlátozottságának, tőkés gazdaságok által történt elfoglalásának eredménye, teljesen függetlenül attól, hogy van-e földmagántulajdon, és milyen a földbirtoklás formája. Az egyes földműves gazdaságok közt elkerülhetetlenek bizonyos különbségek, amelyek a föld termékenysége, a földeknek a piachoz viszonyított fekvése, a földbe eszközölt további tőkebefektetések termelékenysége közt fennálló különbségekből adódnak. Az egyszerűség kedvéért ezeket a különbségeket mint a jobb és a silányabb földek közötti különbségeket foglalhatjuk össze (nem feledkezve meg azonban arról, hogy az egyes különbségek forrásai eltérőek). Továbbá. A mezőgazdasági termékek termelési árát nem az átlagos minőségű, hanem a legsilányabb földeken folyó termelés feltételei szabják meg, mivel a legjobb földek termékei egymagukban nem elegendők a kereslet fedezésére. Az egyéni termelési ár és a legmagasabb termelési ár közt mutatkozó különbség alkotja a különbözeti földjáradékot. (Emlékeztetünk arra, hogy Marx a termelési költségeket plusz átlagprofitot nevezi termelési árnak.)

A különbözeti földjáradék a tőkés mezőgazdaságban elkerülhetetlen, még akkor is, ha teljesen megszüntetik a földmagántulajdont. Ha van földmagántulajdon, a földbirtokos kapja ezt a földjáradékot, mivel a tőke versenye arra kényszeríti a farmert (a bérlőt), hogy beérje az átlagprofittal. A földmagántulajdon megszüntetése esetén az állam kapja ezt a földjáradékot. *Ennek* a földjáradéknak a megszüntetése *lehetetlen* mindaddig, amíg fennáll a tőkés termelési mód.

Az abszolút földjáradék a föld magántulajdonából fakad. Ebben a földjáradékban megtaláljuk a monopólium, a monopolár elemét*. A földmagántulajdon gátolja a

* Az „Értéktöbblet-elméletek" második kötetének második részében Marx felfedi „a különböző földjáradékelméletek lényegét": a mezőgazdasági termék monopolárának elméletét és a

szabad versenyt, gátolja a profit kiegyenlítődését, a mezőgazdasági és nem mezőgazdasági üzemek átlagprofitjának kialakulását. Mivel pedig a mezőgazdaságban a technika színvonala alacsonyabb, a tőke összetételét az jellemzi, hogy a változó tőke hányada az állandó tőkéhez képest nagyobb, mint az iparban — a mezőgazdasági termék *egyéni értéke* nagyobb az átlagosnál. A földmagántulajdon tehát, mivel akadályozza a mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági üzemek profitjának szabad kiegyenlítődését, lehetővé teszi, hogy a mezőgazdasági termékeket nem a legmagasabb termelési áron, hanem a termék még magasabb egyéni értékén adják el (mert a termelési árat a tőke után járó átlagprofit határozza meg, márpedig az abszolút földjáradék meghiúsítja ennek az „átlagnak" kialakulását, úgy, hogy monopóliumszerűen rögzíti az átlagosnál nagyobb egyéni értéket).

Ilymódon a különbözeti földjáradék minden tőkés mezőgazdaság elkerülhetetlen velejárója. Az abszolút földjáradék nem mindegyiknek, hanem csak a földmagántulajdon, csak a mezőgazdaság történelmileg* kialakult elmaradottsága, a monopólium által rögzített elmaradottsága esetén.

Kautsky összehasonlítja egymással a földjáradék két formáját, többek között a föld nacionalizálásával kapcsolatban is, és a következőket mondja:

„Amennyiben a földjáradék különbözeti járadék, a versenyből ered, amennyiben abszolút járadék, a monopóliumból . . . A gyakorlatban maga a földjáradék osztatlanul jelentkezik; nem ismerhető fel, melyik része különbözeti járadék és

különbözeti földjáradék elméletét. Megmutatja, mi az igazság a két elméletben, *mennyiben* van meg a monopólium eleme az abszolút földjáradékban. V. ö. 125. old., Adam Smith elméletével kapcsolatban: „való igaz", hogy a földjáradék monopolár, amennyiben a földmagántulajdon az átlagosnál magasabb hasznot biztosítva megakadályozza a profit kiegyenlítődését[89].

* V. ö. „Értéktöbblet-elméletek". II. köt. 1. rész. (a német eredetiben) 259. old.: „A mezőgazdaságban még túlsúlyban van a kézi munka, a polgári termelési módra ugyanis jellemző, hogy gyorsabban fejleszti az ipart, mint a mezőgazdaságot. Ez egyébként *történelmi* különbség, amely eltűnhet." (Lásd még 275. old. és II. köt. 2. rész. 15. old.)[90]

nelyik abszolút járadék. Ezek rendszerint még a földbirtokos kiadásaira fordított tőke kamataival is vegyülnek. Ahol a földtulajdonos egyben gazda is, ott a földjáradék a mezőgazdasági profit részeként jelentkezik.

Ennek a két járadékfajtának megkülönböztetése azonban rendkívül nagy jelentőségű.

A különbözeti földjáradék a termelés tőkés jellegéből, nem pedig a föld magántulajdonából ered.

Ez a földjáradék megmaradna akkor is, ha a földet nacionalizálnánk, a mezőgazdaság tőkés üzeme viszont megmaradna, amint ezt (Németországban) a földreform hívei akarják; csakhogy ez a járadék akkor már nem egyéneknek jutna, hanem az államot illetné.

Az abszolút földjáradék a földmagántulajdonból és abból az ellentétből fakad, amely a földtulajdonos és az összesség érdekei között fennáll. *A föld nacionalizálása lehetővé tenné e járadék megszüntetését és azt, hogy összegével a mezőgazdasági termékek árait csökkentsék* (a mi kiemelésünk).

Mert, s ez a második különbség a különbözeti és az abszolút járadék között, az első nem alkateleme a mezőgazdasági termékek áralakulásának, a második viszont igen. Az első a termelési árakból származik, a második abból, hogy a piaci árak túlnőnek a termelési árakon. Az első a feleslegből, az extraprofitból alakul ki, amelyet jobb talajon és jobb fekvésű földön végzett termelékenyebb munkával érnek el. A második viszont nem a mezőgazdasági munka bizonyos részeinek *többlethozamából* származik, ez tehát csak a meglevő értékekből való levonás révén lehetséges, amelyet a földtulajdonos ragad magához, az értéktöbblet tömegéből való levonás, tehát a profit csökkenése vagy a bérből való levonás révén. Ha az élelmiszerárak és ezzel együtt a bérek is emelkednek, akkor a tőke profitja csökken. Ha az élelmiszerárak emelkednek, anélkül hogy a bérek ugyanolyan arányban emelkednének, akkor a munkásokat megrövidítik. Végül megtörténhet, s rendszerint ez a helyzet, hogy a munkások és a tőkések megosztják az abszolút földjáradék következtében szenvedett veszteséget"*.

Tehát a föld nacionalizálásának kérdése a tőkés társadalomban két, lényegileg különböző részre oszlik: a különbözeti földjáradék és az abszolút földjáradék kérdésére. A nacionalizálás az elsőnek felcseréli a birtokosát és a

* „Az agrárkérdés", német eredeti, 79—80. old.

másodiknak aláássa a létét. A nacionalizálás eszerint egyrészt a kapitalista keretek között végbemenő részleges reform (az értéktöbblet egy része gazdát cserél), — másrészt pedig a kapitalizmus egész fejlődését gátló monopóliumnak a megszüntetése.

Ennek a két vonatkozásnak, vagyis a különbözeti és az abszolút földjáradék nacionalizálásának megkülönböztetése nélkül lehetetlen megérteni, mi a nacionalizálás kérdésének teljes gazdasági jelentősége Oroszországra nézve. De itt szólnunk kell arról, hogy P. Maszlov tagadja az abszolút földjáradék elméletét.

2. PJOTR MASZLOV HELYESBÍTI MARX FOGALMAZVÁNYAIT[91]

1901-ben, a külföldön megjelenő „Zarjá"-ban, Maszlovnak a „Zsizny" című folyóiratban közölt cikkével* kapcsolatban már volt alkalmam rámutatni arra, hogy Maszlov helytelenül értelmezi a földjáradékelméletet.

A viták Stockholm előtt és Stockholmban, amint arra már rámutattam, teljesen aránytalanul a kérdés politikai oldalára koncentrálódtak. De Stockholm után M. Oljonov, „A föld municipalizálásának elméleti alapjairól" című cikkében („Obrazovanyije", 1907. 1. sz.) elemezte Maszlovnak az oroszországi agrárkérdésről írt könyvét és különösen hangsúlyozta az abszolút földjáradékot általában tagadó Maszlov *gazdasági elméletének* helytelenségét.

Maszlov az „Obrazovanyije" 2. és 3. számában megjelent cikkében válaszolt Oljonovnak. „Kíméletlenséget", „rosszindulatú támadásokat", „hetykeséget" stb. vetett ellenfele szemére. A valóságban a *marxi elmélet* terén éppen Pjotr Maszlov a kíméletlen és ostoba támadó, hiszen nehéz elképzelni bárgyúbb valamit, mint a régi tévedései mellett állhatatosan kitartó Maszlov öntelt Marx-„kritikája".

---

* Lásd „Agrárkérdés". I. rész. Szentpétervár 1908. „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»" c. cikk, a 178—179. old. jegyzete. (Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 124—125. old. — *Szerk.*)

„Az abszolút földjáradék elméletének és a III. kötetben kifejtett egész elosztás-elméletnek ellentmondásos volta — írja Maszlov úr — annyira szembeötlő, hogy csak azzal magyarázható, hogy a III. ötet poszthumusz kiadás, amelybe a szerző fogalmazványai is belekerülte." („Agrárkérdés". 3. kiad. 108. old., jegyzet).

Ilyesmit általában csak olyan ember írhat le, aki semmit sem értett meg Marx földjáradékelméletéből. De a nagyszerű Pjotr Maszlov vállveregetően lenéző magatartása a fogalmazványok szerzőjével szemben, igazán párját ritkítja! Ez a „marxista" fölötte áll annak, hogy szükségesnek tartsa azt, hogy más emberek oktatása céljából *megismerje* Marxot, áttanulmányozza legalább az 1905-ben megjelent „Értéktöbblet-elméletek" című munkát, amelyben a földjáradékelméletet, mondhatni, még a Maszlov-féle embereknek is a szájába rágják!

Lássuk Maszlovnak Marx ellen felhozott érveit:

„Az abszolút földjáradék állítólag a mezőgazdasági tőke alacsony szerves összetételéből adódik... Mivel a tőke szerves összetétele sem a termék árát, sem a profitrátát, sem pedig általában az értéktöbbletnek a vállalkozók *közötti* megoszlását nem befolyásolja, nem hozhat létre semmi éle földjáradékot. Ha a mezőgazdasági tőke szerves összetétele alacsonyabb az ipari tőkénél, akkor a különbözeti földjáradék abból az értéktöbbletből származik, amelyet magában a mezőgazdaságban értek el, de ennek nincs jelentősége a földjáradék *képződése* szempontjából. Eszerint, ha a tőke «szerves összetétele» megváltozna, ez a legkisebb mértékben sem befolyásolná a földjáradékot. A földjáradék nagyságát korántsem eredetének jellege határozza meg, hanem egyesegyedül az eltérő feltételek mellett végzett munka termelékenysége közt mutatkozó fentemlített különbség" (id. mű, 108—109. old., Maszlov kiemelése).

Érdekes volna megtudni, vajjon a polgári „Marx-kritikusok" eljutottak-e valaha is a cáfolat ilyen könnyed módjához? Hiszen a mi nagyszerű Maszlovunk mindent összekever, összekever már akkor, amikor *kifejti* Marx nézetét (egyébként így jár el mind Bulgakov úr, mind a marxizmus valamennyi ádáz polgári kritikusa, akik azonban lelkiismeretesebbek Maszlovnál, mert legalább

nem nevezik magukat marxistáknak). Nem igaz, hogy Marx szerint az abszolút földjáradék a mezőgazdasági tőke alacsony szerves összetételéből adódik. Az abszolút földjáradék a földmagántulajdonból adódik. Ez a földmagántulajdon sajátos monopóliumot hoz létre, s ennek semmi köze a tőkés termelési módhoz, amely obscsina-földön és nacionalizált földön is lehetséges*. A földmagántulajdon nem tőkés jellegű monopóliuma akadályozza a profit kiegyenlítődését azokban a termelési ágakban, amelyekre ez a monopólium kiterjed. Ahhoz, hogy a „tőke szerves összetétele ne befolyásolja a profitrátát" (hozzá kell tenni: az egyéni tőke vagy az egyes iparágba befektetett tőke szerves összetétele; Maszlov, Marx felfogását ismertetve, itt is mindent összezavar), ahhoz, hogy *átlag*profitráta alakuljon ki, valamennyi vállalat és valamennyi iparág profitjának *kiegyenlítődése* szükséges. Kiegyenlítődés akkor lehet, ha szabadverseny van, ha különbség nélkül minden termelési ágba szabadon lehet tőkét befektetni. Lehetséges-e ez a szabadság ott, ahol nem tőkés jellegű monopólium van? Nem, nem lehetséges. A földmagántulajdon monopóliuma *akadályozza* a tőkebefektetés szabadságát, akadályozza a szabadversenyt, akadályozza az aránytalanul magas (a mezőgazdasági tőke alacsony szerves összetétele következtében aránytalanul magas) mezőgazdasági profit kiegyenlítődését. Maszlov ellenvetése — tiszta sületlenség, s ez a sületlenség különösen szemléltetően domborodik ki előttünk, amikor két oldallal hátrább egy utalást találunk ... a *téglagyártásra* (111. old.), amelyben a technika ugyancsak elmaradott, a tőke szerves összetétele ugyancsak alacsonyabb az átlagnál, akárcsak a mezőgazdaságban, és nincs járadék!

A téglagyártásban nem is lehet járadék, mélyen tisztelt „teoretikusom", mert az abszolút járadékot nem a mezőgazdasági tőke alacsony szerves összetétele hozza létre, hanem a földmagántulajdon monopóliuma, amely megakadályozza, hogy a verseny kiegyenlítse az „ala-

* V. ö. „Értéktöbblet-elméletek". II. köt. 1. rész. 208. old., ahol Marx megmagyarázza, hogy a földbirtokos teljesen fölösleges figura a tőkés termelés szempontjából, hogy ez utóbbi „teljesen eléri" a célját az esetben is, ha a föld az államé[93].

csonyösszetételű" tőke profitját. Aki az abszolút földjáradékot tagadja, az egyben tagadja a földmagántulajdon gazdasági jelentőségét is.

Maszlov második érve Marx ellen a következő:

„Az «utolsó» tőkebefektetésből származó földjáradék, Rodbertus földjáradéka és Marx abszolút földjáradéka eltűnik, mert a bérlőnek mindig módjában van az «utolsó» tőkebefektetést «utolsóelőttivé» változtatni, ha ez a szokásos hasznon kívül még valamit hoz" (112. old.).

Pjotr Maszlov összezavarja, „kíméletlenül" összezavarja a dolgokat.

Először, azáltal, hogy a földjáradék kérdésében Rodbertust és Marxot egymás mellé állítja, teljes tudatlanságról tesz tanúbizonyságot. Rodbertus elmélete azon a feltevésen alapul, hogy a pomerániai földbirtokos hibás számítása („nem számítja" a mezőgazdaságban a nyersterméket!) a tőkés farmerre is kötelező. Rodbertus elméletében nincs szemernyi *történeti szemlélet*, szemernyi történelmi realitás sem, mivel a mezőgazdaságot általában vizsgálja, időtől és tértől függetlenül, mint bármely ország és bármely korszak mezőgazdaságát. Marx egy sajátos történelmi időszakból indul ki, amikor a kapitalizmus gyorsabban fejlesztette az ipari technikát, mint a mezőgazdaságit. Marx a *tőkés* mezőgazdaságból indul ki, amelyet korlátoz a föld *nem tőkés jellegű* magántulajdona.

Másodszor, a bérlőre való hivatkozás, akinek „mindig módjában van" az utolsó tőkebefektetést utolsóelőttivé változtatni, amellett szól, hogy a derék Pjotr Maszlov nemcsak Marx abszolút földjáradékát nem értette meg, *hanem különbözeti földjáradékát sem!* Ez hihetetlen, de tény. A bérlőnek azon idő alatt, amelyre a földet bérbevette, „mindig módjában van" elsajátítani és *mindig el is sajátít mindenféle* járadékot, *mihelyt* az „utolsó tőkebefektetést utolsóelőttivé változtatja", mihelyt — hogy egyszerűbben és (mint mindjárt látni fogjuk) helyesebben fejezzük ki magunkat — új tőkét fektet a földbe. Amíg a bérleti szerződés érvényben van, a földmagántulajdon megszűnik létezni a bérlő számára: a földbér megfizetésével „megváltotta magát" ettől a monopólium-

tól, a monopólium már nem állhat útjában*. Ezért akkor, amikor a bérlő új tőkebefektetése új hasznot és *új földjáradékot* szolgáltat, *nem a földbirtokos, hanem a bérlő* kapja ezt a földjáradékot. A földbirtokos csak a régi bérleti szerződés lejárta után, csak egy új bérleti szerződés megkötése után kaphatja meg ezt az új földjáradékot. Milyen gépezet juttatja el ez esetben az új földjáradékot a farmer zsebéből a földbirtokos zsebébe? A szabadverseny gépezete, mivel az a tény, hogy a bérlő nemcsak átlagprofitra, hanem extraprofitra (= földjáradékra) is szert tett, a szokatlanul hasznothajtó vállalkozás felé vonzza a tőkéket. Ebből megérthetjük egyrészt, hogy a bérlőnek egyébként egyenlő feltételek mellett miért a hosszúlejáratú, a földbirtokosnak pedig miért a rövidlejáratú haszonbérlet az előnyös. Ebből megérthetjük másrészt, hogy például az angol földbirtokosok az angliai gabonatörvények eltörlése után miért kötelezték szerződésileg a farmereket arra, hogy nyolc font sterling helyett legalább tizenkét font sterlinget (körülbelül 110 rubelt) fektessenek be acre-enként a bérelt földbe. A földbirtokosok ilymódon számításba vették a társadalmilag szükséges mezőgazdasági technikát, amely a gabonatörvények eltörlésével előrehaladt.

Most felmerül a kérdés, milyen új földjáradékot sajátít el a bérlő a bérleti szerződés érvényessége idején? Csak abszolút földjáradékot, vagy különbözetit is? Egyiket is, másikat is. Ha ugyanis Pjotr Maszlov, mielőtt a „fogalmazványok" furcsa „bírálatába" kezdett, igyekezett volna megérteni Marxot, akkor tudná, hogy különbözeti földjáradékot nemcsak különböző földek szolgáltatnak, hanem *egy és ugyanazon a földön* eszközölt különböző tőkebefektetések is**.

* Ha Maszlov csak valamelyest is figyelmesen olvasta volna a III. kötet „fogalmazványait", okvetlenül észre kellett volna vennie, milyen gyakran hangsúlyozza ezt Marx.

** A különféle földek különbözőségéből létrejött különbözeti földjáradékot Marx I. számú különbözeti földjáradéknak, azt pedig, amely abból származik, hogy az egy és ugyanazon a földön eszközölt pótlólagos tőkebefektetéseknek különböző a termelékenysége — II. számú különbözeti földjáradéknak nevezi. A harmadik kötet „fogalmazványaiban" ez a megkülönböztetés lelkiismeretes részletességgel van kifejtve (VI. rész. 39—43. fejezet), s ezt csak a Bulgakov úrékhoz hasonló „Marx-kritikusok" „nem veszik észre"[93].

Harmadszor (bocsánat, hogy Maszlov minden egyes mondatával kapcsolatban a hibák ilyen hosszadalmas felsorolásával fárasztjuk az olvasót, de mit tehetünk, amikor ily „termékeny" Konfusionsrattal, „zavarkeltési tanácsossal", mint a németek mondják, van dolgunk?), — harmadszor, Maszlovnak az utolsó és utolsóelőtti tőkebefektetéssel kapcsolatos elgondolása a „csökkenő földhozadék" hírhedt „törvényén" alapszik. Maszlov, a polgári közgazdászokhoz hasonlóan, elismeri ezt a törvényt (sőt, a „tekintély végett" ténynek nevezi ezt az ostoba kiagyalást). Maszlov, a polgári közgazdászokhoz hasonlóan, a földjáradékelmélettel hozza kapcsolatba ezt a törvényt, s az elméletben teljesen járatlan ember merészségével kijelenti: „ha az utolsó tőkebefektetések csökkenő termelékenységének ténye nem volna, nem volna földjáradék sem" (114).

A „csökkenő földhozadék" e sekélyes polgári „törvényének" bírálatával kapcsolatban felhívjuk az olvasó figyelmét arra, amit 1901-ben Bulgakov úr ellen mondottam*. *Ebben* a kérdésben *lényegileg semmiféle* különbség sincs Bulgakov és Maszlov között.

A Bulgakov ellen mondottak kiegészítéseként még csak egy részt idézünk a III. kötet „fogalmazványaiból", amely különösen szemléltetően tárja fel a Maszlov—Bulgakov-féle kritika nagyszerűségét:

„Ahelyett hogy a föld kimerülésének valóságos, természetes okait kutatták volna — ezeket az okokat egyébként a különbözeti földjáradékról író közgazdászok koruk agrokémiájának színvonala következtében nem ismerték —, ahelyett ahhoz a sekélyes érveléshez folyamodtak, hogy korlátolt kiterjedésű földdarabon nem lehet bármilyen mennyiségű tőkét befektetni; így például a «Westminster Review» azzal érvelt Richard Jonesszal szemben, hogy nem lehet egész Angliát a Soho Square** megművelésével táplálni . . ."[94]

Ez az ellenvetés az egyetlen érv, amelyet Maszlov és a „csökkenő földhozadék törvényének" minden más

* Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 104—116. old. — *Szerk.*
** Kis tér Londonban.

híve felhoz: ha ez a törvény nem létezne, ha az egymást követő tőkebefektetéseknek ugyanolyan hozama lehetne, mint a korábbiaknak, akkor — úgymond — kár volna bővíteni a megművelt területet, akkor a földbe fektetett új tőke növelésével a legkisebb földdarabon is tetszésszerinti mennyiségű mezőgazdasági terméket lehetne termelni, vagyis lehetséges volna „egész Angliát csupán a Soho Square megművelésével táplálni" vagy „az egész földteke mezőgazdaságát egyetlen gyeszjatyinán elhelyezni"* stb. Marx tehát a csökkenő földhozadék „törvénye" mellett felhozott *legfőbb* érvet veti elemzés alá.

„... Ha ezt — folytatja Marx — a mezőgazdaság különös hátrányának tekintik, ennek éppen az ellenkezője igaz. A mezőgazdaságban az egymást követő tőkebefektetések gyümölcsözők lehetnek, mert itt maga a föld mint munkaeszköz működik, ezzel szemben egy gyárban nem így van, vagy csak nagyon szűk keretek között lehet így, mert ott a föld csak mint alap, mint hely, mint a tevékenység területi bázisa szerepel. Igaz, az elaprózott kézművességhez viszonyítva kis területen nagy termelést lehet összpontosítani; ezt teszi a nagyipar. De a termelőerő adott fejlettségi fokán mindig meghatározott térre van szükség, és az épületek lehetséges magasságának is megvannak a gyakorlati határai. E határokon túl a termelés bővítése a földterület kiterjesztését is követeli. A gépekbe stb. befektetett állótőke nem javul a használatban, hanem ellenkezőleg, kopik. Új találmányok itt-ott ezt is javíthatják ugyan, de a termelőerő fejlettségét adottnak feltételezve, a gép csak romolhat. A termelőerő gyors fejlődésével az egész régi gépállományt előnyösebbel kell pótolni, tehát a régi gépek kárbavesznek. A föld ellenben, ha helyesen kezelik, állandóan javul. A földnek az az előnye, hogy az egymást követő tőkebefektetések hasznot hajthatnak, anélkül hogy a korábbi befektetések kárbavesznének, egyszersmind magában foglalja azt is, hogy az egymást

* Lásd fentebb: „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»" c. írásomat a csökkenő földhozadék törvényével kapcsolatban. Maszlovnál ugyanez az ostobaság: „A vállalkozó egymásután minden (!) tőkéjét befektetné például egy gyeszjatyinába, ha az újabb befektetések ugyanolyan hasznot biztosítanának" (107) stb.

követő tőkebefektetések hozama különböző lehet" („Das Kapital", III. Band, 2. Teil. Seite 314)[95].

Maszlov inkább megismételte a polgári közgazdaságtan bemagolt dajkameséjét a csökkenő földhozadék törvényéről, mint hogy gondolkozott volna a marxi kritikán. S még van mersze ahhoz, hogy ugyanitt, ugyanezekben a kérdésekben, amikor Marxot elferdíti, azt állítsa, hogy ő a marxizmust ismerteti!

Hogy mennyire elferdíti Maszlov a csökkenő földhozadék „természetes törvényére" vonatkozó tisztán polgári álláspontjával a földjáradékelméletet, az a következő, Maszlovnál dőlt betűkkel szedett ömlengésből is látható: „Ha az egy és ugyanabba a földbe eszközölt egymást követő tőkebefektetések, amelyek fokozzák a gazdaság belterjességét, ugyanolyan termelékenyek volnának, azonnal eltűnne az új földek konkurrenciája, mivel a termelési költségeken kívül a szállítási költségek is növelik a gabonaárat" (107. old.).

A tengerentúli konkurrenciát tehát csak a csökkenő földhozadék törvényével tudja magyarázni! Pontosan akár a polgári közgazdászok! De ha Maszlov nem tudta értelmesen elolvasni vagy nem volt képes megérteni a III. kötetet, legalább Kautsky „Agrárkérdés"-ét vagy Parvusnak a mezőgazdasági válságról szóló brosúráját kellett volna elolvasnia. Ezeknek a marxistáknak népszerű fejtegetéseiből Maszlov talán megértette volna, hogy a kapitalizmus az ipari népesség növelésével *felduzzasztja* a földjáradékot. A föld ára pedig (= a tőkésített földjáradék) *rögzíti* a mértéktelenül felduzzadt földjáradékot. Ez a különbözeti földjáradékra is vonatkozik, s így már másodszor látjuk, hogy Maszlov egyáltalán nem értette meg Marxot, nem értette meg még a földjáradék legegyszerűbb formáját sem.

A polgári közgazdaságtan a „csökkenő földhozadék törvényével" magyarázza az „új földek konkurrenciáját", mert a burzsoá — akarva, nem akarva — nem vesz tudomást a kérdés társadalmi és történelmi vonatkozásairól. A szocialista közgazdaságtan (vagyis a marxizmus) azzal magyarázza a tengerentúli konkurrenciát, hogy a földjáradékot nem szolgáltató földek aláássák a régi európai

országok kapitalizmusa által rögzített mértéktelenül magas gabonaárakat és hihetetlenül felduzzasztott földjáradékot. Azt, hogy a földjáradéknak a föld magántulajdona révén rögzített nagysága *akadályozza* a mezőgazdaság fejlődését, a polgári közgazdász nem érti meg (vagy elleplezi maga és mások előtt), s a csökkenő földhozadék „tényének" „természetes" akadályára hárítja át a felelősséget.

3. KELL-E A NARODNYIK-ELMÉLET MEGCÁFOLÁSÁHOZ MEGCÁFOLNI MARXOT?

Pjotr Maszlov véleménye szerint kell. Ostoba „elméletét" „továbbfejlesztve", így oktat ki minket az „Obrazovanyijé"-ben:

„Ha nem forogna fenn az a «tény», hogy az egy és ugyanazon földterület megművelésére egymást követő munkabefektetések termelékenysége egyre csökken, akkor talán még megvalósítható volna az az idill, amelyet a szociálforradalmárok és szociálnarodnyikok leírnak: minden paraszt a neki odaítélt tenyérnyi földet használja és annyi munkát fordít rá, amennyit akar, a föld pedig minden «befektetésért» «megadja» neki a megfelelő termékmennyiséget" (2. sz. 1907. 123. old.).

Ha tehát Pjotr Maszlov nem cáfolta volna meg Marxot, talán a narodnyikoknak volna igazuk! Lám, milyen aranymondások csúsznak ki „teoretikusunk" száján. Mi pedig mindeddig egyszerűen, marxista módra, azt gondoltuk, hogy a kisüzemi termelés örökössé tételének idilljét egyáltalán nem a „csökkenő földhozadék" bárgyú burzsoá „törvénye" cáfolja meg, hanem az árutermelés ténye, a piac uralma, a tőkés mezőgazdasági nagyüzem előnye a kisüzemmel szemben stb. Maszlov mindezt megmásította! Maszlov felfedezte, hogy ha a Marx által megcáfolt polgári törvény nem létezne, a narodnyikoknak volna igazuk!

Sőt mi több. A revizionistáknak is igazuk volna. Nézzük csak naiv közgazdászunk egy további elmefuttatását:

„Ha nem tévedek, én (Pjotr Maszlov) voltam az első

(no lám!), aki különös nyomatékkal hangsúlyoztam, mekkora különbség van a mezőgazdaság fejlődése, különösen pedig a nagy- és kisüzemi termelés harca szempontjából a föld megművelése és a technikai haladás közt. A mezőgazdaság belterjességének fokozása, a további munka- és tőkebefektetések egyformán kevésbbé termelékenyeknek bizonyulnak a nagyüzemi és a kisüzemi gazdaságban, a mezőgazdasági munka termelékenységét növelő technikai haladás viszont, akárcsak az iparban, óriási és kivételes előnyöket biztosít a nagyüzemi gazdaságnak. Ezek az előnyök csaknem kizárólag a technikai feltételekkel vannak összefüggésben ...“ Tévedni méltóztatik: a nagyüzemi termelésnek kereskedelmi tekintetben mutatkozó előnyei nagy jelentőségűek.

„... Ezzel szemben a föld megművelését rendszerint egyaránt lehet alkalmazni a nagyüzemi és a kisüzemi gazdaságban ...“ A föld megművelését „lehet“ alkalmazni.

A bölcs Maszlov nyilvánvalóan ismer olyan gazdaságot, amelyben nem lehet alkalmazni a föld megművelését. „... Például a háromnyomásos rendszer felcserélése a sokforgós rendszerrel, a trágya mennyiségének növelése, a mélyebb szántás és egyebek, mind egyformán alkalmazhatók a nagyüzemben és a kisüzemben és egyformán befolyásolják a munka termelékenységét. De például az aratógép bevezetése csak a nagyobb gazdaságokban növeli a munka gyümölcsözőségét, mert a kis gabonatáblákat kényelmesebb sarlóval vagy kaszával learatni ...“

Valóban, kétségtelenül Maszlov volt az „első“, akinek sikerült ilyen végtelen zűrzavart előidézni ebben a kérdésben! Vegyük csak fontolóra: a gőzeke (a mélyebb szántás) — a „föld megművelése“, az aratógép — „technika“. A mi kitűnő Maszlovunk tanítása alapján kiderül, hogy a gőzeke *nem* technika. Kiderül, hogy az aratógép *nem* jelent további munka- és tőkebefektetést. A műtrágya, a gőzeke, a takarmányfű-termesztés — mindez a „belterjesség fokozása“. Az aratógép és általában „a mezőgazdasági gépek nagyrésze“ — „technikai haladás“. Ezeket az ostobaságokat Maszlovnak azért „kellett“ kiagyalnia, mert hiszen valahogyan boldogulnia kell a „csökkenő földhozadék törvényével“, amelyet a technikai

haladás *megcáfolt*. Bulgakov úgy boldogult vele, hogy kijelentette: a technikai haladás ideiglenes, a pangás állandó. Maszlov úgy boldogul, hogy a mezőgazdasági technika haladását igen mulatságos és kiagyalt módon „belterjesség fokozására" és „technikára" osztja fel.

Mi tulajdonképpen a belterjesség fokozása? További munka- és tőkebefektetés. A nagy Maszlov felfedezése szerint az aratógép *nem* jelent tőkebefektetést. A sorvetőgép *nem* jelent tőkebefektetést! Vajjon „a háromnyomásos rendszer felcserélése a soknyomásos rendszerrel" valóban *egyformán* alkalmazható a nagyüzemben és a kisüzemben? Dehogyis. A sokforgós rendszer bevezetése ugyancsak további tőkebefektetéseket követel, s ez a rendszer *sokkal inkább* alkalmazható a nagyüzemben. Lásd erről többek között fentebb a német mezőgazdaságra vonatkozó adatokat („Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»"*). Az orosz adatok is ugyanezt bizonyítják. A legegyszerűbb megfontolás is azt mutatja, hogy ez nem is lehet másként, hogy a soknyomásos rendszer nem alkalmazható *egyformán* a kisüzemben és a nagyüzemben. Nem „alkalmazható egyformán" a trágya mennyiségének növelése sem, mert a nagyüzemnek 1) több szarvasmarhája van, ami igen fontos ebből a szempontból; 2) jobban táplálja a jószágot és nem „takarékoskodik" úgy a szalmával stb.; 3) jobban tárolja a trágyát; 4) több műtrágyát használ. Maszlov igazán „kíméletlenül" elferdíti a modern mezőgazdaságra vonatkozó közismert adatokat. Végül, *nem alkalmazható egyformán* a kisüzemben és a nagyüzemben a mélyszántás sem. Elég, ha két tényre mutatunk rá: először, a nagyüzemben növekvőben van a gőzekék használata (v. ö. a Németországra vonatkozó fentebbi adatokkal; ma valószínűleg ugyanezt mondhatjuk a villanyekéről is)**. Talán Maszlov is megérti, hogy ez nem alkalmazható „egyformán" a nagyüzemben és a kisüzemben. A kisüzemben egyre több *tehenet* használnak igásjószágként. Fontolja csak meg, nagy Maszlov, vajjon *jelentheti-e* ez, hogy a mélyszántás egyformán alkalmazható? Másodszor, még abban

* Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 181—182. old. — *Szerk.*
** Lásd *Lenin* Művei. 5. köt. 1953. 129. old. — *Szerk.*

az esetben is, ha a nagyüzemben és a kisüzemben ugyanolyan fajta igásjószággal dolgoznak, az igásállat *gyengébb* a kisüzemben, s ezért a mélyszántás feltételei nem lehetnek egyenlők.

Egyszóval, nehéz találni Maszlovnak a verítékes „elméleti" gondolkodás jeleit viselő mondatai közül olyat, amelyben a legvalószínűtlenebb zűrzavar és a legelképesztőbb tudatlanság tömegére ne bukkannánk. Maszlov azonban nem jön zavarba és így fejezi be fejtegetését:

„Aki megérti a mezőgazdaság fejlődésének *két* említett oldala (a föld megművelésének javítása és a technika javítása) közti különbséget, az könnyen megdönti a revizionizmus, nálunk pedig a narodnyikság egész érvelését" („Obrazovanyije", 1907. 2. sz. 125. old.).

Úgy, úgy. Maszlov *csak* azért nem narodnyik és nem revizionista, mert felül tudott emelkedni Marx fogalmazványain, mégpedig olyan mértékben, hogy „tisztázza" magában az elavult polgári közgazdaságtan elavult előítéleteit. Elcsépelt strófa új melódiára! Marx Marx ellen — kiáltott fel Bernstein és Sztruve. Nem lehet megdönteni a revizionizmust, ha nem döntjük meg Marxot — hirdeti Maszlov.

Befejezésül egy jellemző apróság. Ha nincs igaza Marxnak, aki az abszolút földjáradék elméletét megalkotta, ha a „csökkenő földhozadék törvénye" nélkül nem lehet földjáradék, ha ennek a törvénynek nemlétezése esetén a narodnyikoknak és a revizionistáknak lehetne igazuk, — akkor azt hihetnők, Maszlov „elméletében" a marxizmussal kapcsolatos *„helyesbítéseinek"* központi helyet kell elfoglalniok. S csakugyan központi helyet foglalnak el. De Maszlov mégis jobbnak látja eltitkolni ezeket a helyesbítéseket. Nemrégiben jelent meg „Az agrárkérdés Oroszországban" című könyvének német fordítása. Érdekelt és megnéztem, hogy *milyen formában* tálalja Maszlov az európai szociáldemokraták elé hihetetlen elméleti laposságait. Kiderült, hogy *semilyen formában sem.* Az európaiak előtt Maszlov *egyszerűen elrejtette „egész" elméletét.* Kidobott mindent, ami az abszolút földjáradék tagadására vonatkozott, kidobta a csökkenő földhozadék törvényét

stb. Erről annak az ismeretlennek a történetére kell gondolnom, aki először jelent meg az ókori filozófusok körében, s egész idő alatt hallgatott. Ha okos vagy — mondta ennek az ismeretlennek az egyik filozófus — bután viselkedsz. Ha buta vagy — okosan jársz el.

4. ÖSSZEFÜGGÉSBEN VAN-E AZ ABSZOLÚT FÖLDJÁRADÉK TAGADÁSA A MUNICIPALIZÁLÁSI PROGRAMMAL?

Bármennyire biztos is Maszlov abban, hogy a közgazdaságtan elmélete terén tett pompás felfedezései igen fontosak, úgy látszik mégis csak vannak némi kételyei aziránt, hogy ez az összefüggés megvan. Legalábbis az idézett cikkben („Obrazovanyije", 2. sz. 120. old.) tagadja, hogy a municipalizálás kapcsolatban van a csökkenő földhozadék „tényével". Valami egészen furcsa dolog derül ki: a „csökkenő földhozadék törvénye" kapcsolatban van az abszolút földjáradék tagadásával, kapcsolatban van a narodnyikság elleni harccal is, de állítólag nincs kapcsolatban a Maszlov-féle agrárprogrammal! De közvetlenül is könnyen meggyőződhetünk, hogy ez a nézet, mely szerint az általános agrárelmélet és Maszlov orosz agrárprogrammja közt nincs kapcsolat, helytelen.

Aki tagadja az abszolút földjáradékot, az a kapitalista társadalomban fennálló földmagántulajdon gazdasági jelentőségét tagadja. Aki csak a különbözeti földjáradék létezését ismeri el, az elkerülhetetlenül arra a következtetésre jut, hogy a tőkés gazdálkodás és a tőkés fejlődés feltételei egyáltalán nem változnak, akár az állam kezében van a föld tulajdonjoga, akár magánszemélyek kezében. Az abszolút földjáradékot tagadó elmélet szempontjából mindkét esetben csak a különbözeti földjáradék létezik. Világos, hogy aki ilyen elméletet vall, az *szükségképpen* tagadja a nacionalizálásnak mint olyan rendszernek a jelentőségét, amely befolyásolja a kapitalizmus fejlődését azáltal, hogy azt meggyorsítja, megtisztítja előtte az utat stb. A nacionalizálásról vallott ilyen nézet ugyanis a földjáradék két fajtájának elismeréséből következik: a tőkés földjáradék, vagyis a kapitalizmus idején még a nacionalizált földön sem

kiküszöbölhető földjáradék (különbözeti földjáradék) elismeréséből és a *nem* tőkés földjáradék, a kapitalizmus szempontjából szükségtelen, a kapitalizmus teljes kifejlődését akadályozó monopóliummal összefüggő földjáradék (abszolút földjáradék) elismeréséből.

Ezért Maszlov, „elméletéből" kiindulva, szükségképpen arra a következtetésre jutott, hogy „teljesen mindegy, vajjon abszolútnak vagy különbözetinek nevezzük-e a földjáradékot" („Obrazovanyije", 3. sz. 103. old.), hogy *mindössze* az a kérdés, vajjon a helyi intézményeknek vagy a központi hatalomnak adjuk át ezt a járadékot. De ez a felfogás elméleti tudatlanság eredménye. Teljesen függetlenül attól a kérdéstől, hogy kinek a kezébe adják majd át a földjáradékot és milyen politikai célok érdekében használják fel, van egy hasonlíthatatlanul fontosabb kérdés, mégpedig az, hogy milyen változásokat idéz majd elő a földmagántulajdon megszüntetése a tőkés gazdálkodás és a tőkés fejlődés általános feltételeiben.

Ezt a merőben gazdasági kérdést Maszlov egyáltalán fel sem vetette, az abszolút földjáradék tagadása következtében nem ismerte fel és nem is ismerhette fel. Innen származik a kérdésnek az a torz módon egyoldalú, mondhatnám *„zugpolitikus"* felvetése, mintha a földesúri birtokok elkobzásával kapcsolatban csupán arról volna szó, kinek jut majd a földjáradék. Innen származik a „forradalom győzelmes fejlődésére" (annak a taktikai határozatnak kifejezése, amelyet a stockholmi kongresszuson fűztek hozzá a Maszlov-féle programmhoz) számító programm torz *dualizmusa*. A polgári forradalom *győzelmes* fejlődése mindenekelőtt olyan alapvető *gazdasági* átalakulásokat tételez fel, amelyek valóban elsöprik a feudalizmus és a középkori monopóliumok minden néven nevezendő maradványát. Ugyanakkor a municipalizálási programmban igazi *agrár-bimetallizmussal* találkozunk; az igen régi, elavult, önmagát túlélt középkori osztás-földtulajdon egyesítése a földmagántulajdon hiányával, vagyis a tőkés társadalomban a leghaladóbb, elméletileg eszményi földbirtokviszonyokkal. Ez az agrár-bimetallizmus elméletileg abszurdum, tisztán gazdasági szempontból pedig képtelenség. A földmagántulajdon egybekapcsolása a társa-

dalmi tulajdonnal itt teljesen mechanikus, olyan ember által „kiagyalt" valami, aki nem lát semmiféle különbséget a földmagántulajdonon alapuló és a magántulajdontól mentes tőkés gazdálkodás rendszere között. Az ilyen „teoretikus" számára kizárólag az a kérdés, hogyan osztják szét a földjáradékot, „teljesen mindegy, vajjon abszolútnak vagy különbözetinek nevezzük-e azt".

A valóságban tőkés országban lehetetlen a föld felét (280 millió gyesz.-ból 138 millió gyesz.-t) magántulajdonban hagyni. Vagy — vagy. Vagy valóban megköveteli a gazdasági fejlődés adott foka a földmagántulajdont, s a földmagántulajdon összhangban van a tőkés gazdálkodók osztályának létérdekeivel. Ez esetben mindenütt nélkülözhetetlen a földmagántulajdon mint egy meghatározott típusú polgári társadalom *alapja*.

Vagy pedig a tőkés fejlődés adott fokán nem szükséges a földmagántulajdon, nem adódik elkerülhetetlenül a farmer osztály érdekeiből, sőt ellentmond ezeknek az érdekeknek — ez esetben a földmagántulajdon fenntartása elavult formájában lehetetlen.

Fenntartani a monopóliumot a megművelt földterület *egyik* felén, kiváltságot biztosítani a kisgazdák egyik kategóriája számára, egy szabad tőkés társadalomban megörökíteni a *„települési övezetet"*, amely különválasztja a tulajdonosokat és a közösségi föld bérlőit, mindez olyan ostobaság, amely szoros kapcsolatban van Maszlov közgazdaságtani elméletének ostobaságával.

Most pedig áttérünk a nacionalizálás *gazdasági* jelentőségére, amelyet Maszlov és hívei* háttérbe szorítottak.

5. A FÖLDMAGÁNTULAJDON BÍRÁLATA A KAPITALIZMUS FEJLŐDÉSE SZEMPONTJÁBÓL

Az a tény, hogy helytelenül tagadják az abszolút földjáradékot, amely a földmagántulajdont tőkés jövedelmekben

* Stockholmban ezek közé a hívek közé került Plehanov is. A történelem iróniája, hogy ő, aki állítólag az ortodoxiának szigorú őre, *nem vette észre vagy nem akarta észrevenni*, hogyan hamisítja meg Maszlov Marx gazdasági elméletét.

realizálja, az orosz forradalom agrárkérdésében a szociáldemokrata irodalom és az egész szociáldemokrata álláspont egy súlyos hibájára vezetett. Ahelyett hogy a földmagántulajdont bírálták volna, ahelyett hogy ezt a bírálatot a gazdasági elemzés, a konkrét gazdasági fejlődés elemzése alapjára helyezték volna, — szociáldemokratáink, Maszlov nyomdokain haladva, a narodnyikoknak engedték át ezt a bírálatot. Az eredmény a marxizmus siralmas elméleti ellaposítása és a forradalomban a marxizmusra váró propaganda-feladatok eltorzítása volt. A dumában elhangzott beszédekben, a propaganda- és agitációs irodalomban stb. *csak* narodnyik, vagyis kispolgári, kvázi-szocialista szempont alapján bírálták a földmagántulajdont. A marxisták nem tudták kihámozni ebből a kispolgári ideológiából annak reális magvát, mert nem értették meg, hogy történeti elemet kell vinniök a kérdés megvizsgálásába és a kispolgári álláspontot (az egyenlősítés, az igazság stb. elvont eszméjét) fel kell cserélniök a fejlődő tőkés társadalomban a földmagántulajdon ellen vívott harc igazi gyökereire vonatkozó proletár állásponttal. A narodnyik azt hiszi, hogy a földmagántulajdon tagadása a kapitalizmus tagadása. Ez nem igaz. A földmagántulajdon tagadása a legtisztább tőkés fejlődés követelményeinek kifejezése. S nekünk fel kell elevenítenünk a marxisták tudatában Marx „elfelejtett szavait", aki a tőkés gazdálkodás feltételeinek szempontjából bírálta a földmagántulajdont.

Marx ezt a bírálatot nemcsak a nagybirtok, hanem a kisbirtok ellen is irányította. A kisparaszt szabad földtulajdona bizonyos történelmi körülmények között a mezőgazdasági kisüzem szükségszerű velejárója. A. Finn-nek teljesen igaza volt, amikor Maszlovval szemben hangsúlyozta ezt. De a *tapasztalat* által bizonyított történelmi szükségszerűségnek ez az elismerése nem menti fel a marxistákat az alól a kötelességük alól, hogy minden szempontból vizsgálják a kis földtulajdont. A kis földtulajdon tényleges szabadsága elképzelhetetlen a föld adás-vételének szabadsága nélkül. A földmagántulajdon azt jelenti, hogy a föld megvásárlására tőkét kell fordítani. Ezzel kapcsolatban Marx a „Tőke" III. kötetében a következőket írta:

„A szabad földtulajdonnal párosult kisüzemi mezőgazdaság egyik sajátos fogyatékossága abból ered, hogy a föld megművelője tőkét fordít a föld megvásárlására" (III, 2, 342)[96]. „A tőkének földvásárlásra való fordítása elvonja a tőkét attól, hogy a föld megművelésébe fektessék" (ib.* 341)[97].

„A földvételre fordított pénztőke tehát nem mezőgazdasági tőkebefektetés. Ellenkezőleg, megfelelően csökkenti azt a tőkét, mellyel a kisparasztok termelési területükön rendelkezhetnek. Megfelelően csökkenti termelési eszközeik mennyiségét és ennélfogva szűkíti az újratermelés gazdasági alapját. Uzsora jármába hajtja a kisparasztot, mert ezen a területen általában ritkán kapnak hitelt normális feltételek mellett. A földvételre fordított pénztőke akadálya a mezőgazdaságnak még abban az esetben is, ha nagy majorsági gazdaságok vásárolnak földet. A valóságban ellentétben áll a tőkés termelési móddal, amelynek szempontjából egészen közömbös a földtulajdonos eladósodása, akár örökölte, akár vette a birtokát" (344—345)[98].

Ilymódon a jelzálog is, az uzsora is, hogy úgy mondjuk, forma, amellyel a tőke *megkerüli* azokat az akadályokat, amelyeket a földmagántulajdon állít a mezőgazdaságba való szabad tőkebeáramlás útjába. Árutermelő társadalomban tőke nélkül lehetetlen gazdálkodni. Ezt a parasztnak is, narodnyik ideológusának is fel kell ismernie. Vagyis az a kérdés, hogy vajjon a tőke teljesen szabadon, nyílt és közvetlen módon áramolhat-e be a mezőgazdaságba, vagy pedig az uzsorás, illetőleg a hitelintézet közvetítésével. A paraszt és a narodnyik gyakran nincs tudatában annak, hogy a modern társadalomban a tőke korlátlanul uralkodik, gyakran az illúziók és álmodozások szemellenzőjét veszi fel, hogy ne lássa a kellemetlen valóságot, s ezért kívülről jövő pénzbeli segítségre számít. „Azoknak a személyeknek, akik földet kaptak az egész nép földalapjából — mondja a 104-ek földtervezetének 15. pontja — és akiknek nincs módjukban gazdaságukat minden szükséges eszközzel felszerelni, kölcsönök és segélyek formájában segítséget kell nyújtani az állam számlájára." Termé-

* — ibidem — ugyanott. — *Szerk.*

szetesen kétségtelen, hogy az ilyen anyagi segítség szükséges volna, ha a győzelmes parasztforradalom újjászervezné az orosz mezőgazdaságot. Kautsky „Az agrárkérdés Oroszországban" című munkájában ezt joggal hangsúlyozza. Nálunk azonban most arról van szó, hogy mi ezeknek a „pénzkölcsönöknek és segélyeknek" társadalmi és gazdasági jelentősége, amelyet a narodnyikok nem vesznek figyelembe. Az állam csak közvetítő lehet a tőkésektől származó pénz átadása során, maga pedig csak a tőkések révén juthat pénzhez. Eszerint a tőke uralma az állami támogatás lehető legjobb megszervezése esetén sem küszöbölődik ki, s a kérdés ugyanaz marad: melyek a mezőgazdasági tőkebefektetés lehetséges formái?

Ez a kérdés pedig elkerülhetetlenül a földmagántulajdon marxista bírálatához vezet. A földmagántulajdon *akadályozza* a földbe eszközölt szabad tőkebefektetést. Vagy a tőkebefektetés teljes szabadsága — s ez esetben a földmagántulajdon megszüntetése, vagyis a föld nacionalizálása. Vagy a földmagántulajdon fenntartása — s ez esetben a tőkebeáramlás *kerülő* fomái: a föld jelzáloggal való megterhelése a földbirtokos és a paraszt részéről, a paraszt uzsora-szolgaságba juttatása, a föld bérbeadása a tőkével rendelkező bérlőnek.

„Itt, a kisüzemi mezőgazdaságban — mondta Marx —, a föld ára — a földmagántulajdon formája és következménye — korlátja magának a termelésnek. A nagyüzemi mezőgazdaságban és a gazdálkodás tőkés módján alapuló nagy földtulajdonnál szintén korlát a tulajdon, mert korlátozza a bérlőt tőkéjének termelő módon való befektetésében, ami pedig végső soron nem az ő, hanem a földtulajdonos előnyére válik" (346—347, 2. Teil, III. Band, „Das Kapital")[99].

A földmagántulajdon megszüntetése ennélfogva azt jelenti, hogy a polgári társadalomban egyáltalán lehetséges legnagyobb mértékben küszöbölik ki azokat a minden néven nevezendő akadályokat, amelyek a mezőgazdasági tőkebefektetések szabadságának és a termelés egyik ágából a termelés másik ágába való szabad tőkeáramlásnak útjában állanak. A kapitalizmus fejlődésének szabadsága, tág keretei és gyorsasága, az osztályharc teljes szabad-

sága, mindazoknak a fölösleges közvetítőknek eltűnése, akik a mezőgazdaságot a „verítékeztető" iparhoz teszik hasonlatossá — ez a föld nacionalizálása tőkés termelés esetén.

6. A FÖLD NACIONALIZÁLÁSA ÉS A „PÉNZ"-JÁRADÉK

Érdekes gazdasági érvvel lépett fel a nacionalizálás ellen A. Finn, a földosztás híve. Mind a nacionalizálás, mind a municipalizálás — mondja — azt jelenti, hogy a földjáradékot meghatározott társadalmi közösségnek adják át. Felmerül azonban az a kérdés, hogy milyen földjáradékról van is itt szó tulajdonképpen. Nem tőkés járadékról, hiszen „a parasztok saját földjükön rendszerint nem jutnak tőkés értelemben vett járadékhoz" („Az agrárkérdés és a szociáldemokrácia". 77. old.; v. ö. 63. old.), hanem *kapitalizmus előtti* pénzjáradékról.

Pénzjáradékon Marx azt érti, hogy a paraszt pénzben fizeti meg a földesúrnak az egész többlettermeket. A paraszt földesúrtól való gazdasági függésének eredeti formája a kapitalizmus előtti termelési módok mellett a munkajáradék (Arbeitsrente), vagyis a robot, majd a termékjáradék vagy természetben beszolgáltatott járadék és végül a pénzjáradék. Ez a járadék — mondja A. Finn — „még ma is a legelterjedtebb nálunk" (63. old.).

Kétségtelen, hogy a hűbéri uzsora-bérlet rendkívül el van nálunk terjedve, s hogy Marx elmélete szerint az ilyen földbérlet esetében a parasztok által teljesített fizetés jelentős része pénzjáradék. Milyen erő teszi lehetővé, hogy a parasztokból kipréseljék *ezt* a járadékot? Talán a burzsoázia és a fejlődő kapitalizmus ereje? Korántsem. A feudális latifundiumok ereje. Amennyiben ezeket összetörik — márpedig ez a paraszti agrárforradalom kiindulási pontja és fő feltétele —, annyiban nem helytálló kapitalizmus előtti értelemben vett „pénzjáradékról" beszélni. Finn ellenvetésének tehát csak annyiban van jelentősége, hogy ismételten hangsúlyozta, milyen ostoba dolog a forradalmi agrárátalakulás esetén *elkülöníteni* a paraszti osztásföldeket a többi földtől: mivel az osztásföldeket gyakran urasági földek veszik körül, mivel a paraszti és földesúri

földek elkülönítésének *jelenlegi* feltételei szolgaságra vezetnek, azért ennek az elhatárolásnak a fenntartása *reakciós. Márpedig a municipalizálás mind a földosztástól, mind a nacionalizálástól eltérően, fenntartja ezt az elkülönítést.*

A kisföldtulajdon, vagy helyesebben a kisgazdaság, természetesen bizonyos mértékben megváltoztatja a tőkés földjáradék elméletének általános tételeit, de nem dönti meg ezt az elméletet. Marx rámutat például arra, hogy az abszolút földjáradék mint olyan rendszerint nincs meg a kisüzemi mezőgazdaságban, amely főleg a földműves szükségleteinek kielégítését szolgálja (III, 2, 339, 344)[100]. De minél inkább kifejlődik az árugazdaság, annál inkább lehet a közgazdasági elmélet *minden* tételét magára a parasztgazdaságra is alkalmazni, miután az a kapitalista világ feltételei közé került. Nem szabad elfelejteni, hogy a föld semminemű nacionalizálása, a földhasználat semminemű egyenlősítése nem szünteti meg azt az Oroszországban teljesen kialakult jelenséget, hogy a jómódú parasztság már kapitalista módon gazdálkodik. „A kapitalizmus fejlődése" című munkámban kimutattam, hogy a múlt század 80-as és 90-es éveinek adatai szerint körülbelül a parasztgazdaságok $^1/_5$-e a paraszti mezőgazdasági termelésnek *mintegy a felét* és a *földbérletnek* még ennél is sokkal nagyobb részét összpontosítja kezében, hogy az ilyen parasztok gazdasága már inkább árutermelő, mint naturális gazdaság, s végül, hogy *ez* a parasztság nem lehet meg a béresek és napszámosok milliós tömege nélkül*. *Ebben* a parasztságban már eleve adva vannak a *tőkés* földjáradék elemei. *Ez* a parasztság Pesehonov úrék révén juttatja kifejezésre érdekeit, akik „józanul" elvetik mind a bérmunka alkalmazásának megtiltását, mind a „föld szocializálását", akik józanul védelmezik a gazdasági individualizmus útját járó paraszt szempontját. Ha a narodnyik utópiákban szigorúan elválasztjuk a reális gazdasági mozzanatot a hamis ideológiától, azonnal látni fogjuk, hogy a feudális latifundiumok megszüntetésével — mind a föld-

* *Lenin.* A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. 1949. 123—127. old. — *Szerk.*

osztás, mind a nacionalizálás, mind pedig a municipalizálás esetén — legtöbbet éppen a burzsoá parasztság nyer. Az állami „kölcsönök és segélyek" elsősorban ugyancsak ennek a rétegnek válnak hasznára. A „paraszti agrárforradalom" nem más, mint az egész földbirtoklás alárendelése azoknak a feltételeknek, amelyek éppen e farmergazdaságok gyarapodását és virágzását segítik elő.

A pénzjáradék — a haldokló tegnap, amelynek szükségképpen meg kell halnia. A tőkés földjáradék — a születőben levő holnap, amelynek a legszegényebb parasztok sztolipini kisajátítása („a 87. cikkely értelmében" történő kisajátítása) esetén is, a leggazdagabb földbirtokosok paraszti kisajátítása esetén is szükségképpen ki kell fejlődnie.

7. MILYEN FELTÉTELEK MELLETT VALÓSÍTHATÓ MEG A NACIONALIZÁLÁS?

A marxisták között gyakran találkozunk azzal a felfogással, hogy a nacionalizálás csak a kapitalizmus magas fejlettségi fokán valósítható meg, amikor a kapitalizmus már teljesen előkészítette a „földbirtokosok és a mezőgazdaság különválasztásának" feltételeit (a földbérlettel és a jelzáloggal). Feltételezik, hogy *előbb* a nagyüzemű tőkés mezőgazdaságnak kell kialakulnia, s csak azután valósítható meg a föld nacionalizálása, amely megszünteti a földjáradékot, de nem érinti a gazdaság szervezetét*.

Helyes-e ez a nézet? Elméletileg nem lehet megokolni; Marxra való közvetlen hivatkozásokkal nem lehet alátámasztani; a tapasztalat tényei inkább ellene szólnak.

Elméletileg a nacionalizálás a mezőgazdaság „ideálisan" tiszta kapitalista fejlődése. Más kérdés azonban az, hogy vajjon gyakran lehetséges-e a történelemben a meg-

* Boriszov elvtárs, a felosztás híve, igen szabatosan fejezte ki ezt a nézetet: „. . . Később ezt (a föld nacionalizálásának követelését) felveti a történelem, felveti akkor, amikor a kispolgári gazdaság leromlik, a kapitalizmus szilárdan megveti lábát a mezőgazdaságban, és Oroszország már nem lesz parasztország" (A stockholmi kongresszus jegyzőkönyve, 127. old.).

felelő feltételek olyan összetalálkozása és olyan erőviszony, amely lehetővé teszi a tőkés társadalomban a nacionalizálást. A nacionalizálás azonban a kapitalizmus gyors fejlődésének nemcsak következménye, hanem feltétele is. Aki azt hiszi, hogy a nacionalizálás csak a mezőgazdasági kapitalizmus igen magas fejlettségi fokán lehetséges, az nyilván tagadja a nacionalizálást mint a *polgári* haladás rendszabályát, mert a mezőgazdasági kapitalizmus magas fejlettsége már mindenütt napirendre tűzte (és a maga idejében elkerülhetetlenül újabb országokban is napirendre tűzi) a „mezőgazdasági termelés szocializálását", vagyis a szocialista átalakulást. A polgári haladás rendszabálya mint polgári rendszabály elképzelhetetlen, ha a proletariátus és a burzsoázia osztályharca erősen kiéleződik. Ilyen rendszabály inkább a „fiatal" tőkés társadalomban valószínű, amely még nem fejlesztette ki erejét, amelynek ellentmondásai még nem mélyültek el a végletekig, amely még nem hozott létre olyan erős proletariátust, hogy az közvetlenül a szocialista forradalom felé törekedne. Marx is megengedhetőnek tartotta, sőt részben valósággal védelmezte a nacionalizálást, mégpedig nemcsak Németországban, az 1848-as polgári forradalom időszakában, hanem 1846-ban Amerika tekintetében is, amelyről már akkor a legpontosabban kimutatta, hogy ott az „ipari" fejlődés *csak kezdődőben* van. A különféle tőkés országok tapasztalata nem mutatja sehol a föld nacionalizálását csak valamelyest is tiszta formában. Valami effélével találkozunk Új-Zélandban — a fiatal tőkés demokráciában, ahol szó sincs erősen fejlett mezőgazdasági kapitalizmusról. Valami efféle ment végbe Amerikában is, amikor az állam a homestead-törvényt hozta és névleges földjáradék ellenében telkeket osztott a kisgazdáknak.

Nem. Aki a nacionalizálást a magasfejlettségű kapitalizmus időszakára vonatkoztatja, az tagadja azt mint a polgári haladást szolgáló rendszabályt. Márpedig az ilyen tagadás teljesen ellentmond a közgazdasági elméletnek. Azt hiszem, hogy Marx az „Értéktöbblet-elméletek" című művében található következő gondolatával a nacionalizálás megvalósításának *más* feltételeit jelölte meg, mint rendszerint feltételezik.

Marx rámutatott arra, hogy a földbirtokos a tőkés termelés szempontjából teljesen fölösleges figura, s hogy a tőkés termelés akkor is „teljesen eléri" célját, ha a föld állami tulajdonban van, s így folytatja:

„A radikális burzsoá... ezért elméletileg a föld magántulajdonának tagadásához jut el... A gyakorlatban azonban nincs meg a bátorsága, mivel a tulajdon egyik formájának — a munkafeltételekre kiterjedő magántulajdon egyik formájának — megtámadása nagyon veszélyes volna a másik formára. Emellett a burzsoá maga territorializálta magát" („Theorien über den Mehrwert", II. Band, 1. Teil, S. 208)[101].

Marx itt a mezőgazdasági kapitalizmus fejletlenségére nem mint a nacionalizálás megvalósításának útjában álló akadályra utal. *Két* más akadályra mutat rá, amelyek sokkal inkább amellett szólnak, hogy a nacionalizálás a *polgári forradalom* időszakában megvalósítható.

Az első akadály: a radikális burzsoának *nincs meg a bátorsága* a földmagántulajdon megtámadásához, tekintettel arra, hogy fennáll a veszélye mindenféle magántulajdon szocialista megtámadásának, vagyis a szocialista forradalomnak.

A második akadály: „a burzsoá maga territorializálta magát". Marx nyilvánvalóan arra gondol, hogy éppen a burzsoá termelési mód vert már gyökeret a föld magántulajdonában, vagyis, hogy ez a magántulajdon immár sokkal inkább burzsoá, mint hűbéri jellegű. Amikor a burzsoázia mint osztály *már* nagy méretekben, zömében egybekapcsolódott a földbirtokkal, *már* „maga territorializálta magát", „megvetette lábát a földön", teljesen alárendelte magának a földbirtokot — akkor a burzsoáziának *nem lehet* igazi *társadalmi* mozgalma a nacionalizálás érdekében. Nem lehet annál az egyszerű oknál fogva, hogy egyetlen osztály sem fordul önmaga ellen.

Ez a két akadály, általánosságban szólva, *csak* a kapitalizmus kezdeti, nem pedig végső szakaszában, a *polgári* forradalom időszakában, nem pedig a szocialista forradalom előestéjén távolítható el. Az a vélemény, hogy a nacionalizálás csak a kapitalizmus magas fejlettségi fokán valósítható meg — nem nevezhető marxista véle-

ménynek. Ellentmond a marxi elmélet általános tételeinek is, Marx idézett szavainak is. A nacionalizálásnak mint meghatározott erőkkel és osztályokkal megvalósítható rendszabálynak konkrét történelmi adottságaira vonatkozó kérdést sematikus és üres absztrakcióvá *egyszerűsíti le.*

A „radikális burzsoá" *nem lehet bátor* az erősen fejlett kapitalizmus korszakában. Ebben a korszakban a radikális burzsoá zömében már elkerülhetetlenül ellenforradalmi. Ebben a korszakban elkerülhetetlen a burzsoázia csaknem teljes „territorializálódása". Ezzel szemben a polgári forradalom korszakában az *objektív* feltételek rákényszerítik a „radikális burzsoát" arra, hogy bátor legyen, mert kora történelmi feladatának megoldása során mint osztálynak még nem kell félnie a *proletár*forradalomtól. A polgári forradalom korszakában a burzsoázia *még nem territorializálta magát:* ebben a korszakban a földbirtok még túlságosan át van itatva feudalizmussal. Lehetségessé válik az olyan jelenség, hogy a burzsoá gazdák, a farmerek *tömege* harcol a földbirtok *fő* formái ellen és ezért eljut a „föld" *teljes* burzsoá „felszabadításának", *vagyis a nacionalizálásnak* gyakorlati megvalósításához.

E tekintetben az orosz polgári forradalom különösen kedvező feltételek között van. Tisztán gazdasági szempontból vizsgálva a dolgot, meg kell állapítanunk, hogy az orosz földbirtok, mind a földesúri, mind a paraszti osztás-földbirtok, a hűbéri maradványok maximumát rejti magában. Ilyen feltételek mellett a viszonylag fejlett ipari kapitalizmus és a falu szörnyű elmaradottsága közötti ellentmondás kirívóvá válik és objektív okok folytán a polgári forradalom teljességére, a lehető leggyorsabb mezőgazdasági fejlődés feltételeinek megteremtésére ösztönöz. A föld nacionalizálása nem más, mint mezőgazdaságunk lehető leggyorsabb kapitalista fejlődésének feltétele. Nálunk Oroszországban van olyan „radikális burzsoá", aki még nem „territorializálta" magát, aki jelenleg nem félhet a proletár „támadástól". Ez a radikális burzsoá — az orosz paraszt.

Az említett szempontból teljesen érthetővé válik, hogy az orosz liberális burzsoák tömege és az orosz pa-

rasztok tömege más-más álláspontot foglal el a föld nacionalizálása kérdésében. A liberális földbirtokos, az ügyvéd, a nagyiparos, a kereskedő — már mind teljesen kielégítő mértékben „territorializálta" magát. Természetszerűleg félnek a proletár támadástól. Természetszerűleg előnyösebbnek tekintik a sztolipini-kadet utat. Gondoljunk csak arra, milyen aranyfolyam ömlik most a földbirtokosok, hivatalnokok, ügyvédek és kereskedők felé azoknak a millióknak formájában, amelyeket a „paraszt"-bank oszt szét a megrémült földbirtokosok között! A kadetok által hirdetett „megváltás" esetén ez az aranyfolyam valamicskével más irányba terelődne, talán valamicskével kevésbbé bőségesen, de még mindig száz- meg százmilliós összegekben ömlene ugyanazokba a kezekbe.

Megtörténhet, hogy a földbirtok *valamennyi* régi formájának forradalmi megdöntése következtében egyetlen kopejka sem jut sem a hivatalnoknak, sem az ügyvédnek. Márpedig a kereskedő — zömében — nem láthat olyan messzire, hogy annak a belső piacnak, amelyet a parasztság jelent, majdani kibővülését előnyben részesítse azzal az azonnali lehetőséggel szemben, hogy megkopaszthatja a földesurat. Csak a régi Oroszország által sírbadöntött paraszt törekedhet a földbirtoklás teljes megújítására.

8. A NACIONALIZÁLÁS — ÁTMENET A FÖLDOSZTÁS FELÉ?

Ha a nacionalizálást olyan rendszabálynak tekintjük, amely leginkább a polgári forradalom korszakában valósítható meg, akkor ez a nézet múlhatatlanul arra a feltevésre vezet, hogy a nacionalizálás esetleg egyszerű átmenet lehet a földosztás felé. Az a reális gazdasági igény, amely a parasztság zömét arra készteti, hogy harcoljon a nacionalizálásért, abban a szükségszerűségben jelentkezik, hogy gyökeresen megváltoztassák a régi földbirtokviszonyokat, minden földet „megtisztítsanak", alkalmassá tegyenek az új gazdálkodásra, a farmergazdálkodásra. Ha ez így van, világos, hogy az alkalmazkodott farmerek, akik az *egész* földbirtoklást megváltoztatták, ezeknek az

új földbirtokviszonyoknak *megszilárdítását*, vagyis az általuk bérelt állami földek tulajdonbaadását követelhetik.

Igen, ez teljesen vitathatatlan. Mi nem elvont elgondolásokból vezetjük le a nacionalizálást, hanem egy konkrét korszak konkrét érdekeinek konkrét számbavételéből. S magától értetődően nevetséges volna „idealistáknak" tartani a kisgazdák tömegeit, nevetséges volna azt hinni, hogy visszariadnak a földosztástól, ha ezt érdekeik megkövetelik. Ezért meg kell vizsgálnunk, 1) vajjon megkövetelhetik-e érdekeik a földfelosztást, 2) milyen viszonyok között és 3) hogyan kell ennek a proletár agrárprogrammban kifejezésre jutnia.

Az első kérdésre már igennel válaszoltunk. A másodikra ma nem lehet határozottan válaszolni. Földosztásra vezethet a forradalmi nacionalizálás időszaka után az a törekvés, hogy a kapitalizmus követelményeinek megfelelő új földbirtokviszonyokat a lehető legnagyobb mértékben megszilárdítsák. Földosztásra vezethet az *adott* földtulajdonosoknak az a törekvése, hogy a társadalom másik részének rovására növeljék jövedelmüket. Végül, földosztásra vezethet az a törekvés, hogy „megnyugtassák" (vagy egyszerűbben szólva, megfojtsák) a proletariátust és a félproletár rétegeket, amelyek számára a föld nacionalizálása olyan mozzanat lesz, amelytől „étvágya támad" az egész társadalmi termelés szocializálásához. Ennek a három lehetőségnek gazdasági alapja egy és ugyanaz, hiszen az új farmerek új tőkés földbirtokának megszilárdulása természetszerűleg proletárellenes hangulatra és arra a törekvésre vezet, hogy a tulajdonjog formájában új kiváltságot teremtsenek *maguknak*. Vagyis a kérdés lényege éppen ez a gazdasági megszilárdulás. E megszilárdulás állandó ellenhatása lesz a kapitalizmus fejlődése, amely növeli a mezőgazdasági nagyüzem fölényét és megköveteli, hogy a kis farmergazdaságok mindenkor könnyen nagygazdaságokká „konszolidálódhassanak". Időleges ellenhatásként fog jelentkezni Oroszország telepítési alapja: az új gazdaság megszilárdítása annyi, mint a mezőgazdasági technika színvonalának emelése. Azt pedig már kimutattuk, hogy a mezőgazdasági technika

fejlődésének útján megtett minden lépés a telepítési alap egyre újabb területeit „nyitja meg" Oroszország számára.

Az általunk felvetett második kérdés elemzésének összefoglalásaként ezt a következtetést kell levonnunk: lehetetlen előre pontosan megállapítani azokat a feltételeket, amelyek mellett az új farmereknek a felosztásra irányuló követelése leküzdi az *összes* ellenhatásokat. Számolni azzal, hogy a további kapitalista fejlődés a polgári forradalom után elkerülhetetlenül megteremti ezeket a feltételeket — szükséges.

Ezzel szemben az utolsó kérdésre, hogy tudniillik milyen álláspontra helyezkedjék a munkáspárt az új farmereknek a földfelosztásra irányuló esetleges követelésével kapcsolatban, teljesen határozott választ adhatunk. A proletariátus támogathatja és köteles támogatni a harcoló burzsoáziát, amikor az valóban forradalmi harcot folytat a feudalizmus ellen. De nem a proletariátus dolga támogatni a békülékeny burzsoáziát. Ha kétségtelen, hogy Oroszországban lehetetlen győzelmes polgári forradalom a föld nacionalizálása nélkül, akkor még kétségtelenebb az, hogy az ez után következő fordulat, a földosztás felé való fordulat lehetetlen bizonyos „restauráció" nélkül, lehetetlen anélkül, hogy a parasztok (helyesebben, a feltételezett viszonyok szempontjából: a farmerek) az ellenforradalom felé ne fordulnának. S a proletariátus mindezekkel a törekvésekkel szemben a forradalmi hagyományt fogja védelmezni, s nem fogja támogatni az ilyen törekvéseket.

Mindenképpen nagy tévedés volna azt gondolni, hogy a nacionalizálás abban az esetben, ha az új farmerek a földosztás felé fordulnak, átmeneti jellegű, minden komoly jelentőséget nélkülöző jelenség marad. A nacionalizálásnak mindenképpen óriási jelentősége lenne, anyagi és erkölcsi tekintetben egyaránt. Anyagi tekintetben azért, mert semmi sem tudja olyan tökéletesen elsöpörni Oroszországban a középkor maradványait, annyira teljes mértékben megújítani az ázsiai viszonyok között rothadó falut, oly gyors ütemben előre vinni a földművelés fejlődését, mint a nacionalizálás. A forradalomban az agrárkérdés bármilyen

más megoldása kevésbbé kedvező kiindulási pontot teremt a további gazdasági fejlődés számára.

A forradalmi időszakban végrehajtott nacionalizálás erkölcsi jelentősége az, hogy a proletariátus segít olyan csapást mérni „a magántulajdon egyik formájára", amely mindenképpen visszhangot kelt az egész világon. A proletariátus a legkövetkezetesebb és legelszántabb polgári átalakulás mellett, a kapitalista fejlődés legkedvezőbb feltételei mellett száll síkra, s így küzd a legnagyobb eredménnyel minden felemásság, ernyedtség, gerinctelenség, passzivitás ellen — a burzsoáziában szükségképpen meglevő tulajdonságok ellen.

IV. FEJEZET

POLITIKAI ÉS TAKTIKAI MEGFONTOLÁSOK AZ AGRÁRPROGRAMM KÉRDÉSEIBEN

Mint fentebb már említettük, az ilyenfajta megfontolások aránytalanul nagy helyet foglalnak el az agrárprogrammról folytatott pártvitánkban. A mi feladatunk az, hogy a lehető legrendszeresebben és legrövidebben megvizsgáljuk ezeket a megfontolásokat, s rámutassunk a különféle politikai rendszabályoknak (és szempontoknak) az agrárátalakulás gazdasági alapjaival való összefüggésére.

1. „BIZTOSÍTÉK A RESTAURÁCIÓ ELLEN"

A stockholmi kongresszusról szóló „Beszámoló"-ban elemeztem ezt az érvet, emlékezetből rekonstruálva a vita anyagát. Most itt van előttünk a jegyzőkönyv pontos szövege.

„Álláspontom megértéséhez — kiáltott fel Plehanov a stockholmi kongresszuson — a restauráció lehetőségére való utalás szolgáltatja a kulcsot" (115). Nézzük csak meg közelebbről ezt a kulcsot. Az első utalás itt van mindjárt Plehanov első beszédében:

„Lenin azt mondja: «ártalmatlanná tesszük a naci-

onalizálást», de ahhoz, hogy a nacionalizálást ártalmatlanná tehessük, biztosítékot kell találnunk a restauráció ellen; márpedig ilyen biztosíték nincs és nem is lehet. Gondoljunk Franciaország történetére; gondoljunk Anglia történetére; a nagyarányú forradalmi fellendülés után mindkét országban restauráció következett. Ugyanez bekövetkezhet nálunk is; s programmunknak olyannak kell lennie, hogy megvalósítása esetén a minimumra korlátozza azt a bajt, amelyet a restauráció magával hozhat. Programmunknak el kell távolítania a cárizmus gazdasági alapját; de a földnek forradalmi időszakban végrehajtott nacionalizálása nem távolítja el. Ezért a nacionalizálás követelését forradalomellenes követelésnek tartom" (44). Hogy mi a „cárizmus gazdasági alapja", arról Plehanov ugyanebben a beszédében ezeket mondja: „Nálunk a dolog úgy alakult, hogy az állam a földet tulajdonosaival együtt leigázta, s e leigázás alapján kifejlődött az orosz despotizmus. Hogy a despotizmust szétzúzzuk, el kell távolítani a despotizmus gazdasági alapját. Ezért most a nacionalizálás ellen vagyok" (44).

Vessünk először egy pillantást ennek a *restaurációra* vonatkozó érvelésnek a *logikájára*. Először: „biztosíték a restauráció ellen nincs és nem is lehet!" Másodszor: „a minimumra" kell „korlátozni azt a bajt, amelyet a restauráció magával hozhat". Vagyis *ki kell találni* valami biztosítékot a restauráció ellen, noha ilyen biztosíték nem is lehet! S a következő, 45. oldalon (ugyanebben a beszédben) Plehanov véglegesen kitalálja a biztosítékot: „Restauráció esetén — mondja nyíltan — ez (a municipalizálás) nem adja vissza a földet (no lám!) a régi rend politikai képviselőinek." Megtalálták hát a biztosítékot a restauráció ellen, noha ilyen biztosíték „nem lehet". A bűvészmutatvány ragyogóan sikerült, és a mensevik irodalom lelkesen ünnepli a bűvész ügyességét.

Plehanov beszéd közben elméskedik, élcelődik, hangoskodik, cserfel, forgolódik és sziporkázik, mint valami tűzijáték. De jaj, mi történik, ha az ilyen szónok pontosan leírja beszédét, és azt később logikai elemzésnek vetik alá.

Mi a restauráció? Az, hogy az államhatalmat a régi rend politikai képviselői veszik át. Lehet biztosíték az

ilyen restauráció ellen? Nem, nem lehet. *Ezért* kitalálunk *ilyen* biztosítékot: a municipalizálást, amely „nem adja vissza a földet“ ... S ugyan mi az az akadály — kérdezzük tovább —, amelyet a municipalizálás a „föld visszaadásának“ útjába gördít? Kizárólag a törvény, amelyet a forradalmi parlament hozott, és amely az ilyen és ilyen (volt földesúri és egyéb) földeket a területi képviselőtestületek *tulajdonának* nyilvánítja. És mi a törvény? Azon osztályok akaratának kifejezése, amelyek győzelmet arattak és kezükben tartják az államhatalmat.

Érthető-e most már, hogy egy ilyen törvény, „nem adja vissza a földet“ „a régi rend képviselőinek“, amikor *ezek* veszik át az államhatalmat?

— S ezt a hihetetlen ostobaságot hirdették Stockholm után egyes szociáldemokraták, még a duma szószékéről is!*

„A restauráció elleni biztosíték“ e hírhedt kérdésének lényegéről a következőket kell megjegyezni. Mivel a restauráció ellen nem rendelkezhetünk biztosítékkal, ennek a kérdésnek az agrárprogrammal kapcsolatos felvetése a hallgatók figyelmének *elterelését, gondolataik elkódosítését* és a vita megzavarását jelentette. Nem idézhetünk elő kívánságunk szerint szocialista forradalmat Nyugaton, márpedig ez lenne az egyetlen abszolút biztosíték az oroszországi restauráció ellen. A viszonylagos és feltételes „biztosíték“, vagyis a restauráció lehető legnagyobb *megnehezítése* viszont nem lehet más, mint az oroszországi forradalmi fordulat lehető legteljesebb, legkövetkezetesebb és legelszántabb végrehajtása. Mennél tovább jut előre a forradalom, annál nehezebb lesz a régi visszaállítása, annál több marad meg még restauráció esetén is. Mennél mélyebben ássa fel a régi talajt a forradalom, annál nehezebb lesz a restauráció. Politikai téren a demokratikus köztársaság mélyrehatóbb fordulat, mint a demokratikus helyi önkormányzat, a demokratikus köztársaság a nép nagy tömegeinek hatalmas forradalmi energiáját, tudatosságát és szervezettségét tételezi fel (és fejleszti ki), olyan hagyományok maradnak nyomában,

* Cereteli 1907 május 26-i beszéde, a második duma gyorsírói beszámolójának 1234. oldalán.

amelyeket igen nehéz kiirtani. Ezért például a szociáldemokraták ma is igen sokra tartják a francia forradalom vívmányait, minden restauráció ellenére is — s ebben különböznek a kadetoktól (és a kadetoskodó szociáldemokratáktól?), akik többre tartják a monarchia alatt fennálló demokratikus zemsztvókat mint „biztosítékot a restauráció ellen".

Gazdasági téren polgári agrárátalakulás esetén a nacionalizálás hatol legmélyebbre, mert megsemmisíti az *egész* középkori földbirtoklást. A paraszt *most* talpalatnyi tulajdonában levő osztásföldön, talpalatnyi bérelt osztásföldön, talpalatnyi bérelt földesúri földön stb. gazdálkodik. A nacionalizálás a lehető legnagyobb mértékben lehetővé teszi, hogy ledöntsék a földbirtok *minden* válaszfalát, és az egész földet „megtisztítsák" a kapitalizmus követelményeinek megfelelő *új gazdaság* számára. Természetesen az ilyen megtisztítás esetén sincs biztosíték a régi visszatérése ellen — megígérni a népnek ezt „a restauráció elleni biztosítékot" szélhámosság volna. De a régi *földbirtok* ilyen megtisztításától annyira megszilárdul az új *gazdaság*, hogy igen nehéz visszatérni a régi földbirtokhoz, mert a kapitalizmus fejlődését semilyen erővel *nem lehet* megállítani. Municipalizálás esetén viszont *könnyebb* visszatérni a régi földbirtokhoz, mert a municipalizálás *megörökíti* a „települési övezetet", azt a határmezsgyét, amely elválasztja a középkori földbirtokot az új, municipalizált földbirtoktól. A nacionalizálás után a restaurációnak az új, tőkés (farmer) gazdaságok millióit kell szétzúznia, hogy visszaállíthassa a régi földbirtokot. A municipalizálás után a restaurációnak semmiféle gazdaságot nem kell szétzúznia, semmiféle új elhatárolást nem kell végrehajtania — a szó szoros értelmében elegendő aláfirkantani egy iratot, amely *átiktatja* X „községi testület" földjét Y, Z stb. nemes földbirtokos tulajdonába, vagy elegendő átadni a földbirtokosoknak a „municipalizált" földek járadékát.

Ezek után Plehanovnak a restauráció kérdésében elkövetett logikai botlásáról, a politikai fogalmak zűrzavaráról át kell térnünk a restauráció gazdasági lényegére. A stockholmi kongresszus jegyzőkönyve teljes egészében

megerősítette azt, amit a „Beszámoló"-ban mondottam, hogy tudniillik Plehanov helytelen módon összekeveri a kapitalizmus talaján végbement francia restaurációt „régi félázsiai rendünk" restaurációjával (a stockholmi kongresszus jegyzőkönyve, 116. old.). Ezért nem kell semmit sem hozzátennem a „Beszámoló"-ban mondottakhoz. Csak a „despotizmus gazdasági alapjainak eltávolítására" térek ki. Íme, Plehanov beszédének legfontosabb idevágó helye:

„A restauráció" (Franciaországban) „nem állította vissza a feudalizmus maradványait, ez igaz, de az, ami nálunk megfelel ezeknek a maradványoknak, az a földnek és a földművelőnek régi leigázása az állam által, a mi régi sajátos nacionalizálásunk. A mi restaurációnknak annál is könnyebb lesz visszaállítania ezt (sic!) a nacionalizálást, mert önök maguk követelik a föld nacionalizálását, önök maguk hagyják érintetlenül a mi régi félázsiai rendünknek ezt az örökségét" (116).

Vagyis a restaurációnak „könnyebb lesz" visszaállítania *ezt*, azaz a félázsiai nacionalizálást, mert Lenin (és a parasztság) *most* nacionalizálást követel! Mi ez? Történelmi materialista elemzés, vagy pedig merőben racionalista „szójáték"*? Vajjon a „nacionalizálás" *szó* könnyíti-e meg a félázsiai rend visszaállítását, vagy pedig bizonyos *gazdasági változások?* Ha Plehanov gondolkodott volna ezen, megértette volna, hogy a municipalizálás és a földosztás megsemmisíti az ázsiai viszonyok *egyik* alapját, a középkori földesúri földbirtokot, de meghagyja a másikat: a középkori osztás-földbirtokot. Eszerint a *lényeget*, az átalakulás *gazdasági lényegét* (nem pedig az átalakulás ilyen vagy olyan szóval való megjelölését) tekintve éppen a nacionalizálás távolítja el *sokkal radikálisabban* az ázsiai viszonyok *gazdasági* alapjait. Plehanov „bűvészmutatványa" abból áll, hogy „sajátos nacionalizálásnak" nevezte a középkori, függő, hűbéri, nemesi *földbirtokot*, s átsiklott *ennek* a földbirtoknak *két* formáján — az osztás-földbirtokon és a földesúri földbirtokon. Ezzel a szócsavarással *összezavarta* azt a reális történelmi kér-

* Smidt elvtárs Stockholmban, jegyzőkönyv, 122. old.

dést, hogy a középkori földbirtok milyen formáit szünteti meg az egyik vagy a másik agrárrendszabály. Bizony elég ügyetlenek a Plehanov-féle tűzijáték módszerei!

A restauráció kérdésében Plehanov által előidézett szinte valószínűtlen zűrzavart két körülménnyel lehet valóban megmagyarázni. Először is, Plehanov, amikor „paraszti agrárforradalomról" beszél, egyáltalán nem tisztázza, mi ennek a forradalomnak mint *kapitalista* fejlődésnek a sajátossága. A narodnyikságot, a *nem kapitalista* fejlődés lehetőségéről szóló tant, összekeveri a *kapitalista* agrárfejlődés *két* formájának lehetőségéről vallott marxista felfogással. Plehanov minden szavából kicsendül valami homályos „félelem a parasztforradalomtól" (ezt már Stockholmban megmondtam neki, 106—107. old.*), a félelem attól, hogy ez a forradalom gazdasági értelemben esetleg reakciós lehet, olyanformán, hogy nem amerikai típusú farmergazdasághoz, hanem középkori leigázáshoz vezet. A valóságban ez gazdaságilag lehetetlen. Bizonyíték — a parasztreform és az utána következő fejlődés menete. A parasztreformban a feudalizmusnak (mind a földesúri feudalizmusnak, mind pedig az „állami feudalizmusnak", amelyről Plehanov nyomán Martinov beszélt Stockholmban) nagyon erős a burka. De a gazdasági fejlődés *erősebb* volt és *kapitalista* tartalommal töltötte meg ezt a feudális burkot. A középkori földbirtokban rejlő akadály ellenére a paraszti gazdaság is, a földesúri gazdaság is, jóllehet hihetetlenül lassan, *de a polgári úton* fejlődött. Az állami parasztok (a 80-as évekig) vagy az egykori állami parasztok (a 80-as évek után) földbirtokának, ha reális volna Plehanov félelme az ázsiai viszonyokhoz való visszatéréstől, a legtisztább típusú „állami feudalizmusnak" kellett volna lennie. A valóságban ez szabadabbnak bizonyult, mint a földesúri birtok, mivel a feudális kizsákmányolás a XIX. század második felében már nem volt lehetséges. A „sokföldű"** állami parasztok

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 290. old. — *Szerk.*

** Az egykori állami parasztok magától értetődően csak az egykori földesúri parasztokhoz viszonyítva „sokföldűek". Az előbbieknek az 1905. évi statisztika szerint átlag 12,5 gyeszjatyina, az utóbbiaknak pedig 6,7 gyeszjatyina osztásföldjük van gazdaságonként.

közt nem volt annyira általános a szolgaság és gyorsabban fejlődött a paraszti burzsoázia. Oroszországban most vagy a lassú és gyötrelmes porosz, junker típusú, vagy a gyors és szabad amerikai típusú polgári fejlődés lehetséges. Minden egyéb — agyrém.

A második ok, amellyel az egyes elvtársak fejében kísértő „restaurációs zűrzavart" magyarázni lehet — az 1906 tavaszán uralkodó helyzet bizonytalansága. A parasztság mint tömeg még nem nyilvánította ki akaratát véglegesen. Még lehetett azt gondolni, hogy sem a parasztmozgalom, sem a Parasztszövetség nem testesíti meg véglegesen a parasztok túlnyomó többségének igazi törekvéseit. Az önkényuralmi bürokrácia és Vitte még nem adta fel véglegesen azt a reményt, hogy „majd kiránt minket a bajból a muzsik" (Vitte szócsövének, a „Russzkoje Goszudarsztvo" című lapnak klasszikus mondása 1906 tavaszáról), vagyis, hogy a paraszt jobbra tolódik. Ez a magyarázata annak, hogy az 1905 december 11-i törvény olyan erős képviseletet biztosított a parasztságnak. Akkoriban még sok szociáldemokrata lehetségesnek tartotta, hogy az önkényuralom valami kalandra szánja rá magát ennek a paraszti eszmének a talaján: „inkább legyen minden föld cári, csak ne urasági." De a két duma, az 1907 június 3-i törvény és a Sztolipin-féle agrártörvények mindenkinek felnyitották a szemét. Az önkényuralomnak, hogy mentse, ami még menthető, a földmagántulajdon érdekében rá kellett lépnie az obscsina erőszakos összetörésének útjára, vagyis rákényszerült arra, hogy az ellenforradalmat nem a nacionalizálással kapcsolatos zavaros paraszti beszédekre (a föld — a „mir"-é stb.), hanem a földbirtokos uralom fenntartásának *egyetlen* lehetséges *gazdasági* bázisára, a porosz típusú *kapitalista* fejlődésre alapozza.

Most a helyzet már teljesen tisztázódott, és itt az ideje, hogy a földmagántulajdon ellen irányuló parasztmozgalom talaján bekövetkező „ázsiai" restaurációtól való homályos félelmet lomtárba tegyük*.

* Nem beszélek itt arról, hogy a restaurációval való ijesztgetés a burzsoázia politikai fegyvere a proletariátus ellen, mert már a „Beszámoló"-ban elmondtam mindent, amit ezzel kapcsolat-

2. A HELYI ÖNKORMÁNYZAT MINT „TÁMASZ A REAKCIÓ ELLEN"

„... A társadalmi önkormányzatoknak azokban a szerveiben, amelyek a földdel rendelkeznek — mondta Plehanov Stockholmban — ez (a municipalizálás) támaszt teremt a reakcióval szemben. És ez nagyon erős támasz lesz. Nézzék csak kozákjainkat" (45) ... Azonnal „megnézzük kozákjainkat" és megvizsgáljuk, mit jelent a rájuk való hivatkozás. Először azonban megvizsgáljuk annak a nézetnek az általános alapjait, amely szerint a helyi önkormányzat támaszul szolgálhat a reakcióval szemben. Ezt a nézetet municipalistáink számtalanszor idézték, és teljesen elegendő lesz, ha Plehanov fogalmazásán kívül Dzson beszédéből közlünk egy idézetet: „Mi a föld nacionalizálása és a municipalizálás közti különbség, ha elismerjük, hogy mindkettő megvalósítható és egyaránt a politikai rend demokratizálásával kapcsolódik össze? A különbség az, hogy a municipalizálás jobban megszilárdítja a forradalom vívmányait, a demokratikus rendet, és alap e rend továbbfejlődéséhez, a nacionalizálás viszont csak az államhatalmat szilárdítja meg" (112).

Valójában a mensevikek tagadják a restaurációt kizáró biztosítékok lehetőségét, azután pedig a közönség szeme előtt, szemfényvesztő bűvészek módjára, „biztosítékokat" és „támaszokat" varázsolnak elő. Gondolkozzanak csak egy kicsit, uraim, hogyan szolgálhat a helyi önkormányzat támaszul a reakcióval szemben, vagy hogyan szilárdíthatja meg a forradalom vívmányait! A reakció elleni támasz és a vívmányok megszilárdítása csak egy lehet: a proletariátus és a parasztság tömegeinek tudatossága és szervezettsége. Márpedig kapitalista államban, amely központosított, de nem a bürokrácia önkénye, hanem a gazdasági fejlődés kérlelhetetlen követelményei folytán, ez a szervezettség szükségképpen nem más, mint az erőknek az egész államra kiterjedő egybeforrása. Központosított parasztmozgalom nélkül, a központosított proletariátus nyomában haladó parasztságnak az egész

---

ban el kellett mondanom. (Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 349. old. — *Szerk.*)

államban folyó központosított politikai harca nélkül *nem lehetséges* semmiféle jelentős „forradalmi vívmány", amelyet érdemes volna „megszilárdítani", nem lehetséges semmiféle „támasz a reakció ellen".

A csak valamelyest is igazán demokratikus helyi önkormányzat *lehetetlen* a földesúri hatalom teljes megdöntése és a földesúri birtok megszüntetése nélkül; — a mensevikek szavakban elismerik ezt, de elképesztő felületességükben nem hajlandók megfontolni, mit is jelent ez a valóságban. A gyakorlatban ilyen önkormányzat nem valósítható meg, ha a forradalmi osztályok nem hódítják meg az államhatalmat az egész országban, s úgy látszott, a forradalom két esztendejének még a legnyakasabb „betokosodott embereket" is meg kellett tanítania arra, hogy ilyen osztály Oroszországban csak a proletariátus és a parasztság lehet. A „paraszti agrárforradalomnak", amelyről önök beszélnek, uraim, hogy győzhessen, mint olyannak, mint parasztforradalomnak, az egész államban központi hatalommá kell válnia.

A demokratikus önkormányzatok a demokratikus parasztság e központi hatalmának csak *részei* lehetnek, s csak a parasztság helyi és területi szétforgácsoltsága ellen *harcolva*, csak az egész államra kiterjedő, összoroszországi, központosított mozgalmat hirdetve, előkészítve és szervezve lehet valóban a „paraszti agrárforradalom" ügyét, s nem a parasztság provinciális begyepesedettségének, helyi és területi butításának előmozdítását szolgálni. Márpedig éppen ezt a butítást szolgálják önök, Plehanov úr és Dzson úr, amikor azt az ostoba és sötét reakciós gondolatot hirdetik, hogy a helyi önkormányzat „támaszul szolgálhat a reakció ellen" vagy „megszilárdíthatja a forradalom vívmányait". Hiszen az orosz forradalom két évének tapasztalata szemléltetően megmutatta, hogy éppen a parasztmozgalom helyi és területi elaprózottsága (a katonaság mozgalma egy része a parasztmozgalomnak) volt a vereség legfőbb oka.

Programmot adni a „paraszti agrárforradalomnak" és ezt *csak* a helyi önkormányzat, nem pedig a központi hatalom demokratizálásával egybekapcsolni, az előbbit tolni előtérbe, mint igazi „támaszt" és „megszilárdítást" —

ez a dolog lényegét tekintve nem más, mint kadet *lepaktálás a reakcióval**. A kadetok a helyi „demokratikus" önkormányzatra helyezik a hangsúlyt, mert nem kívánnak vagy nem mernek *fontosabb* kérdéseket érinteni. A mensevikek nem gondolkodtak azon, milyen nagy szót mondtak ki, amikor a kor feladataként ismerték el a „paraszti agrárforradalmat", s az agrárprogrammjukhoz fűzött politikai elmefuttatásokban a provinciális begyepesedettséget dicsőítették.

Tessék csak meghallgatni Dzson következő okoskodását:

„Lenin elvtárs attól tart, hogy a reakció kiragadja a helyi önkormányzat kezéből az elkobzott földeket: ezt elmondhatjuk az állam kezére jutott földekről, de semmiképpen sem mondhatjuk a municipalizált földekről. Még az önkényuralmi orosz kormány sem vehette el a földet az örmény önkormányzattól, minthogy ez heves ellenállást váltott ki a lakosság körében" (113).

Hát ez pompás, nemde?! Az önkényuralom egész története tele van helyi, területi és nemzetiségi földek elrablásával, bölcseink pedig megnyugtatják a vidéki elesettségben eltompult népet: „még az önkényuralom" sem vett el földet az örmény *egyháztól*, bár hozzákezdett elvételéhez, és bár ténylegesen *csak* az oroszországi forradalom akadályozta meg abban, hogy elvegye ... A központban önkényuralom, a vidéken „örmény földek",

* A „Beszámoló"-ban ezt részletesebben kifejtettem. (Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 347—348. old. — *Szerk.*) Itt a mensevik Novoszedszkijnek beszédét fűzöm hozzá, amely pompásan alátámasztja ezt, de amelyet én a kongresszuson nem hallottam (lásd a „Beszámoló"-t). Novoszedszkij, ellenezve a „demokratikus állam" kifejezésnek „demokratikus köztársaságra" való kijavítását, a következőket mondta: „... Valóban demokratikus helyi önkormányzatok mellett a most elfogadott programm *a központi kormányzat demokratizálásának azon a fokán is* megvalósítható, *amelyet nem nevezhetünk a demokratizálás legmagasabb fokának. A municipalizálás még a demokratizálás, hogy úgy mondjuk, viszonylagos foka esetén sem lesz káros, hanem hasznos lesz*" (138. A mi kiemelésünk). Ez a napnál is világosabb. Paraszti agrárforradalom az önkényuralom megdöntése *nélkül* — ez a mensevikek ízig-vérig reakciós eszméje.

amelyeket „nem mernek elvenni“ ... Ugyan honnan ered ekkora nyárspolgári bárgyúság szociáldemokráciánk körében?

Most pedig vegyük szemügyre Plehanov kozákjait.

„Nézzék csak kozákjainkat. Úgy viselkednek, mint igazi reakciósok, ha azonban a kormánynak (az önkényuralmi kormánynak) eszébe jutna, hogy rátegye a kezét földjeikre, egy emberként kelnének fel ezért a földért. Eszerint tehát a municipalizálás azért is jó, mert még restauráció esetén is megfelelő“ (45).

Valóban, „eszerint“! Ha az önkényuralom felkelne az önkényuralom védelmezői ellen, az önkényuralom védelmezői felkelnének az önkényuralom ellen. Milyen mély bölcseség! De a kozák földbirtok nemcsak restauráció esetén megfelelő, hanem megfelelő annak alátámasztására is, amit meg kell dönteni, mielőtt restaurációjára sor kerülhetne. A municipalizálásnak erre az érdekes oldalára hívta fel a figyelmet Smidt, Plehanovnak szóló válaszában:

„... Gondoljunk arra, hogy az önkényuralom még egy hónappal ezelőtt is kiváltságokat biztosított a kozákoknak, tehát nem fél a municipalizálástól, mert a kozákföldeket jelenleg is olymódon igazgatják, hogy az nagyon emlékeztet a municipalizálásra ... Ez (a municipalizálás) ellenforradalmi szerepet játszik“ (123—124).

Plehanovot ez a beszéd annyira izgalomba hozta, hogy egyszer félbeszakította a szónokot (egy egészen jelentéktelen kérdésben, hogy tudniillik az orenburgi kozákokról volt-e szó), s megkísérelte, hogy az ügyrendet megsértve soronkívül szót kapjon egy nyilatkozat megtételére. Később írásban nyújtotta be a következő nyilatkozatot:

„Smidt elvtárs helytelenül fejtette ki a kozákságra való hivatkozásomat. Az orenburgi kozákokra egyáltalán nem hivatkoztam. Ezt mondtam: nézzék csak a kozákságot, igen reakciósan viselkedik, ha azonban az önkényuralomnak kedve kerekednék rátenni kezét a földjére, a kozákok is felkelnének ellene mind egy szálig. S kisebb vagy nagyobb mértékben ugyanezt

tennék hasonló kísérlet esetén mindazok a területi intézmények is, amelyeknek a forradalom az elkobzott földesúri földeket átadná. S az ilyen magatartás volna az egyik biztosíték a reakció ellen restauráció esetén" (127).

Ez aztán valóban magától értetődően a legzseniálisabb terv arra, hogyan lehet az önkényuralmat megdönteni az önkényuralom megsértése nélkül: el kell venni tőle az egyes területeket, azután pedig hadd kísérelje meg visszaszerezni őket. Ez a terv csaknem olyan zseniális, mint a kapitalizmus kisajátítása takarékpénztárak útján. Most azonban nem ez a kérdés. A kérdés az, hogy a területi municipalizálás, amelynek a győzelmes forradalom után csodás szerepet „kell" játszania, *most* ellenforradalmi szerepet tölt be. Ez az, amin Plehanov átsiklott!

A kozákföldek ma igazi municipalizálást testesítenek meg. Nagy területek állanak az egyes kozáksereges: az orenburgi, a doni stb. rendelkezésére. A kozákoknak átlag *52 gyesz. földjük* van *gazdaságonként*, a parasztoknak — 11 gyesz. Emellett az orenburgi seregnek 1 500 000 gyesz. katonai föld van birtokában, a doninak 1 900 000 gyesz. stb. E „municipalizálás" talaján tisztán feudális viszonyok fejlődnek ki. Ez a ténylegesen létező municipalizálás a földbirtok nagyságának, a fizetéseknek, a szolgálat fejében járó középkori földhasználat feltételeinek stb. különbségei által szétforgácsolt parasztság rendi és területi elzárkózottságát jelenti. A „municipalizálás" nem az egyetemes demokratikus mozgalmat segíti elő, hanem a mozgalom szétforgácsolását, egyik területnek a másiktól való elidegenítését, a szétdaraboltságból adódó gyöngülését annak,ami csak központosított erőként győzhet.

S a második dumában ott látjuk Karaulov *jobboldali kozákot*, aki *Sztolipin védelmére kelt* (Sztolipin, úgymond, szintén megengedhetőnek tartja nyilatkozatában a mezsgyék kényszerjellegű eltolását), semmivel sem maradt Plehanov mögött a nacionalizálás *lepocskondiázásában és nyíltan kiállt a területenkénti municipalizálás mellett* (18. ülés, 1907 március 29, gyorsírói beszámoló, 1366. old.).

Karaulov jobboldali kozák ezerszer jobban megértette a dolog lényegét, mint Maszlov és Plehanov. A területi szétforgácsoltság *biztosíték a forradalom ellen.*

Ha az orosz parasztság (a központosított, nem pedig „területi" proletármozgalom segítségével) nem bírja szétfeszíteni területi elszigeteltségének kereteit, nem tud egész Oroszországra kiterjedő mozgalmat szervezni, akkor a forradalmat *mindig* le fogják verni az egyes, jó helyzetben levő területek emberei, akiket a régi hatalom központosított ereje a szükséghez mérten harcba vet.

A municipalizálás *reakciós* jelszó, amely idealizálja a területek középkori különállását, elhomályosítja a parasztságban a központosított agrárforradalom szükségességének tudatát.

3. A KÖZPONTI HATALOM ÉS A POLGÁRI ÁLLAM MEGSZILÁRDULÁSA

A központi államhatalom kelti a legnagyobb ellenszenvet a municipalistákban. Mielőtt azonban áttérnénk az idevágó vélemények elemzésére, tisztáznunk kell, mi is tulajdonképpen a nacionalizálás politikai-jogi tekintetben (fentebb gazdasági tartalmát világítottuk meg).

A nacionalizálás az egész föld átadása az állam *tulajdonába.* A tulajdon a földjáradékra való jogot jelenti, továbbá azt, hogy az államhatalom a földbirtoklásra és a földhasználatra vonatkozólag *közös* szabályokat állapít meg az állam egész területére. Az ilyen közös szabályokhoz nacionalizálás esetén feltétlenül hozzátartozik mindenféle közvetítés megtiltása, vagyis annak megtiltása, hogy a földet albérlők kezére juttassák, olyasvalakinek engedjék át a földet, aki maga nem gazda stb. Továbbá. Ha a szóbanforgó állam valóban demokratikus (nem mensevik értelemben à la Novoszedszkij), a földre való tulajdonjoga nemcsak nem zárja ki, hanem ellenkezőleg, *megköveteli*, hogy a földdel való *r e n d e l k e z é s* jogát az egész államra érvényes törvények keretei között a helyi és kerületi önkormányzati szerveknek adják át. Minimális programmunk, amint arra „A munkáspárt agrárprogrammjának felülvizsgálata" című brosúrámban már rámutattam*,

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 179—180. old. — *Szerk.*

határozottan követeli ezt, amikor beszél mind a nemzetiségek önrendelkezési jogáról, mind a széleskörű területi önkormányzatról stb. Ezért a helyi különbségekkel számoló részletes szabályok megalkotása, a földek gyakorlati kiosztása vagy a telkek elosztása az egyes személyek, szövetkezetek stb. között — mindez *elkerülhetetlenül* az államhatalom *helyi* szerveinek, vagyis a helyi önkormányzati szerveknek a kezébe megy át.

Ha mindezzel kapcsolatban lehettek is félreértések, ezek vagy a tulajdon, birtok, rendelkezés és használat fogalma közti különbségek megnemértéséből, vagy a provincializmussal és föderalizmussal való demagóg kacérkodásból származtak*. A municipalizálás és a nacionalizálás közötti különbség alapja nem a jogok megoszlása a központ és a vidék között, s legkevésbbé a központ „bürokratizmusa" — ilyesmit csak egészen tudatlan emberek gondolhatnak és mondhatnak —, hanem az, hogy municipalizálás esetén a földmagántulajdon a földek egy bizonyos csoportjánál megmarad, nacionalizálás esetén viszont teljesen megszűnik. A különbség alapja — az első programm által megengedhetőnek tartott és a második által megszüntetett „agrár-bimetallizmus".

Ha pedig a *jelenlegi* programmot a központi hatalom *önkényeskedése* lehetőségének stb. szempontjából vizsgáljuk (sokszor erre a szempontra igyekeznek kilyukadni

* Ilyen kacérkodást tapasztalunk Maszlovnál. „... Lehetséges — írja az „Obrazovanyije" 1907. évi 3. számának 104. oldalán —, hogy a parasztok egyes vidékeken beleegyeznének földjeik felosztásába, de ha egyetlen nagy országrész (például Lengyelország) parasztjai visszautasítják földjeik felosztását, az elég ahhoz, hogy az egész föld nacionalizálásának terve ostobaságnak bizonyuljon." Ez a vulgáris okoskodás iskolapéldája, nyoma sincs benne a *gondolatnak*, nem egyéb üres fecsegésnél. Ha egy sajátos viszonyok között levő országrész „visszautasítja" a felosztást, az nem változtathat az általános programmon és nem teszi azt ostobasággá: egyik-másik országrész a municipalizálást is „visszautasíthatja". Nem ez a fontos. A fontos az, hogy egységes kapitalista államban a földmagántulajdon és a nagy méretekben végrehajtott nacionalizálás nem férhet össze egymással mint két rendszer. Egyiknek felül kell kerekednie. A munkáspárt feladata, hogy védelmezze a fejlettebb rendszert, amely meggyorsítja a termelőerők fejlődését és elősegíti az osztályharc szabadságát.

a municipalizálás vulgáris védelmezői), azt látjuk, hogy a mai programmot e tekintetben áldatlan zűrzavar és homály jellemzi. Elegendő rámutatni arra, hogy a mai programm „a demokratikus állam birtokába" szándékszik átadni mind „az áttelepülési alaphoz szükséges földeket", mind „az országos jelentőségű erdőségeket és vizeket". Világos, hogy ezek a fogalmak teljesen bizonytalanok, s hogy itt határtalan terület nyílik az összeütközések számára. Nézzük például Kaufman úr legújabb munkáját a kadet „Agrárkérdés" II. kötetében („A pótlólagos földjuttatás normáinak kérdéséhez"), ahol 44 kormányzóságra vonatkozólag ki van számítva az a földtartalék, amely a parasztoknak pótlólagos földhözjuttatásához az 1861. évi legmagasabb normák szerint rendelkezésre áll. „Az osztásföldeken kívüli földalap" először az erdők nélkül, majd az erdőkkel (25%-ot meghaladó erdőterülettel) együtt van kiszámítva. Ki dönti el, hogy ezek közül az erdők közül melyik tekinthető „országos jelentőségűnek"? Természetesen csak a központi államhatalom, — a mensevik programm tehát óriási földterületet — 44 kormányzóságban 57 000 000 gyesz.-t (Kaufman szerint) — ad az államhatalom kezébe. Ki dönti el, mi az az „áttelepülési alap"? Természetesen csak a burzsoá központi hatalom. Csak ez dönti el, hogy például az orenburgi kozákok 1 500 000 gyesz. vagy a doni kozákok 2 000 000 gyesz. katonai földje „áttelepülési alap"-e *az egész ország számára* (mivel a kozákoknak 52,7 gyesz. földjük van gazdaságonként), vagy sem. Világos, hogy a kérdés egyáltalán nem úgy áll, ahogyan Maszlov, Plehanov és társai felvetik. Nem arról van szó, hogy papiros-határozatokkal védelmezzük a területi helyi önkormányzatokat a központ beavatkozásaival szemben — ez nemcsak papiros-határozatokkal nem lehetséges, hanem ágyúkkal sem, mivel a fejlődés a központosítás irányában halad, s a burzsoá központi hatalom kezében olyan erőt összpontosít, amelynek a „területek" *sohasem képesek* ellenállni. Arról van szó, hogy mind a központban, mind a vidéken *egy és ugyanannak az osztálynak* kezében legyen a politikai hatalom, hogy ott is, itt is teljesen következetesen megvalósítsák a demokratizmus teljesen egyenlő *fokát*, amely biztosítja,

például, a népesség többségének, vagyis a parasztságnak *teljes uralmát*. Kizárólag ez a *reális biztosíték* a központ „mértéktelen" beavatkozásai, a területek „törvényes" jogainak megsértése ellen; a mensevikek által kiagyalt minden egyéb biztosíték — merő ostobaság, a vidéki nyárspolgár papírsisakkal való megvédése a központi államhatalomnak a kapitalizmus által összpontosított erejével szemben. Ugyanilyen nyárspolgári butaságot követ el Novoszedszkij is, mint amilyet az egész mai programm elkövet, amikor *lehetségesnek tartja* a helyi önkormányzatok teljes demokratizmusát és a központ „nem legmagasabb" fokú demokratizmusát. A központ nem teljes demokratizmusa azt jelenti, hogy a központban a hatalmat *nem* a népesség többsége, *nem* a helyi önkormányzatokban túlsúlyban levő elemek számára biztosítják; márpedig ez azt jelenti, hogy az *összeütközések* nemcsak lehetségesek, hanem *elkerülhetetlenek* is, s ezekből az összeütközésekből, a gazdasági fejlődés törvényei folytán, múlhatatlanul a *nem* demokratikus központi hatalom kerül ki győztesen!

A kérdésnek erről az oldaláról tekintve a „municipalizálás" mint olyan rendszabály, amely „biztosít" valamit a területek számára a központi hatalommal szemben, merő nyárspolgári értelmetlenség. Ha ez egyáltalán „harc" a központosított burzsoá hatalom ellen, akkor is legfeljebb csak olyan „harc", amilyet az *antiszemiták* folytatnak a kapitalizmus ellen: ugyanolyan hangzatos ígéreteket tesznek az elbutított és tudatlan tömegeknek, *és ugyanúgy nem lehet gazdaságilag és politikailag megvalósítani* ezeket az ígéreteket.

Vegyük a municipalisták „legközkeletűbb" érvét a nacionalizálás ellen: a nacionalizálás megerősíti a polgári államot (emlékezzünk Dzson nagyszerű kijelentésére: „*csak* az államhatalmat szilárdítja meg"), növeli a proletárellenes burzsoá hatalom bevételeit, *viszont* . . . szó szerint: *viszont* a municipalizálás a bevételeket a népesség szükségleteire, a proletariátus szükségleteire fordítja. Ez az érvelés olyan, hogy szégyenkeznünk kellene a szociáldemokrácia miatt, mert ez *színtiszta antiszemita butaság és antiszemita demagógia*. Hogy ne éppen ezek közül a

Plehanov és Maszlov által megzavart „kicsinyek" közül pécézzünk ki valakit, nézzük „magát" Maszlovot:

„A szociáldemokrácia — oktatja ki Maszlov az „Obrazovanyije" olvasóit — mindig olymódon számol, hogy tervei és feladatai a legrosszabb körülmények között is beigazolódjanak... Fel kell tennünk, hogy a társadalmi élet minden területén a polgári rend fog uralkodni, minden árnyoldalával együtt. Az önkormányzat ugyanúgy polgári lesz, mint az egész államrend, s ugyanolyan kiéleződött osztályharc fog benne dúlni, mint a nyugateurópai községi önkormányzatokban.

Mi a különbség az önkormányzat és az államhatalom között? Miért törekszik a szociáldemokrácia arra, hogy az állam helyett a helyi önkormányzatnak adja át a földet?

Hogy meghatározhassuk az államnak és a helyi önkormányzatoknak a feladatait, összehasonlítjuk költségvetésüket" („Obrazovanyije", 1907. 3. sz. 102. old.). Következik az összehasonlítás: az egyik legdemokratikusabb köztársaságban, az Amerikai Egyesült Államokban, a költségvetés 42%-át fordítják a hadseregre és a flottára. Ugyanígy Franciaországban, Angliában stb. Oroszországban a „földesúri zemsztvók" gyógyszerekre a költségvetés 27,5%-át, népoktatásra — 17,4%-át, utakra — 11,9%-át fordítják.

„A legdemokratikusabb államok és a legkevésbbé demokratikus helyi önkormányzatok költségvetésének összehasonlításából azt látjuk, hogy funkciójukat tekintve az előbbiek az uralkodó osztályok érdekeit szolgálják, hogy az állami pénzeket az *elnyomás eszközeire*, a demokrácia elfojtásának eszközeire fordítják; hogy ezzel szemben a legkevésbbé demokratikus. a legrosszabb önkormányzat kénytelen, ha rosszul is, szolgálni a demokráciát, kénytelen helyi szükségleteket kielégíteni" (103).

„Egy szociáldemokrata nem lehet annyira naiv, hogy megbéküljön a föld nacionalizálásával, például csak azért, mert a nacionalizált földekből származó bevételeket a *köztársasági* katonaság fenntartására fordítják... Túlságosan naiv az az olvasó, aki elhiszi Oljonovnak, hogy Marx elmélete csak a föld nacionalizálásának követelését, vagyis a földjáradéknak (egyre megy — abszolútnak vagy különbözetinek nevezzük-e azt) a hadseregre és a flottára való fordítását «engedi» programmba

venni, s hogy nem engedi meg a föld municipalizálását, vagyis a földjáradéknak a lakosság szükségleteire való fordítását" (103).

Ez csak elég világos? A nacionalizálás — a hadseregre és a flottára. A municipalizálás — a lakosság szükségleteire. A zsidó — tőkés. Vesszenek a zsidók — azaz vesszenek a tőkések!

A derék Maszlov nem is gondol arra, hogy a helyi önkormányzatok kulturális kiadásainak magas százalékaránya a másodrendű kiadások magas hányadát jelenti. Miért van ez így? Azért, mert a helyi önkormányzatok illetékességének határát és pénzügyi hatáskörüket ugyanaz a központi államhatalom szabja meg, mégpedig úgy szabja meg, hogy a hadseregre és egyebekre bőkezűen adja a pénzt, a „kultúrára" pedig filléreket ad. Vajjon szükségszerű-e az ilyen elosztás a polgári társadalomban? Szükségszerű, mert a polgári társadalomban a burzsoázia nem uralkodhatna, ha nem adna bőven pénzt uralmának mint osztályuralomnak biztosítására, csupán filléreket hagyva kulturális kiadásokra. És Maszlovnak kell lenni ahhoz, hogy valaki erre a zseniális gondolatra jusson: nos, ha az *új pénzeszsákot* a zemsztvók tulajdonának nyilvánítom, *elkerülöm* a burzsoázia uralmát! Milyen egyszerű is volna a proletárok feladata, ha Maszlov módjára gondolkodnának: csak azt kell követelni, hogy a vasút, a posta, a táviró, a szeszmonopólium bevételeit ne „nacionalizálják", hanem „municipalizálják", s ezeket a bevételeket máris nem a hadseregre és a flottára, hanem kulturális célokra fordítják. A központi hatalmat egyáltalán nem kell megdönteni vagy gyökeresen átalakítani — egész egyszerűen el kell érni, hogy valamennyi nagy állami bevételi forrást „municipalizáljanak", és a dolog nyélbe van ütve. Ó, bölcsek!

A községi bevételek Európában és minden polgári országban olyan bevételek — jegyezze meg ezt a derék Maszlov! —, amelyeket a burzsoá központi hatalom hajlandó feláldozni kulturális célokra, *mivel ezek másodrendű bevételek*, mivel e bevételek központi összegyűjtése kényelmetlen, mivel a burzsoázia és a polgári uralom legfőbb,

elengedhetetlen, alapvető szükségletei már ki vannak elégítve *a nagy bevételekből*. Ezért szédelgés azt tanácsolni a népnek, hogy tegyen szert új pénzeszsákra, száz- meg százmilliókra a municipalizált földekből, s biztosítsa ennek kulturális célra való felhasználását azzal, hogy az új pénzeszsákot a zemsztvóknak adja át, nem pedig a központi hatalomnak. A polgári államban a burzsoázia kulturális célokra a valóságban nem fordíthat *többet filléreknél*, mivel a milliókra szüksége van a burzsoázia mint osztály uralmának biztosítására. Miért veszi el magának a központi hatalom a földadóknak, a kereskedelmi vállalatok adóinak stb. kilenctizedét, s miért hagyja meg a zemsztvóknak csupán ez adók egytizedét, azzal a törvényes rendelkezéssel, hogy a zemsztvók által kivetett pótadók nem haladhatnak meg egy ilyen alacsony százalékot? Azért, mert a pénzeszsák a burzsoázia mint osztály uralmának biztosításához szükséges, mert amíg a burzsoázia burzsoázia, filléreknél többet nem adhat kultúrára*.

---

* Kaufmann kimerítő munkájából (*Kaufmann R.* „Die Kommunalfinanzen", 2 Bände. Lpz. 1906, II Abt. 5. Band des Hand- und Lehrbuches der Staatswissenschaften, begr. von Frankenstein, fortges. von Heckel) („A községi pénzügyek", két kötet, Lipcse 1906. Az államtudományok kézi- és tankönyve. II rész. 5. köt., alapította Frankenstein, folytatja Heckel. — *Szerk.*) azt látjuk, hogy Angliában a helyi és a központi állami kiadások megoszlása *kedvezőbb* a helyi önkormányzatok számára, mint Poroszországban és Franciaországban. Angliában a helyi intézmények 3 milliárd márkát adnak ki, a központi államhatalom pedig 3,6 millió márkát; Franciaországban — 1,1 milliárdot 2,9 milliárddal szemben; Poroszországban — 1,1 milliárdot 3,5 milliárddal szemben. Válasszuk külön (a municipalisták szempontjából) legkedvezőbb helyzetben levő ország, vagyis Anglia *kulturális*, például nevelésügyi kiadásait. Azt tapasztaljuk, hogy (1902—1903-ban) a 151,6 millió font sterlingre rúgó helyi kiadásokból az oktatásügyre 16,5 millió font sterlinget fordítottak, vagyis valamivel több mint $^1/_{10}$ részt. A központi hatalom az 1908. évi költségvetésben (lásd „Gothai Almanach". — *Szerk.*) 198,6 millió font sterlingből 16,9 milliót, vagyis kevesebb mint $^1/_{10}$ részt ad ki nevelésügyre. A hadseregre és a flottára fordított kiadások összege 59,2 millió font sterling, ehhez még hozzá kell számítani az állami adósságokra fordított 28,5 milliót, a bíróságra és rendőrségre költött 3,8 milliót, az 1,9 millióra rúgó külügyi kiadásokat, s az adóbehajtás 19,8 milliós költségeit, s láthatjuk, hogy a burzsoázia *filléreket* költ a kultúrára, de *milliókat* saját uralmának mint osztályuralomnak biztosítására.

Az európai szocialisták a millióknak és a filléreknek ezt a megoszlását adottnak veszik, s nagyon jól tudják, hogy ez a polgári társadalomban nem is lehet másként. Ezt a megoszlást adottnak véve, így érvelnek: a központi hatalom gyakorlásában nem vehetünk részt, mert ez az elnyomás eszköze; a községi önkormányzatokban dolgozhatunk, mert itt a filléreket kulturális célokra fordítják. De mit mondanának ezek a szocialisták annak az embernek, aki azt tanácsolná a munkáspártnak, hogy agitáljon annak érdekében, hogy az európai községi önkormányzat tulajdonába adják át a valóban nagy bevételeket, a helyi földek egész földjáradékát, a helyi postahivatalok, a helyi vasutak stb. egész jövedelmét? Az ilyen embert vagy őrültnek, vagy véletlenül a szociáldemokraták közé keveredett „kereszténységszocialistának" tartanák.

Azok az emberek, akik a mai oroszországi (vagyis polgári) forradalom feladatait mérlegelve azt mondják, hogy nekünk nem kell megerősítenünk a polgári állam központi hatalmát — teljesen képtelenek gondolkozni. A németek okoskodhatnak így, és így is kell okoskodniok, mert csupán a junker-polgári Németországot látják maguk előtt; a szocializmusig már nem lehetséges semilyen más Németország. Nálunk viszont a tömegek most folyó forradalmi harcának egész tartalma abban foglalható össze, hogy vajjon Oroszország junker-polgári ország legyen-e (amint Sztolipin és a kadetok akarják), vagy pedig parasztpolgári ország (amint a parasztok és a munkások akarják). Nem lehet részt venni egy ilyen forradalomban anélkül, hogy ne támogatnánk a polgárság egyik rétegét, a polgári fejlődés egyik típusát a másikkal szemben. Az objektív gazdasági okok következtében a mostani forradalomban nincs és nem is lehet más „választásunk", mint a farmer-parasztok központosított polgári köztársasága vagy a junker-földbirtokosok központosított polgári monarchiája közötti választás. Határtalan nyárspolgári laposság ezt a nehéz „választást" olyképpen megkerülni, hogy a tömeg figyelmét arra fordítják, hogy „legalább a zemsztvók legyenek nálunk demokratikusabbak".

4. A POLITIKAI ÁTALAKULÁS ÉS AZ AGRÁRÁTALAKULÁS MÉRETEI

Nehéz a „választás", mondottuk, de természetesen nem a szubjektív választásra (mi a kívánatosabb), hanem a történelmi kérdést eldöntő társadalmi erők harcának objektív kimenetelére gondoltunk. Hogy miben áll tulajdonképpen a parasztok számára kedvező kimenetel „nehézsége", azon egyáltalán nem gondolkodtak azok, akik a köztársaságot a föld nacionalizálásával egybekapcsoló agrárprogrammomat optimistának mondják. Nézzük, hogyan vélekedik Plehanov erről a tárgyról:

„Lenin optimista feltevések segítségével megkerüli a kérdés nehézségét. Ez az utópikus gondolkodás szokásos eljárása; így például az anarchisták azt mondják, hogy «nem kell semmiféle erőszakszervezet», amikor azonban azt válaszoljuk nekik, hogy az erőszakszervezet hiánya a társadalom egyes tagjainak lehetővé tenné, hogy ha kedvük tartja, ártsanak a társadalomnak — az anarchisták ezt felelik: «ez lehetetlen». Véleményem szerint így optimista feltevések segítségével megkerülik a kérdés nehézségét. És ezt teszi Lenin is. Egész sereg optimista «ha»-val bástyázza körül az általa feltételezett rendszabály lehetséges következményeit. Bizonyítékul idézem Leninnek Maszlovval szemben felhozott ellenvetését. Lenin, brosúrájának 23. oldalán*, a következőket mondja: «lényegében véve Maszlov tervezete hallgatólagosan feltételezi, hogy politikai minimális programmunk követelései nem valósultak meg teljesen, hogy nincs biztosítva a nép egyeduralma, hogy nem szűnt meg az állandó hadsereg, hogy nincs bevezetve a hivatalnokok választása stb. Más szóval: hogy demokratikus forradalmunk ugyanúgy nem érte el végső célját, mint az európai demokratikus forradalmak legnagyobb része, hogy ezt ugyanúgy megnyirbálták, eltorzították és ‚visszájára fordították', mint azokat. Maszlov tervezete éppen a felemás, következetlen, nem teljes vagy a reakció által megnyirbált és ‚ártalmatlanná tett' demokratikus forradalomhoz van szabva.» Lehet, hogy a Maszlovnak tett ellenvetésnek van alapja, de az idézett hely azt mutatja, hogy magának Leninnek a tervezete csak az esetben jó, ha az általa felsorakoztatott valamennyi «ha» meg-

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 185. old. — *Szerk.*

valósul. Ha pedig ez a sok «ha» nem forog fenn, tervezetének* megvalósítása káros lesz. Nekünk azonban nem ilyen tervezetekre van szükségünk. A mi tervezetünket mind a négy lábára jól meg kell patkolni, vagyis fel kell készülni minden kedvezőtlen «ha» esetére is" („A stockholmi kongresszus jegyzőkönyve", 44—45. old.).

Egész terjedelmében leírtam ezt az érvelést, mert világosan mutatja Plehanov hibáját. Plehanov egyáltalán nem értette meg ezt az optimizmust, számára ez ijesztő. „Optimizmus" nem az, hogy feltételezzük a hivatalnokoknak a nép által történő választását stb., *hanem az, hogy feltételezzük a paraszti agrárforradalom győzelmét.* A valóságos „nehézség" az, hogy olyan országban, amely legalábbis 1861 óta junker-polgári típusú fejlődésen megy át, győzzön a *paraszti* agrárforradalom, s amint egyszer valaki ennek az alapvető *gazdasági* nehézségnek fennforgásával egyetért, nevetséges dolog csaknem anarchizmust látni a politikai demokratizmus nehézségeiben. Nevetséges dolog elfelejteni, hogy az agrárátalakulások és a politikai átalakulások lendülete közt feltétlenül összhang van, hogy a *gazdasági* átalakulás feltételezi a *megfelelő* politikai felépítményt. Plehanov legfőbb hibája a szóbanforgó kérdésben éppen az, hogy nem érti, melyek a *mi közös*, mensevik és bolsevik, agrárprogrammunk „optimizmusának" gyökerei.

Valóban képzeljük csak el konkrétan, mit is jelent a mai Oroszországban a földesúri birtokok *elkobzásával* egybekötött *„paraszti agrárforradalom"*. Kétségtelen, hogy egy fél évszázad alatt a kapitalizmus utat tört magának a földesúri gazdaságon *át*, amely jelenleg nagyjában és egészében feltétlenül a parasztgazdaság színvonala fölött áll, nemcsak a terméshozamok nagysága (ami részben a földesúri földek jobb minőségével magyarázható), hanem a tökéletesebb munkaeszközök és a vetésforgók (takarmánynövénytermesztés) elterjedtsége tekintetében is**.

* De akkor ez nem az *én* tervezetem lesz! Plehanov érvelése illogikus!

** V. ö. az „Agrárkérdés" II. kötetében Kaufman összesítésével, amelyben sok esetből leszűrt új adatokat idéz annak bizonyítására, hogy a takarmánynövénytermesztés elterjedtsége tekintetében a földesúri gazdaság fölényben van a parasztgazdasággal szemben.

Kétségtelen, hogy a földesúri gazdaságot nemcsak a bürokráciával, hanem a burzsoáziával is ezernyi szál fűzi össze. Az elkobzás a nagyburzsoázia számos érdekét sérti, a parasztforradalom pedig, amint arra Kautsky helyesen rámutatott, az állam csődjét is maga után vonja, vagyis nemcsak az orosz, hanem az egész nemzetközi burzsoázia érdekeit is sérti. Világos, hogy ilymódon a parasztforradalom győzelme, a kispolgárok győzelme a földesurak és a nagyburzsoák felett a körülmények különösen kedvező összetalálkozását követeli meg, a nyárspolgár vagy a nyárspolgár történetíró szempontjából egészen rendkívüli „optimista" feltevéseket követel, a paraszti kezdeményezés, a forradalmi energia, a tudatosság, a szervezettség, a népi alkotótevékenység hatalmas lendületét követeli. Ez vitathatatlan, és Plehanov nyárspolgári tréfálkozása a népi alkotótevékenység kifejezéssel kapcsolatban — olcsó kibúvó a komoly* kérdés alól. Mivel azonban az árugazdaság nem egyesíti és nem központosítja, hanem felbomlasztja és szétforgácsolja a parasztságot, a *paraszt*forradalom polgári országban csak a proletariátus vezetésével valósítható meg, — s ez olyan körülmény, mely még inkább harcra készteti az egész világ leghatalmasabb burzsoáziáját egy ilyen forradalom ellen.

Vajjon az következik-e ebből, hogy a marxistáknak teljesen fel kell adniok a paraszti agrárforradalom gondolatát? Nem, az efféle következtetés csak olyan emberekhez méltó, akiknek világszemlélete a marxizmus liberális paródiája. Az elmondottakból mindössze az következik, először, hogy a marxizmus a szocializmus sorsát Oroszországban nem kapcsolhatja egybe a polgári-demokratikus forradalom kimenetelével; másodszor, hogy a marxiz-

* A „népi alkotótevékenység" — „narodovolecség", gúnyolódott Plehanov Stockholmban. Ez ugyanolyan kritika, mint amikor a „Csicsikov kalandjait" a vezetéknév kigúnyolásával bírálják, „Csicsikov . . . Cshi . . . Cshi . . . Juj, de nevetséges!"[102] Csak az tartja komolyan narodovolecségnek a „népi alkotótevékenység", az új harci formák szükségességének eszméjét, azt, hogy új formákban kell a parasztságot szervezni az orosz forradalomban, aki a burzsoázia és a földbirtokosok ellen irányuló parasztforradalomnak már a feltételezését is narodovolecségnek tartja.

musnak Oroszországban a mezőgazdasági kapitalista fejlődés mindkét lehetőségével számolnia kell és világosan fel kell tárnia a nép előtt mindkét lehetőség feltételeit és jelentőségét; harmadszor, hogy a marxizmusnak erélyesen harcolnia kell az ellen a nézet ellen, amely szerint Oroszországban lehetséges radikális agrárátalakulás radikális politikai átalakulás nélkül.

1) A szociálforradalmárok, mint általában a valamelyest következetes narodnyikok, nem értik meg a parasztforradalom polgári jellegét, s egybekapcsolják vele egész kvázi-szocializmusukat. A parasztforradalom kedvező kimenetele, a narodnyikok felfogása szerint, a narodnyik szocializmus diadalát jelentené Oroszországban. A valóságban egy ilyen kimenetel a narodnyik (paraszt) szocializmus leggyorsabb és legteljesebb csődje lenne. Minél teljesebb és döntőbb lenne a parasztforradalom győzelme, annál gyorsabban alakulnának át a parasztok szabad polgári farmerekké, akik „nyugdíjba küldenék" a narodnyik „szocializmust". Ezzel szemben a kedvezőtlen kimenetel bizonyos ideig elhúzná a narodnyik szocializmus haláltusáját, lehetővé tenné, hogy bizonyos időre megmaradjon az az illúzió, hogy a kapitalizmus földesúri-polgári változatának bírálata általában a kapitalizmus bírálata.

A szociáldemokrácia, a proletariátus pártja semmiképpen sem kapcsolja egybe a szocializmus sorsát a polgári forradalom egyik vagy másik kimenetelével. Mindkét kimenetel a kapitalista fejlődést és a proletariátus elnyomását jelenti: a földbirtokosok monarchiájában is, amelyben a föld magántulajdonban van, s a farmerek köztársaságában is, még az esetben is, ha a föld nacionalizálva van. Ezért van az, hogy csak a feltétlenül önálló és tisztán proletár párt képes megvédeni a szocializmus ügyét „bármilyen körülmények között kerül is sor demokratikus agrárátalakulásokra"*, amint azt agrárprogrammom zárószakaszában mondottam (ez a rész bekerült a stockholmi kongresszus taktikai határozatába).

2) De az agrárátalakulás *mindkét* kimenetelének polgári jellege semmiképpen sem jelenti azt, hogy a szociál-

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 193. old. — *Szerk.*

demokraták közömbösek lehetnek az egyik vagy a másik kimenetelért folyó harcban. A munkásosztály érdekei mindenképpen megkövetelik a parasztforradalom legerőteljesebb támogatását, sőt — megkövetelik a munkásosztály vezető szerepét a parasztforradalomban. A parasztforradalom kedvező kimeneteléért harcolva, a legpontosabban meg kell értetnünk a tömegekkel, mit jelent az agrárfejlődés földesúri útjának további követése, milyen mérhetetlen szenvedéseket jelent ez az út (nem a kapitalizmus, hanem a kapitalizmus elégtelen fejlettsége következtében) a dolgozó tömegek számára. Másrészt, meg kell magyaráznunk a parasztforradalom kispolgári jellegét és a parasztforradalomba vetett „szocialista" remények alaptalanságát is.

Emellett programmunk — minthogy nem kötjük a szocializmus sorsát a polgári forradalom egyik vagy másik kimeneteléhez — nem lehet egyforma mind a kedvező, mind a „kedvezőtlen esetben". Ha Plehanov azt mondta, hogy nincs szükségünk olyan tervekre, amelyek különkülön veszik figyelembe az egyik és a másik esetet (amelyek tehát „ha"-ra épülnek fel), egyszerűen meggondolatlanul beszélt. Hiszen éppen az ő szempontjából, abból a szempontból, hogy valószínű a legkedvezőtlenebb kimenetel, vagy legalábbis számítani kell lehetőségével, ebből a szempontból különösen szükség van arra, hogy kettéosszuk a programmot, amit én meg is tettem. Meg kell mondani, hogy a földesúri-polgári fejlődés adott útján a munkáspárt ilyen meg ilyen rendszabályokért száll síkra, ugyanakkor azonban minden erejével segíti a parasztságot a földesúri földbirtok teljes megszüntetésében, s ezzel a fejlődés tágabb és szabadabb lehetőségeinek feltárásában. A dolognak erről az oldaláról részletesen beszéltem a „Beszámoló"-ban (a földbérletről szóló pont; a programmba be kell azt venni a „kedvezőtlen esetre"; Maszlovnál hiányzik)*. Csak annyit teszek hozzá, hogy éppen most, amikor a szociáldemokrácia tevékenységének közvetlen feltételei legkevésbbé felelnek meg az optimista feltevéseknek,

* Lásd *Lenin* Művei 10. köt. 1954. 353—354. old. — *Szerk.*

Plehanov hibája még kirívóbban mutatkozik meg. A harmadik duma semmiképpen sem ösztönözhet minket arra, hogy beszüntessük a paraszti agrárforradalomért vívott harcot, de egy bizonyos időn át azoknak az agrárviszonyoknak talaján kell dolgoznunk, amelyek a legbarbárabb kizsákmányolás lehetőségét biztosítják a földesurak számára. Éppen Plehanov, aki különös figyelmet szentelt a kedvezőtlen esetnek, most programm nélkül maradt a kedvezőtlen esetre!

3) Minthogy feladatunkul tűzzük ki a parasztforradalommal való együttműködést, világosan tudatában kell lennünk a feladat nehézségének, a politikai átalakulások és az agrárátalakulások közötti *összhang* szükségességének. Egyébként az agrár „optimizmusnak" (a föld elkobzása plusz municipalizálás vagy földosztás) a politikai „pesszimizmussal" (Novoszedszkij: a demokratizálás „viszonylagos foka" a központban) való egybekapcsolása tudományosan tarthatatlannak, gyakorlatilag reakciósnak bizonyul.

A mensevikek, mintha csak akaratuk ellenére tartanák lehetségesnek a parasztforradalmat, nem hajlandók világosan és határozottan a nép elé tárni annak jellegét. Minduntalan felbukkan náluk az a nézet, amelyet a mensevik Ptyicin párját ritkító naivitással fejezett ki Stockholmban: „A forradalmi megrázkódtatások elmúlnak, a polgári élet visszatér megszokott medrébe, és ha Nyugaton nem lesz munkásforradalom, a burzsoázia elkerülhetetlenül hatalomra kerül. Ezt Lenin elvtárs sem fogja tagadni és nem is tagadhatja" (jegyzőkönyv, 91. old.). Az történt, hogy a polgári forradalom át nem gondolt, elvont felfogása elhomályosította a polgári forradalom azon válfajának kérdését, amelyet a parasztforradalom testesít meg! Mindez csak „megrázkódtatás", s csupán a „megszokott meder" reális. Nehéz volna szemléltetőbben kifejezni a nyárspolgári álláspontot és annak meg nem értését, hogy miért is folyik tulajdonképpen a harc polgári forradalmunkban.

A parasztság nem valósíthatja meg az agrárátalakulást a régi hatalom, az állandó hadsereg és a hivatalnoki kar eltávolítása nélkül, mivel mindezek a földesúri föld-

birtok leghűségesebb támaszai, amelyeket ezer szál fűz ehhez a földbirtokhoz. Ezért tudományosan tarthatatlan az az elgondolás, hogy a parasztforradalom csupán a helyi önkormányzatok demokratizmusa esetén, a központi szervek teljes szétzúzása nélkül is lehetséges. Gyakorlatilag ez az elgondolás azért reakciós, mert a kispolgári bárgyúság és a kispolgári opportunizmus kezére játszik, amely „egyszerűen" úgy képzeli a dolgot, hogy a földecske kell, de a politikában az isten se ismeri ki magát! Az egész földet el kell venni, de hogy szükség van-e az egész hatalomra, kézbe lehet-e venni az egész hatalmat, és hogyan kell kézbevenni — ezen a paraszt nem gondolkodik (legalábbis nem gondolkodott rajta, míg a két duma feloszlatása fel nem világosította). Ezért a legnagyobb mértékben reakciós a „parasztkadet" Pesehonov úr álláspontja, aki már „Az agrárprobléma" című könyvében ezt írta: „ma hasonlíthatatlanul nagyobb szükség van arra, hogy az agrárkérdésre adjunk határozott választ, mint például a köztársaság kérdésére" (114. old.). S a politikai gyengeelméjűségnek ez az álláspontja (V. V. úrnak, a reakciós ügyek mesterének öröksége), mint ismeretes, a „népi szocialisták" pártjának egész programmjában és egész taktikájában megnyilvánult. Az eneszek („népi szocialisták"), ahelyett hogy harcolnának az agrárradikalizmus és a politikai radikalizmus összefüggését meg nem értő parasztság ostobasága ellen, *alkalmazkodnak* a parasztság ostobaságához. Azt hiszik, hogy „gyakorlatilag ez megfelelőbb", holott a valóságban éppen ez a felfogás az, amely a parasztság agrárprogrammját teljes kudarcra kárhoztatja. Nehéz a radikális politikai átalakulás — szó se róla, de nehéz az agrárátalakulás is; ez utóbbi nem lehetséges az előbbivel való kapcsolat nélkül, s a szocialisták feladata nem az, hogy ezt eltitkolják a parasztok előtt, hogy fátylat borítsanak rá (a „demokratikus államra" vonatkozó nem eléggé határozott, félkadet szólamokkal, mint a mi agrárprogrammunkban), hanem az, hogy végigmondják mondanivalójukat, megtanítsák a parasztokat arra, hogy ha nem lesznek következetesek a politikában, nem is gondolhatnak komolyan a földesúri birtokok elkobzására.

Nem a sok „ha" a fontos a programmban. Fontos rámutatni arra, hogy az agrárátalakulásoknak és a politikai átalakulásoknak *összhangban* kell lenniök. A „ha" helyett ugyanezt a gondolatot másképp is ki lehet fejezni: „a párt megmagyarázza, hogy a polgári társadalomban a földbirtoklás legjobb módja a földmagántulajdon megszüntetése, a föld nacionalizálása, állami tulajdonba vétele, s hogy ez a rendszabály sem meg nem valósítható, sem pedig valóságos előnyökkel nem járhat, nemcsak a helyi önkormányzati testületek, hanem az egész államberendezés teljes, a köztársaságig menő demokratizálása, az állandó hadsereg megszüntetése, a hivatalnokoknak a nép által történő választása stb. nélkül."

Mivel agrárprogrammunkban nem vettünk fel ilyen magyarázatot, azt a *tévhitet* keltettük a népben, hogy a földesúri földek elkobzása lehetséges a központi hatalom teljes demokratizmusa nélkül. Az opportunista kispolgárság, vagyis a „népi szocialisták" színvonalára süllyedtünk, mert mindkét dumában az történt, hogy az ő programmjuk (a 104-ek tervezete) és a mi programmunk egyaránt *csak a helyi* intézmények demokratizmusával kapcsolta össze az agrárátalakulásokat. Az ilyen nézet kispolgári bárgyúság, amelyből 1907 június 3-ának és a III. dumának sokakat, mindenekelőtt pedig a szociáldemokratákat ki kell gyógyítania.

5. PARASZTFORRADALOM A PARASZTSÁG HATALOMRA JUTÁSA NÉLKÜL?

Az oroszországi szociáldemokrácia agrárprogrammja a proletár programm a parasztforradalomban, amely a hűbéri rend maradványai, az agrárrendszerünkben található valamennyi középkori csökevény ellen irányul. Amint láttuk, ezt a tételt elméletileg a mensevikek is elismerik (Plehanov beszéde Stockholmban). De a mensevikek egyáltalán nem gondolták át ezt a tételt, nem vették észre, hogy ez elválaszthatatlan összefüggésben van az oroszországi polgári forradalomban követett szociáldemokrata taktika általános alapjaival. S az átgondolásnak

ez a hiánya éppen Plehanov műveiben látszott a legvilágosabban.

Minden olyan parasztforradalom, amely az egész társadalmi gazdaság tőkés jellege mellett a középkori csökevények ellen irányul, polgári forradalom. De nem minden polgári forradalom parasztforradalom. Ha egy teljesen tőkés alapon megszervezett mezőgazdasággal rendelkező országban a tőkés földművesek a bérmunkások segítségével agrárforradalmat hajtanának végre, amely például megszüntetné a földmagántulajdont, ez polgári forradalom volna, de egyáltalán nem parasztforradalom. Ha egy olyan országban, amelynek agrárrendszere már annyira összenőtt a tőkés gazdasággal általában, hogy ennek a rendszernek megszüntetése lehetetlen volna a kapitalizmus megszüntetése nélkül, — ha egy ilyen országban olyan forradalmat hajtanának végre, amely az önkényuralmi bürokrácia helyébe, mondjuk, az ipari burzsoáziát juttatná hatalomra, ez polgári forradalom volna, de egyáltalán nem parasztforradalom. Más szóval: lehetséges polgári ország parasztság nélkül és lehetséges a polgári forradalom polgári országban parasztság nélkül. Lehetséges polgári forradalom olyan országban, melyben jelentősszámú paraszti lakosság van, de olyan forradalom, amely egyáltalán nem parasztforradalom, vagyis amely nem forradalmasítja külön a parasztságot érintő földviszonyokat és nem sorozza a parasztságot a forradalmat megvalósító, csak valamelyest is tevékeny társadalmi erők közé. A „polgári forradalom" általános marxista fogalma tehát tartalmaz bizonyos tételeket, amelyek okvetlenül alkalmazhatók a fejlődő kapitalista országok parasztforradalmaira, de ez az általános fogalom még egyáltalán semmit sem mond arra vonatkozólag, hogy valamely adott ország polgári forradalmának kell-e (az objektív szükségszerűség értelmében) parasztforradalommá változnia a teljes győzelem kivívása érdekében vagy sem.

Plehanov és a nyomában haladó mensevikek az orosz forradalom első szakaszában (vagyis 1905—1907-ben) főleg azért követtek helytelen taktikai irányvonalat, mert egyáltalán nem értették meg ezt a kölcsönös viszonyt az általában vett polgári forradalom és a paraszti polgári

forradalom közt. A mensevik irodalomban megszokott rettenetes lárma* azzal kapcsolatban, hogy a bolsevikok, úgymond, nem értik meg a jelenlegi forradalom polgári jellegét, nem más, mint ennek a meg nem értésnek a leplezése. A valóságban sem a forradalom előtt, sem a forradalom alatt sem az egyik, sem a másik frakcióban nem akadt egyetlen szociáldemokrata sem, aki eltért volna a forradalom polgári jellegéről vallott marxista nézetektől; csak a frakciós nézeteltérések „leegyszerűsítői", vulgarizálói állíthatták az ellenkezőjét. De a marxisták egy része, mégpedig a jobbszárnya, egész idő alatt beérte a polgári forradalom általános, elvont, sablonos értelmezésével, nem tudta megérteni az adott polgári forradalomnak mint parasztforradalomnak *sajátosságát*. Egészen természetes, sőt elkerülhetetlen volt, hogy a szociáldemokráciának ez a szárnya nem érthette meg, mi a burzsoázia ellenforradalmiságának forrása az orosz forradalomban, nem tudta világosan meghatározni, mely osztályok képesek kivívni ebben a forradalomban a teljes győzelmet, s szükségképpen átsiklott arra a felfogásra, hogy a polgári forradalomban a proletariátusnak támogatnia kell a burzsoáziát, a polgári forradalomban a fő tényezőnek a burzsoáziának kell lennie, a forradalom lendülete alábbhagy, ha a burzsoázia eltántorodik stb. stb.

Ezzel szemben a bolsevikok a forradalom legelejétől, 1905 tavaszától és nyarától, amikor még szó sem lehetett arról, ami ma annyira elterjedt a tudatlan és ostoba emberek körében, hogy tudniillik összekeverik a bolsevizmust a bojkottizmussal, a bojevizmussal stb. — a bolsevikok már ekkor világosan rámutattak taktikai nézeteltéréseink *forrásaira*, különválasztották a parasztforradalomnak mint a polgári forradalom egyik fajtájának fogalmát, és megállapították, hogy annak győzelme: „a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrája". A legnagyobb *eszmei* siker, amelyet a bolse-

* Plehanovnak az „Újabb levelek a taktikáról és a tapintatlanságról" c. írásában (Glagolev kiadása, Szentpétervár) ez a lárma valósággal komikusan hat. Rettenetes szavak, a bolsevikokra szórt szitkok, nyelvöltögetés — szemernyi értelem nélkül.

vizmus a nemzetközi szociáldemokráciában azóta elért, Kautskynak az orosz forradalom hajtóerőiről szóló cikke volt (az orosz fordítás N. Lenin szerkesztésében és előszavával „Az orosz forradalom hajtóerői és távlatai" címmel a „Novaja Epoha" kiadásában Moszkvában, 1907-ben jelent meg). Amint tudjuk, a bolsevikok és mensevikek közötti szakadás kezdetén, 1903-ban, Kautsky ez utóbbiak oldalára állott. 1907-ben, miután figyelemmel kísérte az orosz forradalmat — a forradalomról Kautsky több ízben is írt —, Kautsky megértette Plehanov hibáját, aki elküldte neki ismert kérdőívét. Ebben a kérdőívben Plehanov *csak* az orosz forradalom polgári jellegére vonatkozólag tett fel kérdéseket, nem választotta külön a paraszti polgári forradalom fogalmát, nem ment túl az ilyen általános megjelöléseken: „polgári demokrácia", „polgári ellenzéki pártok". Kautsky kijavította ezt a hibát, s azt válaszolta Plehanovnak, hogy a burzsoázia nem hajtóereje az orosz forradalomnak, hogy a polgári forradalmak ideje *ebben* az értelemben letűnt, hogy „csak a proletariátus és a parasztság között van tartós érdekközösség a forradalmi harc egész tartamára" (említett brosúra, 30—31. old.), hogy „ennek (a tartós érdekközösségnek) kell az orosz szociáldemokrácia által követett egész forradalmi taktika alapjául szolgálnia" (ugyanott, 31. old.). Ez teljesen világosan kifejezi a bolsevik taktika *alapjait* a mensevik taktikával *szemben*. Plehanov ezen szörnyű haragra gerjed „Újabb levelek stb." című írásában. De bosszankodása csak annál szembetűnőbben kidomborítja érvelésének gyengeségét. A válság, amelyet átélünk, „mégiscsak polgári" válság, bizonygatja Plehanov, s szitkozódva „analfabétáknak" nevezi a bolsevikokat (127. old.). Ez a szitkozódás — a tehetetlen düh kitörése. Plehanov nem értette meg, mi a különbség a paraszti polgári forradalom és a nem paraszti polgári forradalom között. Amikor Plehanov azt mondja, hogy Kautsky „túlozza parasztunk fejlődésének gyorsaságát" (131. old.), hogy „közöttünk (Plehanov és Kautsky között) csak árnyalatokban lehet eltérés" (131) stb. — akkor a legsiralmasabb, leggyávább kibúvóhoz folyamodik, hiszen minden, csak egy cseppet is gondolkodó ember ennek

éppen az ellenkezőjét látja. Nem az „árnyalatokon", nem a fejlődés gyorsaságának kérdésén, nem a hatalom „megragadásán" van a hangsúly, amiről Plehanov harsog, hanem azon az *alapvető* álláspontón, hogy mely *osztályok* képesek az orosz forradalom hajtóerejévé válni. Plehanov és a mensevikek *elkerülhetetlenül*, akarva-akaratlanul, a burzsoázia opportunista támogatásának vágányára siklanak át, mivel nem értik meg, hogy a paraszti polgári forradalomban a burzsoázia ellenforradalmi. A bolsevikok nyomban mint a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúráját határozták meg e forradalom győzelmének általános és fő osztályfeltételeit. Kautsky lényegileg ugyanerre a felfogásra jutott „Az orosz forradalom hajtóerői" című brosúrájában, s ismételten kifejtette ezt a felfogását „A szociális forradalom" című műve *második* kiadásában, amelyben ezt mondja: „Ez (az orosz szociáldemokrácia győzelme a közeljövőben) csak a proletariátus és a parasztság közötti szövetség (einer Koalition) műve lehet" („Die soziale Revolution", von K. Kautsky. Zweite Auflage. Berlin, 1907, Seite 62*). (Helyszűke miatt nem térhetünk ki Kautskynak a második kiadásban tett egy másik pótlólagos megjegyzésére, az 1905 decemberi tanulságok értékelésére, amely *gyökeresen* eltér a mensevizmustól.)

Látjuk tehát, hogy Plehanov teljesen csődöt mondott abban a kérdésben, hogy melyek az egész szociáldemokrata taktikának az *alapjai* egy olyan forradalomban, amely csak mint parasztforradalom győzhet. Stockholmban (1906 áprilisában) elhangzott szavaimat**, hogy Plehanov ad abszurdum vitte a mensevizmust, amikor elvetette a hatalomnak a parasztság által történő meghódítását a parasztforradalomban, a későbbi irodalom a legteljesebb mértékben igazolta. S a taktikai vonalnak ez az alapvető hibája szükségszerűen kiütközött a mensevik agrárprogrammban. A municipalizálás, mint azt fentebb már nem egyszer kimutattam, sem gazdasági, sem pedig politikai téren nem fejezi ki teljesen a parasztforradalom

* — K. Kautsky. „A szociális forradalom". Második kiadás. Berlin 1907, 62. old. — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 289—290. old. — *Szerk.*

valóságos győzelmének feltételeit, nem fejezi ki azokat a feltételeket, amelyek mellett a proletariátus és a parasztság valóban meghódíthatja a hatalmat. Az ilyen győzelem nem egyeztethető össze gazdasági téren a régi osztásföldbirtok megszilárdításával; politikai téren pedig — a csupán területi demokratizmussal, a központi hatalom nem teljes demokratizmusa mellett.

6. ELÉGGÉ RUGALMAS ESZKÖZ-E A FÖLD NACIONALIZÁLÁSA?

Dzson elvtárs Stockholmban azt mondta (jegyzőkönyv, 111. old.), hogy „a föld municipalizálásának tervezete elfogadhatóbb, mert rugalmasabb, számol a gazdasági feltételek különféleségével, lehetővé teszi a municipalizálás megvalósítását a forradalom során". Már rámutattam, mi a municipalizálás alapvető fogyatékossága ebben a tekintetben: az, hogy az osztásföldek birtoklását tulajdonjoggá változtatja. A nacionalizálás ebben a tekintetben hasonlíthatatlanul rugalmasabb, mert lehetővé teszi, hogy sokkal szabadabban szervezzék meg az új gazdaságokat azokon a földeken, amelyekről „eltávolították a kerítést". Itt Dzsonnak más, az előbbinél jelentéktelenebb megjegyzéseiről kell még röviden megemlékeznem.

„A földosztás — mondja Dzson — egyes vidékeken ismét a régi földviszonyokat hozná létre. Néhány területen minden gazdaságra 200 gyeszjatyina jutna, s ilymódon például az Urálvidéken az új földbirtokosok osztályát teremtenénk meg." Iskolapéldája ez az olyan érvnek, amely saját rendszerét vádolja! És ilyen érvek döntötték el a dolgot a mensevik kongresszuson! Éppen a municipalizálás és csakis a municipalizálás bűnös abban, amire itt utalás történik, mert csak ez osztja ki a földet egyes területeknek. Nem a felosztásban van itt a hiba, mint Dzson gondolja, aki nevetséges logikai tévedést követ el, hanem a municipalisták provincializmusában. A municipalizált urálvidéki föld, a mensevikek programmja szerint, mégiscsak az urálvidékiek „birtoka" maradna. Ez egy *új* reakciós kozákság

megteremtése volna, reakciósé azért, mert a kiváltságos kisgazdák, akik tízszer annyi földdel rendelkeznek, mint a többi gazda, szükségképpen szembehelyezkednének a parasztforradalommal, szükségképpen a földmagántulajdon kiváltságának védelmére kelnének. Nem marad más hátra, mint az a feltevés, hogy ugyanennek a programmnak az alapján a „demokratikus állam" sokmillió gyeszjatyina urálvidéki erdőséget „országos jelentőségű erdőséggé" vagy „áttelepülési alappá" nyilváníthatna (hiszen maga a kadet Kaufman is megengedhetőnek tartja az uráli erdőségek ilyen felhasználását a 25% erdőterület határain belül, ami Vjatka, Ufa és Perm kormányzóságban 21 millió gyeszjatyinát jelent!) — s ezen az alapon saját „birtokába" vehetné ezeket az erdőségeket. A municipalizálást nem rugalmasság jellemzi, hanem zűrzavar, semmi más.

Nézzük meg továbbá, hogyan valósulna meg a municipalizálás a forradalom során. Azt látjuk, hogy „forradalmi parasztbizottságaimat" mint rendi intézményt támadják. Mi a rendek eltörlése mellett vagyunk — liberáliskodtak a mensevikek Stockholmban. Olcsó liberalizmus! Csak azt nem fontolták meg mensevikjeink, hogy a rendi korlátokat nem ismerő önkormányzatok bevezetéséhez előzőleg le kell győzni és meg kell fosztani a hatalomtól a kiváltságos rendet, amely ellen a harc folyik. Éppen „a forradalom során", mint Dzson mondja, vagyis a földesurak előzéséért folytatott harc során, a *„parasztság azon forradalmi fellépéseinek"* során, amelyekről a mensevikek taktikai határozata is beszél, csak parasztbizottságok lehetségesek. A rendi korlátokat nem ismerő önkormányzat bevezetését politikai programmunk biztosítja, ez elkerülhetetlenül megvalósul, s meg is kell, hogy valósuljon mint a *közigazgatás* szervezete a győzelem után, amikor az egész lakosság kénytelen már elismerni az új rendet. De ha nem üres szólamok programmunknak azok a szavai, hogy „támogatni kell a parasztság forradalmi fellépéseit, még ha a földesúri birtokok elkobzását követelik is", akkor gondoskodni kell a tömegeknek az *ilyen* „fellépésekre" való megszervezéséről! Erre a mensevik programm nem gondol. Úgy van megszerkesztve, hogy minden nehézség nélkül teljes egé-

szében parlamenti törvénytervezetté lehet átváltoztatni, olyan törvénytervezetté, mint azoknak a polgári pártoknak a törvénytervezetei, amelyek gyűlölnek minden „fellépést" (mint a kadetok), vagy opportunista módon kibúvókat keresnek az ilyen fellépésekkel való rendszeres együttműködés és ezek megszervezésének feladata alól (mint az eneszek). Ám az ilymódon megszerkesztett programm nem méltó a munkáspárthoz, amely paraszti agrárforradalomról beszél, nem méltó ahhoz a párthoz, amelynek nem az a célja, hogy megnyugtassa a nagyburzsoáziát és a bürokráciát (mint a kadetok), hogy megnyugtassa a kispolgárságot (mint az eneszek), hanem kizárólag az, hogy a hűbéri Oroszország ellen vívott harcban fejlessze a nagy tömegek öntudatát és öntevékenységét.

Emlékezzünk, ha csak általános vonásokban is, az 1905 tavaszán, 1905 őszén és 1906 tavaszán Oroszországban lezajlott sok paraszti „forradalmi fellépésre". Ígérjük-e az ilyen fellépések támogatását vagy nem? Ha nem, programmunk valótlanságot mond. Ha igen, világos, hogy a programm *nem ad* útmutatásokat az *ilyen* fellépések megszervezésére. Az ilyen fellépéseket csak közvetlenül a harc színhelyén lehet megszervezni, a szervezetet csak a harcban közvetlenül részt vevő tömeg hozhatja létre, vagyis a szervezetnek okvetlenül a parasztbizottságok típusához kell tartoznia. Addig várni az ilyen fellépésekkel, míg a nagy területi önkormányzatok létrejönnek — nevetséges. Természetesen kívánatos és szükséges, hogy a győztes helyi bizottságokat, ezek hatáskörét és befolyását kiterjesszék a szomszédos községekre, kerületekre, kormányzóságokra, városokra, körzetekre *és az egész állam* területére. Azok ellen az utalások ellen, amelyeket a programmban az ilyen kiterjesztés szükségességéről találunk, semmit sem szólhatunk, de ez esetben, először is, semmiképpen sem szabad beérnünk a területekkel, hanem a központi hatalmat is be kell vonnunk a kiterjesztés körébe. Másodszor pedig, az esetben nem ön*kormányzatokról* kell beszélnünk, mivel ez a terminus azt mutatja, hogy a közigazgatási szervezetek az államrend szervezetétől *függenek*. Az „önkormányzat" a központi hatalom által megállapított szabályok alapján és az ugyancsak

általa megállapított keretek közt működik. A harcoló nép ugyanazon szervezeteinek, amelyekről itt szó van, teljesen függetleneknek kell lenniök a régi hatalom minden intézményétől, harcolniok kell az új államrendért, a nép teljhatalmának (vagyis a nép egyeduralmának) eszközévé és az ilyen hatalom biztosításának eszközévé kell válniok.

Egyszóval, „magának a forradalom menetének" szempontjából a mensevik programm semilyen tekintetben sem kielégítő, s az ideiglenes hatalom stb. kérdésében a mensevik eszmék zűrzavarát tükrözi vissza.

7. A FÖLD MUNICIPALIZÁLÁSA ÉS A MUNICIPÁLIS SZOCIALIZMUS

E kettőnek egymáshoz közelebbhozása azoknak a mensevikeknek tudható be, akik Stockholmban az agrárprogrammot elfogadtatták. Elég, ha két tekintélyes mensevik, Kosztrov és Larin nevét említjük. „Néhány elvtárs — mondta Kosztrov Stockholmban — mintha most hallott volna első ízben a községi tulajdonról. Emlékeztetem őket arra, hogy Nyugat-Európában egy egész irányzat van" (úgy bizony!), „a «municipális szocializmus» (Angliában), amely a városi és községi önkormányzatok tulajdonának kibővítésén alapul, s amely mellett a mi elvtársaink is síkraszállnak. Sok helyi önkormányzatnak van ingatlan vagyona, s ez nincs ellentétben programmunkkal. Most lehetőségünk van arra, hogy ingatlan vagyonhoz juttassuk (!) az önkormányzatokat, mégpedig ingyen (!!), s nekünk fel kell használnunk ezt a vagyont. Az elkobzott földeket persze municipalizálni kell" (88. old.).

Az a naiv szempont, hogy „lehetőség van az ingyenes vagyonhoz jutásra", itt remekül kifejezésre jut. A szónok csak azon nem gondolkodott, hogy a municipális szocializmusnak ez az „irányzata" mint külön irányzat és főleg Angliában, melyet példaképpen választott — miért éppen a *szélsőséges opportunizmus* irányzata? Mi volt az oka annak, hogy Engels Sorgéhoz intézett leveleiben az angol fábiánusoknak ezt a szélsőséges értelmiségi opportunizmusát jellemezve, hangsúlyozta a fábiánusok „municipalista" törekvéseinek kispolgári voltát[103]?

Larin, aki egy húron pendül Kosztrovval, a mensevik programmhoz fűzött megjegyzésében ezt mondja: „Lehetséges, hogy egyes vidékeken a helyi népi önkormányzat maga vezetheti saját számlájára ezeket a nagygazdaságokat, mint ahogyan például a városi dumáknak lóvasútjai vagy vágóhídjai vannak, s ez esetben az ezekből származó egész (!!) haszon az egész (!) lakosság rendelkezésére áll majd"* — nem a helyi burzsoázia rendelkezésére, kedves Larin?

A nyugat-európai municipális szocializmus kispolgár hőseinek kispolgári illúziói azonnal megnyilvánulnak. Megfeledkeznek a burzsoázia uralmáról, megfeledkeznek arról, hogy csak azokban a városokban sikerül a községi önkormányzatoktól a dolgozók számára morzsákat megmenteni, amelyekben nagy a *proletár* lakosság százaléka! De ezt csak mellesleg jegyezzük meg. A föld municipalizálása „municipális szocialista" eszméjének hamissága elsősorban a következőben rejlik.

A nyugati polgári értelmiség, az angol fábiánusokhoz hasonlóan, külön „irányzattá" emeli a municipális szocializmust, éppen azért, mert a társadalmi békéről, az osztályok kíbékítéséről álmodik, s a társadalom figyelmét a gazdasági rend és az egész *államrend* létkérdéseiről a helyi *önkormányzat* kis kérdéseire akarja terelni. Az osztályellentétek az előbbi kérdések terén a legélesebbek; amint arra már rámutattunk, éppen ez az a terület, amely a burzsoázia mint osztály uralmának alapjait érinti. Ezért a szocializmus részleges megvalósításának kispolgári, reakciós utópiája éppen itt különösen reménytelen. A figyelmet a kis helyi kérdések területére, nem a burzsoázia mint osztály uralmának kérdésére, nem ezen uralom fő eszközeinek kérdésére, hanem a gazdag burzsoázia által a *„lakosság szükségleteire"* odavetett *morzsák* felhasználásának kérdésére irányítják. Érthető, hogy ha kiemeljük azt a kérdést, hogy mi legyen azokkal a jelentéktelen (az értéktöbblet egész tömegéhez és a burzsoázia állami kiadásainak egészéhez képest jelentéktelen) összegekkel, amelyeket *maga a burzsoázia hajlandó* átengedni a köz-

* „A parasztkérdés és a szociáldemokrácia". 66. old.

egészségügyre (Engels „A lakáskérdéshez" című írásában rámutatott arra, hogy a városokban előforduló járványos betegségek magát a burzsoáziát is rémülettel töltik el[104]), a népoktatásra (hiszen a burzsoáziának szüksége van tanult munkásokra, akik a fejlett technikát alkalmazni tudják!) stb. — akkor az *ilyen kis* kérdések terén ki-ki kedve szerint papolhat a „társadalmi békéről", az osztályharc ártalmasságáról és ehhez hasonlókról. Ugyan miféle osztályharc folyik itt, hiszen maga a burzsoázia fordítja a pénzt a „népesség szükségleteire", egészségvédelemre, oktatásra? Mire jó a szociális forradalom, ha a helyi önkormányzatok révén lassanként és fokozatosan ki lehet bővíteni a „kollektív tulajdont", „társadalmasítani" lehet a termelést — a lóvasutakat, a vágóhidakat, amelyekre olyan talpraesetten hivatkozik a tisztelt J. Larin?

Ennek az „irányzatnak" kispolgári opportunizmusa abban fejeződik ki, hogy megfeledkezik az úgynevezett „municipális szocializmusnak" (a valóságban, amint joggal mondják az angol szociáldemokraták a fábiánusok ellen — municipális kapitalizmusnak) a *szűk kereteiről*. Megfeledkezik arról, hogy míg a burzsoázia mint osztály uralkodik, nem engedheti meg, hogy akár csak „municipális" szempontból is hozzányúljanak uralma igazi *alapjaihoz*, — hogy a burzsoázia éppen azért engedi meg, tűri el a „municipális szocializmust", mert az nem érinti uralmának *alapjait*, nem nyúl hozzá gazdagságának *komoly* forrásaihoz, hanem a kiadásoknak csak arra a helyi, szűk területére terjed ki, amelyet maga a burzsoázia *bocsát* a „lakosság" rendelkezésére. Ha csak egy kicsit is ismerjük a nyugati „municipális szocializmust", tudhatjuk, hogy amint a *szocialista* képviselőtestületek a legkisebb kísérletet teszik a megszokott, vagyis a szűk, kicsinyes, a munkásnak semmiféle *lényeges* könnyebbséget nem biztosító gazdálkodás kereteinek a túllépésére, a legkisebb kísérletet a *tőke* érdekeinek keresztezésére, — a polgári állam központi hatalma mindenkor és feltétlenül határozott vétót* emel ez ellen.

És a nyugat-európai fábiánusoknak, posszibilistáknak

* — vétó — megtiltom (ebben az esetben — tilalom). — *Szerk*

nak és bernsteinistáknak éppen ezt a fő hibáját, ezt a kispolgári opportunizmusát veszik át municipalistáink.

A „municipális szocializmus" — szocializmus a *helyi igazgatás* kérdéseiben. Az, ami túllépi a *helyi* érdekek kereteit, a *közigazgatás* illetékességének kereteit, vagyis mindaz, ami az uralkodó osztályok bevételeinek fő forrásait és hatalmuk biztosításának fő eszközeit illeti, mindaz, ami nem a közigazgatást, hanem az *államrendet* érinti — az *ugyanakkor* túllépi a „municipális szocializmus" kereteit is. A mi bölcseink pedig megkerülik az uralkodó osztályok létérdekeit a lehető legközvetlenebb módon érintő, országos földkérdés aktualitását, olymódon, hogy ezt a kérdést „a helyi közigazgatás kérdései" közé *sorolják!* Nyugaton municipalizálják a lóvasutakat és a vágóhidakat, miért ne municipalizálhatnánk mi az összes földek jobbik felét? — így okoskodik az orosz intellektuel. Ez jó lesz a restauráció esetére is, a központi hatalom nem teljes demokratizálásának esetére is!

Az eredmény: agrárszocializmus a polgári forradalomban, a legkispolgáribb szocializmus, amely arra számít, hogy *letompítja* az osztályharcot az *égető* kérdésekben, olymódon, hogy ezeket a kérdéseket csak a helyi közigazgatást érintő kis kérdések csoportjába *sorolja.* A valóságban a föld jobbik felén folytatott gazdálkodás kérdése nem lehet sem helyi kérdés, sem pedig közigazgatási kérdés. Ez állami kérdés, nemcsak a földesúri, hanem a polgári állam berendezésének kérdése is. És tűrhetetlen demagógia azzal a gondolattal áltatni a népet, hogy a szocialista átalakulás megvalósulása előtt a mezőgazdaságban fejlődhet a „municipális szocializmus". A marxizmus megengedi, hogy a nacionalizálást felvegyék a polgári forradalom programmjába, mert a nacionalizálás polgári rendszabály, mert az abszolút földjáradék gátolja a kapitalizmus fejlődését, mert a földmagántulajdon a kapitalizmus útjában álló akadály. De fábiánus értelmiségi opportunizmussá kell átalakítani a marxizmust ahhoz, hogy a nagybirtok municipalizálását fel lehessen venni a polgári forradalom programmjába.

Éppen ezen a ponton válik világossá előttünk, mi a

különbség a polgári forradalomban a kispolgári és a proletár módszerek között. A kispolgárság, még a legradikálisabb is — közte a mi szociálforradalmár pártunk — a polgári forradalom *utáni* időre nem osztályharcot, hanem általános jólétet és megbékélést jósol. Ezért már jóelőre „fészket rak" magának, kispolgári reformterveket visz be a polgári forradalomba, a földbirtok különböző „normáiról" és „szabályozásáról", a munkaelv és a saját munkán alapuló kisgazdaság megerősítéséről stb. beszél. A kispolgári módszer a lehető legteljesebb osztálybéke megvalósításának módszere. A proletár módszer *kizárólag* az út megtisztítása minden középkori csökevénytől, az út megtisztítása az *osztályharc* számára. Ezért a proletár a földbirtok mindennemű „normájának" megvitatását a kisgazdáknak engedheti át: a proletárt csak a földesúri latifundiumok megsemmisítése, csak a földmagántulajdonnak mint a mezőgazdasági osztályharc útjában álló *utolsó* akadálynak elsöprése érdekli. A polgári forradalomban minket nem a kispolgári reformtörekvések érdekelnek, nem a megbékélt kisgazdák jövendő „fészke" érdekel, hanem a proletár harc feltételei a polgári talajon való mindennemű kispolgári megbékélés ellen.

Éppen ezt a proletárellenes szellemet viszi be a municipalizálás a *polgári* agrárforradalom programmjába, mert — szemben a mensevikek tökéletesen téves véleményével — nem szélesíti ki és nem élezi ki az osztályharcot, hanem ellenkezőleg, *letompítja*. Letompítja azzal is, hogy lehetségesnek tartja a helyi demokratizmust a központ nem teljes demokratizmusa esetén. Letompítja a „municipális szocializmus" eszméjével is, mivel ez a polgári társadalomban csak a harc országútjától *távol*, csak apró, helyi, jelentéktelen kérdésekben *képzelhető el*, amelyekben *még* maga a burzsoázia is meghátrálhat, megnyugodhat, anélkül hogy uralma mint osztályuralom fenntartásának lehetőségét elveszítené.

A munkásosztálynak kötelessége, hogy megadja a polgári társadalomnak a föld polgári nacionalizálásáig menő polgári átalakulás legtisztább, legkövetkezetesebb, legradikálisabb programmját. A kispolgári reformtörekvéseket a proletariátus a polgári forradalomban megvetés-

sel hárítja el magától: minket a harc szabadsága érdekel, nem pedig a nyárspolgári boldogság szabadsága.

A munkáspártban meglevő értelmiségi opportunizmus természetesen másra törekszik. A polgári átalakulás átfogó forradalmi programmja helyett a kispolgári utópiára összpontosítja figyelmét: síkraszállni a helyi demokratizmus mellett akkor, amikor nincs meg a központ demokratizmusa, egy kis zugot biztosítani a szerény reformtörekvések számára a municipális gazdálkodásban, távol a nagy „megrázkódtatásoktól", megkerülni a különösen éles agrárkonfliktus élét az antiszemiták receptje szerint, vagyis a nagy nemzeti kérdésnek a kis helyi kérdések közé való beiktatásával.

8. NÉHÁNY PÉLDA ARRA, MILYEN ZŰRZAVART IDÉZTEK ELŐ A MUNICIPALIZÁLÁSSAL

Hogy milyen bizonytalanságot idézett elő a „municipalizálási" programm a szociáldemokraták között, milyen tehetetlen helyzetbe juttatta a propagandistákat és agitátorokat, azt a következő esetek tanúsítják.

J. Larin kétségtelenül az egyik legtekintélyesebb és legismertebb mensevik író. Stockholmban, mint a jegyzőkönyvből látható, igen élénken részt vett a programm elfogadtatásában. „A parasztkérdés és a szociáldemokrácia" című brosúrája, amely a „Novij Mir" brosúra-sorozatában jelent meg, a mensevik programmnak csaknem hivatalos kommentárja. Nézzük csak, mit ír ebben a kommentárban. Brosúrájának utolsó oldalain összefoglalja az agrárátalakulásra vonatkozó kérdést. A szerző véleménye szerint az agrárátalakulásnak háromféle kimenetele lehet: 1) a parasztok pótlólagos földhözjuttatása tulajdonbaadás formájában, ellenszolgáltatás ellenében — „a leghátrányosabb kimenetel a munkásosztály, az alsóbb paraszti rétegek és a népgazdaság egész fejlődése szempontjából" (103). A második kimenetel — a legjobb, és a harmadik, jóllehet valószínűtlen — „a kötelező egyenlősítő földhasználat papíron való kihirdetése". Joggal elvárhatjuk, legalábbis azt hinné az ember, hogy a municipalizálási pro-

gramm hívének véleménye szerint a második kimenetel nem lehet más, mint a municipalizálás. De nem. Hallgassuk csak meg:

„Lehetséges, hogy minden elkobzott földet, *sőt általában minden földet állami tulajdonnak* nyilvánítanak és a helyi önkormányzatok rendelkezésére bocsátanak, hogy *ingyenesen* (??) szétosszák használatba mindazoknak, akik valóban gazdálkodnak rajta, természetesen, az egész Oroszországra kötelező egyenlősítő földhasználat bevezetése és a bérmunka megtiltása nélkül. A kérdés ilyen megoldása, mint láttuk, leginkább biztosítja mind a proletariátus legközelebbi érdekeit, mind a szocialista mozgalom általános érdekeit és a munka termelékenységének emelését — ami az oroszországi élet alapvető problémája. Ezért a szociáldemokratáknak éppen az ilyen jellegű agrárreformot (?) kell védelmezniök és végrehajtaniok. Ezt a reformot akkor fogják végrehajtani, amikor a legmagasabb fokú fejlődést elért forradalomban erősek lesznek a társadalmi fejlődés tudatos elemei" (103. A kiemelések tőlünk).

Ha J. Larin vagy más mensevikek azt gondolják, hogy itt a municipalizálás programmja van kifejtve, akkor ez tragikomikus tévedés. Az *összes* földek átadása az államnak — a *föld nacionalizálása*, s a földdel való rendelkezést elképzelni sem lehet másként, mint az egész államban érvényes törvények által megszabott keretek közt működő helyi önkormányzatok útján. Az ilyen programmot — természetesen nem a „reformokét", hanem a forradalomét — teljes egészében aláírom, annak a pontnak kivételével, amely arról szól, hogy a földet „ingyenesen" szét kell osztani még a bérmunkásokkal gazdálkodók között is. Ilyesmit ígérni polgári társadalomban — inkább illik antiszemitához, mint szociáldemokratához. Marxista nem tételezheti fel, hogy a tőkés fejlődés keretei között ilyen kimenetel lehetséges, — arra sincs semmi okunk, hogy kívánatosnak tartsuk a földjáradék átadását a farmer vállalkozóknak. De, ennek a pontnak kivételével, amely a legjobb magyarázat a szerző elszólására, nem vonható kétségbe, hogy a népszerű mensevik brosúrában a forradalom fejlődésének legmagasabb fokán a *föld nacionalizálását* hirdetik legjobb kimenetelként.

Ugyanez a Larin arra a kérdésre vonatkozólag, hogy mi történjék a magánbirtokban levő földekkel, ezt írja:

„Ami pedig a tőkés termelést folytató nagygazdaságok magántulajdonban levő földjét illeti, a szociáldemokraták ezt egyáltalán nem azért akarják elkobozni, hogy felosszák a kisgazdák között. Ugyanakkor, amikor a kis parasztgazdaság átlagos hozama saját földjén vagy bérelt földön nem éri el a 30 pudot gyeszjatyinánként, a tőkés mezőgazdasági üzemek átlagos hozama Oroszországban felülmúlja az 50 pudot" (64).

Ezzel Larin lényegében elveti a *paraszti* agrárforradalom eszméjét, mert a terméshozammal kapcsolatos átlagszámai az *összes* földesúri földekre vonatkoznak. Ha nem tartjuk lehetségesnek a munka termelékenységének szélesebb körű és gyorsabb emelkedését a hűbériség csökevényeitől megszabadított kisüzemi mezőgazdasági termelésben, akkor „általában értelmetlenné válik az a követelés, hogy támogatni kell a parasztság forradalmi fellépéseit, még ha a földesúri birtokok elkobzását követelik is". Azután meg Larin elfelejti, hogy a stockholmi kongresszus már eldöntötte, „miért akarják a szociáldemokraták a tőkés gazdaságokat elkobozni".

Éppen Sztrumilin elvtárs nyújtotta be a stockholmi kongresszuson azt a módosító javaslatot, hogy (a határozati javaslatban) a gazdasági fejlődés szavak után iktassák be: „ezért ragaszkodva ahhoz, hogy az elkobzott tőkés nagygazdaságokat továbbra is tőkés módon, de a nép érdekében és olyan feltételekkel vezessék, amelyek leginkább biztosítják a mezőgazdasági proletariátus szükségleteinek kielégítését" (157. old.). Ezt a módosító javaslatot *egy szavazat ellenében* elvetették (ugyanott).

De a tömegek között a propaganda mégis tovább folyik, tekintet nélkül a kongresszusi határozatra! A municipalizálás — minthogy az osztásföldek magántulajdonát meghagyja — annyira zavaros, hogy a programm kommentálása akarva, nem akarva eltér a kongresszus határozatától.

K. Kautsky, akit olyan gyakran és olyan igazságtalanul idéztek az egyik vagy a másik programm igazolására (igazságtalanul azért, mert ő erélyesen elutasított minden

olyan kérést, hogy határozottan nyilatkozzék ebben a kérdésben, s néhány általános igazság tisztázására szorítkozott), Kautsky, akit — szinte azt hihetnénk mint kuriózumot — még a municipalizálás védelmében is előráncigáltak, mint kiderül, M. Sanyinnak 1906 áprilisában ezt írta:

„Nyilvánvaló, hogy én municipalizáláson másvalamit értettem, mint ön és talán Maszlov. Én azon ezt értettem: a nagy földbirtokot elkobozzák és azon továbbra is az obscsinák (!) vagy nagyobb szervezetek fognak nagyüzemi termelést folytatni, vagy pedig bérbeadják a földet termelőszövetkezeteknek. Nem tudom, lehetséges-e ez Oroszországban, azt sem tudom, hajlandók lesznek-e erre a parasztok. Nem is mondom, hogy ezt kell követelnünk, csak arra gondolok, hogy *ha* ezt mások követelik, nyugodtan egyetérthetünk ezzel a követeléssel. Érdekes kísérlet lenne"*.

Úgy vélem, ezek az idézetek teljesen elegendők annak kimutatására, hogy olyan emberek, akik teljes mértékben rokonszenveztek vagy rokonszenveznek a stockholmi programmal, mint *borítják fel* ezt a programmot magyarázataikkal. A bűnös itt annak a programmnak a reménytelen zavarossága, amely elméletileg tagadja Marx földjáradékelméletét, gyakorlatilag a nem demokratikus központi hatalom melletti helyi demokratizmus lehetetlen „középső" eshetőségéhez alkalmazkodik, gazdaságilag pedig a kispolgári, látszat-szocialista reformoknak a polgári forradalom programmjába való beiktatását jelenti.

---

* *M. Sanyin.* „Municipalizálás vagy földosztás tulajdonjoggal". Vilna 1907. 4. old. Sanyin joggal kételkedik abban, hogy Kautsky a municipalizálás hívei közé számítható-e, s joggal tiltakozik az ellen, hogy a mensevikek reklámozzák Kautskyt (a mensevik „Pravdá"-ban[105], 1906-ban). Kautsky — a Maszlov által közzétett levelében — nyíltan megmondja: „A parasztokra bízhatjuk annak a kérdésnek eldöntését, hogy a nagybirtokosoktól elvett földtulajdon milyen *formát* öltsön. Hibának tartanám, ha ebben a tekintetben bármit is rákényszerítenénk a parasztokra" *(Maszlov és Kautsky.* „Az agrárprogramm kérdéséhez". „Novij Mir" kiadás, Moszkva 1906. 16. old.). Kautskynak ez az egészen határozott kijelentése teljesen kizárja a municipalizálást, amelyet a mensevikek *rá akarnak kényszeríteni* a parasztokra.

V. FEJEZET

AZ OSZTÁLYOK ÉS A PÁRTOK A MÁSODIK DUMA AGRÁRVITÁINAK TÜKRÉBEN

Úgy véljük, nem lesz haszontalan, ha még valamelyest más szempontból is megtárgyaljuk a munkáspárt által az orosz polgári forradalomban felállított agrárprogramm kérdését. A forradalom gazdasági feltételeinek és az egyik vagy másik programm mellett szóló politikai elgondolásoknak elemzését ki kell egészítenünk a különböző osztályok és pártok harcának képével, amely a lehetőség szerint az összes érdekeket bemutatja közvetlen ellentétességükben. Csak az ilyen kép adhat fogalmat a vizsgált jelenség (a földért folyó harc az orosz forradalomban) *egészéről*, minthogy kizárja az egyes vélemények egyoldalúságát és a véletlenszerűséget, s maguknak az érdekelt személyeknek gyakorlati érzékével ellenőrzi az elméleti következtetéseket. A pártok és az osztályok képviselői mint egyes személyek tévedhetnek, de amikor a nyilvánosság előtt, az egész lakosság előtt lépnek fel, akkor az egyes tévedéseket a harcban érdekelt megfelelő csoportok vagy osztályok okvetlenül helyreigazítják. Osztályok nem tévednek: nagyjában és egészében a harci feltételeknek és a társadalmi fejlődés feltételeinek megfelelően jelölik meg érdekeiket és politikai feladataikat.

Az ilyen kép megalkotásához pompás anyag áll rendelkezésünkre a két duma gyorsírói beszámolóiban. A második dumát vesszük alapul, mivel ez kétségtelenül teljesebben és kiforrottabb formában tükrözi az osztályok harcát az orosz forradalomban: a második duma választásait egyetlen befolyásos párt sem bojkottálta. A képviselők politikai csoportosulása sokkal határozottabb a II. dumában, az egyes duma-frakciók jobban összeforrtak és szorosabb kapcsolatban vannak a megfelelő pártokkal. Az I. duma tapasztalatai már sok olyan anyagot szolgáltattak, amely az összes pártokat segítette abban, hogy irányvonalukat átgondoltabban határozhassák meg. Mindezen okoknál fogva előnyben kell részesíteni a második dumát. Az első duma vitáira csak a második dumában tett kijelentések kiegészítése vagy megvilágítása céljából fogunk hivatkozni.

Hogy az osztályok és pártok harcáról a második duma vitáinak tükrében teljes és pontos képet nyújtsunk, külön kell választanunk minden jelentős és sajátszerű dumafrakciót, s jellemeznünk kell őket az agrárkérdés legfontosabb pontjaival kapcsolatban elhangzott legfontosabb beszédekből vett idézetekkel. A kevésbbé fontos szónokokat nem lehet és nem is kell mind idéznünk, s csak azokról fogunk megemlékezni, akik valami újat vetettek fel vagy figyelemreméltó szempontból világították meg a dolog bármely vonatkozását.

A duma-képviselőknek azok a fő csoportjai, amelyek az agrárkérdés körüli vitákban világosan elkülönültek, a következők: 1) a jobboldaliak és az októbristák — mint látni fogjuk, a második dumában nem volt tapasztalható köztük csak valamelyest is lényeges különbség; 2) a kadetok; 3) a jobboldali és az októbrista parasztok, akik, mint látni fogjuk, a kadetoknál baloldalibbak; 4) a pártonkívüli parasztok; 5) a narodnyikok vagy trudovik értelmiségiek, akik valamelyest jobboldalibbak; 6) a trudovik parasztok, továbbá 7) a szociálforradalmárok; 8) a „nemzetiségiek", a nem orosz népek képviselői és 9) a szociáldemokraták. A kormány álláspontjáról azzal a duma-csoporttal kapcsolatban fogunk beszélni, amellyel lényegében egy húron pendül.

1. A JOBBOLDALIAK ÉS AZ OKTÓBRISTÁK

A jobboldaliaknak az agrárkérdésben elfoglalt álláspontját kétségtelenül Bobrinszkij gróf fejezte ki legjobban 1907 március 29-én (a II. duma 18. ülésén) tartott beszédében. A gróf a baloldali Tyihvinszkij lelkésszel a szentírásról és a szentírásnak azokról a tanításairól vitatkozik, amelyek a hatalomnak való engedelmeskedéssel kapcsolatosak, és megemlékezve „az orosz történelem legtisztább és legragyogóbb lapjairól" (1289)* — a parasztok felszabadításáról (erről lejjebb külön szólunk), „nyílt sisakkal" néz szembe az

* A megjelölés nélküli számok a továbbiakban mindenütt a gyorsírói beszámoló oldalszámai.

agrárkérdéssel. „Mintegy 100—150 esztendővel ezelőtt Nyugat-Európában a parasztok csaknem mindenütt ugyanolyan nyomorban, ugyanolyan elnyomatásban és tudatlanságban éltek, mint most nálunk. Ugyanúgy, mint most nálunk Oroszországban, fennállott a faluközösség, a hűbériségnek ez a tipikus csökevénye, amelyben a földet bizonyos időszakonként lélekszám szerint újra felosztották" (1293). Most, folytatja a szónok, a parasztok Nyugat-Európában jólétben élnek. Felmerül az a kérdés, milyen csoda változtatta át „a nyomorgó, elnyomott parasztot jómódú, magát és másokat megbecsülő, hasznos állampolgárrá"? „Erre csak egy válasz lehetséges: ezt a csodát a paraszti egyéni tulajdon vitte végbe, az a tulajdon, amelyet annyira gyűlölnek itt a baloldalon, az a tulajdon, amelyet mi jobboldaliak értelmünk minden erejével, őszinte meggyőződésünk egész hatalmával védelmezni fogunk, mert tudjuk, hogy Oroszország ereje és jövője a tulajdonban rejlik" (1294). „A múlt század közepétől a mezőgazdasági kémia csodálatos... felfedezéseket tett a növénytermesztés terén, s külföldön a parasztok — a kistulajdonosok ugyanúgy (??), mint a nagyok — hasznosítani tudták a tudomány e felfedezéseit, s a műtrágya alkalmazásával a terméshozam még nagyobb emelkedését érték el, és ma, ugyanakkor, amikor a mi pompás feketeföldünkön 30—35 pud gabonát termesztünk, de néha még a vetőmagot sem kapjuk vissza, külföldön évről évre 70—120 pud az átlagos terméshozam, országoktól és éghajlati viszonyoktól függően. Ez a földkérdés megoldása. Ez nem álom, nem képzelgés. Ez tanulságos történeti példa. És nem Pugacsov meg Sztyenka Razin nyomában «Rajta, a gátra» kiáltással fog haladni az orosz paraszt" (nono, gróf, ezért ne kezeskedjék!), „hanem csak az egyetlen helyes úton haladhat, amelyen minden civilizált nép haladt, nyugat-európai szomszédjai útján, s végül lengyel testvéreink útján, a nyugat-orosz parasztok útján, akik már felismerték az obscsina-tulajdon és a szétaprózott telkek egész káros voltát és helyenként már hozzákezdtek a tanyagazdaság bevezetéséhez" (1296). Bobrinszkij gróf a továbbiakban azt mondja, és helyesen mondja, hogy „ezt az utat 1861-ben mutatták meg, amikor megszabadították

a parasztokat a jobbágyi függőségtől". Azt tanácsolja: ne sajnáljuk „a tízmilliókat" arra, hogy „megteremtsük a paraszttulajdonosok jómódú osztályát". Kijelenti: „ez, uraim, nagy vonásokban a mi agrárprogrammunk. Ez nem a választási és agitációs ígéretek programmja. Ez nem a fennálló társadalmi és jogi szabályok lerombolásának programmja" (ez a parasztok milliói erőszakos tönkretevésének programmja), „ez nem a veszélyes képzelgések programmja, hanem teljes egészében megvalósítható" (ez még kérdés) „és kipróbált" (ami igaz, az igaz) „programm." „És már régen itt az ideje, hogy elvessük az orosz nép holmi gazdasági sajátosságának álmát... De mivel magyarázható, hogy teljesen megvalósíthatatlan tervezeteket, mint a trudovik csoport tervezete és a népszabadság pártjának tervezete, beterjesztettek egy komoly törvényhozó gyűléshez? Hiszen soha a világ semmiféle parlamentje sem hallott még arról, hogy a földet a kincstár javára el kell kobozni, vagy arról, hogy a földet el kell venni Jánostól és Péternek kell odaadni... Ezeknek a tervezeteknek megjelenése a fejvesztettség eredménye" (jól megmagyarázta!)... „Így hát, orosz parasztság, két út között választhatsz: az egyik út széles és látszólag könnyen járható — a föld elfoglalásának és kényszerelidegenítésének az útja, amelynek követésére innen felszólítottak. Ez az út kezdetben csábító, lankás dombok mellett visz el, de szakadékban végződik" (a földbirtokosok számára?) „és vésztho mind a parasztság, mind az egész állam szempontjából. A másik út — keskeny és tövises út, hegynek felfelé halad, de ez az út az igazság, a jog és a tartós jólét magaslataira vezet téged" (1299).

Amint az olvasó látja, ez a kormányprogramm. Éppen ezt valósítja meg Sztolipin az alaptörvény 87. cikkelye alapján kiadott híres törvényeivel. Ugyanezt a programmot fogalmazta meg Puriskevics agrártéziseiben (20. ülés, 1907 április 2, 1532—1533. old.). Ugyanezt a programmot védelmezték részleteiben az októbristák is, Szvjatopolk-Mirszkijen kezdve, aki az agrárkérdésről folyó vita első napján (március 19-én) szólalt fel, Kapusztyinig („a parasztoknak a föld tulajdona és nem használata kell, mint ezt javasolják" — 1907 április 9-i, 24. ülés,

1805. oldal — Kapusztyin beszédét a jobboldal „és a centrum egy része" megtapsolta).

A feketeszázasok és az októbristák programmjában mégcsak nyoma sincs a kapitalizmus előtti gazdasági formák védelmének, például a patriarchális mezőgazdaság stb. dicsőítésének. Az obscsinának még nemrég lelkes hívei akadtak a felső bürokrácia és a földesurak soraiban, de az obscsina védelmét már végleg felváltotta a szenvedélyesen ellenséges magatartás az obscsinával szemben. A feketeszázasok teljesen a tőkés fejlődés talajára helyezkednek, feltétlenül olyan programmot körvonalaznak, amely gazdaságilag haladó, európai; ezt különösen hangsúlyoznunk kell, mert nagyon elterjedt a reakciós földesúri politika jellegének vulgáris és leegyszerűsített felfogása. A liberálisok gyakran bohócoknak és fajankóknak tüntetik fel a feketeszázasokat, de meg kell mondanunk, hogy ez a jellemzés sokkal jobban ráillik a kadetokra. Reakciósainknak rendkívül világos az osztálytudata. Nagyonis jól tudják, mit akarnak, merre tartanak, milyen erőkre számíthatnak. Nyoma sincs náluk a felemásságnak és a határozatlanságnak (legalábbis a második dumában: az első dumában „fejvesztettség" volt tapasztalható — Bobrinszkij úréknál!). Világosan felismerhető náluk a kapcsolat egy pontosan meghatározott osztállyal, amely hozzá van szokva a parancsoláshoz, *helyesen* ítélte meg uralma fenntartásának feltételeit a *kapitalista* viszonyok között és kíméletlenül védelmezi érdekeit — még akkor is, ha ennek millió meg millió paraszt gyorsabb pusztulása, eltiprása, kitelepítése az ára. A feketeszázas programm nem azért reakciós, mert valamilyen kapitalizmus előtti viszonyokat vagy rendet akar megszilárdítani (ebben a tekintetben a második duma idején alapjában véve már minden párt elismerte a kapitalizmust mint adottat), hanem azért, mert a *junker* típusú kapitalizmust akarja kifejleszteni a földesúr hatalmának és bevételeinek növelése *céljából*, az önkényuralom új, tartósabb alapokra fektetése céljából. Ezeknél az uraknál a szó és a tett közt nincs ellentmondás: a mi reakciósaink szintén a „tett emberei", ahogy Lassalle mondta a német reakciósokról, a liberálisoktól való megkülönböztetésül.

Hogy vélekednek ezek az emberek a föld nacionalizálásának eszméjéről? például a részleges, megváltás ellenében történő nacionalizálásról, amelyet a kadetok követeltek az első dumában, akik azonban ugyanakkor — a mensevikekhez hasonlóan — meg akarták hagyni a kis parcellatulajdont és az egyéb földekből állami földalapot akartak létesíteni? nem látták meg a nacionalizálás eszméjében a bürokrácia erősítésének, a proletariátus ellen irányuló burzsoá központi hatalom erősítésének, az „állami feudalizmus" és a „kínai viszonyok" visszaállításának lehetőségét?

Éppen ellenkezőleg, dühbegurítja őket a föld nacionalizálására tett legkisebb célzás, s úgy harcolnak ellene, mintha Plehanovtól kölcsönözték volna érveiket. Nézzük, mit mond egy jobboldali földbirtokos, Vetcsinyin nemes. „Azt hiszem — mondotta a 39. ülésen, 1907 május 16-án —, hogy a kényszerkisajátítás kérdését jogi szempontból negatív értelemben kell megoldani. Ennek a tervezetnek a hívei megfeledkeznek arról, hogy a magántulajdonosok jogainak megsértése azokra az államokra jellemző, amelyek a társadalmi és az állami fejlődés alacsony fokán állanak. Gondoljunk csak a moszkvai Oroszország időszakára, amikor a magánbirtokosok földjét gyakran elkobozták a cár javára, majd a cár bizalmi embereinek és a kolostoroknak adták őket. Mire vezetett a kormánynak ez a magatartása? Szörnyű következményei voltak" (619).

Lám, milyen köntörfalazást szolgál a Plehanov-féle „moszkvai Oroszország restaurációja"! És nemcsak Vetcsinyin fújja ezt a nótát. Az első dumában N. Lvov földbirtokos, aki a választások idején kadet volt, majd jobbfelé tolódott, s az I. duma szétkergetése után miniszteri tárcáról tárgyalt Sztolipinnal — ez az alak pontosan ugyanígy vetette fel a kérdést. „A 42-ők tervezete — mondotta az első dumába benyújtott kadet tervezetről — még mindig annak a régi bürokratikus despotizmusnak a nyomait mutatja, amely igyekszik mindent kiegyenlíteni" (12. ülés, 1906 május 19, 479—480. old.). Ez az ember — egészen Maszlov szellemében — *„síkraszállt"* a nem orosz nemzetiségekért: „hogyan rendelhető alá ennek (az egyenlősítésnek) egész Oroszország — Kisoroszország is, Litvánia is, Lengyelország is, a Baltikum is?" (479) Ezzel fenye-

getőzött: „Szentpétervárott óriási földhivatalt kell létesíteniök... minden kis zugban egész hivatalnokssereget kell tartaniok" (480).

Ez a bürokratizmus és a szolgaságba döntés körül csapott lárma a nacionalizálás eszméjével kapcsolatban, akár a municipalistáink által csapott lárma, akik rosszul másolták le a német mintát, — kétségtelenül alapmotívuma a jobboldal által mondott valamennyi beszédnek. Itt van az októbrista Sidlovszkij, aki ellenzi a kényszerelidegenítést, s a „röghözkötés" hirdetésével vádolja a kadetokat (II. duma, 12. ülés, 1907 március 19, 752. old.). Itt van Sulgin, aki azt üvölti, hogy a tulajdon sérthetetlen, hogy a kényszerelidegenítés „a kultúra és a civilizáció halála" (16. ülés, 1907 március 26, 1133. old.). Sulgin a XII. századi Kínára hivatkozik, a kínai nacionalizálási kísérlet szomorú eredményére — csak azt nem mondja meg, hogy vajjon nem Plehanov „Dnyevnyik"-je alapján teszi-e (1137. old.). Itt van Szkirmunt beszéde az I. dumában: a tulajdonos az állam lesz! „ismét csodálatos gyönyörűség Eldorádó bürokráciája számára" (10. ülés, 1906 május 16, 410. old.). Itt van az októbrista Tancov, aki a II. dumában így kiáltott fel: „sokkal több joggal érhetik ezek a szemrehányások (a szolgaságba döntést illetőleg) a baloldalt és a centrumot. Mert hiszen mi egyebet készítenek elő ezek a tervezetek, ha nem a parasztok földhözláncolását, ha nem ugyanazt a jobbágyságot, csak más formában, amelyben a földbirtokosokat az uzsorások és a hivatalnokok váltják fel" (39. ülés, 1907 május 16, 653. old.).

Persze nyilvánvaló, hogy ez a bürokrácia miatti siránkozás képmutatás, hiszen éppen a nacionalizálást követelő parasztok vetették fel az általános, közvetlen, egyenlő és titkos szavazással választott helyi földbizottságok nagyszerű eszméjét. De a feketeszázas földbirtokosok arra *kényszerülnek*, hogy két kézzel kapjanak minden lehetséges érven, amely a nacionalizálás ellen szól. Osztályösztönük azt súgja nekik, hogy a föld nacionalizálása a XX. század Oroszországában elválaszthatatlanul egybekapcsolódik a parasztköztársasággal. Más országokban, ahol az objektív feltételek következtében nem lehetséges paraszti agrárforradalom, persze más a helyzet — például

Németországban, ahol a nacionalizálási tervek a Kanitzoknál megértésre találhatnak, ahol a szocialisták hallani sem akarnak a nacionalizálásról, ahol a nacionalizálásra irányuló polgári mozgalom értelmiségi szektáskodásra szorítkozik. A parasztforradalom elleni harc céljából a *jobboldaliaknak* olyan bajnokok szerepében kellett a parasztság elé lépniök, akik a nacionalizálással szemben megvédik a *paraszti tulajdont.* Ennek egy példáját már láttuk Bobrinszkijnál. Íme, egy másik példa Vetcsinyinnél: „Ezt a kérdést (a föld nacionalizálásának kérdését) természetesen negatív értelemben kell megoldani, mert ezzel még a parasztság sem rokonszenvezik: a parasztok tulajdonjoggal, nem pedig bérleti joggal akarják birtokolni a földet" (39. ülés, 621. old.). *Így* a parasztok *érdekében* csak földbirtokosok és miniszterek beszélhettek. Mivel ez a tény közismert, fölöslegesnek tartom idézni a tulajdon mellett lándzsát törő Gurko és Sztolipin úrék és a hozzájuk hasonló hősök beszédeit.

Az egyetlen kivétel a jobboldaliak között Karaulov, a tyereki kozák, akit fentebb már említettünk*. Karaulov, részben a kadet Singarjovval egyetértésben, azt mondta, hogy a kozák hadsereg — egy „óriási földközösség" (1363), hogy „inkább a földmagántulajdont kell megszüntetni", mint az obscsinát, és síkraszállt amellett, hogy a földet „széles körben municipalizálják, az egyes területek tulajdonába adják" (1367). Ugyanakkor panaszkodott a bürokrácia akadékoskodásai miatt és amiatt, hogy „nem vagyunk gazdák a saját portánkon" (1368). Arról, hogy mit jelent a kozákoknak ez a rokonszenve a municipalizálás iránt, fentebb már beszéltünk.

2. A KADETOK

Mint minden párt, a II. dumában a kadetok is a legtökéletesebben és a legteljesebben megmutatták igazi mivoltukat. „Magukra találtak", amikor elfoglalták a centrum helyét és mind a jobboldaliakat, mind a baloldaliakat „állami szempontból" bírálták. Ellenforradalmár

* Lásd ebben a kötetben 343. old. — *Szerk.*

mivoltukat a kadetok azzal árulták el, hogy nyíltan jobbfelé fordultak. És mivel tették emlékezetessé ezt a fordulatot az agrárkérdésben? Azzal, hogy véglegesen elvetették a föld nacionalizálása eszméjének minden maradványát, teljesen lemondtak az „állami földalap" tervéről és elfogadták azt az álláspontot, hogy a földet a parasztok *tulajdonába* kell adni. Igen, a körülmények az orosz forradalom során úgy alakultak, hogy az fordul jobbra, aki a földmagántulajdon felé fordul!

A kadet pártnak az agrárkérdésben kijelölt hivatalos szónoka, Kutler volt miniszter, nyomban rátért a baloldaliak bírálatára (12. ülés, 1907 március 19). „Minthogy senki sem javasolja a tulajdon megszüntetését általában — kiáltott fel Vitte és Durnovo e méltó kollégája —, teljes egészében el kell ismerni a földtulajdon fennállását" (737). Ez az érv teljes összhangban van a feketeszázasok okoskodásával. A feketeszázas Krupenszkij ugyanazt kiabálta, amit a kadet Kutler: „ha már osztanak, akkor osszanak fel mindent" (784).

Mint vérbeli hivatalnok, Kutler különösen részletesen kitért a parasztok „osztásföldje" különféle normáinak kérdésére. A liberális értelmiségi és a liberalizmust majmoló hivatalnok, mivel semmiféle összeforrott osztályra nem támaszkodik, *megkerüli* azt a kérdést, hogy *mennyi* földjük van *tulajdonképpen* a földbirtokosoknak, mennyit *lehet* elvenni. Szívesebben beszél a „normákról", hogy a kérdés állami szempontok magaslatára való emelésének látszatát keltve, *elhomályosítsa ezt a kérdést*, elleplezze, hogy a kadetok *meghagyják* a földesúri gazdaságot. „Még a kormány is — mondotta Kutler úr — a paraszti földhasználat kibővítésének útjára lépett" (734), — szóval nincs semmi, ami a kadetok ugyanilyen hivatalnoki tervezetében megvalósíthatatlan volna! A kadet, a gyakorlatiasságot és a megvalósíthatóságot hangsúlyozva, persze fátylat borít arra, hogy nála a fő szempont a földesurak rábeszélésének lehetősége, azaz más szóval annak lehetősége, hogy a földesurak érdekeihez szabja tervezetét, hogy az osztályok magasztos kibékítésének örvén a *feketeszázasoknak tegyen szolgálatot.* „Azt hiszem, uraim — mondotta Kutler —, el lehet képzelni azokat a politikai feltételeket, amelyek

mellett a nacionalizálásról szóló törvénytervezet törvényerőre emelkedhet, de nem tudom elképzelni a legközelebbi jövőben azokat a politikai feltételeket, amelyek mellett ez a törvény valóban megvalósítható lenne" (733). Egyszerűbben: el lehet képzelni a feketeszázas földbirtokosok hatalmának megdöntését, de én ezt nem képzelem el és ezért kedvében járok a jelenlegi hatalomnak.

Kutler úr, aki síkraszállt amellett, hogy a paraszti földtulajdon általában megfelelőbb a trudovikok tervezeténél, különösen pedig az „egyenlősítő használatnál", ekképpen érvelt: „Ha erre (a földek kiegyenlítésére) külön hivatalnokokat neveznek ki, akkor olyan hihetetlen despotizmust teremtenek, oly mértékben beavatkoznak a nép életébe, amilyenre eddig még nem volt példa. Természetesen ezt az ügyet a helyi önkormányzati szerveknek szándékozzák átadni, olyan személyeknek, akiket maga a lakosság választott meg, de vajjon feltételezhető-e, hogy a lakosság teljesen biztosítva van ezeknek a személyeknek az önkénye ellen, hogy ezek mindig a lakosság érdekének megfelelően fognak eljárni, hogy a lakosságra semmiképpen sem rónak terheket? Azt hiszem, az itt jelenlevő parasztok tudják, hogy az általuk választott személyek, a járási előljárók és a községi bírák általában ugyanolyan elnyomói a lakosságnak, akár a hivatalnokok" (740). El lehet-e képzelni ennél aljasabb képmutatást? Maguk a kadetok indítványoznak olyan földbizottságokat, amelyekben a földbirtokosok vannak túlsúlyban (egyenlő számú földbirtokos-, illetőleg paraszttag, egy hivatalnok vagy földbirtokos elnökletével), a parasztoknak pedig a választottaik részéről fenyegető despotizmusról és önkényről szónokolnak! *Így* csak szemérmetlen politikai szélhámosok emelhetnek kifogást a földbirtok kiegyenlítése ellen, mert őket ebben nem gátolják sem a szocializmus elvei (mint a szociáldemokratákat, akik hangoztatják az egyenlősítés lehetetlenségét, de minden tekintetben támogatják a választott helyi bizottságokat), sem a földbirtokosok egyedül üdvözítő magántulajdonának elvei (mint Bobrinszkijékat).

A kadetok tervezetét mind a jobboldaliakétól, mind a baloldaliakétól eltérőleg, nem az jellemzi, amiről szólnak,

hanem az, amit elhallgatnak: azoknak a földbizottságoknak összetétele, amelyeknek *kényszeríteniök* kell a parasztokat arra, hogy elfogadják a „második felszabadítást", vagyis hogy háromszoros árat fizessenek a „homokos földekért". A kadetok, hogy a kérdésnek ezt a *lényegét* elleplezzék, a második dumában (mint az elsőben is) teljesen csaló módszerekhez folyamodnak. Itt van például Singarjov úr. Haladónak tetteti magát, a divatos jobboldalellenes liberális szólamokat szajkózza, siránkozik, amint illik, az erőszak és az anarchia miatt, amelyért Franciaország „súlyos megrázkódtatások egész századával fizetett" (1355), de nézzük csak meg, hogy köntörfalaz a földrendező bizottságok kérdésében:

„Jevreinov* képviselő — mondja — a földrendező bizottságokkal kapcsolatban válaszolt nekünk. Nem tudom (sic!!), mi az alapja ellenvetéseinek; mindeddig erről egyáltalán nem beszéltünk *(hazugság);* nem tudom, milyen tervezetről beszél, miért beszél a nép iránti bizalmatlanságról. Ilyen tervezetet az Állami Dumában még nem nyújtottak be, és ellenvetéseit nyilvánvalóan félreértésre alapozza. Teljes egészében csatlakozom azokhoz a baloldali képviselőkhöz, Uszpenszkijhez és Volk-Karacsevszkijhez, akik ideiglenes szabályokról, helyi föld-

* A szociálforradalmár Jevreinov ugyanezen az ülésen (18. ülés, 1907 március 29) ezt mondta: „Ezeknek a (föld-) bizottságoknak a népszabadság pártjának indítványa szerint egyenlő számú földbirtokosból és parasztból kell állniok, békítőkként pedig hivatalnokok fognak szerepelni, akik kétségtelenül a parasztok ellenfeleinek biztosítják a túlsúlyt. Miért nem bízik a népszabadság pártja, amely a «népszabadság» pártjának nevezi magát, az olyan bizottságokban, amelyeket nem hivatalnoki módszerrel, hanem demokratikus úton választanak? Valószínűleg azért nem, mert ha a bizottságokat ilymódon választják, kétségtelenül óriási többségben lesznek bennük a parasztok, vagyis a paraszti érdekek képviselői. Kérdezem, megbízik-e a népszabadság pártja ilyen esetben a parasztban? Hiszen emlékszünk arra, hogy 1858-ban, a földreform idején, a kormány a helyi bizottságoknak adta át ezt a kérdést. Igaz, ezek a bizottságok nemesi bizottságok voltak, de hiszen a kormány nem is a népszabadság pártja, a kormány — a gazdag emberek és általában a vagyonos osztályok képviselője. A nemesekre támaszkodik, és megbízik ezekben a nemesekben. A népszabadság pártja viszont a népre kíván támaszkodni, de nem bízik meg ebben a népben" (1326).

rendezőszervek létesítésének szükségességéről beszéltek. Azt hiszem, hogy ilyen szerveket fognak létesíteni, és a népszabadság pártja a napokban valószínűleg benyújtja az erre vonatkozó törvénytervezetet, s akkor azt majd megtárgyaljuk" (1356).

Nos, hát nem csalás ez? Vajjon lehetséges, hogy ez az alak csakugyan nem tudott sem az I. dumában a helyi bizottságok kérdéseiben lefolyt vitákról, sem a *„Recs"* akkoriban megjelent cikkéről? Vajjon lehetséges, hogy nem értette meg Jevreinov egészen világos nyilatkozatát?

De megígérte, hogy a „napokban" törvénytervezetet nyújt be, mondhatja valaki. Először is, ha valaki megígéri, hogy visszaadja azt, amit csalással szerzett, az nem szünteti meg a csalás tényét. Másodszor pedig nézzük meg, mi történt a „napokban". Singarjov úr 1907 március 29-én beszélt. 1907 április 9-én a kadet Tatarinov mondott beszédet és kijelentette: „Továbbá uraim, most még egy kérdést érintek, amely úgy vélem" (csak „úgy véli"!) „nagy vitákra ad okot, mégpedig azt a kérdést, amelyet valamennyi tőlünk balra álló párt felvet: a helyi földbizottságok kérdését. Mindezek a pártok hangsúlyozzák az általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazással választott helyi földbizottságok megalakításának szükségességét a földkérdés helyben való megoldása céljából. Mi már az elmúlt évben is egészen kategorikusan elleneztük a bizottságokat, kategorikusan ellenezzük őket ma is" (1783).

Tehát a kadet „kényszerelidegenítés" *redlis* feltételeinek *igen fontos* kérdésében két kadet más-mást mond, ide-oda kapkod a baloldali pártok csapásai alatt, amelyek nyilvánosságra hozzák azt, amit a kadetok szerettek volna titokban tartani! Singarjov úr először azt mondja, hogy „nem tudom", majd azt, hogy „egyetértek a baloldaliakkal" és végül: „a napokban meglesz a törvénytervezet". Tatarinov úr kijelenti: „mi kategorikusan elleneztük és ellenezzük". Még hozzáfűz ehhez olyan érveket, hogy nem szabad a dumát ezer dumára szétforgácsolni, nem szabad az agrárkérdés megoldását a politikai reformok végrehajtásáig, az általános stb. választójog bevezetéséig elhalasztani. Ám ezek persze ismét csak kibúvók. Korántsem arról van szó, hogy melyik időpontban

tegyék meg ezt vagy azt az intézkedést: e tekintetben a II. dumában a baloldaliaknak nem lehettek semmiféle kételyeik. Arról van szó, hogy melyek a kadetok *igazi tervei:* ki kit kényszerít az általuk javasolt „kényszerelidegenítés" során, a földesurak a parasztokat vagy a parasztok a földesurakat? Erre a kérdésre csak a földbizottságok összetétele adhatja meg a választ. A bizottságok összetételét a kadetok meghatározták a „Recs"-nek Miljukov tollából származó vezércikkében is, Kutler tervezetében is, Csuprov (fentebb idézett) cikkében* is, de — *a dumában hallgattak erről az összetételről,* s nem válaszoltak a Jevreinov által nyíltan feltett kérdésre.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a kadet párt képviselőinek ilyen eljárása a parlamentben nem jelent egyebet, mint hogy *a liberálisok becsapják a népet.* A Bobrinszkijokat és a Sztolipinokat illetően aligha lehet bárkit is becsapni. A kadetokat illetően — nagyon sokakat — azokat, akik nem kívánják elemezni vagy nem tudják megérteni a politikai jelszavak és szólamok igazi jelentését.

Eszerint a kadetok ellenzik a társadalmi földhasználat bárminő formáját**, ellenzik a kártalanítás nélküli elidegenítést, ellenzik az olyan helyi földbizottságokat, amelyekben a parasztok vannak többségben, ellenzik

---

* Lásd ebben a kötetben 247—248. old. — *Szerk.*

** Különösen figyelemre méltó ebben a tekintetben az I. dumában a 33-ak agrártervezetének (ez a tervezet a földmagántulajdon megszüntetéséről szól) irányával kapcsolatban lefolyt vita. A kadetok (Petrunkevics, Muhanov, Sahovszkoj, Frankel, Ovcsinnyikov, Dolgorukov, Kokoskin) dühödten ellenezték, hogy egy *ilyen* tervezetet a bizottsághoz továbbítsanak, s Heyden teljes mértékben támogatta őket. A kadetok érvei elfogadhatatlanok minden olyan liberális számára, akinek valami önbecsülése van; ezek az érvek egy reakciós kormány lakájainak rendőrszellemtől áthatott kifogásai. Ha átadjuk a bizottságnak — mondotta például Petrunkevics úr —, elismerjük, hogy az ilyen tervezet szempontja bizonyos mértékben „lehetséges". Zsilkin úr megszégyenítette a kadetokat (23. ülés, 1906 június 8), amikor kijelentette, hogy ezt a tervezetet is, a szélső jobboldaliak tervezetét is átadná a bizottságnak. De a kadetok és a jobboldaliak 140 szavazattal 78 ellenében elvetették a tervezetnek a bizottsághoz való továbbítását!

általában a forradalmat, különösen pedig a paraszti agrárforradalmat. A jobboldaliak és a baloldaliak közötti ingadozásukra (amellyel ki akarják szolgáltatni a parasztokat a földesuraknak) fényt vet az 1861-es paraszt-„reform" tekintetében elfoglalt álláspontjuk. A baloldaliak, amint alább látni fogjuk, kivétel nélkül ellenszenvvel és felháborodással emlékeznek meg erről a „reformról", mint hurokról, amelyet a földesurak vetettek a parasztok nyakába. A kadetok szolidárisak a jobboldaliakkal: ők is lelkesednek egy ilyen reformért.

Bobrinszkij gróf ezt mondta: „Itt sárral dobálták meg az orosz történelem legtisztább és legragyogóbb lapjait... A parasztfelszabadítás műve ellen semmiféle kifogást nem emelhetünk... nagy és ragyogó nap 1861 február 19-e" (március 29, 1289, 1299. old.).

Kutler így nyilatkozott: „az 1861-es nagy reform... a kormány, a minisztertanács elnökének személyében megtagadja az orosz történelmet, e történelem legszebb és legragyogóbb lapjait" (május 26-án, 1198—1199. old.).

A valóban végrehajtott kényszerelidegenítésnek ez a megítélése élesebb fényt vet a kadet agrárprogrammra, mint minden tervezetük és beszédük, amelyet azért fogalmaztak meg, hogy elrejtsék gondolataikat. Ha egyesek a legragyogóbb lapnak tartják azt, hogy a földbirtokosok megfosztották a parasztokat földjüktől, hogy a parasztok háromszoros váltságdíjat fizettek a „homokos földekért", és hogy a rendeleteket karhatalommal hajtották végre, akkor világos, hogy ezek „másodszor is fel akarják szabadítani" a parasztságot, másodszor is le akarják igázni őket a váltságdíjak révén. Bobrinszkij és Kutler szolidárisak az 1861-es reform megítélésében. De Bobrinszkij véleménye nyíltan és pontosan tükrözi a földbirtokosok jól felfogott érdekeit, — ezzel hozzájárul a nagy tömegek osztályöntudatának tisztulásához. Bobrinszkijék dícsérik — tehát a földbirtokosoknak volt belőlük haszna. Kutler véleménye az olyan tiszttartók korlátolt gondolkodását juttatja kifejezésre, akik egész életükön át a földesurak előtt hajlongtak — tehát telve van képmutatással és elhomályosítja a tömegek tudatát.

Ezzel kapcsolatban a kadetok agrárpolitikájának még

egy vonásáról kell megemlékeznünk. A baloldaliak valamennyien nyíltan a parasztoknak mint harcos erőnek az oldalára állanak, rávilágítanak a harc szükségességére, rámutatnak a kormány földbirtokos jellegére. A kadetok a jobboldaliakkal együtt „állami álláspontra" helyezkednek és elvetik az osztályharcot.

Kutler kijelenti, hogy nem kell „gyökeresen átalakítani a földviszonyokat" (732). Szaveljev óv attól, hogy „sokak érdekeit érintsük", mondván: „a tulajdon teljes elvetésének elve aligha volna megfelelő, s alkalmazása során igen nagy és komoly bonyodalmak merülhetnek fel, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az 50 gyesz.-nál több földdel rendelkező nagybirtokosok kezében igen sok, pontosan 79 440 000 gyeszjatyina föld van" (1907 március 26, 1088. old.; a paraszt azért hivatkozik a latifundiumokra, hogy bebizonyítsa megszüntetésük szükségességét, a liberális — hogy bebizonyítsa a talpnyalás szükségességét). Singarjov „roppant szerencsétlenségnek" tartaná, ha a nép maga venné el a földet (1355). Rogyicsev csalogányként zengi: „ne lobbantsuk lángra az osztályellenségeskedést, felejtsük el a multat" (632, 1907 május 16). Ugyanígy Kapusztyin: „a mi feladatunk, hogy mindenütt a béke és igazságosság magvát hintsük el, és nem az, hogy az osztályellenségeskedést szítsuk és gerjesszük" (1810, április 9). Krupenszkij felháborodik a szociálforradalmár Zimin beszédén, mert az „telve van a vagyonos osztályok iránti gyűlölettel" (783, március 19). Egyszóval, a kadetok és a jobboldaliak az osztályharc elítélésében egységesek. Ám a jobboldaliak tudják, mit csinálnak. Azon osztályra nézve, amely ellen a harc irányul, mindenképpen ártalmas és veszélyes az osztályharc hirdetése. A jobbodlaliak hűségesen őrködnek a feudális földesurak érdekei felett. Hát a kadetok? Ők *harcolnak* — azt mondják, hogy harcolnak! —, „kényszeríteni" akarják a hatalmat kezükben tartó földbirtokosokat, s elítélik az osztályharcot! Vajjon így járt el a valóban harcoló, nem pedig a földesurakat kiszolgáló burzsoázia, mondjuk Franciaországban? Vajjon nem szólította-e harcra a népet, nem lobbantotta-e lángra az osztályellenségeskedést, nem teremtette-e meg az osztályharc elméletét?

3. A JOBBOLDALI PARASZTOK

A második dumában csak elvétve akadtak igazi jobboldali parasztok — úgyszólván Remencsik az egyetlen (Minszk kormányzóság), aki tudni sem akar semmiféle obscsináról és semmiféle „alapról", aki szívvel-lélekkel védelmezi a tulajdont (az I. dumában sok lengyel és nyugat-orosz paraszt volt a tulajdon mellett). De még ez a Remencsik is „az igazságos becslés alapján" történő elidegenítés mellett foglal állást (648), vagyis alapjában véve kadetnak bizonyul. A második dumába beküldött többi „jobboldali parasztot" azért vesszük külön csoportba, mert kétségkívül baloldalibbak a kadetoknál. Nézzük Petrocsenkót (Vityebszk kormányzóság). Azzal kezdi beszédét, hogy „utolsó lehelletéig védelmezni fogja a cárt és a hazát" (1614). A jobboldaliak tapsolnak. De a szónok már át is tér a „földínség" kérdésére. „Akármennyit vitatkoznak is — mondotta —, még egy földtekét nem fognak teremteni. Tehát ezt a földet kell nekünk adni. A szónokok közül valaki azt állította, hogy parasztjaink buták és tudatlanok, nincs értelme és haszontalan dolog sok földet adni nekik, mert az úgysem hoz majd hasznot. Persze, a föld azelőtt kevés hasznot hozott nekünk, már tudniillik azoknak, akiknek nem volt földjük. S mivel tudatlanok vagyunk, nem is kérünk egyebet, mint földet, hogy buta eszünk után menve túrjuk. Ami engem illet, azt hiszem, hogy a nemesnek, persze, nem is illik a földdel veszkődnie. Itt arról beszéltek, hogy a magánbirtokok földjéhez a törvény értelmében nem szabad hozzányúlni. Én természetesen egyetértek azzal, hogy a törvényt tiszteletben kell tartani, de ha a földínséget meg akarjuk szüntetni, olyan törvényt kell írni, hogy mindezt a törvény értelmében tehessük. Hogy pedig senkit sérelem ne érjen, arra Kutler képviselő jó feltételeket ajánlott. Persze, ő mint gazdag ember sokat akar, mi parasztok pedig, akik szegények vagyunk, annyit nem tudunk fizetni; ami pedig azt illeti, hogy hogyan éljünk, obscsinákban, egyéni birtokokon vagy tanyákon, én amondó vagyok, bízzák rá mindenkire, éljen, ahogyan kedve tartja" (1616).

E jobboldali paraszt és az orosz liberális közt egész

szakadék tátong. Az előbbi szavakban odaadó híve a régi hatalomnak, a valóságban azonban földre áhítozik, harcol a földesurak ellen és nem lesz hajlandó megfizetni a kadetok által megállapított váltságot. Az utóbbi szavakban harcol a népszabadságért, a valóságban azonban azt szorgalmazza, hogy a parasztokat másodszor is leigázhassák a földbirtokosok és a régi hatalom. Az utóbbi csak jobbfelé tolódhat el, az I. dumától a másodikig, a másodiktól a harmadikig. Az előbbi, miután kiábrándult abból a hitéből, hogy a földet „odaadják" neki, átáll a másik oldalra. Hozzánk nyilván közelebb van a „jobboldali" paraszt, mint a „liberális", „demokratikus" kadet...

Itt van például Simanszkij parasztképviselő (Minszk kormányzóság). „Azért jöttem ide, hogy a hitet, a cárt és a hazát védelmezzem és földet követeljek... persze, nem rablásképpen, hanem békés úton, igazságos felbecsülés alapján... Ezért valamennyi paraszt nevében azt indítványozom a duma tagjainak, a földbirtokosoknak, hogy álljanak ki erre az emelvényre és jelentsék ki, hogy igazságos becslés alapján át akarják engedni a parasztoknak a földet, s akkor a mi parasztjaink ezt természetesen megköszönik nekik, és azt hiszem, atyuskánk, a cár is megköszöni. Azokra a földbirtokosokra vonatkozólag pedig, akik ebbe önként nem egyeznek bele, azt indítványozom az Állami Dumának, hogy vessen ki földjükre progresszív adót, idővel azután majd ezek is átengedik a földet, mert meglátják, hogy a túlnagy falat megakad a torkukon" (1617).

Ez a jobboldali paraszt kényszerelidegenítésen és igazságos becslésen egyáltalán nem azt érti, amit a kadetok. A kadetok nemcsak a baloldali parasztokat, hanem a *jobboldaliakat is* becsapják. Hogy a jobboldali parasztok milyen álláspontra helyezkedtek volna a földbizottságok (a Kutler vagy Csuprov szájíze szerinti földbizottságok, lásd „Az agrárkérdés". II. köt.) összeállítására vonatkozó kadet tervvel szemben, ha megismerték volna, az Melnyik parasztképviselő (októbrista; Minszk kormányzóság) következő indítványából látható. „Szükségesnek tartom — mondotta Melnyik —, hogy az (agrár-) bizottságba 60%-ban olyan parasztok kerüljenek, akik tapasztalatból ismerik a sze-

génységet (!) és tisztában vannak a paraszti rend helyzetével, nem pedig olyan parasztok, akiknek esetleg csak a nevük paraszt. Ez a parasztok és általában a szegény nép jólétének a kérdése, és nincs benne semmi politika. Azokat az embereket kell megválasztani, akik ezt a kérdést a nép javára oldhatják meg, mégpedig gyakorlatilag és nem politikailag" (1285). Messze balra tolódnak majd ezek a jobboldali parasztok, amikor az ellenforradalom megmutatja nekik a „szegény nép jólétét érintő kérdések" politikai jelentőségét!

Hogy megmutassuk, milyen végtelen távolság választja el egymástól a monarchista parasztság képviselőit és a monarchista burzsoázia képviselőit, néhány szemelvényt közlünk Tyihvinszkij, „progresszista" lelkész beszédéből, aki olykor a Parasztszövetség és a trudovik csoport képviseletében szólalt fel. „A mi parasztságunk zöme szereti a cárt — mondotta Tyihvinszkij. — Bár volnék láthatatlanná tevő bűvös sipka és repülő szőnyeg, és elrepülhetnék a cári trón zsámolyához és megmondhatnám, tanúsíthatnám: felséges uram, a te elsőszámú ellenséged, a nép elsőszámú ellensége — a felelőtlen kormány... A dolgozó parasztság csak azt követeli, hogy szigorúan valósítsák meg ezt az elvet: «az egész földet — az egész népnek...»" (a megváltás kérdésével kapcsolatban:)... „Ne féljetek, jobboldali urak, bízzátok magatokat népünkre, ez nem fog kisemmizni benneteket. (Hangok a jobboldalról: „köszönjük! köszönjük!") Most a népszabadság pártja előadójának szavaira térek át. Azt mondja, hogy a népszabadság pártjának programmját nem sok választja el a parasztság és a trudovik csoport programmjától. Nem, uraim, nagyon sok választja el. Az előadó így beszélt: «tegyük fel, hogy a mi tervezetünk kevésbbé igazságos, de jóval gyakorlatibb». Uraim, feláldozzák az igazságosságot gyakorlati elgondolások kedvéért!" (789)

Politikai világszemléletét tekintve, ez a képviselő a kadetok színvonalán áll. De mekkora különbség van az ő falusi naivitása és az ügyvédi irodák, a hivatalok és a liberális ujságírás „üzletemberei" között!

4. A PÁRTONKÍVÜLI PARASZTOK

A pártonkívüli parasztok különös érdeklődésre tarthatnak számot, mivel a legkevésbbé öntudatos és legkevésbbé szervezett falusi tömeg véleményét fejezik ki. Ezért valamennyi pártonkívüli paraszt* beszédéből közlünk szemelvényeket, annál is inkább, mivel kevesen vannak: Szahno, Szemjonov, Moroz, Afanaszjev.

„Népképviselő urak — mondotta Szahno (Kiev kormányzóság) —, nehezére esik egy parasztképviselőnek fellépni erre az emelvényre és ellentmondani a gazdag földbirtokos uraknak. Ma a parasztok nagyon szegényen élnek, mert nincs földjük ... A parasztnak sokat kell eltűrnie a földbirtokostól, szenved, mert a földesúr szörnyen nyomorgatja ... Miért lehet a földesúrnak sok földje, amikor a parasztnak csupán a mennyek országa jut?.. Ezért, népképviselő urak, amikor a parasztok engem ideküldtek, azt az utasítást adták, hogy védelmezzem ügyes-bajos dolgaikat, hogy földet és szabadságot adjanak nekik, hogy minden kincstári és koronabirtokot, az uralkodóház birtokait, magánbirtokot és kolostori földet kártérítés nélkül kényszerelidegenítésnek vessenek alá ... Tudják meg, népképviselő urak, hogy az éhes ember nem ülhet nyugodtan, ha azt látja, hogy a hatalom, az ő nyomorúságos helyzete ellenére, a földbirtokos urak oldalán van. Lehetetlen, hogy ne kívánja a földet, mégha törvényellenes is ez; a szükség kényszeríti erre. Az éhes ember kész mindenre, mert a szükség arra kényszeríti, hogy ne törődjön semmivel, hiszen éhes és szegény" (1482—1486).

Ugyanilyen egyszerű és egyszerűségében ugyanilyen erőteljes Szemjonov pártonkívüli paraszt (Podolin kormányzósági parasztképviselő) beszéde is:

„... Siralmas és nyomorúságos azoknak a parasztoknak a helyzete, akik egész életükben föld nélkül kínlódnak. Két-

* A második dumába megválasztott képviselők egyik vagy másik frakcióhoz, illetőleg párthoz való tartozásának megállapítása során magának az Állami Dumának hivatalos kiadványát vettük alapul: a képviselőknek pártok és csoportok szerinti névsorát. Néhány képviselő átlépett az egyik pártból a másikba, de ujsághírek alapján lehetetlen ezeket az átlépéseket számba venni. Emellett különböző források felhasználása ebben a kérdésben csak zűrzavarra vezetne.

száz esztendeje várják, nem pottyan-e le számukra az égből valami vagyon, de csak nem akar leesni. A vagyon a nagybirtokos urak kezében van, akik nagyapáinktól és apáinktól szerezték ezt a földet, holott a föld az istené, nem pedig a földbirtokosoké . . . Én nagyon jól megértem, hogy a föld az egész dolgozó népet illeti meg, amely megműveli . . . Puriskevics képviselő azt mondja: «Forradalom! segítség!» — mi ez? Hiszen, ha kényszerelidegenítés formájában veszik el tőlük a földet, ők lesznek a forradalom, és nem mi; mi akkor mind harcosok, szeretetreméltó emberek leszünk . . . És vajjon nekünk is van-e 150 gyeszjatyinánk, mint a papoknak? a kolostoroknak? a parókiáknak? minek ez nekik? Nem, uraim, elég volt a kincsgyűjtésből, a zsugorgatásból, nem lehet megsérteni az élet rendjét. Az ország tisztán látja már a helyzetet, uraim, én mindent nagyon jól megértek, mi becsületes állampolgárok vagyunk, nem foglalkozunk politikával, amint az egyik előttem szóló szónok mondotta . . . Ők (a földbirtokosok) csak henyélnek és kövérre híztak a mi zsírunkból, a mi vérünkből. Mi nem felejtünk, mi nem fogjuk őket így megbántani, nekik is adunk földet. Ha összeszámoljuk, nálunk 16 gyeszjatyina fog jutni minden gazdaságra, a nagybirtokos uraknak pedig még mindig marad 50 gyeszjatyina . . . A nép ezrei, millióí nyomorognak, az urak pedig dőzsölnek . . . És hogy mi a helyzet a katonai szolgálattal, azt is tudjuk; megbetegedett, sebaj — «földje van a hazájában». De hol van a hazája? Hazája nincs sehol. Hazája csak annyiban van, hogy névjegyzékbe vették ott, ahol született, felírták, milyen vallású, de földje nincs. Most pedig kijelentem: a nép arra kért engem, hogy az egyházi, kolostori, kincstári földeket, az uralkodóház földjeit és a kényszerelidegenítésnek alávetett földesúri földeket adják át a dolgozó népnek, amely azokon dolgozni fog, mégpedig az egyes helységekben adják át: ott majd eligazodnak a dologban. Kijelentem, hogy engem a nép küldött, mégpedig azért, hogy földet és szabadságot, teljes állam polgári szabadságot követeljek; mi is élni fogunk és nem fogunk ujjal mutogatni, hogy ezek urak, ezek pedig parasztok, hanem valamennyien emberek leszünk, és a saját portáján mindenki úr lesz" (1930—1934).

Amikor a „politikával nem foglalkozó" paraszt ilyen beszédét olvassuk, teljesen nyilvánvalóvá válik előttünk, hogy nemcsak a sztolipini, hanem a kadet agrárprogramm megvalósításához is az szükséges, hogy évtizedeken át rendszeresen erőszakot alkalmazzanak a parasztтömegekkel szemben, hogy a gondolkodó és a szabad cselekvést

megkísérlő parasztokat kínvallatással, börtönnel és számüzetéssel rendszeresen gyilkolják, irtsák. Sztolipin tudja ezt és ennek megfelelően jár el. A kadetok ezt a liberális hivatalnokokra és professzorokra jellemző bárgyúság folytán részben nem értik, részben pedig képmutatóan eltitkolják, „szégyenkezve elhallgatják", mint az 1861-es és a következő évek katonai büntető expedícióit. Ha azonban ez a rendszeres és semmitől vissza nem riadó erőszak valamilyen belső vagy külső akadály következtében meghiúsul, a pártonkívüli tisztességes paraszt, aki nem foglalkozik politikával, Oroszországból parasztköztársaságot teremt.

Moroz parasztképviselő rövidke beszédében egyszerűen kijelentette: „El kell venni a földet a papoktól és a földesuraktól" (1955), majd az evangéliumra hivatkozott (a történelem folyamán nem első ízben merítik a polgári forradalmárok jelszavaikat az evangéliumból)... „Ha nem viszel a papnak kenyeret és egy félpint vodkát, meg se kereszteli a gyereket... Még a szent evangéliumról mernek beszélni, és ilyeneket olvasnak fel nekünk: «kérjetek és megadatik nektek, zörgessetek és megnyittatik.» Mi kérünk, kérünk és nem adnak nekünk, zörgetünk — nem adnak; talán be kell törni az ajtót és el kell vennünk? Urak, ne akarják, hogy betörjük az ajtót, adjanak önként, s akkor szabadság lesz, és maguknak is jó dolguk lesz, meg nekünk is" (1955).

Afanaszjev, pártonkívüli parasztképviselő a kozák „municipalizálást" nem a kozák, hanem „egy csaknem jövevény" szempontjából ítéli meg. „Legelőször is, uraim, meg kell mondanom, hogy a doni terület parasztságának képviselője vagyok, — ott több mint egymillió paraszt él, és egyedül én kerültem ide közülük; már ebből is láthatják, hogy mi ott csaknem jövevények vagyunk... Végtelenül csodálkozom: talán Pétervár táplálja a falut? Nem, ellenkezőleg. Valamikor, húsz egynéhány esztendeje, szolgáltam Pétervárott, és már akkor észrevettem, hogy nem Pétervár táplálja a falut, hanem a falu Pétervárt. Így látom én ezt ma is. Mindezeket az építészeti remekeket, mindezeket a középületeket és palotákat, mindezeket a gyönyörűszép lakóházakat ugyanazok a parasztok építik,

akik huszonöt esztendővel ezelőtt építették őket... Puriskevics egy példát hozott fel, amely szerint a kozáknak több mint 20 gyeszjatyina földje van, mégis éhezik... Miért nem mondta meg azt is, hogy hol van ez a föld? Van föld, van föld Oroszországban is, de ki birtokolja? Ha tudta, hogy ott annyi a föld, és nem mondja meg, akkor nem igazságos ember, ha pedig nem tudta, akkor nem kellett volna erről beszélnie. Ha azonban esetleg valóban nem tudta, engedjék meg uraim, hogy elmondjam neki, hol ez a föld, mennyi van belőle és kinek a birtokában van. Ha megnézzük, kiderül, hogy a Doni Hadsereg területén magánkézben levő ménesek számára 753 546 gyesz.-t használnak fel. Megemlítem még a kalmük lótenyésztést, az úgynevezett nomád területeken. Ott mindent egybevéve 165 708 gyesz. van. Továbbá, a gazdag emberek ideiglenes bérletében 1 055 919 gyesz. van. Ez az egész föld nem azoknak az embereknek kezén van, akiket Puriskevics felsorolt, hanem a kulákok, a gazdagok kezén, akik nyomorgatnak minket; a jószágért félrubelt is kipréselnek belőlünk és egy egész rubelt egy gyeszjatyináért, s egy ezüst rubelt azért a jószágért, amellyel szántunk, ugyanakkor saját gyermekeinket és a kozákgyerekeket is táplálnunk kell. Hát ez az oka annak, hogy éhezünk." A szónok azután elmondja, hogy a bérlők 2 700 gyeszjatyinát kapnak 8 „lovassági" ló beszolgáltatása fejében; a parasztok ennél többet tudnának állítani. „Elmondom, hogy én meg akartam győzni kormányunkat, hogy szörnyű hibát követ el, amikor nem így cselekszik. Írtam a «Szelszkij Vesztnyik» szerkesztőségének, hogy közöljék. Azt válaszolták, hogy nem a mi dolgunk kioktatni a kormányt." Ilymódon a terület tulajdonába adott „municipalizált" földön a „központi nem demokratikus kormány" de facto* új földesurakat teremt: a municipalizálás, amint Plehanov felfedezte, biztosíték a restauráció ellen...

„A kormány a Parasztbank révén szélesre tárta előttünk a kaput a föld megszerzéséhez, — ez az az iga, amelyet 1861-ben raktak a nyakunkba. A szibériai határvidékekre akarnak minket átköltöztetni... nem volna-e jobb azt az embert oda-

* — ténylegesen. — *Szerk.*

küldeni, akinek sokezer gyeszjatyina földje van, aki után megmarad a föld, s ezen annyian fognak jóllakni (taps a baloldalon; hangok jobbfelől: „ismerjük, ismerjük“)... A japán háború idején azokon a (földesúri) földeken át vezettem mozgósított katonáimat, amelyekről itt említést tettem. Több mint két napot kellett gyalogolnunk a gyülekezési helyig. A katonák megkérdezték: «hová vezetsz minket?» Mondom nekik: «a japán határra». «Mi lesz ott a dolgunk?» — «A hazát fogjátok védeni.» Én mint katona úgy éreztem, hogy védeni kell a hazát. A katonák így válaszoltak: «miféle haza a Liszeckijek, a Bezulovok, a Podkopajlovok földje? Mi itt a miénk? Nekünk nincs semmink.» Ezt mondották, és én három esztendeje nem tudom kitörölni szavaikat a szívemből... Szóval, uraim... mindent egybevetve meg kell mondanom, hogy mindazon jogokban, amelyek Oroszországunkban érvényben vannak, a hercegektől kezdve a nemeseken, kozákokon, kispolgárokon át, nem is említve a paraszt szót, mindenkinek orosz állampolgárnak kell lennie, a földet is használnia kell — mindazoknak, akik dolgoznak rajta, akik munkát fordítanak rá, akiknek drága, akik szeretik. Dolgozz, verítékezz és élvezd a föld áldását. De ha nem akarsz élni rajta, ha nem akarsz dolgozni rajta, ha nem akarsz rá munkát fordítani, nincs jogod a földhöz“ (1974) (26. ülés, 1907 április 12).

„Nem is említve a paraszt szót“! Ez a nagyszerű mondás egy olyan paraszt „szíve mélyéből“ fakadt, aki szét akarja tépni a földbirtoklás rendi megkötöttségeit („mindazok a jogok, amelyek Oroszországunkban érvényben vannak“), a legalsóbb rendnek, a parasztságnak, még a nevét is el akarja törölni. „Legyenek állampolgárok.“ A dolgozók egyenlő joga a földre nem más, mint a *gazda* szempontjának következetes alkalmazása. A földbirtoklásnak *semilyen más alapja* nem lehet (mint például a kozákok „szolgálati“ földbirtoka stb.), semilyen más gondolat, semilyen más viszony nem lehet, mint a *gazda* joga a földhöz, a föld „dédelgetésének“ gondolata, annak a földhöz való viszonya, aki „munkát fordít“ rá. Csakugyan ilyennek kell lennie a farmer szemléletének, aki szabadon akar gazdálkodni szabad földön, ki akar küszöbölni minden idegen elemet, minden zavaró körülményt, mindent, ami ósdi, meg akarja szüntetni a *földbirtoklás valamennyi előző formáját.* Nos, vajjon nem egy át nem

gondolt doktrina ostoba alkalmazása volna, ha a marxisták le akarnák beszélni az ilyen gazdákat a nacionalizálásról, és az osztásföld magántulajdonának hasznosságáról akarnák őket kioktatni?

Az első dumában Merkulov parasztképviselő (Kurszk kormányzóság) ugyanazt a gondolatot fejezte ki a paraszti osztásföldek municipalizálását illetően, amelyet fentebb a Parasztszövetség kongresszusaira vonatkozó adatokból idéztünk. „Ijesztgetnek minket — mondta Merkulov —, hogy a paraszt sem mond le arról a talpalatnyi földről, amelyet most birtokol. Erre csak azt mondom: ugyan ki veszi el tőle? Hiszen még a teljes nacionalizálás esetén is csak azt a földet sajátítják ki, amelyet a gazda nem saját erejével, hanem bérmunkával művel meg" (18. ülés, 1906 május 30, 822. old.).

Ezt egy olyan paraszt mondja, akinek, saját bevallása szerint, 60 gyeszjatyina földje van; természetesen a bérmunka megszüntetése vagy megtiltása a kapitalista társadalomban — gyerekes gondolat, de nekünk a helytelen gondolatokat ott kell kigyomlálnunk, ahol a tévedés kezdődik — kezdve a „szocializáláson" és a bérmunka megtiltásán*, nem pedig a nacionalizáláson.

Ugyanez a Merkulov nevű paraszt kifogásolta a 42-k kadet tervezetét, amely megegyezik a municipalizálási programmal abban, hogy az osztásföldek tulajdonban maradnak, a földesúri földeket pedig használatra adják át. Ez — „holmi átmeneti fok az egyik rendszerből a másikba . . ." „egy birtokforma helyett kettő lesz: a magántulajdon és a bérleti használati jog, vagyis a földbirtoklásnak két nemcsak nem egybehangolt, hanem ellentétes formája" (823).

5. A NARODNYIK ÉRTELMISÉGIEK

A narodnyik értelmiségieknek, különösen a népi szocialistáknak, vagyis a narodnyikság opportunistáinak

* Már nincs is szükség arra, hogy ezt a helytelen eszmét *mi* „gyomláljuk ki", mert a „józan" trudovikok, élükön a „józan" Pesehonov úrékkal, *már kigyomlálták.*

beszédeiben két áramlatot kell megkülönböztetnünk: egyrészt, a paraszttömegek érdekeinek őszinte védelmét — ebben a tekintetben beszédeik, érthető okokból, hasonlíthatatlanul gyengébb benyomást keltenek, mint a „politikával nem foglalkozó" parasztok beszédei; másrészt, bizonyos kadet szellemet, egy kispolgári-intellektuel valamit, merényletet az állami álláspont ellen. Magától értetődik, hogy náluk, a *parasztoktól eltérően*, látható a *doktrina:* nem a közvetlenül felismert szükség és nyomor jegyében harcolnak, hanem egy bizonyos tan jegyében, olyan nézetek rendszere jegyében, amelyek elferdítik a harc tartalmát.

„A földet a dolgozóknak" — adja ki a jelszót Karavajev úr első beszédében, s az alaptörvény 87. cikkelye alapján kiadott sztolipini agrártörvényeket mint „az obscsina megszüntetését", mint „politikai célt": „a falusi burzsoázia külön osztályának kialakítását" jellemzi.

„Tudjuk, hogy ezek a parasztok a valóságban a reakció első számú támaszát, a bürokrácia szilárd támaszát jelentik. Ám a kormány, amikor így számolt, kegyetlenül tévedett: emellett paraszti proletariátus is lesz. Nem tudom, mi jobb: a paraszti proletariátus-e vagy a kevés földdel rendelkező jelenlegi parasztság, amely bizonyos intézkedések révén elegendő mennyiségű földhöz juthatna" (722).

Itt a V. V. úr szellemétől átitatott reakciós narodnyikság kísért: kinek a szempontjából „jobb"? az állam szempontjából? a földesúri vagy a polgári állam szempontjából? És miért nem „jobb" a proletariátus? Talán mert a kevés földdel rendelkező parasztság „földhöz juthatna" — vagyis könnyebben lehetne lecsillapítani, könnyebben lehetne a rend táborába átvinni, mint a proletariátust? Karavajev úr beszédének olyan *színezete* van, mintha szilárdabb „biztosítékot" akarna tanácsolni Sztolipinnak és társainak a szociális forradalom *ellen!*

Ha Karavajev úrnak lényegében igaza volna, a marxisták nem támogathatnák Oroszországban a földesúri földek elkobzását. De Karavajev úrnak nincs igaza, mivel a sztolipini „út" több paupert hoz létre, mint proletárt, s ezzel — a parasztforradalomhoz viszonyítva — meglassítja a kapitalizmus fejlődését. Hiszen maga Karavajev mondta

— és helyesen mondta, hogy a sztolipini politika (nem az új, polgári elemeket, nem a tőkés farmereket, hanem) a félig feudális gazdálkodást folytató *mai* földbirtokosokat gazdagítja. 1895-ben a föld ára, ha a „Paraszt"-bank útján adták el, 51 rubel volt gyeszjatyinánként, 1906-ban pedig — 126 rubel (Karavajev, 47. ülés, 1907 május 26, 1189. old.). Karavajev úr pártbeli kollégái, Volk-Karacsevszkij és Gyelarov urak pedig még élesebben megvilágították ezeknek a számoknak a jelentőségét. Gyelarov kimutatta, hogy „a Parasztbank 1905 előtt, fennállásának húsz egynéhány esztendeje alatt, mindössze 7 500 000 gyesz. földet vásárolt"; 1905 november 3-tól 1907 április 1-ig pedig 3 800 000 gyesz.-t. 1900-ban egy gyesz. föld ára 80 rubel volt, 1902-ben 108 rubel, 1903-ban az agrármozgalom és az orosz forradalom előtt 109 rubel. Most — 126 rubel. „Ugyanakkor, amikor az orosz forradalom egész Oroszországnak óriási károkat okozott, az orosz nagybirtokosok *óriási tőkéket szereztek*, több mint 60 millió rubel népi pénz ment át a kezükbe" (1220 — a 109 rubeles „megfelelő" ár alapulvételével). Volk-Karacsevszkij úr azonban sokkal helyesebben számol, amikor semmiféle árat sem ismer el „megfelelőnek", és csupán megállapítja, hogy a kormány 1905 november 3-a után 52 millió rubelt fizetett ki a földbirtokosoknak a parasztok által vásárolt földek terhére és 242 millió rubelt saját terhére, vagyis összesen *„295 millió rubel népi pénzt fizettek ki a nemesi földbirtokosoknak"* (1080. Mindenütt a mi kiemelésünk.). Ez magától értetődően annak, amibe Oroszországnak a junker típusú polgári agrárfejlődés kerül, csak egészen kis része, *sarc*, amelyet a földesurak és a hivatalnokok javára a termelőerők gyarapodására kivetnek! Ezt az oroszországi fejlődés felszabadulásáért a földbirtokosoknak fizetett sarcot a kadetok is fenntartják (megváltás). Ezzel szemben a farmerek polgári köztársasága arra kényszerülne, hogy ezeket az összegeket az új rendszerben a mezőgazdasági termelőerők fejlesztésére fordítsa*.

* V. ö. *Kautsky* „Az agrárkérdés Oroszországban" c. munkájával, ahol a szerző rámutat arra, hogy a paraszti földművelés fejlesztésére óriási tőkéket kell fordítani. A „municipalisták" itt ezt

Végül, okvetlenül a narodnyik értelmiségiek javára kell írni azt, hogy a Bobrinszkijokkal és a Kutlerekkel ellentétben megértik, hogy 1861-ben becsapták a népet, nem nagynak nevezik a hírhedt reformot, hanem azt mondják, hogy ezt „a földbirtokosok érdekében hajtották végre" (Karavajev, 1193). A valóság — mondotta joggal Karavajev úr a reform utáni időszakról — a „legsötétebb jóslatait is felülmúlta" azoknak, akik 1861-ben a parasztság érdekeit védelmezték.

A paraszti *földtulajdon* kérdésében Karavajev úr a parasztokhoz intézett következő kérdést állította szembe a kormány ilyértelmű gondoskodásával: „Paraszt-képviselő urak, önök a nép képviselői. Életük a paraszt élete, gondolkodásmódjuk a paraszt gondolkodásmódja. Amikor útrakeltek, panaszkodtak-e választóik amiatt, hogy bizonytalanok a földbirtoklást illetően? Ezt tűzték-e ki önök elé a dumában első feladatul, első követelésül: «Legyetek résen, szilárdítsátok meg a földmagántulajdont, különben nem teljesítitek utasításunkat.» Nem, mondják önök, ilyen utasítást nem adtak nekünk" (1185).

A parasztok nem cáfolták meg, hanem beszédeik egész tartalmával igazolták ezt a kijelentést. S ennek persze nem az az oka, hogy az orosz paraszt a „földközösség híve", „tulajdonellenes", hanem az, hogy a gazdasági feltételek *ma* azt a feladatot írják elő neki, hogy az új gazdaság megteremtése érdekében szüntessenek meg minden régi földbirtoklási formát.

A narodnyik értelmiségieknek hibájául kell felrónunk a paraszti földbirtok „normáira" vonatkozó nagyhangú fejtegetéseiket. „Azt hiszem, mindenki egyetért abban —

---

az ellenvetést tehetik: a polgári köztársaságnak kiadásai lesznek a köztársasági hadseregre, de itt van a demokratikus zemsztvo . . . ettől, kedves municipalista urak, a nem demokratikus központi hatalom veszi majd el a pénzt! De egy nem demokratikus központi hatalom fennállása esetén a demokratikus zemsztvónak még a keletkezése is lehetetlen, ez csak a kispolgár jámbor óhaja. Realitás csupán a polgári köztársaság (amely más államokhoz viszonyítva a legtöbbet költi a termelőerők fejlesztésére — példa: Észak-Amerika) és a burzsoá monarchia (amely évtizedeken át fizet *sarcot* a junkereknek, példa: Németország) viszonya.

jelentette ki Karavajev úr —, hogy a földkérdés helyes megoldásához szükségesek a következő adatok: mindenekelőtt a megélhetéshez elengedhetetlen földnorma, a fogyasztási norma és az egész munkamennyiség kihasználása céljából — a munkanorma. Pontosan ismerni kell a parasztok birtokában levő föld mennyiségét — így ki lehet számítani, mennyi föld hiányzik. Továbbá azt is tudni kell, mennyi földet lehet adni" (1186).

Mi egyáltalán nem értünk egyet ezzel a véleménnyel. *S a parasztoknak a dumában elhangzott kijelentései alapján* azt állítjuk, hogy ebben a *parasztoktól idegen* értelmiségi bürokratizmus eleme észlelhető. A paraszt nem beszél „normákról". A norma — bürokratikus kiagyalás, az átkos emlékű 1861-es jobbágyreform lápvirága. A helyes osztályösztön által vezetett parasztok a súlypontot a földesúri földbirtokok megszüntetésére helyezik, nem pedig a „normákra". Nem arról van szó, hogy mennyi föld „kell". „Még egy földtekét nem fognak teremteni", mint a fentebb említett pártonkívüli paraszt igen találóan kijelentette. Arról van szó, hogy meg kell szüntetni a *fojtogató* hűbéri latifundiumokat, amelyek még az esetben is megértek arra, hogy megszüntessék őket, ha a „normákat" ettől függetlenül elérték. A narodnyik értelmiségi oda lyukad ki, hogy ha a „normát" elérték, talán nem is kell bántani a földbirtokosokat. A paraszt másként gondolkodik: „parasztok, *dobjátok ki őket*" (a földbirtokosokat) — mondta Pjanih parasztképviselő (eszer) a II. dumában (16. ülés, 1907 március 26, 1101. old.). Nem azért kell kidobni a földesurakat, mert nincs meg a „norma", hanem azért, mert a földműves gazda nem hajlandó szamarakat és piócákat megtűrni. A két felfogás között „nagy a különbség".

Amikor a paraszt hallgat a normákról, pompás gyakorlati ösztönnel „szarvánál ragadja meg a bikát". Az a kérdés, *ki* fogja megállapítani a normákat? Pojarkov lelkész ezt nagyszerűen kifejezte az I. dumában. „Meg akarják állapítani — mondotta — az egy emberre jutó föld normáját. *Ki fogja megállapítani ezt a normát?* Ha maguk a parasztok, akkor persze nem fogják megsérteni saját érdekeiket, de ha a parasztokkal együtt a földesuraknak is lesz

beleszólásuk a normák megállapításába, akkor még kérdéses, ki kerekedik felül a normák kidolgozása során" (12. ülés, 1906 május 19, 488. old.).

Pojarkov a normákról való fecsegést illetően fején találta a szöget.

A kadetoknál ez nem fecsegés, hanem a parasztok *elárulása* a földbirtokosok érdekében. S a jóindulatú falusi lelkész, Pojarkov úr, aki a falujában nyilvánvalóan igazi mivoltukban látta a liberális földbirtokosokat, ösztönösen rátapintott a csalásra.

„Továbbá attól félnek — mondta ugyanez a Pojarkov —, hogy sok lesz a hivatalnok! A parasztok maguk fogják felosztani a földet!" (488—489) Ez a kérdés veleje. A „normáknak" csakugyan bürokrata ízük van. A parasztoknak más a szándékuk: magunk osztjuk fel a földet a helyszínen. Innen származik a helyi földbizottságok eszméje, amely helyesen fejezi ki a parasztság érdekeit a forradalomban, s amely joggal kelti fel a liberális semmirekellők gyűlöletét*. Az államnak, ha *ilyen nacionalizálási* terve van, már csak az a feladata, hogy megállapítsa, melyik föld tartozhat az *áttelepítési alaphoz*, és melyik követelhet különleges elbánást („az országos jelentőségű erdők és vizek" — mint jelenlegi programmunkban olvassuk), vagyis *csupán az a feladata*, amit *még* a „municipalisták" *szerint is a „demokratikus állam"* (azt kellett volna mondani: köztársaság) *hatáskörébe kell utalni.*

Ha a normákra vonatkozó fecsegést összevetjük a gazdasági élet valóságával, azonnal látni fogjuk, hogy a parasztok a tettek, a narodnyik értelmiségiek pedig a szavak emberei. A „munka"-normának *komoly* jelentősége lenne a bérmunka megtiltására irányuló kísérletnél. A parasztság többsége hallani sem akart az ilyen kísérletekről, az eneszek pedig elismerték, hogy nem lehet végrehajtani őket. Ha így áll a dolog, a „norma" kérdése elesik,

* Városi munkáskormányzatok, falusi parasztbizottságok (amelyek egy bizonyos pillanatban általános stb. szavazás alapján megválasztott testületekké változnak át), — ez a győzelmes forradalomnak, vagyis a proletariátus és a parasztság diktatúrájának egyetlen lehetséges szervezeti formája. Nem csoda, hogy a liberálisok gyűlölik a szabadságért harcoló osztályok e szervezeti formáit!

és megmarad a gazdák adott száma közötti felosztás. A „fogyasztási" norma a nyomor normája, s a kapitalista társadalomban a parasztság az ilyen „norma" elől mindig a városba fog menekülni (erről lentebb külön beszélünk). Vagyis itt sem a „normáról" van szó (amely emellett együtt változik a kultúra és a technika minden változásával), hanem a gazdák tényleges száma közötti elosztásról, arról, hogy „kiválogassák" az igazi gazdákat, akik „dédelgetni" tudják a földet (mind munkával, mind tőkével) — és az alkalmatlan gazdákat, akiket nem szabad visszatartani a mezőgazdaságban, s akiknek visszatartása reakciós kísérlet volna.

Mint furcsaságot, amely megmutatja, hová vezetnek a narodnyik urak narodnyik *elméletei*, idézzük Karavajev úr beszédéből azt a helyet, ahol *Dániára* hivatkozik. Európa ugyebár „csökönyösen ragaszkodik a magántulajdonhoz", a mi obscsinánk viszont „elősegíti a szövetkezés feladatának megoldását". „Dánia ebben a tekintetben ragyogó példa." Valóban *ragyogó* példa — a narodnyikok ellen. Dániában a legtipikusabb *polgári* parasztságot látjuk, amely mind a tejelő jószágot (lásd „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»". X. fej.*), mind pedig a földet saját kezében összpontosítja. A dán földműves gazdaságok 68,3%-ának egy hartkornnál, vagyis körülbelül 9 gyeszjatyinánál kevesebb földje van. Ezek az egész megművelt területnek mindössze 11,1%-ával rendelkeznek. A másik póluson a gazdaságok 12,6%-ának 4 vagy ennél több hartkorn *(36 vagy ennél több gyeszjatyina)* földje van; ezek kezében van a föld 62%-a *(N. Sz.* „Az agrárprogrammok". „Novij Mir" kiadás. 7. old.). Minden kommentár fölösleges.

Érdekes, hogy az I. dumában a liberális Gercenstejn játszotta ki Dániát ütőkártyául, a jobboldaliak ezzel szemben (mindkét dumában) azzal érveltek, hogy Dániában paraszti *tulajdon* van. A föld nacionalizálása nálunk azért szükséges, hogy a régi gazdaságok szabadon alakulhassanak át „dán mintára" azon a földön, amelyről „eltávolították a kerítést", a bérleteknek tulajdonná változtatásán pedig nem múlik a dolog, ha ezt maguk a parasztok köve-

* Lásd ebben a kötetben 171—183. old. — *Szerk.*

telik, mert *ebben* az egész burzsoázia és a hivatalnoki kar mindig támogatni fogja a parasztságot. Emellett a föld nacionalizálása esetén a kapitalizmus fejlődése („dán típusú" fejlődése) a föld magántulajdonának megszüntetése következtében *gyorsabban* halad előre.

6. A TRUDOVIK (NARODNYIK) PARASZTOK

A trudovik parasztok és a szociálforradalmár parasztok alapjában véve *nem különböznek* a pártonkívüli parasztoktól. Beszédeiket összehasonlítva, világosan látjuk ugyanazokat a szükségleteket, ugyanazokat a követeléseket, ugyanazt a világszemléletet. Csak éppen a párthoz tartozó parasztok öntudatosabbak, világosabban fejezik ki magukat, jobban megértik a kérdés különféle vonatkozásainak összefüggését.

A legjobb beszéd alighanem a trudovik paraszt Kiszeljov beszéde, amelyet a második duma 26. ülésén (1907 április 12-én) tartott. A liberális hivatalnok „állami álláspontjával" ellentétben beszédében arra helyezi a súlypontot, hogy „kormányunk egész belpolitikája, amelynek *tényleges* vezetői a földbirtokosok, minden tekintetben arra irányul, hogy megőrizze a földet a jelenlegi birtokosok kezében" (1943). A szónok rámutat arra, hogy éppen ezért tartják a népet „sötét tudatlanságban", majd kitér az októbrista Szvjatopolk-Mirszkij herceg beszédére. „Még bizonyára nem felejtették el szörnyű szavait: «ne is gondoljanak a paraszti földbirtok kibővítésére. Védjék meg és támogassák a magánbirtokosokat. A mi szürke, tudatlan parasztt ömegünk a földesurak nélkül nem más, mint nyáj pásztor nélkül.» Paraszt testvéreim, hozzá kell-e tenni ehhez valamit, hogy megértsétek, milyen vágyak rejtőznek ezeknek az uraknak — a mi jótevőinknek — a lelkében? Vajjon nem világos-e előttetek, hogy ezek mind a mai napig a jobbágyság után vágyakoznak és epekednek? Nem, pásztor urak, elég volt . . . Csak egyet szeretnék: szeretném, ha a nemeslelkű Rjurikovics szavait az egész szürke paraszti Oroszország, az egész orosz hon jól emlékezetébe vésné, ha ezek a szavak parázsként izzanának

minden paraszt lelkében és napnál fényesebben világítanák meg ezt a szakadékot, amely közöttünk és kéretlen jótevőink között tátong. Elég, pásztor urak... Elég, nekünk nem pásztorokra van szükségünk, hanem vezetőkre, akiket mi meg tudunk találni magunk nélkül is, velük pedig megtaláljuk a világossághoz és az igazsághoz vezető utat, az ígéret földjére vezető utat is" (1947).

A trudovik teljes egészében az olyan forradalmár polgár álláspontján áll, aki hiú reményekkel áltatja magát, azt hiszi, hogy a föld nacionalizálása elvezeti az „ígéret földjére", de önfeláldozóan harcol az *adott* forradalomért és gyűlölettel fogadja a forradalmi lendület lefékezésének gondolatát. „A népszabadság pártja elutasítja az agrárkérdés igazságos megoldását... Népképviselő urak, vajjon egy olyan törvényhozó testület, mint az Állami Duma, lemondhat-e működése során az igazságról a gyakorlatiasság javára? Kiadhatnak-e önök olyan törvényeket, amelyekről már eleve tudják, hogy igazságtalanok?.. Talán önök keveslik azokat az igazságtalan törvényeket, amelyekkel bürokráciánk megajándékozott minket, hát még mi is ilyen törvényeket hozzunk?.. Nagyon jól tudják, hogy gyakorlati megfontolásokból — hogy lecsendesítsék Oroszországot — büntető különítményeket küldtek ki, egész Oroszországban kihirdették az ostromállapotot; gyakorlati megfontolásokból vezették be a statáriális bíróságokat. De méltóztassanak megmondani, ki lelkesedik közülünk ezért a gyakorlatiasságért? Vajjon nem átkozták el maguk is valamennyien? Ne tegyenek fel olyan kérdést, amilyet egyesek itt feltettek" (a szónok nyilvánvalóan Tatarinov kadet földbirtokosra céloz, aki a 24. ülésen április 9-én ezt mondta: „az igazságosság, uraim, meglehetősen viszonylagos fogalom", „az igazságosság — az az eszmény, amely felé valamennyien törekszünk, de ez az eszmény csak eszmény marad" (legalábbis a kadetoknál), „s hogy lehetséges lesz-e tényleges megvalósítása, azt kérdésesnek tartom"; 1799) — „mi is az igazságosság? Az ember — ez az igazságosság. Az ember megszületett — igazságos dolog hát, hogy éljen, s ezért igazságos, hogy lehetősége legyen arra, hogy munkájával megszerezze mindennapi kenyerét..."

Látjuk: a parasztságnak ez az ideológusa a XVIII. század francia felvilágosodásának tipikus szempontjából szemléli a dolgokat. Nem érti meg *saját* igazságosságának történelmi korlátozottságát, történelmileg meghatározott tartalmát. De ennek az elvont igazságosságnak nevében *el akarja söpörni*, és az osztály, amelyet képvisel, *teljesen el is tudja söpörni* a középkor minden csökevényét. Éppen ezt a *reális* történelmi tartalmat találjuk meg abban a kérdésfeltevésben, hogy az igazságosságot semmiféle „gyakorlati" megfontolásnak sem szabad feláldozni. Értsd: semmiféle engedményt a középkori viszonyoknak, a földesuraknak, a régi hatalomnak. Ez a Konvent tagjának a hangja. Ezzel szemben a liberális Tatarinov számára a polgári szabadság „eszménye" „csak eszmény marad", amelyért nem harcol komolyan, nem áldoz fel mindent annak megvalósításáért, hanem egyezségre lép a földbirtokossal. A Kiszeljovok elvezethetik a népet a győzelmes polgári forradalomhoz, a Tatarinovok — csak az áruláshoz.

„... A népszabadság pártja a gyakorlatiasság nevében azt indítványozza, hogy ne formáljunk semmiféle jogot a földhöz. Attól tart, hogy az ilyen jog az emberek tömegét fogja a városokból a falvakba vonzani, s ebben az esetben mindenkinek csak kevés föld jut. Én mindenekelőtt azt szeretném megkérdezni, hogy mi is tulajdonképpen a földhöz való jog? A földhöz való jog nem más, mint — a munkához való jog, a kenyérhez való jog, az élethez való jog, ez minden ember elidegeníthetetlen joga. De akkor hogy foszthatunk meg bárkit is ettől a jogtól? A népszabadság pártja azt mondja, hogyha minden polgárnak megadjuk ezt a jogot, és felosztjuk közöttük a földet, akkor mindenkinek kevés jut. Csakhogy a jog és annak gyakorlati érvényesítése — korántsem egy és ugyanaz. Mindenkinek, aki itt él, jogában van valahol Csuhlomában élnie, mégis itt él, s fordítva, azoknak, akik Csuhlomában élnek, ugyanúgy joguk van arra, hogy Pétervárott éljenek, mégis megmaradnak odujukban. Ezért az a félelem, hogy ha a földhöz való jogot mindenkinek biztosítják, aki dolgozni akar a földön, az emberek egész tömege megy majd el a városokból, teljesen alaptalan. A városból csak azok mennek majd falura, akik még mindig nem szakították meg kapcsolatukat a faluval — csak azok mennek falura, akik nemrégiben költöztek a városba... Az olyan emberek, akiknek valóban állandó

és biztosított keresetük van a városban, nem mennek vissza falura ... Azt hiszem, hogy csak a föld magántulajdonának teljes és visszavonhatatlan megszüntetését ... stb. ... csak az ilyen megoldást ismerhetjük el kielégítőnek" (1950).

Ez a tipikus trudovik tiráda azt az érdekes kérdést veti fel előttünk, hogy van-e különbség a munkához való jogról mondott *ilyen* beszédek és az 1848-as francia kispolgári demokratáknak a munkához való jogról mondott beszédei között? Kétségkívül ezek is, amazok is a polgári demokrata szónoklatai, amelyek *zavarosan* fejezik ki a harc igazi történeti tartalmát. De a trudovik szónoklata *zavarosan* az objektív feltételek alapján lehetséges *polgári* forradalom (vagyis a XX. századi Oroszországban lehetséges paraszti agrárforradalom) igazi *feladatait* fejezi ki — az 1848-as francia Kleinbürger* szónoklata viszont zavarosan a *szocialista* forradalom feladatait fejezi ki, amely a múlt század derekán Franciaországban lehetetlen volt. Más szóval: a XIX. század derekán a francia munkásnak a munkához való joga azt a kívánságot fejezte ki, hogy az *egész* kistermelést a szövetkezetek, a szocializmus stb. alapján újítsák meg, ez pedig *gazdaságilag* lehetetlen volt. A XX. század orosz parasztjának a munkához való joga azt a kívánságot fejezi ki, hogy a *mezőgazdasági* kistermelést *nacionalizált* földön újítsák meg, s ez gazdaságilag teljes mértékben lehetséges. A XX. század orosz parasztjának a „munkához való jogában" álszocialista elméleten kívül reális polgári tartalom is van. A XIX. század közepén élt francia kispolgárnak és munkásnak a munkához való jogában álszocialista elméleten kívül *semmi* sincs. Ez a különbség sok marxistánk figyelmét elkerüli.

De a trudovik maga mutatja meg nekünk elméletének *reális* tartalmát: a földet *nem* veszi igénybe *mindenki*, noha mindenkinek „egyenlő joga van" hozzá. Világos, hogy a földet *csak a gazdák* veszik igénybe, vagyis csak azok telepednek meg rajta. A földmagántulajdon megszüntetése mindazoknak az akadályoknak a kiküszöbölése, amelyek a *gazdát* gátolják a földön való berendezkedésben.

Nem lehet csodálkozni azon, hogy Kiszeljov, aki fel-

* — kispolgár. — *Szerk.*

tétlenül hisz a parasztforradalomban és szolgálni akarja azt, megvetéssel beszél a kadetokról, arról a kívánságukról, hogy ne az egész földet, hanem csak egy részét idegenítsék el — hogy a földért fizetésre kötelezzék a parasztokat, hogy a dolgot „egy ismeretlen rendeltetésű földhivatal" hatáskörébe utalják — egyszóval megvetéssel beszél „a népszabadság pártja által megtépázott cinegéről" (1950—1951). Nem lehet csodálkozni azon sem, hogy Sztruvénak és a hozzá hasonlóknak meg *kellett* gyűlölniök a trudovikokat, különösen a második duma után: ameddig az orosz paraszt trudovik lesz, nem sikerülhetnek a kadetok tervei. Amikor pedig az orosz paraszt nem lesz többé trudovik, véglegesen eltűnik majd a kadet és az októbrista közötti különbség!

Röviden megemlítünk még más szónokokat is. Hallgassuk meg Nyecsitajlo parasztképviselőt: „Azok az emberek, akik a parasztok vérével és agyvelejével szívták tele magukat, fajankóknak nevezik a parasztokat" (779). Golovin közbevág: a földesúr megbánthatja a parasztot, de a paraszt... a földesurat? „Ez a föld a népé, és azt mondják nekünk: vegyétek meg. Talán mi jövevények vagyunk, Angliából, Franciaországból stb. kerültünk ide? Mi idevalósiak vagyunk, miért kellene megvásárolnunk saját földünket? Már tízszeresen megfizettünk érte vérünkkel, verítékünkkel és pénzünkkel" (780).

Kirnoszov parasztképviselő (Szarátov kormányzóság) így beszél: „Most már semmi másról nem beszélünk, mint a földről; ismét azt mondják nekünk, hogy a föld szent és sérthetetlen. Azt hiszem, lehetetlen, hogy sérthetetlen legyen: *ha egyszer a nép kívánja, semmi sem lehet sérthetetlen**. (Egy hang jobbfelől: „hohó!") Bizony: hohó! (Taps a baloldalon.) Nemes urak, azt hiszik, már elfelejtettük, hogy volt idő, amikor kártyára tettek fel minket, amikor kutyákért cserébe adtak bennünket? Tudjuk, hogy mindez az önök szent és sérthetetlen tulajdona volt... Ellopták tőlünk a földet... A parasztok,

* Így fejezi ki jellegzetes módon egy egyszerű paraszt a népi szuverenitás forradalmi eszméjét. A parasztságon kívül forradalmunkban nincs más burzsoázia, amely a proletár programmnak ezt a követelését megvalósíthatná.

akik ide küldtek engem, ezt mondották: a föld a mienk, nem azért jöttünk ide, hogy megvegyük, hanem azért, hogy elvegyük" (1144)*.

Vaszjutyin parasztképviselő (Harkov kormányzóság) ezt mondja: „Mi itt a miniszterelnök úr képviselőjének személyében nem az egész ország miniszterét, hanem 130 000 földbirtokos miniszterét látjuk. 90 millió paraszt az ő számára semmi... Önök (fordul a jobboldal felé) kizsákmányolók, drágán adják bérbe földjeiket és hét bőrt nyúznak le a parasztról... Tudják meg, hogy a nép, ha a kormány nem elégíti ki szükségleteit, nem fogja kérni beleegyezésüket, hanem elveszi a földet... Én — ukrán vagyok (elbeszéli, hogy Katalin cárnő Potyomkinnak 27 000 gyeszjatyina erdőt és 2 000 parasztot ajándékozott)... Azelőtt egy gyeszjatyina földet 25—50 rubelért adtak el, most viszont a bérlet 15—30 rubel gyeszjatyinánként, a szénakaszálási jog pedig 35—50 rubel. Ez nyúzás. (Egy hang a jobboldalon: „Mi? nyúzás?" Derültség.) Semmi baj, ne izguljanak, legyenek nyugodtak (taps a baloldalon): én ezt úgy nevezem, hogy hét bőrt nyúznak le parasztról" (643, 39. ülés, május 16).

A trudovik parasztok és a paraszti értelmiségiek beszédének általános jellegzetessége, hogy elevenen él bennük a jobbágyság emléke. Valamennyiüket egyesíti a földesurak és a földesúri állam iránti lángoló gyűlölet. Valamennyiükben forradalmi szenvedély lobog. Egyesek egyáltalán nem gondolnak arra, hogy milyen lesz majd az a rend, amelyet létre fognak hozni, de ösztönösen minden erejüket megfeszítik, hogy „kidobják őket". Mások — utópisztikusan kiszínezik ezt a rendet, de valamennyien gyűlölik a régi Oroszországgal való kompromisszumot, valamennyien azért

* Nazarenko trudovik paraszt (Harkov kormányzóság) az I. dumában a következőket mondta: „Ha majd gondolkozni fognak azon, mit jelent a parasztnak a föld, megmondom önöknek: ahogy a csecsemőnek kell anyja emlője, úgy kell nekünk parasztoknak a föld. A föld kérdését csakis ebből a szempontból vizsgáljuk. Valószínűleg tudják, hogy még nem is olyan nagyon régen az urak arra kényszerítették anyáinkat, hogy kutyakölyköket táplálljanak emlőikből. Ugyanez történik most is. Csakhogy most az urasági kutyakölykök nem azt az anyát szívják, amely szült és szoptatott, hanem azt, amely táplál bennünket — a földet" (495).

harcolnak, hogy kő kövön ne maradjon az átkozott középkori viszonyokból.

Ha összehasonlítjuk a forradalmi parasztoknak a második dumában elhangzott beszédeit és a forradalmi munkások beszédeit, önkéntelenül is szemünkbe ötlik a következő különbség. Az előbbiekben mérhetetlenül több a közvetlen forradalmiság, a földesúri hatalom haladéktalan szétzúzásának, az új rend haladéktalan megteremtésének szenvedélye. A paraszt ég a vágytól, hogy nyomban az ellenségre vesse magát és megfojtsa. A munkás forradalmisága elvontabb, mintha csak távolabbi célok elérésére tartogatná. Ez a különbség teljesen érthető és törvényszerű. A paraszt közvetlenül most hajtja végre a *maga* polgári forradalmát, anélkül hogy annak belső ellentmondásait észrevenné vagy akár csak az ellentmondások gondolatát is megengedné. A szociáldemokrata munkás látja ezeket az ellentmondásokat, s egyetemes szocialista célokat tűzve maga elé, *nem kötheti* össze a munkásmozgalom sorsát a polgári forradalom kimenetelével. Ám ebből nem szabad arra következtetni, hogy a munkásnak a polgári forradalomban a liberálist kell támogatnia. Ebből azt a következtetést kell levonni, hogy a munkásnak, *semilyen* más osztállyal sem olvadva egybe, *minden erejét* latbavetve segítenie kell a parasztot e polgári forradalom végigvitelében.

7. A SZOCIÁLFORRADALMÁROK

Az eszer értelmiségiek beszédei (a parasztok beszédeiről fentebb, a trudovikok közt, már megemlékeztünk) ugyancsak tele vannak a kadetok kérlelhetetlen bírálatával és a földesurak elleni hadakozással. Nem ismételjük meg a fentebb már elmondottakat, hanem csak ennek a képviselőcsoportnak *új* vonását említjük meg. Eltérően a népi szocialistáktól, akik hajlanak arra, hogy a szocializmus helyett... Dániát eszményítsék, eltérően a parasztoktól, akiktől távol áll mindennemű doktrina, s akik közvetlenül annak az elnyomott embernek az érzését fejezik ki, aki ugyanilyen közvetlenül idealizálja a kizsák-

mányolás adott formájától való megszabadulást — az eszerek *saját* szocializmusuk doktrináját fejtik ki beszédeikben. Például Uszpenszkij és Szagateljan (a „dasnakcutjun" tagjai — igen közel vannak az eszerekhez, sőt a „fiatalok" a szociálforradalmár párthoz tartoznak) felvetik az *obscsina* kérdését. Az utóbbi szónok a következő, meglehetősen naiv megjegyzést teszi: „szomorúan meg kell állapítanunk, hogy amikor széles alapokon fejtegetik a föld nacionalizálásának elméletét, nem emelik ki különösebben azt az életben és épen maradt intézményt, amelynek alapján egyedül lehetséges az előrehaladás ... Mindezeket a borzalmakat (az Európában tapasztalható borzalmakat, a kisgazdaság pusztulását stb.) elhárítja az obscsina" (1122).

Az obscsina tiszteletre méltó bajnokának „szomorúsága" érthetővé válik számunkra, ha figyelembe vesszük, hogy az agrárkérdés *huszonhatodik* szónoka volt.

Előtte már tizennégy baloldali, trudovik stb. nyilatkozott, s egyik sem „emelte ki különösebben ezt az életben és épen maradt intézményt"! Van min „elszomorodni", ha látjuk, hogy a dumába beküldött parasztok ugyanolyan közömbösséget tanúsítanak az obscsina irányában, amilyen a Parasztszövetség kongresszusain is megnyilvánult. Szagateljan és Uszpenszkij úgy tárgyalták az obscsina kérdését, mint igazi szektások a parasztforradalomban, amely tudni sem akar a *régi* földközösségekről. „Az az érzésem, hogy bizonyos veszély fenyegeti az obscsinát" — búslakodik Szagateljan (1123). „Éppen most kell mindenáron megmenteni az obscsinát" (1124). „Ez a forma (vagyis az obscsina) olyan világmozgalommá bontakozhat ki, amely valamennyi gazdasági kérdés megoldásának útját megmutathatja" (1126). Szagateljan úr az obscsinára vonatkozó elmélkedésekkel nyilvánvalóan „bánatosan és rosszkor" hozakodott elő. Kollégája, Uszpenszkij pedig, az obscsina ellen irányuló Sztolipin-féle törvények bírálata során kifejezte azt az óhaját, „hogy a lehető legszűkebb méretekre, az elengedhetetlenre korlátozzák a földtulajdon mobilizációját" (1115).

A narodnyiknak ez az óhaja kétségkívül reakciós. De furcsa, hogy az eszer párt, amelynek nevében ezt az óhajt a dumában kifejezték, a földmagántulajdon megszün-

tetéséért száll síkra, s nincs tudatában annak, hogy így alakul ki a föld *legnagyobb* méretű mobilizációja, így kerül a föld a legszabadabban és a legkönnyebben az egyik gazda kezéből a másikéba, így hatol be a legszabadabban és a legkönnyebben a tőke a mezőgazdaságba! A földmagántulajdon összekeverése a tőke uralmával a mezőgazdaságban — ez az a jellegzetes tévedés, amelybe a föld nacionalizálásának polgári hívei (közöttük George és sok más) beleesnek. A föld „mobilizációjának korlátozására" irányuló törekvésben az eszerek megegyeznek a kadetokkal, akiknek képviselője, Kutler, beszámolójában nyíltan kijelentette: „a népszabadság pártja csak az elidegenítés és a jelzáloggal való megterhelés jogában szándékszik őket (a parasztokat) korlátozni, vagyis meg akarja akadályozni azt, hogy a föld adás-vétele a jövőben nagy arányokat öltsön" (12. ülés, 1907 március 19, 740. old.).

A kadetok ezt a reakciós óhajt a földkérdés megoldásának olyan módszereivel kapcsolják egybe (a földbirtokosok és hivatalnokok uralma), amelyek biztosítják az ostoba, bürokratikus tilalmak és a parasztság leigázását elősegítő bürokratikus huzavona lehetőségét. Az eszerek olyan intézkedésekkel kapcsolják egybe reakciós óhajukat, amelyek kizárják a bürokratikus korlátozások lehetőségét (az általános stb. szavazás alapján választott helyi földbizottságok). Az előbbieknek a polgári forradalomban követett egész (bürokratikus-földesúri) politikája reakciós. Az utóbbiaknak a kispolgári „szocializmusa" a reakciós, amelyet tévesen tulajdonítanak a következetes polgári forradalomnak.

Érdekes megemlíteni az eszerek gazdasági elméleteivel kapcsolatban, hogy mi az eszer duma-képviselők véleménye az agrárátalakulásnak az ipar fejlődésére gyakorolt hatásáról. Igen erősen kidomborodik itt a polgári forradalmárok naiv álláspontja, amelyet alig-alig leplez a narodnyik tan burka. Itt van például az eszer Kabakov (Perm kormányzóság), a Parasztszövetségnek az Urálvidéken ismert szervezője, az „alapajevszki köztársaság elnöke"[106], az a bizonyos „Pugacsov"*. Tisztán paraszti okoskodással

* Lásd „A II. Állami Duma tagjainak névsora", ismeretlen szerző magánkiadása. Szentpétervár 1907.

többek között azzal indokolja meg a parasztoknak a földhöz való jogát, hogy a parasztok sohasem vonakodtak megvédeni Oroszországot az ellenséggel szemben (1953). „Mire jó a föld kiosztása? — kiált fel. — Kijelentjük, hogy a földnek a dolgozó parasztság közös tulajdonában kell lennie, s a parasztok majd mindenütt maguk fogják elosztani egymás közt a földet, anélkül hogy a legcsekélyebb mértékben beavatkoznának holmi hivatalnokok, akikről már régen tudjuk, hogy semmi hasznot sem hoztak a parasztságnak" (1954). „Nálunk az Urálvidéken egész gyárak leálltak, mert a bádoglemezt nem lehet eladni, holott Oroszországban szalmafedeles vityillókban laknak az emberek. Mindezeket a parasztházakat már régen bádoggal kellett volna befedni... Piac van, de vásárló nincs. Kikből áll nálunk a vásárló tömeg? A százmilliós dolgozó parasztságból — ez a vásárló tömeg alapja" (1952).

Igen, ez a beszéd helyesen jelöli meg azokat a feltételeket, amelyek mellett az Urálvidéken a „posszesszionális" termelés évszázados félfeudális tespedése helyett az igazi tőkés termelés megvalósulhat. Sem a sztolipini, sem a kadet agrárpolitika nem alkalmas arra, hogy érezhetően javítsa a *tömegek* létfeltételeit, enélkül pedig nem fejlődik ki az Urálvidéken ténylegesen „szabad" ipar. Csak a parasztforradalom válthatná fel gyorsan a fa Oroszországát a vas Oroszországával. Az eszer paraszt helyesebben és mélyebben megérti a kapitalizmus fejlődésének feltételeit, mint a tőke felesküdt szolgái.

Egy másik eszer, Hvorosztuhin parasztképviselő (Szarátov kormányzóság) ezt mondotta: „Igen, uraim, persze a népszabadság pártjának tagjai sokat beszéltek, azt mondták, hogy hibáztatják a trudovik csoportot, hogy annak akarja adni a földet, aki dolgozni akar rajta. Azt mondják, hogy akkor sokan elmennek a városokból és még rosszabb lesz. De én azt hiszem, uraim, hogy a városokból csak azok mennek el, akiknek nincs munkájuk, azok viszont, akik dolgoznak, akik hozzászoktak a munkához, ha lesz munkájuk, nem mennek el a városból. Csakugyan, miért adnának földet olyanoknak, akik nem akarják a földet megművelni?.." (774) Vajjon nem világos-e,

hogy ez az „eszer" egyáltalán nem általános egyenlősítő földhasználatot akar, hanem egyenjogú és szabad farmerség megteremtését akarja szabad földön?.. „Ha törik, ha szakad, meg kell adni a gazdasági szabadságot az egész népnek, különösen pedig annak a népnek, amely annyi esztendőn át nélkülözött és éhezett" (777).

Ne gondoljuk, hogy az eszerség *valóságos* tartalmának ez a *helyes* megfogalmazása („meg kell adni a gazdasági szabadságot") *csupán* az ügyetlen paraszti kifejezésmódból ered. Nem csupán erről van szó. Az értelmiségi Musenko, az eszer vezető, aki az agrárkérdésben az eszer párt nevében a zárszót mondotta, gazdasági nézeteit tekintve hasonlíthatatlanul naivabbnak bizonyult, mint a paraszt Kabakov és Hvorosztuhin.

„Mi azt mondjuk — jelentette ki Musenko —, hogy a helyes áttelepítés, a helyes letelepítés csak akkor lehetséges, amikor a földről már eltávolítottuk a kerítést, amikor már ledöntöttek minden válaszfalat, amellyel a földmagántulajdon elve jegyében elkülönítették a földeket. Továbbá, a miniszter arról beszélt, hogy államunkban szaporodik a népesség... Kiderült, hogy csupán ennek a népszaporulatnak (1 600 000) mintegy 3 500 000 gyesz. földre volna szüksége. Azt mondja: eszerint, ha megvalósítják az egyenlő földhasználatot, honnan veszik a földet az ilyen népszaporulat számára? Én viszont azt kérdezem: ugyan hol, miféle államban (sic!) szívja fel az egész népszaporulatot a mezőgazdaság? *Hiszen az a törvény, amely a népesség rendek és hivatások szerinti megoszlását szabályozza, visszaható erővel bíró törvény*" (a mi kiemelésünk). „Ha az állam, ha az ország nem korcsosodik el, hanem fejlődik ipari tekintetben, ez azt jelenti, hogy az élelmiszerekben és nyersanyagokban mutatkozó elemi szükségleteket kielégítő mezőgazdaság alapzatán a gazdasági élet egyre újabb emeletei épülnek. A szükségletek növekednek, új termelvények, új termelési ágak jelennek meg; a feldolgozó ipar egyre nagyobb számú munkáskezet von magához. A városi lakosság gyorsabban növekszik, mint a mezőgazdasági, s felszívja a népszaporulat nagy részét. Olykor az is előfordul, uraim, hogy a mezőgazdasági népesség nemcsak viszonylagosan, hanem abszolúte is csökken. Ha nálunk ez (!) a folyamat lassan halad előre, ez azért van, mert nincs mire felépíteni ezeket az új gazdaság emeleteket. A parasztgazdaság — túlságosan rozoga alap; az ipar piaca túlságosan kicsiny. Teremtsenek a földnek a nép

használatába adásával egészséges, nagyszámú, életerővel teli mezőgazdasági népességet, s meglátják, milyen kereslet lesz az ipartermékek iránt, és milyen hatalmas tömegű munkásra lesz szükség a városi üzemekben" (1173).

Nos, nem pompás látvány ez a „szociálforradalmár", aki a kapitalizmus fejlesztésének programmját a föld szocializálása programmjának nevezi? Nem is gyanítja, hogy a városi népesség gyorsabb növekedésének törvénye kizárólag a *tőkés* termelési mód törvénye. Még csak eszébe sem jut, hogy ez a „törvény" nem érvényesül és nem is érvényesülhet másként, mint azáltal, hogy a parasztság burzsoáziára és proletariátusra bomlik, a földművesek „kiválasztódnak", vagyis az „igazi gazdák" kiszorítják a „rongyosokat". Az a gazdasági harmónia, amelyet ez a szociálforradalmár egy kapitalista törvény alapján ecsetel, szinte meghatóan naiv. De ez nem a vulgáris polgári közgazdász harmóniája, aki el akarja leplezni a munka és a tőke harcát. Ez a nem tudatos polgári forradalmár harmóniája, aki teljesen el akarja söpörni az önkényuralom, a jobbágyság, a középkoriság maradványait.

A *győzelmes* polgári forradalom, amelyről jelenlegi agrárprogrammunk álmodik, nem valósulhat meg másként, mint az *ilyen* polgári forradalmár útján. S az öntudatos munkásnak a társadalmi fejlődés érdekében *támogatnia* kell ezt a *forradalmárt*, de nem szabad, hogy egyetlen másodpercre is engedje magát megtéveszteni a narodnyik „közgazdászok" gyermeteg gügyögésétől.

8. A „NEMZETISÉGIEK"

A nem orosz népek duma-képviselői közül a lengyelek, a beloruszok, a lettek és az észtek, a litvánok, a tatárok, az örmények, a baskirok, a kirgizek, az ukránok szólaltak fel az agrárkérdésben. Álláspontjukat a következőképpen fejtegették.

A narodovec[107] Dmovszkij a második dumában „a lengyelek — a Lengyel Királyság és az ezzel szomszédos nyugati országrészek képviselői nevében" (742) ezt mondta: „bár a mi agrárviszonyaink már átmenetnek tekinthetők

a nyugat-európai viszonyokhoz, nálunk is van agrárkérdés és a földínség életünk fekélye. Szociális programmunk egyik legfontosabb pontja a paraszti földterület növelése" (743).

„Ha nálunk a Lengyel Királyságban a földesúri birtokok elfoglalása formájában nagy agrárzavargások voltak, ilyesmi csakis a keleti országrészben, nevezetesen a włodawai kerületben fordult elő, ahol a parasztoknak azt mondták, hogy ők mint pravoszlávok földeket fognak kapni az urasági birtokokból. Ilyen zavargások csak a pravoszláv népesség körében voltak tapasztalhatók" (745).

„... Itt (a Lengyel Királyságban) a földkérdést, mint minden más társadalmi reformot is ... az élet követelményeinek megfelelően csak a határvidék képviselőinek gyűlése — csak az autonóm szejm rendezheti" (747).

A narodovec lengyelnek erre a beszédére a belorusz jobboldali parasztok (Gavrilcsik Minszk kormányzóságból, Simanszkij, Grugyinszkij) a lengyel földesurak elleni dühös támadásokkal válaszoltak, Jevlogij püspök pedig persze megragadta az alkalmat és az 1863-as orosz politika szellemében jezsuita-rendőri beszédet vágott ki arról, hogy a lengyel földesurak elnyomják az orosz parasztokat (26. ülés, április 12).

„Milyen egyszerűnek képzelik ezt!" — válaszolta a narodovec Grabszkij (32. ülés, május 3). „A parasztok földet kapnak; az orosz földbirtokosok földje megmarad; a parasztok, akárcsak a régi jó időben, támogatni fogják a régi rendszert, a lengyelek pedig megkapják megérdemelt büntetésüket azért, mert a lengyel szejmről kezdtek beszélni" (62). S a szónok, tüzes beszédében leleplezve az orosz kormány egész szemérmetlen demagógiáját, azt követelte, hogy „bízzák rá nálunk az agrárreform megoldását a lengyel szejmre" (75).

Hozzátesszük ehhez, hogy a fentebb említett parasztok kiegészítő földjuttatást követeltek, a *tulajdonjog biztosításával* (például 1811. old.). A lengyel parasztok és a nyugati országrészek parasztjai, földköveteléseik során az I. dumában is a tulajdonjog mellett nyilatkoztak. Én kevésföldű paraszt vagyok Lublin kormányzóságból — mondotta Nakonieczny 1906 június 1-én. — Lengyelországban is kényszerelidegenítésre van szükség. Jobb

1 gyesz. örökre, mint 5 bizonytalan időre (881—882). Ugyanezt mondta Poniatowski is (Volhinia kormányzóság) a Nyugati Határvidék nevében (május 19-én, 501. old.), és Trasun Vityebszk kormányzóság nevében (418, 1906 május 16). Girnius (Suwalki kormányzóság) ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy ellenzi az egységes birodalmi földalapot és a helyi földalapok mellett szállt síkra (1906 június 1, 879. old.). Tyszkiewicz gróf ugyanekkor kijelentette, hogy az egységes birodalmi földalap létesítésének gondolatát „gyakorlatiatlannak és veszélyesnek" tartja (874). Ugyanilyen értelemben nyilatkozott Stiecki is (1906 május 24-én, 613—614. old.: a földbérlet ellen, az egyéni tulajdon mellett foglalt állást).

A Balti-tenger mellékéről a II. dumában Jurasevszkij szólalt fel (Kurland kormányzóság), s a nagybirtokosok hűbéri kiváltságainak megszüntetését (1907 május 16, 670. old.) és a megállapított normán felüli földesúri földek elidegenítését követelte. „Ha elismerjük is, hogy a Balti-tenger mellékén a jelenlegi földművelés a magántulajdonnak, vagy az örökletes földbérletnek ott érvényben levő elve alapján fejlődött ki, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a mezőgazdasági viszonyok további rendezése céljából a Balti-tenger mellékén haladéktalanul be kell vezetni a széles demokratikus alapokon nyugvó önkormányzatot, amely helyesen tudná megoldani ezt a kérdést" (672).

Esztonia kormányzóság képviselője, a progresszista Jurinye, külön tervezetet nyújtott be Esztonia kormányzóságra vonatkozóan (47. ülés, 1907 május 26, 1210. old.). A „kompromisszum" mellett (1213), az „örökletes vagy örökös földbérlet" mellett (1214) foglalt állást. „Annak, aki a földet használja, aki a legjobban használja fel, annak lesz is földje" (ugyanott). Jurinye ebben az értelemben követeli a kényszerelidegenítést, és elveti a föld elkobzásának gondolatát (1215). Az I. dumában Čakste (Kurland kormányzóság) azt követelte, hogy az uraságí földeken kívül az egyházi (papi) földeket is adják át a parasztoknak (4. ülés, 1906 május 4, 195. old.). Tönisson (Livónia kormányzóság) beleegyezett abba, hogy a feliratra, vagyis a kényszerelidegenítésre szavazzon, mert felfogása szerint „a föld individualizálásának minden híve"

(ugyanott, 209. old.) megteheti ezt. Kreuzberg (Kurland kormányzóság) a kurlandi parasztság nevében „a latifundiumok kisajátítását" és a földnélküliek, valamint a kevés földdel rendelkezők földhözjuttatását követelte, feltétlenül a „tulajdonjog biztosításával" (12. ülés, 1906 május 19, 500. old.). Rütli (Livónia kormányzóság) a kényszerelidegenítést stb. követelte. „Ami a földnek állami földalappá való változtatását illeti — mondotta —, a mi parasztjaink jól tudják, hogy ez a parasztok újabb leigázása lenne. Ezért meg kell védelmeznünk a kisparaszti gazdaságot, a munka termelékenységét és meg kell óvnunk ezeket a kapitalizmus beavatkozásaitól. Ha azonban a földet állami földalappá változtatjuk, akkor valóban nagy kapitalizmust teremtünk" (497, ugyanott). Ozolin (Livónia kormányzóság) a lett parasztok nevében a kényszerelidegenítés és a tulajdon mellett foglalt állást; határozottan ellenzi az állami földalapot és csak az egyes területek helyi földalapjait tartja megengedhetőknek (13. ülés, 1906 május 23, 564. old.).

Leonas, „Suwalki kormányzóság, mégpedig a litván nemzetiség képviselője" (39. ülés, 1907 május 16, 654. old.), pártjának, a kadet pártnak tervezete mellett foglalt állást. Egy másik litván autonomista ugyanebből a kormányzóságból, Bulat, a trudovikokhoz csatlakozott, de a megváltás stb. tekintetében elhalasztotta a döntést mindaddig, míg a helyi földbizottságok meg nem tárgyalják ezt az ügyet (651. old., ugyanott). Povilius (Kovno kormányzóság) „a litván szociáldemokrata duma-csoport nevében" (ugyanott, 681. old., melléklet) beterjesztette csoportjának pontosan kidolgozott agrárprogrammját, amely megegyezett az OSzDMP programmjával, *azzal a különbséggel*, hogy *„a Litvánia határain belüli* helyi földalapnak" a „litván autonóm önkormányzati szerv" rendelkezésére bocsátását követeli (ugyanott, 2. számú melléklet).

A muzulmán csoport nevében a II. dumában Han Hojszkij (Jeliszavetpol kormányzóság) beszélt: „Mi muzulmánok, akik az orosz állam népességének több mint 20 millió főnyi részét tesszük, ugyancsak éber figyelemmel kísérjük az agrárkérdés sorsfordulatait és ugyancsak türelmetlenül várjuk annak kielégítő megoldását" (20. ülés,

1907 április 2, 1499. old.). A szónok a muzulmán csoport nevében kijelenti, hogy egyetért Kutlerrel és az igazságos megítélés alapján történő kényszerelidegenítés mellett foglal állást (1502). „De mi történjék ezekkel az elidegenített földekkel? Erre vonatkozóan a muzulmán csoport azt a nézetet vallja, hogy az elidegenített földeknek nem állami, hanem minden egyes kerület határain belüli területi földalapot kell alkotniok" (1503). A „krimi tatárok képviselője", Mediev képviselő (Tauria kormányzóság), gyújtó forradalmi beszédben szállt síkra „a földért és a szabadságért". „Minél tovább tart a vita, annál élesebben kidomborodik előttünk a nép követelése: a földet az használja, aki dolgozik rajta" (24. ülés, 1907 április 9, 1789. old.). A szónok elmondja, „mint alakult ki határvidékeinken a föld szent magántulajdona" (1792), mint rabolták el a baskir földeket, mint kaptak miniszterek, valóságos államtanácsosok és csendőrparancsnokok fejenként 2—6 000 gyesz. földet. Idézi a „tatár testvérek" utasítását, akik sérelmezik a vakuf földek[108] elrablását. Felolvassa azt a levelet, amelyben a turkesztáni főkormányzó 1906 december 15-én egy tatárnak válaszolt; eszerint kincstári földekre csak a keresztény hitfelekezethez tartozó személyek költözhetnek. „Nem árad-e valami rothadásnak, a múlt század arakcsejevi szellemének bűze ezekből a dokumentumokból?" (1794)

A kaukázusi parasztok képviseletében — a mi szociáldemokrata párttagjainkon kívül, akikről lentebb lesz szó — a fentemlített Szagateljan beszélt (Erivan kormányzóság), aki szocialforradalmár álláspontón van. A „dasnakcutjun" párt másik képviselője, Ter-Avetikjánc (Jelizavetpol kormányzóság), ugyanilyen szellemben nyilatkozott: „a földdel a közösségi tulajdon elve alapján a dolgozóknak kell rendelkezniök, vagyis a dolgozó népnek és senki másnak" (39. ülés, 1907 május 16, 644. old.). „Az egész kaukázusi parasztság nevében kijelentem . . . a döntő pillanatban az egész kaukázusi parasztság vállvetve fog haladni idősebb testvérével — az orosz parasztsággal — s megszerzi magának a földet és a szabadságot" (646). Eldarhanov „választóinak — a Tyerekvidék lakosainak — nevében azt kéri, hogy vessenek véget a természeti kincsek elrablásának az agrárkérdés megoldásáig" (32.

ülés, 1907 május 3, 78. old.), tudniillik a földet a kormány rabolja el, mert elveszi a hegyvidék legjobb földjeit, fosztogatja a kumik nép földjét, igényt tart a föld méhének kincseire (ez valószínűleg Plehanovnak és Dzsonnak a stockholmi kongresszuson tartott előadása előtt volt, amelyek azt hangoztatták, hogy a nem demokratikus államhatalom nem nyúlhat a municipalizált földekhez).

A baskirok nevében Haszanov képviselő (Ufa kormányzóság) elmondja, hogy a kormány 2 millió gyesz. földet rabolt el, s követeli ennek a földnek „visszavételét" (39. ülés, 1907 május 16, 641. old.). Ugyanezt követelte az I. dumában Szirtlanov, ufai képviselő is (20. ülés, 1906 június 2, 923. old.). A kirgiz-kajszák nép nevében a II. dumában Karatajev képviselő (uráli terület) beszélt: „Mi kirgiz-kajszákok... teljes egészében megértjük és mélyen átérezzük paraszttestvéreink földéhségét, szívesen húzódunk összébb" (39. ülés, 673. old.), de „fölös föld nagyon kevés van", és „az áttelepítés ma a kirgiz-kajszák nép kitelepítésével jár együtt"... „a kirgizeket nemcsak földjeikről, hanem saját házaikból is kitelepítik" (675). „A kirgiz-kajszákok mindig együttéreznek minden ellenzéki frakcióval" (675).

Az ukrán frakció nevében a II. dumában Szajko, Poltava kormányzósági kozák beszélt 1907 március 29-én. Idézte a kozákok dalát: „Hej, Katalin cárnő, ezt miért művelted? A szteppét, a széles, mosolygó vidéket, ajándékképp urak lába elé tetted. Hej, Katalin cárnő, könyörülj meg rajtunk, add ide a földet, a csalitos, mosolygó vidéket", majd kijelentette, hogy csatlakozik a trudovikokhoz és csak azt követelte, hogy a 104-ek tervezetének 2. pontjában „az össznépi földalap" szavakat helyettesítsék a következő szavakkal: „határterületi nemzeti (sic!) földalap, amely a szocialista rend csírájául hivatott szolgálni". „Az ukrán frakció a világ legnagyobb igazságtalanságának tartja a föld magántulajdonát" (1318).

Az első dumában Csizsevszkij poltavai képviselő kijelentette: „Én mint az autonómia eszméjének lelkes híve, különösen pedig Ukrajna autonómiájának lelkes híve, nagyon szeretném, ha az agrárkérdést az én népem oldaná meg, ha az agrárkérdést az egyes autonóm egységek olda-

nák meg, államunknak abban az autonóm rendszerében, amelyet eszményinek tartok" (14. ülés, 1906 május 24, 618. old.). Ugyanakkor azonban ez az ukrán autonomista elismeri az állami földalap feltétlen szükségességét, s ezzel kapcsolatban tisztázza a „municipalistáink" által összezavart kérdést. „Szilárdan és határozottan le kell szögeznünk azt az elvet — mondotta Csizsevszkij —, hogy az állami földalaphoz tartozó földeket kizárólag a helyi zemsztvo- vagy autonóm önkormányzati egységek igazgathatják, mihelyt ezek létrejönnek. Igaz, mi értelme lehet akkor az «állami földalap» elnevezésnek, ha minden egyes esetben a helyi önkormányzatok fogják igazgatni? Úgy vélem, igenis lehet értelme. Mindenekelőtt ... az állami alap egy részének a központi kormány rendelkezésére kell állania ... a mi birodalmi telepítési alapunknak ... Azután, másodszor, az állami alap létesítésének értelme és ilyen elnevezésének értelme abból következik, hogy a helyi szerveknek joguk lesz ugyan arra, hogy rendelkezzenek ezzel az alappal, de mégis csak bizonyos határok között" (620). Ez a kispolgári autonomista sokkal jobban megérti az államhatalom jelentőségét a gazdasági fejlődés által központosított társadalomban, mint a mi mensevik szociáldemokratáink.

Mellesleg, Csizsevszkij beszédéről szólva nem szabad szó nélkül hagynunk a „normákra" vonatkozó bírálatát. „A munkanorma — üres szó", jelenti ki, rámutat a mezőgazdasági viszonyok különbözőségére, s ugyanezen az alapon a „fogyasztási" normát is elveti. „Úgy vélem, hogy a parasztoknak nem holmi norma szerint, hanem a rendelkezésre álló készlet alapján kell földet adni ... Oda kell adni a parasztoknak mindent, ami az egyes vidékeken odaadható" — például, Poltava kormányzóságban „minden földbirtokos földjét el kell idegeníteni, s átlagban legfeljebb 50 gyesz.-t kell meghagyni" (621). Csodálkozhatunk-e azon, hogy a kadetok az elidegenítés valóságos méreteire vonatkozó terveik elleplezése céljából normákról fecsegnek? Amikor Csizsevszkij bírálja a kadetokat, ennek még nincs tudatában*.

* A legnagyobb mértékben szemléltetően fejti ki Csizsevszkij az öntudatlanul polgári trudovikoknak azt az előttünk már ismert

Világos következtetést vonhatunk le azokból a beszédekből, amelyeket a „nemzetiségiek" a dumában az agrárkérdésről mondottak. Ezek a felszólalások teljes egészében igazolták azt, amit én „Felülvizsgálat" stb. című brosúrám (első kiadásának) 18. oldalán* a municipalizálás és a nemzetiségi jogok viszonyának kérdésében Maszlovval szemben hangoztattam, azt tudniillik, hogy ez programmunk politikai része által *kimerített politikai* kérdés, s hogy csak kispolgári provincializmusból keverték hozzá az agrárprogrammhoz.

A mensevikek Stockholmban komikus buzgalommal fáradoztak azon, hogy „megtisztítsák a municipalizálást a nacionalizálástól" (a mensevik Novoszedszkij szavai a stockholmi kongresszus jegyzőkönyvében, 146. old.). „Néhány történelmi terület, mint például Lengyelország, Litvánia — mondta Novoszedszkij —, egybeesik a nemzetiségi területekkel, és a föld átadása ezeknek a területeknek megteremtheti azt a talajt, amelyen jól fejlődnek majd a nacionalista-föderalista irányzatok, ami azután a municipalizálást, a dolgok lényegét tekintve, fokozatosan újból nacionalizálássá változtatja." Ezért Novoszedszkij, Dannal együtt, a következő módosító javaslatot tette és fogadtatta el: a maszlovi tervezetben az „önkormányzattal rendelkező nagy *területi* szervezetek" szavakat „a városi és falusi körzeteket egyesítő nagy *helyi* önkormányzati szervek" szavakkal kell helyettesíteni.

Szó se róla, szellemesen „tisztítják meg a municipalizálást a nacionalizmustól". Vagy talán nem világos, hogy

---

tételét is, hogy következetes parasztforradalom esetén az ipar fejlődése meggyorsul, a föld felé való áramlás pedig *csökken*. „Nálunk parasztoknál ugyanazok a választók, akik ideküldtek minket, például így okoskodnak: «ha valamivel gazdagabbak volnánk, és ha nálunk minden egyes család 5—6 rubelt költhetne egy évben cukorra — minden olyan kerületben, ahol lehet cukorrépát termelni, a már működő cukorgyárak mellett néhány további cukorgyár létesülne.» Egészen természetes, hogy ha ilyen gyárak létrejönnének, a gazdaságnak hatalmas tömegű munkaerőre volna szüksége belterjessége fokozásához! Növekedne a cukorgyárak termelése" stb. (622) Ez Oroszországban az „amerikai" farmerségnek és a kapitalizmus „amerikai" fejlődésének programmja.

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 179—180. old. — *Szerk.*

egy szócserével önmagától bekövetkezik a „történelmi területek" eltolódása?

Nem, uraim, semmiféle szócserével sem távolítják el a municipalizálásból a reá jellemző „nacionalista-föderalista" ostobaságot. A II. duma megmutatta, hogy a *valóságban* a „municipalizálási" eszme *nem is szolgált mást*, mint a burzsoázia különböző csoportjainak nacionalista irányzatait. Ha a jobboldali kozák Karaulovot nem számítjuk, *csak ezek a csoportok* „vették védelmükbe" a különféle „határvidéki" és „területi" földalapokat. Ugyanakkor a nemzetiségiek a provincializálás (Maszlov ugyanis a földet ténylegesen a provinciáknak, nem pedig a „községi önkormányzatoknak" „adja át", úgyhogy a provincializálás szó pontosabb) *agrárvonatkozású* tartalmát *elvetették:* semmit sem szabad előre elhatározni, *mindent* az autonóm szejmekre vagy területi stb. önkormányzatokra kell bízni, a megváltás kérdését is, a tulajdon kérdését is stb. Mindez a legteljesebb mértékben igazolta szavaimat: „a kaukázusontúli földek zemsztvósításáról szóló törvényt mégiscsak a pétervári alkotmányozó gyűlésnek kell majd kiadnia, mert Maszlov nem akarja akármelyik határterületet feljogosítani arra, hogy fenntartsa a földesúri földbirtokot" („Felülvizsgálat", 18. old.)*.

Az események tehát igazolták, hogy igen lapos érv, ha a municipalizálást a nemzetiségek hozzájárulására vagy hozzá nem járulására vonatkozó elgondolásokkal védelmezik. A programmunkban követelt municipalizálás ellentétbe került igen különböző nemzetiségek határozottan kinyilvánított véleményével.

Az események igazolták, hogy a municipalizálás a valóságban nem az országos méretű paraszti tömegmozgalom vezetésének ügyét szolgálja, hanem ennek a mozgalomnak provinciák és nemzetiségek szerinti szétaprózódásához vezet. A Maszlov-féle területi földalapok *eszméjéből csak* a nacionalista-autonomista „provincializmus" irányzata merített *életerőt.*

A „nemzetiségiek" valamelyest távol állanak a *mi* agrárkérdésünktől. Sok nem orosz népnek a forradalom

* Lásd *Lenin* Művei. 10. köt. 1954. 179—180. old. — *Szerk.*

középpontjában nincsen önálló parasztmozgalma, mint nekünk. Ezért egészen természetes, hogy a „nemzetiségiek" saját programmjukban valamelyest távol tartják magukat az *orosz* agrárkérdéstől. A mi kunyhónk, úgymond, a falu szélén van, mi külön élünk. A nacionalista burzsoázia és kispolgárság elkerülhetetlenül ilyen álláspontot foglal el.

A proletariátus részéről az ilyen álláspont megengedhetetlen, márpedig a mi programmunk *a valóságban* éppen ennek a megengedhetetlen polgári nacionalizmusnak a hibájába esik. Mint ahogyan a „nemzetiségiek" a legjobb esetben csak csatlakoznak az összoroszországi mozgalomhoz, s nem tűzik maguk elé azt a célt, hogy egyesüléssel, a mozgalom összpontosításával megtízszerezzék a mozgalom erejét, a mensevikek is olyan programmot állítanak fel, amely *csatlakozik* a parasztforradalomhoz, ahelyett hogy a forradalmat vezető, a forradalmat egybeforrasztó és előrehajtó programmot adnának. A municipalizálás — nem a parasztforradalom jelszava, hanem a kispolgári reformizmus kiagyalt tervezete, amelyet suttyomban csempésztek be a forradalom mellékutcájából.

A szociáldemokrata proletariátus nem váltogathatja programmját aszerint, hogy „hozzájárulnak"-e az egyes nemzetiségek. Nekünk az a dolgunk, hogy egybeforrasszuk és összpontosítsuk a mozgalmat, olymódon, hogy a legjobb utat, a polgári társadalomban elképzelhető legjobb földbirtokrendezést propagáljuk, olymódon, hogy harcolunk a hagyomány, az előítéletek, a begyepesedett provincializmus erői ellen. Az a körülmény, hogy a kisparasztok „nem járulnak hozzá" a föld társadalmasításához, nem változtathat azon, hogy a mi programmunk a szocialista forradalom. Csupán arra késztethet bennünket, hogy előnyben részesítsük a *példa* útján történő befolyásolást. Így van a föld nacionalizálásával is a polgári forradalomban. Az a körülmény, hogy valamely nemzetiség vagy bizonyos nemzetiségek ehhez „nem járulnak hozzá", semmiképpen sem késztethet minket annak a tanításnak megváltoztatására, hogy a földbirtok középkori formáitól való lehető legteljesebb megszabadulás és a föld magántulajdonának megszüntetése az egész nép érdeke. Az egyik vagy másik nemzetiséghez tartozó dolgozó tömegek jelentős rétegeinek

„hozzá nem járulása" arra késztet minket, hogy minden más befolyásolással szemben előnyben részesítsük a példával történő befolyásolást. A települési alap nacionalizálása, az erdők nacionalizálása, minden föld nacionalizálása Közép-Oroszországban — nem fér össze azzal, hogy a föld magántulajdona az állam egyik vagy másik részében (ha ezen állam egyesülésének oka valóban a gazdasági fejlődés alapvető irányzata) csak valamelyest is huzamos időn át fennálljon. Vagy az egyik, vagy a másik rendszernek kell felülkerekednie. Ezt a tapasztalat fogja eldönteni. A mi dolgunk — gondoskodni arról, hogy a népnek megmagyarázzák azokat a feltételeket, amelyek egy kapitalista alapokon fejlődő országban a proletariátus és a dolgozó tömegek szempontjából a legkedvezőbbek.

9. A SZOCIÁLDEMOKRATÁK

A II. dumában az agrárkérdésről elhangzott nyolc szociáldemokrata beszéd közül csak kettőben találkozunk a municipalizálásnak nem csupán megemlítésével, hanem *védelmezésével* is. Ez a két beszéd Ozol beszéde és Cereteli második beszéde volt. A többi beszéd elsősorban, sőt csaknem kizárólag általában a földesúri földbirtokok elleni támadásból és az agrárkérdés politikai oldalának megvilágításából áll. Ebben a tekintetben rendkívül jellemző Petrocsenko jobboldali parasztképviselő mesterkéletlen beszéde (22. ülés, 1907 április 5), melyben elmondta, milyen benyomást keltettek a falusi képviselőben a különböző pártok szónokainak beszédei. „Nem terhelem figyelmüket mindannak felsorolásával, amiről itt szó volt; engedjék meg, hogy egyszerű szavakkal szóljak erről. Szvjatopolk-Mirszkij képviselő itt egy hosszú beszédet mondott. Ennek a beszédnek nyilvánvalóan az volt a célja, hogy valamire előkészítsen bennünket. Röviden szólva, arra lyukad ki, hogy a földet, amely az enyém vagy amellyel én rendelkezem, nincs jogukban elvenni, és én azt nem adom oda. Erre Kutler képviselő kijelentette: «az az idő elmúlt, oda kell adni, ön is oda fogja adni és pénzt kap érte.» Dmovszkij képviselő így beszél: «csináljatok

a földdel, amit akartok, de autonómiára feltétlenül szükség van.» Ugyanakkor Karavajev képviselő ezt mondja: «egyikre is, másikra is szükség van, de rakd az egészet egyhalomba, azután majd osztozkodunk.» Cereteli azt mondja: «nem, uraim, osztozkodni nem lehet, mert a kormány még a régi, és ezt nem engedi meg. Mi inkább azon leszünk, hogy meghódítsuk a hatalmat, azután majd úgy osztozkodunk, ahogy kedvünk tartja»" (1615. old.).

A paraszt tehát a szociáldemokrata és a trudovik beszéde közt csak azt az egy különbséget látta, hogy a szociáldemokrata rávilágított az államhatalomért folyó harcnak, „a hatalom meghódításának" szükségességére. A többi különbség elkerülte figyelmét, lényegtelennek tűnt fel előtte! Cereteli első beszédében valóban látjuk, hogy leleplezi azt, hogy „hivatalnoki arisztokráciánk egyben földarisztokrácia is" (725). A szónok rámutatott arra, miként „osztotta ki az államhatalom évszázadok folyamán magántulajdonba azt a földet, amely az egész állam, az egész nép tulajdona volt" (724). Azt a nyilatkozatot, amelyet beszéde végén a szociáldemokrata frakció nevében benyújtott, s amely a mi agrárprogrammunkat ismételte, nem indokolták meg és nem állították szembe más „baloldali" pártok programmjával. Ezt korántsem azért állapítjuk meg, hogy bárkit is hibáztassunk — ellenkezőleg, Cereteli első beszédét, mely a földbirtokos kormány osztályjellegének megvilágítására összpontosított rövid, világos beszéd volt, rendkívül sikerültnek tartjuk —, hanem azért, hogy megmagyarázzuk, miért kerülték el a jobboldali paraszt (s valószínűleg minden paraszt) figyelmét agrárprogrammunk jellegzetesen szociáldemokrata vonásai.

A második szociáldemokrata beszédet az agrárkérdésről a duma következő „agrárülésén" (16. ülés, 1907 március 26) mondotta egy Fomicsev nevű munkás (Tauria kormányzóság), aki gyakran használta a „mi, parasztok" kifejezést. Fomicsev szenvedélyes hévvel vágott vissza Szvjatopolk-Mirszkijnek, akinek híres szavai: parasztok földesurak nélkül — „nyáj pásztor nélkül", nagyobb agitációs hatással voltak a parasztképviselőkre, mint jónéhány „baloldali" beszéd. „Kutler képviselő terjedelmes beszédben kifejtette a kényszerjellegű, de megváltással

egybekapcsolt elidegenítés gondolatát. Mi, a parasztok képviselői, nem ismerhetjük el a megváltást, mégpedig azért nem, mert a megváltás újabb hurok a paraszt nyakán" (1113). Befejezésül Fomicsev azt követelte, hogy „adjanak át minden földet a dolgozóknak a Cereteli képviselő által ajánlott feltételek alapján" (1114).

A következő beszédet ugyancsak egy munkás, Izmajlov mondta (18. ülés, 1907 március 29), akit Novgorod kormányzóság parasztkúriája választott meg. Földijének, egy Bogatov nevű parasztnak válaszolt, aki a novgorodi muzsikok nevében hozzájárult a megváltáshoz. Izmajlov felháborodással vetette el a megváltást. Elbeszélte milyen körülmények között „szabadították fel" a novgorodi parasztokat, akik 10 millió gyesz. földből 2 millió gyesz.-t, 6 millió gyesz. erdőségből pedig 1 millió gyesz.-t kaptak. Leírta a parasztok nélkülözését, amely olyan fokra hágott, hogy „évtizedek óta nemcsak a viskójuk körüli kerítéseket tüzelik el", hanem „viskójuk gerendáinak végeit is lefűrészelik", „a régi tágasabb viskóból egész kicsit csinálnak, csak azért, hogy az átépítésnél egy nyaláb fát takarítsanak meg a fűtésre" (1344). „Parasztjaink ilyen helyzetben vannak, s a jobboldali uraknak a kultúráért fáj a fejük. A muzsik, ugyebár, szerintük megrontotta a kultúrát. De vajjon a kultúra jár-e az éhező és fázó muzsik eszében? S lám, föld helyett a kultúrát szeretnék neki felajánlani; de én itt sem bízom bennük, azt hiszem, hogy a földjük eladásába is belemennek, csak kéretni fogják magukat, hogy a muzsik drágábban fizesse meg a földet. S megmondom, miért fognak belemenni. Szerintem — és a parasztoknak különösen tudniok kell ezt — egyáltalán nem a földről van itt szó, uraim. Azt hiszem nem tévedek ha azt mondom, hogy a föld mögött valami más lappang, egy más erő, amelyet a jobbágytartó nemesek félnek átadni a népnek, félnek a földdel együtt elveszteni; s ez, uraim — a hatalom. Odaadnák a földet, oda akarják adni, de úgy, hogy mi továbbra is rabszolgáik maradjunk. Ha eladósodunk, amúgy sem kerülünk ki a jobbágytartó földesurak hatalmából" (1345). Nehéz elképzelni olyasmit, ami kézzelfoghatóbban és szabatosabban leleplezi a munkások előtt a kadet tervek lényegét, mint ez a beszéd!

A szociáldemokrata Szerov a 18. ülésen, 1907 április 2-án, főleg a kadetoknak, mint „a tőke képviselőinek" (1492), „a tőkés földbirtok képviselőinek" nézeteit bírálta. A szónok kimerítően, számadatok alapján kimutatta, mi volt az 1861-es megváltás, és elvetette az igazságos megítélés „gumielvét". Szerov marxista szempontból kifogástalan választ adott Kutlernak arra az érvére, hogy nem lehet a földet elkobozni a tőke elkobzása nélkül. „Mi egyáltalán nem hozunk fel olyan érveket, hogy a föld senkié, hogy a föld nem emberi kéz műve" (1497). „A proletariátus, amelyet itt a szociáldemokrata párt képvisel, öntudatra ébredve, egyaránt elveti a kizsákmányolás minden formáját, mind a feudális, mind a polgári kizsákmányolást. A proletariátus előtt fel sem merül az a kérdés, hogy a kizsákmányolás e két formája közül melyik az igazságosabb; számára a kérdés lényege mindig az, hogy vajjon megértek-e már a kizsákmányolás alól való felszabadulás történelmi feltételei" (1499). „A statisztikusok számítása szerint a föld elkobzásával a földbirtokosoknak körülbelül 500 millió rubelre rúgó, munka nélkül szerzett jövedelme megy át a nép kezébe. A parasztság ezt a jövedelmet természetesen gazdaságának javítására, a termelés kibővítésére, szükségleteinek emelésére fogja felhasználni" (1498).

A duma 22. ülésén (1907 április 5) hangzott el Anyikin és Alekszinszkij beszéde az agrárkérdésről. Az előbbi a „felső bürokrácia és a nagy földbirtok" kapcsolatát hangsúlyozta és a szabadságért és a földért folyó harc elválaszthatatlanságát bizonyította. Az utóbbi hosszabb beszédben rávilágított az Oroszországban túlsúlyban levő ledolgozáson alapuló gazdaság jobbágyi jellegére. A szónok ilymódon kifejtette a földesúri földbirtok ellen folyó paraszti harcra vonatkozó marxista nézetek alapját, majd rámutatott az obscsina kettős szerepére („a régi idők csökevénye" és „befolyásolásra szolgáló gépezet a földesúri birtokon"), továbbá az 1906 november 9-i és 15-i törvények jelentőségére (a földesúr mellett megnyerni „pillérnek" a kulákot is). A szónok számadatok alapján kimutatta, hogy „a paraszti földínség a nemesség földben való bővelkedését jelenti", s megmagyarázta, hogy a kadet „kényszer-

elidegenítés" „a nép kényszerítése a földbirtokosok érdekében" (1635). Alekszinszkij éppenséggel „a «*Recs*» című kadet lapra" hivatkozott (1639), amely elismerte azt a kadet igazságot, hogy a kadetok szempontjából a földbizottságokban a földbirtokosok többsége a kívánatos. S a kadet Tatarinovot, aki két üléssel Alekszinszkij beszéde után szólalt fel, ez a megállapítás, mint láttuk, sarokba szorította.

Ozol beszéde a 39. ülésen (1907 május 16) iskolapéldája annak, hogy Maszlov a marxi földjáradékelmélet hírhedt „kritikájával" és a föld nacionalizálása fogalmának megfelelő eltorzításával milyen marxistához nem illő érvelésre késztette szociáldemokratáink egy részét. Ozol a következő ellenvetést tette az eszerekkel szemben: „tervezetük véleményem szerint reménytelen, mert megszünteti a termelési eszközök, a szóbanforgó esetben a föld magántulajdonát, de ugyanakkor a gyárépületek magántulajdonát meghagyja, sőt nemcsak a gyárépületekét, hanem a lakóházakét és egyéb építményekét is. A tervezet 2. oldalán azt olvassuk, hogy a földön emelt és kapitalista módon felhasznált épületek mind magántulajdonban maradnak; ez esetben minden tulajdonos így szól: szíveskedjenek csak megfizetni a nacionalizált földekkel, az utcák kövezésével stb. kapcsolatos kiadásokat, én pedig majd ezeknek a házaknak a bérét szedem be. Ez nem nacionalizálás, hanem legfejlettebb kapitalista formában való tőkés jövedelemszerzés megkönnyítése" (667).

Hamisítatlan Maszlov-féle észjárás! Először megismétli a jobboldaliak és a kadetok vulgáris érvét, amely szerint lehetetlen megszüntetni a hűbéri kizsákmányolást anélkül, hogy a polgári kizsákmányoláshoz hozzá ne nyúlnánk. Másodszor, meglepő közgazdasági tájékozatlanságot árul el, hiszen a városi lakóházak stb. „bérének" oroszlánrészét a *földjáradék teszi*. Harmadszor, a mi „marxistánk", Maszlov nyomán, teljesen megfeledkezik az abszolút földjáradékról (vagy tagadja annak létezését?). Negyedszer, kiderül, hogy a *mar ista* megcáfolja a szociálforradalmár által védelmezett „legfejlettebb tőkés formának" kívánatos voltát! A Maszlov-féle municipalizálás gyöngyszemei ...

Cereteli terjedelmes záróbeszédében (47. ülés, 1907

május 26) síkraszállt a municipalizálás mellett, természetesen megfontoltabban, mint Ozol, de éppen Cereteli szabatos, meggondolt és világos érvelése különösen szemléltetően feltárta a municipalisták legfőbb érveinek egész hamisságát.

A jobboldaliak bírálata, amellyel Cereteli beszédét bevezette, politikai szempontból minden tekintetben helyes volt. Pompás volt a liberalizmusnak ama szédelgői ellen irányuló megjegyzése, akik a népet a francia forradalomhoz hasonló megrázkódtatásokkal ijesztgetik. „Ő (Singarjov) elfelejtette, hogy Franciaország éppen a földesúri földbirtokok elkobzása után és ennek következtében született nagyszerű új életre" (1228). Egészen helyes volt Cereteli fő jelszava is: „a földesúri birtokok teljes megszüntetése és a földesúri bürokratikus rendszer teljes felszámolása" (1224). De amikor a kadetok bírálatára tér át, már kezd megmutatkozni a mensevizmus hibás álláspontja. „A föld kényszerelidegenítésének elve — mondotta Cereteli — objektíve a felszabadító mozgalom elve, de akik síkraszállnak ezen elv mellett, nem mind ismerik fel vagy hajlandók elismerni mindazokat a következtetéseket, amelyekre ez az elv kötelez" (1225). A mensevizmusnak abból az alapfelfogásából indul ki, hogy a fő politikai törekvések megoszlásának „vízválasztója" forradalmunkban a kadetoktól jobbra húzódik, nem pedig balra, mint mi gondoljuk. S hogy ez a felfogás hibás, az különösen világosan látható Cereteli szabatos fogalmazásából, hiszen 1861 tapasztalatai után teljesen vitathatatlan a kényszerelidegenítés olyan formájának lehetősége, amely elsősorban a földbirtokosok érdekeit tartja szem előtt, meghagyja *hatalmukat* és a leigázás új formáját vezeti be. Még helytelenebb Ceretelinek ez a kijelentése: „a földhasználat formáinak kérdésében mi (szociáldemokraták) távolabb állunk tőlük (a narodnyikoktól)" (1230), mint a kadetoktól. A szónok ezután a „normák", a munka- és a fogyasztási norma bírálatára tért át. Amit ezekkel kapcsolatban mondott, abban ezerszeresen igaza volt, de a kadetok *éppen ezen a téren semmivel sem különbek* a trudovikoknál, mivel a kadetok sokkal gyakrabban élnek vissza a „normákkal". Sőt, mi több. A kadetoknak az ostoba „normákkal" való veszkő-

dése bürokratizmusukból és a muzsik *elárulására* való hajlamosságukból fakad. A muzsik számára — a „normák" olyasvalamit jelentenek, amit kívülről vitt be közéjük a narodnyik értelmiség, s fentebb, az első duma képviselőinek, Csizsevszkijnek és Pojarkovnak példáján már láttuk, hogy a falu gyakorlati emberei keményen bírálnak mindenféle normát. Ha a szociáldemokraták *ezt* magyarázták volna meg a parasztképviselőknek, ha olyan értelemben javítottak volna a trudovikok tervezetén, hogy az elvesse a normákat, ha rámutattak volna, mi az elméleti jelentősége a nacionalizálásnak, amelynek semmi köze sincs a „normákhoz" — a szociáldemokraták a liberálisok elleni parasztforradalom vezetőinek bizonyultak volna. A mensevizmusnak azonban az az álláspontja, hogy a proletariátust liberális befolyásnak kell alárendelni. A II. dumában különösen furcsa dolog volt kijelenteni, hogy mi, szociáldemokraták, távolabb állunk a narodnyikoktól, mert a kadetok a föld adás-vételének és elzálogosításának korlátozása *mellett* nyilatkoztak!

A továbbiakban a nacionalizálást bírálva, Cereteli három érvet hozott fel: 1) „a hivatalnoksereg", 2) „a kis nemzetiségekkel szemben megnyilvánuló roppant igazságtalanság" és 3) „restauráció esetén" „fegyvert adnának a nép ellenségeinek kezébe" (1232). Ez — azok nézeteinek lelkiismeretes kifejtése, akik a mi pártprogrammunkat elfogadtatták s Cereteli mint pártember, köteles volt kifejteni ezeket a nézeteket. Ezeknek a nézeteknek tarthatatlanságát, ennek a kizárólag politikai jellegű bírálatnak felületességét fentebb már kimutattuk.

A municipalizálás mellett Cereteli hat érvet hozott fel: 1) municipalizálás esetén „biztosítva van az, hogy ezeket az anyagi eszközöket (vagyis a földjáradékot) valóban a nép (!) szükségleteire használják fel" (sic! 1233. old.) — ami bizony optimista állítás; 2) „a községi önkormányzatok törekedni fognak a munkanélküliek helyzetének megjavítására" — mint például a demokratikus és decentralizált Amerikában (?); 3) „a községi önkormányzatok birtokukba vehetik ezeket a (nagy-) gazdaságokat és mintagazdaságokat szervezhetnek", továbbá 4) „agrárválság idején ... ingyen fogják bérbeadni a földet a földnélküli,

nincstelen parasztoknak" (sic! 1234. old.). Ez már aztán az eszer demagógiánál is rosszabb demagógia, a nyárspolgári szocializmus programmja a polgári forradalomban. 5) „A demokratizmus támasza" — akárcsak a kozák önkormányzat; 6) „az osztásföldek elidegenítése ... szörnyű ellenforradalmi mozgalomra vezethet" — valószínűleg a parasztok akarata ellenére, akik valamennyien a nacionalizálás mellett nyilatkoztak.

A II. dumában elhangzott szociáldemokrata beszédek eredménye: vezető szerep a megváltás kérdésében, a földesúri földbirtok és a jelenlegi államhatalom összefüggésének kérdésében, és tulajdonképpen a kadet útra tévelyedett agrárprogramm, amely a parasztforradalom gazdasági és politikai feltételeinek meg nem értéséről tanúskodik.

A II. dumában az agrárkérdésben lefolyt egész vita eredménye: a jobboldali földbirtokosok elárulták, hogy a legvilágosabban tudatában vannak osztályérdekeiknek, a legvilágosabban tudatában vannak azoknak a gazdasági és politikai feltételeknek, amelyek mellett uralmukat mint osztályuralmat a polgári Oroszországban megtarthatják. A liberálisok alapjában véve csatlakoztak a jobboldali földbirtokosokhoz, s kísérletet tettek arra, hogy a leggyűlöltebb és legképmutatóbb módszerekkel kiszolgáltassák a muzsikot a földesuraknak. A narodnyik intellektuelek a bürokratizmus és a kispolgári okoskodás mellékízét vitték be a parasztprogrammokba. A parasztok a legviharosabb és a legközvetlenebb módon kifejezésre juttatták valamennyi középkori csökevény és középkori földbirtok valamennyi formája ellen irányuló harcuk spontán forradalmiságát, de nem ismerték fel teljesen ennek a harcnak politikai feltételeit és naivul eszményítették a polgári szabadság „ígéretföldjét". A burzsoá nemzetiségiek többé-kevésbbé bátortalanul csatlakoztak a parasztság harcához, mert jelentős mértékben átitatták őket a kis népek elkülönültségéből fakadó szűkkeblű nézetek és előítéletek. A szociáldemokraták elszántan védelmezték a parasztforradalom ügyét, rávilágítottak a jelenlegi államhatalom osztályjellegére, de a párt agrárprogrammjának hibás volta következtében nem tudták következetesen vezetni a parasztforradalmat.

BEFEJEZÉS

Az agrárkérdés az oroszországi polgári forradalom alapja, és meghatározza ennek a forradalomnak nemzeti sajátosságát.

Az agrárkérdés lényege a parasztság harca a földesúri földbirtok megszüntetéséért, valamint az Oroszország mezőgazdasági rendszerében, s ennek folytán társadalmi és politikai intézményeiben fellelhető hűbéri csökevények kiirtásáért.

Európai-Oroszország tíz és fél millió parasztgazdaságának 75 millió gyeszjatyina földje van. Harmincezer, túlnyomórészt nemes, részben pedig parvenű földesúr, egyenként több mint 500 gyesz., együttesen pedig 70 millió gyesz. földet tart kezében. Ez adja meg a kép hátterét. Ezek az alapfeltételei a feudális földbirtokosok túlsúlyának Oroszország mezőgazdasági rendszerében, s ennek folytán általában az orosz államban és az egész orosz életben. A feudális földesurak a latifundiumok birtokosai, mégpedig a szó közgazdasági értelmében: birtokaik alapja a hűbériség története során alakult ki, amikor a nemesség évszázadokon át rabolta a földeket. Mai gazdálkodásuk alapja a ledolgozási rendszer, vagyis a robot egyenes utóda, a paraszt mezőgazdasági felszerelésével, a kisgazdák leigázásának végtelenül sokféle formája révén folytatott gazdálkodás, mint például: a téli elszegődés, évi bérlet, feles bérlet, ledolgozásos földbérlet, az adósság ledolgozása, a lehasított földek haszonbérének, az erdő, a legelő, az itató használati jogának ledolgozása, és így tovább és így tovább a végtelenségig. Oroszország kapitalista fejlődése a legutóbbi fél évszázad alatt már olyan nagy lépést tett előre, hogy a jobbágyság fenntartása a mezőgazdaságban *teljesen* lehetetlenné vált, megszüntetése erőszakos válság, az egész országra kiterjedő forradalom formáját öltötte. Ám a jobbágyság megszüntetése polgári országban kétféleképpen lehetséges.

Lehetséges a jobbágyság megszüntetése olymódon, hogy a hűbéri-földesúri gazdaságok lassanként junker típusú polgári gazdaságokba nőnek át, a paraszttömegek földnélküli parasztokká és mezőgazdasági cselédekké vál-

nak, a tömegnyomort erőszakosan fenntartják, s maroknyi Grossbauer, burzsoá nagyparaszt választódik ki, akiket a kapitalizmus a parasztság körében múlhatatlanul létrehoz. A feketeszázas földbirtokosok és miniszterük — Sztolipin, éppen erre az útra léptek. Megértették, hogy a földbirtok korhadt középkori formáinak erőszakos megdöntése nélkül *lehetetlen* szabaddá tenni az utat Oroszország fejlődése számára. És bátran hozzáláttak ezeknek a formáknak megdöntéséhez a *földesurak érdekében.* Sutba dobták azt a rokonszenvet, amely a hivatalnokok és a földesurak körében a félfeudális obscsina irányában nemrégiben még széles körben tapasztalható volt. Megkerültek minden „alkotmányos" törvényt, hogy az obscsinát erőszakkal összetörjék. Carte blanche-ot* adtak a kulákoknak a paraszttömegek kirablására, a régi földbirtok összetörésére, a gazdaságok ezreinek tönkretételére; a rubel birtokosának engedték át a középkori falut „szabad rablásra". Uralmuk mint osztályuralom érdekében *nem járhatnak el* másként, mivel felismerték, hogy alkalmazkodniok kell a tőkés fejlődéshez, nem pedig harcolniok ellene. De uralmuk fenntartása érdekében nem foghatnak össze mással, mint a „parvenű földesurakkal", a Razuvajevekkel és Kolupajevekkel a paraszttömegek *ellen.* Nincs számukra más kivezető út, mint odakiáltani ezeknek a Kolupajeveknek a jelszót: enrichissez-vous! gazdagodjatok! Mi lehetővé tesszük, hogy akár száz rubelt bezsebeljetek minden rubel után, csak segítsetek nekünk megmenteni hatalmunk alapját az új viszonyok között! A fejlődésnek ez az útja, megvalósítása érdekében, állandó, rendszeres és féktelen *erőszakot* követel a paraszttömegekkel és a proletariátussal szemben. És a földesúri ellenforradalom az egész vonalon siet megszervezni ezt az erőszakot.

A fejlődés másik útját a kapitalista fejlődés amerikai útjának neveztük, az első, a porosz úttal szemben. Ez is megköveteli a földbirtok régi formáinak erőszakos megdöntését — az Oroszországban hihetetlenül kiéleződött válság fájdalommentes békés kimenetelének lehetőségéről

* Üres lap, valamely intézmény vagy meghatalmazott személy aláírásával ellátva. Átvitt értelemben — teljes cselekvési szabadság. — *Szerk.*

csak az orosz liberalizmus bárgyú nyárspolgárai álmodozhatnak.

Ám a földbirtok régi formáinak ez a szükségszerű és elkerülhetetlen megdöntése történhet úgy is, hogy a parasztttömegek, nem pedig a földesúri banda érdekét szolgálja. A kapitalizmus fejlődésének alapjává a farmerek szabad tömege is lehet, mindennemű földbirtokos gazdaság nélkül, mivel ez *egészben véve* gazdaságilag reakciós, a farmerség elemei pedig az ország megelőző gazdasági fejlődése során *kialakultak* a parasztságban. Ezen az úton a kapitalizmus fejlődésének mérhetetlenül átfogóbbnak, szabadabbnak és gyorsabbnak *kell* lennie, a belső piac óriási bővülése, az *egész* népesség életszínvonalának, energiájának, kezdeményezőképességének és kultúrájának gyarapodása következtében. És Oroszország óriási telepítési alapja, amelynek felhasználását végtelenül megnehezíti a parasztttömegek jobbágyi elnyomása Oroszország szívében, valamint a feudális-bürokratikus magatartás az agrárpolitika irányában — ez az alap biztosítja a mezőgazdaság óriási gyarapodásának és a termelés emelkedésének gazdasági bázisát, a termelés intenzívebbé tételét és kiszélesítését egyaránt.

A fejlődésnek ez az útja nem csupán a földesúri földbirtok megszüntetését követeli. A feudális földesurak uralma ugyanis az évszázadok folyamán rányomta bélyegét az ország *valamennyi* birtokformájára, mind a paraszti osztásföldre, mind a viszonylag szabad határvidékek telepeseinek földbirtokára: az önkényuralom egész áttelepítési politikáját teljesen áthatja a merev hivatalnoki kar ázsiai beavatkozása, amely akadályozza a telepeseket abban, hogy tetszésük szerint berendezkedjenek, s áldatlan zűrzavart teremtett az új földviszonyokban, Közép-Oroszország feudális bürokratizmusának mérgével fertőzte meg Oroszország határvidékeit*. Középkori jellegű Oroszországban nemcsak a földesúri földbirtok, hanem a paraszti osztás-földbirtok is. Ez hihetetlenül kuszált.

* A. Kaufman úr „Telepítés és átköltöztetés" c. könyvében (Szentpétervár 1905) vázolja az áttelepítési politika történetét. Mint vérbeli „liberális", a szerző igen nagy tiszteletet tanúsít a jobbágytartók hivatalnoki kara iránt.

Ezernyi apró részre, középkori csoportra és rendi kategóriára forgácsolja szét a parasztságot. Visszatükrözi annak a kíméletlen beavatkozásnak évszázados történetét, amelylyel a központi hatalom és a helyi hatóságok a paraszti földviszonyokba belenyúltak. Akárcsak holmi gettóba, kis adófizetési és jobbágyi jellegű középkori testületekbe, az osztásföld birtoklásán alapuló testületbe, vagyis az obscsinába hajtotta be a parasztokat. S Oroszország gazdasági fejlődése *ténylegesen* kiszakítja a parasztságot ebből a középkori helyzetből, mert egyrészt az osztásföldek bérbeadását és elhagyását idézi elő, másrészt létrehozza a leendő szabad farmerek (vagyis a junker típusú Oroszország leendő Grossbauerjei) gazdaságát, a legkülönbözőbb birtokfajták, a saját osztásföld, a bérelt osztásföld, a saját vásárolt föld, a földbirtokostól bérbevett föld, a kincstártól bérelt föld stb. *apró-cseprő darabkáiból.*

Hogy Oroszországban megteremtsük a *valóban* szabad farmergazdálkodást, ahhoz „el kell távolítani a kerítést" *minden* földről, a földesúriakról is, az osztásföldekről is. Össze kell törni a földbirtok *minden* középkori formáját, egyenlővé kell tenni minden földet a szabad földön gazdálkodó szabad földművesek előtt. A lehető legnagyobb mértékben meg kell könnyíteni a földek cseréjét, a letelepedést, a földek kikerekítését, új szabad szövetkezetek alakítását az elkorhadt, jobbágyi obscsina helyébe. Meg kell „tisztítani" az egész földet minden középkori limlomtól.

Ezt a gazdasági szükségszerűséget fejezi ki a föld nacionalizálása, a föld magántulajdonának megszüntetése, *minden* földnek állami tulajdonba adása, mint a faluban uralkodó feudális állapotokkal való teljes szakítás. Éppen ez a gazdasági szükségszerűség tette Oroszországban a parasztság *tömegeit* a föld nacionalizálásának híveivé. A kis paraszttulajdonosok a Parasztszövetség kongresszusain 1905-ben, az első dumában 1906-ban és a második dumában 1907-ben, vagyis a forradalom egész első időszaka folyamán tömegesen a föld nacionalizálása mellett foglaltak állást. Nem azért foglaltak állást ilyen értelemben, mert az „obscsina" különleges „csírákat" plántált. beléjük, különleges, nem polgári „munkaelveket". Ellenkezőleg, azért fog-

laltak állást ilyen értelemben, mert az élet a középkori obscsinától és a középkori osztás-földbirtoktól való *megszabadulást* követelte tőlük. Nem azért foglaltak állást ilyen értelemben, mert fel akarják építeni vagy felépíthetnék a szocialista mezőgazdaságot, hanem azért, mert fel akarták és fel akarják építeni, felépíthették és felépíthetik a valóban polgári, vagyis *minden* középkori hagyománytól a legnagyobb mértékben ment mezőgazdasági kisüzemeket.

Ilymódon az orosz forradalomban harcoló osztályok eredeti állásfoglalása a földmagántulajdon kérdésében nem a véletlennek és nem egyik vagy másik doktrina befolyásának tulajdonítható (amint azt rövidlátó emberek gondolják). Ez az eredetiség teljes egészében az oroszországi kapitalizmus fejlődésének feltételeivel és a kapitalizmusnak e fejlődés adott pillanatában támasztott követelményeivel magyarázható. Valamennyi feketeszázas földbirtokos, az egész ellenforradalmi burzsoázia (ideértve az októbristákat *és a kadetokat is)* a föld magántulajdonának oldalára állott. Az egész parasztság és az egész proletariátus szembefordult a föld magántulajdonával. A junker típusú polgári Oroszország megteremtéséhez vezető reformok útja okvetlenül feltételezi a régi földbirtok alapjainak fenntartását és a kapitalizmushoz való lassú, a lakosság zöme számára gyötrelmes hozzáidomítását. A régi rend tényleges megdöntésének forradalmi útja a maga gazdasági alapjaként feltétlenül megköveteli, hogy a földbirtok minden régi formáját Oroszország minden régi politikai intézményével egyetemben felszámolják. Az orosz forradalom első szakaszának tapasztalatai véglegesen bebizonyították, hogy a forradalom csak mint paraszti agrárforradalom arathat győzelmet, s hogy ez utóbbi a föld nacionalizálása nélkül nem töltheti be teljes egészében történelmi küldetését.

A szociáldemokrácia, mint a nemzetközi proletariátus pártja, mint olyan párt, amely szocialista világcélokat tűz maga elé, természetesen nem forrhat össze egyetlen polgári forradalom egyetlen időszakával sem, nem kötheti egybe sorsát egyik vagy másik polgári forradalom egyik vagy másik kimenetelével. Nekünk minden lehetséges kimenetel

esetén önálló, tisztán proletárpártnak kell maradnunk, amely következetesen vezeti a dolgozó tömegeket nagy szocialista céljuk felé. Ezért semmiképpen sem kezeskedhetünk a polgári forradalom bármilyen vívmányainak tartósságáért, mert a polgári forradalomnak mint olyannak immanens sajátsága éppen az, hogy *valamennyi* vívmánya mulandó, belsőleg ellentmondásos. A „restauráció elleni biztosítékok" „kiagyalása" csak meggondolatlanság gyümölcse lehet. Nekünk egy feladatunk van: a proletariátust a szocialista forradalomra felsorakoztatva, a lehető leghatározottabb formában támogatni a régi rend ellen irányuló minden harcot és a lehető legkedvezőbb feltételeket biztosítani a proletariátus számára a fejlődő polgári társadalomban. Ebből pedig elkerülhetetlenül következik, hogy a mi szociáldemokrata programmunk az orosz polgári forradalomban *csak* a föld nacionalizálása lehet. Mint programmunk minden más *részét*, ezt is össze kell kapcsolnunk a politikai átalakulások meghatározott formáival és meghatározott fokával, mert hiszen a politikai és az agrárátalakulás lendülete feltétlenül egyforma. Mint programmunk minden más részét, ezt is szigorúan el kell határolnunk a kispolgári illúzióktól, a „normákra" vonatkozó intellektuális és bürokrata szócsépléstől, az obscsina megszilárdítását vagy az egyenlősítő földhasználatot emlegető reakciós fecsegéstől. A proletariátus érdekei nem azt követelik, hogy különleges jelszót, különleges „tervet" vagy „rendszert" eszeljünk ki az egy vagy más formában végbemenő polgári átalakulás számára, hanem csak azt, hogy *következetesen* kifejezzük ennek az átalakulásnak objektív feltételeit s ezeket az objektív, gazdaságilag elkerülhetetlen feltételeket megtisztítsuk az illúzióktól és az utópiáktól. A föld nacionalizálása nem csupán a mezőgazdaságban fellelhető középkori csökevények teljes felszámolásának egyetlen módja, hanem ugyanakkor az agrárviszonyok rendezésének a kapitalista társadalomban elképzelhető legmegfelelőbb módja is.

Háromfajta körülmény térítette el ideiglenesen az orosz szociáldemokratákat ettől a helyes agrárprogrammtól. Először, P. Maszlov, aki Oroszországban a „municipalizálás" kezdeményezője, „helyesbítette" Marx elméletét,

elvetette az abszolút földjáradék elméletét, felújította a csökkenő földhozadék törvényére és ennek a földjáradék-elmélettel stb. való kapcsolatára vonatkozó félig rothadt burzsoá tanításokat. Aki tagadja az abszolút földjáradékot, az tagadja, hogy a föld magántulajdonának a kapitalista társadalomban bármilyen gazdasági jelentősége van, és ezzel szükségszerűen eltorzítja a föld nacionalizálására vonatkozó marxi nézeteket. Másodszor, az orosz szociáldemokratáknak, mivel nem látták meg világosan a parasztforradalom *kezdetét*, természetszerűleg óvatosan kellett állást foglalniok annak lehetősége tekintetében, mivel a forradalom csakis akkor győzhet, ha adva van számos különösen kedvező feltétel, s ha a tömegek forradalmi öntudata különösen kedvezően bontakozik ki. Az orosz marxisták *tapasztalatok* hiányában, lehetetlennek tartva a *polgári* mozgalmak kieszelését, a *forradalom előtt* természetesen nem állíthattak fel helyes agrárprogrammot. Emellett elkövették azt a hibát, hogy a forradalom kirobbanása *után* is Marx elméletének a sajátságos orosz viszonyokhoz való *alkalmazása* helyett (a mi elméletünk nem dogma — tanította mindig Marx és Engels —, hanem *a cselekvés vezérfonala)*, kritika nélkül hajtogatták azokat a következtetéseket, amelyek Marx elméletének külföldi viszonyokra, egy *más* korszakhoz való alkalmazásából adódtak. A német szociáldemokraták például egészen természetesen feladták Marxnak minden olyan régi programmját, melyben a föld nacionalizálását követelte, mivel Németország véglegesen mint junker típusú polgári ország alakult ki, Németországban a polgári rend talaján folyó mozgalmak ideje visszavonhatatlanul lejárt, a föld nacionalizálása érdekében semmiféle népmozgalom nincs és nem is lehet. A junker-polgári elemek túlsúlya a nacionalizálási terveket *a valóságban* játékszerré vagy éppen a junkerek kezében a tömegek kifosztására szolgáló eszközzé *tette*. A németeknek igazuk van, amikor még csak beszélni sem hajlandók a nacionalizálásról, de aki ezt a következtetést átviszi Oroszországra (mint azt alapjában véve azok a mensevikjeink teszik, akik nem veszik észre az összefüggést a municipalizálás és a marxi elmélet Maszlov-féle helyesbítése között), az nem tudja átgondolni, milyen

konkrét feladatai lehetnek a szociáldemokrata pártoknak történelmi fejlődésük sajátos időszakaiban.

Harmadszor, a municipalizálási programmból nyilvánvalóan kiütközik a mensevizmusnak az orosz polgári forradalomban követett egész hibás taktikai vonala: annak meg nem értése, hogy csak a „proletariátus és a parasztság szövetsége"* biztosíthatja győzelmét. Annak meg nem értése, hogy a proletariátusnak vezető szerepet kell játszania a polgári forradalomban, az a törekvés, hogy a proletariátust félreállítsák, a forradalom felemás kimenetelére használják fel és vezetőből a liberális burzsoázia segítőjévé (a valóságban pedig napszámosává és szolgájává) változtassák. „Túlzásokba nem esve, alkalmazkodva, lassabban előre, munkásnép" — Narcisz Tuporilovnak[109] az „ökonomisták" (= az OSzDM Párt első opportunistái) ellen irányuló eme szavai teljes egészében kifejezik mai agrárprogrammunk *szellemét.*

A kispolgári szocializmus „rajongása" elleni harcnak nem a forradalmi lendület csökkenésére, hanem fokozódására, nem a proletariátus által kitűzött forradalmi feladatok összezsugorodására, hanem azok kibővülésére kell vezetnie. Nem a „provincializmusra" kell buzdítanunk, akármilyen erős is az erre való hajlam a kispolgárság vagy a kiváltságos helyzetben levő parasztság (a kozákok) elmaradottabb rétegei között, nem a különböző nemzetiségek elkülönülésére; — nem, meg kell világítanunk a parasztság előtt, mi az egység jelentősége a győzelem szempontjából, olyan jelszót kell kiadnunk, amely a mozgalmat nem összeszűkíti, hanem kiszélesíti, amely a *nem teljes* polgári forradalomért a burzsoázia elmaradottságát, nem pedig a proletariátus értelmetlenségét teszi felelőssé. Nem a „helyi" demokratizmushoz kell „idomítanunk" programmunkat, nem egy ostoba és a nem demokratikus központi hatalom fennállása mellett lehetetlen „municipális szocializmust" kell kieszelnünk a falu számára, nem a kispolgári-szocialista reformokat kell összhangba hoznunk a polgári forradalommal, hanem összpontosítanunk kell a

---

* Így fejezte ki magát Kautsky „A szociális forradalom" c. brosúrájának *második* kiadásában.

tömegek figyelmét a forradalom mint polgári forradalom győzelmének valóságos feltételeire, arra, hogy ehhez nemcsak helyi, hanem feltétlenül „központi" demokratizmusra van szükség, vagyis a központi államhatalom demokratizmusára — és nemcsak általában a demokratizmusra, hanem feltétlenül a demokratizmus legteljesebb, legmagasabb formáira, mert ezek nélkül a szó tudományos értelmében véve *utópikussá* válik Oroszországban a paraszti agrárforradalom.

S ne gondolják, hogy az adott történeti időpont, amikor a III. dumában a feketeszázas bölények bőgnek és ordítanak, amikor az ellenforradalom a féktelenség nec plus ultrá-jára* hágott, amikor a reakció dühödt politikai bosszút áll általában a forradalmárokon, különösen pedig a II. duma szociáldemokrata képviselőin — ne gondolják, hogy ez az időpont „nem megfelelő" „átfogó" agrárprogrammok számára. Az ilyen gondolat hasonló volna ahhoz a renegátsághoz, elcsüggedéshez, bomláshoz és dekadenciához, amely Oroszországban a szociáldemokrata párthoz tartozó vagy ehhez közelálló kispolgári értelmiség széles rétegeiben úrrá lett. A proletariátus csak nyer azzal, ha ezt a szemetet mielőbb kiseprik a munkáspártból. Nem, minél inkább tombol a reakció, alapjában véve annál inkább feltartóztatja az elkerülhetetlen gazdasági fejlődést, annál eredményesebben előkészíti a demokratikus mozgalom még szélesebb alapokra támaszkodó fellendülését. S a tömegakciók átmeneti szünetelésének időszakait arra kell felhasználnunk, hogy kritikailag tanulmányozzuk a nagy forradalom tapasztalatát, ellenőrizzük, megtisztítsuk a salaktól, és átadjuk a tömegeknek a jövendő harc vezérfonalaként.

1907 november—december.

---

* — netovábbja. — *Szerk.*

UTÓSZÓ[110]

Ez a munka 1907 végén íródott. 1908-ban Pétervárott kiadták, de a cári cenzúra rátette kezét és megsemmisítette. Egyetlen példány maradt meg, de ennek is hiányzik a vége (ennek a kiadásnak 269. oldalától kezdődő része), úgyhogy ezt a befejező részt most utólag írtam hozzá.

A forradalom jelenleg hasonlíthatatlanul szélesebb keretek közt, mélyebb alapokon és élesebben vetette fel Oroszországban az agrárkérdést, mint 1905—1907-ben. Remélem, hogy az első forradalomban felállított pártprogrammunk történetének megismerése hozzásegít bennünket a helyesebb tájékozódáshoz a jelenlegi forradalom feladatait illetően.

Különösen hangsúlyoznunk kell a következőt. A háború olyan hallatlan nélkülözésekkel sújtotta a hadviselő országokat, ugyanakkor pedig olyan óriási mértékben meggyorsította a kapitalizmus fejlődését, állammonopolista kapitalizmussá változtatva át a monopolkapitalizmust, hogy sem a proletariátus, sem a forradalmi kispolgári demokrácia *nem szorítkozhat* többé a kapitalizmus kereteire.

Az élet már túlhaladta ezeket a kereteket, s napirendre tűzte a termelés és a fogyasztás országos méretekben történő szabályozását, az általános munkakötelezettséget, a kényszerszindikalizálást (szövetségekbe tömörülést) stb.

A dolgok ilyen állása mellett szükségképpen másként vetődik fel agrárprogrammunknak a föld nacionalizálására vonatkozó követelése is. Mégpedig: a föld nacionalizálása nemcsak a polgári forradalom „utolsó szava", hanem ugyanakkor *egy lépés a szocializmus felé*. Nem küzdhetünk a háború okozta nyomor ellen, ha nem teszünk ilyen lépéseket.

A proletariátus, mely a szegényparasztságot vezeti, kénytelen egyrészt a parasztküldöttek szovjetjeiről a mezőgazdasági munkások küldötteinek szovjetjeire áthelyezni a súlypontot, másrészt pedig követelni a földesúri birtokok felszerelésének nacionalizálását, továbbá azt, hogy ezekből mintagazdaságokat szervezzenek az említett szovjetek ellenőrzése mellett.

Természetesen nem áll módomban itt részletesebben kitérni ezekre az igen fontos kérdésekre, s az érdeklődő olvasóknak figyelmébe ajánlom a folyamatosan megjelenő bolsevik irodalmat, valamint a „Levelek a taktikáról" és „A proletariátus feladatai forradalmunkban (a proletárpárt platformtervezete)" című brosúrámat.

1917 szeptember 28. *A szerző*

Megjelent 1917-ben, „A szociáldemokrácia agrárprogrammja az 1905—1907-es, első orosz forradalomban" c. könyvben.

A DUMA KÖLTSÉGVETÉSI JOGAINAK KIBŐVÍTÉSÉRŐL FOLYT VITÁHOZ[111]

Az Állami Duma három ülésen, január 12-én, 15-én és 17-én vitatta meg a duma költségvetési jogai kibővítésének kérdését. A kadet párt a duma 40 tagjának aláírásával előterjesztette a kibővítésre vonatkozó tervezetét. Az összes pártok képviselői nyilatkoztak erről a kérdésről. A kormány nevében két hosszú beszédet tartott a pénzügyminiszter. Felszólalt a szociáldemokrata munkáspárt képviselője is. S a vita az *októbristák* javaslatának (mint a január 18-i *„Sztolicsnaja Pocsta"*[112] mondja) *egyhangú* elfogadásával végződött: az Állami Duma költségvetési jogainak kibővítésére vonatkozó törvényjavaslatot átadják egy bizottságnak, *„anélkül, hogy érintenék e módosítás mértékét"*, vagyis az Állami Duma költségvetési jogait különösen megszorító március 8-i szabályzat módosításának mértékét.

Miként történhetett meg ez a különös eset? Hogyan fogadhatta el *egyhangúlag* a III. duma, a feketeszázas bölények dumája az októbristák javaslatát, amely lényegében megegyezik a kormány óhajával, s amelyet a pontosan ilyen megoldásra utaló pénzügyminiszter első beszéde *után* terjesztettek be? A kadetok tervezete lényegében elfogadhatatlan, de ami a részleteket illeti — miért ne lehetne megváltoztatni a törvényt? Így beszélt a feketeszázas miniszter. Az októbristák ennek a nyilatkozatnak megfelelően fogalmazták meg véglegesen javaslatukat, hangsúlyozva, hogy *nem érintik a törvény módosításának mértékét.*

Azon nincs mit csodálkoznunk, hogy az októbristák közös nevezőre jutottak a feketeszázas miniszterrel. Azon, hogy a kadetok visszavonták eredeti megfogalmazásukat

(amelyben persze szó sem volt arról, hogy *nem érintik* azoknak a módosításoknak a mértékét, amelyeket ők maguk jelöltek meg!), szintén nem fognak csodálkozni azok, akik ismerik a kadet párt természetét. De hogy a szociáldemokraták sem bontották meg ezt az *összhangot* — az már valószínűtlen, s szeretnénk hinni, hogy a „*Sztolicsnaja Pocsta*" nem mondott igazat, hogy a szociáldemokraták nem szavazták meg az októbristák határozati javaslatát.

Egyébként van itt egy fontosabb kérdés annál, hogy a szociáldemokraták az októbristák mellett szavaztak-e vagy sem, mégpedig annak a *hibának* a kérdése, amelyet kétségkívül elkövetett Pokrovszkij II. szociáldemokrata képviselő. Erre a hibára és a január 12-én, 15-én és 17-én folyt vita valódi politikai jelentőségére szándékszunk felhívni olvasóink figyelmét.

Az oroszországi Állami Dumának nincs költségvetési joga, mert ha nem hagyja is jóvá a költségvetést, ezzel „*a törvény szerint*" nem akadályozza meg a költségvetés érvénybelépését. Ezzel a törvénnyel, amelyet az ellenforradalmi kormány a decemberi felkelés veresége után hozott (1906 február 20-án, a hírhedt „alaptörvények"), a feketeszázasok, a cár és a földesurak *csúfot űznek* a népképviseletből. Az 1906 március 8-i „szabályzat" pedig mégjobban *hangsúlyozza* ezt a csúfolódást: tömérdek apró megszorítást vezet be a dumába a költségvetés *megtárgyalásával* kapcsolatban, sőt leszögezi (a 9. paragrafusban), hogy „az állami költségvetési tervezet megvitatása során sem nem törölhetők, *sem meg nem változtathatók* olyan kiadási és bevételi tételek, amelyek az érvényben levő törvények, státuszok, tervek, illetve a legfőbb hatalom gyakorlása során adott parancsok alapján szerepelnek a tervezetben". Mi ez, ha nem csúfolódás? *Módosítani* semmit sem lehet, ami megfelel a törvényeknek, a státuszoknak, a terveknek vagy akár egyszerűen a legfelsőbb *parancsoknak!!* Hát nem nevetséges, ha valaki ezekután az oroszországi Állami Duma költségvetési jogairól beszél?

Most az a kérdés, milyen feladatai *voltak* a szabadságért valóban harcoló polgári demokráciának ilyen körülmények között? Milyen feladatai vannak a munkáspártnak? — mi *ebben* a cikkben csak a parlamenti harc és a meg-

felelő párt parlamenti képviselőinek feladatairól beszélünk.

A duma költségvetési jogainak kérdését nyilvánvalóan a dumában *kellett* felvetni, hogy mind az orosz nép előtt, mind Európa előtt *teljes mértékben feltárják* a cárizmus feketeszázas csúfolódását, hogy *teljes mértékben* bemutassák a duma *jogfosztottságát*. A közvetlen gyakorlati célját ennek (nem szólva *minden* demokrata alapvető feladatáról: az igazság feltárásáról a nép előtt, a nép felvilágosításáról) már a kölcsön kérdése meghatározta. A cár feketeszázas kormánya 1905 decembere után nem maradhatott fenn, s nem maradhat fenn most sem *a nemzetközi burzsoázia világtőkéjének* kölcsön formájában nyújtott *segítsége* nélkül. S a világburzsoázia nemcsak azért folyósít milliárdos kölcsönöket a nyilvánvalóan csődbe jutott cárnak, mert mint minden uzsorásnak, neki is busás hasznot ígérnek, hanem azért is, mert a burzsoázia tudatában van annak, hogy neki is érdeke, hogy a régi rend Oroszországban legyőzze a forradalmat, mert e forradalom élén a proletariátus áll.

Ilymódon *csak* a teljes igazság feltárása lehetett a célja a kérdés felvetésének és a dumában folytatott vitának. A gyakorlati reformok hirdetése ilyen időpontban és ilyen körülmények között *nem* lehetett célja egy *demokratának*, mert először is világos, hogy a duma költségvetési jogaira vonatkozó alaptörvények talaján nem lehet reformokat elérni, másodszor, ostobaság lenne a feketeszázas bölények és a moszkvai kereskedők dumájának azt javasolni, hogy a *duma* jogait — egy ilyen duma jogait bővítsék ki. Az orosz kadetok (akiket csak teljesen tudatlan vagy együgyű emberek hihettek demokratáknak) természetesen nem értették meg ezt a feladatot. Ők, amikor felvetették a kérdést, *nyomban úgy kezelték*, mint a *részleges* reform hamis talaján felvetett kérdést. Mi persze nem tagadjuk, hogy olykor a demokraták és a szociáldemokraták is felvethetik és fel is kell hogy vessék a részleges reform kérdését. Egy olyan dumában azonban, mint a III., olyan időpontban, mint a jelenlegi, egy olyan kérdésben, mint a költségvetési jogok kérdése, amelyeket nevetségessé torzítottak az *érinthetetlen* alaptörvények, ostobaság lenne ezt megtenni.

A kadetok felvethették a kérdést részleges reform formájában — még erre az engedményre is hajlandók vagyunk —, de a demokraták nem kezelhették *úgy* a kérdést, mint a kadetok.

A kadetok a kérdés úgynevezett *gyakorlati* oldalát, a március 8-i szabályzat *kényelmetlen* és még a kormány szempontjából is előnytelen voltát hangsúlyozták, azt a históriát, hogyan készítettek különféle hülye törvényeket a duma ellen Buligin, Vitte és az egész banda hülye irodáiban. A kadet kérdésfeltevés *szelleme* leginkább Singarjov úr következő szavaiban domborodik ki: „Az általunk előterjesztett törvényjavaslat nem tartalmaz semilyen merényletet (az uralkodó előjogainak korlátozása értelmében), semilyen hátsó gondolat (!!) nincs benne. Csupán azt a törekvésünket fejezi ki, hogy *megkönnyítsük a duma munkáját*, emeljük a duma méltóságát, hogy el tudjuk végezni azt a munkát, *amelyre hivatottak vagyunk*" (a mi kiemelésünk; hivatalos gyorsírói beszámoló, 1263. old., 1908 január 15-i ülés).

Az efféle alakok a nép felvilágosítása helyett *elkódósítik* a nép tudatát, mert amit mondanak, az nyilvánvalóan hazugság és értelmetlenség. S még ha ez a Singarjov úr összes kadet zugpolitikus cimboráival egyetemben őszintén hinne is „diplomáciája" „hasznos" voltában, akkor sem változtathatunk semmiképpen ezen az elkerülhetetlen következtetésen. A demokratának fel kell tárnia a nép előtt a parlament jogai és az uralkodó előjogai közt tátongó *szakadékot*, nem pedig eltompítani a nép tudatát, meghamisítani a *politikai harcot* azáltal, hogy a törvények *bürokratikus helyesbítésére* redukálja. Amikor a kadetok *így* vetik fel a kérdést, ezzel *gyakorlatilag* azt bizonyítják, hogy ők a cári hivatalnokokkal és az októbristákkal konkurrálnak, s hogy nem a szabadságért harcolnak, még csak a nagyburzsoázia szabadságáért sem. *Így* csak ízetlenül liberáliskodó hivatalnokok beszélnek, nem pedig a *parlamenti ellenzék* képviselői.

A szociáldemokráciát képviselő Pokrovszkij II.-nek a beszéde — ezt örömmel állapítjuk meg — nyilvánvalóan *más* szellemet tükröz, *elvileg* másképpen veti fel a kérdést. A szociáldemokrata nyíltan és világosan meg-

mondta, hogy a III. dumában *meghamisították* a népképviseletet (a *„Sztolicsnaja Pocsta"* január 18-i számából idézünk, mert még nem kaptuk meg az erről az ülésről készült gyorsírói beszámolót). Pokrovszkij II. nem apróságokat, nem a törvény hivatali történetét emelte ki, hanem a néptömegek, milliók és tízmilliók nyomorúságos és elnyomott helyzetét. Helyesen mondotta, hogy „az Állami Duma költségvetési jogairól csak iróníkusan lehet beszélni", hogy nemcsak azt követeljük, hogy a dumának joga legyen az egész költségvetés átalakításához (Kokovcov, ez a jól jövedelmező állásban pöffeszkedő hivatalnok vitatkozott a legtöbbet a dumában az olyan jövedelmező állás nélkül maradt hivatalnokokkal, mint Singarjov és Adzsemov, arról a kérdésről, hogy megengedhető-e az „átalakítás" és *milyen mértékben)*, hanem azt is, hogy joga legyen „átszervezni az egész pénzügyi rendszert", „leszavazni a kormány költségvetését". Azzal a nem kevésbbé helyes és a munkáspárt tagja részéről kötelező követeléssel végezte, hogy valósítsák meg a „korlátlan néphatalmat". Pokrovszkij mindezekben a kérdésekben lelkiismeretesen és helyesen védelmezte a szociáldemokrata álláspontot.

Közben azonban elkövetett egy sajnálatos hibát, illetve — az ujsághírek alapján ítélve — az *egész* szociáldemokrata frakció követte el, amikor ilyen utasítást adott szónokának. Pokrovszkij kijelentette: *„Támogatjuk a 40-ek javaslatát mint olyan javaslatot, amely a népképviselet költségvetési jogainak kibővítését célozza."*

Mire való volt ez a kijelentés, hogy támogatnak egy olyan javaslatot, amely elvileg nyilvánvalóan nem elég szilárd, nyilvánvalóan nem teljes, s amelyet nyilvánvalóan olyan emberek írtak alá, akik nem állnak szilárd elvi talajon és képtelenek akár csak szemernyi következetességet is tanúsítani — egy olyan javaslatot, amely gyakorlatilag nyilvánvalóan fabatkát sem ér? Ezzel nem a harcoló burzsoáziát támogatták (sokan szeretik ezzel a formulával igazolni politikai gerinctelenségüket), hanem a liberális-októbrista burzsoázia *ingatagságát*. S hogy ez így van, azt nyomban bebizonyították a *tények*. Maguk a kadetok bizonyították be, amikor nem bocsátották szavazásra javaslatukat és *csatlakoztak* ahhoz az októbrista javaslathoz, hogy „adják

át egy bizottságnak, *anélkül hogy érintenék a törvény módosításának mértékét*" (!). A kadetok „támogatása" századszor és ezredszer is a támogatást nyújtók felültetésére vezetett. Századszor és ezredszer tárták fel a *tények*, hogy az *irányvonalon* haladó stb. liberális, kadet javaslatok támogatására irányuló taktika mennyire nyomorúságos, megengedhetetlen*.

Ha a kadetok, ahelyett hogy csatlakoztak volna az októbristákhoz, *szavazásra* bocsátottak volna egy olyan nyilatkozatot, amelyben világosan és félreérthetetlenül beszéltek volna arról, hogy a duma pénzügyi kérdések terén tehetetlen, hogy a népképviseletet meghamisították, hogy az önkényuralom nyomorba dönti az országot és a pénzügyi válság elkerülhetetlen, s hogy a demokrácia képviselői ilyen körülmények között nem hajlandók kezességet vállalni a kölcsönökért — ez becsületes lépés lett volna a polgári demokraták részéről, harci cselekedet, nem pedig bárgyú lakájkodás. Ilyen cselekedetet kötelesek lettünk volna támogatni, nem feledkezve meg arról, hogy külön és önállóan hangoztassuk saját szociáldemokrata céljainkat. S az ilyen cselekedet hasznára vált volna a nép felvilágosítása és az önkényuralom leleplezése ügyének.

Ha a duma leszavazott volna egy ilyen javaslatot, s a feketeszázasok veszett botránytrendeztek volna miatta, ez a demokrácia történelmi érdeme lett volna, és ezzel valószínűleg új szakasz nyílt volna a szabadságért folyó harc történetében. Így azonban a kadetok ismét csak *lejáratták* magukat. Szociáldemokrata elvtársak a dumában! Óvjátok a szocialista munkáspárt becsületét, ne járassátok le magatokat az efféle liberalizmus támogatásával!

---

* A „fejetlen" „Sztolicsnaja Pocsta" bizonyos Szaturin úr útján kijelenti: „az ellenzék teljesen észszerűen (!) szavazott mellette" (az októbrista határozati javaslat mellett). „Ennek köszönhető, hogy a módosító javaslatot" (vagyis azt a határozatot, amely nem szabja meg előre a módosítások mértékét) „egyhangúlag elfogadták" (január 18., 4. old., „Az ülésteremből"). Éljen a fejetlen orosz liberálisok egysége az októbristákkal és a feketeszázas cár miniszterei-vel!

Egy engedetlen jobboldali eltért a dumában az októbristáknak attól a taktikájától, hogy elkenjék a nézeteltéréseket, és megegyezésre csábítsák a kadetokat. A feketeszázas Kovalenko január 12-én az Állami Dumában nyíltan síkraszállt amellett, hogy még a bizottság elé se utalják a kadetok tervezetét (gyorsírói jegyzőkönyv, 1192. old.). Szavazni azonban úgy látszik az októbristákkal szavazott ez a hős, mert csak szavakban volt bátor. Beszédében *kitűnően* illusztrálta a *valóságos* helyzetet, a következő példával bizonyítva a különleges teljhatalom szükségességét: „Nézzük például a moszkvai felkelést, a büntetőkülönítmények kiküldését. Hát volt ideje akkor a kormánynak arra, hogy megtartsa a szokásos rendet?. . “ (1193. old.) Kár, hogy a szociáldemokraták nem *csapnak le* nyomban, ha a feketeszázasok ajkát elhagyja egy-egy ilyen igaz szó. Igaza van, képviselő kolléga — kellett volna mondani neki. — Ilyenkor nincs idő a szokásos rend megtartására. Tegyük félre hát a képmutatást és ismerjük be, hogy most nem a „szokásos rendben“ élünk, hanem *polgárháborúban;* hogy a kormány nem kormányoz, hanem háborút visel, hogy Oroszország a nehezen visszafojtható felkelés állapotában van. Ez az igazság, s az igazságot nem árt minél gyakrabban eszébe juttatni a népnek!

„Szocial-Demokrat“ 1. sz.
1908 február.

„A DUMA KÖLTSÉGVETÉSI JOGAINAK KIBŐVÍTÉSÉRŐL FOLYT VITÁHOZ“ CÍMŰ CIKK UTÓIRATA

A duma most megkezdte magának a költségvetésnek a megvitatását. A reakciósok és a népszabadság álellenzéki árulói blokkjának sikerült mindjárt a vita első napján bemutatkoznia. A legális sajtóban ugyanez a kép tárul elénk: a novojevremjások ujjonganak, hogy *mindenki* egyesült a „baloldali fanatikusok“ — értsd: a szociáldemokraták és a trudovikok — kivételével... A fejetlen kampány „Nasa Gazetá“-ja[113] nem tud hova lenni boldogságában. „Eredményes“ nap, amely „kibékít“ azzal, hogy „a költségvetés egyes előirányzatait nem vizsgálták felül“...

Az „ellenzék“ a leplezetlen reakció szekerét tolja. Éppen a munkásosztály és a demokrácia képviselőire hárul most az a felelősségteljes és megtisztelő feladat, hogy valóban képviseljék a népet, amelyet kifosztanak. Sajnos a dumába küldött elvtársainknak a költségvetési vitában elhangzott első hozzászólásai igen sikerületlenek, mélységesen hibásak voltak. A „Proletarij“ legközelebbi számában tüzetesen megvizsgáljuk ezeket a hibákat és vázolni fogjuk, hogy a mi szempontunkból milyen irányvonalat kell követniök a szociáldemokratáknak a költségvetési vita és a szavazások során[114].

„Proletarij“ 27. sz.
1908 március 26 (április 8).

POLITIKAI MEGJEGYZÉSEK

A soviniszták működnek. Buzgón terjesztik az olyan híreket, hogy a japánok fegyverkeznek, hogy Mandzsúriában 600 zászlóaljat vontak össze Oroszország megtámadása céljából. Állítólag Törökország serényen fegyverkezik, hogy még ez év tavaszán hadat üzenjen Oroszországnak. Azt mondják, a Kaukázus felkelésre készül azzal a céllal, hogy különváljon Oroszországtól (még csak az hiányzik, hogy a lengyelek terveiről kezdjenek lármázni!). A Finnország elleni uszítást Finnország fegyverkezéséről szóló mendemondákkal tartják melegen. Ádáz kampány folyik Ausztria ellen a boszniai vasútépítés miatt. Egyre gyakoribbak az orosz sajtó kirohanásai Németország ellen, mely állítólag Oroszországra uszítja Törökországot. Nemcsak az orosz, hanem a francia sajtóban is folyik ilyen kampány — hogy ezt az oroszországi kormány megvesztegette, arra nemrégiben, éppen jókor emlékeztetett a dumában egy szociáldemokrata.

A komoly nyugati burzsoá sajtó nem hajlandó ezt az egész kampányt egyszerűen az ujságírói fantázia szüleményének vagy szenzációhajhászó emberek spekulációjának tekinteni. Nem, nyilvánvaló, hogy az „uralkodó körök" — értsd: a feketeszázas cári kormány vagy egy titkos udvari klikk, mint amilyen a hírhedt „csillagkamara" — egészen határozott jelszót adtak ki, valami rendszeres „vonalat" követnek, valamilyen „új irányt" vettek. Azt, hogy a duma államvédelmi bizottságának ülésein a duma egyetlen olyan tagja sem lehet jelen, aki nem tagja a bizottságnak, vagyis nemcsak a forradalmi pártokat rekesztik ki a bizottságból, hanem a kadetokat

is, a külföldi sajtó közvetlen kapcsolatba hozza ezzel a soviniszta kampánnyal; sőt azt mondják, hogy az orosz kormány az „alkotmányosság" megcsúfolásának teljes betetőzéseképpen a határok katonai megerősítéséhez szükséges hiteleket nem az egész dumától szándékozik kérni, hanem csak a feketeszázas-októbrista bizottságtól.

Közlünk néhány idézetet egy-két egyáltalán nem szocialista európai lapból, amelyeket igazán nem lehet azzal gyanúsítani, hogy derűlátóan ítélik meg az orosz forradalmat:

„A Franciaországon (1870-ben) aratott német győzelmek felszították, mint azt Bismarck egyszer megjegyezte, az orosz katonai vezetők becsvágyát, és ezek is kinyújtották kezüket a katonai babérok után. Törökország politikai, vallási és történelmi okokból különösen alkalmasnak látszott erre a célra (az 1877—1878. évi orosz—török háború). Nyilvánvalóan most is ugyanezt a nézetet vallják bizonyos oroszországi körök, amelyek elfelejtették a japán háború tanulságait, és nem értik meg, hogy mik az ország igazi szükségletei. Minthogy a Balkánon már nincsenek semmiféle «testvérek», akiket fel kellene szabadítani, kénytelenek más eszközöket kieszelni, amelyekkel az orosz közvéleményre hatni lehet. És ezek az eszközök — az igazat megvallva — még otrombábbak, mint az akkoriak: azt akarják elhitetni, hogy Oroszországot belső és külső ellenség fenyegeti."

„Oroszország uralkodó körei meg akarják kísérelni, hogy megszilárdítsák helyzetüket a régi módszerekkel, vagyis olymódon, hogy az országon belül erőszakkal elnyomják a szabadságmozgalmat és a siralmas belső helyzetről elterelik a nép figyelmét nacionalista érzelmek felkorbácsolásával és olyan diplomáciai konfliktusok előidézésével, amelyekről nem tudni, hogyan fognak végződni."

Mi a jelentősége ennek az új soviniszta vonalnak az ellenforradalmi önkényuralom politikájában? Ilyen politikához Csuzima és Mukden után csak olyan emberek folyamodhatnak, akik véglegesen elvesztik a talajt a lábuk alól. A kétéves reakció tapasztalata minden erőfeszítés ellenére *nem teremtett* semmiféle valamelyest is biztos belső támaszt a feketeszázak önkényuralma számára, nem hozott létre semmiféle új osztályelemeket, amelyek *gazdaságilag*

megújíthatnák az önkényuralmat. *Enélkül* pedig az ellenforradalom semmiféle kegyetlenségei, semmiféle dühöngése nem tudja fenntartani Oroszország jelenlegi politikai rendszerét.

Sztolipin is, a feketeszázas földbirtokosok is, az októbristák is megértik, hogy nem maradhatnak hatalmon, ha nem teremtenek maguknak új osztálytámaszokat. Ez a forrása politikájuknak, amely teljesen tönkreteszi a parasztokat, erőszakkal összezúzza az obscsinát, hogy *bármi áron* megtisztítsa a mezőgazdaságban az utat a kapitalizmus számára. Az oroszországi liberálisok, még a legtudósabbak, a legképzettebbek, a „leghumánusabbak" is, mint például a „Russzkije Vedomosztyi"-ba író professzorok, jóval ostobábbak ebben a tekintetben, mint Sztolipinék. „Nem kell majd csodálkozni azon — írja az említett lap vezércikkírója február 1-én —, ha például az ideiglenes novemberi szabályzat sorsának eldöntésekor a tegnap obscsina-párti szlavofilok támogatni fogják a kormánynak azt a próbálkozását, hogy szétrombolja az obscsinát a földnek egyes gazdák magántulajdonába való átadása útján... Sőt, feltételezhető, hogy a duma konzervatív többségének és a kormánynak közös védelmi céljai a dumát is, a kormányt is arra fogják ösztökélni, hogy még agresszívebb rendszabályokat alkalmazzon, mint amilyenek a hírhedt 1906-os ukázok voltak... Meglepő kép tárul elénk: a konzervatív kormány a konzervatív pártok képviselőinek közreműködésével radikális reformot készít elő a földbirtokviszonyok terén, ahol legkevésbbé kerülhet sor éles fordulatokra, és erre a radikális rendszabályra olyan elvont meggondolások alapján szánja rá magát, amelyek szerint az egyik tulajdonforma előnyösebb, mint a másik."

Ébredjen álmaiból, professzor úr — rázza le magáról az elavult narodnyik eszmék levéltári porát —, vessen egy pillantást arra, hogy mit végzett a forradalom két éve. Sztolipin nemcsak fizikai erővel győzte le önöket, hanem azzal is, hogy megértette a gazdasági fejlődés leggyakorlatibb szükségletét, azt, hogy a régi földbirtokot

erőszakkal össze kell zúzni. A nagy „haladás", melyet a forradalom immár visszavonhatatlanul létrehozott, abban áll, hogy a feketeszázas önkényuralom azelőtt a földbirtok középkori formáira *támaszkodhatott*, most pedig *kénytelen*, teljes mértékben és visszavonhatatlanul kénytelen lázas sietséggel munkálkodni a földbirtok középkori formáinak lerombolásán. Mert megértette, hogy a régi agrárrendszer *lerombolása nélkül nincs kivezető út* abból az ellentmondásból, amely feltárja az orosz forradalom legmélyebb okait: a legelmaradottabb földbirtok, a legfejletlenebb falu — a leghaladottabb ipari és finánckapitalizmus!

Szóval önök hívei a sztolipini agrártörvényeknek? — kérdik tőlünk majd rémülten a narodnyikok. — Ó nem! nyugodjanak meg! Mi feltétlenül ellenezzük a régi oroszországi földbirtok *összes* formáit, a földesúri földbirtokot is, a paraszti osztás-földbirtokot is. Mi feltétlenül helyeseljük ennek a rothadt, rothadó és minden újat megmérgező régi rendszernek erőszakos lerombolását, — mi a föld polgári *nacionalizálásának* vagyunk a hívei, mert ez a polgári forradalom egyetlen következetes jelszava, az egyetlen gyakorlati rendszabály, amely a történelmileg szükséges rombolás egész élét a földesurak ellen irányítja és előmozdítja azt, hogy a paraszti tömegből kiváljanak a föld szabad gazdái.

Az orosz polgári forradalomnak az a sajátossága, hogy a forradalom alapvető kérdésében, az agrárkérdésben, a feketeszázasok, valamint a parasztok és a munkások folytatnak forradalmi politikát. A liberális ügyvédek és professzorok viszont valami egészen élettelen, értelmetlen és utópikus dolgot védelmeznek: az idejétmúlt *lerombolásnak* két ellentétes, egymást kizáró módszerét akarják összebékíteni, mégpedig úgy, hogy lerombolásra egyáltalán ne kerüljön sor. Vagy a parasztfelkelés győzelme és a régi földbirtok teljes szétzúzása a forradalom által megújhodott parasztság javára, vagyis a földesúri föld elkobzása és köztársaság. Vagy a Sztolipin-féle szétzúzás, amely szintén megújítja, valóban megújítja és a kapitalista viszonyokhoz alkalmazza a régi földbirtokot, de kizárólag a földbirtokosok érdekében, a paraszttömegek határtalan

elnyomorodása, a falvakból való erőszakos kiűzése, kitelepítése, éhhalála, a parasztifjúság színe-virágának börtön, száműzetés, agyonlövetések és kínzások útján való kiirtása árán. A kisebbségnek nem könnyű ilyen politikát folytatnia a többséggel szemben, de gazdaságilag nem lehetetlen. Segítenünk kell a népnek, hogy ezt világosan megértse. Az a kísérlet pedig, hogy szabatos reformmal, békésen, erőszak nélkül jussanak ki a középkori ellentmondásoknak abból a végtelenül összekuszált gomolyagából, melyet az orosz történelem évszázadok alatt létrehozott, szűklátókörű „betokosodott emberek" legostobább ábrándja. A gazdasági szükségszerűség feltétlenül előidézi és feltétlenül meg is valósítja a „legélesebb fordulatot" Oroszország agrárviszonyaiban. A történelmi kérdés csak az, hogy ezt a fordulatot a cár és Sztolipin vezette földbirtokosok fogják-e végrehajtani, vagy pedig a proletariátus vezette paraszttömegek.

„Az ellenzék egyesülése" — ez a kérdés foglalkoztatja legjobban az orosz politikai sajtót. A rendőri-sztolipini „Rosszija" ujjong: „Egyesülés? szóval a kadetok is forradalmárok; üsd a kadetot!" A kadet párti „Recs", melyet teljesen áthat az a hivatalnoki buzgalom, hogy bebizonyítsa: a kadetok is tudnak olyan mérsékeltek lenni, mint az októbristák, kényeskedve biggyeszti ajkát, csak úgy árad belőle az „erkölcsi" felháborodás, amiért lelkiismeretlenül forradalmisággal próbálják vádolni, és kijelenti: Mi természetesen örömmel fogadjuk az ellenzék egyesülését, de az egyesülés során *„balról jobbra"* kell tartani (február 2-i vezércikk). „Már láttunk politikai tévedéseket és csalódásokat. Amikor az ellenzék egyesül, természetesen a hozzátartozó pártok közül a legmérsékeltebb párt minimális programmja alapján egyesül."

Ez a programm teljesen világos: a burzsoá liberalizmus hegemóniája, ez az én feltételem — mondják a kadetok —, ahogy Falloux mondta 1871-ben Thiers-nek, aki támogatását kérte: a monarchia — ez az én feltételem.

A „Sztolicsnaja Pocsta" felismerte, hogy szégyenle-

tes és botrányos dolog az ilyen dolgokat nyíltan kimondani, ezért „nem ért egyet" a „Recs"-csel, s homályos célzásokat tesz az „október előtti hangulatra" (az átkozott cenzúra megakadályozza a világos politikai programmot!), és lényegében alkudozást javasol. A „Recs" is, úgymond, vezetni akarja az új egyesülést, a forradalmárok is vezetni akarják, hát én nem kaphatnék valami jutalékot a tisztességes közvetítésért?

„Egyesülés" — mi melegen rokonszenvezünk ezzel a jelszóval, különösen ha az „október előtti hangulatra" céloznak —, még ha pusztán csak céloznak is! Csakhogy a történelem nem ismétli meg önmagát, mélyen tisztelt politikus urak. És azokat a tanulságokat, melyeket „a három év történetéből" levontunk, semilyen erő ki nem törölheti a különböző osztályok tudatából. Ezek a tanulságok rendkívül gazdagok pozitív tartalmukat tekintve is (a munkásság és parasztság *tömeg*harcának formái, jellege, e tömegharc győzelmének feltételei 1905-ben), negatív tartalmukat tekintve is (a két duma csődje, azaz az alkotmány-illúziók és a kadet hegemónia csődje).

Ha valaki *ezeket* a tanulságokat rendszeresen tanulmányozni, átgondolni, elsajátítani, a tömegek közé vinni óhajtja — tessék parancsolni, mi szívvel-lélekkel az „egyesülés" mellett vagyunk, az egyesülés mellett a forradalom renegátjai elleni kíméletlen harc érdekében. Nem tetszik? Akkor utaink elválnak.

A régi „október előtti" jelszó jó, és mi (ne vegye rossz néven M-d-m, a „Nasa Miszl" című gyűjtemény munkatársa![115]) nem vetjük el („alkotmányozó gyűlés"). De ez a jelszó nem elegendő. Túlságosan formális. Nem fejezi ki annak a tudatát, hogy az élet az égető kérdéseket gyakorlatilag veti fel. Mi ezt a jelszót a három nagy év nagy tanulságával egészítjük ki. A mi „minimális programmunk", „egyesülésünk programmja" egyszerű és világos: 1) az összes földesúri földek elkobzása; 2) köztársaság. E célból *olyan* alkotmányozó gyűlésre van szükségünk, amely ezzel megbirkózik.

A két duma, a két kadet duma története rendkívül szemléltetően megmutatta, hogy a társadalmi erők tényleges harca — az a harc, amely nem mindig vált tudatossá,

nem mindig tört felszínre, de mindig döntő hatást gyakorolt minden nagy politikai ügy kimenetelére és mindig elseperte az „alkotmányosság" naiv és szélhámos módra ügyes profán hirdetőinek bűvészmutatványait —, ez a harc teljes egészében azért a két „célpontért" folyt, amelyre fentebb utaltunk. Nem elvont elméletek, hanem néptömegeink harcának, az orosz földesúri önkényuralom reális körülményei között folytatott harcának reális tapasztalatai mutatták meg nekünk a gyakorlatban azt, hogy éppen ezek a jelszavak nélkülözhetetlenek. Aki magáévá tudja tenni őket, annak azt javasoljuk, hogy „külön meneteljünk", de „egyesült erővel üssünk", üssük az ellenséget, mely Oroszországot pusztítja és Oroszország legjobbjainak ezreit mészárolja le.

„Ilyen egyesülési programmal egyedül fogtok maradni." Ez nem igaz.

Olvassák el a pártonkívüli parasztoknak az első két dumában mondott beszédeit — és megértik, hogy a mi egyesülési programmunk csupán megszövegezi a pártonkívüli parasztok kívánságait, szükségleteit, a belőlük adódó elemi, elháríthatatlan következtetéseket. Aki ezeket a szükségleteket nem érti meg — kezdve a kadetokon és végezve Pesehonovon (amint Moszkvából írják, ő is az „egyesülést" hirdette ott) —, az ellen háborút fogunk viselni az „egyesülés" nevében.

Konok harc lesz ez. A forradalom előtt hosszú éveken át tudtunk dolgozni. Nem hiába neveztek el bennünket sziklaszilárdaknak. A szociáldemokraták olyan proletárpártot teremtettek, amely nem csügged el az első harci roham sikertelensége miatt, amely nem veszti el a fejét, nem bocsátkozik kalandokba. Ez a párt a szocializmus felé tart és nem teszi függővé magát és sorsát a burzsoá forradalmak egyik vagy másik szakaszának kimenetelétől. Éppen ezért ment a burzsoá forradalmak gyenge oldalaitól. És ez a proletárpárt győzni fog.

„Proletarij" 21. sz.
1908 február 26 (13).

A „PROLETARIJ" SZERKESZTŐSÉGÉNEK NYILATKOZATA

A „*Neue Zeit*" 20. számában A. Bogdanov Ernst Machról szóló cikkének előttünk ismeretlen fordítója a cikkhez írt előszóban a következőket mondja: „az orosz szociáldemokráciában sajnos erősen megnyilvánul az a tendencia, hogy a Machhal kapcsolatos ilyen vagy amolyan állásfoglalást a pártonbelüli frakciós megoszlás kérdésévé tegyék. A bolsevikok és a mensevikek igen komoly taktikai nézeteltéréseit még inkább kiélezik egy olyan kérdésről folytatott vitával, amely véleményünk szerint egyáltalán nem függ össze ezekkel a nézeteltérésekkel, tudniillik az arról folytatott vitával, hogy a marxizmus ismeretelméleti szempontból Spinoza és Holbach vagy Mach és Avenarius tanításával ért-e egyet."

A „Proletarij" szerkesztősége mint a bolsevik áramlat eszmei képviselője szükségesnek tartja kijelenteni ezzel kapcsolatban a következőket. Ez a filozófiai vita valójában nem frakciós vita, és a szerkesztőség véleménye szerint nem is szabad azzá változnia; minden olyan próbálkozás, amelynek az a célja, hogy ezeket a nézeteltéréseket frakciós nézeteltéréseknek tüntesse fel, alapvetően hibás. Mindkét frakció körében mindkét filozófiai irányzatnak vannak hívei.

„Proletarij" 21. sz.
1908 február 26 (13).

LEVÉL A. M. GORKIJHOZ

1908. II. 25.

Kedves A. M.! Levelére nem feleltem mindjárt, mert cikke miatt vagy némileg azzal kapcsolatban, bármily különösnek látszik is az első pillantásra, elég nagy perpatvar támadt a szerkesztőségben köztem és Al. Al.[116] közt ... Hm, hm... *nem ott* szóltam és nem abból az okból, melyből Ön gondolta.

Így történt a dolog.

A „Vázlatok a marxizmus filozófiája köréből"[117] című könyv erősen kiélezte a bolsevikok körében a filozófiai kérdések körül támadt régi nézeteltéréseket. Nem tartom magamat elég illetékesnek ezekben a kérdésekben ahhoz, hogy siessek a sajtóban nyilatkozni. De a *pártunkban* folyó filozófiai vitákat mindig figyelemmel kísértem, — kezdve Plehanov harcán Mihajlovszkij és társai ellen a nyolcvanas évek végétől 1895-ig, majd ugyancsak Plehanov harcát a kantisták ellen 1898-ban és a következő években (ezt már nemcsak figyeltem, hanem valamennyire részt is vettem benne mint a *„Zarja"* szerkesztőségének tagja 1900-tól), végül ugyancsak az ő harcát az empiriokritikusok és társaik ellen.

Bogdanov filozófiai munkáit a „Történelmi természetszemlélet" című energetikai könyvétől kezdve kísértem figyelemmel, — ezt a könyvét szibériai tartózkodásom alatt tanulmányoztam. Bogdanovnak akkori álláspontja csak átmenet volt más filozófiai nézetekhez. Személyesen 1904-ben ismerkedtem meg vele, s ez alkalommal azonnal megajándékoztuk egymást: én a „Lépésekkel"[118], ő meg egyik *akkori* filozófiai művével[119]. S én mindjárt (1904

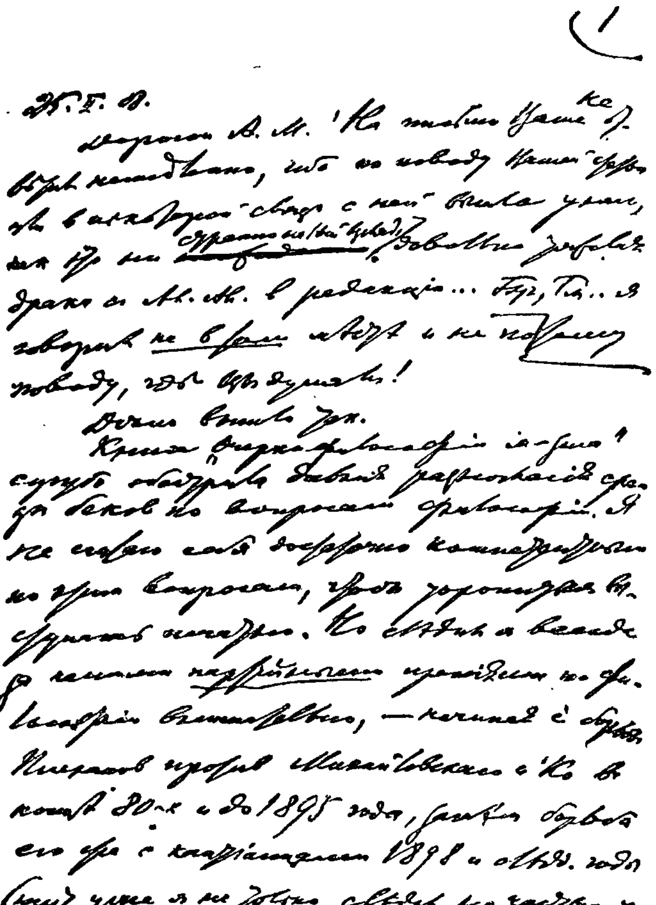

25.II.08.

Дорогой А. М.! [illegible] драка с Ал. Ал. в редакции... [illegible] Я говорю не в том смысле и не по тому поводу, что Вы думаете!

Дочке вашей привет.

Книжка „Очерки философии марксизма“ сугубо обострила давние разногласия среди беков по вопросам философии. Я не считаю себя достаточно компетентным в этих вопросах, чтобы торопиться выступать печатно. Но следил я всегда за нашими партийными прениями по философии внимательно, — начиная с борьбы Плеханова против Михайловского и Ко в конце 80-х и до 1895 года, затем борьбу его же с кантианцами с 1898 и след. годов (тут уже я не только следил, но участвовал отчасти, как член редакции Зари с 1900 года), наконец, борьбу его же с эмпириокритиками и Ко.

Lenin A. M. Gorkijhoz írott levelének első oldala. — 1908 február 25

Kisebbítve

tavaszán vagy nyár elején) azt írtam neki Genfből Párizsba, hogy írásaival teljesen meggyőzött arról, hogy az ő nézetei helytelenek és Plehanov nézetei helyesek.

Mikor Plehanovval együtt dolgoztam, nem egyszer beszélgettünk Bogdanovról. Plehanov megmagyarázta nekem, miért tévesek Bogdanov nézetei, de ezt az elhajlást egyáltalán nem tartotta kétségbeejtően nagynak. Igen jól emlékszem arra, hogy 1903 nyarán Genfben Plehanovval együtt elbeszélgettem a „Zarja" szerkesztősége nevében a „Vázlatok a realista világnézetről"[120] szerkesztőbizottságának küldöttével, és *megállapodtunk* abban, hogy mi is írunk a kötetbe, én az agrárkérdésről, Plehanov a *filozófiáról Mach ellen*. Plehanov közreműködésének *feltételéül* szabta a Mach elleni fellépést, s ezt a feltételt a „Vázlatok" szerkesztőbizottságának küldötte teljes mértékben elfogadta. Plehanov akkor Bogdanovot szövetségesünknek tekintette a revizionizmus elleni harcban, de olyan szövetségesnek, aki annyiban téved, hogy Ostwaldot, majd Machot követi.

1904 nyarán és őszén végérvényesen megegyezésre jutottunk Bogdanovval mint *bolsevikok*, és létrehoztuk azt a hallgatólagos és a filozófiát mint semleges területet hallgatólagosan kikapcsoló blokkot, amely a forradalom egész ideje alatt fennállott és lehetővé tette számunkra, hogy a forradalomban alkalmazzuk a forradalmi szociáldemokrácia (= a bolsevizmus) taktikáját, amely mélységes meggyőződésem szerint az egyetlen helyes taktika.

A forradalom lázas napjaiban nem igen lehetett filozófiával foglalkozni. Bogdanov a börtönben, 1906 elején, írt még egy munkát — azt hiszem, az „Empiriomonizmus" harmadik kötetét. 1906 nyarán átnyújtotta nekem, és én nagy érdeklődéssel fogtam olvasásához. Miután elolvastam, nagyon megharagudtam és dühbe gurultam: még világosabban láttam, hogy teljesen hamis, nem marxista úton jár. Ekkor írtam neki egy „szerelmi vallomást" — írtam egy filozófiai levelet három füzet terjedelemben. Megmagyaráztam neki, hogy én persze csak *egyszerű marxista* vagyok a filozófiában, de éppen az ő világos, népszerű, kitűnően megírt munkái győznek meg végérvényesen arról, hogy neki lényegében nincs igaza és hogy

Plehanovnak van igaza. Ezeket a füzeteket megmutattam néhány barátomnak (köztük Lunacsarszkijnak), és úgy gondoltam, hogy kiadom őket ezzel a címmel: „Egy egyszerű marxista filozófiai jegyzetei", de nem jutottam hozzá. Most sajnálom, hogy akkor mindjárt nem adtam ki őket. A napokban írtam Pétervárra és kértem, hogy keressék meg és küldjék el nekem ezeket a füzeteket[121].

Most megjelent a „Vázlatok a marxizmus filozófiája köréből" című gyűjtemény. Elolvastam minden cikket, kivéve Szuvorovét (ezt most olvasom), és mindegyiknél valósággal tajtékoztam dühömben. Nem, ez nem marxizmus! És a mi empiriokritikusaink, empiriomonistáink és empirioszimbolistáink ingoványba kerültek. Azt bizonygatni az olvasónak, hogy a külvilág realitásába vetett „hit" „misztika" (Bazarov), a legképtelenebb módon összekeverni a marxizmust és a kantizmust (Bazarov és Bogdanov), az agnoszticizmus egyik válfaját (az empiriokriticizmust) és az idealizmus egyik válfaját (az empiriomonizmust) hirdetni, — a munkásokat „vallásos ateizmusra" és a felsőbbrendű emberi potenciák „istenítésére" tanítani (Lunacsarszkij), misztikának nyilvánítani Engels tanítását a dialektikáról (Berman), holmi francia „pozitivisták" — agnosztikusok vagy metafizikusok dögletes forrásából meríteni, hogy az ördög vigye őket a „megismerés szimbolikus elméletével" (Juskevics) egyetemben! Nem, ez már több a soknál. Persze mi csak egyszerű marxisták vagyunk, akiknek nincs filozófiai műveltségük, — de az már igen nagy sértés, hogy efféle dolgokat tálalnak elénk a marxizmus filozófiája gyanánt! Inkább felnégyeltetem magamat, semhogy beleegyezzem abba, hogy egy olyan lap vagy olyan testület munkatársa legyek, amely ilyesféle dolgokat hirdet.

Megint kedvem támadt az „Egy egyszerű marxista filozófiai jegyzetei" megírására, és hozzáfogtam[122]. Al. Al—cs-val azonban — a „Vázlatok" olvasása közben — természetesen nyíltan és nyersen közöltem benyomásaimat.

Mi köze ehhez az Ön cikkének? — kérdezi Ön. Az, hogy éppen abban az időpontban, mikor az a veszély fenyeget, hogy ezek a bolsevikok közt támadt ellentétek

különösen kiéleződnek, Ön nyilvánvalóan az egyik irány nézeteit kezdi kifejteni a „*Proletarij*" számára írt munkájában. Nem tudom persze, milyen következtetésre jutna Ön a végén. Ezenkívül véleményem szerint egy művész minden filozófiából sok hasznot meríthet. Végül teljesen és feltétlenül egyetértek azzal, hogy a művészi alkotás kérdéseiben Ön a legilletékesebb, és hogy ha *efféle* nézeteket merít művészi tapasztalataiból, vagy pedig egy *akár idealisztikus filozófiából is*, olyan eredményekre juthat, amelyek óriási hasznot hajthatnak a munkáspártnak. Ez mind igaz. Mindamellett a „Proletarij"-nak teljesen semlegesnek kell maradnia egész filozófiai viszályunkban, s a *legkisebb okot sem* szabad adnia az olvasónak arra, hogy a bolsevikokat mint az orosz szociáldemokraták forradalmi szárnyának irányát, taktikai vonalát kapcsolatba hozza az empiriokriticizmussal vagy az empiriomonizmussal.

Mikor az Ön cikkét ismételten elolvasva megmondtam A. A—cs-nak, hogy ellenzem a cikk közlését, komorabb lett a legsötétebb viharfelhőnél. Szinte a szakadás nyomasztó légköre nehezedett ránk. Tegnap külön ülésre hívtuk össze háromtagú szerkesztőbizottságunkat a kérdés megvitatása végett. Ekkor váratlanul segítségünkre jött a „Neue Zeit" egy ostoba megjegyzése. 20. számában egy ismeretlen fordító közölte Bogdanovnak Machról szóló cikkét és a cikkhez írt bevezetésében az a megjegyzés szaladt ki a száján, hogy a Plehanov és Bogdanov közti nézeteltérés a bolsevikok és a mensevikek *frakciós* nézeteltérésévé kezd válni az orosz szociáldemokraták körében! Ezekkel a szavakkal az az ostoba fickó — vagy ostoba liba —, aki a bevezetést írta, nyomban közös nevezőre hozott bennünket. Azonnal megegyeztünk abban, hogy most már feltétlenül el kell helyeznünk egy nyilatkozatot semlegességünkről a „*Proletarij*" legközelebbi számában. Mi sem felelhetett volna meg jobban a „Vázlatok" megjelenése óta kialakult hangulatomnak. A nyilatkozatot megszerkesztettük, egyhangúlag jóváhagytuk, holnap megjelenik a „*Proletarij*" 21. számában, s el fogjuk küldeni Önnek *.

* Lásd ebben a kötetben 461. old. — *Szerk.*

Cikkével kapcsolatban úgy határoztunk, hogy a kérdés eldöntését elhalasztjuk, a „*Proletarij*“ mindhárom szerkesztője külön levélben megmagyarázza Önnek a tényállást, és én Bogdanovval együtt minél előbb Önhöz utazom.

Levelet fog tehát kapni Al. Al.-tól és a harmadik szerkesztőtől[123] is, akiről egyszer régebben írtam Önnek.

Szükségesnek tartom, hogy véleményemet egészen nyíltan megmondjam Önnek. Azt, hogy a bolsevikok összekapjanak a filozófiai kérdésekben, most teljesen elkerülhetetlennek tartom. De véleményem szerint ostobaság volna, ha emiatt szakadás következne be. Mi azért léptünk blokkra, hogy a munkáspártban egy meghatározott taktika jusson érvényre. Ezt a taktikát *nézeteltérések nélkül* folytattuk és folytatjuk most is (az egyetlen nézeteltérés a III. duma bojkottálásának kérdésében merült fel köztünk, de ez először is sohasem éleződött ki annyira, hogy akár csak jele is mutatkozott volna szakadásnak; másodszor, nem volt azonos a materialisták és machisták közti nézeteltéréssel, mert például a machista Bazarov, miként én is, ellenezte a bojkottot és erről egy nagy tárcát is írt a „Proletarij“-ba).

Véleményem szerint megbocsáthatatlan ostobaság volna megzavarni a forradalmi szociáldemokrácia taktikájának megvalósítását a munkáspártban olyan viták miatt, hogy materializmus vagy machizmus. Úgy kell verekednünk a filozófia miatt, hogy ez *ne érintse* a „Proletarij“-t és a bolsevikokat mint a *párt* egyik frakcióját. És ez teljes mértékben lehetséges.

S véleményem szerint Önnek ebben segítenie kell. Ezt pedig úgy teheti meg, hogy a „*Proletarij*“-ba az irodalomkritika, a publicisztika és a művészi alkotás semleges (azaz a filozófiával semmi kapcsolatban nem levő) kérdéseiről ír. Cikkét pedig — ha meg akarja akadályozni a szakadást és segíteni akar az új viszály lokalizálásában — át kellene dolgoznia: mindazt, ami, ha csak közvetve is, kapcsolatban van Bogdanov filozófiájával, máshová kell vinnie. Hála istennek, van hova írnia a „*Proletarij*“-on kívül is. Mindazt, ami nincs kapcsolatban Bogdanov filozófiájával — és cikkének *nagy* része nincs vele kapcso-

latban —, fejtse ki a „*Proletarij*“ számára írandó cikksorozatban. Ha másképpen jár el, ha nem hajlandó arra, hogy a cikket átdolgozza vagy hogy általában írjon a „Proletarij“-ba, annak szerintem elkerülhetetlenül az lesz a következménye, hogy a bolsevikok közt támadt konfliktus kiéleződik, megnehezedik az új viszály lokalizálása, meggyengül az oroszországi forradalmi szociáldemokraták sürgős, gyakorlati és politikai szempontból nélkülözhetetlen munkája.

Ez a véleményem. Megmondtam mindazt, amit gondoltam, és most várom válaszát.

Szerettünk volna ma elutazni Önhöz, de kiderült, hogy az utazást el kell halasztanunk legalább egy, de lehet, hogy két-három héttel.

Meleg kézszorítással

Leninje

Először megjelent:
„Leninszkij Szbornyik“ I. köt. 1924.

AZ ÚJ AGRÁRPOLITIKA

Szerdán, február 13-án, II. Miklós fogadta a III. duma 307 képviselőjét. A cár nyájas eszmecseréje a feketeszázas Bobrinszkijjal és Cselisevvel az önkényuralom és a szövetségbeli banda újabb ölelkezésének komikus oldalához tartozik. Jóval komolyabb Miklósnak az a kijelentése, hogy a dumának hamarosan új földtörvényeket kell hoznia, s hogy ezzel kapcsolatban még csak ne is gondoljanak kényszerelidegenítésre, mert ő, II. Miklós, sohasem fog jóváhagyni ilyen törvényt. „A parasztokra — közli a „Frankfurter Zeitung" tudósítója — a cár beszéde nyomasztó hatást gyakorolt."

A cár „agrár-nyilatkozatának" kétségtelenül igen nagy agitációs jelentősége van, s csak üdvözölhetjük a tehetséges agitátort. De a kényszerelidegenítés elleni fenyegető kirohanás agitációs jelentőségén kívül igen fontos azért is, mert a földesúri monarchia ezzel végleg *új* útra lépett az agrárpolitika terén.

A cári kormány eme új agrárpolitikájának korszakát az alaptörvény 87. cikkelye alapján a duma nélkül kiadott nevezetes ukázok — az 1906 november 9-i és a rákövetkezők — nyitották meg. A II. dumában Sztolipin ezt a politikát megerősítette, a jobboldali és az októbrista képviselők jóváhagyták, a kadetok (akik megijedtek azoktól a kamarilla előszobáiban terjesztett rémhírektől, hogy a dumát szét fogják kergetni) nem ítélték el nyíltan. Most a III. dumában a földbizottság a napokban elfogadta az 1906 november 9-i törvény fő tételét, s még tovább ment: elismerte a parasztok magántulajdonául parcellájukat mindazokban az obscsinákban, amelyekben 24 év óta

nem volt újrafelosztás. A február 13-i fogadáson a feudális-földesúri Oroszország feje nyilvánosan jóváhagyta ezt a politikát, s dörgő hangon kijelentette — nyilván a pártonkívüli parasztok tájékoztatása végett —, hogy sohasem fog jóváhagyni semmiféle olyan törvényt, mely a parasztok javára történő kényszerelidegenítésről szól.

Annak a ténynek, hogy a cár, a földesurak és a nagyburzsoázia (az októbristák) kormánya végleg átállt az új agrárpolitika mellé, óriási történelmi jelentősége van. Az oroszországi polgári forradalom, s nem csupán a jelenlegi forradalom, hanem a jövőben lehetséges demokratikus forradalmak sorsa *leginkább* e politika sikerétől vagy sikertelenségétől függ.

Mi a fordulat lényege? Az, hogy eddigelé a reakciós Oroszország uralkodó osztályainak tagjai kardoskodtak a leghevesebben amellett, hogy a régi, középkori, paraszti osztás-földbirtokot és az „ősi" obscsinát érintetlenül kell hagyni. A feudális földesúri osztály — a reform előtti Oroszország uralkodó osztálya, az egész XIX. század folyamán politikailag vezető osztály lévén — nagyjában és egészében a paraszti földbirtoklás régi obscsina-rendszere *fenntartásának* politikáját folytatta.

A kapitalizmus fejlődése a XX. század elejére végleg aláásta ezt a rendszert. A régi rendi obscsina, a parasztok földhözkötöttsége, a félfeudális falu maradisága szöges ellentétbe került az új gazdasági viszonyokkal. A történelem dialektikája azt eredményezte, hogy a parasztság — mely más országokban, ahol valamelyest is rendezték (a kapitalizmus követelményeinek szempontjából) az agrárviszonyokat, a fennálló rendszer támasza — Oroszországban a forradalom idején a legfelforgatóbb követelésekkel lépett fel: még a földesúri birtokok elkobzását és a föld nacionalizálását is követelte (a trudovikok az I. és a II. dumában).

Ezek a radikális és tetejébe kispolgári szocialista eszmékkel színezett követelések korántsem a muzsik „szocializmusából" erednek, hanem abból a gazdasági szükségszerűségből, hogy szétvágják a feudális földbirtoklás összebogozódott csomóját, megtisztítsák az utat a szabad gazdálkodó (a mezőgazdasági vállalkozó) számára

a minden középkori korlátozástól megszabadított földön*.

A kapitalizmus Oroszországban már visszavonhatatlanul aláásta a régi agrárrendszer alapjait. Nem fejlődhet tovább, ha nem töri szét ezt a rendszert; s múlhatatlanul és elkerülhetetlenül szét fogja törni; nincs a világon olyan erő, amely ezt megakadályozhatná. Ezt a rendszert azonban szét lehet törni földesúri módra is, meg paraszti módra is, úgy is, hogy a földesúri, és úgy is, hogy a paraszti kapitalizmus útját tisztítják meg. A régi rendszer földesúri széttörése azt jelenti, hogy erőszakkal szétzúzzák az obscsinát és siettetik a tönkrement gazdák tömegének nyomorbajutását, pusztulását maroknyi kulák javára. A régi rendszer paraszti szétzúzása azt jelenti, hogy elkobozzák a földesúri birtokokat és az egész földet a szabad paraszti gazdálkodók rendelkezésére bocsátják (a narodnyik urak „egyenlő jog a földre" jelszava alapjában véve azt jelenti, hogy a *gazdák* nyernek jogot a földre a középkori korlátozások megszüntetésével).

Nos, az ellenforradalmi kormány megértette ezt a helyzetet. Sztolipin helyesen fogta fel a dolgot: a régi földbirtoklás széttörése nélkül nem lehet biztosítani Oroszország gazdasági fejlődését. Sztolipin és a földesurak bátran ráléptek a forradalmi útra: könyörtelenül szétzúzzák a régi rendszert és teljesen kiszolgáltatják a paraszti tömegeket a földesuraknak és a kulákoknak.

A liberális és kispolgári demokrata urak — a félig októbrista „meonoktól"[125] kezdve a „Russzkije Vedomosztyi"-n át egészen Pesehonov úrig, a „RusszkojeBogatsztvo" munkatársáig — szörnyű lármát csaptak most amiatt, hogy a kormány szétzúzza az obscsinát, s forradalmisággal *vádolják* ezt a kormányt! Sohasem mutatkozott meg még ennyire világosan, milyen fonák helyzetbe került a burzsoá liberalizmus az orosz forradalomban. Nem, uraim, azzal ugyan nem segítenek a dolgon, ha jajgatnak az ősi alapok szétzúzása miatt. A forradalom három esztendeje kiirtotta

* Az itt kifejtett nézetek szoros kapcsolatban vannak pártprogrammunk bírálatával. A „Proletarij" 21. számában ezt a bírálatot magánvéleményként közöltük; a következő számokban tüzetesen meg fogjuk vizsgálni a kérdést[134].

a kibékülési és kiegyezési illúziókat. A kérdés világos. Vagy bátor felhívás parasztforradalomra, mely egészen a köztársaságig megy, s egy *ilyen* forradalom mindenre kiterjedő eszmei és szervezeti előkészítése a proletariátussal szövetségben. Vagy üres nyavalygás, politikai és eszmei tehetetlenség az obscsina ellen indított sztolipini-földesúri-októbrista rohammal szemben.

Válasszatok, — ti, akikben még maradt egy szikrája a honpolgári bátorságnak és a paraszti tömeg iránti részvétnek! A proletariátus már választott, s a szociáldemokrata párt most még az eddiginél is határozottabban fogja magyarázni, propagálni, terjeszteni a tömegek közt a proletariátussal szövetségben végrehajtandó parasztfelkelés jelszavát mint az *egyetlen* lehetséges eszközt arra, hogy megakadályozzák Oroszország „megújításának" Sztolipin-féle módszerét.

Nem mondjuk azt, hogy ez a módszer lehetetlen — kisebb méretekben már nem egy esetben kipróbálták Európában —, de meg fogjuk értetni a néppel, hogy csak úgy valósítható meg, ha a kisebbség évtizedeken át határtalan erőszakot alkalmaz a többséggel szemben és tömegével irtja az élenjáró parasztságot. Nem arra fogjuk összpontosítani minden figyelmünket, hogy a Sztolipin-féle forradalmi törvényjavaslatokat toldozzuk-foldozzuk, hogy megpróbáljuk jobbá tenni őket, gyengíteni hatásukat stb. Azzal válaszolunk, hogy fokozzuk agitációnkat a néptömegek körében, különösen azok között a proletár rétegek között, amelyek kapcsolatban vannak a parasztsággal. A parasztképviselők — noha többszöri rendőrrostán mentek keresztül, noha földbirtokosok választották meg őket, noha a bölények a dumában rájukijesztettek — a közelmúltban felfedték valódi törekvéseiket. Egy pártonkívüli és részint *jobboldali* parasztokból álló csoport, mint az ujságokból ismeretes, a föld kényszerelidegenítése és az *egész lakosság* részvételével választandó helyi földbizottságok mellett foglalt állást! Nemhiába mondotta egy kadet a duma földbizottságában, hogy a jobboldali paraszt baloldalibb a kadetoknál. Igen, mind a három dumába beküldött „jobboldali" parasztok baloldalibb álláspontonvannak a kadetoknál az agrárkérdésben, s ezzel bebizonyít-

ják, hogy a muzsik monarchizmusa kiveszőben levő naivság — eltérően a liberális üzletemberek monarchizmusától, akik osztályszámításból monarchisták.

A jobbágytartók cárja azt dörögte a pártonkívüli parasztoknak, hogy nem engedi meg a kényszerelidegenítést. Válaszképpen dörögje a munkásosztály a „pártonkívüli" parasztok millióinak, hogy tömegharcra hívja őket a cárizmus megdöntésére és a földesúri földek elkobzására.

„Proletarij" 22. sz.
1908 február 19 (március 3).

A SZAKSZERVEZETEK SEMLEGESSÉGE[126]

A „Proletarij" előző számában közöltük pártunk Központi Bizottságának a szakszervezetekről hozott határozatát[127]. A „Nas Vek", hírül adva olvasóinak ezt a határozatot, hozzáteszi, hogy a Központi Bizottság egyhangúlag hozta, mert a mensevikek is rászavaztak, mivel az eredeti bolsevik tervezethez képest ez a határozat bizonyos engedményeket tesz. Ha ez a hír igaz (a megboldogult „Nas Vek"[128] rendszerint azzal tűnt ki, hogy rendkívül jólértesült volt mindenben, ami a mensevizmust illeti), akkor nem tehetünk egyebet, mint hogy tiszta szívből üdvözöljük ezt a jelentős lépést a szociáldemokrata munka egységessé tétele irányában egy olyan fontos területen, mint a szakszervezetek. Azok az engedmények, melyekről a „Nas Vek" beszélt, egészen jelentéktelenek és mit sem változtatnak a bolsevik tervezet alapelvein (e tervezetet egyébként a „Proletarij" 1907 október 20-i, 17. számában közöltük „A szakszervezetek és a szociáldemokrata párt" című terjedelmes magyarázó cikkel együtt).

Eszerint immár egész pártunk felismerte, hogy a szakszervezetekben nem a szakszervezetek semlegességének szellemében kell dolgozni, hanem a szakszervezeteknek a szociáldemokrata párttal való minél szorosabb kapcsolata szellemében. Felismerték azt is, hogy a szakszervezeteknek a párttal való kapcsolatát kizárólag a szociáldemokratáknak a szakszervezeteken belül kifejtendő munkája révén lehet megvalósítani, hogy a szociáldemokratáknak tömör pártsejteket kell létrehozniok a szakszervezetekben, ha legális szakszervezetek nem működhetnek, akkor illegális szakszervezeteket kell alakítani.

Stuttgart kétségtelenül nagy szerepet játszott abban, hogy pártunk két frakciója a szakszervezetekben végzett munka jellegének kérdésében közelebb került egymáshoz. A stuttgarti kongresszus határozata — mint Kautsky a leipzigi munkásoknak tartott beszámolójában mondotta — véget vet a semlegesség elvi elismerésének. A nagymértékben kifejlődött osztályellentmondások, az utóbbi időben minden országban tapasztalható kiéleződésük, Németország sokesztendős tapasztalata — ahol a semlegességi politika csak fokozta a szakszervezeti opportunizmust és korántsem akadályozta meg külön keresztény és liberális szakszervezetek alakulását —, a proletárharc ama speciális területének kibővülése, amely azt követeli, hogy a szakszervezetek és a politikai párt együtt és egységesen tevékenykedjenek (a tömegsztrájk és a fegyveres felkelés az orosz forradalomban, mint a jövőbeni nyugati proletárforradalom valószínű formáinak mintája) — mindezzel a semlegesség elmélete végleg talajt vesztett.

Nem valószínű, hogy a proletárpártok körében a semlegesség kérdése különösen nagy vitákat fog most előidézni. Más a helyzet az afféle nem proletár, quasi*-szocialista pártokkal, mint a mi szociálforradalmáraink, akik tulajdonképpen az értelmiség és a haladó parasztok forradalmi-polgári pártjának szélső balszárnyát alkotják.

A legnagyobb mértékben jellemző, hogy Stuttgart után nálunk csak a szociálforradalmárok és Plehanov keltek védelmére a semlegesség *eszméjének*. S ők is igen szerencsétlen formában.

A szociálforradalmárok pártja központi lapjának, a „Znamja Trudá"-nak legutóbbi számában (8. sz., 1907 december) két cikk foglalkozik a szakszervezeti mozgalom kérdésével. A szociálforradalmárok mindenekelőtt a „Vperjod"[129] című szociáldemokrata ujságnak azt a kijelentését próbálják kigúnyolni, hogy a stuttgarti határozat éppen olyan értelemben döntötte el a párt és a szakszervezetek viszonyának kérdését, mint ahogy a londoni határozat körvonalazta, vagyis a bolsevizmus szellemében. Mi azt mondjuk erre, hogy maguk a szociálforradalmárok

* — látszólag. — *Szerk.*

a „Znamja Trudá"-nak ugyanabban a számában olyan *tényeket* hoztak fel, amelyek vitathatatlanul bizonyítják éppen ennek a felfogásnak helyességét.

„Ugyanebben az időben — írja a „Znamja Truda" 1905 őszéről — s ez jellemző tény — került első ízben szemtől-szembe a három orosz szocialista frakció: a mensevik szociáldemokraták, a bolsevik szociáldemokraták és az eszerek frakciója, mégpedig a szakszervezeti mozgalomra vonatkozó nézeteik kifejtésével kapcsolatban. A Moszkvai Iroda, amely azt a megbízást kapta, hogy állítson össze tagjaiból egy központi irodát is a kongresszus (a szakszervezeti kongresszus) összehívására, nagygyűlést rendezett a szervezett munkások számára az Olympia-színházban*. A mensevikek klasszikus marxista, szigorúan ortodox módon határolták el egymástól a párt és a szakszervezet céljait. «A szociáldemokrata párt feladata: a szocialista rend megteremtése a kapitalista viszonyok megsemmisítése alapján; a szakszervezetek feladata: a munkafeltételek megjavítása a kapitalista rend keretein belül, hogy elérjék a munkaerőnek a munka érdekei szempontjából előnyös feltételek mellett történő eladását»; ebből vezették le azt, hogy a szakszervezeteknek függetleneknek kell lenniök a párttól és át kell fogniok «az adott szakma összes munkásait»**.

A bolsevikok kifejtették, hogy manapság a politikát nem lehet szigorúan elválasztani a szakmai kérdésektől, s ebből azt a következtetést vonták le, hogy «szoros egységet kell kialakítani a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek között, melyeket a pártnak irányítania kell». Végül az eszerek azt követelték, hogy a szakszervezeteket szigorúan függetlenítsék a párttól, hogy így

* A gyűlésen mintegy másfélezer ember vett részt. A beszámolót lásd „A Munka Segítése Múzeuma Bulletinjé"-nek 1905 november 26-i, 2. számában (a „Znamja Truda" megjegyzése).

** Meg kell azonban mondani, hogy a mensevik urak meglehetősen sajátos módon fogták fel ezt a „párttól való függetlenséget"; szónokuk a következőképpen illusztrálta tételeit: „A párthoz való viszony kérdését a moszkvai nyomdász szövetség oldotta meg helyesen, mely javasolja tagjainak mint egyes személyeknek, hogy lépjenek be a szociáldemokrata pártba" (a „Znamja Truda" megjegyzése).

elkerüljék a szakadást a proletariátus körében, de visszautasították, hogy bármi módon valamilyen szűk területre korlátozzák a szakszervezetek feladatait és tevékenységét, s ezt a feladatot a következőképpen fogalmazták meg: harc a kapitalizmus ellen a maga egészében, tehát gazdasági és politikai harc egyaránt."

Így írja le a *tényeket* maga a „Znamja Truda"! S csak az tagadhatja, aki vak vagy képtelen gondolkodni, hogy e három álláspont közül éppen azt „támasztja alá a párt és a szakszervezetek szoros kapcsolatát ajánló stuttgarti konferencia", amely a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek szoros egységét ajánlja*.

Az eszerek, hogy összezavarják ezt a tökéletesen világos kérdést, igen mulatságos módon összekeverték a szakszervezeteknek a gazdasági harc terén való önállóságát a párttól való függetlenségükkel. „A stuttgarti kongresszus — írják — határozottan állást foglalt a szakszervezetek önállósága (a párttól való függetlensége) mellett is, vagyis mind a bolsevikok, mind a mensevikek álláspontját elvetette." Ezt a megállapítást a stuttgarti határozat következő szavaira építik: „E két szervezet (a párt és a szakszervezet) mindegyikének megvan a saját természetének megfelelő területe, ahol teljesen önállóan kell működnie. Emellett azonban van egy mindinkább táguló terület", és így tovább, mint fentebb idéztük. Akadtak hát olyan tréfacsinálók, akik azt a követelést, hogy biztosítsák a szakszervezetek „önállóságát" „a saját természetüknek megfelelő területen", *összekeverték* azzal a kérdéssel, hogy a szakszervezetek a párttól függetlenül vagy a párttal szoros kapcsolatban működjenek-e a politika és a szocialista forradalom feladatainak a területén!

Eszereink ilymódon teljesen elkenték azt az alapvető elvi kérdést, hogy miként kell értékelni a „semlegesség" elméletét, amely valójában a burzsoáziának a proletariátusra gyakorolt befolyása megerősödését szolgálja. E helyett az elvi kérdés helyett jobbnak látták, hogy csupán a

* A mensevikek 1905 novemberében nem ortodox, hanem *vulgáris* nézeteket fejtegettek a semlegességre vonatkozólag; ezt jól jegyezzék meg az eszer urak!

speciálisan orosz viszonyokról beszéljenek, ahol több szocialista párt létezik, mégpedig olymódon, hogy *hamis* megvilágításba helyezik azt, ami Stuttgartban történt. „Felesleges itt a stuttgarti határozat homályos voltára hivatkozni — írja a „Znamja Truda" —, mert Plehanov elvtárs, aki a nemzetközi kongresszuson a párt hivatalos képviselőjeként szólalt fel, minden homályt és minden kétséget eloszlatott, s még nincs kezünkben a szociáldemokrata Központi Bizottság olyan értelmű nyilatkozata, hogy «Plehanov elvtársnak ez a felszólalása bomlasztja az egységes párt sorait»..."

Eszer urak! Természetesen jogukban áll gúnyolódni azon, hogy Központi Bizottságunk rendreutasította Plehanovot. Jogukban áll azt gondolni, hogy lehet tisztelni példának okáért egy olyan pártot, amely *nem ítéli el* hivatalosan Gersunyi úr kadetimádatát. De miért mondanak olyasmit, ami nyilvánvalóan nem igaz? Plehanov a stuttgarti kongresszuson *nem volt* a szociáldemokrata párt képviselője, hanem csupán egy a párt 33 küldötte közül. S nem a szociáldemokrata párt nézeteit képviselte, hanem a szociáldemokrata párttal és a párt londoni határozataival szembehelyezkedő jelenlegi mensevik ellenzék nézeteit. Az eszereknek ezt feltétlenül tudniok kell, tehát olyasmit mondanak, ami *nyilvánvalóan* nem igaz.

„... Abban a bizottságban, amely a szakszervezetek és a politikai párt viszonyának kérdésével foglalkozott, Plehanov szó szerint a következőket mondotta: «Oroszországban 11 forradalmi szervezet van, melyikkel lépjenek hát összeköttetésbe a szakszervezetek?.. Ha átvinnék a szakszervezetekbe a politikai nézeteltéréseket, ez kárt okozna Oroszországban.» Erre a bizottság *valamennyi* tagja *egyhangúlag* kijelentette (a „Znamja Truda" kiemelése), hogy nem szabad így felfogni a kongresszus határozatát, hogy «korántsem kötelezik a szakszervezeteket és tagjaikat arra, hogy legyenek tagjai a szociáldemokrata pártnak», vagyis — mint erre a határozat is rámutat — a szakszervezeteknek «teljes önállóságot» követelnek."

Összezavarják a dolgokat, uraim, ott a „Znamja Trudá"-ban! A bizottságban egy *belga* elvtárs kérdezte meg, kötelezhetők-e a szakszervezetek tagjai arra, hogy belépjenek a szociáldemokrata pártba, s erre *mindenki* azt

felelte neki, hogy nem kötelezhetők. Másrészt Plehanov a határozattal kapcsolatban ezt a módosító javaslatot tette: „emellett nem szabad szem elől téveszteni a szakszervezeti egységet", s ezt a módosítást el is fogadták, de nem egyhangúlag (Voinov elvtárs, aki az OSzDMP nézeteit képviselte, a módosító javaslat mellett szavazott, s véleményem szerint helyesen tette). Ez történt.

A szociáldemokratáknak sohasem szabad szem elől téveszteniök a szakszervezeti egységet. Ez tökéletesen igaz. Ez azonban az eszerekre is vonatkozik, akiket most felkérünk, gondolkodjanak ezen a „szakszervezeti egységen", amikor a szakszervezet proklamálni fogja a szociáldemokratákkal való szoros kapcsolatát! Az, hogy „kötelezzék" a szakszervezeti tagokat arra, hogy belépjenek a szociáldemokrata pártba, eszébe se jutott soha senkinek: az eszerek ijedtükben rémeket látnak. Az azonban mese, hogy a stuttgarti kongresszus megtiltotta a szakszervezeteknek annak bejelentését, hogy szoros kapcsolatba lépnek a szociáldemokrata párttal vagy hogy megtiltotta *ennek* a kapcsolatnak gyakorlati megvalósítását.

„Az orosz szociáldemokraták — írja a „*Znamja Truda*" — fáradhatatlanul igen erélyes kampányt folytatnak azért, hogy megnyerjék a szakszervezeteket és alárendeljék őket a párt vezetésének. A bolsevikok ezt közvetlenül és nyíltan teszik... a mensevikek a kevésbbé egyenes utat választották..." Úgy van, eszer urak! A munkás Internacionále tekintélyére hivatkozva joggal követelik tőlünk, hogy ezt a hadjáratot taktikusan, következetesen folytassuk, „nem tévesztve szem elől a szakszervezeti egységet". Ezt szívesörömest elfogadjuk, és követeljük önöktől, hogy szintén fogadják el — a hadjáratról azonban nem fogunk lemondani!

De hiszen Plehanov azt mondotta, hogy kárt okozna, ha átvinnénk a szakszervezetekbe a politikai nézeteltéréseket... Igen, Plehanov csakugyan mondott ilyen ostobaságot, s az eszer uraknak természetesen bele kellett kapaszkodniok ebbe, mint ahogy minden olyasmibe belekapaszkodnak, ami a legkevésbbé követésre méltó. De nem Plehanov szavait kell vezérfonalnak tekinteni, hanem a kongresszus határozatát, amelyet *nem lehet* alkalmazni úgy, hogy „át ne vigyük a politikai nézet-

eltéréseket". Íme egy kis példa. A kongresszus határozata azt mondja, hogy a szakszervezeteknek nem „a munka és a tőke érdekei összhangjának elméletét" kell követniök. Mi, szociáldemokraták, azt állítjuk, hogy az az agrárprogramm, amely a burzsoá társadalomban egyenlősítést követel a földosztás terén, a munka és a tőke érdekei összhangjának elméletén alapul*. Mi mindig ellenezni fogjuk azt, hogy egy ilyen nézeteltérés miatt (vagy akár a monarchista érzelmű munkásokkal való nézeteltérés miatt) megbontsuk a sztrájkok stb. egységét, de mindig „át fogjuk vinni ezt a nézeteltérést" a munkások körébe, s kiváltképp az *összes* munkás szakszervezetekbe.

Éppen ilyen oktalan Plehanovnak a 11 pártra való hivatkozása. Először is, nemcsak Oroszországban vannak különféle szocialista pártok. Másodszor, Oroszországban csak két olyan szocialista párt van, amely komolyan versenyt egymással: a szociáldemokraták és a szociálforradalmárok pártja, mert teljesen oktalan dolog volna a nemzeti pártokat egy kalap alá venni velük. Harmadszor, a valóban szocialista pártok egyesítése egészen más kérdés, s Plehanov azáltal, hogy ideveszi, csak összekuszálja a dolgot. Nekünk mindig és mindenütt a szakszervezeteknek és a munkásosztály szocialista pártjának szoros kapcsolata mellett kell síkraszállnunk, az pedig, hogy valamely országban, valamely nemzetiség körében melyik párt valóban szocialista és valóban a munkásosztály pártja — egészen más kérdés, s ezt nem a nemzetközi kongresszusokon hozott határozatok döntik el, hanem a nemzeti pártok közt folyó harc menete.

Hogy mennyire tévesek Plehanov elvtárs elgondolásai ebben a kérdésben, azt különösen szemléletesen mutatja a „Szovremennij Mir"[131] 1907. évi 12. számában megjelent cikke. Az 55. oldalon Plehanov idézi Lunacsarszkijnak azt a megállapítását, hogy a szakszervezetek semlegessége mellett a német revizionisták szállnak síkra. Plehanov erre ezt válaszolja: „A revizionisták azt mondják: a szakszerveze-

* Most már ezt egyes eszerek is felismerték, és ezzel határozott lépést tettek a marxizmus irányában. Lásd Firszov és Jakobij úr igen érdekes könyvét, melyről rövidesen részletesen szólni fogunk a „Proletarij" olvasóinak[130].

teknek semlegeseknek kell lenniök, ezen pedig azt értik, hogy a szakszervezeteket fel kell használni az ortodox marxizmus elleni harcra." S Plehanov ezt a következtetést vonja le: „A szakszervezetek semlegességének megszüntetése itt semmit sem segít. Hiába fognak a szakszervezetek forma szerint szorosan függni a párttól, — ha a pártban diadalra jut a revizionisták «ideológiája», akkor a szakszervezetek semlegességének megszüntetése csak a «Marx-kritikusok» újabb győzelme lesz."

Ez a gondolatmenet iskolapéldája annak a Plehanovtól már megszokott módszernek, hogy kitér a kérdés elől és elkeni a vita lényegét. Ha a pártban valóban diadalra jut a revizionisták ideológiája, akkor ez a párt nem lesz a munkásosztály szocialista pártja. Egyáltalán nem arról van szó, hogyan alakul ki egy ilyen párt, milyen harcra és milyen szakadásokra kerül sor ezzel kapcsolatban. Arról van szó, hogy minden kapitalista országban van szocialista párt és vannak szakszervezetek, s nekünk az a dolgunk, hogy meghatározzuk a köztük levő alapvető kapcsolatokat. A burzsoázia osztályérdekeiből elkerülhetetlenül megszületik az a törekvés, hogy a szakszervezeteket a fennálló rendszer talaján folyó aprómunkára és szűkreszabott tevékenységre korlátozzák, a szocializmussal való minden kapcsolattól távoltartsák őket, és a semlegesség elmélete ezeknek a burzsoá törekvéseknek eszmei burka. A szocialista pártokon belül a revizionisták a kapitalista társadalomban valami módon mindig utat törnek maguknak.

Az európai politikai és szakmai munkásmozgalom megindulásakor természetesen ki lehetett állni a szakszervezetek semlegességének védelmében, mert a semlegesség a proletárharc eredeti bázisa kiszélesítésének eszköze volt abban a korszakban, amikor a harc még aránylag fejletlen volt és a burzsoázia még nem befolyásolta rendszeresen a szakszervezeteket. Ma ellenben a nemzetközi szociáldemokrácia szempontjából már egyáltalán nem helyénvaló a szakszervezetek semlegességének védelmezése. Csak mosolyogni lehet Plehanovnak afféle bizonykodásait olvasva, hogy „Marx most is a szakszervezetek semlegessége mellett szállna síkra Németországban", különösen akkor, ha az ilyen érvelést egyetlen Marx-„idézet" egyoldalú értel-

mezésére építik, s közben egyáltalán nem vesznek tudomást Marx többi kijelentéséről és tanításának egész szelleméről.

„Én a bebeli, nem pedig a revizionista értelemben felfogott semlegesség híve vagyok" — írja Plehanov. Aki így beszél, az Bebelre esküszik, s mégis elmerül az ingoványban. Szó ami szó, Bebel olyan nagy tekintélynek számít a proletariátus nemzetközi mozgalmában, olyan tapasztalt gyakorlati vezető, a forradalmi harc szükségleteihez olyan jó érzékkel rendelkező szocialista, hogy száz esetből kilencvenkilencben maga ki tudott evickélni az ingoványból, amikor odatévedt, s azokat is kihúzta, akik követni akarták. Bebel akkor is tévedett, amikor Breslauban (1895-ben) Vollmarral együtt védelmébe vette a revizionisták agrárprogrammját, akkor is, amikor (Essenben) a védekező és a támadó háború elvi megkülönböztetése mellett szállt síkra, s akkor is, amikor hajlandó volt elvvé avatni a szakszervezetek „semlegességét". Szívesen elhisszük, hogy ha Plehanov csak Bebellel együtt téved az ingoványba, akkor ez nem fog gyakran megtörténni vele és nem sokáig ragad benne. De azért mégis úgy gondoljuk, hogy nem akkor kell Bebelt utánozni, amikor éppen hibázik.

Azt mondják — és Plehanov ezt különösen hangsúlyozza —, a semlegesség arra kell, hogy mindazokat a munkásokat egyesíteni lehessen, akik arra a gondolatra jutottak, hogy javítaniok kell anyagi helyzetükön. De akik ezt mondják, megfeledkeznek arról, hogy az osztályellentétek jelenlegi fejlődési foka elkerülhetetlenül és múlhatatlanul „politikai nézeteltéréseket" visz be még abba a kérdésbe is, hogy miként kell elérni ezt a javulást a jelenlegi társadalom keretei között. A szakszervezetek semlegességének elmélete — szemben azzal az elmélettel, amely szerint a szakszervezeteknek a forradalmi szociáldemokráciával szoros kapcsolatban kell lenniök — múlhatatlanul arra vezet, hogy e javulás elérésének olyan eszközeit részesítik előnyben, amelyek a proletariátus osztályharcának tompítását jelentik. Szemléltető példa erre (s mellékesen a legutóbbi idők munkásmozgalma egyik legérdekesebb epizódjának értékelésével kapcsolatos) a „Szovremennij Mir"-nek *ugyanaz* a száma, amelyben Plehanov a semlegességet védelmezi. Plehanov mellett E. P. úrral találkozunk benne, aki

Richard Bellt, az angol vasutasok ismert vezérét dicsőíti, — azt, aki kompromisszummal intézte el a vasúttársaságok munkásainak és igazgatóinak konfliktusát. Bellt E. P. úr „az egész vasutasmozgalom lelkének" nyilvánítja. „Kétségtelen — írja —, hogy Bell nyugodt, megfontolt és következetes taktikájával kivívta magának a vasutas szövetség feltétlen bizalmát, s a szövetség tagjai habozás nélkül készek mindenüvé követni" („Szovremennij Mir", 12. sz. 75. old.). Ez az álláspont nem véletlen, s lényegében a neutralizmussal kapcsolatos, mely a munkásoknak helyzetük megjavítása érdekében történő egyesítését helyezi előtérbe, nem pedig olyan harcra való egyesítését, amely a proletariátus felszabadítása ügyének hasznára lehet.

Ez a szempont azonban egyáltalán nincs összhangban az angol szocialisták nézeteivel, akik bizonyára roppantul csodálkoznának, ha megtudnák, hogy Bell dicsőítői — anélkül hogy bárki is kifogást emelne ez ellen — ugyanabba a folyóiratba írnak, amelybe olyan kiemelkedő mensevikek, mint Plehanov, Jordanszkij és társaik.

A „*Justice*" című angol szociáldemokrata lap november 16-i számának vezércikkében a következőket írta Bellnek a vasúttársaságokkal kötött megegyezéséről: „Teljes mértékben egyetértünk ennek az úgynevezett békeszerződésnek a trade-unionok részéről csaknem általános elítélésével . . ." „teljesen értelmetlenné teszi magának a trade-unionnak a létezését . . ." „Ez a képtelen megegyezés nem kötheti a munkásokat, s jól teszik, ha visszautasítják." A következő, november 23-i számban pedig Burnett „Egy újabb árulás!" című cikkében ezt írta: „Három héttel ezelőtt a Vasúti Alkalmazottak Egyesült Szervezete még az egyik legjelentősebb angliai szakszervezet volt; most egy segélyegylet színvonalára süllyesztették." „S ez a változás nem azért ment végbe, mert a vasutasok harcoltak és vereséget szenvedtek, hanem azért, mert vezéreik szántszándékkal vagy ostobaságból elárulták őket a kapitalistáknak még a harc kezdete előtt." S a lap szerkesztősége hozzáteszi, hogy hasonló levél érkezett „a Midland Vasúti Társaság egyik bérmunkásától".

De talán ez csak a „túlságosan forradalmi" szociáldemokraták „túlzása"? Nem. A mérsékelt irányzatú

„Független Munkáspárt"-nak *(ILP)* — amely még arra sem hajlandó, hogy szocialistának nevezze magát — *„Labour Leader"* című lapja november 15-i számában közölte a vasutas szakszervezet egy tagjának levelét, aki arra a sok dicséretre, mellyel Bellt a kapitalista sajtó (a radikális *„Reynolds Newspaper"*-től kezdve a konzervatív *„Times"*-ig) elhalmozta, azzal a kijelentéssel válaszolt, hogy a Bell által kötött megegyezés „a legmegvetésreméltóbb megegyezés a trade-unionizmus történetében", és Richard Bellt „a trade-unionista mozgalom Bazaine marsalljának" nevezte. Ugyanott egy másik vasutas azt követeli, hogy „vonják felelősségre Bellt" azért a szerencsétlen megegyezésért, amellyel „hétévi kényszermunkára ítélte a munkásokat". S e mérsékelt lap szerkesztősége ugyanannak a számnak vezércikkében „a brit szakszervezeti mozgalom Sedanjának" nevezi a megegyezést. „Sohasem volt még ilyen jó alkalmunk arra, hogy nemzeti méretekben megmutassuk a szervezett munka erejét", — a munkások körében „hallatlanul nagy volt a lelkesedés" és a harci kedv. A cikk végezetül epésen szembeállítja a munkások nyomorát és a „banketteket rendező Lloyd George úr (a kapitalisták lakájának szerepét játszó miniszter) és Bell úr" diadalát.

Csak a legszélsőségesebb opportunisták, a fábiánusok, ez a merőben értelmiségi szervezet *helyeselte* ezt a megegyezést, s ezzel még a fábiánusokkal rokonszenvező *„The New Age"* című folyóiratot is pirulni késztette, mely kénytelen volt bevallani, hogy míg a polgári konzervatív *„Times"* teljes egészében közölte a fábiánusok központi bizottságának erre vonatkozó nyilatkozatát, ezeken az urakon kívül „egyetlen szocialista szervezet, egyetlen szakszervezet, egyetlen kiemelkedő munkásvezér sem" foglalt állást a megegyezés mellett (december 7-i szám, 101. old.).

Íme egy példa arra, hogyan alkalmazza a semlegességet Plehanov munkatársa, E. P. úr. Nem „politikai nézeteltérésekről" volt szó, hanem a munkások helyzetének megjavításáról a fennálló társadalomban. Anglia egész burzsoáziája, a fábiánusok és E. P. úr azt tartják helyesnek, ha a munkások cserébe ezért a „javulásért" lemondanak a harcról és megadják magukat kegyelemre a tőkéseknek, a szocialisták és a szervezett munkások pedig mind a munkások

kollektív harca mellett szállnak síkra. Vajjon Plehanov most továbbra is a „semlegességet“ fogja prédikálni, s nem a szakszervezetek és a szocialista párt szoros kapcsolatát?

„Proletarij“ 22. sz.
1908 február 19 (március 3).

MI TÖRTÉNT A PORTUGÁL KIRÁLLYAL?

A burzsoá sajtó, még a legliberálisabb és a „legdemokratikusabb" irányzatú burzsoá sajtó sem boldogul némi feketeszázas morál nélkül, mikor a portugál kalandor meggyilkolását tárgyalja.

Itt van például az egyik legjobb polgári-demokratikus európai lap, a „*Frankfurter Zeitung*" különtudósítója. Bevezetésül félig tréfás hangnemben elbeszéli, hogy nyomban a szenzációs hír elterjedése után a tudósítók egész raja vetette magát Lisszabonra, mint héja a zsákmányra. Egy hálófülkében utaztam egy ismert londoni ujságíróval — írja ez az úr —, aki dicsekedni kezdett tapasztalt mivoltával. Ugyanilyen alkalomból járt már, ugyebár, Belgrádban is, és joggal tartja magát „a királygyilkosságok különtudósítójának".

... Igen, a portugál király esete csakugyan a királyok „szakmai balesetei" közé tartozik.

Nem csoda, hogy vannak olyan tudósítók, akiknek az a szakmájuk, hogy őfelségeik szakmai „baleseteiről" írnak...

De bármennyire túlteng is az efféle tudósítókban az olcsó és vulgáris szenzációhajhászás eleme, az igazság néha mégis utat tör magának. „Egy kereskedő, aki a legforgalmasabb üzleti negyedben lakik", a következő történetet mondotta el a „*Frankfurter Zeitung*" tudósítójának: „Amint megtudtam, mi történt, kitettem a fekete zászlót. Hamarosan azonban azzal jöttek be hozzám vevőim és ismerőseim, hogy elment-e az eszem, vagy mindenáron tönkre akarom tenni baráti kapcsolataimat. Megkérdeztem tőlük, hogy tényleg nem éreznek-e semmi részvétet.

Ön el sem fogja hinni, kedves uram, miket válaszoltak nekem erre! Leszedtem hát a fekete zászlót."

A liberális tudósító ehhez a következő megjegyzést fűzi:

„A portugál népnek, mely természeténél fogva olyan jóindulatú és kedves nép, nyilván kemény iskolát kellett kijárnia ahhoz, hogy megtanuljon ilyen engesztelhetetlenül gyűlölni valakit még a sírban is. S ha ez igaz — márpedig kétségkívül igaz, s ha elhallgatnám, meghamisítanám a történelmi igazságot —, ha nemcsak efféle néma tüntetésekkel mondanak ítéletet a koronás áldozat felett, ha lépten-nyomon azt hallja az ember, hogy szitkok kíséretében emlegetik a meggyilkoltat még «a rendszer hívei» is, akkor természetes az a törekvés, hogy megvizsgáljuk a körülményeknek azt a ritkán előforduló láncolatát, mely ennyire abnormálissá teszi egy nép lelkivilágát. Mert ha egy nép még a halálnak azt a régi szent jogát sem ismeri el, hogy minden földi bűntől megváltson, akkor ez a nép vagy már erkölcsileg elfajult — vagy pedig bizonyos körülmények olyan mérhetetlen gyűlöletet ébresztettek benne, mely elhomályosítja az igazságos megítélés világos tekintetét."

Ó, képmutató liberális urak! Ugyan miért nem nyilvánítják erkölcsileg elfajultaknak azokat a francia tudósokat és írókat, akik még most is gyűlölik és tajtékzó szájjal szidják nemcsak az 1871-es Kommün vezetőit, hanem még 1793 vezető politikusait is? nemcsak a proletárforradalom harcosait, hanem még a polgári forradalom harcosait is? Azért, mert a *mai* burzsoázia „demokratikus" lakájai azt tartják „normálisnak" és „erkölcsösnek", ha egy nép a koronás kalandorok minden önkényeskedését, aljasságát és brutalitását „jóindulatúan" eltűri.

Másképpen — folytatja a tudósító (vagyis másképpen, mint rendkívüli körülményekkel) — „nem tudnánk megmagyarázni azt a jelenséget, hogy az egyik monarchista lap már ma csaknem nagyobb részvéttel beszél a népből való ártatlan áldozatokról, mint a királyról, s már most egészen világosan látjuk, hogyan születnek olyan legendák, melyek dicsfénnyel övezik a gyilkosokat. A politikai pártok majdnem minden merénylet esetében sietve megtagadják a gyilkosokat, — a portugál republikánusok pedig szinte kérkednek azzal, hogy közülük kerültek ki «február elseje mártírjai és hősei» . . ."

Ez a polgári demokrata buzgalmában odáig ment, hogy hajlandó „forradalmi legendává" nyilvánítani a portugál honpolgárok tiszteletét azok iránt, akik feláldozták magukat, hogy eltegyék láb alól az alkotmányt megcsúfoló királyt!

Egy másik burzsoá lap, a milanói „*Corriere della Sera*" tudósítója elmondja, hogyan tombol a királygyilkosság után a portugál cenzúra. Táviratokat nem engednek ki. A miniszterekben és a királyokban bezzeg nincs meg az a „jóindulat", mely a néptömegekben annyira tetszik a derék burzsoáknak! Ha háború, hát legyen háború — gondolják helyesen a portugál kalandorok, akik a meggyilkolt király helyére léptek. Legalább annyi nehézséget gördítenek a hírközlés elé, mint háborúban. A tudósító kénytelen kerülő úton küldeni a jelentéseket — előbb postán Párizsba (esetleg valami privát címre), s onnan továbbítják Milanóba. „Oroszországban sem tombolt úgy a cenzúra még a leghevesebb forradalmi időszakokban sem, mint most Portugáliában" — írja a tudósító február 7-én.

„Egyes republikánus lapok — jelenti ez a tudósító február 9-én — olyan hangnemben írnak ma (a király temetése napján), hogy azt semmiképpen sem merem idézni táviratban." Február 8-i jelentésében, mely az előbbinél később érkezett meg rendeltetési helyére, a „*Pays*" című lapnak a temetésről írt kommentárját idézi:

„Viszik a két uralkodó földi maradványait — a széthulló monarchia haszontalan hamvait, mely árulás és kiváltságok révén tartotta fenn magát, s történelmünk két évszázadát mocskolta be bűneivel."

„Ezt persze egy republikánus ujság írja — teszi hozzá a tudósító —, de vajjon nem mond mindennél többet, hogy egy ilyen mondatokat tartalmazó cikk megjelent a király temetése napján?"

A magunk részéről ehhez csak ezt fűzzük hozzá: csupán azt az egyet sajnáljuk, hogy a köztársasági mozgalom Portugáliában nem elég radikálisan és nyíltan számolt le az összes kalandorokkal. Sajnáljuk, hogy abban, ami a portugál királlyal történt, világosan látszanak még az összeesküvés jellegű, vagyis erőtlen, lényegénél fogva nem

célravezető terror elemei, s ugyanakkor gyenge az országot valóban újjáteremtő igazi, általános népi terror, mely a nagy francia forradalmat oly dicső eseménnyé avatta. Lehetséges, hogy a köztársasági mozgalom Portugáliában még magasabb szintre emelkedik. A republikánusok a monarchiával szemben mindig számíthatnak a szocialista proletariátus együttérzésére. Ezideig azonban Portugáliában csak *megijeszteni* sikerült a monarchiát két uralkodó meggyilkolásával, nem pedig *megsemmisíteni*.

A szocialisták az összes európai parlamentekben kifejezésre juttatták — ki hogy tudta és kinek hogy volt rá módja — együttérzésüket a portugál néppel és a portugál köztársaságiakkal és undorukat az uralkodó osztályok iránt, amelyeknek képviselői elítélték a kalandor meggyilkolását és részvétüket nyilvánították utódainak. Egyes szocialisták nyíltan kimondták a parlamentben véleményüket, mások távoztak a teremből, amikor ott rokonszenvüket nyilvánították a „súlyos csapást szenvedett" monarchiának. A belga parlamentben Vandervelde a „középutat" — a legrosszabb megoldást — választotta: nagynehezen kiizzadta magából azt a mondatot, hogy „minden halott" emlékét tiszteli, tehát a királyét is, gyilkosaiét is. Reméljük, hogy Vanderveldének nem akad követője a világ szocialistái között.

Az európai szocialisták körében bizony igen meggyengültek a republikánus hagyományok. Ez érthető és részben menthető is — pontosan annyira, amennyire a *szocialista* forradalom közelsége megfosztja gyakorlati jelentőségétől a *burzsoá* köztársaságért vívott harcot. A köztársasági propaganda meggyengülése azonban sok esetben nem a proletariátus teljes győzelmére irányuló eleven törekvésnek a jele, hanem annak, hogy általában nincsenek eléggé tudatában a proletariátus forradalmi feladatainak. Nemhiába hívta fel Engels olyan nyomatékosan a német munkások figyelmét 1891-ben, amikor az erfurti programm tervezetét bírálta, a köztársaságért való harc jelentőségére, s arra a lehetőségre, hogy Németországban is napirendre kerül ez a harc[132].

Nálunk Oroszországban a köztársaságért folyó harcnak közvetlen gyakorlati jelentősége van. Csak az afféle

szánalmas kispolgári opportunisták, mint a népi szocialisták vagy a „szociáldemokrata“ Malisevszkij (lásd róla a „Proletarij“ 7. számát) vonhattak le az orosz forradalom tapasztalataiból olyan következtetést, hogy Oroszországban most háttérbe szorul a köztársaságért folyó harc. Ellenkezőleg, éppen forradalmunk tapasztalatai bizonyították be, hogy a monarchia megsemmisítéséért folyó harc elválaszthatatlan kapcsolatban van Oroszországban azzal a küzdelemmel, mely a parasztok földhözjuttatásáért, az egész nép szabadságáért folyik. Éppen ellenforradalmunk tapasztalatai bizonyították be, hogy az olyan szabadságharc, amely megkíméli a monarchiát, nem harc, hanem a kispolgári gyávaság és tehetetlenség megnyilvánulása — vagy pedig azt jelenti, hogy a burzsoá parlamentarizmus karrieristái nyíltan eláruljják a népet.

„Proletarij“ 22. sz.
1908 február 19 (március 3).

A KOMMŰN TANULSÁGAI[133]

Franciaország az 1848-as forradalmat lezáró államcsíny után 18 évre a napóleoni rendszer igájába került. Ez a rendszer nemcsak gazdaságilag tette tönkre az országot, hanem nemzeti megaláztatásba is kergette. A régi rendszer ellen felkelő proletariátus két feladatot vállalt — egy általános nemzeti és egy osztály-feladatot: Franciaország felszabadítását a német invázió alól és a munkások szocialista felszabadítását a kapitalizmus alól. A két feladatnak ez az egyesítése a Komműn legsajátosabb jellegzetessége.

A burzsoázia ekkor „nemzetvédelmi kormányt" alakított, s a proletariátusnak az általános nemzeti függetlenségért e kormány vezetése alatt kellett küzdenie. Valójában ez a kormány „népáruló" kormány volt, mely azt tekintette rendeltetésének, hogy a párizsi proletariátus ellen harcoljon. A proletariátus azonban nem vette ezt észre, elvakították a hazafias illúziók. A hazafias gondolat még a XVIII. század Nagy Forradalmában született meg; ez a gondolat úrrá lett a Komműn szocialistáinak elméin, s Blanqui például, aki kétségkívül forradalmár és a szocializmus lelkes híve volt, ujsága számára nem talált jobb címet, mint ezt a burzsoá riadójelt: „*Veszélyben a haza!*"

E két ellentmondó feladat, a patriotizmus és a szocializmus egyesítése végzetes tévedés volt a francia szocialisták részéről. Marx már az Internacionále Üzenetében, 1870 szeptemberében óva intette a francia proletariátust, hogy ne a hamis nemzeti eszméért lelkesedjen[134]: a Nagy Forradalom ideje óta mélyreható változások mentek végbe,

az osztályellentmondások kiéleződtek, s míg akkor az egész európai reakció ellen vívott harc az egész forradalmi nemzetet egyesítette, most már nem kötheti össze a proletariátus a maga érdekeit más, vele szemben ellenséges osztályok érdekeivel; legyen csak felelős a burzsoázia a nemzeti megaláztatásért, — a proletariátusnak az a feladata, hogy harcoljon a munkának a burzsoázia igájából való szocialista felszabadításáért.

S a burzsoá „hazafiság" valódi lényege csakugyan hamarosan felszínre került. A versailles-i kormány, miután szégyenletes békét kötött a poroszokkal, hozzálátott közvetlen feladatához — és rárontott a párizsi proletariátusra, melynek fegyverkezése oly félelmetes volt számára. A munkások a Kommün kikiáltásával és polgárháborúval válaszoltak.

Jóllehet a szocialista proletariátus számos szektára oszlott, a Kommün ragyogó példája volt annak, milyen egyetértően tudja a proletariátus megvalósítani azokat a demokratikus feladatokat, melyeket a burzsoázia csak proklamálni tudott. A proletariátus, miután magához ragadta a hatalmat, minden különösebb bonyolult törvényhozás nélkül, egyszerűen, gyakorlatilag megvalósította a társadalmi rend demokratizálását, megszüntette a bürokráciát, bevezette azt, hogy a nép válassza a tisztviselőket.

Két hiba azonban semmivé tette e ragyogó győzelem gyümölcseit. A proletariátus félúton megállt: ahelyett, hogy hozzáfogott volna „a kisajátítók kisajátításához", olyasmiről ábrándozott, hogy egy általános nemzeti feladat által egyesített országban uralomra juttatja a legfelsőbb igazságosságot; olyan intézményekre, mint például a bank, nem tette rá a kezét, a szocialisták körében még mindig az „igazságos csere" stb. proudhonista elméletei voltak divatban. A második hiba a proletariátus felesleges nagylelkűsége volt: ki kellett volna irtania ellenségeit, s ehelyett igyekezett erkölcsileg hatni rájuk, lebecsülte a merőben katonai jellegű akciók jelentőségét a polgárháborúban, és ahelyett, hogy egy Versailles ellen indított erélyes támadással tetőzte volna be Párizsban aratott győzelmét, késedelmeskedett és időt adott a

versailles-i kormánynak arra, hogy összegyűjtse a sötét erőket és felkészüljön a véres májusi hétre.

De a Kommün minden hibája ellenére a XIX. század nagyszerű proletármozgalmának nagyszerű példája. Marx igen sokra tartotta a Kommün történelmi jelentőségét, — ha a versailles-i bandának a párizsi proletariátus fegyverei ellen intézett hitszegő támadásakor a munkások harc nélkül engedték volna át e fegyvereket, akkor az a demoralizálódás, melyet ez a gyengeség okozott volna a proletármozgalomban, sokkal, de sokkal súlyosabb lett volna, mint az a veszteség, mely a fegyvereit védelmező munkásosztályt a harc során érte[135]. Bármilyen nagyok is a Kommün veszteségei, ellensúlyozza őket a Kommün jelentősége az egész proletárharc szempontjából: lángralobbantotta Európában a szocialista mozgalmat, megmutatta a polgárháború erejét, szétfoszlatta a hazafias illúziókat és szétzúzta a burzsoázia általános nemzeti törekvéseibe vetett naiv hitet. A Kommün megtanította az európai proletariátust arra, hogy konkrétan vesse fel a szocialista forradalom feladatait.

A proletariátus nem felejti el ezt a leckét. A munkásosztály fel fogja használni, mint ahogy Oroszországban már fel is használta a decemberi felkelés során.

Az orosz forradalmat megelőző és előkészítő korszak bizonyos mértékben hasonlít a napóleoni iga franciaországi korszakához. Az önkényuralmi klikk Oroszországban is szörnyű gazdasági romlásba és nemzeti megaláztatásba sodorta az országot. De sokáig nem tudott kirobbanni a forradalom, — amíg a társadalmi fejlődés nem hozta létre a tömegmozgalom feltételeit, s a kormány ellen intézett elszigetelt támadások, bármilyen hősiesek voltak is, a forradalom előtti időben sorra megtörtek a néptömegek közömbösségének falán. Csak a szociáldemokrácia kitartó és tervszerű nevelőmunkája juttatta el a tömegeket a harc legmagasabb formájáig: a tömegakciókig és a fegyveres polgárháborúig.

A szociáldemokrácia szét tudta zúzni az ifjú proletariátusban az „általános nemzeti" és „hazafias" téveszméket, s azután, hogy közvetlen beavatkozásával sikerült kierőszakolni a cártól az október 17-i kiáltványt,

a proletariátus erélyesen hozzálátott a forradalom következő elkerülhetetlen szakaszának, a fegyveres felkelésnek előkészítéséhez. Az „általános nemzeti" illúzióktól ment lévén, osztályerőit tömegszervezeteiben vonta össze: a munkás- és katonaküldöttek szovjetjeiben stb. S ha az orosz forradalom előtt más célok és feladatok álltak is, mint az 1871-es francia forradalom előtt, az orosz proletariátusnak ugyanazt a harci módszert kellett alkalmaznia, melyet a Párizsi Kommün kezdett kialakítani: a polgárháborút. Az orosz proletariátus nem felejtette el a Kommün tanulságait, tudta, hogy a proletariátusnak nem szabad lebecsülnie a békés harci eszközöket, amelyek állandó, hétköznapi érdekeit szolgálják és a forradalmak előkészítésének korszakában szükségesek, — de sohasem szabad megfeledkeznie arról sem, hogy az osztályharc bizonyos körülmények között fegyveres harcba és polgárháborúba megy át; vannak olyan pillanatok, mikor a proletariátus érdekei azt követelik, hogy nyílt harci összecsapásokban könyörtelenül elpusztítsa ellenségeit. Ezt elsőnek a francia proletariátus mutatta meg a Kommün idején, és az orosz proletariátus ragyogóan megerősítette a decemberi felkelésben.

S hiába nyomták el a munkásosztálynak ezt a két nagyszerű felkelését — sor kerül majd egy újabb felkelésre, amellyel szemben gyengéknek bizonyulnak majd a proletariátus ellenségei, s amely a szocialista proletariátus teljes győzelmével fog végződni.

„Zagranyicsnaja Gazeta" 2. sz.
1908 március 23.

EGY ELŐRE MEGRENDELT RENDŐRI-HAZAFIAS TÜNTETÉS

A dumában február 27-én rendezett „nagy parlamenti napot" megindítóan egyöntetűen ítélik meg burzsoá pártjaink. Mindnyájan elégedettek, mindnyájan örvendeznek és mindnyájan meg vannak hatva a feketeszázasoktól és a „Novoje Vremjá"-tól kezdve egészen a kadetokig és a „Sztolicsnaja Pocstá"-ig, amely „halála előtt" még le tudta írni a következőket (február 28-i számában):

„Az általános benyomás (a duma február 27-i üléséről) rendkívül kedvező..." „Az orosz társadalom és állam életében első ízben ismerteti nyíltan a kormány az országgal a külpolitikai kérdésekkel kapcsolatos nézeteit..."

Mi is hajlandók vagyunk elismerni, hogy a nagy parlamenti nap — ha nem is „első ízben", de rendkívül szemléltetően mutatta a feketeszázasok, a kormány, a liberálisok és a „Sztolicsnaja Pocsta" típusú „demokraták" mélyen gyökerező egységét „a társadalom és állam életének" sarkalatos kérdéseiben. S ezért feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy figyelmesen megvizsgáljuk, milyen álláspontra helyezkedtek ezen a napon és ezzel a nappal kapcsolatban az egyes pártok.

Az októbrista kormánypárt vezére Gucskov úr. Azzal a „kéréssel" fordul „a kormány képviselőihez", hogy magyarázzák meg, mi a helyzet valójában a Távol-Keleten. A duma szószékéről magyarázza, milyen fontos a takarékosság a kiadások terén — nos, például a tokiói követnek évi 60 000 rubel helyett elég lesz 50 000 is. Mi reformálunk, s ez nem tréfa! Azt mondja, hogy a sajtóba mindenféle nyugtalanító hírek „jutottak be" a távol-keleti politikáról, a Japán elleni háború veszélyéről.

Persze arról, hogy az oroszországi sajtóra szájkosarat raktak, nem beszél a kapitalisták vezére, — mert minek is tenné? A programmban benne lehet a sajtószabadság. Erre szüksége van egy „európai" pártnak. Azt azonban, hogy valóban *harcoljon* az ellen, hogy a sajtónak befogják a száját, hogy nyíltan leleplezze a befolyásos oroszországi sajtószervek korrupt voltát, éppen olyan nevetséges volna elvárni Gucskov úrtól, mint Miljukov úrtól. A bel- és külpolitika kapcsolatáról viszont igazat mondott Gucskov úr, azaz kifecsegte a valódi hátterét annak a komédiának, melyet február 27-én adtak elő a dumában.

„Az a körülmény — jelentette ki —, hogy gyorsan haladunk előre a megnyugvás és megbékélés útján, feltétlenül rá fogja vezetni ellenfeleinket arra, hogy ezúttal mindenképpen sikerülni fog az a kísérlet, hogy (Oroszország) megvédelmezze érdekeit." A feketeszázasok és az októbristák tapsolnak. Hát hogyne! Hiszen kezdettől fogva kitűnően megértették, hogy a megvitatásra kerülő kérdésnek és a kormány Izvolszkij úr által elmondott ünnepélyes nyilatkozatának az a *veleje*, hogy hóhér Muravjovjaink ellenforradalmi politikáját a megnyugvás és megbékélés politikájává nyilvánítsák. Meg kell mutatni Európának és az egész világnak, hogy a „külső ellenséggel" egy „egységes Oroszország" áll szemben, mely megbéküti és megnyugtatja a maroknyi lázadót (azt a mindössze százmillió parasztot és munkást!), s ezzel biztosítja az „érdekei megvédésére irányuló kísérlet" sikerét.

Igen, Gucskov úr el tudta mondani azt, amire *neki* szüksége volt, amire szükségük volt az egyesült földbirtokosoknak és kapitalistáknak.

Kapusztyin professzor, a „baloldali" októbrista, a kadetok reménysége, akiben annyira bíznak a társadalom és az államhatalom közti béke hívei, sietve Gucskov nyomába lépett, s Gucskov politikáját undorítóan kenetteljes liberális álszenteskedéssel fűszerezte. „Adja isten, hogy elterjedjen a híre, hogy (a dumában) takarékosan bánunk a nép pénzével." Csak évi ötvenezret adunk a követnek —hát nem teljes tízezer rubelt takarítunk meg? Hát nem mutatnak ezzel „remek példát" „legmagasabbrangú tisztviselőink, tudatában lévén annak, hogy milyen

komoly és súlyos helyzetben van Oroszország"?.. „Gyökeres reformok előtt állunk az ország életének legkülönbözőbb területein, s ehhez igen sok pénzre van szükség."

... Hol van Juduska Golovljov ettől a parlamenti képviselőtől? Egy professzor a duma szószékén, aki a magasrangú tisztviselők remek példamutatásáról áradozik... Dehát mit is mondhatnánk egy októbristáról, mikor a liberálisoktól és a polgári demokratáktól sem áll távol az efféle hajbókolás?

Térjünk át Izvolszkij külügyminiszter úr beszédére. Persze több se kellett neki, mint egy olyan szellemű bátorítás, amilyet Kapusztyin szinte tálcán hozott elébe. S a miniszter hosszasan foglalkozott a kiadások csökkentésének szükségességével, — vagy pedig felül kell vizsgálni a besorolásokat, hogy segítsünk a „saját vagyonnal nem rendelkező" követeken. Izvolszkij hangsúlyozza, hogy II. Miklós engedélyével beszél, és magasztalja „az orosz nép erejét, eszét és hazafiságát", mely „minden erejét latbaveti — anyagi és szellemi erejét egyaránt —, hogy biztosítsa Oroszországnak jelenlegi ázsiai birtokait és minden tekintetben fejlessze őket".

A miniszter azt mondotta, amivel a kamarilla megbízta. Ezután az ellenzék vezéréé, Miljukov úré a szó. S Miljukov úr nyomban bejelenti: „A népszabadság pártja, jelenlevő frakciója személyében, mély megelégedéssel hallgatta a külügyminiszter szavait, és kötelességének tartja üdvözölni őt abból az alkalomból, hogy első ízben világította meg az ország képviselőtestülete előtt az orosz külpolitikát érintő kérdéseket. Kétségtelen, hogy jelenleg... az orosz kormánynak... célkitűzéseit követve az orosz közvéleményre kell támaszkodnia."

Ez valóban teljesen kétségtelen. Az ellenforradalmi kormánynak célkitűzéseiben arra kell támaszkodnia, amit külföldön hajlandók lennének az orosz közvéleményként elfogadni (vagy annak lehetne feltüntetni). Ez különösen a kölcsön szempontjából szükséges, mert kölcsön nélkül csőd és összeomlás fenyegeti a cárizmus egész sztolipini politikáját, mely rendszeres, erőszakos, népellenes intézkedések hosszú éveire épül.

Miljukov úr majdnem felfedte Izvolszkij, Gucskov és

társai ünnepélyes nyilatkozatának valódi értelmét. Ezt a nyilatkozatot II. Miklós feketeszázas bandája előre megrendelte. Ennek a rendőri-hazafias tüntetésnek minden apró részletét előre kiszámították. A dumában mozgatott bábok úgy játszották el ezt a komédiát, ahogy az önkényuralmi kamarilla fütyült: a nyugat-európai burzsoázia támogatása nélkül II. Miklós nem tudja fenntartani uralmát. Kényszeríteni kell az *egész* oroszországi burzsoáziát, a jobboldaliakat is meg a *baloldaliakat* is, hogy ünnepélyesen fejezzék ki bizalmukat a kormány, a kormány „békepolitikája", stabilitása, a béke és a nyugalom megteremtésére irányuló törekvései és képessége iránt. Erre éppúgy szükség volt, mint az aláírásra egy bianco váltón. Ezért léptették fel a kadetok körében leginkább „kedvelt" Izvolszkij urat, ezért rendelték meg ezeket az arcátlan képmutató frázisokat a nép pénzével való takarékoskodásról, a reformokról, arról, hogy a kormány „nyíltan megvilágítja" a külpolitikát — noha kivétel nélkül mindenki világosan látja, hogy semmit sem akartak megvilágítani és nem is világítottak meg semmit.

S a liberális ellenzék engedelmesen eljátszotta a feketeszázas-rendőri monarchia által dróton rángatott báb szerepét! Ha a duma burzsoá kisebbsége határozottan kimondta volna az igazságot, ez kétségkívül igen nagy jelentőségű cselekedet lett volna és megakadályozta volna (vagy megnehezítette volna), hogy a kormány milliárdos kölcsönöket vegyen fel újabb büntetőexpedíciókra, bitófákra, börtönökre és fokozott védelemre, — a kadet párt ezzel szemben az imádott uralkodó „lába elé borult" és igyekezett kegyeibe férkőzni. Miljukov úr úgy igyekszik érdemeket szerezni, hogy hazafiságát bizonygatja. Megjátszotta a külpolitika kiváló szakértőjét — annak alapján, hogy néhány előszobában olyan értesüléseket szerzett Izvolszkijról, melyek szerint az liberális. Miljukov úr tudatosan aláírta a váltót, ünnepélyesen „üdvözölte" a cári minisztert az egész kadet párt nevében, jól tudva, hogy másnap az összes európai lapok, mintha csak vezényszóra tennék, azt fogják mondani: a duma egyhangúlag (a szociáldemokraták kivételével) bizalmat szavazott a kormánynak, jóváhagyta külpolitikáját...

Az orosz liberalizmus három év alatt ment át azon a fejlődésen, melyhez Németországban több mint harminc, Franciaországban pedig több mint száz esztendőre volt szükség: a szabadság hívéből az abszolutizmus akaratnélküli és aljas kiszolgálójává lett. A burzsoázia sajátos harci fegyverével — azzal a lehetőséggel, hogy nyomást gyakoroljon a pénzeszsákra, megnehezítse, hogy a cárizmus pénzhez jusson, keresztezze az újabb pénzforrások elérésére irányuló „raffinált" lépéseket — sokszor, nagyon sokszor éltek a kadetok az orosz forradalomban. S minden esetben — 1906 tavaszán éppúgy, mint 1908 tavaszán — maguk szolgáltatták be fegyverüket az ellenségnek, a pogromlovagok kezét nyalogatták és hűséget esküdtek a rendszernek.

Sztruve úr idejében gondoskodott arról, hogy ezt a gyakorlatot elméletileg szilárdan megalapozza. A „Russzkaja Miszl" (Orosz Gondolat) című folyóiratban[136], melyet tulajdonképpen „Feketeszázas Gondolat"-nak kellene nevezni, Sztruve úr már „Nagy-Oroszország" eszméjét, a burzsoá nacionalizmus eszméjét hirdeti, kárhoztatja „az értelmiség ellenséges érzületét az állammal szemben", ezeregyedszer is lesújt az „oroszországi forradalmiságra", a „marxizmusra", a „pártoskodásra", az „osztályharcra", a „banális radikalizmusra".

Csak örülhetünk az orosz liberalizmus ilyetén eszmei fejlődésének. Mert erről a liberalizmusról valójában *már kiderült* az orosz forradalom során, hogy pontosan olyan, amilyenné Sztruve úr akarja tenni rendszeresen, teljes egészében, megfontolt szándékkal, „filozófiailag". Ha már adva van egy teljesen kialakult osztály, mely az ország életének legfontosabb periódusaiban ellenforradalmi módon cselekszik, a helyzet kulcsa a következetes ellenforradalmi *ideológia* kidolgozása. A burzsoázia osztályhelyzetének és osztálypolitikájának megfelelő ideológia mindenkinek segítségére lesz abban, hogy kiirtsa a kadetok „demokratizmusába" vetett hit maradványait. Ezeket a maradványokat pedig hasznos lesz kiirtani. Ki kell irtani őket ahhoz, hogy valóban előbbre vihessük az Oroszország demokratizálásáért folyó tömegharcot. Sztruve úr őszintén ellenforradalmi liberalizmust akar. Mi is azt akarunk,

mert a liberalizmus „őszintesége“ világosítja fel legjobban a demokratikus parasztságot is, a szocialista proletariátust is.

Visszatérve a duma február 27-i ülésére, meg kell mondanunk, hogy az egyetlen becsületes és büszke demokratikus nyilatkozat egy *szociáldemokrata* szájából hangzott el. Csheidze képviselő fellépett a szószékre, bejelentette, hogy a szociáldemokrata frakció a törvényjavaslat *ellen* fog szavazni, s kezdte kifejteni e szavazás indítékait. „Politikánk Nyugaton mindig a reakciónak és azoknak az érdekeknek támasza volt . . .“ — mondotta, itt azonban az elnök megvonta a szót a munkásképviselőtől. — „A rendelkezés szerint megengedhető a szavazás megindoklása“ — mormogták a kadetok. „Az indítóokokon kívül a forma is sokat számít“ — válaszolta a III. duma elnökének nevezett bandita.

A maga szempontjából igaza volt: mit számít a rendelkezés, mikor e rendőrileg megrendelt hazafias tüntetés zavartalan lebonyolítása forgott kockán?

A munkásképviselő magára maradt ebben a kérdésben. Annál nagyobb az érdeme. A proletariátusnak meg kell mutatnia, és meg is fogja mutatni, hogy hű marad a demokratikus forradalom követeléseihez — a liberalizmus minden árulása és a kispolgárság minden ingadozása ellenére is.

„Proletarij“ 25. sz.
1908 március 12 (25).

HOGYAN CSAPJÁK BE A NÉPET A LIBERÁLISOK?

Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt legutóbbi — londoni — kongresszusa megvitatta, milyen álláspontra helyezkedjék a párt a polgári pártokkal szemben, és megfelelő határozatot hozott. Különösen sok vitára adott okot a kongresszuson a határozatnak az a része, ahol arról van szó, hogyan *csapják be* a népet a liberálisok*. A pártunk jobbszárnyához tartozó szociáldemokraták ezt a részt a legnagyobb mértékben helytelennek tartották. Még olyan kijelentést is tettek, hogy nem marxista eljárás egy határozatban arról beszélni, hogy a liberálisok „becsapják" a népet, vagyis a lakosság bizonyos rétegeinek egy adott (a mi esetünkben a kadet) párthoz való csatlakozását nem e rétegek osztályérdekeivel, hanem parlamenti képviselők, ügyvédek, ujságírók stb. valamely csoportjának „erkölcstelen" politikai módszereivel magyarázni.

E szépen csengő, álmarxista köntösben díszelgő érvek mögött valójában a proletariátus osztályönállóságának gyengítésére és (gyakorlatilag) a liberális burzsoáziának való alárendelésére irányuló politika rejtőzött. Mert ezek az urak korántsem védelmezik valamelyest is komolyan a kadetokat követő demokratikus kispolgárság érdekeit, hanem *elárulják* őket a kormánnyal, az októbristákkal, a cári önkényuralom „történelmi hatalmával" való kacérkodás és alkudozás politikájával.

E kérdés megvilágításához — mely az összes kapitalista országokban az egyik fő kérdése a szociáldemokrata taktikának — rendkívül érdekes új tényanyagot nyújt a

* Lásd *Lenin* Művei. 12. köt. 1954. 499. old. — *Szerk.*

porosz Landtag (parlament) választásaival kapcsolatban az általános választójog érdekében folyó mostani harc. A német szociáldemokrácia bontotta ki e harc zászlaját. Berlin proletariátusa, s Berlin nyomában Németország minden nagyobb városának proletariátusa kivonult az utcára, hatalmas, tízezres népi tüntetéseket szervezett és lerakta egy széleskörű tömegmozgalom alapját, mely már most, e mozgalom hajnalán az alkotmányos hatóságok erőszakos cselekedeteire, a katonaság beavatkozására, a fegyvertelen tömegek bántalmazására vezetett. A harc harcot szül! Büszkén és bátran feleltek erre az erőszakra a forradalmi proletariátus vezérei. Itt azonban felmerült az a kérdés, milyen álláspontra helyezkedjenek a demokratikus (és liberális) burzsoáziával szemben a választójogi harcban. S azok a viták, melyek erről a kérdésről a német forradalmi szociáldemokraták és az opportunisták (akiket Németországban revizionistáknak neveznek) közt folytak, meglepően hasonlítanak a mi vitáinkra arról a kérdésről, hogyan csapják be a liberálisok a népet.

A német szociáldemokrata munkáspárt központi lapjában, a „*Vorwärts*"-ben megjelent egy vezércikk, melynek tartalmát és alapgondolatát világosan kifejezi a címe: „A választójogi harc — osztályharc!" A cikket, mint várható volt — noha csak a közkeletű szociáldemokrata igazságokat fejtette ki pozitív formában —, az opportunisták kihívásnak tekintették. A kihívást elfogadták. Südekum elvtárs, a municipális szocializmus ismert vezéralakja elszántan hadba vonult e „szektás taktika", „a proletariátus elszigetelése", „a feketeszázasok (a németek enyhébb szóval reakciósoknak nevezik őket) szociáldemokrata részről történő támogatása" ellen. Mert a német opportunista is azt vallja, hogy ha beviszik az osztályharcot egy olyan ügybe, mely közös ügye a proletariátusnak és a liberálisoknak, akkor ezzel a feketeszázasoknak nyújtanak támogatást! „Az általános választójog bevezetése Poroszországban a mostani háromosztályos választás helyett nem egyetlen osztály ügye" — írta Südekum. S rámutatott arra, hogy ez a „városi lakosság" ügye az agráriusokkal szemben, a demokrácia ügye a bürokráciával szemben, a parasztság ügye a földesurakkal szemben,

Nyugat-Poroszország ügye Kelet-Poroszországgal szemben (vagyis az ország iparilag és kapitalista szempontból általában fejlettebb részének ügye a gazdaságilag elmaradt országrésszel szemben). „Most az a lényeg, hogy ezen a ponton egyesítsük a reform összes barátait, bármilyen kérdések választják is el őket egyébként."

Az olvasó látja, hogy ezek egytől-egyig igen jól ismert érvek ugyanabban a szigorúan ortodox „marxista" köntösben, még a polgári demokrácia meghatározott elemeinek („a városi demokrácia", a parasztság stb.) gazdasági helyzetére és érdekeire is rámutatnak. S aligha kell ehhez hozzátennünk, hogy a német liberális-burzsoá sajtó rendszeresen, immár évtizedek óta állandóan ezt a nótát fújja, állandóan azzal vádolja a szociáldemokráciát, hogy szektás, hogy a feketeszázasokat támogatja, hogy nem tudja elszigetelni a reakciót.

Miféle *érveket* sorakoztattak fel a német forradalmi szociáldemokraták ezeknek az okfejtéseknek megcáfolására? Fő érveiket fel fogjuk sorolni, hogy olvasóink — akik „kívülről", „harag és elfogultság nélkül" ítélik meg a németek ügyeit — láthassák, hogy a hely és idő különleges feltételeire-e, vagy pedig a marxizmus általános elveire való utalások vannak-e itt túlsúlyban.

Igen, a mi szabadgondolkodóink általános választójogot „követelnek" programmjaikban — mondotta a „Vorwärts". Igen, mostanában különösen nagyszerű szónoklatokat kezdenek tartani erről. De *harcolnak-e* a reformért? Nem éppen az ellenkezőjét látjuk-e, — azt, hogy az igazi népmozgalom, az utcai tüntetések, a széleskörű tömegagitáció, a tömegek felbuzdulása rosszul leplezett félelmet, útálatot, a legjobb és legritkább esetben közömbösséget vált ki belőlük?

Különbséget kell tenni a polgári pártok programmjai, a liberális karrieristák banketteken és a parlamentben elhangzó beszédei és a valóságos népi harcban való valóságos részvételük között. Szóban minden parlamentáris országban minden rendű és rangú burzsoá politikus mindenkor lándzsát tört a demokrácia mellett, s ugyanakkor elárulta a demokráciát.

Igen, „a liberális párton (a szabadgondolkodók párt-

ján) és a centrumon *belül* olyan elemek *kétségkívül* vannak, amelyeknek érdekük az általános és egyenlő választójog kivívása" — mondotta a „Vorwärts". De nem ezek az elemek vezetik a polgári pártokat, nem a kisiparosok, nem a félproletárok, nem a félig tönkrement parasztok. Ezek a liberális burzsoákat követik, akik igyekeznek elvonni őket a harctól, a hátuk mögött kompromisszumokat kötnek a reakcióval, rontják osztályöntudatukat, a valóságban nem védelmezik érdekeiket.

Ahhoz, hogy ezeket az elemeket bevonjuk az általános választójogért folyó harcba, fel kell kelteni osztályöntudatukat, le kell választani őket az ingadozó polgári pártokról. „A liberális (szabadgondolkodó) párton belül ezek az általános választójog kivívásában érdekelt elemek tehetetlen kisebbséget alkotnak, amelyet mindig ígéretekkel tömnek — és mindig újra és újra *becsapnak*. Ezeknek az elemeknek a politikai energiáját teljesen megbénították. S ha a szabadgondolkodókat vagy a centrumot azzal a fenyegetéssel, hogy elhódítjuk tőlük ezeknek a választóknak szavazatait, valóban rá lehetne kényszeríteni arra, hogy engedményeket tegyenek a demokráciának, — éppen az osztályharc, mely gyengíti a polgári pártokat, az egyetlen eszköz, amellyel balra taszíthatjuk az ingadozó burzsoáziát."

A politikai tények ugyanis már régen bebizonyították, hogy a szabadgondolkodók kevésbbé gyűlölik a reakciót, mint a szociáldemokráciát. „Ezért nemcsak kegyetlenül ostoroznunk kell az összes polgári pártok valamennyi hibáját, hanem ezenkívül meg is kell magyaráznunk, hogy a választójog kérdése terén elkövetett árulásaik mind e pártok osztályjellegének szükségszerű következményei."

Ha nem ma, hát holnap lépten-nyomon fel fog merülni az orosz szociáldemokraták előtt az a kérdés, hogy képesek-e „harcolni" kadetjaink a programmukban felállított demokratikus követeléseikért vagy csak azért támasztanak ilyen követeléseket, hogy kiszolgáltassák az októbristáknak a liberálisokat követő kispolgárokat és parasztokat — mint ahogy nem egyszer felmerült már ez a kérdés a forradalom során. S ezért nem árt, ha pártunkban egyesek elgondolkodnak a „*Vorwärts*" érvein.

P. S. Ez a cikk már nyomdában volt, mikor elolvastuk a „Recs“ (március 1-i) 52. számában K. D. úrnak, e lap berlini tudósítójának „A német liberalizmus válsága“ című cikkét. A szerző liberális hamisítóink szokásos hangnemében és szokásos módszereivel érinti a „Vorwärts“ és Südekum vitáját. Esze ágában sincs kifejteni a két fél érveit, és pontos idézeteket közölni. Egyszerűen kijelenti: „A hivatalos «Vorwärts» nyomban mocskolni kezdi az eretneket és egy parlagi és kihívó hangnemben megírt igen ízléstelen vezércikkben tudatlansággal, a pártdogmák megengedhetetlen elfeledésével vádolja.“ Az olvasóra bízzuk annak megítélését, vajjon „ízlésesnek“ fogja-e találni maga Südekum, hogy a kadetok ilymódon védelmükbe veszik. De hiába, ez a sorsa a revizionistáknak a világ minden országában: a burzsoázia mindinkább támogatja őket és mind őszintébb „elismeréssel“ adózik erőfeszítéseiknek. A mi álláspontunk helyességének alátámasztására aligha tudott volna valaki bármi „ízlésesebbet“ kitalálni, mint a Südekumok és a Sztruve úrék szövetsége.

„Proletarij“ 25. sz.
1908 március 12 (25).

HOGYAN LÁTJA MARXOT A NEMZETKÖZI LIBERALIZMUS?

Turgenyev egyik hőse a következőképpen írta át a nagy német költő sorait:

Wer den Feind will versteh'n,
Muss in Feindes Lande geh'n

vagyis: „aki meg akarja ismerni az ellenséget, annak el kell mennie az ellenség országába", az ismerkedjék meg közvetlenül az ellenség szokásaival, erkölcseivel, gondolkodásmódjával és cselekvési módszereivel.

S nem árt, ha a marxisták egy pillantást vetnek arra, hogyan nyilatkoztak Marx halála 25. évfordulójának ünnepén különböző országok befolyásos politikai lapjai, különösen a liberális és a „demokratikus" burzsoá lapok, melyeknek megvan a módjuk arra, hogy befolyásolják az olvasók tömegeit, s egyúttal jogukban van a hivatalos, kincstári, mindenféle címekkel ékeskedő professzori tudomány nevében beszélni.

Kezdjük sajtószemlénket a „Russzkije Vedomosztyi"-val. Ez a legnyugodtabb hangú (és a legunalmasabb), legtudományosabb (és az eleven élettől legtávolabb álló) professzori ujság. Marx Károly halálának 25. évfordulója alkalmából közölt rövid kis cikke (51. sz., március 1) száraz fahangon — az „objektivitás" jegyében íródott, amint azt a „rendes" és „rendkívüli" professzorok nyelvén mondják... Tények és apró adatok — erre igyekszik szorítkozni a cikk szerzője. S mint elfogulatlan történész, kész megadni Marxnak, ami megilleti — legalább is a multra vonatkozóan, amely már meghalt, s amelyről ilyen élettelen hangon lehet beszélni. A *„Russzkije Vedomosztyi"*

elismeri, hogy Marx „rendkívüli ember", „a tudományban nagy ember" s „a proletariátus kiváló vezetője", a tömegek nagyszerű szervezője volt. Ez az elismerés azonban kizárólag a multra korlátozódik: most — mondja a lap — „valóban új utakra van szükség", vagyis új utakat kell találni a munkásmozgalom és a szocializmus számára, amelyek mások, mint a „régi marxizmus". Hogy milyenek ezek az új utak, arról nem szól nyíltan a lap — ez túlságosan eleven kérdés a professzorok számára és túlságosan veszélyes téma azoknak a vitázóknak, akik oly nagy művészetre tettek szert a „diszkrét hallgatás" terén. Célzásaik azonban félreérthetetlenek: „Konstrukciói (Marx konstrukciói) közül sok megdőlt a tudományos elemzésnek és az események könyörtelen kritikájának súlya alatt. A tudósok között jóformán egyetlen olyan követője sincs, aki hű maradt volna egész rendszeréhez; Marx szellemi gyermeke — a német szociáldemokrácia — elég nagy mértékben letért arról a forradalmi útról, melyet a német szocializmus megalapítója kijelölt." Látják: a szerző éppen csak azt az óhaját hallgatja el, hogy revizionista módra *korrigálják* Marxot.

Egy másik befolyásos lap, a *„Recs"* — annak a politikai pártnak lapja, mely a prímhegedű szerepét játssza az orosz liberalizmus zenekarában — jóval elevenebb hangnemben szól Marxról. Persze ugyanazt az irányt követi, mint a *„Russzkije Vedomosztyi"*, csakhogy ott mintha egy vaskos kötet előszavát olvasnánk, itt pedig olyan politikai jelszavakat kapunk, melyek közvetlenül megadják az alaphangját egy egész sor parlamenti beszédnek a napi események, az összes aktuális kérdések megítélését illetően. A „Marx Károly és Oroszország" című cikket (53. sz., március 2) Izgojev úr, az ismert renegát írta — azoknak az oroszországi intellektueleknek prototípusa, akik 25—30 éves korukban „marxisták", 35-től 40-ig liberálisok, azután meg feketeszázasok.

Izgojev úr a szociáldemokratáktól a liberálisokhoz pártolt (mint ő maga is mondotta, s amint a renegátság utólérhetetlen mestere, Sztruve úr mondotta), és ezt éppen akkor tette, amikor a forradalom első, szédítő sikereire az erősödő ellenforradalom elleni hosszú és kitartó harc

nehéz időszaka következett. S Izgojev úr ebből a szempontból igen tipikus jelenség. Remekül megmagyarázza és megmutatja, *kinek használ* ez a professzori finnyáskodás Marx értékelésében, *kinek a munkáját* végzi ez a címekkel ékesített „tudomány". „Ez a politizálgató taktikus — mennydörög Izgojev Marx ellen — erősen akadályozta Marxot, a nagy tudóst, és számos hiba elkövetésére kényszerítette." A fő hiba persze az, hogy a helyes, észszerű, „*evolúciós* marxizmus" mellett, mellyel egyetért a „többség" (a filiszterek többsége?), megszületett a káros, tudománytalan, fantasztikus és „narodnyik lőrével hamisított" forradalmi marxizmus. Liberálisunkat különösen felháborítja *ennek* a marxizmusnak az orosz forradalomban játszott szerepe. Gondolják csak el: olyan mélyre süllyedtek, hogy már proletárdiktatúráról kezdtek beszélni ennek a bizonyos „polgári forradalomnak" a végrehajtása érdekében, — másutt pedig így mondja: „a proletariátus és a parasztság diktatúrájáról, ami marxisták szájából egészen fantasztikusan hangzik". „Nem csoda, hogy a forradalmi marxizmus abban a formában, ahogy a különböző színezetű bolsevikok fogták fel Oroszországban, csődöt mondott." „... Nincs más hátra, mint hogy egy közönséges «burzsoá» alkotmány (Izgojev úr irónikus idézőjelei) megszilárdításán törjük a fejünket."

Íme egy eszmei szempontból teljesen kiforrott és politikailag érett októbrista, aki teljesen meg van győződve arról, hogy a marxizmus és a forradalmi taktika mondott csődöt, nem pedig a kompromisszumok, az árulás és a hitszegés kadet taktikája!

Menjünk tovább. Az orosz sajtóról térjünk át a németre, mely szabad légkörben működik, s egy legális szocialista párttal áll szemtől-szembe, mely nézeteit tucatnyi napilapban juttatja kifejezésre. Az egyik leggazdagabb, legelterjedtebb, „legdemokratikusabb" német polgári lap, a „Frankfurter Zeitung", terjedelmes vezércikkben emlékezik meg Marx halálának 25. évfordulójáról (76. sz., március 16-i Abendblatt*). A német „demokraták" minden kertelés nélkül, azonnal szarván ragadják

* — Esti kiadás. — *Szerk.*

a bikát. „Magától értetődik — mondják —, hogy a szociáldemokrata sajtó ezen a napon számos cikkben hódolt tanítómestere emlékének. De még egy befolyásos nacionálliberális lap is — igaz, hogy a szokásos fenntartásokkal — nagy embernek nevezte Marxot. Igen, minden bizonnyal nagy volt, de nagy kártevő."

Ez a lap, mely az eszmei feketeszázasság azon válfajának színe-javát képviseli, amelyet európai liberalizmusnak neveznek, megmagyarázza, hogy a legkevésbbé sem vonja kétségbe magának Marxnak becsületességét. Elméletei azonban felmérhetetlen kárt okoztak. Marx azzal, hogy bevezette a társadalmi jelenségek világába a szükségszerűség és a törvényszerűség fogalmát, s tagadta az erkölcs jelentőségét és ismereteink viszonylagos, feltételes jellegét, tudományellenes utópiát alkotott és szektás követői számára valóságos „egyházat" alapított. De legkárosabb eszméje: az *osztály*harc. Ez minden baj forrása! Marx komolyan vette a minden civilizált nemzeten belül *two nations*-t, két nemzetet, a „kizsákmányolók" és a „kizsákmányoltak" nemzetét megkülönböztető régi mondást (ezeket a tudománytalan kifejezéseket gyilkos iróniával idézőjelek közé zárja a lap). Marx megfeledkezett arról a nyilvánvaló, világos és minden épeszű ember számára érthető igazságról, hogy a társadalmi életben „nem a harc, hanem a megegyezés a cél". Marx „részekre szakította a népet, mert embereinek fejébe verte, hogy semmi közük a többi emberhez, hogy azok halálos ellenségeik".

„Mi sem lenne természetesebb annál — kérdi a lap —, hogy a szociáldemokrácia, mivel nem egy gyakorlati követelés tekintetében egyetért számos burzsoával, igyekeznék közeledni hozzájuk. Csakhogy ez éppen a marxista elmélet következtében nem megy. A szociáldemokrácia maga ítélte elszigetelődésre önmagát. Volt idő, mikor azt hittük, hogy elvi változás fog bekövetkezni ezen a téren. Ez akkor volt, mikor a revizionisták megindították hadjáratukat. De kiderült, hogy tévedtünk, s a revizionisták többek között abban különböznek tőlünk, hogy mi felismertük tévedésünket, ők pedig nem. A revizionisták azt hitték, s még ma is azt hiszik, hogy lehet valamiképpen Marxot követni, és mégis más párttá válni. Hiú remény. Marxot vagy teljesen el kell fogadni, vagy teljesen el kell vetni, — felemás megoldással nem sokra megy itt az ember . . ."

Jól mondják, liberális urak! Csak megesik önökkel, hogy véletlenül igazat mondanak!

„Amíg a szociáldemokrácia tiszteletben tartja Marxot, nem szabadul meg az osztályharc elméletétől és mindattól, ami annyira megnehezíti azt a feladatot, hogy együtt éljünk vele... A tudományos világ egyetért abban, hogy a marxizmus politikai gazdaságtani elméleteiből egyetlenegy sem bizonyult helyesnek..."

Úgy, úgy. Kitűnően kifejezték ezzel, uraim, a burzsoá tudománynak, a burzsoá liberalizmusnak és egész politikájának a lényegét. Megértették, hogy Marxot nem lehet részlegesen elfogadni. Izgojev úrék és az oroszországi liberálisok még nem értették meg. Hamarosan ők is meg fogják érteni.

S végezetül idézzük egy burzsoá köztársaság konzervatív lapját, a „Journal des Débats"-t. Ez a lap az évforduló alkalmából március 15-i számában azt írja, hogy a szocialisták, ezek a „vad egyenlősítők" kultuszt űznek nagy embereikből, hogy Marx tanaiban, aki „gyűlölte a burzsoáziát", a legrosszabb az *osztály*harc elmélete. „A dolgozó osztályoknak nem ideig-óráig tartó összeütközéseket hirdetett, melyeket fegyverszünet szokott követni, hanem szent háborút, irtóhadjáratot, kisajátító háborút — háborút az ígéret földjéért — a kollektivizmusért... Képtelen utópia ez..."

Jól írnak ezek a burzsoá lapok, ha valami csakugyan az elevenükbe vág! S mindjárt vígabb az élet, ha azt látja az ember, hogy világszerte kialakul és megszilárdul a proletariátus liberális ellenségeinek egysége — mert ez az egység egyik záloga annak, hogy a nemzetközi proletariátus millióí is egyesülni fognak, s bármi áron is meghódítják az ígéret földjét.

„Proletarij" 25. sz.
1908 március 12 (25).

JEGYZETEK

[1] „*A bojkott ellen*" c. cikk 1907 július végén jelent meg „A III. duma bojkottjáról" c. brosúrában. A brosúrát Pétervárott nyomták egy illegális szociáldemokrata nyomdában, de borítólapján kitalált kiadási helyet tüntettek fel: „Moszkva 1907. Gorizontov Nyomda, Tverszkaja 40". 1907 szeptemberében a brosúrát elkobozták. — *1*

[2] *Az Országos Pedagógus Szövetség IV. küldöttkongresszusát* 1907 június 19—24 (július 2—7) közt tartották Finnországban. A kongresszuson több mint kétezer pedagógus képviseletében 82 küldött vett részt. — *3*

[3] *Az 1907 június 3-i (16-i) államcsíny* reakciós puccs volt; a kormány szétkergette a II. Állami Dumát és megváltoztatta a duma választási törvényét. Az új választási törvény jóval megnövelte a dumában a földbirtokosok és a kereskedelmi és ipari burzsoázia képviseletét, és csekély hányadára csökkentette a parasztok és munkások amúgy is kisszámú képviseletét. A törvény megfosztotta választójogától Ázsiai-Oroszország lakosságának nagyobb részét, felére csökkentette Lengyelország és a Kaukázus lakosságának képviseletét. A III. duma, melyet ennek a törvénynek alapján választottak meg, és amely 1903 novemberében ült össze, összetételét tekintve feketeszázas-kadet duma volt. — *3*

[4] *Buligin-duma* — tanácskozási joggal felruházott „képviseleti intézmény", melynek összehívását a cári kormány 1905-re ígérte. A tanácskozási joggal felruházott Állami Duma megalakítására és választásainak rendjére vonatkozó törvényjavaslatot egy bizottság dolgozta ki Buligin belügyminiszter elnökletével; a törvényjavaslatot 1905 augusztus 6-án (19-én) hozták nyilvánosságra. A bolsevikok aktív

bojkottot hirdettek a Buligin-duma ellen. A kormánynak ezt a dumát nem sikerült összehívnia; a forradalom ereje elsöpörte. — *4*

[5] *Vitte-duma* — az I. Állami Duma; 1906 április 27-én (május 10-én) hívták egybe annak a szabályzatnak alapján, melyet Sz. J. Vitte, a minisztertanács elnöke dolgozott ki. Jóllehet az I. duma választási törvénye antidemokratikus volt, a cárnak nem sikerült egy teljesen engedelmes dumát összehívnia. A duma többségét a kadetok alkották, akik mindenféle reformok, köztük a földreform hazug ígérgetésével próbálták megnyerni a parasztok bizalmát.

1906 július 8-án (21-én) a cári kormány szétkergette a dumát. — *7*

[6] Engels. Internationales aus dem „Volksstaat" (1871—1875). Berlin 1894. 45. old. — *10*

[7] *Az OSzDMP negyedik (egyesítő) kongresszusát* 1906 április 10—25 (április 23 — május 8) között tartották Stockholmban.

A kongresszuson részt vett 112 küldött szavazati joggal 57 helyi pártszervezet képviseletében, és 22 küldött tanácskozási joggal. Ezenkívül részt vettek a kongresszuson a nemzetiségi szociáldemokrata pártok képviselői is: három-három Lengyelország és Litvánia Szociáldemokráciája, a Bund és a Lett Szociáldemokrata Munkáspárt részéről, egy-egy az Ukrán Szociáldemokrata Munkáspárt és a Finn Munkáspárt részéről, továbbá a Bolgár Szociáldemokrata Munkáspárt képviselője. A bolsevik küldöttek között szerepelt: V. I. Lenin, I. V. Sztálin, M. I. Kalinyin, K. J. Vorosilov, Sz. G. Saumjan, M. V. Frunze, F. A. Artyom (Szergejev), V. V. Vorovszkij és mások. A kongresszuson tárgyalt legfontosabb kérdések a következők voltak: az agrárkérdés, a helyzetnek és a proletariátus osztályfeladatainak értékelése, az Állami Dumához való viszony, szervezeti kérdések. Valamennyi kérdés körül elkeseredett harc dúlt a bolsevikok és a mensevikek között. Lenin beszámolót, illetve beszédeket tartott az agrárkérdésről, a helyzetről, az Állami Duma választásaival kapcsolatban követendő taktika kérdéséről, a fegyveres felkelésről és más kérdésekről.

A mensevikek túlsúlya, még ha jelentéktelen volt is, meghatározta a kongresszus határozatainak jellegét: a kongresszus számos kérdésben (az agrárprogramm, az Állami Dumához való viszonyról stb.) mensevik határozatot ho-

zott. A szervezeti szabályzat első pontját: a párttagságról szóló pontot a kongresszus Lenin fogalmazásában fogadta el. A kongresszus felvette az OSzDMP soraiba Lengyelország és Litvánia nemzetiségi szociáldemokrata szervezeteit és a Lett Szociáldemokrata Munkáspártot, és elvben döntött a Bundnak az OSzDMP-hez való csatlakozását illetően.

A Központi Bizottságba a kongresszus 3 bolsevikot és 7 menseviket, a Központi Lap szerkesztőségébe csak menshevikeket választott be.

A kongresszus munkáját Lenin „Beszámoló az OSzDMP egyesítő kongresszusáról" c. brosúrájában (lásd Lenin Művei. 10. köt. 1954. 325—397. old.), és Sztálin „A mai helyzet és a munkáspárt egyesítő kongresszusa" c. brosúrájában és „A szerző előszava az első kötethez" c. írásában (lásd Sztálin Művei. 1. köt. 1949. 263—290. és XI—XV. old.) elemzi. — *14*

[8] *Dubaszov* — moszkvai főkormányzó, a decemberi fegyveres felkelés elfojtója; *Sztolipin* — a minisztertanács elnöke. — *15*

[9] „*Alkotmányos-demokrata párt*" (kadetok) — a legfőbb burzsoá párt Oroszországban, a liberális-monarchista burzsoázia pártja; 1905 októberében alakult. Áldemokratikus szólamokkal takarózott és a „népszabadság" pártjának nevezte magát, — így igyekezett megnyerni a parasztságot. A kadetok a cárizmust alkotmányos monarchia formájában akarták megtartani. Később a kadetok pártja az imperialista burzsoázia pártja lett. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után a kadetok ellenforradalmi összeesküvéseket és felkeléseket szerveztek a Szovjet Köztársaság ellen. — *17*

[10] „*Tovariscs*" („Bajtárs") — burzsoá napilap, Pétervárott jelent meg 1906 márciusától 1908 januárjáig. Hivatalosan egyik pártnak sem volt a lapja, ténylegesen azonban a baloldali kadetok szócsöve volt. Mensevikek is közreműködtek benne. — *18*

[11] *A Központi Bizottság röplapja* — „Levél a pártszervezetekhez", 1. sz. Az OSzDMP Központi Bizottsága nem hirdetett azonnali megmozdulást, hanem felszólította a pártszervezeteket, „támogassák és fejlesszék ki teljesen a kialakulóban levő tömegmozgalmakat, s ott, ahol teljes joggal számíthatnak nagy tömegek aktív és határozott támogatására, vállaljanak azonnal kezdeményező szerepet a mozga-

lomban, s erről egyidejűleg értesítsék a Központi Bizottságot". — *22*

[12] Marx levele Kugelmannhoz. 1869 március 3. Lásd Marx — Engels. Válogatott levelek. 1950. 253—254. old. — *25*

[13] Lásd Marx—Engels. Válogatott művek. 1. köt. 1949. 479—480. old. — *27*

[14] „*Októbristák*" vagy „*Október 17-i Szövetség*" — az ipari nagyburzsoázia és a tőkés gazdálkodást folytató nagybirtokosok ellenforradalmi pártja. 1905 novemberében alakult. Az októbristák szavakban elismerték az október 17-i kiáltványt, de fenntartás nélkül támogatták a cári kormány bel- és külpolitikáját. Az októbristák vezérei — A. Gucskov nagyiparos és M. Rodzjanko — óriási földbirtokok tulajdonosai voltak. — *29*

[15] „*Proletarij*" („A Proletár") — illegális bolsevik hetilap, az OSzDMP Központi Lapja; a III. pártkongresszus határozata értelmében alapították. A párt Központi Bizottsága 1905 április 27-i (május 10-i) plénumának határozatával a Központi Lap felelős szerkesztőjévé Lenint nevezték ki.

A „Proletarij"-t Genfben adták ki 1905 május 14-től (27-től) november 12-ig (25-ig); 26 száma jelent meg. A szerkesztőség állandó munkatársai a következők voltak: V. V. Vorovszkij, A. V. Lunacsarszkij és M. Sz. Olminszkij. A „Proletarij" folytatta a régi, lenini „Iszkra" vonalát, és a bolsevik „Vperjod" utódja volt.

Lenin több mint 50 cikket írt a lapba. Lenin cikkeit a „Proletarij"-ból helyi bolsevik lapok is átvették, s külön röplapok formájában is megjelentek.

Nem sokkal azután, hogy Lenin Oroszországba utazott, 1905 novemberében a „Proletarij" megszűnt. A két utolsó számot (a 25. és a 26. számot) V. V. Vorovszkij szerkesztette. — *30*

[16] „*Proletarij*" („Proletár") — illegális lap, a bolsevikok alapították az OSzDMP IV. (egyesítő) kongresszusa után; 1906 augusztus 21-től (szeptember 3-tól) 1909 november 28-ig (december 11-ig) jelent meg Lenin szerkesztésében. 50 száma látott napvilágot. A „Proletarij" az OSzDMP Moszkvai és Pétervári Bizottsága, egy időben pedig a Moszkva körzeti, Permi, Kurszki és Kazáni Bizottsága lapjának nevét vi-

selte. Ténylegesen a bolsevikok Központi Lapja volt. A „Proletarij" első 20 számát Finnországban adták ki. 1908 február 13-tól (26-tól) december 1-ig (14-ig) Genfben jelent meg, 1905 január 8-tól (21-től) Párizsban.

A lapban Leninnek több mint 100 cikke jelent meg. A „Proletarij" a sztolipini reakció éveiben igen jelentékeny szerepet játszott a bolsevik szervezetek fenntartásában és erősítésében. Az OSzDMP Központi Bizottságának 1910 januári plénumán a „békítgetőknek" — Trockij leplezett ügynökeinek és segítőtársainak — sikerült olyan határozatot elfogadtatniok, mely kimondta a „Proletarij" megszüntetését. — *30*

[17] A „*Heyden gróf emlékére*" c. cikk „Az élet hangja" c. gyűjteményben jelent meg Szentpétervárott 1907-ben N. L. aláírással, a következő szerkesztőségi megjegyzés kíséretében: „E cikk, mely már júniusban, közvetlenül a «Tovariscs» dicshimnusza után készen volt, a szerzőtől «független» körülmények folytán nem jelent meg. A szerkesztőség azzal a feltevéssel közli e gyűjteményben, hogy bár az esemény, melynek alkalmából a cikk íródott, már jelentőségét vesztette a jelenlegi helyzet szempontjából, a cikk tartalmilag ma is értékes." — *38*

[18] „*Russzkije Vedomosztyi*" („Orosz Közlöny") — napilap; Moszkvában adták ki 1863-tól a Moszkvai Egyetem liberális professzorai és zemsztvo-képviselők; a liberális földbirtokosok és a burzsoázia érdekeit képviselte. 1905-től a jobboldali kadetok lapja volt. Az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalom után betiltották. — *38*

[19] „*A békés megújhodás pártja*" — burzsoá-nagybirtokos ellenforradalmi szervezet; 1906-ban alakult, a baloldali októbristákat és a jobboldali kadetokat egyesítette. Lenin a „békés megújhodás pártját" a „békés megrablás pártjának" nevezte. — *43*

[20] A nyárspolgárnak Lenin által idézett meghatározása Goethétől származik (lásd Goethe's Werke, Neue Ausgabe. 2. köt. Berlin 1893. 593. old.). — *46*

[21] *Az OSzDMP pétervári városi konferenciáját* Teriokiban (Finnország) tartották 1907 július 8—14-ig (21—27-ig). A konferencián elhangzott beszámolók nem maradtak fenn.

A konferencia első ülésén 61 szavazati joggal és 21 tanácskozási joggal felruházott küldött vett részt.

A III. duma választásaival kapcsolatos állásfoglalás kérdéséről Lenin mondott előadói beszédet. A konferencia jóváhagyta a III. duma bojkottálásának lenini vonalát, melyet Lenin téziseiben és beszédében fejtett ki. — *47*

[22] *Az OSzDMP harmadik („második összoroszországi") konferenciáját* Kotkában (Finnország) tartották 1907 július 21—23-ig (augusztus 3—5-ig). A konferencián 26 küldött vett részt: 9 bolsevik, 5 mensevik, 5 lengyel szociáldemokrata, 5 bundista és 2 lett szociáldemokrata. A konferencia napirendjén a következő kérdések szerepeltek: a III. Állami Duma választásaiban való részvétel, a választási egyezmények az összoroszországi szakszervezeti kongresszus. Az első kérdésről a konferencia három beszámolót hallgatott meg: a bolsevikok részéről Lenint (a bojkott ellen) és A. Bogdanovot (a bojkott mellett), a mensevikek és a Bund részéről pedig Dant. A konferencia szótöbbséggel Lenin határozati javaslatát fogadta el; az összoroszországi szakszervezeti kongresszus kérdésében 4 határozati javaslatot terjesztettek be, melyeket az OSzDMP Központi Bizottsága elé utaltak. Az egyik javaslatot a Lenin által előterjesztett szöveg alapján dolgozták ki. — *49*

[23] *Pártonkívüli progresszistáknak* főleg a városi kispolgárság képviselői nevezték magukat a III. duma választásai idején. A „progresszisták" a III. dumában az októbristák baloldali, alaktalan szárnyát alkották, a IV. dumában pedig a nagyburzsoázia pártját, mely elkülönült az októbristák földesúri-burzsoá pártjától. — *50*

[24] *„Obrazovanyije"* („Műveltség") — legális népszerű tudományos, irodalmi és szociálpolitikai havi folyóirat; Pétervárott jelent meg 1892-től 1909-ig. 1906-tól 1908-ig bolsevik cikkek is megjelentek benne. Az „Obrazovanyije" 1906. évi 2. számában jelent meg Lenin „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»" c. munkájának V—IX. fejezete (lásd Lenin Művei. 5. köt. 1953. 99—225. old.). — *52*

[25] *Burenyin lapjának* Lenin a feketeszázas-monarchista „Novoje Vremjá"-t („Új Idő") nevezte. Burenyin — a „Novoje Vremja" munkatársa, aki dühödt hajszát folytatott a haladó társadalmi gondolkodás valamennyi képviselője ellen. — *56*

[26] *Trudovikok*, „trudovik csoport" — kispolgári demokrata csoport; 1906 áprilisában alakult az I. Állami Duma parasztképviselőiből.

A trudovikok az összes rendi és nemzeti korlátozások megszüntetését, a zemsztvo- és a városi önkormányzat demokratizálását és az Állami Duma választásaira vonatkozólag az általános választójogot követelték. A trudovikok agrárprogrammja a földhasználat egyenlősítésének narodnyik elveiből indult ki: országos földalap létesítése a kincstári birtokokból, az uralkodóház birtokaiból, a koronabirtokokból, a kolostori földekből és azokból a magánbirtokokból, amelyeknek terjedelme felülmúlja a megállapított munkanormát; az elidegenítendő magánbirtokokért kártérítést akartak adni. A földreform végrehajtását a helyi parasztbizottságokra bízták volna. — *59*

[27] „*Recs*" („A Szó") — napilap, a kadet párt központi lapja; 1906 februártól jelent meg Pétervárott. A Petrográdi Szovjet Katonai Forradalmi Bizottsága 1917 októberében betiltotta. — *59*

[28] *Az Egyesült Nemesség Tanácsa* — az ellenforradalmi földbirtokosok szervezete; erősen befolyásolta a kormány politikáját. A III. Állami Duma idejében a tanács számos tagja került be az Államtanácsba és a feketeszázas szervezetek vezetőségeibe. — *60*

[29] „*Népi szocialisták*" (eneszek) — kispolgári legális párt. 1906-ban alakult az eszer párt jobbszárnyából. Az eneszek követelései nem lépték túl az alkotmányos monarchia kereteit. Az eneszek elvetették az eszereknek a föld szocializálásáról szóló programmtételét, és a földesúri birtokok elidegenítését csak megváltás alapján tartották megengedhetőnek. Lenin az eneszeket „nyárspolgári opportunistáknak", „szocialkadetoknak", „eszer mensevikeknek" nevezte.

Az eneszeknek a vezetői A. V. Pesehonov, V. A. Mjakotyin, N. F. Annyenszkij és mások voltak. — *64*

[30] *A stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszust* (a II. Internacionále VII. kongresszusát) 1907 augusztus 18-tól 23-ig tartották. Az OSzDMP-t 37 küldött képviselte. A bolsevikok részéről Lenin, Lunacsarszkij, Litvinov és mások jelentek meg a kongresszuson. A kongresszus a következő kérdésekkel

foglalkozott: 1) A militarizmus és a nemzetközi konfliktusok; 2) A politikai pártok és a szakszervezetek viszonya; 3) A gyarmati kérdés; 4) A munkások ki- és bevándorlása; 5) A nők választójoga.

A kongresszus fő munkája a bizottságokban összpontosult, ahol kidolgozták a plenáris ülések elé terjesztendő határozati javaslatokat. Lenin „A militarizmus és a nemzetközi konfliktusok" kérdésével foglalkozó bizottság munkájában vett részt. — *66*

[31] A „Proletarij" c. ujság 17. számában, melyben ez a cikk megjelent, közölték a stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus határozatait is. — *66*

[32] Marx. A tőke. 1. köt. (22. fej.) 1949. 642. old. — *68*

[33] „*Fábiánus Társaság*" — reformista, opportunista szervezet, melyet egy polgári értelmiségi csoport alapított Angliában 1884-ben. A Társaságot Fabius Cunctator (a „Halogató") római hadvezérről nevezték el, aki kivárási taktikájáról, a döntő harcok előli kitéréséről volt nevezetes. A fábiánusok elvonták a proletariátust az osztályharctól, azt hirdették, hogy kis reformok útján megvalósítható a békés átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba.

A fábiánus nézetek bírálatát lásd Engelsnek 1893 január 18-án Sorgéhoz írt levelében (Marx—Engels. Válogatott levelek. 1950. 533. old.) és Lenin következő munkáiban: „A szociáldemokrácia agrárprogrammja az orosz forradalomban", „Az angol pacifizmus és az angolok idegenkedése az elmélettől" stb. — *68*

[34] *Voinov* — A. V. Lunacsarszkij. — *68*

[35] „*Die Gleichheit*" („Az Egyenlőség") — kéthetenként megjelenő szociáldemokrata folyóirat, a németországi munkásnők mozgalmának lapja; 1890-től 1925-ig jelent meg; 1892-től 1917-ig Klara Zetkin szerkesztette. — *70*

[36] Lásd „Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F. A. Sorge und Andere". Stuttgart 1921. 220. old. — *77*

[37] „*Vorwärts*" („Előre") — ujság; a német szociáldemokrácia központi lapja; 1876-tól kezdve jelent meg W. Liebknecht és mások szerkesztésében. A lap hasábjain Engels harcolt

az opportunizmus mindennemű megnyilvánulása ellen. A kilencvenes évek második felétől, Engels halála után, a „Vorwärts" rendszeresen közölte a német szociáldemokráciában és a II. Internacionáléban uralomra jutott opportunisták cikkeit. — *80*

[38] 1907-ben a „Zerno" kiadóvállalat három kötetben ki akarta adni Lenin műveit „12 év" összefoglaló címmel. A tervezett három kötetből csupán az elsőt és a második első felét sikerült kiadni. Az első kötetben Lenin következő munkái szerepeltek: „A narodnyikság gazdasági tartalma és bírálata Sztruve úr könyvében", „Az orosz szociáldemokraták feladatai", „A zemsztvo üldözői és a liberalizmus Hannibáljai", „Mi a teendő?", „Egy lépés előre, két lépés hátra", „A zemsztvo-kampány és az «Iszkra» terve" és „A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban". Az első kötet 1907 november közepén jelent meg (borítólapján 1908 szerepel); megjelenése után hamarosan elkobozták, de számos példányát sikerült megmenteni, és a könyvet továbbra is terjesztették illegálisan.

A második kötetben az agrárkérdésről írt műveket akarták kiadni. A második kötet azonban ebben az összeállításban nem jelent meg. 1908 elején csupán az első része jelent meg (a „12 év" cím nélkül; ezt a címet konspiratív meggondolásból elhagyták), s Lenin következő legális munkáit foglalta magában: „A gazdasági romanticizmus jellemzéséhez", „Az 1894/1895-ös kusztárösszeírás Perm kormányzóságban és a «kusztár»-ipar általános kérdései", valamint „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»". A második kötet második része Leninnek „A szociáldemokrácia agrárprogrammja az 1905—1907-es, első orosz forradalomban" c. művét foglalta volna magában. A második kötet befejezéseképpen Lenin egy nagyobb munkát szándékozott írni az oroszországi földbirtokmegoszlásról (az 1905. évi újabb statisztikai adatok alapján) és a municipalizálásról.

A második részt azonban nem tudták megjelentetni.

A harmadik kötetnek a bolsevik lapokban („Iszkra", „Vperjod", „Proletarij", „Novaja Zsizny") megjelent polemikus jellegű cikkeket kellett volna tartalmaznia. A reakciós időszak bekövetkezése azonban megakadályozta Lenint abban, hogy kiadassa a harmadik kötetet. — *87*

[39] *Szt.* — V. V. Sztarkov, *R.* — Sz. I. Radcsenko, *K.* — R. E. Klasszon. — *91*

[40] „*Novoje Szlovo*" („Új Szó") — tudományos, irodalmi és politikai havi folyóirat; Pétervárott adták ki 1894-től a liberális narodnyikok, 1897 tavaszától pedig a „legális marxisták". A „Novoje Szlovo"-ban Leninnek két cikke jelent meg: „A gazdasági romanticizmus jellemzéséhez" és az „Egy ujsághír margójára". 1897 decemberében a kormány betiltotta a folyóiratot. — *92*

[41] „*Zarja*" („Hajnal") — marxista tudományos politikai folyóirat; az „Iszkra" szerkesztősége adta ki 1901—1902-ben. A „Zarjá"-ban jelentek meg Lenin következő cikkei „Alkalmi megjegyzések", „A zemsztvo üldözői és a liberalizmus Hannibáljai", „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»" c. munka első négy fejezete („A «kritikus» urak az agrárkérdésről" címmel), a „Belpolitikai szemle" és „Az orosz szociáldemokrácia agrárprogrammja". A folyóiratnak négy száma jelent meg. — *92*

[42] „*Iszkra*" („Szikra") — az első orosz országos politikai illegális marxista lap, melyet Lenin alapított 1900-ban. Az OSzDMP II. kongresszusa után a párt Központi Lapja. Lenin régi „Iszkrá"-n az „Iszkra" első ötvenegy számát érti. Az 52. számtól kezdve a mensevikek frakciós lapjukká változtatták az „Iszkrá"-t. — *92*

[43] A „*Bez Zaglavija*" *hívei* — baloldali kadet csoport (J. Kuszkova, Sz. Prokopovics, V. Bogucsarszkij és mások), Pétervárott 1906-ban kiadta a „Bez Zaglavija" („Cím nélkül") c. folyóiratot. A „Bez Zaglavija" hívei a „kritikai szocializmus" követőinek, a nyugat-európai szociáldemokrácia revizionista szárnya (Bernstein stb.) híveinek vallották magukat, ellenezték a proletariátus önálló osztálypolitikáját. Lenin „menseviekeskedő kadetoknak" vagy „kadetoskodó menseviekeknek" nevezte őket. — *94*

[44] „*E kiadás harmadik kötetében*", vagyis a „12 év" c. gyűjtemény harmadik kötetében, melynek kiadására már nem került sor. — *94*

[45] „*Novaja Zsizny*" („Új Élet") — az első legális bolsevik napilap; 1905 október 27-től (november 9-től) december 3-ig (16-ig) jelent meg Pétervárott. Az emigrációból Pétervárra érkezte után, november elejétől Lenin állt a lap élén. A „Novaja Zsizny" voltaképpen az OSzDMP Központi Lapja volt. A lap közvetlen munkatársai közé tartozott

V. V. Vorovszkij, M. Sz. Olminszkij, A. V. Lunacsarszkij stb. Tevékenyen részt vett az ujság szerkesztésében A. M. Gorkij, aki emellett jelentős anyagi segítséget is nyújtott. A lap napi példányszáma elérte a 80 000-t.

A „Novaja Zsizny" ellen számos esetben alkalmaztak megtorlást. 27 számából 15-öt elkoboztak és megsemmisítettek. A 27. szám megjelenése után a kormány betiltotta a lapot. Az utolsó, 28. szám illegálisan jelent meg. — *98*

[46] „*Vperjod*" („Előre") — illegális bolsevik ujság; Genfben adták ki 1904 december 22-től (1905 január 4-től) 1905 május 5-ig (18-ig). Tizennyolc száma jelent meg. A lap szervezője, eszmei irányítója és vezetője Lenin volt. A szerkesztőségnek tagja volt még V. V. Vorovszkij, M. Sz. Olminszkij és A. V. Lunacsarszkij.

Az OSzDMP III. kongresszusa külön határozatban méltatta a „Vperjod"-nak a mensevizmus ellen, a párt helyreállításáért folyt harcban, a forradalmi mozgalom által napirendre tűzött taktikai kérdések felvetésében és megvilágításában betöltött kimagasló szerepét, és köszönetet mondott a lap szerkesztőségének. — *100*

[47] „*A duma baloldali csoportjai végrehajtó bizottsága*" megalakításának jelszavát a bolsevikok abból a célból adták ki, hogy biztosítsák a duma munkásképviselőinek önálló osztályvonalát s a parasztküldöttek tevékenységének irányítását, és elszigetelhessék őket a kadetok befolyásától. A mensevikek ezzel a jelszóval az „általános nemzeti ellenzék" létrehozását állították szembe, vagyis azt akarták, hogy a munkás- és a parasztképviselők a kadetokat támogassák.

Az I. duma szétkergetése után, 1906 júliusában a „baloldaliak végrehajtó bizottsága" ténylegesen meg is szerveződött a duma szociáldemokrata frakciója körül. A „baloldaliak végrehajtó bizottságának" kezdeményezésére kiadtak egy röplapot „Kiáltvány a hadsereghez és a hajóhadhoz" címmel, a szociáldemokrata duma-frakció bizottságának és trudovik-csoport bizottságának aláírásával, és egyet „Kiáltvány Oroszország egész parasztságához" címmel, melyet az Oroszországi Parasztszövetség, az OSzDMP Központi Bizottsága, az eszer párt központi bizottsága, az Országos Vasutas Szövetség és az Országos Pedagógus Szövetség is aláírt. E kiáltványok forradalmi harcra szólították a népet a kormány ellen és kitűzték az alkotmányozó gyűlés összehívásának jelszavát. — *105*

[48] *A szenátusi magyarázatokat* a szenátus adta a szóbanforgó esetben az Állami Duma választási törvényének cikkelyeire vonatkozólag. A szenátus az egyes cikkelyeket olyképpen „magyarázta", hogy egyes választókat és a lakosság egész kategóriáit megfosztotta a választójogtól. — *110*

[49] Marx. Die preussische Kontrerevolution und der preussische Richterstand. Lásd Marx—Engels Gesamtausgabe. 1. rész. 7. köt. 511. old. — *114*

[50] „*Russzkoje Znamja*" („Orosz Zászló") — feketeszázas ujság, az „Orosz Nép Szövetsége" lapja; Pétervárott jelent meg 1905 novemberétől 1917-ig. — *121*

[51] „*Golosz Moszkvi*" („Moszkva Hangja") — az októbristák pártjának napilapja. 1906 decemberétől 1915 júniusáig jelent meg. — *121*

[52] Leninnek „*Plehanov cikkéről*" c. jegyzete a „Proletarij" szerkesztőségének I. P. Meskovszkij „Szintén «vita»" c. cikkéhez fűzött utószavaként jelent meg. — *129*

[53] *Az OSzDMP pétervári városi konferenciáját* 1907 október 27-én tartották Teriokiban. 57 szavazati joggal és 11 tanácskozási joggal felruházott küldött vett részt rajta. A konferencia napirendjén a következő kérdések szerepeltek: 1) Az OSzDMP pétervári bizottságának beszámolója; 2) Beszámoló az OSzDMP Központi Bizottságának tevékenységéről; 3) Országos konferencia; 4) A szociáldemokrata dumafrakció elleni per; 5) A munkanélküliség; 6) A városi konferencia újraválasztása és egyéb szervezeti kérdések. Lenin a konferencián az országos konferencia előkészítésével kapcsolatban a szociáldemokrata frakciónak a III. Állami Dumában követendő taktikájáról és a szociáldemokratáknak a burzsoá sajtóban való közreműködéséről mondott beszédet. A szociáldemokrata frakciónak a dumában követendő taktikája kérdésében a konferencia 37 szavazattal 12 ellenében Lenin határozati javaslatát fogadta el. A mensevikek a határozati javaslat ellen szavaztak, s azt javasolták, hogy a szociáldemokraták a III. dumában támogassák az októbristákat és az elnökség megválasztásakor egy „baloldali" októbristára szavazzanak. A konferencia a bolsevikok javaslatát fogadta el a másik kérdésben is: leszögezte, hogy a szociáldemokraták nem működhetnek közre a burzsoá sajtóban; továbbá elhatározta, hogy a pétervári és a Pétervár

kormányzósági munkások és munkásnők körében egynapos sztrájkot szervez a II. duma szociáldemokrata frakciója ellen indított per első napján.

A konferencia két bolsevik küldöttet választott az országos konferenciára. — *131*

[54] A német szociáldemokrata párt *drezdai kongresszusát* (Parteitag) 1903 szeptember 13—20-ig tartották. A kongresszus opportunista határozatot hozott: megengedhetőnek nyilvánította a szociáldemokraták közreműködését a burzsoá sajtóban. — *137*

[55] Az *OSzDMP negyedik („harmadik összoroszországi") konferenciáját* 1907 november 5—12-ig (18—25-ig) tartották Helsingforsban. A konferencián 27 küldött vett részt: 10 bolsevik, 4 mensevik, 5 lengyel szociáldemokrata, 5 bundista, 3 lett szociáldemokrata.

A konferencia napirendjén a következő kérdések szerepeltek: a szociáldemokrata frakció taktikája az Állami Dumában, a frakciós központok kérdése és a Központi Bizottság és a helyi szervezetek kapcsolatának megerősítése, a szociáldemokratáknak a burzsoá sajtóban való közreműködése kérdése. A konferencia ezenkívül megtárgyalta azt is, hogy mi legyen az Állami Duma szociáldemokrata képviseletének elnevezése.

A szociáldemokrata frakciónak a III. Állami Dumában követendő taktikájáról Lenin tartott beszámolót. A mensevikek és a bundisták a június 3-i rendszernek és a párt feladatainak lenini megítélése ellen foglaltak állást; úgy vélekedtek, hogy támogatni kell a kormányon levő októbrista pártot. A konferencia szótöbbséggel a bolsevik határozati javaslatot fogadta el, melyet a pétervári városi konferencia nevében terjesztettek be.

A konferencia ugyancsak bolsevik határozati javaslatot fogadott el, amikor kimondta, hogy a szociáldemokraták nem működhetnek közre a burzsoá sajtóban. A duma szociáldemokrata képviseletét a konferencia „szociáldemokrata frakció"-nak nevezte el.

Mivel a mensevik központ titokban, az OSzDMP Központi Bizottságának tudtán kívül kapcsolatba lépett a helyi bizottságokkal, a konferencia megjelölte azokat az intézkedéseket, melyek az OSzDMP Központi Bizottsága és a helyi pártszervezetek kapcsolatának megerősítése érdekében szükségesek. — *138*

[56] Lenin azokra az agrártörvényekre gondol, melyeket Sztolipin adott ki 1906—1907-ben. 1906 november 9-én (22-én) új földtörvényt adtak ki, mely szerint a parasztoknak jogukban áll kilépni az obscsinákból és osztásföldjük tulajdonukba megy át. Még az 1906 november 9-i (22-i) rendeletet megelőzőleg, augusztus 12-én (25-én) kiadták az uralkodóház birtokai egy részének eladásáról, augusztus 27-én (szeptember 5-én) a kincstári földeknek a Parasztbank útján történő áruba bocsátásáról szóló törvényt, majd november 15-én (28-án) engedélyezték, hogy „a Paraszt-Földhitelintézet parasztoknak kölcsönt folyósítson az uralkodóház földjeinek elzálogosításával". — *139*

[57] F. Mehringnek „A német liberalizmus és az orosz duma" („Deutscher liberalismus und russische Duma". „Die Neue Zeit". 1906—1909. I. köt. 23. sz.) c. cikkét Lenin lefordította és a „Taktikai kérdések", Szentpétervár 1907, második gyűjteményes kötetében megjelent „Franz Mehring a második dumáról" c. cikkben felhasználta (lásd Lenin Művei. 12. köt. 1954. 376—383. old.). — *144*

[58] Marx—Engels. A Kommunista Párt kiáltványa. IV. fej. 1953. — *149*

[59] *„Znamja Truda"* („A Munka Zászlaja") — az eszer párt központi lapja; 1907 júliusától 1914 áprilisáig jelent meg. — *151*

[60] *Voinovnak (A. V. Lunacsarszkijnak) a párt és a szakszervezetek viszonyáról szóló brosúrája előszavát* Lenin 1907 novemberében írta. Lunacsarszkij brosúrája nem jelent meg. Lenin kéziratból ismerkedett meg a tartalmával.

A dokumentumnak nincs címe. A címet a Marx—Engels—Lenin Intézet adta. — *160*

[61] A német szociáldemokrata párt mannheimi kongresszusáról van szó, melyet 1906 szeptember 23-tól 29-ig tartottak. A napirend fő kérdése a politikai tömegsztrájk problémája volt, melyet a német szociáldemokrácia jénai kongresszusa 1905-ben a politikai harc legfőbb eszközének nyilvánított. Ezzel kapcsolatban érintették a szakszervezetek kérdését, melyek elvetették a politikai tömegsztrájk gondolatát mint anarchista eszmét. A mannheimi kongresszus nem ítélte el nyíltan a szakszervezetek opportunista álláspontját, de ajánlotta az összes párttagoknak, hogy lépjenek be a szakszerve-

zetbe, a szakszervezetek tagjainak pedig, hogy lépjenek be a szociáldemokrata pártba, „hogy a szakszervezeti mozgalmat átitassa a szociáldemokrácia szelleme". — *161*

[62] „*Die Neue Zeit*" („Új Kor") — a német szociáldemokrácia folyóirata; Stuttgartban jelent meg 1883-tól 1923-ig. A 90-es évek második felétől, Engels halála után, a folyóirat rendszeresen közölte a revizionisták cikkeit. — *161*

[63] „*Oszvobozsgyenyije*" („Felszabadulás") — a burzsoá liberálisok kéthetenként megjelenő folyóirata; 1902-től 190 -ig külföldön jelent meg Sztruve szerkesztésében. 1904 januárjától a liberális-monarchista „Felszabadulás Szövetségé"-nek lapja. Az „oszvobozsgyenyistákból" alakult ki később a kadet párt magva. — *165*

[64] „*Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»*" c. munkát Lenin 1901—1907-ben írta. A mű első négy fejezete a „Zarja" c. folyóirat 2—3. számában jelent meg 1901 decemberében „A «kritikus»-urak az agrárkérdésről (Első vázlat)" címmel, N. Lenin aláírással. Ezt az első négy füzetet 1905-ben külön brosúrában legálisan is kiadta Odesszában a „Burevesztnyik" kiadó, az előző címet „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»"-ra változtatva. A szerző ezt a címet tartotta meg az egész műnek és a mű egyes fejezeteinek további kiadása során.

A munka V—IX. fejezete először az „Obrazovanyije" c. legális folyóirat 2. számában jelent meg 1906 februárjában. Ebben a kiadásban a fejezetek alcímekkel voltak ellátva, ami még hiányzott a „Zarjá"-ban megjelent I—IV. fejezetben és az 1905-ös kiadásban.

Vl. Iljin (V. I. Lenin) „Az agrárkérdés", I. rész. c., Pétervárott 1908-ban kiadott könyvében jelent meg először mind a kilenc fejezet, még két új fejezettel, a X. és a XI. fejezettel kiegészítve, s a szerző egyúttal alcímekkel látta el az I—IV. fejezetet, a szövegben pedig néhány szerkesztési változtatást eszközölt és néhány jegyzetet fűzött hozzá.

A XII. (legutolsó) fejezet először „A mai élet" c. gyűjteményben jelent meg 1908-ban.

Az első kilenc fejezetet lásd Lenin Művei. 5. köt. 1953. 99—225. old.

Ez a kötet a X, XI, és XII. fejezetet foglalja magában, amelyek 1907-ben íródtak. — *169*

[65] Lenin Franz Bensingnek „A mezőgazdasági gépek hatása a a nemzet- és a magángazdaságra" c. könyvére gondol („Der Einfluss der Landwirtschaftlichen Maschinen auf Volks- und Privatwirtschaft". Breslau 1897). — *172*

[66] Lenin M. Hechtnek „A badeni Hard három faluja" c. könyvére gondol („Drei Dörfer der badischen Hard". Leipzig 1895). — *175*

[67] Lásd Marx. A filozófia nyomora. (I. fej. 2. §) 1952. 70—71. old. — *175*

[68] Lenin A. N. Engelhardt, az ismert narodnyik publicista „Faluról" címmel kiadott leveleire gondol, melyek az „Otyecsesztvennije Zapiszki"-ben („Hazai Jegyzetek") jelentek meg. — *175*

[69] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (44. fej.) 1951. 809. old. Lenin Marx a „Tőke" c. műve 3. kötetére az 1894. évi német kiadás alapján hivatkozik és az összes idézeteket saját fordításában közli. — *182*

[70] Lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 2. rész. Stuttgart 1905. — *182*

[71] *V. V.* (V. P. Voroncov álneve) — a XIX. sz. 80—90-es évei liberális narodnyik irányzatának ideológusa. — *190*

[72] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (47. fej.) 1951. 879. old. — *209*

[73] *„A szociáldemokrácia agrárprogrammja az 1905—1907-es, első orosz forradalomban"* c. könyvet Lenin 1907 november—decemberben írta. 1908-ban ezt a művet felvették a „12 év" c. gyűjtemény második kötetének második részébe. A rendőrség azonban már a nyomdában elkobozta és megsemmisítette a könyvet. Mindössze egy példány maradt meg, amelynek végéről hiányzott néhány oldal. A könyv először csak 1917-ben jelent meg, Vl. Iljin (N. Lenin) „A szociáldemokrácia agrárprogrammja az 1905—1907-es. első orosz forradalomban" címmel (Petrográd, „Zsizny i Znanyije" könyvkiadó).

Az 1917-es kiadásban a hiányzó szöveg félbeszakadt mondatát: „A junker típusú polgári Oroszország megteremtéséhez vezető reformok útja okvetlenül feltételezi a régi földbirtok alapjainak fenntartását és a lassú..." (lásd

ebben a kötetben 439. old.), Lenin a következőkkel egészítette ki: „rendszeres, kínzó erőszakot a paraszttömegekkel szemben. A paraszt-burzsoá Oroszország megteremtésének forradalmi útja szükségszerűen feltételezi az egész régi földbirtok összetörését, a földmagántulajdon megszüntetését."

Ebbe a kötetbe a mű annak a kéziratnak az alapján került be, amelyet Lenin néhány évvel a könyv 1908-as megjelenése után kijavított. Ezek a javítások nem kerültek be az 1917-es kiadásba, mivel a szedés nem a kézirat, hanem a megmaradt 1908-as példány alapján készült. Ezt a példányt a mai nap g nem sikerült megtalálni. — *219*

[74] *Gurko—Lidval-féle közigazgatási módszereken* a magasrangú cári hivatalnokok és az üzletemberek között dívott sikkasztást, spekulációt és lopást értik. Gurko a belügyminiszter helyettese volt; 1906-ban az éhező kormányzóságok megsegítését célzó gabonaszállítások kapcsán belekeveredett egy spekulációs és sikkasztási ügybe; a gabonaszállító egy Lidval nevű fezőr és spekuláns volt. — *254*

[75] *Dzson* — a mensevik P. P. Maszlov. — *261*

[76] *Kosztrov* — Noj Zsordanija, a kaukázusi mensevikek vezére. — *264*

[77] *Vendée* — francia megye, ahol a XVIII. század végi francia polgári forradalom idején az elmaradott, reakciós parasztság körében ellenforradalmi felkelés tört ki a forradalmi Konvent ellen. A felkelés vallásos jelszavakkal folyt, az ellenforradalmi papok és földesurak irányították. — *264*

[78] *Országos Parasztszövetség* — forradalmi demokratikus szervezet; 1905-ben alakult. A szövetség 1905 augusztusában és novemberében Moszkvában tartott első és második kongresszusa kidolgozta a szövetség programmját és taktikáját. A Parasztszövetség a politikai szabadság biztosítását és az alkotmányozó gyűlés haladéktalan összehívását követelte; az I. Állami Duma bojkottálásának taktikáját követte. A szövetség agrárprogrammjában követelte, hogy szüntessék meg a földmagántulajdont, s hogy a kolostori birtokoknak, az egyházi birtokoknak, az uralkodóház birtokainak, a koronabirtokoknak és az állami birtokoknak a földjeit megváltás nélkül adják át a parasztoknak. A szövetség politikája felemás és ingadozó volt. A földesúri földtulajdon

megszüntetését követelte, de beleegyezett a földesurak részleges kártalanításába. A rendőrség a Parasztszövetséget működésének első perc től kezdve üldözte. Az Országos Parasztszövetség 1906 vége felé feloszlott. — *264*

[79] „*Rosszija*" („Oroszország") — rendőri-feketeszázas napilap; 1905-től 1914-ig jelent meg Pétervárott. 1906-tól a belügyminiszter hivatalos lapja. — *265*

[80] Rodbertus nézeteinek elemzését lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 1. rész. Stuttgart 1905. 256—258. old. Ricardo elméletének elemzését lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 2. rész. Stuttgart 1905. 5—7. old. A hivatkozásoknál Lenin a „Theorien über den Mehrwehrt" 1905-ös német kiadását használta és az összes idézeteket saját fordításában közölte. — *277*

[81] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (37. fej.) 1951. 679. old. — *279*

[82] Lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 1. rész. Stuttgart 1905. 280. old. — *280*

[83] *Az Amerikai Egyesült Államok homestead törvényei* a XIX. század közepéről származnak. Az 1862-es törvény értelmében az Egyesült Államok minden polgárának joga volt ahhoz, hogy az államtól ingyen vagy nagyon olcsón kapjon egy homesteadet — egy 160 acre-ig (64 hektárig) terjedő földdarabot. A föld legkésőbb öt év múlva tulajdonába ment át. — *280*

[84] Lenin saját fordításában idéz Marx és Engels „Kiáltvány Kriege ellen" c. művéből (lásd Marx—Engels Gesamtausgabe. 1. rész. 6. köt. 10—11. old.). — *280*

[85] *Boriszov* — Sz. A. Szuvorov. — *294*

[86] „*Russzkoje Bogatsztvo*" („Orosz Gazdagság")— havi folyóirat; Pétervárott jelent meg 1876-tól 1918 közepéig. A kilencvenes évek elején a liberális narodnyikok folyóirata lett. 1906-tól a „Russzkoje Bogatsztvo" valójában az eneszek („népi szocialisták") félkadet pártjának a lapjává vált. — *295*

[87] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (47. fej. V. pont) 1951. 874. old. — *298*

[88] Lenin az OSzDMP 1905 december 12—17-ig (25—30-ig) Tammerforsban ülésező első konferenciájára gondol, ahol megvitatták az agrárkérdést. A konferencián az agrárkérdésről szóló előadói beszámolót Lenin mondotta. A konferencia határozata kívánatosnak tartotta, hogy az OSzDMP II. kongresszusán elfogadott agrárprogrammból töröljék azt a pontot, mely szerint a lehasított földeket és a megváltási összegeket vissza kell adni a parasztoknak, és szükségesnek tartotta, hogy bevegyenek a programmba egy olyan pontot, mely szerint a párt támogatja a parasztság forradalmi intézkedéseit, beleértve ezekbe még az összes állami, egyházi, kolostori birtokoknak, az uralkodóház birtokainak, a koronabirtokoknak és a magántulajdonban levő földeknek az elkobzását is. — *299*

[89] Lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 2. rész. Stuttgart 1905. 125. old. — *303*

[90] Lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 1. rész. Stuttgart 1905. 259. old. Az összevetéshez szükséges oldalakat lásd ugyanott 2. köt. 1. rész. 275. old. és 2. köt. 2. rész. 15. old. — *303*

[91] A „*Pjotr Maszlov helyesbíti Marx fogalmazványait*" c. rész megjelent a „Proletarij" c. ujság 33. számában, 1908 július 23-án (augusztus 5-én). — *305*

[92] Lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 1. rész. Stuttgart 1905. 208. old. — *307*

[93] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (39—43. fej.) 1951. 712—802. old. — *309*

[94] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (46. fej.) 1951. 847. old. — *310*

[95] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (46. fej.) 1951. 847—848. old. — *312*

[96] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (47. fej. V. pont) 1951. 875. old. — *321*

[97] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (47. fej. V. pont) 1951. 875. old. — *321*

[98] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (47. fej. V. pont) 1951. 878. old. — *321*

[99] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (47. fej. V. pont) 1951. 880. old. — *322*

[100] Lásd Marx. A tőke. 3. köt. (47. fej. V. pont) 1951. 873. és 878. old. — *324*

[101] Lásd Marx. Theorien über den Mehrwert. 2. köt. 1. rész. Stuttgart 1905. 138. old. — *327*

[102] Lenin itt N. G. Csernisevszkij „Tanulmányok az orosz irodalom gogoli időszakáról" c. munkájának második fejezetéből idéz, ahol Csernisevszkij kigúnyolja Szenkovszkij ujságíró („Brambeusz báró") helytelen vitatkozási módszerét (lásd N. G. Csernisevszkij Összes Művei. II. köt. 1906. 45. old., oroszul). — *354*

[103] Engels levele A. Sorgéhoz. 1893 január 18. Lásd Marx—Engels. Válogatott levelek. 1950. 533. old. — *367*

[104] Lásd Marx—Engels. Válogatott művek. 1. köt. 1949. 561. old. — *369*

[105] „*Pravda*" („Igazság") — mensevik művészeti, irodalmi és társadalmi havi folyóirat; 1904—1906-ban jelent meg Moszkvában. — *375*

[106] „*Alapajevszki köztársaságnak*" nevezték gúnyosan a cári hivatalnokok Perm kormányzóság verhoturi kerületének alapajevszki járását. A Lenin által említett eszer parasztnak, G. I. Kabakovnak, a II. Állami Dum képviselőjének 1905-ben az alapajevszki járásban sikerült megszerveznie a Parasztszövetséget, amely mintegy 30 000 tagot számlált. — *414*

[107] „*Narodovecek*" (nemzeti-demokraták) — a lengyel burzsoázia ellenforradalmi nacionalista pártja; 1897-ben alakult. Az 1905—1907-es forradalom idején a „narodovecek" pártja a lengyel ellenforradalom fő pártjává, a lengyel feketészázasok pártjává vált. — *417*

[108] *Vakuf földek* — a muzulmán lakosságú területek olyan földjei, amelyek nem képezhették adásvétel tárgyát. A vakuf földek jövedelmét a kincstár vagy a papság élvezte. A Szov-

jethatalom a vakuf földeket az állami földalap rendelkezésére bocsátotta. — *421*

[109] „A modern orosz szocialista himnusza" c. szatirikus versről van szó, amely a „Zarja" első (1901 áprilisi) számában jelent meg „Krumpliorrú Nárcisz" aláírással. A verset J. O. Martov írta. — *442*

[110] Az *Utószót* Lenin az 1917-es kiadáshoz írta. — *444*

[111] Leninnek „*A duma költségvetési jogainak kibővítéséről folyt vitához*" c. cikke az OSzDMP Központi Lapja, a „Szocial-Demokrat" 1908 februári 1. számában jelent meg, majd átvette a „Proletarij", s ugyanaz év március 26-i (április 8-i) 27. számában közölte Lenin utóiratával (lásd ebben a kötetben 453. old.).

„*Szocial-Demokrat*" — az OSzDMP Központi Lapja, illegális ujság; 1908 februártól 1917 januárig jelent meg. A lap első számát Oroszországban adták ki, a többit külföldön — előbb Párizsban, majd Genfben. A Központi Lap szerkesztőségét az OSzDMP Központi Bizottsága határozatának értelmében a bolsevikok, a mensevikek és a lengyel szociáldemokraták képviselőiből állították össze. Leninnek több mint nyolcvan cikke és jegyzete jelent meg a „Szocial-Demokrat"-ban. Lenin a szerkesztőségen belül harcolt a következetes bolsevik vonal érvényesítéséért. A szerkesztőség egy része (Kamenyev és Zinovjev) békítgető álláspontra helyezkedett a likvidátorokkal szemben, meg akarta hiúsítani a lenini vonal érvényesítését. Martov és Dan, a szerkesztőség mensevik tagjai, szabotálták a munkát a Központi Lap szerkesztőségében, s ugyanakkor nyíltan védelmezték a „Golosz Szocial-Demokratá"-ban a likvidátorok irányvonalát. Leninnek a likvidátorok elleni könyörtelen harca arra vezetett, hogy Martov és Dan 1911 júniusában kivált a „Szocial-Demokrat" szerkesztőségéből. 1911 decemberétől Lenin szerkesztette a „Szocial-Demokrat"-ot. Sztálinnak több cikke jelent meg a lapban. — *446*

[112] „*Sztolicsnaja Pocsta*" („Fővárosi Posta") — baloldali kadet lap; Pétervárott jelent meg 1906 októbertől 1908 februárig. — *446*

[113] „*Nasa Gazeta*" („A Mi Ujságunk") — a „Tovariscs" c. polgári lap olcsó kiadványa; 1908-ban jelent meg. — *453*

[114] A „Proletarij" 29. száma 1908 április 16-án (29-én) közölte azt a levelet, amelyet az OSzDMP Központi Bizottsága a duma szociáldemokrata képviselőinek munkájáról a helyi szervezetekhez intézett. — *453*

[115] Lenin a „Politikai vázlatok" c. cikkre gondol, mely V. M—d—m (Medem) aláírással jelent meg „A mi szószékünk" c. gyűjteményes kötetben, Vilna 1907. — *459*

[116] *Al. Al.* — A. A. Bogdanov. — *462*

[117] Lenin V. Bazarov, Berman, A. Lunacsarszkij, P. Juskevics, A. Bogdanov, I. Gelfond és Sz. Szuvorov cikkeinek gyűjteményes kiadására gondol. — *462*

[118] Lenin „*Egy lépés előre, két lépés hátra*" c. könyvéről van szó, mely 1904 májusában jelent meg Genfben. — *462*

[119] A. Bogdanov „Empiriomonizmus" c. könyvéről van szó, Moszkva 1904. — *462*

[120] A. Lunacsarszkij, V. Bazarov, A. Bogdanov, P. Maszlov, A. Finn, V. Suljatyikov, V. Fricse stb. cikkeinek „Vázlatok a realista világnézetről" címmel megjelent gyűjteményes kiadásáról van szó, melyet 1904-ben adtak ki Pétervárott. G. V. Plehanov és V. I. Lenin cikkei nem jelentek meg a kötetben. — *465*

[121] Leninnek „*Egy egyszerű marxista filozófiai jegyzetei*" c. művét nem találták meg. — *466*

[122] Lenin ebben az időben kezdett hozzá „*Materializmus és empiriokriticizmus*" c. munkája megírásához. — *466*

[123] *A harmadik szerkesztő* — I. F. Dubrovinszkij. — *468*

[124] Lenin „*Politikai megjegyzések*" c. cikkére utal, amely 1908 február 13-án (26-án) jelent meg a „Proletarij" 21. számában. A pártprogramm kérdését részletesebben „Pjotr Maszlov helyesbíti Marx fogalmazványait" c. cikkében világítja meg („Proletarij" 33. sz. 1908 július 23 (augusztus 5)). (Lásd ebben a kötetben 305. old. „A szociáldemokrácia agrárprogrammja az 1905—1907-es, első orosz forradalomban" III. fejezetének második részében.) — *472*

[125] „*Meonok*“ — a „békés megújhodás pártjá“-nak rövidített elnevezése. — *472*

[126] Leninnek „*A szakszervezetek semlegessége*“ c. cikke kissé lerövidítve „Az idők szele“ c. gyűjteményes kötetben jelent meg (Szentpétervár 1908. „Tvorcsesztvo“ kiadás; Vl. Iljin aláírással. — *475*

[127] Az OSzDMP Központi Bizottságának a szakszervezetekről hozott határozata a „Proletarij“ 1908 február 13-i (26-i) 21. számában jelent meg.

A határozat a párttagoknak azt javasolta, hogy alakítsanak a szakszervezetekben pártcsoportokat és a helyi pártközpontok irányításával dolgozzanak bennük. Arra az esetre, ha a rendőrség üldözése lehetetlenné tenné a szakszervezetek megalakítását, illetve a szétzúzott szervezetek újjáélesztését, a Központi Bizottság azt javasolta, hogy illegálisan szervezzenek szakszervezeti sejteket és szakszervezeteket. — *475*

[128] „*Nas Vek*“ („Századunk“) — 1905—1908-ban kiadott lap; eleinte a „Tovariscs“ c. polgári lap népszerű kiadványa volt. — *475*

[129] A „*Vperjod*“ („Előre“) — bolsevik munkás tömeglap, melyet Lenin irányított; 1906 szeptember 10-től (23-tól) 1908 január 19-ig (február 1-ig) adta ki illegális úton Viborgban a „Proletarij“ szerkesztősége. Húsz száma jelent meg. A „Vperjod“ második számától kezdve az OSzDMP helyi szervezeteinek lapjaként jelent meg: 2. száma mint a Moszkvai, Pétervári és Moszkva körzeti Bizottság lapja, 3—7. száma mint a Moszkvai, Pétervári, Moszkva körzeti, Permi és Kurszki Bizottság, 8—19. száma mint ezeken kívül a Kazáni Bizottság lapja, az utolsó, 20. számán pedig a Permi és a Kazáni helyett az Urál területi Bizottság szerepelt. — *476*

[130] D. Firszov (D. Rozenblum) és M. Jakobij (M. Gendelman) „Az agrárprogrammnak és megindokolásának felülvizsgálásához“ c. könyvét az „Éra“ könyvkiadó adta ki Moszkvában 1908-ban. A könyvet elkobozták. A könyv bírálata, melyet Lenin ígér, nem jelent meg a „Proletarij“-ban. — *481*

[131] „*Szovremennij Mir*“ („Korunk“) — irodalmi, tudományos és politikai havi folyóirat; Pétervárott jelent meg 1906

októberétől. A mensevikek, köztük G. V. Plehanov közvetlen munkatársai voltak. A plehanovistákkal alakított blokk idején a bolsevikok is részt vettek a folyóirat munkájában; 1914 márciusában a „Szovremennij Mir"-ben jelent meg Leninnek „Még egyszer megsemmisítik a szocializmust" c. cikke. — *481*

[132] Lásd Engels. Az erfurti programm bírálata. 1954. 19—24. old. — *490*

[133] „*A Kommün tanulságai*" c. cikk Lenin egyik beszédének szövege, mely a „Zagranyicsnaja Gazeta" („Külföldi Ujság") 1908 március 23-i 2. számában jelent meg. A lap szerkesztősége a következő magyarázattal vezette be a cikket: „Március 18-án Genfben nemzetközi gyűlést tartottak három proletár évforduló: Marx halálának 25-ik évfordulója, az 1848 márciusi forradalom 60-ik évfordulója és a Párizsi Kommün évfordulója emlékére. A gyűlésen az OSzDMP nevében Lenin beszélt a Kommün jelentőségéről. — *492*

[134] Lásd Marx—Engels. Válogatott művek. 1. köt. 1949. 479—480. old. — *492*

[135] A Kommün mint „az új társadalom előhírnöke" történelmi szerepének értékelését lásd Marx „A polgárháború Franciaországban" c. művében és 1871 április 12-én és 17-én Kugelmannhoz írt levelében (lásd Marx—Engels. Válogatott művek. 1. köt. 1949. 454—529. old. és Marx—Engels. Válogatott levelek. 1950. 308—311. old.). — *494*

[136] „*Russzkaja Miszl*" („Orosz Gondolat") — polgári-liberális havi folyóirat; Moszkvában jelent meg 1880-tól 1918 közepéig. Az 1905-ös forradalom után a kadet párt jobbszárnyának a lapja. — *500*

V. I. LENIN

ÉLETÉNEK ÉS TEVÉKENYSÉGÉNEK DÁTUMAI

(1907 június—1908 április)

1907

Június 22 (július 5) után. Lenin „Az élet hangja" c. gyűjtemény számára megírja a „Heyden gróf emlékére (Mire tanítják a népet pártonkívüli «demokratáink»?)" c. cikkét.

Június 25 (július 8). Az OSzDMP Központi Bizottsága megválasztja Lenint a párt képviselőjének a Nemzetközi Szocialista Irodába.

Június 26 (július 9). Lenin megírja „A bojkott ellen (Egy szociáldemokrata ujságíró jegyzeteiből)" c. cikkét. A cikk „A harmadik duma bojkottjáról" c. 1907 augusztusában kiadott brosúrában jelent meg.

Június—július. Lenin Stirsuddenben (Finnország) pihen.

Július 8 és 14 (21 és 27). Lenin Teriokiban részt vesz a pétervári városi konferencia munkájában; előadói beszédet mond a szociáldemokráciának a III. Állami Dumával kapcsolatos állásfoglalásáról. A konferencia elfogadja Leninnek a III. duma bojkottálása ellen szóló határozati javaslatát. Lenin beszédének téziseit kiadják külön röplap formájában.

Július 16 (29). Lenint az OSzDMP Központi Bizottsága határozatilag beválasztja az OSzDMP-nek a stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszuson részvevő küldöttségébe.

Július 21—23 (augusztus 3—5). Lenin Kotkában (Finnország) részt vesz az OSzDMP harmadik („második összorosz-

országi") konferenciájának munkájában; előadói beszédet mond a III. Állami Duma választásain való részvételről. A konferencia elfogadja Leninnek a III. Állami Duma választásainak bojkottálása ellen irányuló határozati javaslatát. Leninnek az országos szakszervezeti kongresszusra vonatkozó határozati javaslatát átadták a Központi Bizottságnak felhasználás végett.

Július. Lenin előkészíti „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" c. könyve második kiadását, többhelyütt kiegészíti és előszót ír hozzá.

Augusztus 1 (14). Lenin levelében felkéri A. M. Gorkijt, vegyen részt a stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus munkájában, és közli vele, hogy az OSzDMP Központi Bizottsága tanácskozási joggal ruházza fel.

Augusztus 5—10 (18—23). Lenin részt vesz a stuttgarti kongresszus munkájában; tagja a militarizmus és a nemzetközi konfliktusok kérdéséről szóló határozatot előkészítő bizottságnak.

Augusztus 5—10 (18—23) között. Lenin értekezletre hívja össze a stuttgarti kongresszuson részvevő baloldali szocialistákat.

Augusztus 11 (24) után. Lenin visszatér Stuttgartból Kuokkalába (Finnország).

Augusztus 22 (szeptember 4). Lenin „Az élet hangja" c. gyűjteménybe cikket ír „Egy ujságíró jegyzetei" címmel, melyben a III. Állami Dumával és a duma pártjaival kapcsolatos bolsevik taktikát védelmezi.

Augusztus 31 és szeptember 7 (szeptember 13—20) között. Pétervárott megjelenik „Az élet hangja" c. gyűjteményes kötet Lenin szerkesztésében a „Heyden gróf emlékére" és „Egy ujságíró jegyzetei" c. cikkével.

Augusztus. Lenint az OSzDMP Központi Bizottsága a párt Központi Lapjának, a „Szocial-Demokrat"-nak főszerkesztőjévé választja.

Augusztus—szeptember. Lenin két cikket ír a stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszusról; az egyiket, amely népszerűbb jellegű, a „Mindenki kalendáriuma az 1908. évre" c. bolsevik kiadványba szánta.

Augusztus—október. Lenin szerkeszti azoknak a beszámolóknak orosz fordítását, amelyeket az Osztrák Szociáldemokrata Párt és az Olasz Szociáldemokrata Párt a stuttgarti nemzetközi szociáldemokrata kongresszuson tartott.

Augusztus—december. Lenin előkészíti műveinek „12 év" c. három kötetes gyűjteményes kiadását.

Szeptember eleje. Lenin beszámol a stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszusról az OSzDMP pétervári városi konferenciáján.

Szeptember 7 (20). Az OSzDMP Központi Bizottsága megválasztja Lenint a „Szocial-Demokrat" szerkesztőbizottságába és a szerkesztőség intézőbizottságába. A Központi Lap főszerkesztői munkakörét ezen az értekezleten megszüntették.

Szeptember. Lenin előszót ír műveinek „12 év" c. gyűjteményes kiadása első kötetéhez.

Október 19 és 26 (november 1 és 8) között. Pétervárott Lenin szerkesztésében megjelenik a „Villámlás" c. gyűjtemény.

Pétervárott megjelenik a „Mindenki kalendáriuma az 1908. évre" Leninnek „A Stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus" c. cikkével.

Október 20 (november 2). Leninnek „Forradalom és ellenforradalom" és „A stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus" c. cikke megjelenik a „Proletarij" c. lap 17. számában.

Október 27 (november 9). Lenin részt vesz Teriokiban az OSzDMP pétervári szervezetének konferenciáján, elő-

adói beszédet mond „A III. Állami Dumáról" és „A szociáldemokráciának a burzsoá lapokban való közreműködéséről".

A konferencia elfogadja Leninnek „A III. Állami Dumáról" előterjesztett határozati javaslatát.

Október 29 (november 11). Leninnek „A harmadik duma" c. cikke és „Plehanov cikkéről" c. szerkesztőségi jegyzete megjelenik a „Proletarij" 18. számában.

November 5 (18) előtt. Lenin jelen van az OSzDMP negyedik konferenciáján részvevő bolsevikok előzetes tanácskozásán.

November 5 (18). A „Proletarij" 19. számában megjelenik Leninnek „Egy «undorító orgia» előkészítése" és „De kik a bírák?" c. cikke, valamint a „Határozati javaslat a III. Állami Dumáról", melyet az OSzDMP szentpétervári szervezetének konferenciája elfogadott.

November 5—12 (18—25). Lenin Helsingforsban részt vesz az OSzDMP negyedik („harmadik összoroszországi") konferenciájának munkájában; előadói beszédet mond „A III. Állami Duma szociáldemokrata frakciójának taktikájáról". A konferencia ebben a kérdésben Lenin határozati javaslatát fogadja el.

November. Lenin megírja „Előszó Voinovnak (A. V. Lunacsarszkijnak) a párt és a szakszervezetek viszonyáról szóló brosúrájához" c. munkáját.

1907 ősze. Lenin megírja „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»" c. művének X—XII. fejezetét.

November 16 és 23 (november 29 és december 6) között. Pétervárott „12 év" címmel megjelenik V. I. Lenin (Vl. Iljin) műveinek gyűjteménye.

November (december eleje). Lenin műveinek „12 év" címmel kiadott gyűjteményét elkobozza a rendőrség. Lenin ellen bírósági eljárást indítanak.

Lenin a rendőrség elől bujkálva Kuokkalából (a Helsingfors melletti) Oglbübe utazik.

November—december. Lenin „A szociáldemokrácia agrárprogrammja az 1905—1907-es, első orosz forradalomban" c. könyvén dolgozik.

December. Lenin Oglbüből külföldre utazik. Néhány napot Stockholmban tölt, itt várja be N. K. Krupszkaja megérkezését.

December 22 (1908 január 4). A Szentpétervári felsőbíróság ítélete értelmében Leninnek „A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban" c. könyvét meg kell semmisíteni.

December 22—24 (1908 január 4—6). Lenin Genfbe utaztában Berlinben megszakítja útját és találkozik Rosa Luxemburggal.

December 25 (1908 január 7). Lenin N. K. Krupszkajával együtt megérkezik Genfbe. Ezzel megkezdődik Lenin második emigrációja.

1907 december—1908 február. Lenin a „Proletarij" genfi kiadásának előkészitésén munkálkodik.

1908

Január 11 és 18 (24 és 31) között. Pétervárott megjelenik Lenin (Vl. Iljin) „Az agrárkérdés" c. munkájának I. része.

Január 20 (február 2). Lenin azzal a kéréssel fordul A. M. Gorkijhoz, hogy a „Proletarij" külföldön megjelenő első számaiba küldjön publicisztikai cikkeket vagy újabb szépirodalmi munkáiból való részleteket.

Február 11 (24). Lenin összehívja a „Proletarij" szerkesztőségét azzal a cikkel kapcsolatban, melyet a „Neue Zeit" közölt az OSzDMP-ben a filozófiai kérdések körül folyó harcról. Az értekezleten egyhangúlag jóváhagyják annak a nyilatkozatnak szövegét, melyet Lenin fogalmazott meg a „Proletarij" szerkesztősége nevében.

Február 12 (25). Lenin A. M. Gorkijhoz intézett levelében rámutat arra, hogy kíméletlen harcot kell indítani az orosz machisták (Bogdanov és mások) ellen.

Február 13 (26). Genfben megjelenik a „Proletarij" 21. száma Lenin „Politikai megjegyzések" c. cikkével.

Február 15 és 20 (február 28 és március 4) között. Pétervárott megjelenik „A mai élet" c. bolsevik gyűjtemény Leninnek „Az agrárkérdés és a «Marx-kritikusok»" c. műve XII. fejezetével, amelynek címe: „Milyen az «eszményi ország» a marxizmusnak az agrárkérdésben fellépő ellenfelei szerint?"

Február második fele (március eleje). Megjelenik az OSzDMP Központi Lapjának, a „Szocial-Demokrat"-nak 1. száma Leninnek „A duma költségvetési jogainak kibővítéséről folyt vitához" c. cikkével.

Február 19 (március 3). A „Proletarij" 22. számában megjelenik Leninnek „Az új agrárpolitika", „A szakszervezetek semlegessége" és „Mi történt a portugál királlyal?" c. cikke.

Február 27 és március 6 (március 11 és 19) között. Pétervárott megjelenik Lenin „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" c. munkájának második, bővített kiadása.

Február. Lenin hozzákezd „Materializmus és empiriokriticizmus" c. könyvének megírásához.

Március 5 (18). Lenin az OSzDMP nevében beszédet mond a Párizsi Kommün jelentőségéről azon a genfi nemzetközi gyűlésen, melyet három évfor-

duló — Marx halálának 25. évfordulója, az 1848-as forradalom 60. évfordulója és a Párizsi Kommün napja — emlékére rendeztek.

Március 12 (25). A „Proletarij" 25. számában megjelenik Leninnek „Egy előre megrendelt rendőri-hazafias tüntetés", „Hogyan csapják be a népet a liberálisok?" és „Hogyan látja Marxot a nemzetközi liberalizmus?" c. cikke.

TARTALOM

Előszó ... . VII–VIII

1907

A BOJKOTT ELLEN *(Egy szociáldemokrata ujságiró jegyzeteiből)* 1–37

I. 4
II. 11
III. 13
IV. 20
V. 23
VI. 32
VII. 37

HEYDEN GRÓF EMLÉKÉRE *(Mire tanitják a népet pártonkivüli „demokratáink"?)* 38–46

A JÚLIUS 8-I PÉTERVÁRI VÁROSI KONFERENCIÁN A SZOCIÁLDEMOKRATA MUNKÁSPÁRTNAK A HARMADIK DUMÁVAL SZEMBEN ELFOGLALT ÁLLÁSPONTJÁRÓL MONDOTT BESZÉD TÉZISEI 47–48

AZ OSzDMP HARMADIK („MÁSODIK ÖSSZOROSZORSZÁGI") KONFERENCIÁJA 49–51

1. Határozati javaslat a III. Állami Duma választásain való részvétel kérdésében..... 49
2. Az országos szakszervezeti kongresszusra vonatkozó határozati javaslat fogalmazványa 50

EGY UJSÁGÍRÓ JEGYZETEI 52–65

A STUTTGARTI NEMZETKÖZI SZOCIALISTA KONGRESSZUS 66–73

A STUTTGARTI NEMZETKÖZI SZOCIALISTA KONGRESSZUS 74–86

ELŐSZÓ A „12 ÉV" CÍMŰ GYŰJTEMÉNYHEZ..... 87–107

FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM..... 108–117

A HARMADIK DUMA 118–128

PLEHANOV CIKKÉRŐL 129–130

AZ OSzDMP SZENTPÉTERVÁRI SZERVEZETÉNEK KONFERENCIÁJA. *Egy laptudósításból* 131–137

1. Előadói beszéd a III. Állami Dumáról..... 131
2. Határozati javaslat a III. Állami Dumáról 134
3. Előadói beszéd a szociáldemokratáknak a burzsoá lapokban való közreműködéséről.. 137

AZ OSzDMP NEGYEDIK („HARMADIK ÖSSZOROSZORSZÁGI") KONFERENCIÁJA. *Egy laptudósításból*..... 138–143

1. Előadói beszéd a III. Állami Duma szociáldemokrata frakciójának taktikájáról 138
2. Határozati javaslat a szociáldemokrata frakciónak a III. Állami Dumában követendő taktikájáról 141

EGY „UNDORÍTÓ ORGIA" ELŐKÉSZÍTÉSE 144–150

DE KIK A BÍRÁK?..... 151–159

ELŐSZÓ VOINOVNAK (A. V. LUNACSARSZKIJNAK) A PÁRT ÉS A SZAKSZERVEZETEK VISZONYÁRÓL SZÓLÓ BROSÚRÁJÁHOZ 160–168

AZ AGRÁRKÉRDÉS ÉS A „MARX-KRITIKUSOK" 169–218

X. E. David, a német Bulgakov „műve".. 171

XI. Az állattenyésztés a kis- és a nagygazdaságban 183

XII. Milyen az „eszményi ország" a marxizmusnak az agrárkérdésben fellépő ellenfelei szerint? 196

A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA AGRÁRPROGRAMMJA AZ 1905—1907-ES, ELSŐ OROSZ FORRADALOMBAN 219–445

I. fejezet. Az oroszországi agrárforradalom gazdasági alapja és lényege 222
1. Európai-Oroszország földbirtokviszonyai 222
2. Miért folyik a harc? 227
3. Hogyan leplezik el a harc lényegét a kadet írók? 234
4. Az agrárforradalom gazdasági lényege és eszmei burkai 236
5. A polgári agrárfejlődés két típusa..... 241
6. Az agrárprogrammok két irányvonala a forradalomban 245
7. Oroszország földterülete. A telepítés kérdése 250
8. Az I. fejezetből adódó gazdasági következtetések összefoglalása 257

II. fejezet. Az OSzDMP agrárprogrammjai és az első forradalom tapasztalatai 258
1. Miben rejlik az orosz szociáldemokraták korábbi agrárprogrammjainak hibája?..... 259
2. Az OSzDMP jelenlegi agrárprogrammja ... 261
3. A municipalisták fő érvének gyakorlati próbája 264
4. A parasztság agrárprogrammja 271
5. A középkori földbirtoklás és a polgári forradalom 277
6. Miért kellett Oroszországban a kistulajdonosoknak a nacionalizálás mellett állást foglalniok? 281
7. A parasztok és a narodnyikok az osztásföldek nacionalizálásáról 288
8. M. Sanyinnak és a földosztás más híveinek tévedése 292

III. fejezet. A nacionalizálás és a municipalizálás elméleti alapjai..... 298
1. Mit jelent a föld nacionalizálása? 299
2. Pjotr Maszlov helyesbíti Marx fogalmazványait 305

3. Kell-e a narodnyik-elmélet megcáfolásához megcáfolni Marxot? 313
4. Összefüggésben van-e az abszolút földjáradék tagadása a municipalizálási programmal? .. 317
5. A földmagántulajdon bírálata a kapitalizmus fejlődése szempontjából 319
6. A föld nacionalizálása és a „pénz"-járadék .. 323
7. Milyen feltételek mellett valósítható meg a nacionalizálás? 325
8. A nacionalizálás — átmenet a földosztás felé? 329

IV. fejezet. Politikai és taktikai megfontolások az agrárprogramm kérdéseiben 332
1. „Biztosíték a restauráció ellen" 332
2. A helyi önkormányzat mint „támasz a reakció ellen" 339
3. A központi hatalom és a polgári állam megszilárdulása 344
4. A politikai átalakulás és az agrárátalakulás méretei 352
5. Parasztforradalom a parasztság hatalomra jutása nélkül? 359
6. Eléggé rugalmas eszköz-e a föld nacionalizálása? 364
7. A föld municipalizálása és a municipális szocializmus 367
8. Néhány példa arra, milyen zűrzavart idéztek elő a municipalizálással 372

V. fejezet. Az osztályok és a pártok a második duma agrárvitáinak tükrében 376
1. A jobboldaliak és az októbristák 377
2. A kadetok 383
3. A jobboldali parasztok 391
4. A pártonkívüli parasztok 394
5. A narodnyik értelmiségiek 399
6. A trudovik (narodnyik) parasztok 406
7. A szociálforradalmárok 412

8. A „nemzetiségiek“ 417
9. A szociáldemokraták 427

Befejezés 435

Utószó 444

1908

A DUMA KÖLTSÉGVETÉSI JOGAINAK KIBŐVÍTÉSÉRŐL FOLYT VITÁHOZ 446–452

„A DUMA KÖLTSÉGVETÉSI JOGAINAK KIBŐVÍTÉSÉRŐL FOLYT VITÁHOZ“ CÍMŰ CIKK UTÓIRATA 453

POLITIKAI MEGJEGYZÉSEK 454–460

A „PROLETARIJ“ SZERKESZTŐSÉGÉNEK NYILATKOZATA 461

LEVÉL A. M. GORKIJHOZ 462–469

AZ ÚJ AGRÁRPOLITIKA 470–474

A SZAKSZERVEZETEK SEMLEGESSÉGE 475–486

MI TÖRTÉNT A PORTUGÁL KIRÁLLYAL? 487–491

A KOMMŰN TANULSÁGAI 492–495

EGY ELŐRE MEGRENDELT RENDŐRI-HAZAFIAS TÜNTETÉS 496–501

HOGYAN CSAPJÁK BE A NÉPET A LIBERÁLISOK? 502–506

HOGYAN LÁTJA MARXOT A NEMZETKÖZI LIBERALIZMUS? 507–511

Jegyzetek 513–538

Lenin életének és tevékenységének dátumai (1907 június—1908 április) 539–547

KÉP MELLÉKLETEK

A „Mindenki kalendáriuma az 1908. évre" borítólapja, melyben megjelent Leninnek „A stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus" c. cikke. Lenin személyes példánya 75

Lenin „12 év" c. gyűjteményes kötetének borítólapja 89

Lenin „A szociáldemokrácia agrárprogrammja az 1905–1907-es, első orosz forradalomban" c. cikkének utolsó kézirati oldala. – 1907 november–december 444–445

Lenin A. M. Gorkijhoz írott levelének első oldala. – 1908 február 25 463

6541. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.
Felelős: Vértes Ferenc.